

63922

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PINARBAŞI - SARIZ - TOMARZA AVŞAR AĞITLARI

(İnceleme - Metinler)

DOKTORA TEZİ

T-63922

DANIŞMAN:
Doç. Dr. Ali Berat Alptekin

HAZIRLAYAN:
Erdoğan ALTINKAYNAK

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ELAZIĞ - 1997

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

PINARBAŞI-SARIZ-TOMARZA AVŞAR AĞITLARI

(DOKTORA TEZİ)

YÖNETEN:

Doç. Dr. Ali Berat ALPTEKİN

HAZIRLAYAN:

Erdoğan ALTINKAYNAK

Bu tez...13.06.1997... tarihinde aşağıda belirtilen jüri tarafından ~~(başarısız)~~/oyçokluğu ile başarılı/~~(başarısız)~~ olarak değerlendirildi.

Baskan
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU

Danışman
Doç. Dr. Ali Berat ALPTEKİN

Üye
Yrd. Doç. Dr. Esma ŞİMŞEK

ELAZIĞ-1997

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I - X
ÖNSÖZ	XI-XIII
KISALTMALAR	XIV
GİRİŞ	1- 27
A. OĞUZ BOYLARI İÇİNDE AVŞARLARIN YERİ	1
B. AVŞAR BOYUNUN KISA TARİHİ	2
I. Anadolu Öncesi Avşarlar	2
a. İslamiyetten Önce Avşarlar	2
b. Selçuklular Döneminde Avşarlar	3
c. İran Avşarları	4
d. Hindistan Avşarları	6
e. Osmanlı Döneminde Avşarlar	6
II. Anadolu'da Avşarlar	7
a. Avşarlar'ın Anadolu'da Yoğun Olduğu Bölgeler	9
b. Kayseri Tarihi İçinde Avşarlar	9
c. Kayseri ve Civarına Yerleştirilen Avşar Aşiretleri	13
C. KAYSERİ AVŞARLARININ EKONOMİK HAYAT TARZLARI	16
D. PINARBAŞI SARIZ TOMARZA TARİHİ VE SOSYO-EKONOMİK YAPISI	17
a. Pınarbaşı	18
b. Sarız	20
c. Tomarza	21
E. TANINMIŞ AVŞAR AŞIK VE ŞAİRLERİ	23
I. BÖLÜM	28 - 39
PINARBAŞI SARIZ TOMARZA AĞITLARI DERLEME ŞEKLİ VE DERLEME İLE İLGİLİ BİLGİLER	28
A. AĞIT DERLEME ŞEKLİ	28
a. Derleme Öncesi Yapılan Hazırlıklar	28
1. Araçlar	28
2. Sahanın Tanınması	29
3. Kaynak Kişilerin Tespiti	29
b. Derlemede Zaman Meselesi	29
c. Derleme Alanında Karşılaşılan Güçlükler	29
d. Derleme Yapılan Yerler	31
e. Kaynak Kişiler Hakkında Bilgiler	32
B. KONU İLE İLGİLİ OLARAK ÖZEL SAHA BİLGİLERİ	37
a. Ağıtçı Kadınlar	37
b. Ağıt Derlemeci ve Toplayıcıları	37
c. Derleme Alanında Ağıtlara verilen Adlar	39

II. BÖLÜM	40- 100
AĞIT NEDİR	40
A. TANIMI	40
a. Sözlüklerdeki tanımı	40
b. Ansiklopedilerdeki tanımı	42
c. Kitap-Makale-Tebliğ ve Tezlerdeki tanımı	45
B. AĞITLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ	48
1. Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar Ağıtlarının Muhteva Özellikleri	57
2. Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar Ağıtlarının Şekil Özellikleri	64
a. Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar Ağıtlarının Kafiye Şeması	66
b. Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar Ağıtlarının Kafiye Özellikleri	67
3. Ağıtlarda Plan	68
4. Ağıtların Şekillenmesinde Etkin Olan Unsurlar	69
5. Geride Kalanların Ağıtların Vücut Bulmasına ve Yayılmasına Katkısı	69
C. AĞITLARIN DİĞER SOSYAL BİLİMLERLE OLAN İLİŞKİSİ	70
a. Ağıt - Felsefe İlişkisi	71
b. Ağıt - Psikoloji İlişkisi	71
c. Ağıt - Sosyoloji İlişkisi	74
d. Ağıt - Antropoloji İlişkisi	76
e. Ağıt - Mitoloji İlişkisi	77
f. Ağıt - Din İlişkisi	78
g. Ağıt - Etnoloji İlişkisi	78
h. Ağıt - Etnografya İlişkisi	79
ı. Ağıt - Müzik İlişkisi	79
i. Ağıt - Dil - Edebiyat İlişkisi	82
j. Ağıt - Coğrafya İlişkisi	85
k. Ağıt - Tarih İlişkisi	86
D. DİVAN EDEBİYATINDA AĞIT KAVRAMI ve TARİHİ SEYRİ.....	86
E. HALK EDEBİYATI İÇİNDE AĞITLARIN YERİ	89
a. Ağıt “Tür” müdür Yoksa “Şekil” midir?	90
b. Ağıtlar Anonim midir?	91
c. Ağıt Şiir Münasebetleri	93
1. Ağıt - Mani	93
2. Ağıt - Destan.....	95
3. Ağıt - Türkü.....	95
4. Ağıt - Varsağı	96
d. Ağıt Nesir Münasebetleri	96
1. Ağıt - Masal - Efsane - Halk Hikayesi	96
2. Ağıt - Fıkra	97
3. Ağıt - Bilmece	99

e. Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar Ağıtları'nın Ağız ve Edası ...	99

III. BÖLÜM 101 - 63

A. TÜRKLERDE YAS TÖRENLERİ VE AĞIT SÖYLEME

GELENEĞİ	101
1. AZERBAYCAN	115
2. KAZAKİSTAN	126
3. KIRGIZİSTAN	133
4. ÖZBEKİSTAN	137
5. TÜRKMENİSTAN	138

B. PINARBAŞI SARIZ TOMARZA AVŞARLARINDA YAS

TÖRENLERİ VE AĞIT YAKMA GELENEĞİ 139

a. Yas Törenleri	139
b. Ağıt Yakma Geleneği	146

C. BAZI DÜNYA KAVİMLERİNDE YAS TÖRENLERİ VE

AĞIT YAKMA GELENEĞİ 148

a. Değişik Coğrafyalarda	148
1. Araplarda	148
2. Mezopotamya (Aşur-Babil-Ur)	154
3. Sümer	155
4. Eski Mısır	155
5. Eski Yunan	156
6. Latin	157
7. Roma	157
8. Kızılderi	158
9. Yahudi	159
10. Hint	160
11. Tibet	160
12. Moğol	161
13. Çin	161
b. Çin'in Şimal Komşularında	161
1. Kore Kavimleri	162
2. Mançu Kavimleri	162
3. Tunguz (Dunğ-Hu) Proto Moğol	163
4. Şi-Veğ Kavimleri (Proto Moğol)	163
5. Tangut	163

IV. BÖLÜM 164 -214

A. ANADOLU AĞITLARI ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR..... 164

a. Bugüne.Kadar Yapılan Ağıt Çalışmaları ve Önemli Ağıt	
Derlemeleri	164
1. Tezler	164
2. Kitaplar	166
3. Tebliğ ve Makaleler	169
b. Bugüne Kadar Yapılan Ağıt Çalışmalarında Ağıtların Tasnifi ...	172
1. Kitaplarda	172

2. Tezlerde	175
3. Makale ve Tebliğlerde	178
c. Ağıtların Tasnifi Meselesine Bakış ve Değerlendirme	179
1. Asıl Ağıtlar	180
2. Ayrılık - Hastalık - Yaşlılık - Geçmiş Güzel Günler Konulu Şikayetlenmeler	182
3. Sevda Konulu Şikayetlenmeler	182
4. Vücudun Bir Parçasının Asli Görevini Yerine Getiremeyişi veya Kaybedilmesi Neticesinde Söylenen Deyişler	182
5. Hayvanlara İlenmeler - Deyişler	183
6. Bitki Eşya ve Aletler Hakkında Söylenenler	183
7. Yurt Parçalarının Elden Çıkmasıyla İlgili Hüzünlü Deyişler	184
8. Sahte Ölüm ve Vasiyet Üzerine Söylenen Deyişler	184
9. Gelin Ağlatmaları ve Kına Türküleri	185
10. Dini Nitelikli Ağıtlar	185
11. Aşık veya Şairlerin Söylediği Ağıtlar	187
B. PINARBAŞI SARIZ TOMARZA AVŞAR AĞITLARININ TASNİFİ İÇİN BİR KATALOG	189
I. ÖLÜM ŞEKLİ VE SEBEBİNE GÖRE TASNİF	189
II. AĞITLARIN İÇERİK DÜZENİNE GÖRE TASNİFİ	194
III. AĞITI YAKANIN ÖLEN İLE YAKINLIK DERECESESİNE GÖRE TASNİFİ	214
V. BÖLÜM	215-366
PINARBAŞI SARIZ TOMARZA AVŞAR AĞITLARININ ÇEŞİTLİ AÇILARDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	215
FANİLİK	217
ÖLÜMÜN AYAN OLMASI	218
ÖLÜM	220
AYIPLAMA	227
SON NEFES	234
ÖLEN VE ÖLENİN PORTRESİ	234
a. Erkek	234
b. Kadın	237
ÖLDÜREN	238
ÖLÜMDEN SORUMLU	241
İNTİKAM	243
CENAZE İLANI	244
KEFEN	244
CENAZE İŞLERİ	245
TABUT	248
MEZAR	248
DEFİN	251
TAZİYE	252
ÖLÜMÜN DUYURULMASI	253

MİRAS	253
ÖLENİN EŞYASI	256
a. Silahı	256
b. Özel eşyası	257
c. Giysisi	257
OCAK	259
ÖKSÜZ - YETİM	264
DUL KALAN	266
ÖLDÜĞÜNE İNANMAMA	275
ÖLÜM YERİ	277
ADAK	278
CENAZEDEKİ ÜNLÜLER	282
TÖVBE	283
TARİHİ VE DİNİ ŞAHSİYETLER	284
İNANÇ	284
YAS	293
AĞIT	296
KIZ KARDEŞ	301
SAÇ	305
AK VE AKLIK	307
TABU	308
EVLİLİK	309
CAMIZ	317
AT	318
KUŞ	323
GEYİK	325
KURT	326
DEVE	326
AV	327
YAYLA-YAYLACILIK VE HAYVANCILIK	328
TARIM	337
DOKUMA	341
SÜNNET	342
ŞÖLEN - ZİYAFET	342
SARI TAS	343
SAYI	344
DOĞUM	344
OYUN-EĞLENCE	345
DOKTOR	347
DİL (ŞİİR)	348
AĞAÇ	348
TEKNOLOJİ	350
POLİTİKA	351
ASKERLİK	352
BAYRAM	352
BAYRAK	353

KALIP	355
PINARBAŞI SARIZ TOMARZA AVŞAR AĞITLARINDA KARŞILAŞILAN MOTİFLER.....	365
SONUÇ	366
METİNLER	373-606
ÖLÜM ÜZERİNE YAKILAN AĞITLAR	374
I. Askerlik, Savaş ve Emniyet Mensuplarının Ölümü Üzerine Yakılan Ağıtlar	374-388
1. Sarıkamış Ağıdı	374
2. Musa'nın Ağıdı	375
3. Yaşar'ın Ağıdı	376
4. Ali Bey'in Ağıdı	377
5. Bekir'in Ağıdı	378
6. Asker'in Ağıdı	379
7. Kasım'ın Ağıdı	380
8. Ramiz Korkmaz'ın Ağıdı	382
9. Makhule'nin Ağlaması	383
10. Elif Duman'ın Ağlaması	384
11. Halil'in Ağıdı	385
12. Ali'nin Ağıdı	386
13. Sezer Güneş'in Ağıdı	387
14. Memiş'in Ağıdı	388
II. Yaşlılık ve Doğal Ölüm Neticesinde Yakılan Ağıtlar	389-419
15. Mustafa Mehmet'in Ağıdı	389
16. Halloğlu Enber Ağa'nın Ağıdı	390
17. Haceli Koca'nın Ağıdı	391
18. Ahmed Ağa'nın Ağıdı	392
19. Hacı Göker'in Ağıdı	394
20. Döne'nin Ağıdı	395
21. Kardeşe Ağıt	396
22. Cuma'nın Ağıdı	397
23. Komşu Kızına Ağıt	398
24. Osman Uçar'ın Ağıdı	399
25. Çerkez'in Ağıdı	400
26. Anneye Ağıt	401
27. Kardeşe Ağıt	402
28. Ali Bey'in Ağıdı	403
29. Babaya Ağıt	404
30. Sultan'ın Ağıdı	405
31. Küçük Hoca'nın Ağıdı	406
32. Şamlı Hoca'nın Ağıdı	407
33. Topal'ın Ağıdı	409
34. Eğitimci İsmail Kılıç'ın Ağıdı	410
35. Pontömer İsmail'in Ağıdı	412
36. Hasan'ın Ağıdı	413

37. Efendi Ağa'nın Ağdı	415
38. Ali Bey'in Ağdı	416
39. Haçı Mustafa Ağa'nın Ağdı	417
40. Topuz'un Ağdı	418
41. Bekir Yıldırım'ın Ağdı	419
III. Sevda ve Aşk Uğruna Ölüm Üzerine Yakılan Ağıtlar	420-424
42. Gelin Emiş'in Ağdı	420
43. Bekir'in Ağdı	421
44. Hacı'nın Ağdı	422
45. Hacı'nın Ağdı	423
46. Boyraz'ın Ağdı	424
IV. Doğum Yaparken Ölenlerin Üzerine Yakılan Ağıtlar	425-431
47. Sultan'ın Ağdı	425
48. Cennet'in Ağdı	427
49. Küpeli'nin Kızı Nesli'nin Ağdı	428
50. Hamma'nın Ağdı	429
51. Kel Kara'nın Gelini Hatun'un Ağdı	430
52. Medine'nin Ağdı	431
V. Ünlü ve Milli Kahramanların Ölümü Üzerine Yakılan Ağıtlar	432
53. Atatürk'ün Ağdı	432
VI. Hastalık Neticesinde Ölüm Üzerine Yakılan Ağıtlar	433-495
54. İzzet Kandemir'in Ağdı	433
55. Nuri Özkan'ın Ağdı	435
56. Çöloğlu İbrahim'in Ağdı	436
57. Sarı Ali'nin (Önder) Ağdı	437
58. Musa Duman'ın Ağdı	439
59. Muhtar Hacı'nın Ağdı	442
60. Aslan'ın Ağdı	443
61. Mustafa Şahin'in Ağdı	444
62. Aslanlar'dan Memmed'in Ağdı	445
63. İdris'in Ağdı	446
64. Eşe'nin Ağdı	447
65. Mulla Memmed'in Ağdı	448
66. Halid'in Ağdı	450
67. Kara Süleyman'ın Ağdı	451
68. Mustafa Korkmaz (Gasap)ın Ağdı	452
69. Osman Kılıç'ın Ağdı	454
70. Abdurrahman Kılıç'ın Ağdı	455
71. Davut Koca'nın Ağdı	459
72. Babaya Ağıt	460
73. Oğula Ağıt	463
74. İbrahim'in Ağdı	464

75. Kır Yusuf'un Hanımının Ağdı	465
76. Başgan Mustafa'nın Ağdı	466
77. Kayımbaba'ya Ağıt	467
78. Gambır Hamza'nın Ağdı	468
79. Terkeşlioğlu'nun Ağdı	469
80. Osman Mortaş'ın Ağdı	470
81. Kocaya Ağıt	471
82. Kara Ahmet'in Ağdı	472
83. Öğretmenlerin Ağdı	473
84. Hössük'ün Ağdı	474
85. Hürmüz'ün Ağdı	475
86. Zülfü Hatun'un Ağdı	476
87. Nuri'nin Ağdı	477
88. Hacı'nın Ağdı	478
89. Yeter'in Ağdı	479
90. Elif'in Ağlaması	485
91. Ahmet Karakaya'nın Ağdı	486
92. Halid Saygılı'nın Ağdı	487
93. Ahmet Korkmaz'ın Ağdı	489
94. Murat'ın Ağdı	490
95. Kardeşe Ağıt	492
96. Osman'ın Ağdı	493
97. Ali'nin Ağdı	494

VII. Kaza Neticesi Ölümüler Üzerine Yakılan Ağıtlar 496 - 533

98. Boran'ın Ağdı	496
99. Gülizar'ın Ağdı	497
100. Mustafa Kiraz'ın Ağdı	499
101. Dahar (Tahir)'ın Ağdı	500
102. Yunus'un Ağdı	502
103. Ananın Kızına Yaktığı Ağıt	503
104. Ekizlerin Ağdı	504
105. Hasan'ın Ağdı	505
106. Tufan'ın Ağdı	506
107. Tahir Bozkurt'un Ağdı	508
108. Milla'nın Ağdı	509
109. Telli Efendi'nin Ağdı	510
110. Milla ve Eşe'nin Ağdı	511
111. Yusuf'un Ağdı	512
112. Mahmut'un Ağdı	513
113. Hasan'ın Ağdı	514
114. Öğretmen Tahsin Yener'e ve Bekir'e Ağıt	516
115. Anşa'nın Ağdı	523
116. Doğan'ın Ağdı	526
117. Menticükler'in Ağdı	527
118. İki Kardeşin Ağdı	528

119. Veli Bey'in Ağıdı	530
120. İlle'nin Ağıdı	531
121. Mahmut Bey'in Ağıdı	532
122. Osman Çavuş'un Ağıdı	533

VIII. Kaçak ve Eşkiyaların Ölmesi veya Öldürülmesi Üzerine Yakılan

Ağıtlar	534-544
123. İbrahim Ağa'nın Ağıdı	534
124. Ağıt	535
125. Halil Osman'ın Ağıdı	536
126. Milla Hüseyin'in Ağıdı	537
127. Melekgazi'nin Ağıdı	538
128. Mithat'ın Ağıdı	539
129. Dirgen Ali'nin Ağıdı	541
130. Kardeş Ağıt	542
131. Kısaçlı İsmail Ağa'nın Ağıdı	543
132. Sıradanlı Ziya Bey'in Ağıdı	544

IX. Yalan Ölüm Haberi Üzerine Yakılan Ağıtlar

133. Kazım'ın Ağıdı	545

X. Tabii Afet ve Salgın Hastalık Neticesinde Ölümler Üzerine Yakılan

Ağıtlar	546 - 556
134. Sele Gidenlerin Ağıdı	546
135. Avanoğlu Yusuf'un Ağıdı	547
136. Çapar Ali'nin Ağıdı	548
137. Kirvelerin Ağıdı	549
138. Mamac Memmed'in Oğlu Ak Ahmet'in Ağıdı	550
139. Mehmet Uslu'nun Ağıdı	551
140. Ömer Duman'ın Ağıdı	552
141. Kardeşlere Ağıt	554
142. Memmed Ali'nin Ağıdı	555
143. Çığ Düşmesinde Ölenlerin Ağıdı	556

XI. İntihar Edenlere Yakılan Ağıtlar

144. Medine'nin Ağıdı	558
145. Mehmet'in Ağıdı	559
146. Melek Kılıç'ın Ağıdı	560

XII. Akrabaları Tarafından Öldürülenler Üzerine Yakılan Ağıtlar

147. Dayı - Yeğen Ağıdı	561
148. Allı'nın Ağıdı	562

XIII. Ölüm Sebebi Belli Olmayanlar İçin Yakılan Ağıtlar

149. Ali Efendi'nin Ağıdı	563
150. Topuz Abdullah Ağa'nın Ağıdı	564

151. Karabey'in Ağıdı	565
152. Zelhinli Ali Bey'in Ağıdı	566
153. Omar'ın Ağıdı	567
154. Osman'ın Ağıdı	568
155. ?????????	569
156. Öğretmen Mulla'nın Ağıdı	570
157. Milla Osman Hoca'nın Ağıdı	571
158. Musa Çimen'in Ağıdı	573
159. Mehmet Kılıç'ın Ağıdı	574
160. Ali'nin Ağıdı	575
161. Ananın Kızına Yaktığı Ağıt	577
162. İsmail'in Ağıdı (Üççeşmedeki Goyahlar)	578
XIV Cinayet ve Kan Davası Neticesi Ölüm Üzerine Yakılan Ağıtlar ...	579 -606
163. Ali'nin Ağıdı	579
164. Kara Karasu'yun Ağıdı	580
165. Avşar Goca'nın Ağıdı	581
166. Abdurrahman Koca'nın Ağıdı	582
167. Küpeli Ağa'nın Oğlu Memmed'in Ağıdı	584
168. Ömer'in Ağıdı	586
169. Memmed'in Ağıdı (Kara Hasan'ın Oğlu)	587
170. Durmuş'un Ağıdı	588
171. Haceli Ağa'nın Ağıdı	589
172. Kekeç Hoca'nın Ağıdı	591
173. Kardeşlerin Ağıdı	593
174. Çanakpınar'dan Memiş Hoca'nın Ağıdı	594
175. Kürtçü Ahmet'in Ağıdı	596
176. Nişanlıya Ağıt	597
177. Memmed Ağa'nın Ağıdı	598
178. Abuzet-Ağa'nın Ağıdı	599
179. Ahmet ile Sultan'ın Ağıdı	600
180. Hacı Osman Ağa'nın Ağıdı	601
181. Mustafa'nın Ağıdı	602
182. Nuri'nin Ağıdı	603
183. İbrahim'in Ağıdı	605
184. Paşa'nın Ağıdı	606
XV. Hac Esnasında Ölümler Üzerine Yakılan Ağıtlar	607
185. Güllü Hatun'un Ağlaması	607
SÖZLÜK	608-619
BİBLİYOGRAFYA	620-632
EKLER	633 -640

ÖNSÖZ

Avşarlar, Oğuz boylarının içinde, Türk tarihinin oluşmasında önemli rol oynamışlardır. Metinler kısmında verdiğimiz ağıtlardan da anlaşılacağı gibi son yıllara kadar yaylak - kışlak arasında geçen bir hayat tarzı süren Avşarlar, günümüzde tam yerleşik hayata geçmişlerdir diyebiliriz. Bu yaylak-kışlak arasında geçirdikleri ekonomik hayat tarzı onların milli kültür içinde kimliklerini muhafaza etmelerini de sağlamıştır. Avşarlar arasında boy şuurı muhafaza edilmektedir.

* * *

Ağıt : Konusu ölüm olan, hecenin 8'li ölçüsüyle ve aaxa - xaxa kafıye semasında; cenaze başında veya yas süresi içerisinde, belirli bir törene bağlı olarak, kadımlar arasında meydana getirilen şirlerdir.

Avşar denilince ilk akla gelen folklor ürünü "ağıt" olmaktadır. Bölgede ağıt yakma ve yas geleneği diğer yerlere nazaren daha canlıdır. Her evde en az bir kadın ağıt söyleyebilmektedir.

Ağıt konusunda en fazla çalışma Güney Anadolu Avşar ağıtları üzerine yapılmıştır. Yayınlanan ağıt konulu eserlerin ekser miktarı da bu yöre ve boy insanların ağıtlarını içermektedir.

Halen elimizde değişik kişilere yakılmış, merkez ilçe (Kayseri), altı ilçe (Bünyan - Develi - Pınarbaşı - Sarız - Talas - Tomarza) merkezi, merkezlere bağlı 36 köy ve bir mezradan 398 ağıt metni vardır. Bu ağıtlar 214 adet ses bandına kayıtlıdır. Bantlardaki destan ve diğer türlerdeki nazım parçaları bu sayıya dahil değildir.

Kaynak kişilerin fotoğrafını çekip verdiği metinleri hem yazıp, hem teyp kasetine alarak kaydettik. Metin kısmına aldığımız metinlerin anlaşılamayan yerleri ses karışıklığı ve kayıt arızasından kaynaklanmaktadır. Bazı metinler tarafımızca kaydedilememiştir. Bazı kaynak kişilerin sakıncalı bulması sebebiyle yardımcı kişilerden derleme esnasında yararlandık.

Giriş bölümünde Avşarların kısa tarihçesi ve Anadolu'da yerleştikleri alanlar üzerinde durduk. Çalışma alanımızın sosyo-ekonomik özelliklerini aktardık.

Birinci bölümde çalışma sahamız hakkında bilgi verdik.

İkinci bölümde ağıtlar ve yas törenleri hakkında bilgi verilerek bunun diğer sosyal ilimlerle ve diğer edebi türlerle ilişkisi üzerinde duruldu. Ağıtların halk bilimi ile alakalı ilimlerin tamamına malzeme olduğu gösterilmeye çalışıldı.

Üçüncü bölümde Türklerde yas törenleri ve ağıt merasimi ile çalışma sahamızda aldığı şekil aktarıldı. Mukayese yapılması için de bazı Türk toplumlarının aynı konuda uygulamaları verildi.

Dördüncü bölümde yakın boy ve coğrafya ağıtları üzerine yapılan çalışmalar ve bir tasnif denemesi yapılmıştır. Bu tasnif sisteminde ilerde yapılabilecek ağıt kataloğu çalışması esas alınmıştır.

Beşinci bölümde çalışma alanımıza ait ürünlerin çeşitli açılardan değerlendirilmesi yapılmıştır. Ağıtların, özellikle inançlarla bağlantısı üzerine durmaya çalıştığımız bu bölümde, konu başlıklarında, belirli bir sıra takip etmedik. Bu bölümde ağıtların diğer sosyal ilimlerce de faydalanılabilecek doneler ihtiva ettiğini gördük.

Metinler kısmında ağıtların hikayesi ve ilgili kaynak şahsın ismi verilmiştir. Bazı metinlerin aynı sayfada mukayesesi yapılabilmesi için çift sütun açılmıştır. Şahıs ve yer adları kalın - italik, mahalli kelimeler italik yazıyla gösterilmiştir.

Her metnin altında şahıs ve yer adları ile bazı açıklamalarda bulunmayı faydalı gördük. Metinleri onbeş başlık altında topladık. Buradaki ağıtların tamamı ölüm üzerine söylenmiş ağıtlardır. Konusu ölüm olmayan şiirleri ağıt metinleri arasına almadık.

Bibliyografya kısmında dipnot olarak verilen eserler görülecektir. Bununla birlikte bu konuda bibliyografya kısmına alınabilecek çok daha fazla yayının olduğu görüşünü kabul ediyoruz.

Sözlük kısmında mahalli kelimeler bulunmaktadır. Bu kelimelerin karşılığı, derleme anında veya hemen sonrasında sorularak alınmış. Derleme Sözlüğü'nden

de kontrol edilmiştir. Derleme Sözlüğü'nde bulunamayanlar italik olarak gösterilmiştir.

Ekler bölümünde çalışma sahamızın siyasi ve fiziki haritalarının yanında referans olarak gösterilen fotoğrafları verdik.

* * *

Tez konumuz onaylandıktan sonra, anabilim dalımızın müntaz şahsiyetleri ve bu konuda çalışanlar imkanlar ölçüsünde ziyaret edilerek görüşleri alınmıştır. Zamanlarını ve görüşlerini esirgemeyen hocalarım *Prof. Dr. Tuncer Gülensoy*'a, *Prof. Dr. Saim Sakaoglu*'na, *Prof. Dr. Bilge Seyidoğlu*'na, *Yrd. Doç. Dr. İsmail Görkem*'e, *Yrd. Doç. Dr. Esma Şimşek*'e, tezle ilgili birtakım meseleleri tartışarak yardımcı olan *Yrd. Doç. Dr. İsmail Doğan*'a teşekkür ederim

Burada isimlerini sayamayacağım kaynak şahıslara ve onlara ulaşmamda, kayıtlarda yardımlarını esirgemeyen diğer şahıslara, özellikle, Türklük konulu her araştırmaya gönül veren *Alim Gerçel*'e teşekkürü borç bilirim.

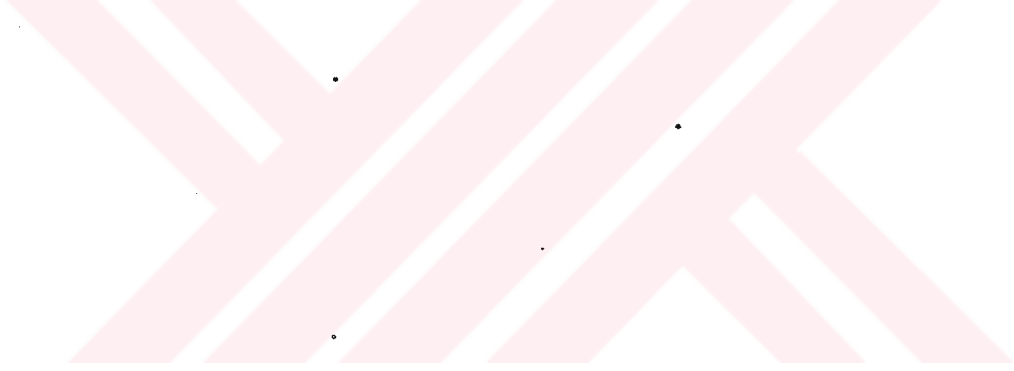
Karşılaştığımız problemlerin giderilmesinde, kaynak eserlerin temininde, tez konumuzun seçim ve denetiminde yardımlarını esirgemeyen, sıkıntılarımızı paylaşan, sevgisine layık olmaya çalıştığımız Danışman Hocam Sayın *Doç. Dr. Ali Berat Alptekin*'e minnet ve şükranlarımı bildirmekten mutluluk duyarım.

KARŞ 16 Mart 1997

Erdoğan ALTINKAYNAK

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.g.tb.	: Adı geçen tebliğ
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
TDK.	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve bunun gibi / benzeri
v.d.	: Ve devamı

GİRİŞ

A- OĞUZ BOYLARI İÇİNDE AVŞARLAR'IN YERİ

Oğuzlar, **Oğuz Han**'ın iki eşinden altı oğul ve onların dörder oğlundan türeyen yirmi dört oğuldan oluşan bir Türk kavmidir. **Oğuz Han** iki evlidir. Birinci hanımından **Deniz**, **Dağ**, **Gök** adlı üç oğlu olur ki bunlar **Oğuzlar**'ın Üçok kolunu meydana getirirler. İkinci hanımından **Gün**, **Ay**, **Yıldız** adlı oğulları doğar ki bunlar da **Oğuzlar**'ın Bozok kolunu oluştururlar. **Avşarlar**, bu oğullardan **Yıldız Han**'ın en büyük oğludur.

Avşarların seceresini şu şema ile gösterebiliriz.

Oğuz Kağan					
Üçoklar			Bozoklar		
Deniz	Dağ	Gök	Gün	Ay	Yıldız
<i>İğdir</i>	<i>Sahur</i>	<i>Bayındır</i>	<i>Kayı</i>	<i>Yazır</i>	<i>Avşar</i>
<i>Bügdüz</i>	<i>Alayuntlu</i>	<i>Çavındır</i>	<i>Alkaevli</i>	<i>Dodurga</i>	<i>Begdili</i>
<i>Yıva</i>	<i>Eymür</i>	<i>Çepni</i>	<i>Bayat</i>	<i>Töker</i>	<i>Karkın</i>
<i>Kınık</i>	<i>Üregil</i>	<i>Beçenek</i>	<i>Karaevli</i>	<i>Yaparlı</i>	<i>Çaruklu</i> ¹

Avşarlar **Oğuz Han**'ın ikinci hanımından olma üçüncü oğlu **Yıldız Han**'ın en büyük oğlu **Avşar**'dan gelmektedir² demistik. **Avşar**'ın özel merasimlerde kesilen hayvanlardaki payı (*ülüş*) sağ uyluktur³. *Ongunu* ise **Cure-lâçin** kuşudur. Bu kuşun beyaz ya da ak bir şahin çeşidi olduğu belirtilmektedir⁴.

¹ . Bu konuda daha fazla bilgi için bkz: Faruk Sümer, **Oğuzlar** (Türkmenler), İstanbul 1980, 260-294; **Avşarlar** (İran'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hanedanı, **Türk Dünyası Araştırmaları**, 41, Nisan 1986, 125-133; Erkan Kamil (Emir Kalkan), "Avşarlar", **Türk Dünyası Araştırmaları**, 19, Ağustos 1982, 23-76; Fuad Köprülü, "Avşar", **İslam Ansiklopedisi**, C. II, 28-29; Ebul Gazi Bahadır Han, **Şecere-i Terakîme**, Haz. Muharrem Ergin, İstanbul (tarihsiz), 49-52; A. Zeki Velidi Togan, **Oğuz Destanı**, İstanbul 1982, 50-52; Muharrem Eren, **Kocaavşar Köyü ve Tarihçe**, İstanbul 1992, 227-246.

² . Fuad Köprülü, "Avşar", **İslam Ansiklopedisi**, C. II, 232.

³ . Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi**, Ankara 1989, 216.

⁴ . Ögel, **Türk Mitolojisi**, 362.

Avşarlar'ı Oğuz Han'ın ilk ve en büyük oğlu sayan tarihçiler de vardır. Kayseri Avşarlar'ı içinde bu inanış daha yaygındır. Yaptıkları seccelerde Avşar'ı ilk sırada göstermektedirler.

Kaşgarlı Mahmud'un gösterdiği 22 boyluk listede Afşar altıncı durumda olup damgası () şeklindedir. Resid ud-Din'e göre Avşar Yıldız Han'ın en büyük oğlu olup damgası () şeklindedir. Yazıcıoğlu'ndaki listede Avşar boyu Resid ud-Din ile aynı olup sadece damgası () değişiktir.⁵

B - AVŞAR BOYU'NUN KISA TARİHİ

1. Anadolu Öncesi Avşarlar

Avşarlar, Oğuzlar'ın 24 boyu arasında gerek sayıca çokluk, gerek oynadığı tarihi rol bakımından çok mühim bir boyudur. Ortaçağ'da Zengiler ve Karamanoğulları gibi etkin sülalelerin Avşar olduğu bildirilmektedir. Avşarlar XVIII. asırda Nadir Şah gibi bir devlet kurucusunu da kendi içinden çıkarmıştır. Bunlarla birlikte, İslamiyet öncesi devirlerde Kayı, Eymür, Yazır ve Begdili gibi devlet kuran boylardan birinin de Avşarlar olduğu bilgilerimiz arasındadır.⁶

a. İslamiyetten önce Avşarlar : *"Avşarlar'ın İslamiyet öncesi tarihleri hakkında elimizde yeterli belge ve bilgi bulunmadığı gibi, Avşar olduğu bilinen bir kahraman da yoktur"*⁷ denilse de Şecere-i Terakime'de gördüğümüz Avşar beyleri⁸ ile Yukarı Kür ve Çor boylarındaki Türkler arasında Apsaros kelimesinin bugünkü Avşar kelimesine denk geldiği ve bu kelime tarihin M.Ö. 500. yıllara dayandığı söylenmektedir.⁹ Bundan başka M.Ö. 226 tarihlerinde Arsaklılar arasında Avşar varlığı bilinmekteydi¹⁰ Arsaklılar'ın bölünmesinden sonra meydana gelen derébeylikler arasında Avşarların "Arzerum" gibi bir bey adı da geçmektedir.¹¹ Osmanlı belgelerine göre Karabağ Hanlığı'nı kuran Avşarların

⁵ Sümer, Oğuzlar, 210 - 211.

⁶ Sümer, Oğuzlar., 264.

⁷ Sümer, Oğuzlar., 260-294.

⁸ Ebül Gazî Bahadır Han, Şecere-i Terakime, 60-62

⁹ Fahrettin Kırzioğlu, Yukarı Kür ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar, Ankara 1992, 205

¹⁰ Kırzioğlu, Anı Şehri Tarihi, Ankara 1982, 5.

¹¹ Muharrem Bayar, "Ebedi Türk Yurdu Karabağ", Yeni Düşünce Gazetesi, 21 Ağustos 1992

bu bölgedeki varlığı İslam öncesine kadar gitmektedir.¹² İslamiyetin Turan'a yayılma dönemi öncesinde **Avşarların Ardahan ve Iğdır'a** yerleştikleri de bilinmektedir.¹³

b. Selçuklular döneminde Avşarlar: Selçuklu hanedanının büyük sıvası başarıları. **Kara Hitaylar**'ın **Türkistan**'da hakimiyet kurmaları. **Oğuzlar**'dan kalabalık kümelerin **Seyhun** boylarındaki yurtlarından ve hatta **Mangışlak** ve **Balkan** bölgelerinden göçüp **Orta ve Yakın Doğu** ülkelerine gelmelerine sebep oldu. Bu kümeler arasında gelen **Oğuz** boylarından pek azı tarihî kaynaklara geçecek kadar iz bıraktılar ki bu iz bırakanlar arasında **Avşarlar** da vardır¹⁴.

Avşar ismini İslam kaynaklarında ilk olarak **Makdisî**'de, "*Türk toprakları hududunda bir köy adı olarak görmekteyiz*" Kabile veya Boy adı olarak **Kaşgarlı Mahmut**'un **Divanü Lügat'it-Türk**'ünde adı geçen **Oğuzlar**'ın 22 boyundan altıncısı olarak ve **Afşar** şeklinde zikredilmektedir. Kaşgarlı'ya göre **Afşar** adı bu boyun ilk babasının adıdır¹⁵. **Avşar** adı, **Oğuzlar**'ın kabile an'anelerinden bahseden **Raşid al-Din** "*avuşar*" şeklinde¹⁶, bazı yazmalarda **Avşar**, **Avşr** şekillerinde yazılmaktadır.

Yazıcıoğlu Ali¹⁷ ve **Ebu'l - Gazi Bahadır Han**'ın ifadelerine göre¹⁸, **Avşar**, **Oğuz Han**'ın büyük oğludur ve kelime: "*işlerini çabuk yapan*" manasına gelmektedir. **Vambery** bu isme bir yerde "*toplayıcı*"¹⁹, bir başka yerde de "*Zaptiye neferi, mübaşir*" manalarını veriyor. **G. Nemeth Vambery**'nin görüşüne katılmayıp kelimenin bugün **Kazan-Kırım** lehçelerinde "*müsaade etmek, itaat etmek*" manasına geldiğini* ve **Avşar** isminin "*itaatlı*" demek olduğunu söylemektedir²⁰.

¹² . **Osmanlı Belgelerinde Azerbaycan Hanlıkları**, Başbakanlık Arşivleri Komisyonu, Ankara 1992, 19.

¹³ . Naci Aşkun, "Tarih ve Bilim Kürtlerin Türk Olduğunu İspatlamakta", **Türk Kültürü** 229, Mayıs 1982, 448.

¹⁴ . Sümer, **Avşarlar**, **Türk Dünyası Araştırmaları**, 62., Ekim, İstanbul 1989, 119-137.

¹⁵ . Sümer, **Avşarlar**, 59.

¹⁶ . Raşid al Din, **Cami al Tavarikh**, C. I., 32, Berezhine (tarihsiz)

¹⁷ . Yazıcıoğlu Ali, **Selçukname**, Revan Kütüphanesi, Nu. 1390, Vr 2124.

¹⁸ . Ebu'l Gazi Bahadır Han, **Secere-i Terakime**, Haz: Muharrem Ergin, İstanbul 1973, 42

¹⁹ . Vambery, **Das Türkenvolk**, 402 - 576 (Fotokopi)

²⁰ . G. Nemeth, **Honfoglalo Magyarok Kialakulása**, Budapeşt 1930, 38.

Eski Türk dilinde *op-* baskın etmek + *ş* birliktelik sağlayan ek + *er* kişi: *op + ş + er = opşer = Avşar* kelimesi olarak, *birlikte hücum eden erler* anlamına geldiğini *Alisa Şükrülü*²¹ söylemektedir.

Yine *Raşid al Din*, eserinin **Oğuz** an'anelerini ihtiva eden kısmında, **Oğuz** neslinden muhtelif sülaleler yetiştiren boylar arasında **Avşarlar**'ı da zikrediyor. Bu bilgiye dayalı olarak **Avşarlar**'ın XIV. asırdan evvel hükümdar sülalesi çıkardıklarını söyleyebiliriz²².

Avşarlar, **Selçuk** devletinin kuruluşundan evvel diğer **Oğuz** boyları ile beraber *Seyhun*'un yukarılarında, **Kıpçak Çölü**'nde (*Deşt-i Kıpçak*) yaşıyorlardı. Bunlar büyük kitleler halinde *İran*'a muhaceretlerinin **Selçuklular**'ın kuruluşundan sonraki yıllarda, yani XI. asırda olduğu kabul edilmekte olduğunu da ayrı bir görüş olarak belirtmekte fayda vardır sanırız.²³ Bu görüşler *F. Köprülü*'nün araştırma ve incelemelerine dayanmaktadır.

Bu devirlere ait tarihî kaynaklarda, genellikle **Türkmen** adı altında toplanan veya sadece "*guz*" **Oğuz** diye anılan kabilelerden bahsedilirken, hususi isimleri zikredilmediğinden, **Avşarlar**'ın ilk muhaceretleri, göç yolları ve iskan sahaları hakkında açık bir ifade kullanılamamaktadır. Yalnız, **Avşarlardan** olan **Aksungur**'un ve oğlu **İmad al Din Zengi**'nin maiyetlerinde kuvvetli **Avşar** kütlelerinin, XI. asır sonlarında ve XII. asırda, bugünkü **Kuzey Suriye** sahasına geldikleri ve bu sülalenin hizmetinde mühim hareketlerde bulundukları tahmin edilebilir²⁴. Gerek **Büyük Selçuklular** ve gerek onların yerine geçen çeşitli sülaleler devrinde *İran*, *Suriye* ve **Anadolu** sahalarına gelen çeşitli **Türkmen** boyları arasında kuvvetli ve kalabalık bir kabile olan **Avşarlar**'ın önemli bir yeri olduğu şüphe götürmez²⁵.

c. *İran Avşarları* : **Avşarlardan** büyük bir kütlenin XI. asır sonları ile XII. asır başlarında **Arslan Bey**' idaresinde, *İran*'ın **Huzistan** sahasına gelip yerleştiğini görüyoruz, **Huzistan**'a hakim olan **Sultan Melikşah b. Mahmud**'un 1160

²¹ . Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü Öğretim üyesi

²² . Köprülü, **Avşar**, 234.

²³ . Akdes Nimet Kurat, **Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara 1972, 193.

²⁴ . Köprülü, **Avşar**, 232.

²⁵ . Köprülü, **Avşar**, 233.

tarhinde ölümünden sonra **Huzistan**'ı küçük oğlu namına, fakat bağımsız bir hükümdar gibi idare eden atabeg **Şumla**, **Avşar** kabilelerinin reisi idi. Bu sülale **Şumla**'nın babası **Küstogan**'ın ve belki de büyük babası **Arslan**'ın riyaseti altında buraya gelmiş olmalıdırlar. Bu **Bayatlar**, **Salurlar**, **Kayılar** gibi büyük **Oğuz** boylarının muhaceretleri ile aynı zamanda meydana gelen ilk göçlerdendir.²⁶

Şumla 1148'den başlayarak 1174'te savaş meydanında ölene kadar bir çok mühim olaylara karıştı, savaşlar yaptı, **Huzistan** ve **Luristan**'ı 15 sene bağımsız olarak idare etti. Ölümünden sonra yerine oğlu **Gars al-Din** yahut **İzz al-Din** geçti. 1194 yılında ölümü üzerine çocukları arasında çıkan mücadeleler neticesinde bu ilk **Avşar** sülalesi ortadan kalktı²⁷. Kardeşler arası mücadeleye **Abbasi** halifesi de karışmıştır.

İran'daki **Avşarlar Akkoyunlu Devleti** birliğine girdikleri gibi **Safavi Devleti**'nin kuruluşunda da önemli rol oynamışlar²⁸. Bu nedenle koyu Şii olmuşlardır. Bunlar devlet yönetiminde **Kuman**, **Luristan**, **Fars** ve **İsfahan** gibi İran'ın ayrı yerlerinde, yerli yönetimlerin başında bulunmuşlardır. Fakat devlet birliğini kurmak amacı güden **I. Abbas** diğer boylar gibi **Avşar** boy başkanlarının da etkisini kırmıştır. Bununla beraber **Kırklı** oymağından olan **Nadir Şah**'ın İran egemenliğini eline alması üzerine, **Avşar** başkanları yeniden önem kazanırlar. **Urmiye** bölgesindeki **Avşarlar** ise buralarda **Kürt** boylarıyla çarpışmak zorunda kalmışlar ve **Sünni Osmanlılar**'a karşı Şii İran'ın sınır bekçiliğini yapmışlardır.²⁹ İran'da bulunan **Avşarlar**'ın 88.000 çadır kadar olduğu sanılmaktadır³⁰.

Tarihi kaynaklara göre, İran **Avşarlar**'ı şu oymaklara ayırmıştır: **Kırklı**, **Babalu**, **Celayir**, **Köseahmetlü**, **Gündüzlü**, **İnanlu**, **Araslu**, **Alplu**, **İmirlü**, **Bedirlü**, **Körhasanlu**, **Tevhidlü**, **Tekelü**, **Begeşlü**, **Şamlu**, **İsalu**, **İmamlu**, **Kuhgıgulu**

Bugün hepsi de Şii olan İran'daki **Avşarlar**'ın bir kısmı göçebe bir kısmı ise şehir ve köylere yerleşik olarak yaşamaktadır. İrandaki yerleşim mntıkaları

²⁶ Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1973, 24.

²⁷ Köprülü, *Avşar*, 233.

²⁸ Turan, *Türk Devletleri*, 193.

²⁹ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, 540-542.

³⁰ *Türk Ansiklopedisi*, *Avşar*, C I, 349.

arasında **Hazar Denizi** kıyıları, **Esd âbad**, **Umri Gölü**, **Savuc Bulak**, **Kirmanşah** sayılabilir.³¹

İran Avşarlarının büyük kahramanı **Nadir Şah Osmanlı** ile güttükleri şii-sünni mezhepleri arasındaki ihtilafı kaldırmak için *Osmanlı* sarayına bir ilim heyeti göndermiş ve birliği temine çalışmışsa da bu istek **Osmanlıların** muhalefeti yüzünden neticesiz kalmıştır.³²

d. Hindistan Avşarları : **Nadir Şah**'ın *Hindistan* ve *Afganistan*'a yaptığı seferlerde bir kısım Türk boylarının, bu arada **Avşarların** da bu ülkelere gittiği ve orada kaldığı bilinmektedir. *Afganistan*'dakiler varlıklarını bugün dahi sürdürmektedirler. *Afganistan*'daki Türk boyları ve aşiretleri: **Ustaclu**, **Şamlı** (*Şumla*), **Nikâllı**, **Baharlı**, **Zülkadir**, **Kaçar** ve **Avşar**'dır. Bunlar Şiidirler. Bu boylardan **Avşarlar Kabil** ve **Herat** bölgesinde meskundur.³³

e. Osmanlı döneminde Avşarlar : XV. ve XVI. asırlara ait **Osmanlı** tahrir defterlerinde **Avşarlara** ait pek çok yer adı görülmektedir. Öyle ki bu yer adları ile **Avşarlar Kayılar**'dan sonra ikinci sırada yer alıyorlar. Bu yer adları **Avşarların Anadolu**'nun bir Türk yurdu haline gelmesinde **Kayı** ve **Kınıklar** gibi birinci derecede rol oynadıklarını kesin bir şekilde gösterir. **Yazıcıoğlu**'na göre **Karamanoğulları Avşar** boyuna mensuptur.³⁴

Moğol hakimiyetinin **Anadolu**'ya yayılması üzerine, **Anadolu**'dan **Suriye**'ye 40.000 çadır **Türkmen** göç etmişti. Bu **Türkmenler** bilhassa **Kuzey Suriye**'de yoğun bir topluluk teşkil ederler. Geniş bir saha dahilinde siyasi hadiseler, göçlere ve parçalanmalara rağmen, **Bozok** ve **Üçok** şeklindeki eski el teşkilatını da korumaktalar. Başlıca **Halep**, **Ayıntap(Antep)** ve **Antakya** bölgesinde yaşayan bu **Türkmenler**'in **Bozok** kolunu meydana getiren boylarının başında **Avşarlar** gelir. **Türkiye**'de ve **İran**'daki **Avşar** oymaklarının, **Orta** ve

³¹ . San'ân Azer, *İran Türkleri*, İstanbul 1942, 12.; Osman Nedim Tuna, *Modern Türk Halkları*, İnönü Üniversitesi, Fen-Edb. Fak. Ders Notları, Malatya 1985, 56.

³² . Azer, *İran Türkleri*, 8.

³³ . Gunnar Jarring, *Bugünkü Afganistandaki Türk Cemaetleri Hakkında*, Çev. A. Münir Haymana Yayınları, (?) 1943.

³⁴ . Sümer, *Avşarlar*, 123.

Batı Anadolu'daki bazı küçük oymaklar müstesna olmak üzere, hepsi bu ana koldan ayrılmışlardır.

Kuzey Suriye Avşarları başlıca üç aile tarafından idare olunmuştur.

1. Köpek Oğulları (Antep bölgesinde)
2. Gündüz Oğulları (Amik ovasında)
3. Kut Begi Oğulları (Halep bölgesinde) ³⁵

II. Anadolu'da Avşarlar

XVI. yüzyılın ilk yarısında Halepli Türkmenleri arasında Köpekli Avşarı, Gündüzlü Avşarı ile müstakil bir Avşar oymağı görülmektedir.

Köpekli Avşarı onbeş obadan meydana gelmiştir. Bu obalardan Köçekli, Sekiz, Alplu, Aydoğmuş, Beglü kayda değer miktardadır. Köçekli sonra müstakil ve büyük bir oymak haline gelmiş. Sekiz Suruç'un Şeyh Çoban köyüne yerleşmiş. Alplu'nun bir bölümü İran'a geri dönmüş. Deliler ise varlığını son zamana kadar sürdürmüştür. Köpekli Avşarının Yeni İl ve Boz Ulus'ta bazı kolları vardır. Bir kısmının da Gaziantep'e yerleştiğini buradaki Avşar isimli yerleşim merkezlerinden anlıyoruz ³⁶

Gündüzlü Avşarının nüfusu diğerlerine oranla azdır. Sekiz obadan meydana gelmiştir. Bunların mühim bir kısmı Anadolu'dan İran'a gitmiştir.

Müstakil Avşar oymağı XVI. yüzyılda 158 vergi evinden ibaret idi. Defterlerdeki kayda göre *Nemluk* devrinde dirlik tasarruf eden bu oymak Osmanlı devrinde de bu dirliğini muhafaza etmiştir. XVI. yüzyılda Türkiye'de göçebe ve oturak halk arasındaki nüfus artışına uygun olarak bu Avşarlar'ın nüfusları da artmıştır. XVI. yüzyılın ikinci yarısında bilhassa oymakların başlarındaki eski bey ailelerin ortadan kalkmış olduğu görülüyor. Bunun sonucunda oymakların başındaki bey ailelerinin yerini obaları idare eden ve ağa ünvanını taşıyan kethüda aileleri almıştır. 1579 - 1580 yıllarında Avşarlar'ın başında *Recep*, *Bahri* ve *Küçük Mihnet* adlı kethüdalar bulunuyordu. Bunlardan *Recep* ve *Oğulları* öyle

³⁵ Sümer, Oğuzlar, 262-265

³⁶ Necdet Sevinç, Gaziantep'de Yer Adları ve Türk Boyları, Türk Aşiretleri Türk Oymakları, İstanbul 1983, 57.

bir nüfuz ve kudrete sahip olmuşlardı ki XVII. yüzyılda **Avşarlar** çok defa *Receplü Avşarı* diye tanınmışlardır. Bu **Avşarların** daha XVI. yüzyılda *Zamanı* çayı boylarında yaylaya çıktıkları biliniyor³⁷.

Diyarbakır bölgesindeki *Bozulus Avşarları*'nin çoğunluğunu *Halep Türkmeni* Avşarlarının kolları meydana getirmiştir. Bunlar *Mehmet Kethüda*'nın idaresindeki 804 vergi nüfuslu büyük **Avşar** obası ile 367 ve 109 nüfuslu **Köpekli Avşarlarına** ait iki obadır. Bunlar **Orta Anadolu**'ya doğru göç etmişler ve genellikle **Karaman** eyaletini yurt tutmuşlardır. XVII. yüzyılın sonlarında bu **Avşarlar Rakka** bölgesine iskan edilmişse de bu topluluğa mensup obalar **Anadolu**'nun batı taraflarına gitmişlerdir. 1716 yılında *Balıkesir*'in *Mihaliç* kazasında görülen *Köpekli Avşarı* obası *Bozulus*'a bağlı olmalıdır³⁸.

Dulkadirli Avşarları da *Anadolu*'ya *Kuzey Suriye*'den gelmiş olup, başlıca üç bölgeye dağılmışlardır.

İmanlı Avşarları (Maraş), XVI. yüzyılın birinci yarısında 27 obadan meydana gelmişti. Genellikle şahıs adı taşıyan ve kethüdalar tarafından idare edilen bu obalar *Suriye* çölünde, *Çukurova*'nın *Kınık*, *Özer*, *Lazkiye* çevrelerinde kışlamakta ve *Maraş* sancağına bağlı muhtelif yerlerde yaylamakta idiler. Bazı **İmanlı Avşarları** yerleşik hayata geçerek *Diyarbakır* bölgesinde ve *Antep* şehri dolaylarındaki köylerde yerleşmişlerdir.³⁹

XIX-XX asırlarda **Anteb** ve civarına yerleşen **Avşarlar Arap** talancılara karşı etkili olmuş, bölgenin de Türk kalmasının sağlamışlardır. Ne varki bu bölgedeki **Avşarlarla** birlikte diğer **Türkmen** aşiretlerinin bu hareketi saraya yanlış aksettirilmiş, saray da bu desiseci *Arapların* sözüne inanarak, buraları yurt edinen **Türkmen** aşiretlerini daha verimsiz olan *Suriye* topraklarına zorunlu iskan etmek istemişlerdir. Ancak bunda da başarılı olunamamıştır.⁴⁰

³⁷ . Sümer, *Avşarlar*, 126

³⁸ . Kamil Su, *Balıkesir ve Civarında Yörük ve Türkmenler*, İstanbul, 1938, 65-66.

³⁹ . Emir Kalkan, *Kayseriye Yerleşen Türk Topulukları*, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 17, Nisan 1982, 33.

⁴⁰ . Uğur Barlas, *Gaziantep Kent Kültürünün Oluşmasında Fırat Yöresi Türkmen Oymaklarının Etkisi*, *Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu*, Elazığ 1989, 39-41

Gars (Kadirli) Avşarları, iki küçük obadan müteşekkildir. 41 vergi evlik bir oba *Andırın*'da, 41 evlik bir oba ise *Gençlik* adlı bir teşekküle bağlıdır.

Bozok Avşarları hakkında yeterli bilgi temin edilememiştir.

Yeni İl Avşarları Sivas - Gürün arasına yerleşmişlerdir. Daha sonra bu *Avşarlar* arasında çözülüp dağılma başlar. Bir kısmı *Ankara / Bala* ilçesine yerleşmişlerdir. *Ankara*'da *Mugan Gölü* yakınındaki bir yer de bu oymağın adını taşımaktadır.

XVI. yüzyılda *Sis (Kozan)* yöresinde yaşayan *Avşarlar* 1519'da 28 obaya ayrılmıştır. Bu obaların bir kaçı dışında hepsi yerleşik hayata geçmiş ve tarımla uğraşmaktadır. *Sis Avşarları*'nın buraya 1375 yılındaki *Memluk* fethi sonucu geldikleri sanılmaktadır⁴¹.

XVI. yüzyılda *II. Selim* devrinde kalabalık bir *Yörük* topluluğunun bulunduğu *Uşak* bölgesinde beş obadan meydana gelen bir *Avşar* oymağının varlığı görülmektedir. Bu obalar *Hoca Fakihli, Öksüzler, Musacalı*, (56 vergi nüfuslu), *Avşar* (65 vergi nüfuslu)'dır.

Aydın'in *Baz-Doğan* kazasında *Çullular* adlı bir oymak, *Avşar* adlı bir oba ve *Birgi* çevresinde *Avşarlı* ve *Balabanlı* adlı başka bir oymak vardır.⁴²

a. Avşarlar'ın Anadolu'da Yoğun Olduğu Bölgeler:

Yukarda verilen bilgilere göre *Avşarların* yoğun olarak bulunduğu bölgeleri *Adana, Kayseri, Mersin, Konya, Antep, Maraş, Burdur, Uşak, Denizli, Afyon* ve *Kütahya, Kırşehir, Ankara, Aydın, Yozgat, Sivas, Diyarbakır, Urfa, Manisa, Zonguldak, Tokat, Çankırı*⁴³ gibi yerlerde *Avşarların* yoğun olarak bulunduğu, buralarda rastlanılan *Avşar* yer adlarından çıkarılmaktadır.⁴⁴

b. Kayseri Tarihi İçinde Avşarlar

Kayseri tarihi içinde *Avşarları* XVIII. ve XIX. yüzyıllarda bölgeye gelerek yarı göçebe durumda hayatlarını idame ettirmeye çalışan *Halepli*

⁴¹ . Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul 1980, 277.

⁴² . Sümer, *Oğuzlar*, 260-294

⁴³ . Hilmi Gökçürk, *Anadolu'da Oğuz Boyları*, Anadolu'nun Dağında Ovasında Türk Mührü, II, İstanbul 1979, 93-94.

⁴⁴ . Türkiye'de Meskün Yerler Kılavuzu, Köylerimiz, C. I, Ankara 1973, 12-67

Avşarları veya **Halep Türkmenlerine** mensup **Avşarlar** olarak tanımamız daha uygun olacaktır. Bölgede yapılan derleme ve yoklamalarda bu bilgi doğrulanır durumdadır.

Receplü Avşarı, Kara Gündüzlü Avşarı, Bahrili Avşarı olmak üzere 4-5 obaya ayrılmış olan bu **Avşarların** en ünlüsü **Köpekli Avşarlarından** geldiği anlaşılan **Receplü Avşarlarıdır**. Bu **Avşarlar** yarı göçebe (yaylak-kışlak arasında) olarak yaşıyorlardı. Devlet ise bunların yerleşmesinden yanaydı. **Zamantı** çayı kenarına yerleşeceklerine dair devleti inandıran **Avşarlar**, bu bölgeye yerleşmedikleri gibi, bulundukları bu bölgede de rahat durmadılar.⁴⁵ Komşu oymakların ve köylerin hayvanlarını sürdüler (*koygun etiler*), yol kestiler. Bunun üzerine 1703 yılında **Osmanlı** devleti tarafından **Rakka**'ya sürüldüler. Fakat uzun süre orada durmayıp kaçtılar. Yağmacılık ve soygunculuk hareketlerinde daha ileriye gidince 1712 yılında tekrar **Rakka**'ya gönderilmelerine karar verildi. 1728 - 1729 tarihinde devlet **Receplü Avşarı**'nın **Zamantı** yöresinde yerleşmesine razı oldu. Ancak, davranışlarında bir değişiklik olmayınca **Rakka**'ya yeniden sürüldüler. Oradan yine kaçan **Avşarlar** yağmacılık ve soygunculuk hareketlerinde daha ileri gidince ileri gelenlerinin idamına karar verildi (1742). Bu kararın ne derece uygulandığı bilinmese de **Avşarların Rakka** İskanından kurtulup tekrar **Çukurova**'ya inip çıkmaya başladığı kesindir⁴⁶.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında çıkan savaşlar sonunda devletin **Anadolu**'daki idaresi gevşeyince **Avşar** ve onun gibi büyük ve kuvvetli olan oymaklar da daha serbest hareket etmeye başladılar. **Kayseri - Elbistan - Malatya** yolunu ele geçiren **Avşarlar** posta tatarlarına saldırıp, yolcuları soyup, köyleri bastılar. 1846 - 1847 yıllarına ait vesikalarda **Kayseri** bölgesinde sık sık yağmacılık hareketlerinde bulunduklarından bahsediliyor.

Devlet, uzun savaşlar sebebiyle meydana gelen iktisadi buhranları karşılamak ve kaynak bulmak için, çeşitli isyan ve iç karışıklıkları daha rahat kontrol altına almak için, harap ve boş arazileri ziraata açmak için, hudutlardan içe doğru olan muhacerat sebebiyle başıboş konar göçerlerin yaptığı zararları

⁴⁵ . Avşar Aşiretinin İskanına Dair, Meclis-i Vela, Başbakanlık Arşivi, nr 8103.

⁴⁶ . Kalkan, **Kayseri'ye Yerleşen**, 87.

önlemek, zirai alanları değerlendirmek için konar göçerleri yerleştirmeye çalışmıştır.⁴⁷

Avşarlar eskiden beri imparatorluğun başına problem olan bir boydur. Bu problemlerde **Avşarların** olduğu kadar yönetimin; yönetimin olduğu kadar çevredeki diğer millëtlere mensup kabilelerin de etkisi olmuştur.⁴⁸ Yazın **Zamantı Çayı** kenarlarında, kışın **Çukurova**'da, **Ceyhan** ırmağı kıyısında yaşayan **Avşarlar** her iki yurtlarında da koygunlar yapıyor, ticaret kabilelerini soyuyorlardı. Diğer oymaklarla savaşıyor, derebeylerin mücadelelerine katılıyorlardı. Bütün bu olanlara karşı devlet de tedbir olarak bu aşiretleri sürmekten başka birşey yapamıyordu. Netice olarak 1865 yılında devlet büyük bir askeri harekate geçer ve **Anadolu**' sosyo-kültürel ve yerleşme coğrafyasında büyük değişiklikler olur.⁴⁹ *Torun Avşarı Diyarbakırdan sürgün geleli tam yüz yirmi sekiz sene olmuş (19'5'te). Bizim aşiret sürgüne gitti, sizinkiler gitmedi.*⁵⁰ diyen kişi başlarına geleni canlı bir tarih belgesi olarak bizlere sunmaktadır.⁵¹ Bu devir **Avşarların** "al - vur" devri olarak adlandırılıyor. **Avşarların** en büyük şâiri **Dadaloğlu** ve onun gibi şâir bir koçak, eşkiya olan **Cingöz-oğlu**, şürlerinde bu durumu en güzel biçimde işlemişler, dile getirmişlerdir.

Avşarlar 1856 yılında yeniden yerleştirilmeye çalışıldı ise de başarılı olunamadı. Oysa bu yaylak yurtlarına yerleştirme teşebbüsü **Avşarlar** için kaçırılan son şanstı. Bu dönemde **Avşarların** başında **Çerkez Bey** ile **İsmail Bey** bulunuyordu. 1865 yılında *Fırka-i Islahiyye* onları yaylak ve kışlaklardan birinde yerleşmeye mecbur edince **Avşarlar** yaylaklara yerleşmek istemişlerdi. Fakat büyük bir talihsizlik eseri onların yaylaklarına **Kafkasya**'dan gelen göçmenler yerleştirilmiştir. Bu sebeple **Avşarlar**, verimsiz, dağlık topraklarda yerleşmek

⁴⁷ . Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Yusuf Halaçoğlu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, II. baskı, Ankara 1991.

⁴⁸ . Ahmet Refik Altınay, Anadolu'da Türk Aşiretleri, İstanbul 1930, 186.

⁴⁹ . Hilmi Karaboran, Reyhanlı'da Bazı Folklorik Araştırmalar(Hatay-Maraş Çöküntü Hendeği Sahası), III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, I. Genel Konular, Ankara 1986, 163.

⁵⁰ . Konu ile ilgili olarak elimizde bir ağıt bulunmaktadır.bkz.metin kısmı "Melekgazi'nin ağıdı"

⁵¹ . İsmet Kolukısa, Kayseri Sarız İlçesi Ağzı, Lisans tezi, Erzurum 1975. Ayrıca bkz. Sakaoğlu, Dadaloğlu, Ankara 1986, 57-58.

mecburiyetinde kalıp perişan oldular. Böylece **Kafkas** göçmenleri verimli ve geniş topraklarda rahat bir hayat sürerken **Avşarlar**, *ağut*larında da dile getirdikleri gibi, sıkıntılı ve yurtlarını kaybetmenin acısını yüreklerinde duya duya yaşadılar.

1. Dünya Savaşında araştırma sahamız alanından çeşitli cephelere gönderilmek üzere asker toplanmış ve bu askerlerin kahhar çoğunluğu **Yemen**'de, **Balkanlar**'da, **Çanakkale**'de ve **Sarıkamış** hareketinde şehit düşmüştür. Saha alanı içerisinde hangi haneye konuk olduysak o hanede bu cephelerle ilgili bir şehit adı ve o ada yakılmış bir *ağut* bulduk. Bu *ağut*ların bir kısmı bugün türkü olarak söylenmektedir.

Milli mücadele yıllarında da bölge **Avşar**larından milis kuvvetler oluşturulmuş ve bunlar *Ermenilere* karşı çete savaşı yapmışlardır.⁵²

Bugün, nüfuslarının artışı etkisiyle de, **Avşarlar** en yoksul Türk köylülerinden sayılabilir. Bütün bunlara rağmen **Avşarlar** güler yüzlü, sakın, misafirperver, terbiyeli insanlardır. Kadınları çalışkan, çile çekmeye alışmış, sadık, şair ruhlu ve yeteneklidir. Boş zamanlarında da ünlü **Avşar** kilimlerini dokurlar.

Anadolu'nun muhtelif sahalarında, muhtelif zamanlarda **Avşar** zümrelerinin yerleşmiş veya yerleştirilmiş olduğu, bugün hâlâ **Avşar**, **Avşarlı** vb. gibi isimler taşıyan köylerin varlığında anlaşılıyor. **İçişleri Bakanlığı**'nce hazırlanan "*Köy adları*" kitabında 44 **Avşar** adlı köye rastlanmaktadır. Bu sayı yer, bölge, saha veya benzeri coğrafi yer adlarında daha da artmaktadır⁵³. Buna göre: **Sivas**, **Ankara**, **Bolu** vilayetlerinde 5'er, **Kastamonu**'da 4, **Manisa** ve **Konya**'da 3, **Kayseri**'de 2 **Avşar** köyü bulunuyor. Diğer köyler **Safranbolu**, **Isparta**, **Antalya**, **Bursa**, **Çankırı**, **Afyon**, **Denizli**, **Yozgat**, **Maraş**, **Balıkesir**, **Çorum**, **Aydın**, **Muğla**, **Tokat** ve **Malatya**'da dağınık bir şekildedir⁵⁴.

Türkiye **Avşarları** arasında **Kars** ili **Taşburnu** nahiyesinde bir köy ve **Kayseri** ili **Tomarza** ilçesine bağlı iki köy haricinde Sünni mezhebi dışında bir

⁵² Zübeyir Kars, Milli Mücadele'de Kayseri, Ankara 1993, 86-91.

⁵³ Daha fazla bilgi için bkz. Tuncer Gülensoy, Türk Yer Adları Klavuzu, Ankara 1995 ; Kalkan, Kayseriye yerleşen, 32 ; Sümer, Oğuzlar, 269-277

⁵⁴ Köprülü, Avşar, 37.

mezhebe bağılı **Avşar** yoktur⁵⁵. Şii mezhebinden olan **Avşarlar İran, Azerbaycan**⁵⁶ ve *Afganistan* **Avşarlarıdır**.⁵⁷

c. Kayseri ve Civarına Yerleştirilen Avşar Aşiretleri

Bugün *Kayseri*'nin *Pınarbaşı* kazasının merkez ilçesi ve aynı ilçenin *Pazarören* nahiyesine bağılı pek çok köy, *Sarız* ilçesinin köylerinden yarısından fazlası, *Tomarza*'nın dağılık kesimlerinde kalan *Zamanlı* ırmağının ötesindeki köylerin tamamına yakını, *Toklar* nahiyesi, *Emiruşağı* beldesi, *Özlüce* kasabası **Avşardır**. *Adana*'ya bağılı *Tufanbeyli*, *Kadirli*, *Kozan*, *Saimbeyli* ilçelerinde **Avşarlar** olduğı gibi *Maraş*'ın *Göksun* ilçesinde de **Avşar** vardır⁵⁸.

Avşarlar yerleşik hayata geçeli bir asır olmasına rağmen boy ve oba teşkilatını unutmamışlardır. *Kayseri* ili içerisinde yerleşen **Avşar** obaları ve yerleştikleri köyler şöyle sıralanabilir.⁵⁹

Obanın Adı	Yerleştiğı Köy	Kazası	Nahiyesi
<u>Kara-Sevhlı</u>	Han - Köyü	<i>Pınarbaşı</i>	<i>Pazarören</i>
	Gültepe	" "	" "
	Kaman	" "	" "
	Şabanlı	" "	" "
	Alagazili	" "	" "
	Arslan Beyli	" "	" "
	Cinli Yurt	" "	" "
<u>Cingöz Oğlu</u>	Sindal	<i>Pınarbaşı</i>	<i>Pazarören</i>
	Çördük	" "	" "
	Akin	<i>Tomarza</i>	<i>Toklar</i>
<u>Koca - Hallı</u>	Solaklar	<i>Pınarbaşı</i>	<i>Merkez</i>
(Gocanlı)	Emiruşağı	<i>Tomarza</i>	<i>Toklar</i>
	Karapınar	" "	" "

⁵⁵ Köprülü, *Avşar*, 38.

⁵⁶ Azer, *İran Türkleri*, 8.

⁵⁷ Jarring, *Afganistandaki*, 46.

⁵⁸ Sümer, *Oğuzlar*, 282.

⁵⁹ Memduh Yağmur, *Avşarlar ve Avşar Düğünü Belgeseli*, İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo TV. Bölümü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1993, 216-217.

	Arsıntaş		
	Çanakpınarı		
	<i>Sarız</i>	<i>Sarız</i>	Merkez
	Yalak(Yeşilkent)	<i>Sarız</i>	
	Kemer		
	Kızılpınar		
	Kuşçu		
	Karayurt		
	Oğlakkaya		
	Ayrınlık		
	Mollahüseyinler		
	Altısöğüt (kısmen)		
	Hacıveliler		
	Dayıoluk		
	Çörekdere		
	İmirzağa		
	Halevik		
	Sıradan		
<i>Halil Oğlu</i>	Karamanlı	<i>Pınarbaşı</i>	Merkez
(Haloğlu)	Kadı		Pazarören
	Kızılören		
	Hasırcı		
	Akpınar		Merkez
	Demircili		
	Kömarmut		
Kara Recep	Karamuklu	<i>Tomarza</i>	Toklar
(Arap-Hasanlı)	İcadiye		
	Tahta Kemer		
	Zelfin (Üçkonak)		
	Pazarören	<i>Pınarbaşı</i>	Pazarören
(Hacı Mustafa)	Hassa		
	Tözgün		
(İbrahim Bey)	Söğütlü (Kısmen)	<i>Tomarza</i>	Merkez

	•Taf (Özlüce / kısmen)		
	Toklar (Kısmen)		
	Madırasan		
	Kesir		
<u>Halil Paşaoğlu</u>	•Güzelce		
	Melikviran		
	Çantılı		
<u>Torun</u>	Potuklu	<i>Pınarbaşı</i>	Merkez
	Altıparmak		Pazarören
	Yeregeçen		
	Oruçoğlu		
	Damızlık	<i>Sarız</i>	Merkez
	Karapınar		
	•Söbeçimen		
	Deştiye		
	Çavdar		
	Yedioluk		
	Kıskaçlı		
	Çimen		
<u>Deller</u>	İğdeli	<i>Pınarbaşı</i>	Merkez
(Deliler)	Kızıldere		
	Emeğil		
	Bahçecik		
	Gürleğen		
	Tahtalı		
	Kılıçkışla		
	Ongucular		
<u>Türkmen Aliler</u>	<i>Sarız</i>	<i>Sarız</i>	Merkez
(Türkmenliler)	İncedere		
	Esirik		 ⁶⁰

⁶⁰ Sümer, Oğuzlar , 282-284

C. KAYSERİ AVŞARLARININ EKONOMİK HAYAT TARZLARI

Kayseri Avşarları denilince ilk akla gelecek yerleşim merkezleri *Pınarbaşı*, *Sarız* ve *Tomarza* olacaktır. Bünyan ve Develi sınırları içerisinde çok az sayıda, bir köy yerleşimi etmeyecek kadar veya daha az Avşar vardır.

Kayseri Avşarları'nın yerleşim coğrafyasını Pozantı ile *Sarız* Suyu arasında kalan derin vadi ve yüksek dağlar olarak sınırlamamız mümkündür. Bu coğrafya sahası içerisinde en elverişli geçim kaynağı, ot ve suyun bolluğu da hesaba katılırsa hayvancılıktır. Az miktarda ziraatçılık (tahıl) da mevcuttur. Fakat ziraatçılık (tahıl), tıpkı hayvancılık da olduğu gibi yalnız başına geçim kaynağı değildir. Yaylaların bolluğu sayesinde, bugün hâlâ "*Aydınlı*" adı verilen *yörükler* bölgeye gelmekte ve kiraladıkları yaylalarda hayvancılıkla uğraşmaktadır.

Hayvansal ürünler: et, süt, peynir, yağ ve yoğurt, yapağı, deri ve canlı hayvan bölgenin ticaretinin temel taşlarıdır diyebiliriz.

Avşarlar yakın zamana kadar yaylak ile kışlak arasında geçen bir hayat tarzı sürdürülmekteydi. Zamanla yaylacılık zayıfladı. Çevre illere, iş ve ticaret merkezlerine göç başladı. Adana, Kayseri merkezi ve Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehir merkezleri göç alanı oldu. Yaylacılık hoo i halinde devam etmektedir.

Ziraat ve hayvancılık yansıra özellikle *Sarız* ve *Pınarbaşı*'nda kilim ve az miktarda, halı dokunmaktadır. El emeği göz nuru bu ürünlerden özellikle kilim geçim kaynakları arasında sayılabilir. Meyve ve zebze üretimi mevsim şartlarında ve mevsime uygun olarak kendisine yetecek kadardır.

Bölgenin dağlık olması, yurt içi tarım işçileri veya inşaat işçiliği gibi alanlarda; insan gücüne dayalı iş sahalarında çalışmak üzere, göçü doğurmaktadır. Aynı zamanda Avrupa ve *Arap* ülkelerinde çalışmak gayesiyle giden pek çok insan vardır. Bu çalışanların gönderdikleri döviz sayesinde köylerin imar yapısı

değişmekte, köylerde genellikle iki katlı modern tarzda taş veya betonarme binalar inşa edilmektedir.

Bu bölgede çok az sayıda orman ve orman ürünlerine de rastlanmaktadır. Ancak bu bir geçim sağlayacak boyutta değildir. 30-40 yıl öncesine kadar yöredeki dağların korkulacak derecede ormanlık alan olduğu, fakat bunların tahrip edildiği, şimdi ise korkulacak derecede çıplak kaldığı, yöre insanının söyledikleri arasındadır.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza sınırları içerisinde kalan dağlarda maden cevheri de çıkarılmakta olup, bunlar özel sektör tarafından işletilmektedir.

D. PINARBAŞI SARIZ TOMARZA TARİHİ VE SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Pınarbaşı, Sarız ve Tomarza ilçeleri bir geçiş alanı, yolların bulunduğu ve ayrıldığı bir yol güzergahı, **Anadolu** coğrafyasına ait bölgelerin kesiştiği bir alandır. **İç Anadolu, Akdeniz ve Doğu Anadolu** ve kısmen de **Güneydoğu Anadolu** bölgelerinin kesiştiği bir noktada olması demografik yapısının da karışık olmasına sebep olmuştur. Bu bölge muhacir iskan bölgesi denilebilir.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza ilçeleri **Anadolu**'nun çatısı adıyla da adlandırılabilir. Bu ilçelerimiz, çevrenin dağlık oluşu, sıradağların kesiştiği, çöküntü ve yükseltilerin; akarsuların açtığı derin vadilerin, yarıkların bölgesinde yer almaktadır.

Okuma yazma oranı yüksek olan *Pınarbaşı, Sarız ve Tomarza* ilçelerinin okulsuz köyü yoktur. Özellikle, *Pınarbaşı*'nin **Pazarören Köy Eğitim Enstitüsü**'nün bölgenin kültürel yapısına büyük ölçüde etki ettiği muhakkaktır. Buradan yetişen insanlar bu bölgenin çocukları olarak bölgenin kültür ve eğitim yönünü yükseltmiştir.

Kalori değeri yüksek kömür yatakları, krom işletmeleri ve madeni, çinko ve kurşun madenleri çıkarılmaktadır. Sanayi kuruluşu olarak küçük ve orta çapta işletmeler vardır.

Bölgenin dağlık oluşu halkı geçim kaynakları açısından hayvancılık ve ziraata itmiştir. Hemen hemen her evin işleyeceği toprağı vardır ancak bunlar geniş arazi olarak değil, genellikle küçük mülkiyetlerden oluşmaktadır. Hayvancılık ve ziraatın yanısıra el sanatları ve dokumacılık gelişmiştir. Bölgede kilim dokumacılığı önemli bir gelir kaynağıdır. Bünyan tipi halıcılık da yapılmaktadır.

a. Pınarbaşı:

İç Anadolu Bölgesinin Yukarı Kızılırmak bölümünde, Kayseri iline bağlı bir ilçedir. Topraklarını: Doğuda Gürün (Sivas); güneyde Sarız (Kayseri); güneybatıda Tomarza (Kayseri); batıda Bünyan (Kayseri); kuzey'de Şarkışla (Sivas); kuzeydoğu'da Kangal (Sivas) ilçeleri çevirir.

İlçenin geniş arazisi, **Uzunyayla**'dan **Zamantı** teknesine kadar uzanır. İlçe merkezi **Uzunyayla**'nın güneybatı köşesinde, daha batıdaki çukur düzlüklere açılan bir boğaz yakınında kurulmuştur. Yanında gür akışlı kaynaklar (pınarlar) vardır. İlçenin adının da burdan geldiği söylenmektedir.

Tarihin en eski devirlerinden bu yana bir geçit görevi gören ilçe yerleşim alanı **Anadolu**'nun **Türkler** tarafından fethi ile birlikte bu görevini yürütmüş, ilçe sınırları içinde kalan bugünkü **Pazarören** "**Yabanlu Pazarı**" adıyla bir kır panayırı hüviyeti ile uzun yıllar alış veriş merkezi olarak kendini korumuştur⁶¹ **Pazarören**'in üst tarafında bulunan **Melikgazi** köyü ve **Melikgazi** türbesinin, bu bölgenin fatihleri hakkında aydınlatıcı belge oldukları muhakkaktır. **Pınarbaşı**'nın Osmanlılara geçişi de **Yavuz Sultan Selim** zamanında, **Dulkadiroğulları**'ndan devirle, olduğu bilinmektedir.

Pınarbaşı XIX. Yüzyılın ortalarında bir köydür. 1861'de **Sultan Aziz** zamanında **Sivas**'a bağlı bir kaza (ilçe) yapılmış ve **Sultan Aziz**'in adına izafeten, **Aziziye** adıyla anılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonraki yıllarda **Aziziye** adı **Pınarbaşı** ile değiştirilmiştir.

⁶¹ F. Sümer, Yabanlu Pazarı "Selçuklu Devrinde Milletler Arası Büyük Bir Fuar", **Türk Dünyası Araştırmaları**, 37. Ağustos 1985, 1-99

Kaza merkezinden başka, **Pazaören, Kaynar, Örenşehir** adlı bucakları ve 116 köyü vardır. **Türkiye** genelinde en çok köye sahip olan ilçe den biri olduğu bilinmektedir. Bir zamanlar (1946 yılına kadar) **Sarız** ilçesinin de buraya bağlı olduğu düşünülürse gerçeklik payı daha da artacaktır. Başlıca **Avşar** köyleri: **Han**⁶², **Gültepe, Şindal, Çördük, Solaklar, Paşalı, Karamanlı, Kadılı, Kızılören, Kaman, Demircili, Hasırcı, Akpınar, Kömarmut, Hassa, Tözgün, Potuklu, Altıparmak, Yeregeçen, Kızıldere, Emeğil, Bahçecik, Gürleğen, Tahtalı, Sıradan, Halevik (Çakırkaya)** olarak sıralanabilir.

Nüfusu 1990 sayımına göre merkez: 13.335. 1985 nüfus sayımına göre köyleriyle toplam 47.323'tür. Yüzölçümü 3328 km² olan **Pınarbaşı**'nın nüfus yoğunluğu km²'ye 16'dır. Halkın % 85'i köylerde yaşamaktadır. Deniz yüzeyinden yüksekliği 1520 m'dir.

Pınarbaşı'nın topraklarının büyük bir kısmını **Uzunyayla**'nın dalgalı düzlükleri kaplar. Bu yaylayı doğuda **Tahtalı**, kuzeybatıda **Hınzır, Aygörmez, Kocadağ**; batıda **Koramaz** dağı çevirir.

İlçenin sert bir iklimi vardır. Kışları sert geçer; sıcaklığın -20 °C düştüğü çok olur. yazlar yayla havası içerisinde serindir. Dağlara yağış daha çok düşer, kışın kar yağışı nedeniyle ulaşım ara verildiği çok olur.

İlçenin çok yerinde bozkır bitki örtüsü, dağlarda bozulmuş orman ve çalılıklar, bazı yerlerinde de yüksek çam ormanları vardır. Orman bakımından çok fakir olan **Kayseri** ilinin en fazla ormanı olan ilçesi **Pınarbaşı**'dır

Pınarbaşı'nın en önemli akar suyu **Seyhan** nehrinin iki büyük kolundan biri olan **Zamantı** çaydır. İlçenin tarıma elverişli alanı çok olmasına karşılık verim düşüktür. En çok tahıl yetiştirilir. Bir zamanlar ordunun at (koşum ve binit hayvanı olarak) ihtiyacını karşılayan önemli merkezlerden biri olduğu da bilinmektedir.

⁶² Bu köye Karakeçili ve başka boylardan da yerleşim olduğu belirtilmektedir. bkz: Safa Öcal, Devlet Kur'an Kahramanları, İstanbul 1987, 64-71

h. Sarız:

Kayseri il merkezinin güney doğusunda, **Tahtalı** dağlarının doğu eteklerinde **Sarız Suyu (Göksu)** vadisinde kurulmuştur. İlçenin adının da bu sudan geldiği söylenmektedir.

Sarız ve çevresi bir müddet *Klikya* ve *Ermeni Krallığı* ile *Bizans* yönetiminde kalmış, **Türklerin Anadolu'ya** hakimiyetleriyle birlikte bölge **Dulkadiroğulları'nın** hakimiyetine girmiştir. **Yavuz Sultan Selim** tarafından **Osmanlı İmparatorluğuna** dahil edildiği ve buraya bu adı **Yavuz'un** verdiği de rivayet edilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde bulunan ve **Adana** yöresinde yaşayan **Avşarlar** **Sarız'ı** uzun yıllar yayla olarak kullanmışlar ve 1840 yıllarında da ilçeye yerleşmişlerdir. İlçe herhangi bir düşman işgaline uğramamıştır. **Pınarbaşı**'na bağlı bir nahiye iken 1946 yılında ilçe olmuştur.

Pınarbaşı (Kayseri), Tomarza (Kayseri), Gürün (Sivas), Tufanbeyli (Adana), Afşin. (Kahramanmaraş), Göksun (Kahramanmaraş) ilçeleri ile çevrilidir.

Sarız'ın yüzölçümü 1239 Km² olup, bu alanın büyük bir kısmını dağlar ve yaylalar teşkil etmektedir. Denizden yüksekliği 1560 metre olup **Binboğa** ve **Tahtalı** dağlarıyla çevrilidir. En önemli akarsuyu **Sarız Suyu'dur**. Orman bakımından fakir sayılan **Sarız**'ın bazı köylerinde çam, ardıç, meşe, söğüt ve kavak koruları mevcuttur.

Yazları gündüz sıcak gece serin, kışları soğuk ve yağışlıdır. Bahar aylarında yağış oranı yükselir.

1990 Yılı Genel Nüfus Sayımına göre ilçenin merkez nüfusu 4020, köyleri ile birlikte toplam nüfusu ise 19.040'tır. İlçe köylerin nüfus yoğunluğu açısından en büyüğü **Çörekdere**, en küçüğü ise **Küçük Örtülü** köyüdür. İlçe Halkının yaklaşık olarak % 72'sini **Avşarlar** oluşturmaktadır. **Kürtler, Muhacirler, Türkmenler** ve **Çerkezler** diğer kalanı oluşturmaktadır.

Sarız önceleri **Pınarbaşı**'na bağlı bir kasaba iken 1946 yılında ilçe olmuştur. İlçede bucak teşkilatı yoktur. Merkez ve bir kasaba belediyesi olmak üzere iki belediye ve otuz yedi köy muhtarlığından meydana gelir. İlçe merkezinde

beş, **Yeşilkent (Yalak)** kasabasında dört mahalle mevcuttur. Köylerin yedisinde köye bağlı mezra vardır. İlçedeki yerleşim birimleri dağınık ve coğrafi şartlardan ötürü az nüfusludur. Köyler genellikle **Sarız** Suyu'nun iki tarafına yerleşmiştir. **Dayıoluk, Kemer, Karayurt, İncemağara, Oğlakkaya, Ayrınlık, Mollahüseyinler, Altısöğüt, Çörekdere, Kızılpınar, İmirzağa, Kuşçu, İncedere, Esirik, Karapınar, Söbeçimen, Deştiye, Çavdar, Yedioluk, Kıskaçlı** köylerinden bazılarıdır.

Sarız'ın halkının çoğunluğu tarım, hayvancılık ve el sanatları ile uğraşır. **Sarız** kilimleri piyasada makbul tutulmakta olup bu konuda ikincisi 1996 yılında yapılmış olan, Belediye ve Valilik tarafından desteklenen **Kilim Festivali** de bulunmaktadır. Bu festival ilçenin en önemli sosyal etkinliğidir de denilebilir. Ayrıca ilçede **Bünyan** tipi halı da dokunmaktadır. Gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlı olan halk arasında önemli bir sosyo-ekonomik ayrılık yoktur.

Bugün ilçede 3'ü ilçe merkezinde olmak üzere 49 ilkokul bulunmaktadır. **Karayurt** Köyü kalifiye eleman ve okuma-yazma oranı itibariyle en elit köyüdür. Biri merkezde yedi ortaokulu ve bir lisesi olan ilçede İmam Hatip okulu da kuruluşunu tamamlamıştır. Okuma-yazma oranı ülke genelinin üzerindedir.

Halk eğitim müdürlüğüne bağlı kurslar açılrsa da bu kurslar özellikle kurs bitirenlere verilen belgelerle yapılan öğreticilik kadrosu kaldırıldığından pek itibar görmemektedir.

Küçük işletmelerin haricinde sanayi kuruluşu yoktur. İlçeden çinko, kurşun ve krom madenleri çıkarılmaktadır. Kalori değeri yüksek kömür yatakları da vardır.

c. Tomarza:

Erciyes Dağı'nın güney doğusunda, **Zamantı** ırmağı etrafında kurulmuş olan bu ilçenin **Bizans İmparatorluğu** zamanında **Tomas** isimli bir sülale tarafından kurulduğu sanılmaktadır. İlçenin adının başka yerlerden geldiğini iddia edenler de vardır. Yapılan araştırmalara göre bu bölge **Bizanslılardan** önce de meskundu. **Özlüce (Taş)** kasabasında bulunan resimler ve süslemeler milattan

önceki devirlere ait olup halen **Kayseri Müzesinde** teşhir edilmektedir. Bu da bize, bu bölgenin tarihin ilk devirlerinden beri yerleşime açık olduğunu göstermektedir.

Bizanslılar zamanında **Kayseri** ve çevresine *Rumlar* hakim olmaya başlayınca **Tomarza**'nın ilçe merkezine, *Rusya*'dan özel olarak getirilen 1500 hane *Ermeni* yerleştirilmiş, azınlık duruma düşen Müslümanlar köylere çekilmek zorunda kalmıştır. **Tomarza**'da dinî ayin yapabilmek için *Ermeniler* tarafından bina edilen ve bugün dahi ayakta ıssız bir şekilde kalan kilise vardır. Manastır ise yıkılmıştır. *Ermeniler* 1915 yılında tehcir edildikten sonra **Kars**, **Ağrı** illerinden muhacir, *Selanik* ve *Bulgaristan*'dan gelen göçmenler yerleştirilmiştir. **Tomarza** 1953 yılına kadar **Develi** ilçesine bağlı bir nahiye olarak idare olunmuş. 1953 yılında ilçe yapılmıştır.

Kayseri'ye 56 Km'lik bir asfalt yolla bağlı bulunan **Tomarza**, Erciyes'in güney doğusunda düz bir araziye kurulmuştur. İlçenin güney sınırını **Toroslar** çevreler. 12 - 15 km güney ve doğusundan geçen **Zamanlı** Irmağı ilçeye bağlı köyleri ikiye ayırmaktadır. Bu ırmağın **Toroslar** tarafındaki köylerin tamamına yakını **Avşar**dır.

Topraklarını doğuda **Sarız (Kayseri)**, güneydoğuda **Tufanbeyli (Adana)**, güneybatı ve batıda **Develi (Kayseri)**, kuzeyde **Bünyan (Kayseri)** ve **Pınarbaşı (Kayseri)** ilçeleri çevirir. Yüzölçümü 1500 km² dir.

Tomarza'nın merkez nüfusu 1985 sayımına göre 10097'dir. Köyleriyle birlikte toplam nüfusu 1988 sayımına göre 43.319'dur. 54 köyü olan **Tomarza**'nın en küçük köyü **Karamuklu (Beyler)**. Halen bir hane ikamet etmektedir). en büyük köyü **Alakuşak**'tır. Okur yazar oranı % 82'dir.

İlçe'nin **Toklar**, **Emiruşağı**, **Özlüce** gibi belediyelikleri vardır. **Akin**, **Aslantaş**, **Böke**, **Çanakpınar**, **Karapınar**, **Üçkonak (Zelhin)**, **İcadiye**, **İmamkulu**, **Taşoluk**, **Köprüköy (Keprin)**, **Tahtakemen**, **Tatar**, **Karamuklu** **Avşar** yerleşim merkezleridir.

Halkın büyük çoğunluğu tarım - hayvancılık ve el sanatlarından halıcılık ile uğraşmaktadır. Tarlada küçük mülkiyet yaygındır. Hemen hemen her ailenin

ekebileceği bir toprağı vardır. Bu ilçenin yüzölçümünün % 80'i ekilip dikilebilmektedir. Yem bitkileri, hububat, sanayi bitkileri, baklagiller ve sebze-meyve yetiştirilen bu ilçenin gelir düzeyi de diğer iki ilçeden de yüksektir.

1996 yılında da yapılarak gelenekselleştirilmeye çalışılan **Dadaloğlu Şenlikleri Özlüce (Taş)** belediyesince organize edilmekte olup, katılanları gün geçtikçe artmakta ve **Türkiye**'nin her tarafından gelen **Avşarlar** tarafından bir tanışma ve kaynaşma günü olmaktadır. Siyasiler tarafından da desteklenen bu şenliğin en önemli özelliği her düşünceden ve siyasî görüşten insanların bir boy şuurunda bir araya gelerek eğlenmesidir. Tabi bu arada genç sevdalıları için bir buluşma alanı da olmaktadır. 1996 yılında yapılan şenlikte 7 kızın kaçtığı veya kaçırıldığı söylenmektedir.

Tomarza'dan verilecek ilginç bir bilgi ise **Emiruşağı** belediyesinin çalışmaları olsa gerektir. Belediye personeli tarafından, belediyeye gelir temin etmek gayesiyle, beldeyi terk ederek başka yerlere göçenlere veya yurt dışına çıkan işçilere ait tarlalarda ziraatçılık (marabalık veya yarıcılık) yapılmaktadır. Bu gelir beldenin ihtiyaçlarını gidermek yolunda sarf edilmektedir.

E. TANINMIŞ AVŞAR AŞIK VE ŞAİRLERİ

Aşık Abdurrahman, **Avşarlar** arasında şairleri bilinen bir şâirdir. Hayatı hakkında rivayetlerden öte bilgi yoktur. **Gocanlı Avşarı** olduğu, **Tomarza** ilçesi **Emiruşağı** köyünü kuran (şimdi belediye) **İmiroğulları** ailesinden, **İmir Bey**'in torunu olduğu kaydedilmektedir.⁶³

Nafiz Ağca, 1932 Kayseri ili **Pınarbaşı** ilçesi doğumludur. **Pazarören Enstitüsü** mezunu olup, aralıksız 35 yıl öğretmenlik ve eğitim yöneticiliği yapmıştır. Genellikle milli konularda eserler vermektedir. şairliğinin yanında oyun yazarlığı da yapmaktadır. Halen **Kayseri**'de ikamet eden **Ağca**'nın şairlerini bir kitapta topladığı ancak yayınlamadığı bilinmektedir.⁶⁴

Gül Ahmet (Yiğit), Kendisini **Avşar** olarak tanıttığı halde derleme alanında edindiğimiz bilgiye göre anne tarafının **Avşar**, baba tarafının **Avşar**

⁶³ . Erkan Kamil, *Aşık Abdurrahman*, Erciyes, 34, Kayseri 1980, 7.

⁶⁴ . Alim Gerçel, *Kayseri şâirler Antolojisi*, Kayseri 1995, 4.

olmadığı söylenmektedir. Halen yaşayan âşıklardan olup eserlerinde Güney Anadolu'da geçen olaylar, sevda-ölüm-gurbet ve yergi ana temayı oluşturmaktadır.

H. Nazir Ayaz. Tomarza ilçesinin Özlüce kasabasında ikamet eden şâirimiz okur yazar olmayıp, irticalen şiir söylemekte ve söylenen şiirleri ezberleyerek aktarmaktadır. Özlüce doğumlu olduğu ve şiir söyleme arzusunun kendisine ailesinden kaldığını, yöredeki eski ağıtçıların kendisini etkilediğini belirtmektedir. Yazılı bir eseri yoktur. Mahalli basında, özellikle televizyonlarda ağıt programlarına katılmaktadır.

Cingöz-oğlu: Dadaloğlu'ndan sonra eğer bir ikincisi söylenmek gerekirse Cingöz-oğlu Seyit Osman olur. 18. asırda yaşamıştır. Aslında bu iki şâirin özellikle Seyit Osman'ın şiirleriyle Dadaloğlu'nun şiirleri birbiriyle karıştırılmaktadır. Bunun sebebi her iki şâirin de güzelleme, koçaklama, sevda türkülerinin yanısıra Avşar aşiretinin geçmiş şaşaalı günlerine duyulan özlemi dile getirmeleridir. Seyit Osman'ın gençliğinde Dadaloğlu'nun yanında kaldığı bilinmektedir.⁶⁵

Cingöz-oğlu Seyit Osman Pınarbaşı'nın Cingöz köyünden olup halen⁶⁶ akrabaları yaşamaktadır. İlerki tarihlerde Kayseri ili, Pınarbaşı ilçesi, Pazarören nahiyesine bağlı Sindal köyünden Cingöz-Oğlu Seyit Osman hakkında yaptığımız derleme ve diğer çalışmaları ilim alemine sunmayı bir borç biliriz.

Çelebi Halil. Adana ilinin Kadirli ilçesine bağlı Düğenli (Araplı) köyündendir. Bir aşiret şâiridir. Nüktedan, hazircavağ olması etrafında sevilmesine neden olmuştur. Köy muhtarlığı da yapan Çelebi Halil 1919 yılında köyünde vefat etmiştir.⁶⁷

Aşık Çerkez (Kaya). Sarız ilçesi Ayranlık köyünde ikamet eden âşık Çerkez, düğünlerin ve eğlencelerin vazgeçilmez simalarındandır. Kendisine ait şiirleri özel eğlencelerde söyleyen âşık Çerkez'in şiirlerinde Dadaloğlu - Karacaoğlu etkisi görülmektedir. Cenazelerde ağıt yaktığı da biliniyor.

⁶⁵ . Erkan Kâmil, Cingöz-oğlu Seyit Osman, Erciyes, III / 29, Kayseri 1980, 13.

⁶⁶ . Emir Kalkan, Türk Halk şâirleri Antolojisi, Ankara 1991, 66.

⁶⁷ . Kalkan, Antoloji, 95.

Dadaloğlu. Avşarların en tanınmış şâiri hiç şüphesiz **Dadaloğlu**'dur. Asıl adı **Veli** olan bu şâirin⁶⁸ (1785-1865)⁶⁹ Güneydeki **Türkmen** aşiretleri arasında **Karacaoğlu**'dan sonra en popüler şâir olduğu muhakkaktır.⁷⁰ Doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 18. yüzyılın son çeyreğinde var olduğu kabul edilen **Dadaloğlu** hakkında yapılan çalışmaların bize gösterdiği tek gerçek onun bir aşiret şâiri olduğudur.⁷¹

Dadaloğlu'nun şiirlerinin zamanla değişikliğe uğramasının yanında ilk söylenişinde de kafiye kusuruyla ortaya konulmuş şiirlerinin olacağı unutulmamalıdır.⁷² Saz şiiri geleneğini yakından bilenler, şâirlerin irticalen söyledikleri şiirleri anında yeni bir söyleyişle değiştiriverdiklerini hatırlayacaklardır. **Dadaloğlu** gibi şiirleri daima dilde dolaşıp yazıya geçirilememiş bir şâirin şiirleri de, bu sebebe bağlı kalarak değişmiş olabilir. Kısacası onun şiirlerindeki hece farklılıklarını, kafiye bozukluklarını tabii karşılıyor, pek azının kendisine ait olabileceğini ifade etmek istiyoruz.⁷³

Lütfü Derdiçok, 1875 **Elbistan** doğumlu. Bir ara köy imamlığı da yapan **Derdiçok**, hem saz hem imamlık hoş karşılanmadığı için imamlığı bırakıp âşıklığa döner. Dokuz kez evlendiği söylenmektedir. Sevda ve aşk şiirleri söyleyen **Derdiçok** 1936 yılında **Afşin**'de vefat etmiştir.⁷⁴

Ali Gökalp, 1913, **Kayseri** ili, **Tomarza** ilçesi **Özlüce** kasabası doğumlu **Ali Gökalp Pazarören Köy Eğitim Enstitüsünü** bitirerek 22 yıl süreyle öğretmenlik yapmıştır. Kuvvetli bir irticali olan **Ali Gökalp** 7.10. 1981 tarihinde vefat etmiştir.⁷⁵

Aşk Gözübenli, **Dadaloğlu**'nun torunu olduğunu iddia eden **Gözübenli**'nin asıl adı **Mustafa Önder** olup, **Tomarza** ilçesinin **Taf (Özlüce)** kasabası (1940) doğumludur.⁷⁶ **Gözübenli**'nin iki şiir kitabı vardır. Şiirlerinde

⁶⁸ Saim Sakaoğlu, **Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)**, Ankara 1989, 200.

⁶⁹ Naim Alkan, **Türk Halk Edebiyatı**, Ankara 1973, 209.

⁷⁰ Köprülü, **Türk Saz şâirleri**, III., Ankara 1962, 529.

⁷¹ Sakaoğlu, **Dadaloğlu**, Ankara 1986, 17.

⁷² Sakaoğlu, **Dadaloğlu**, 49.

⁷³ Sakaoğlu, **Dadaloğlu**, 61.

⁷⁴ Kalkan, **Antoloji**, 115.

⁷⁵ Kalkan, **Antoloji**, 263.

⁷⁶ Kalkan, **Antoloji**, 461.

milli duyguları işlemektedir. Halen Kayseri’de ikamet eden Gözübenli’nin asıl mesleği şöförlüktür.

Karacaoğlu -(?) **Halloğlu** **Avşarları** arasında yaptığımız derlemelerin birinde bir mısra özellikle dikkatimizi çekti. “*Vili Karacaoğlu vili*” ilk mısra ile okuma yazması olmayan, **Karacaoğlu**’dan bi-haber bir kadının **Karacaoğlu**’ı tanıdığını hissettik. Bu belki de bir kalıp ifade idi. Bu kalıp ifadenin nasıl oluştuğu üzerinde durduğumuzda ortaya çıkacak sonuçlardan biri hiç şüphesiz **Toroslar**’da veya **Çukurova**’da yaşayan **Karacaoğlu**’ın da **Avşar** olduğu ihtimalidir.⁷⁷

Hacı Karakılçık (Yörede yaptığımız derlemelerde kendisinin **Avşar** olduğu söylenmekteydi. **Dadaloğlu Şenliği**’ndeki sohbetimizde de bunu teyit etmiştir. Ancak burada söz konusu olan pazar bulma endişesi olsa gerektir. Zira hayatı ve sanatı konu edilen kitapda **Varsak** olduğunu belirtmektedir.)⁷⁸

Ali Kırkıyık, 1936 yılında Kayseri ili Tomarza ilçesi Bostanlı köyünde atmışiki yaşında vefat eden **Ali Kırkıyık**’ın cindar olduğu, tarladaki ürünlerini cinlere ektirip biçtiirdiği söylenmektedir. Köy meseleleri, tabiat olayları ve tanrıya sitem şiirlerindeki ana temayı oluşturur.⁷⁹

Mehmet Kurnaz : **Avşaroğlu âşık Mehmet** diye mahlası olan **Mehmet Kurnaz**, Tomarza ilçesinin **Emiruşağı** köyündendir⁸⁰ (şimdi belediye). Sevda ve tabiat konulu şiirler yazmaktadır.⁸¹

Kul Mustafa (Düşmezturun), 1930 yılında Adana ili Buruk köyü doğumludur. **Dadaloğlu**’nın torunlarından olduğu söylenmektedir. Atışma ve deyişmelerde üstadır. **Düşmezturun** âşıklık geleneğinin her dalında ürün vermiştir. **Kültür Bakanlığı**’na kayıtlı âşıklardandır.⁸²

Çetin Önal, Tomarza ilçesi Toklar bucağında ikamet eden **Çetin Önal** ilk şiirini kızkardeşinin ölümü üzerine söylediğini beyan etmektedir. Özel eğlence ve toplantılara davet edilmekte ve hem kendisine ait ve hem de başkalarının

⁷⁷ . Köprülü. **Saz şâirleri**, 529.

⁷⁸ . Ali Berat Alptekin, **Aşık Hacı Karakılçık (Hayatı - Sanatı ve Şiirlerinden Örnekler)**, Antakya 1993, 2.

⁷⁹ . Kalkan, **şâirler Antolojisi**, 111.

⁸⁰ . Kalkan, **Antoloji**, 364

⁸¹ . Kamil, **Avşaroğlu âşık Mehmet**, Erciyes, 33, Kayseri 1980, 7.

⁸² . Kalkan, **Antoloji**, 376.

söylediği, özellikle *ağıt* şiirlerini söylemektedir. **Çetin Önal**'da bölgenin *ağıtlarını* içeren bir defter vardır ve bu defterdeki *ağıtlardan* **Emir Kalkan** (*Erkan Kamil*)'ın faydalandığı şâir tarafından bildirilmiştir.

Hayati Vasfi(*Taşyürek*), Şiirlerinde kullandığı *Vasfi* mahlasını ona ustalık eden âşık **Ferrahî** vermiştir. şâir bir aileden gelen **Taşyürek** milli ve ahlaki konularda şiir söylemiştir. Bir dönem **Tanır** belediye başkanlığı da yapan şâirimizin dört şiir kitabı olup, 20. 4. 1990 yılında vefat etmiştir.⁸³

Bunların yanısıra, **Sarız**'ın **Karayurt** köyünden olup halen **Almanya**'da ikamet eden **Dürdu Karakaya**; **Tomarza** **Avşar**larından, **Erciyes Üniversitesi**'nde memur olarak çalışan **Şerafettin Yılmaz** şiirlerini kitap halinde yayınlama imkânı bulan şâirler olarak sayılabilir.

Şiirle uğraşan ve çeşitli kaynaklarda şiirlerini yayınlama imkânı bulan pek çok sayıda **Avşar** vardır. **Osman Kara**,⁸⁴ **Abdullah Karabulut**,⁸⁵ **Mustafa Maraşlı**,⁸⁶ **Veli Maraşlı**, **Erdal Özkan**,⁸⁷ **Hayrullah Türkmen**⁸⁸ bunlardan yalnızca birkaçıdır. Ayrıca derleme yaptığımız kaynak kişilerin içerisinde bu sayıya ilave edebileceğimiz çok sayıda şâir de vardır. Biz buraya daha fazlasını geçirmekten imtina ettik.

⁸³ . Kalkan, *Antoloji*, 397.

⁸⁴ . Gerçel, *Kayseri şâirler II*, 17.

⁸⁵ . Gerçel, *Kayseri şâirler II*, 23.

⁸⁶ . Gerçel, *Kayseri şâirler II*, 47.

⁸⁷ . Gerçel, *Kayseri şâirler II*, 63.

⁸⁸ . Gerçel, *Kayseri şâirler II*, 87.

I. BÖLÜM

PINARBAŞI SARIZ TOMARZA AĞITLARI DERLEME ŞEKLİ VE DERLEME İLE İLGİLİ BİLGİLER.

A. AĞIT DERLEME ŞEKLİ

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar ağıtlarını

1. Yazarak.
2. Ses kayıt aracıyla kaydederek
3. Daha önce ağıtları kayıt edenlerin ellerindeki malzemelerden istifade ederek topladık.

Bu toplamalarda, bizim tarafımızdan kaydedilmemiş ağıtları, metinler arasına almamayı daha uygun gördük ancak bunlardan mukayese ve kaynak kişilerin temininde faydalandık.

a. Derleme Öncesi Yapılan Hazırlıklar.

Derleme öncesi yapılan hazırlıkları üç ana başlık altında toplayabiliriz. Araçların temini, sahanın tanınması ve kaynak kişilerin tesbiti ve derleme öncesi tanışma.

1. *Araçlar*: İmkânlarımız doğrultusunda derleme alanında yapacağımız kayıtlara uygun olarak bir ses kayıt aracı aldık. Ses kayıt aracına görüntüyü eklemek için bir fotoğraf makinesi temin ettik. Her iki araç için yedek malzemeleri (film-pil-kaset vb.gibi) yanımızda bulundurduk. Kısa notlar için kağıt ve değişik renklerde kalem ise diğer araçlarımızdı.

Köyler arası gidiş gelişleri ya bir dostun aracıyla, ya bölgenin yöneticilerinin verdiği araçla veya bu yollarda çalışan ticari araçlarla yaptık. Bölgeyi bilen insanların araçlarını kiralamamız, kaynak kişilere ulaşmamızda ve yeni kaynak kişilerin temininde faydalı oldu.

2. Sahanın tanınması: Derleme alanına çıkmadan önce bölgeyi tanıyan kişilerden ulaşım imkânları, coğrafi yapı, yol güzergahı ve **Avşar** köyleri hakkında bilgi topladık. İl Özel İdaresinden bölge hakkında bilgi istedik. Yol güzergahını bizzat giderek tesbit ettik. Gezimiz esnasında dolaşacağımız köylerin ekonomik ve siyasal yapısını öğrenip ilgili şahıslardan referans niteliğinde mektup temin ettik. Çeşitli özel, yarı özel ve resmi dernek, vakıf, kurum ve kuruluşlardan aldığımız bu mektuplar bize bir hayli yararlı oldu.

3. Kaynak kişilerin tesbiti: Derleme alanında görüşeceğimiz ve yardımını talep edeceğimiz kişilerle telefon, mektup ve beraberimizde giden kişilerin aracılığıyla doğrudan görüştük. Kendileri için uygun olan zamanı ve buluşacağımız yeri bu şekilde tesbit ettik. Bölgede daha önce derleme yapanların deneyimlerinden ve bize aktardıkları kaynak kişiler hakkındaki fikirlerinden istifade ettik.

b. Derlemede Zaman Meselesi:

Bölgenin dağlık oluşu, vadilerin içerisine yerleşik köylerin birbirine hem yakın ve hem de dağınık oluşu köyler arasındaki gezişimizi güçleştirmiştir. Yaz aylarının iş gücü zamanı olduğu bilinen bir gerçektir. Tarlada ekin biçen bir insanı işinden alakoymamız pek uygun bir davranış olmasa gerekti.

Kış ayları ise şehirler arası yolların kapandığı bir bölge olan derleme alanında köy yollarına güvenerek yola çıkmamız, bize de *ağır* vakılmasına sebep olabilirdi. Bahar ve sonbahar ayları ile ulaşabildiğimiz kadar kış ayları derleme açısından en uygun zaman olarak seçildi.

Bununla birlikte gerek resmi makamlar tarafından, gerek konuya meraklı kişiler, dernek ve tanıdık özel şahıslar ile belediye başkanları ve muhtarlar tarafından yardım görmedik diyemeyiz. Bu kişi, kurum ve kuruluşlar gerekli kolaylığı göstermişlerdir.

c. Derleme Alanında Karşılaşılan Güçlükler.

Derleme alanında gerek *kommun* özelliği, gerek coğrafi şartlar ve ulaşım imkânları, gerek dini ve siyasi nedenler, gerekse ekonomik sebeplerden dolayı bir hayli zorluk çekilmiştir.

Derleme konusu, bir acıklı olayı kapsadığından dolayı, yakınlarını kaybetmiş kişi veya kişiler tarafından kaynak kişi olma isteğimiz genellikle olumlu karşılanırsa da bazı kişiler kendi yaktıkları *ağlıları* o anı yeniden yaşıyarak yarıda kesmişler, bazıları ise başlangıçta gönüllü oldukları halde icraya başlamadan bitirmişlerdir. Bazı kaynak kişilerin, yakınları tarafından, rahatsızlıkları bahane edilerek, kayıt işlemine - sözlü veya yazılı- müsaade etmemişlerdir.

Köylere yöreyi bilen birisinin kılavuzluğunda gitmemiz kaynak kişilere ulaşmamızı kolaylaştırmıştır. Ancak hâlâ aileler arasında bir küskünlük, bir kırgınlık olması ve yöreyi bilen kişinin kendisine yakın kişileri seçmesi bir dezavantaj olarak karşımıza çıktı. Kan davası olan veya ölüme sebebiyet vermekten doğan ya da şüpheli ölümlerde yakılan *ağlılarda* bu bölümlerin söylenmediği veya bu tür *ağlıların* tamamen saklandığı gözlenmiştir. Kendilerine sorduğumuzda bu olayı daha fazla karıştırmak istemediklerini beyan etmişlerdir.

Dini nitelikli kişilerin koymuş olduğu yasaklar sebebiyle bazı yaşlı kişilerden faydalanamadık. Aslında bölge **Avşarları** bu denli tutucu değildir. Din işlerinde daima bir millî esneklik taşımaktadırlar. Hatta Hacca gitmeye niyetlenmiş, ilkokul mezunu dalî olmayan kaynak kişi **Hasibe Karakaya**’dan “*Ne yapalım biz Türküz, Avşarız bu da bizim töremiz, biz de böyle yapıyoruz*” sözüne şahit olduk.⁸⁹

Bir köy imamının eşinden, imamın yanında *ağıt* aldığımız gibi, bir şeyhin kardeşine yaktığı *ağıdı* derleme imkânımız da oldu. Ancak bu olay tamamına şamil değildir. Bazı kişiler “*Artık bizden geçti. Yaşımız yetmiş, işimiz bitmiş. Toprak bize gel gel diyor. Bize bu yaştan sonra yakışmaz*” sözleriyle kaynak kişi olma isteğimizi reddetmişlerdir.

Üçkonak köyünde (*Tomarza*) dini nedenlerden ötürü fotoğrafını çekemediğimiz iki kızkardeş vardı.⁹⁰ Ancak özellikle fotoğrafının çekilmesini

⁸⁹ . Bunda belki de çocuklarının tamamının yüksek okul mezunu olması, Avrupa’da bulunması nedeniyle ufuklarının genişlemesi, boy özelliklerini taşıyan veya muhafaza eden bir yapıya sahip olması ve benim bu aileyi daha iyi tanımamın da katkısı olmuştur.

⁹⁰ . Bunda belki de ilk defa karşı karşıya gelmemizin ve bizim ısrarlarımızın olumsuz etkisi olduğu gibi, bize o anda ayıracak zamanlarının da sınırlı olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

isteyenler bir hayli fazlaydı. Çektiğimiz fotoğrafın bir nüshasını da kendilerine göndermemizi istemişlerdi ki yerine getirdik.

Ekonomik sebepleri öncelikle tezin maliyeti, dolaşan köylerin fazlalığı ve bu tezin hazırlanmasında yapılan masrafların kendi öz kaynaklarımızca karşılanmasından meydana geldiğini belirtmekte fayda görüyoruz. Derleme işi başlı başına bir olay ve kaynak kişilere ufak tefek hediye almaktan tutun da bazı kaynak kişilere ödeme yapmaya, ses ve görüntü araçları ile yol masraflarına varıncaya kadar bir hayli harcama yapmak zorunda kaldık. Bu harcamalar hiç bir kurum, kuruluş veya özel kişi tarafından karşılanmamıştır.

Derleme esnasında yapılan ödemelerin bir kısmını yiyecek ve içecek maddeleri oluşturdu. Bir kısmını ufak tefek hediyeler ve ziyaret edilen hanenin çocuklarına şeker, kalem, çikolata vb. küçük armağanlardan meydana geldi. Genellikle nakit ödeme yapılmadığını söyleyebiliriz. **Avşarlar** gururlu insanlar olarak yaptıkları yardımlardan ücret talep etmedikleri gibi teklif edenlere karşı da pek hoş gözle bakmıyorlar. Ancak, gidilen eve eli boş gitmek de töreye uygun düşmüyor. Bazı kişiler ise artık yardıma muhtaç durumdadır. Bunlara alınan çay-seker-sigara vb. gibi maddeler de onları rencide etmeden yapılmıştır.

Hangi haneye vardysak orada yemek vakitlerinde sofra, diğer vakitlerde çay-ayran vb gibi ikramla karşılandık. Vakit geç olmuşsa evinde yatıya kaldık. Bazı hanelerde yatıya kalamadığımızın sebebi ise hane sahibinin aşırı derecede yoksulluğundandır. Ancak bu hanelerde de kalmış olsaydık, hiç şüphesiz, kendi yatağını altımıza serer, kendisi de bir köşeye kıvrılır yatar. Bu yaptığı hareketten de son derece mutluluk duyardı. Hane sahiplerinin tek üzüntüsü ise ne kadar hizmet, hüsmet, ikram yaparsa yapsın, birşeylerin eksik yapıldığına kanaat getirmesi olurdu.

d. Derleme Yapılan Yerler:

Kalın ve büyük harflerle yazılı olanlar merkez ilçe, (:)dan sonra verilenler de bu merkez ilçeye bağlı köy ve beldelerdir.

BÜNYAN, DEVELİ, KAYSERİ, PINARBAŞI: (Merkez) Çözüklü, Dilci, Pazarören, Han, Kızılınar, Kızılören, Aşarputuklu, Sıradan, Kaman, Kızıldere, Alagazili, Melikgazi, Sindel, **SARIZ:** Yalak (Yeşilkent), Mollahüseyinler, Sarıfakı, Kemer, Dayıoluk, Karayurt, Karapınar, Çavdar, Yedioluk, Akoluk, Altısöğüt, Büyük Söbeçimen, Tekneli, Damızlık, Kıskaçlı, **TALAS, TOMARZA:** (Merkez), Zelhin (Üçkonak), Taf (Özlüce), Toklar, Emiruşağı, Karamıklı, Karapınar, Çanakpınar, Keprin (Köprüköl), Aslantaş, Akin, İcadiye, Şeyhbarak, Güzelce.

e. Kaynak Kişiler Hakkında Bilgiler

Kaynak kişilere ait bilgi aşağıda verilen kalıp üzerine yapılmış olup, her kaynak kişide tekrar edilmeyecektir.

Adı Soyadı:	Doğum Yılı ve Yeri :	Öğrenim Durumu :	İkameti :	Mesleği :	Söylediği
Ağıtlar, Emine Akün	1963 Akin	İlkokul terk	Akin, Tomarza / Kayseri	Evhanımı	79,163.
Emiş Bozkurt	1950 Karadurdular	Okur yazar değil	Kemer, Sarız / Kayseri	Evhanım	62,63,80,102,133,144.
Zihni Akyol.	1966 Şarлак	Yüksek okul	Pınarbaşı / Kayseri	Folklor eğitmeni	13,134.
Hacı Börklü	1341 (1925) Solaklar	Okur yazar	Pınarbaşı / Kayseri	Çiftçi	79,125.
Hüseyin Nazir Ayaz	1946 Özlüce	Okur yazar değil	Özlüce, Tomarza / Kayseri	Çiftçi - Mahalli sanatçı	12,153,154,159,162,183.
Hüseyin Çarkıt	1962 Akin	Yüksekokul	Kayseri	Öğretmen	1,13,72,150.
Fadime Aydoğdu (Abpak Dezze)	(?) Mollahüseyinler.	Okur yazar değil	Sarıfakı mezarası, M.hüseyinler, Sarız/ Kayseri	Evhanım	50,67,81,82,103,117,138,169
Döndü Çiçek (Boduralı)	1927 Karapınar	Okur yazar değil	Karapınar, Sarız / Kayseri	Evhanımı	115,133.

Mevlûde Çiçek
(?) Karapınar
İlkokul
Karapınar, Sarız / Kayseri
Evhanımı
115.

Hediye Deliktaş
1944 Alagazi
Okur yazar değil
Alagazi köyü Pınarbaşı / Kayseri
Evhanımı
2.3.21.22.23.

Hasan Demir
1937 Çördüklü
Eski yazı bilir
Çördüklü, Pınarbaşı / Kayseri
İşçi emeklişi
40.59.132(1).143.

Mustafa Doğan (Datlı)
1923 Yeşilyurt
Okur-yazar
Yeşilyurt, Sarız / Kayseri
Çerçilik (Gezgin satıcı)
83.84.85.98.119.120.126.

Mustafa Duman
1949 Karapınar
Okur-yazar
Karapınar Köyü, Sarız / Kayseri
Çiftçi
15.36.58.89.95.141.160.161.

Elif Duman
(?) Karapınar
Okur yazar değil
Karapınar köyü, Sarız / Kayseri
Evhanımı
10.121.179.

Ömer Duman
1961 Pınarbaşı
Yüksekokul
Talas /Kayseri
Öğretmen
140.

Hürri Duman
1330 Fakiekinici
Okur yazar değil
Fakiekinici, Pınarbaşı / Kayseri
Evhanımı
24.26.

Durmuş Ekiz
1955 Yeşilyurt
Ortaokul mezunu
Yeşilyurt, Sarız / Kayseri
Evhanım
56. 104.

Hatice Erkek
1940 Kızılınar
Okur yazar değil
Sarız / Kayseri
Evhanımı
5(2).35.

Ayşe Eroğlu (Eşe)
1928 Üçkonak
Okur yazar değil
Üçkonak, Tomarza / Kayseri
Evhanımı
11.38.76.133.

Ali Eroğlu
1934, Üç Konak
İlkokul terk
Üçkonak köyü Tomarza /Kayseri
Yurtdışından emekli işçi.
43. 180.

Döndü Gökkaya (Killi)
1951 Kurukavak
Okur yazar değil
Pınarbaşı / Kayseri
Evhanımı
133.

Şerife Göktaş
1930 Karayurt
Okur yazar değil
Karayurt köyü Sarız / Kayseri
Evhanımı
105.

Hasan Gürbüz
1936 Sarız
İlkokul
Sarız / Kayseri
Politikacı
4. 5(1). 14. 17. 44. 87. 121.
128. 129. 147.

Selver Güvenc
1946 Sarız
Okur yazar değil
Sarız / Kayseri
Evhanımı
39,45,47,52,90,139,142,175,181.

İsmail Kandemir
1929 Aşar Potuklu
Okur-yazar
Pınarbaşı / Kayseri
Çiftçi
127-168

Fatış Kara
1967 Akoluk
İlkokul
Akoluk köyü Sarız / Kayseri
Evhanımı
33-42

Mukkey Kara
1958 Akoluk
Okur yazar değil
Sarız / Kayseri
Evhanımı
99,130.

Havva Kara
1952 Sarız
İlkokul
Sarız / Kayseri
Evhanımı
74,48.

Elif Kara
1955 Sarız
Okur yazar değil
Sarız / Kayseri
Evhanımı
94,176.

Hüseyin Kara
(?) Akoluk
Okur yazar değil
Sarız / Kayseri (Müteveffa)
Çiftçi
131,178.

Maviş Kara
(?) Akoluk
Okur yazar değil
Sarız / Kayseri
Evhanımı
9,46.

Raziye Karakaya
1934 Mezgitli
Okur yazar değil
Develi / Kayseri
Evhanımı
91,93.

Hasibe Karakaya
1945 Karayurt
İlkokul
Köln Almanya
Evhanımı
7(2),8,32,33,34,42,53,69,70(4),
109,146,156,157,158,174,175(1)

Hacı Kaya
1933 Üçkonak
İlkokul
Talas / Kayseri
Yurt dışından Emekli işçi.
20,152,185.

Rahime Kaya
Tomarza 1952
İlkokul
Yenidoğan mah. Talas / Kayseri
Evhanımı
73,145,148,164.

Çerkez Kaya
1945 Ayranlık
Okur-yazar
Ayranlık köyü. Sarız / Kayseri
Mahalli sanatçı
30,117,127,135(2),147,168,172

Fatma Kılıç
1938 Yeşilyurt
Okur yazar değil
İkamet yeri: Karayurt, Sarız / Kayseri
Evhanımı
123

Altın Kılıç
1934. Karayurt
Okur yazar değil
Karayurt köyü. Sarız / Kayseri
Evhanımı
70 (1-2-3)

Hatice Korkmaz.
1940 Kızılören
İlkokul
Kayseri.
Evhanımı
17,18,19,49,68,71,75,108,118,
123, 124, 147,165,166,167(1-2)

Süleyman Murt
1948 Karayurt
Yüksekokul
Talas / Kayseri
Öğretmen
7(1),31,64(1-2),65.

Fadime Orakçı
1929 Sarız
Okur yazar değil
Sarız / Kayseri
Evhanımı
122,182.

Çetin Önal (Huylandırma)
1949 Toklar
İlkokul
Toklar, Tomarza / Kayseri
Mahalli sanatçı

Ali Önder
1942 İcadiye
İlkokul
Kayseri
Esnaf
57,88,106,173.

Hatice Özer
1957 Damızlık
İlkokul
Sarız / Kayseri
Evhanımı
51, 94, 115, 137, 177.

Fadime (Yeter) Özhan
1933 Üçkonak
Okur yazar değil
Üçkonak, Tomarza / Kayseri
Evhanımı
11,38,76,133.

Hüseyin Özkan
1932 Sarız
Okur-yazar
Kayseri
Çiftçi
37,155.

İsmail Özkan
1933 Kemer.
İlkokul terk
Kemer köyü, Sarız / Kayseri
Çiftçi
6,55.

Bayram Sağır
1942 Solaklar
İlkokul terk
Pınarbaşı
Çiftçi
27.

Hüdaî Saraç
1965 Emiruşağı
Yüksekokul
Emiruşağı beldesi, Tomarza / Kayseri
Belediye başkanı
132(2)

Esabil Saygılı
1964
İlkokul
Emiruşağı, Tomarza / Kayseri
İnşaat ustası
92

Rahime Şahin
(?) Üçkonak
Okur yazar değil
Üçkonak, Tomarza / Kayseri
Evhanımı
61,110.

Safiye Şimşek
1963 Karapınar
İlkokul
Karapınar, Sarız / Kayseri
Evhanımı
115.

Sefer Tck
1961 Bahçecik
İlkokul
Pınarbaşı / Kayseri
Şoför
25,28,170.

Özgül Yener
1962 Akpınar
İlkokul
Kayseri
Evhanımı
114.

İsmail Topuz
1945 K. Karamanlı
Yüksekokul
Talas / Kayseri
Öğretmen
1. 149. 151.

Bekir Yıldırım (Kibar).
1949 Emiruşağı
İlkokul
Emiruşağı. Tomarza / Kayseri
Çiftçi
41,60,66,96,100(1-2).
107,111,136,184.

Osman Uçar
1332 Keltepe
Eski yazı bilir
Keltepe köyü Pınarbaşı / Kayseri
İstiklal Savaşı Gazisi. çiftçi.
117.

Şerafettin Yılmaz
1962 Tomarza
Lise
Talas/Kayseri
Memur
97,112.

Senem Yaman
1932 Aşar Potuklu
Okur yazar değil
Pınarbaşı / Kayseri
Evhanımı
29,54,101,116,133,135(1),171

B. KONU İLE İLGİLİ OLARAK ÖZEL SAHA BİLGİLERİ

a. Ağıtçı Kadınlar

✓ Bölgede tanınan ve *ağıt* söyleyen kadınlardan bazılarını burada, bizden sonra bölgede derleme yapacak olanlara ön bilgi olsun diye veriyoruz. Bunlardan büyük harflerle yazılı olanlar vefat edenlerdir. *Ağıtçı* kadınların bazıları hakkında kaynak şahıs künyesinde bilgi mevcuttur. Diğerleri için bulabildiğimiz bilgi parçalarını isimlerinin hemen yanına ilâştirdik.

Altın Kılıç, Anşa (Ayşe) ve Hava, Çabıcağın Kızları Toklar nahiyesi / Tomarza. ARAP GIZI (Üççeşme / Özlüce), Ayşe Eroğlu, Ayşe Kılıç, Ayşe Saraç, Ayşe Tok, Ayşe Yıldırım, BENLİ ZALA, Döndü Karataş, Elif Duman, Elif Kara, Fadime Aydoğdu (Abbak Dezze), GAMALI SULTAN, GÜLLÜ ÖZTÜRK, Gümüş İşçi (Aslantaş Köyü), Hasibe Karakaya, Hatice Korkmaz, Hatice Özer, Hatice Varol ve Fadime Cingöz (Cingözoğlu Seyit Osman'ın torunları :)-(Sindel (Kayabaşı) / Pınarbaşı), Hediye Deliktaş, KARA DÖNE, KARA EŞE, KARA GÜRCÜ, KARA SULTAN, KARA ZALA, Meryem Demirel, Mevsure Öztürk (Hasırcı -Pınarbaşı) Ömer Kahyalı Arabın Kızı, Selver Çetin, Selver Güvenç, Şemsi Karataş, SULTAN HATIN (Durak- Hasırcı / Pınarbaşı), Telli Anşa (Demircili / Pınarbaşı), İRAHMA Üçkonak (Zelhin), Ümmügülsüm Kiraz (Emiruşağı Beldesi), Yeter Özhan (Üçkonak), bölgede tanınan *ağıtçı* kadınlardan bazılarıdır.

b. Ağıt Derlemeci ve Toplayıcıları:

Buradaki isimleri alfabetik sıraya göre veriyoruz. Bunların dışında da derleme ve toplayıcılar vardır ancak, yüzbeyüz görüştüğümüz kişilerden ve onların tanıdıklarından bir kısmını aktaracağız.

Ahmet Z. Özdemir, Sariz'in Karayurt köyünden, Öyküleriyle *Ağıtlar* kitabının yazarı. *Ağıtlar* ve *Avşarlar* hakkında derleme ve araştırmaları var. Bunların bir kısmını yayınlamış durumda. Halen Ankara'da ikamet etmekte olup,

tatil ve sair zamanlarında bölgede araştırma ve derleme yaparak geçiriyor.
(Kendisinden *ağıt* alınmamıştır)

Cuma Ali Koca: Kızılören / Pınarbaşı, Kayseri'de ikametli etmektedir

Emir Kalkan: Tomarza'nın Toklar bucağından olup halen Kayseri'de ikamet etmektedir. 1948 doğumlu. Kayseri İl Sağlık Müdürlüğünde şef olarak çalışmaktadır. Lise mezunu olup, Kayseri ve Civarı *Ağıtları*, Türk Saz şâirleri *Antolojisi* ve Kayseri şâirleri diye üç kitabı yayınlanmıştır. Geniş bir *ağıt* koleksiyonu vardır. Sosunlar veya Bayazitoğulları diye lakaplandırılıyorlar.
(Kendisinden *ağıt* alınmamıştır.)

Hasan Gürbüz: Sarız merkezinde ikamet etmektedir. Avşarlara ait *ağıtları* topluyor. Annesinin *ağıt* söylediği ve yaktığı biliniyor. Geniş bir *ağıt* koleksiyonu var. Pekçok derlemeciye malzeme vermiş. Hacıbekleklerden. Hacıbeklek Ağa'nın torunu.

Karahasan Karahasanoğlu: Cingözoğlu Seyit Osman'ın torunu. Kayabaşı / (Sindel) Pınarbaşı. Köy muhtarlığı da yapmış. Boş vakitle ini Eski Bünyan Garajı'ndaki kahvelerde, zamanının büyük bir kısmını da köydeki ikametinde geçirmektedir.

İsmail Topuz: Büyük Karamanlı / Pınarbaşı. 1945 doğumlu. Öğretmen okulu mezunu. Başkalarının söylediği *ağıtları* topluyor. Halloğlu Avşarı. (Kendisinden metinler kısmı için *ağıt* alınmadı.) Kendisinin derlediği *ağıtları* gördük. Elinde Avşarlara ait bir *ağıt* defteri var.

Mustafa Korkmaz: Kızılören / Pınarbaşı. Kayseri Kapalı Cezaevinde gardiyan. 1964 doğumlu. Lise mezunu. Ailesine ait *ağıtları* topluyor. Hanımı hem *ağıt* yakıyor ve hem de *ağıt* söylüyor. Hatice Korkmaz'ın akrabası. Babası da şâir.

Nuri Sezgin: Büyük Karamanlı / Pınarbaşı. Hem *ağıt* yakıyor ve hem de *ağıtları* topluyor.

Osman Yıldız: Demircili Köyü / Pınarbaşı ikametlidir. Kendisinden *ağıt* alınmamıştır. Civar köylerdeki *ağıtçı* kadınları biliyor.

Zihni Akyol: 1966 Şarlak köyü / Pınarbaşı. Yüksek okul mezunu olup Pınarbaşı ilçesinde, belediye bünyesinde oluşturulan folklor bölümünde Folklor eğitmeni olarak görev yapmaktadır. Ağıt söylüyor ve topluyor. Kendisinde bölgenin ağıtlarını içeren büyük bir defter var.

c. Derleme Alanında Ağıtlara Verilen Adlar

Pınarbaşı, Sarız ve Tomarza Avşarları arasında ağıtlara “ağıt”, “deme”, “deyiş”, “deyişat” gibi adlar verilmektedir. Ağıtlar içerisinde zaman zaman karşımıza çıkan “şiven”, “öt-”, “ağlama”, “bazulama”, “dil”, “çığırış”, “hıvan” gibi kelimelerin de ağıt yerine kullanıldığına şahit olmaktayız. Bu adlandırmaların dışında ağıtların dörtlüklerine “meyit” denilmektedir ki bu kelimeyi iki şekilde yorumlamamız mümkündür. 1. Bu kelimenin aslı Arapça “beyit” kelimesinin halk arasındaki adı. İlk sesteki b>m değişmesiyle “beyit” kelimesi “meyit” olmuştur. Bu gibi değişikliklerin *ben men*⁹¹ örneğinde olduğu gibi, kelime içindeki nazal n (ng) sesinin tesiri vardır. Eski Türkçe koñ (ny) kelimesinin koy ~ kon ve koyun şekillerinde Türk lehçelerinde kullanılmaktadır. koñ > koy söylenişindeki akıcılışma tesiri beyit > meyit kelimesinde önce akıcılışma bilahare nazallaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu fonetik hadiseyi Anadolu diyalektlerinde sıkça görürüz.⁹² 2. Nazım birimi olarak ağıtların dörtlükler şeklinde değil de beyitler şeklinde söylendiği ve hece sayısının 8’li değil de 16’lı olduğu görüşü...! Belki bu teze göre ağıtların kafiye yapısı da klasik edebiyatın nazım tarzından “mesnevi”nin kafiye örgüsü gibi a - a , b - b, c - c, d - d şeklinde kurulmuş olur. Bu çok zayıf bir ihtimaldir. Çünkü Türk millî nazım birimi dörtlüktür⁹³. Avşarların Suriye ve İran’da dolaştıkları esnada⁹⁴ bölge kültürlerinden etkilendiği ve bu sayede meyit kelimesinin Avşarlar arasına girdiği ileri sürülebilir.

⁹¹ Muharrem Ergin, *Azeri Türkçesi*, İstanbul 1981, 98-99.

⁹² bkz. Zeynep Korkmaz, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara, 1994, 70, 92

⁹³ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı*, C.II, İstanbul 1987, 44

⁹⁴ Sümer, *Oğuzlar*, 260-294

II. BÖLÜM

AĞIT NEDİR ?

Pek çok insan tarafından tanımı yapılan *ağıt*, herkesin tadacağı ölüm hadisesi ile ilgili olarak, yakın - uzak akrabalar, eş-dost tarafından mutlaka *ağıt* söylenmiştir. Bazen kafiyesiz redifsiz duraksız mısraların; bazen kafiyeleli redifli, şiir özellikleri taşıyan demelerle ilgili olarak, Batı dillerinden başlayıp, değişik sözlük, ansiklopedi, kitap, makale, tebliğ ve tezlerdeki tarifleri vermeye çalışacağız. Bu arada *ağıt* kavramıyla yakın ilişkisi olan yas-yas törenleri vs. gibi pratikler de burada verilecektir.

A. TANIMI:

Hamza Zülfikar, “Türkçede Taklidi Kelimeler”⁹⁵ adlı eserinde *ağıt* ıg- fiilinden gelir tabiat taklididir. Türk lehçelerinde *yıgla-* şeklinde de geçer demekte ve *ıgla- yıgla- ağla-* şeklinde morfolojisini vermektedir.

a. Sözlüklerdeki tanımı

Ağıdın birçok kişi tarafından tanımı yapılmıştır.

Almanca “*tot*” (ölüm), “*klage*” (dava, şikayet, inilti, feryat) kelimelerinden meydana gelen “*totenklage*” kelimesi ve “*todeslied*”⁹⁶ kelimesi *ağıt* kavramını karşılıyor.

Fransızca’da *élégie* kelimesi *ağıt* kavramını karşılamaktadır.⁹⁷

İngilizce’de “*mourning*” yas şarkısı, matem⁹⁸ ve “*song*” şarkı, yır, destan⁹⁹ kelimelerinden meydana getirilen “*mourning song* : Yas şarkısı, *ağıt*” anlamına gelmektedir.

⁹⁵ Hamza Zülfikar, *Türkçede Taklidi Kelimeler*, A.Ü., DTCE, Ders notları, (Fotokopi).

⁹⁶ Karl Steuervald, *Deutsch-Türkisches Wörterbuch*, Wiesbaden 1974, 538.

⁹⁷ Tekin Saraç, *Fransızca Türkçe Büyük Sözlük*, Ankara 1976, 449

⁹⁸ İngilizce - Türkçe Redhouse, İstanbul 1989, 639.

⁹⁹ Redhouse, 924

İngilizce folklor ve mitoloji sözlüğünde ağının tanımı “*Cenaze şarkısı, ağıt, ölümler için söylenir övgü, cenazenin baladı, düzenli, ritmik acıklı sesler çıkarma, ölüm halinde iken veya yaşlılığa ait şarkılar, mezarlıkta yapılan yas törenlerindeki bölümlerden biri, ölüm toplantıları, ağlamaya ait gelenekler*”¹⁰⁰ diye yapılmaktadır.

Arabça: mersiye, resa, nedb, nüdbe ağıt karşılığında kullanılmaktadır.

Farsça’da, *miye*¹⁰¹ ve *Arapça*’dan geçme *novha* (navha), *mersiye*, *resa*¹⁰² kelimeleri “ağıt, matem şarkısı” olarak kullanılmaktadır.

Azerbaycan Türkçesinde “ağı”¹⁰³ “*Ağı : Köhne meşetde; arvadların ölü üstünde, yasında, avazla söyledikleri yankılı sözler*”¹⁰⁴; **Kazak Türkçesinde** “*Jokta*”¹⁰⁵; **Kırgız Türkçesinde** “*koşok*” (gelin ağlatması)¹⁰⁶, “*cokto - coktoo*” (ölü için ağlamak), “*coktoş-*” (ortaklaşa hep birlikte ağıt söylemek)¹⁰⁷. **Özbek Türkçesinde** “*ağı, matemuame, mürsiyə*”¹⁰⁸ “*Bir şahsın vafatı münasabati bilan uning hatırasına bağışlar azılğan motam şe’ri*”¹⁰⁹ **Türkmen Türkçesinde** “*Mürsiyə-tavşa*” kelimeleri ile karşılanan ağıt, Türkiye Türkçesindeki karşılığıyla aynı anlamda kullanılmaktadır. 1. Ölen bir kimsenin gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini, arkada bıraktıklarının acılarını veya büyük felaketlerin acılı etkilerini dile getiren söz veya okunan ezgi, yazılan yazı, sağı, mersiye. 2. Ağlama, gelin olan bir kızın arkasından meziyetlerini sayıp dökerek ağlama.¹¹⁰ Bu tanım eski Türkçede “*sıgıt ve sıgta-*” kelimeleriyle karşılanıyordu.¹¹¹

¹⁰⁰ . Maria Leach. Mourning song. Funk and Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend, USA. 1972.

¹⁰¹ . Mehmet Kanar. Büyük Farsça-Türkçe, Türkçe-Farsça Sözlük. İstanbul 1993. 628.

¹⁰² . Kanar. Farsça sözlük., 309. 664.

¹⁰³ . Seyfettin Altaylı. Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü. İstanbul 1994. 14.

¹⁰⁴ . Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti. C.I. Bakü 1964. 40.

¹⁰⁵ . Ali Berat Alptekin. Yesevi Ocağında 210 Gün. Elazığ 1996. 262.

¹⁰⁶ . K.K. Yudahin. Kırgız Sözlüğü. Çev: Abdullah Taymas. İstanbul 1948. 491

¹⁰⁷ . Yudahin. Kırgız Sözlüğü. Ankara 1988. 219

¹⁰⁸ . Nizamettin Mahmudov - Emine Gürsoy -Naskali. Özbekçe Türkçe Açıklamalı Edebi Türler Sözlüğü. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi. 2. Güz 1996. 351.

¹⁰⁹ . Özbek Tilining İzahlı Legati. C.I. Moskva 1981. 449.

¹¹⁰ . TDK Türkçe Sözlük. C.I. Ankara 1988. 23-24.

¹¹¹ . Ahmet Caferoğlu. Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü. İstanbul 1968. 203. Orkun. Eski Türk Yazıtları. Ankara 1987. 851.

Ağıt: Ölülerin ardından şiir ve şarkı söyleyerek yas tutma... Eski Türklerin dini şamanlıktan kalma bir gelenektir. Kimi bölgelerde cenazenin başında, kimi yerlerde de cenazeden sonra ve müslümanların mevlit törenlerinde olduğu gibi ölüm yıldönümlerinde ya da belli günlerde söylenilir. Bir çeşit yamıp yakımadır.¹¹²

Ağlama: Dinsel duyguyu gözyaşıyla dile getirme... Ağlama ile dua, yas ve selam pek eskidir. İlkel tophuluklarda dinsel ayinler sırasında ağlama, saçlarını yolma, vücudunu tırnaklama ve kanatma, yüksek sesle hıçkırarak yamıp yakmanın ayini daha etkili kıldığına inanılırdı. Varlıklılar bu iş için parayla meslekten ağlayıcılar tutarlardı. Ağlayıcılık mesleği, ilk çağların Doğu ve Batı ülkelerinde pek geçerliydi; kimi Arap ülkelerinde bugün de geçerlidir.¹¹³

Yas: Ölüm ya da bir felaketten doğan acı ve bu acıyı belirten dinsel davranışlar... Ölümden ya da felaketten ötürü yas tutma gereği en ilkel tophuluklardan en gelişmiş tophumlara kadar yaygındır. Ağlayıp haykırma, kendine işkence etme, yüze çamur sıvama, Hristiyanlarda kara ve Müslümanlarda ak giysiler giyme, kola ya da yakaya renkli şerit bağlama, yemek yememe ve su içmeme, konuşmama ve benzerleri gibi çeşitli davranışlarla belirtilir. Anadolu inançlarında Niobe, öldürülen çocuklarının yasını tutmak için taşlaşmıştır. Dünyanın her yerinde yas simgesi olarak Niobe heykelleri yapılmıştır. Yasın kökeninde ölüm ya da felaket karşısında duyulan acıyla karışık aynı işin kendi başına da gelmemesi için ölümü ya da felaketi engelleme çabası da vardır. Yas tutmakla hümmün engelleneceğine ya da önleneneğine inanılır.¹¹⁴

Yas Törenleri: İlkelerin ölüm, çeşitli felaketler, ürün kılığı, tan kızılığı vb. karşı yaptıkları törenler...¹¹⁵

b. Ansiklopedilerdeki tanımı:

Ağı, Azeri helg şi'ri növü, matem ve müsibetle elagadar lirik şe'r. Esasen bayatı formasında olur. Birinci, ikinci ve dördüncü mısralarhemgafiye, üçüncü

¹¹² . Orhan Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü 'Dinler-Mezhepler-Tarikatler-Efsaneler'*, İstanbul 1975, 22-23.

¹¹³ . Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*, 23.

¹¹⁴ . Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*, 690.

¹¹⁵ . Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*, 691.

mısra serbestdir. Mensur ağılar da var. Halg içerisinde meşhur ağıcılar olmuştur.¹¹⁶

Ağıt. a. (ağmak, yükselmek'ten) Birinin ölümünden veya büyük bir yıkımdan sonra geride kalanların, ölenler ya da ölenlerle ilgili acılarını, düşüncelerini, duygularını dile getiren ezgili söz, şiir¹¹⁷.

-Halk Ed. Bir ölümün ya da acıklı bir olayın ardından, sekiz heceli dörtlükler halinde söylenen ve bir özel ezgiyle okunan şiir¹¹⁸.

Ansikl. Folk. Anadolu'da çok yaygın olan ağıt söyleme geleneğinin geçmişi şamanlığa değin uzanır. Kimi yörelerde ölenin başucunda toplanan kadınlar, sırayla ağıt söyler, ölü gömüldükten sonra ağıtlar da sona erer. Kimi yörelerde ise cenaze evden çıktıktan sonra ağıtlar başlar. Ağıt söylemeyi meslek edinmiş ağıtçı, ağlayıcı, matemci ya da yasçı denen kadınlar vardır. Ağıtçılar ölü evinde toplanır, ölenin eşyalarını teker teker odadakilere gösterilip, döğünerek ağıt söylerler. Ölenin kişiliği, yaşı, konumu ve ölüm biçimine göre kimi zaman ağıtların bir hafta ya da daha uzun sürdüğü olur¹¹⁹.

Halk edebiyatında ağıt, öteki halk şiiri türlerine göre biraz daha özgürce uyaklanır ve çoğunun ilk söyleyeni bir süre geçtikten sonra unutulur. Daha çok Orta ve Güney Anadolu'da Avşar ve Türkmen kökenli toplumlarda, belli geleneksel eylemlere uyularak, ölünün başında ya da gömüldükten sonra genellikle kadınlar tarafından söylenir. Ağıta İslamiyetten önce "sagu", Azerbaycan'da "ağı", Kerkük Türklerinde "sazlama", Türkmencede "ağı, tavs" ya da "tavşa" denirdi. âşıkların da ağıt olarak adlandırılan sekiz ve onbir heceli ya da aruzla söylenmiş şiirleri vardır. Ağıt söyleme geleneği, eski Türklerde ölenin ardından düzenlenen yug törenlerindeki sagu söyleme geleneğinin günümüze gelmiş biçimi sayılmaktadır. Anadolu ağıtlarında ölenin kişiliği, toplumdaki önemi ve bu kişinin ölümü dolayısıyla duyulan üzüntü, yer ve zaman göz önünde tutularak dile getirilir¹²⁰.

¹¹⁶ . Azerbaycan Sovet Ansiklopedisi, C.I. Bakü 1976, 108.

¹¹⁷ . Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C.I. İstanbul 1983, 149.

¹¹⁸ . Büyük Larousse, 149.

¹¹⁹ . Büyük Larousse, 150.

¹²⁰ . Büyük Larousse, 150.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi'nden alınan bu bilgiler ile çok yakın bir tanım ve ifade ile tören anlayışı arasında kendimize bir bağ kurduk. Ancak, ölen kişi gömüldükten sonra *ağıt* söyleme işi tamamlanır diye verdiği bilgiye katılamayacağız. Eğer böyle bir şey oluyorsa şiir olarak ortada bir şey olmaz. Yani *ağıtlar*, yas süresi boyunca devam eder ve bu duygulanmalar şiir şeklinde olur. Ölen kişinin toprağa gömülmesiyle biten *ağıt* yakma işi **Türkler** arasında olmasa gerektir. Aksi takdirde bunlar *ağıt* olmaz, asıl manasıyla ağlama fiili olur, geleneklere aykırı hareket olur ya da gelenek yaşamamış olur. *Ağıtlar* aynı zamanda taziye şiiridir.

İslam Ansiklopedisinde *ağıt* “mersiye” başlığında verilmiş olup, *Araplardaki ölüm sonrası söylenen şiirlere* denilmektedir.¹²¹

*Ağıt: (ağmak, göğe yükselmek'ten ağıt) Bir ölümün ardından, onu yücelten ve belli bir makam ile okunan şiir, mersiye*¹²².

*Ağıt: Türk halk şiiri türlerinden. Ölenin ardından söylenen, onun hayatta iken sahip olduğu iyilikleri, ölümünden duyulan acıyı dile getiren şiir. Ölü çıkan evlerde, matem toplantılarında okunur*¹²³.

*Ağıt: ölen kişinin ardından nağme ile terennüm edilen sözler; yas törenlerinde söylenen şiir, şarkı ve türküler. Ağıdın kelime manası ağlamadır; bu manasından dolayı yas törenine katılanları ağlatmak amacıyla ölümün arkasından ağlanarak söylenen sözlerle ve bu sözleri söyleme fiiline ağıt denilmiştir*¹²⁴.

*Ağıt, Yas ve keder ifade eden halk şiiri. Koşma, destan, türkü şeklinde söylenmiş olabilir. Bir yakının, bir sevgilinin veya tanınmış bir kimsenin ölümünden duyulan acıyı, üzüntüyü dile getirir. Ölenin meziyetlerinden, hizmetlerinden bahsederek onu över, yüceltir. Topluca uğranan bir felaketin acısını dile getiren destanlara da ağıt denir. Ağıdın İslamiyetten önceki Türk edebiyatındaki karşılığı sagu, divan edebiyatındaki karşılığı ise mersiye*¹²⁵.

¹²¹ . İslam Ansiklopedisi, C.7, İstanbul (?), 772-773.

¹²² . Meydan Larousse, C.1., İstanbul 1992, 147.

¹²³ . Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.1., 46-47

¹²⁴ . Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.1,470.

¹²⁵ . Yeni Türk Ansiklopedisi, C.1., İstanbul 1985, 38-39.

c. Kitap-Makale- Tebliğ ve Tezlerdeki tanımı

Muhan Bali'ye göre *ağıtlar*: “*Kayıp, ayrılık ve ölüm şiirleri*”¹²⁶ dir.

Beöckel'e göre *ağıtlar* halk şiirinin ilk tipleridir.¹²⁷

Pertev Naili Boratav - Rémy Dor ile birlikte hazırladıkları **Anadolu Ağıtları**'nda “‘ağıt’ deyimini ile, bir törene bağlı olsun olmasın, acıklı bir olayı konu edinen ve metni de, ezgisi de bu olayı anıtmaya, bütün koygunluğu ile yaşatmaya elverişli ‘türkü’lerin bütünü adlandırıyorum.”¹²⁸ diye *ağıt* tanımını yapmaktadır.

Ağıtlar: Bir kimsenin ölümü üzerine duyulan acıları anlatmak amacıyla söylenmiş şiirlerdir. Ölümden duyulan üzüntüyle birlikte ölenin iyilikleri de anlatılır.

Anonim halk şiiri malı olan *ağıtlar* da vardır. Bunlar genellikle genç yaşta ölen kız ve delikanlılar için söylenir. Ayrıca gelin olup anasının evinden ayrılan kızlar için de *ağıtlar* yakılır¹²⁹.

İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı - cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere **Batı Türkçesi**'nde umumiyetle “*ağıt*” adı verilir¹³⁰. *Ağıt* söyleyen için “*ağıtçı*” sözü yaygınlaşmış ve “*ağıt yakmak*” deyimini türemiştir¹³¹.

İsmail Gökem “*Ağıtlarda ‘İnsanlığın ortak ıstırabı’ canlı bir tarzda ifade edilmektedir. Bu özellikleri sebebiyle onlar, halk şiirinin başlangıçtaki ‘ilk şekilleri’ olarak kabul edilmektedir. Bunların ‘ölüm şiiri’ tarzında olanları (ölenlerin ardından söylenilmeleri), dünya milletlerinde oldukça yaygındır. Çeşitli kültürlerde, tarihin başlangıcından günümüze kadar görülen ağıtlarda, eski ‘dini tören’lerin izlerini görmemiz mümkündür. Önceleri ölüm sebebiyle söylenen ağıtlar zamanla ‘evlenme, askere yollama vb.’ geçiş törenleriyle ilgili olarak söylenilmeye başlanmıştır. Bu sebeple, ölüm dışındaki çeşitli*

¹²⁶ Bali, *Ağıtlar Üzerine Bir Araştırma*, Erzurum 1971, 6.

¹²⁷ Otto Beöckel, *Psychologie der Volksdichtung*, Berlin 2. 2. (Fotokopi)

¹²⁸ Esen, *Anadolu Ağıtları*, 9.

¹²⁹ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1995, 342.

¹³⁰ Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara 1981, 287.

¹³¹ Elçin, *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, 1.

*'yakınma'ları anlatan şiirleri de ağıtlar içerisinde mütalaa etmek yanlış olmasa gerektir.*¹³² sözleriyle bize ağıt tanımını vermektedir.

*Ölüm karşısında insanın şaşkınlığı, korkusu, inanamazlığı...*¹³³

Fuad Köprülü ağıtlar için: *"Önceleri Yuğ'larda, umumi toplantılarda - ilk zamanlarda sırf dinî, sonraki devirlerde daha çok bedîî bir gâye gözetilerek- "kopuz"ların eşliğinde teremmüm olunan mersiyeleer umumiyetle uzun olur. Ölümün faziletleri, cenklerin muhtelif safhaları, düşmanlara nasıl saldırdığı, cenklerin nerede olduğu, kahramanların nasıl öldüğü, ölen için bütün kavmin, hatta bütün tabiatın ne kadar çok müteessir olduğu, birer birer tasvir edilir"*¹³⁴ diyerek önceleri dinî mahiyette, sonraları sanat gayesiyle yazılmış ölüm konulu şiirler olduğundan bahsetmektedir. Ancak bu sözleri "ağıt" kelimesi için değil de mersiye karşılığı olarak gördüğü "sağı" kelimesi için vermektedir.

Lauri Honko için ağıtlar, genellikle insanların son dönemine ait şiirlerdir.¹³⁵ Sevenlerden birinin ölümü, kızkardeşin evlenmesi, askere uğurlama veya savaşa gitme konuları da ağıtlarda işlenmektedir.¹³⁶

Özdemir ise : *Ağıtlar ölenlerin arkasından söylenen ezgili halk şiirleridir..... Ağıt, acı bir olayın, özellikle de ölüm olayının anlatıldığı şiirlerdir*¹³⁷, demektedir.

Öztürk'ün tanımlaması: *Bu gün için folklor özelliği olan ve genel kaynağını ilkel çağlarda yaşamış dinî tutkulardan almakla beraber, toplumun hayat şeklini yönlendiren, emsalleri arasında farklı bir kişiliğe sahip olan fertlerin ölümü ile, onların hatırasını yaşatacak nitelikte ahenkli sözün ve nağmenin birlikte şekillendirdiği şiire ağıt adı verilmektedir.....*

Bir ağıdın teremmüm edilebilmesi için, aşağıdaki şartların bir arada ve bir bütün halinde bulunması gerekir

¹³² . Görkem, Yukarıova (Çukurova) Ağıtları Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ 1990.

¹³³ . Yaşar Kemal, Ağıtlar, İstanbul 1992, 19.

¹³⁴ . Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, gerekli sadeleştirmeler ve notlar ilâvesiyle yayımlayanlar Orhan F. Köprülü - Nermin Pekin, İstanbul 1980, 75.

¹³⁵ . Lauri Honko, Balto-Finnic Lament Poetry, Studia Fennica, Helsinki 1974, 9-10

¹³⁶ . Honko, Fennika, 10.

¹³⁷ . Ahmet Z. Özdemir, Öyküleriyle Ağıtlar, Ankara 1994, 9.

1. Trajik bir olay içinde ölümün vaki olması gerekir.
2. Ölen şahsın (kadın veya erkek) mutlaka bazı özellikleri olmalıdır.
 - a. Çevrenin ve akrabasının sevgi ve takdirini kazanmalıdır.
 - b. Emsali arasında seçkin bir kişilik taşımalıdır¹³⁸

Ağıt; yas ve keder ifade eden halk şiiri; koşma, destan, türkü, mani şeklinde söylenmiş olabilir. Ağıt; bir büyüğün, bir sevgilinin, bir yakının veya tanınmış bir kimsenin, bir kahramanın ölümünden duyulan acıyı, üzüntüyü dile getirir. Ölenin iyi meziyetlerinden, hizmetlerinden bahsederek onu över ve yüceltir. Topluca uğraman bir felaketin acısını dile getiren destanlara da ağıt denir¹³⁹.

Ağıt denilince aklımıza hemen "ölüm" gelir. Oysa, savaş, yangın, sel, deprem gibi tabii afetler üzerine; çeşitli kaza ve hastalıklara; askere veya gurbete gönderilen yakınlara; kaybedilen bir eşya yahut hayvanlara da ağıtların söylendiği bir gerçektir.

Ağıtlar; sızlayan kalplerin, dayanılmaz acıların, akan gözyaşlarının, yanık yüreklerin çare arayan feryadıdır¹⁴⁰.

Werner'in görüşü Beöckel'in görüşleriyle aynıdır.¹⁴¹

Buraya kadar verdiğimiz tanımlar Pınarbaşı, Sarız, Tomarza, Avşar ağıtlarına tam olarak bir tanım getirmemektedir. Biz bir tanım yapacak olursak

Ağıt, Konusu ölüm olan, genellikle 8'li hece ölçüsüyle ve aaxa veya xaxa kafiye şemasında, cenaze başında ve devamla yas süresi içerisinde belirli bir törene veya töreye bağlı olarak ve genellikle kadınlar arasında meydana getirilen bir şiir türüdür. Ağıtların meydana geliş mekanı cenaze veya yas evidir.

Burada bahse konu olan tanım asıl ağıtları kapsamaktadır.

Konusu ölüm olmakla birlikte bir tören veya töreye bağlı olmayan genellikle sanat gayesi güden kişisel duygulanmalar ve âşık tarzı şiirler bu tanımın

¹³⁸ Ali Öztürk, Türk Anonim Edebiyatı, 2. baskı, İstanbul 1986, 373-374

¹³⁹ Necati Şahin, Yozgat Ağıtları Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), Kayseri 1995, 2.

¹⁴⁰ Şimşek, Kadirli ve Osmaniye Ağıtları, Antakya 1993, 1.

¹⁴¹ Heinz Werner, Die Urprünge der Lyrik, Leibzig 2, 14. (fotokopi)

içerisine ikinci sınıf *ağıt* olarak alınabilirler ancak, asla *asıl ağıtların* yerini alamazlar.

Kıma gecesi türküleri bir törene bağlı geçiş dönemi türküleridir. Şiirle birlikte ağlama olayı görülse de bunlar ölüm hadisesine dayalı olmadığı için *asıl ağıtlardan* ayrılırlar. *Kıma türkülerinin* bütün dünyada aynı konuda ve aynı gaye ile söylendiği belirtilmektedir. Ancak Başgöz tarafından “*ağıt mı türkü mü*” sorusu da sorulmaktadır.¹⁴²

Diğer *ağıt* sınıflarını başka adlarla adlandırmanın zamanı herhalde gelmiştir. Böyle bir işi yaptığımızda ise *ağıtları* iki sınıfa ayırmamız mümkün olacaktır. O zaman bu ayırım

1. *Asıl ağıtlar*

2. *Ağıt tarzındaki diğer şiirler*

diye şekillenerek ortaya çıkar.

B. AĞITLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ:

Ağıtlar mani ölçüsünde ve *mani* biçimindedir. Kafiye şeması, kalıp ifadelerin kullanılışı, mısra dizilişi ile tastamam bir *manidir*.¹⁴³ Ama manilerin hece sayısı ve muhtevası *ağıtlardan* farklıdır.

*Her geçiş döneminin kendine has özel törenleri vardır. Bu törenlerde kişilerin hayata daha uyumlu olmaları sağlanmakta ve yalnızlık duygusuna düşmeleri engellenmektedir.*¹⁴⁴

Ağıtlar da böyledir. *Ağıt*, belli bir törene mahsus ve bu özel, başkalarından farklı tören içerisinde meydana getirilmiş yas töreni şiirleridir. Ferdi duygulanmaların kitle duygularıyla kaynaşmasından, törene gelen insanların, özellikle kadınların birlikte duygulanmalarından meydana gelir. Dolayısıyla yalnızca birisinin malı da değildir; o cenazeye gelenlerin ortak malıdır. Bunun

¹⁴² Başgöz, *Folklor Yazıları*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1986, 263-267; Aynı yazı için bkz: *Seçilmiş Hikayeler Dergisi*, C.XII, 59, 1956, 37-40.

¹⁴³ Daha fazla bilgi için bkz. Amil Çelebioğlu, Yusuf Ziya Öksüz, *Türk Bilmece Hazinesi*, İstanbul 1995, 22.

¹⁴⁴ Ahmet E. Uysal - Umay Günay, *Bir Kültür Unsuru Olarak Folklor Konusunda Bazı Genel Bilgiler, Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler*, Ankara 1990, 268.

dışındakiler, hele hele enstirüman eşliğinde söylenen *türküler ağıt* olamazlar. Onlar sadece *türkü* olurlar. İnsan bir işi yaparken duygulanıp göz yaşlarını akıtabilir, sızılanabilir ama ağlarken makamına göre enstirüman çalmayı beceremez. Nihayetinde sahada derleme faaliyetlerimiz esnasında yakınlarının ölümü üzerine ağıt yakanların, yaktıkları ağıtları tekrar söylemeleri esnasında icrayı bazen yarıda kestikleri ve heyecanların engel olamadıkları için kayıt yapma işini bırakmamızı istemeleri de bundandır

Ağıtları ilk oluştuğu zaman derlemek neredeyse imkânsız gibidir. Üç gün veya daha fazla süren bir törende¹⁴⁵ veya bu kadar zamana yayılmış bir nazma, üstelik nerede ve ne şekilde söyleyeceği belli olmayan kişilerden kayıt yapmanın imkânsızlığının takdir edileceği kanaatindeyiz. Bunun için çok gizli ve özel kayıt araçları eşliğinde veya hiçbir zaman verilmeyecek özel izinle çalışmak gerekir ki üç yıllık uğraşımız içinde yalnızca iki metni yarım yamalak elde etme imkânımız oldu. Diğerlerini olaydan çok sonra ve tasnif¹⁴⁶ edilmiş bir vaziyette banda kaydettik.

Ağıtlar ilk ortaya çıkışlarında hiç bir estetik gaye gütmeyen meydana getirilmiş ürünler olarak adlandırılır. Ortaya çıktıktan sonra yapılan kayıt ise söyleyicileri tarafından estetik beğenileri veya seçicilikleri üzerine alan tasniflenmiş ağıtlardır

Gülizar'ın Ağdı'nı annesi yakmış Bu *ağıt* yakma işi üç gün sürmüş. **Gülizar'ın annesi Mavuş Kadın** üç gün boyunca söyleyip gezmiş ama ne dediğini hatırlamıyor. Orada hazır bulunanlar söylediklerini toplamış, bu arada kendilerinden de bir şeyler katmışlar ve biz bu ağıdı böyle aldık. Hatta **Gülizar'ın babası Mustafa Kara** da *ağıta* eşlik etmiş ancak iki dördlüğü hatırlanıyor¹⁴⁷.

Bir başka *ağıta* ise:

Boğün bama üç gün oldu

Cinler bağladı dilimi

¹⁴⁵ bkz. Metin kısmı, 99. **Gülizar'ın Ağdı**.

¹⁴⁶ Ağıtların ilk söylendiği gibi muhafaza edilmediğini, başkaları tarafından öğrenilerek yayıldığını ve bu yayılma içinde söylenenlerin belirli bir sıraya göre, yahut da ezberleme sırasına göre yapıldığını düşündüğümüzden bu adı vermeyi uygun gördük.

¹⁴⁷ bkz Metin kısmı, 99. **Gülizar'ın Ağdı**'ndaki italik kısım.

mısralarından da anlaşılacağı gibi, üç gün sonra ağıdı yakanın dili çözülmüş ve duygularını dile getirmeye başlamıştır. Peki bu ağıdı yalnız başına mı meydana getirmiştir? Hayır. Bu *ağıt*, yine, bir kadınlar topluluğu içinde ve ortaklaşa meydana getirilmiştir. Ağıdı yakanın ifadesi bu. Gelenek de bunu gerektiriyor. Demekki ağıtlar ferdin ağzından, seyircinin veya dinleyicinin katılımıyla meydana getirilen tören şiirleridir. Bununla birlikte ağıtların ve ağıtçının ortaya çıkma zamanı ya da olgunluk zamanı vardır.

Cenaze evinde, ölenin yakınları toplandığında, gelen konu komşu onları ağlatmaya, ağlatıp söyletmeye adeta teşvik ediyorlar ki, ağlayıp açılınsınlar, içlerindeki boşaltsınlar, ferahlasınlar, düşünceye dahi akıllarına zarar vermesinler. Konuşmayan, susup düşünen, ağlamayan, döğünüp haykırmayan acısını içine atıyor demektir ki bu da tehlike alametidir. Halk inancına göre *inne iner*, felç olur, *beynine kan damlar*.

Her ne kadar, dini yönü ağır basan insanlar tarafından yasaklanıyor veya itirazlarına sebep oluyorsa da *ağıtlar* var ve onlar yakılıyorlar. Hatta bunu dinen mahsurlu gören, yasaklayanlar da *ağıt* yakıyorlar, hem de hüngür hüngür ağlayarak, içinde bulunduğu konumu bile bile¹⁴⁸. Ama bu şeyh hazretlerini kimse kınamıyor çünkü, kardeş acısı acıların en büyüğündendir. Allaha isyan olmadıkça dinen bir mahsur da söz konusu değildir.

Burada anlattıklarımızla, Başgöz'ün *Gemerek* örneği, tören ve taziye itibarıyla birbirine benzemektedir.¹⁴⁹

Nail Tan'ın *ağıtlar*, doğum ve düğün gelenekleri gibi yaşanan folklorik malzeme sınıfına dahil edilmelidir fikrine katılıyoruz.¹⁵⁰

Her ağıdın muhakkak bir hikayesi vardır. Ölen kişinin ve geride kalanların durumu, ölüm şekli ağıdın hikayesini oluşturuyor. Destanların da hikayeleri vardır. Destanların olduğu gibi diğer türlerinde olabilir. Ama hiç birisi *ağıtlar*da olduğu

¹⁴⁸ . *Pınarbaşı / Kevenli (Kırkgeçit) köyünün şeyhi Bedir Efendi, ölen kardeşi Mehmed Ali için bir ağıt yakar. Son dörtlüğü : Erkek söyler mi söyler mi Cımar m'ola beni eller Kıtahın emrin duyuyom Duramıyor kötü diller*

¹⁴⁹ . İlhan Başgöz, *Folklor Yazıları*, İstanbul 1986, 245.; Ülkü, C.V 50-1945, 13

¹⁵⁰ . Nail Tan, *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*, 3. baskı, İstanbul 1995, 6

gibi, cenaze evinde, yas süresi içinde, ölen, ölüm şekli ve geride kalanların acıklı öyküsünü konu edinmez.

Türküler tek saz eşliğinde ve mahalli şiveyle söylendiğinde fevkalade değer kazanıyor, yapmış olduğu etki artıyor. Aynı türküyü yazı diliyle, yorumcunun elinde ağzı burnu kırılmış, kuşa döndürülmüş vaziyette dinlediğiniz de gerçek hazzının yüzde birini bile bulamıyorsunuz. *Ağıtların* da, kendine has nidaların iç ahengi, musikisi altında okuduğumuzda değer kazandığını görüyoruz. Yoksa herhangi bir şiirden bir farkı kalmıyor. Hatta bir *ağıt* parçası, hüznü bir türkü bile oyun havası şekline dönüyor, insanın, oturup ağlayası değil de, kalkıp oynayası geliyor. Mesela “*Nevşehir, Ürgüp*” dolaylarının muhteşem türküsü “*Cemal’ın Türküsü*” neredeyse oyun havası halini almış durumda Bunun gibi, “*Ziya’nın Türküsü*”, “*Durağın Türküsü*”, “*Sürmeli*”, “*Halil’in Türküsü*” gibi türküler de hüznü deyişler olmasına rağmen, belki de özel meclislerde, sohbetlerde işlene işlene oyun havası niteliğine büründüler.

Ağıtlar trajik bir olayın dramatik hikayesidir. Bu dramatik hikayeye gende kalanın duyguları *lirizm* katar¹⁵¹. “*Kel ölür, sırma saçlı; kör ölür ela gözlü olur*” sözü gereğince lirik ifade beraberinde ölenin cömertlik, yiğitlik, gençlik veya güzellik, hamaratlık gibi vasıflarıyla birleşerek sözün *epik* yönünü oluşturur.

Hiç bir *ağıtçı* söyleyeceği sözlerin ölçüsüne, kafiyesine, durağına, kafiye şemasına, dörtlük sayısına, söz sanatlarına dikkat etmez¹⁵². Geleniğin seyri içinde öğrendiklerini, hafızasına aldıklarını hazır olan olayla birleştirerek ifadelendirir¹⁵³. *Ağıtçıya* en büyük yardımcı çevresindeki seyirci-figüran niteliğindeki insanlar. Ölendən arta kalan eşya ve varlıklar, ölenin hatıraları ve ölen hakkındaki çevrenin düşünceleri ile kendinden önce yakılan *ağıtların* şiirlik ifadeleridir.

İlk ayinlerde *şamanların* sergiledikleri hareketlerin (*oyun*), yas ve törenlerin biçimlenmesinde önemli rol oynadığı düşünülebilir.¹⁵⁴

¹⁵¹ Elçin, *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, Ankara 1990, 3.

¹⁵² Şimşek, *Ağıtlarda Sanat Var mıdır*, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu’na 55. Yıl Armağanı, Kayseri 1994, 140.

¹⁵³ Şimşek, *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*, Antalya 1993, 45-46.

¹⁵⁴ And, *Muharrem’te Taziye*, 36.

Ölüm köprüsünden son defa geçenini ailede veya cemiyette bıraktığı boşluğun tasviri bir dram unsuru ile başlayıp düğümlenir. “*Bu dram, ölen ile kaybedilen diğer varlığın acısını bir takım monolog ve diyaloglarla orada hazır bulunanlara ulaştırır. Ölenlerin yakınları ölenle konuşmağa ve derleşmeğe başlar. Ölen, canlı imiş gibi karısının, anasının ve diğer yakınlarının dili ile cevaplar verir. Bu konuşmalarla feryatlarda keder en yüksek dereceye ulaşınca ölenin yakınları saçlarını yolmakta, yüzlerini tırnakları ile yırtmakta ve kendilerini yerden yere atmak suretiyle teselli aramaktadırlar.*”¹⁵⁵ Bu olay kişinin beden ve ruhen rahatlaması için yapılmaktadır. Aynı zamanda burada ölenin ruhuna yönelik ve onun verebileceği zararlarına yönelik bir çalışma da düşünülebilir. Yani *atalar kültü* ile alakalıdır diyebiliriz.¹⁵⁶ Topluma verilen mesaj ise ölen kişiye duyulan saygının derecesini acı ve keder ile belirtmektir.

Her kişiye *ağıt* yakılmaz. Yakılsa bile çevreye yayılmaz, dillerde dolaşmaz.

Ağıtlarda, diğer şiir türlerinde gördüğümüz aşk, sevgi, dini duygular, geleceğin güzelliği, yarınlardan beklenen ümit, tabiatın insanı sarhoş eden güzellikleri, bir fikrin veya idealin öğretilerine pek rastlanmaz. Olsa da şiirin esas dokusunun dışında değildir. *Ağıtların* yapısı içerisinde kin, nefret, alay, küçümseme, takdir, direnme, isyan, üzüntü, özlem, yas tutan tabiat, keder, kufur, hakaret, kadere isyan ile birlikte boyun eğme, Allaha sığınma, geride kalanların göz yaşları ve aciziyeti vardır.

Ağıtları

1. Ölenin ailesiyle sınırlı kalan ağıtlar

2. Ölenin yaşadığı dar çevre ile tamamlanan ağıtlar

3. Bütün bir boyu veya aşireti ilgilendiren ağıtlar

4. Milleti kaplayan ağıtlar

diye de ayırt edebiliriz. Böyle bir tasnifin *ağıt* yakılan kişinin sosyal hayattaki yeriyle ilgili olduğunu hemen belirtmekte yarar görüyoruz. Milleti kaplayan *ağıtlar* da *epik* karakter daha yoğun olup, bu tür *ağıtlar* aynı zamanda destanlar için çekirdek olay görevini de görürler.

¹⁵⁵ Elçin, *Türkiye Türkçesinde*, 3-4.

¹⁵⁶ Radloff, *Sibiryadan II/1*, 15.

Ağrıların eski dini bakiyeleri tamamlayıcı bir unsur veya yapılması farz olan bir görev olduğunu da düşünebiliriz. Diğer milletlerde olduğu gibi Türklerde de ilk ürünler dinî nitelikliydi.¹⁵⁷ Zamanla bu niteliklerin alanları belirginleşmeye başladı ve edebî türler ortaya çıktı. Törenler esnasında söylenen şiirler yerini şahsî duygulanmalara kadar götürdü ve şekiller adlandırılmaya başlandı. Bununla birlikte tören şiirleri de devam etti. İhtimaldir ki destanlar ile ağrılar zamanla birbirinden farklılaşmaya başladı ve günümüze geldi. Fakat bu geliş biribirlerinden kesin çizgilerle ayrılarak değil de, daima birbirinin sahasını da içine alacak şekilde oldu¹⁵⁸. Eski Türkler'de dini-bedii mahiyeti haiz bu üç büyük ayinden başka, ta Hunlar'danberi devam edip gelen kurultay ayininin kalıntısı- olan Gök-böri oyunu gibi bazı ayin ve oyunlar da şiir ile alakalı ise de, diğer ayinlerde şiirin ve şâirin yeri hakkında verdiğimiz tafsilat, bunların da mahiyetini pek ala aydınlatabilir. İşte, bütün bu ayinlerde vücuda gelen eserler, gerek şeytan'lardaki kasideler, gerek sığır'lardaki destanlar, gerek yağ'lardaki mersiyeler, ilkönce dini bir mahiyeti haiz ve ibadet edilen mabutlara mahsus birer ilahi (hymne) iken, yavaş yavaş, dini - sihirbazane bir mahiyet almış ve nihayet den dışı kalmıştır; binaenaleyh eski mabut yerine esatiri kahramanların, onların yerine de tarihi kahramanların menkabeleri terennüm edilmeye başlandı. Uzun asırlar şiirle musiki biribirinden ayrılmaya kadar kopuzla birlikte terennüm edilen bu mersiyeler, kasideler destanlar, ilk zamanlarda tabii biribiriyile menzuç ve müterafıktı.....bir mersiyede yalnız lirizm değil, geniş ölçüde destani unsur da bulunuyor, şâir bir taraftan kahramanın vefatına coşkun bir hisle ağlarken, diğer taraftan tamamen sakit ve vakarlı bir eda ile onun cenklerini, kahramanlıklarını anlatıyordu;..... Türklerin en eski devirlerine ait eserler bir ferde değil, bütün içtimai topluluğa ait şahsî olmayan mahsüllerdir¹⁵⁹.

Ağrıların bir tören şiiri olmasına rağmen müzik aletlerinden mahrum olarak meydana getirilmesi ise tamamen yas anlayışı ve insanın fitratıyla ilgilidir. Belki ilk

¹⁵⁷ Köprülü, Edebiyat Araştırmaları I, İstanbul 1989, 49 - 130

¹⁵⁸ Köprülü, Araştırmalar, 49

¹⁵⁹ Köprülü, Araştırmalar, 101-102

mahsüllerde müzik de vardı ancak zamanla işin bu boyutu kapatıldı diyebiliriz¹⁶⁰. “Edebiyat ile musikinin, yani güfte ile bestenin henüz ayrılmadığı eski devirlerin kalıntısı olan bu şekilde, şâir - bestekârın tek başına söylemesine, dördüncü mısra olan nakarat da bütün topluluğun beraberce koro halinde tegammisine mahsustur. Dördüncü mısraların kafiyelerininin aynı oluşu buna delildir.”¹⁶¹ Belki de müziğin görevini veya şiirin ritmini ayarlayan dördüncü mısralar sonradan sırf bu yüzden terk edilmişlerdir. Ağrı yakan bir kişidir ama ağrı yakana uyum sağlayan bir koro kesinlikle vardır ve bunlara **Kafkasya**’da “*ejiv*” denmektedir.¹⁶²

Aslında “*ağır*” diye adlandırılan her şiir biraz da “*destan*” özelliği taşımakta ve hatta bazıları doğrudan doğruya destan diye ad bulmaktadır.

Bu tasnif içindeki her *ağır* türünde benzer kompozisyonlar veya kurgular oluşturulmaktadır. *Ağır*ların mısra yapıları belli standart ölçülerde devam ettirilmektedir.

Şekil itibarıyla halk edebiyatı nazım şeklinin klasik yapısını muhafaza eden *ağır*lar, Türk dünyasının genelinde, inanılmaz derecede muhtevanın işlenmesinde de benzer taraflar sergilemektedir. Daha önce yapılan halk masallarındaki motif yapısına benzer bir yapıyı bu *ağır*lar içinde de görmemiz mümkündür. Söz gelimi notaya dökülmüş ve **Türkiye** çapına yayılmış, zevkle dinlenen bazı *ağır*lar, her ne kadar *ağırlıktan* çıkmış olsalar da birbirinin benzer özelliklerini taşımaktadır.

Yozgat yöresine ait *Ziya'nın Türküsi*'nde:

Çamlığın başında tüter bir tütün

Orta Anadolu'ya ait *Duran'ın Türküsi*'nde:

Terekli'den çıktım yıldız parladı

Ürgüp - Nevşehir sahasındaki *Cemal'ın Türküsi*'nde

Şen olasin **Ürgüp** dumanın gitmez

¹⁶⁰ . Nitekim eski kabartma ve yazılı kaynaklarda bunun böyle olduğunu görüyoruz. Daha fazla bilgi için bkz., Görkem, Yukarıova, (doktora tezi): Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar; Arat, Eski Türk Şiiri; Orkun, Eski Türk Yazıtları.

¹⁶¹ . Köprülü, Araştırmalar., 128. Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 169-323.

¹⁶² . İsmail Doğan, Türkiye'deki Karaçay - Malkar Türkçesi, (Giriş - İnceleme - Metin - Sözlük) İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış doktora tezi), Malatya 1993, 246.

Ege sahillerinin *Halil Türküstü*:

Çökertme'den çıktım da Halilim

örneklerinde olduğu gibi hemen daima bir mekan adı göze çarpmaktadır. Bu mekanlar yalnızca bilinen bir coğrafi yer değil, herhangi bir kısım veya alan da olmaktadır. Bunları; ölenin her hangi bir eşyası, uzvu, dar mekan, kapı önü, bahçe, tarla, dağ, yayla, at üstü, koyun sırtı, deve izi, dere yatağı, vb. diye söyleyebiliriz. Bu konuya ilerde ayrıca değineceğiz.

Ağıt başlığı altında bizim ele alacağımız tek biçim, insanların ölümü üzerine özel bir tören esnasında ya da insanlar öldükten sonra aradan bir hayli zaman geçmesine rağmen ölen kişinin hatırasına söylenen, bozuk da olsa kafiye ve ölçülü şiirlerdir.

Eğer *ağıtları* ilk dini ürünler arasında sayacak olur isek, -ki öyledir- ilk şâirlerin de *şaman* veya *kam* olduğunu da kabul etmiş oluruz. Başlangıçta belki her törene çağırılırlardı ancak zamanla bu durum değişmiştir. Hemen her törene kesinlikle *şaman* çağırılacak diye bir kaide yoktur. *Takdis ve teşekkür duasını ve aynı şekilde Yer-su'lara sadaka sunmayı herkes becerebilir. Havadan ve istikbalden haber vermeyi de yalnız şaman icra etmez.*¹⁶³ Onların asıl işi ruhlara ve yaşayanlar yardımcı olmaktır.¹⁶⁴ İlk devirlerdeki ağlama törenlerine belki *şamanlar* katılmıştı. Ancak zamanla bu işi her kişi yapabilir oldu ve bu tarzda da belirli ayrışmalar meydana geldi. Mesela *şamanların* yaptığı daha çok sanatkârane ve ustalık gerektiren, sonları nakarat olarak kullanılabilir şekilde düzenlenmiş şiir biçiminde devam etti.¹⁶⁵ Bu işi meslek disiplini icra etmeyenler ise ibtidai şeklini muhafaza ederek bugüne getirdi diyebiliriz. Şamanlar âşık olmuş, şâir ruhlu insanlar ise toplumun geneline basit sanatkârlar olarak yayılmıştır.

İki türlü *ağıt* söyleyen insan vardır. Bunlardan birincisi asıl *ağıtları* meydana getiren cenaze sahipleri ve onların tanıdıklarıdır. İkinci grup ise bu işi para veya hediye karşılığında yapan sanatkârlardır.¹⁶⁶ Bunlardan ikinci gruba ait olanların ürünleri asıl *ağıtlar* içerisinde değerlendirilemez. Çünkü onların yaptıkları

¹⁶³ W. Radloff, *Sibiryadan II/1*, Çev.: Ahmet Temir, İstanbul 1957, 61.

¹⁶⁴ Radloff, *Sibiryadan*, 14-15.

¹⁶⁵ Köprülü, *Araştırmalar*, 103.

¹⁶⁶ Başgöz, *Antoloji*, 17-18.

acıyı başkalarının yerine hissetmektir ki yapmacıklık kendini alenen hissettirir. En azından cenaze evine gelerek ölünün yasına katılan insanlar bir yerde muhakkak ağlarlar. Bu ağlama henüz ölen için olmayabilir, sanatkar *ağut*lardan bu işi para karşılığı değil de yakınlarını kaybetmekten dolayı üzüntülerini dile getirdikleri *ağut*ları da vardır ki bunları da asıl *ağut*lar arasına alamayız. Belki kendisine, belki kendi yakınlarının hazin ölümlerine ve belki de ölüm hadisesinin kendi üzerinde bıraktığı etkiden dolayı ağlama hadisesi kaçınılmazdır.

Bu tür şiirler **Kars** ve çevresinde “*Zarınçı*” denilen bir makamla ve özel ezgiyle söylenen şiirlerden müteşekkildir. Ortadan ağız ve söyleyiş özelliklerini kaldırırsak **Köroğlu**’nun **Hoylu** veya **Ayvaz** için söylediği ve adına *ağut* dediğimiz şiirler ortaya çıkar.

Bahattin Yıldızoğlu’dan derlenen âşık **Memmed Aslan**’ın onbir yaşında vefat eden kızı için söylediği (**Terekeme**) “*Zarınçı*” makamındaki şiirle, ona nazire yapan **Orhan Karadağoğlu**’nun aynı makamda söylediği şiirin **Anadolu** sahasındaki benzerleriyle mukayesesi yapıldığında bunun *ağut* değil, kişisel bir duygulanma olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Bahattin Yıldızoğlu:

*Gel ağla gel ağlaya ay balam
Sensiz neçe yanır bu atan geldi
Yüzüne soyuktu torpağın gızım ay gızım
Getmir özlerinden balam ay balam ay balam geçen sözlerin
Üreğinde sesin sorağın gızım ay gızım
Alma yanı alma yanı
Gızarır alma yanı
Nasıl gahre goyallar
Muradın almayanı*

Orhan Karadağoğlu:

*Yar aman aman a balam
Gan ağlaram gara bahım elinden
Bahar günlerinde yatan gar oldum aman aman
der bele Talihim gurtarmır ay oğul keder elinden
Ötelede biten befekekar oldum aman aman
Goydum meni
Böylemi goydum meni
Ne kölkede sahladm
Ne ne güne goydum meni*

Şiir bu şekilde devam etmektedir. Ortada bir tören ve hazırda bir cenaze yoktur. Ölen kişi için bir sarfatkârın veya yakının duygulanmaları söylenmektedir. Asıl şiir 11'li hece ile söylenmekte nakarat olarak da bir *hayatî*, özellikle *cınalı hayatî* eklenmektedir.

Köroğlu destanındaki “**Hoylu**” ve “**Ayvaz**” için söylenmiş *ağutlar* aşık tarzı *ağutlara* örnek olarak en içli ve geleneğe en uygun olan *ağutlardır*. gözüyle bakabiliriz.

*Kızlar ağlan Han Ayvaz 'a
Sim bilekli o zorbaza
Kim binsin Karakaytar 'a
Öldürdüler Han Ayvaz 'ı*¹⁶⁷

veya

*Nolaydı beyler nolaydı
Ayvaz 'm geri geleydi
Oğlum Ayvaz sağ olaydı
Boynuna kemha biçerdim*¹⁶⁸

örneklerinde görülen, kalıp ifadeler, adaklar, ölüm olayının zikri, ölenin vasıfları ve övgü, çevreyi yasa davet gibi unsurlar *ağutların* genel karakterlerini yansıtlar. Bu şiirler aynı zamanda “*zarnıcı makamı*”nda okunduğunda yukarda örneklerini verdiğimiz şiirlerle aynı kategoriye sokulurlar. Bu örneklerde yalnızca dörtlüklerin arkasından tekrar edilen *hayatılar* yoktur ki *hayatıların* görevini *ağuta* iştirak edenlerin acı çektiklerini belirttikleri nidaları yerine getirmektedir.

1. Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar Ağutlarının Muhteva Özellikleri.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar *ağutları* adı altında ölüm üzerine söylenmiş *ağutları* aldık. Çeşitli araştırmacılar başka konular üzerine yakılan hüznü de *ağut* olarak alsalar da böyle bir olaya sıcak bakmıyoruz.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar *ağutlarında* muhteva ölüm, ölümden kaynaklanan ayrılık, ölüm karşısında insanların acizliği ve geride kalanın göreceği sıkıntılardır. Anne-baba, bacı-kardeş, evlat-eş- arkadaş gibi akrabalık ilişkilerindeki insanların ölümünden duyulan acı *ağutlarda* işlenir. Acıyı artıran en önemli faktör

¹⁶⁷ . Boratav, **Köroğlu Destanı**, İstanbul 1984, 171.

¹⁶⁸ . Boratav, **Köroğlu** , 170

ise birlikte yaşanılacak mutlu geleceğin, ölüm üzerine, artık gerçekleşemeyecek olmasıdır.

Bir halk şiiri olarak ölen kişilerin arkasından yakılan *ağıtların* kompozisyon veya kalıp yapısındaki¹⁶⁹ ana başlıklar aşağıda verildiği gibidir

a. Mekan: Mekanları iç, dış ve bilinmeyen mekan olarak üçe ayırabiliriz. Köy, kent, yayla, kasaba, oyun alanı, mezarlık, uzak diyarlar, düğün yeri, ölüm yeri, bağ-bahçe-tarla, bir ağaç altı, öte alem, anılara ait özel mekanlar, çeşme başı, ticarethane, yol, hastane ve diğer resmi daireler, at sırtı, dere kenarı, hayvan ağılı, geçitler, küllük, kayabaşı, kışla *ağıtların* mekanını oluşturmaktadır.

b. Hareket: Ölenin, öldürenin, ağıdı yakanın, olayı görenin, ölüm olayının duyanın, ölene ait hayvanların, cansız varlıkların, bitkilerin, resmi görevlilerin, düşman tarafının, ölenin akraba ve tanıdıklarının hareketleri *ağıtlarda* geniş yer tutar.

c. Nida : Her *ağıtta* muhakkak bir nida (Seslenme-hitab) vardır. Bu nidalar ağıdı yakanın isteklerini, itirazlarını, sorularını, acılarını dile getiren vazgeçilmez unsurlardan biridir. Ölene, öldürene, törende hazır olanlara, ölenin eşya ve hayvanlarına, Allaha, din ulularına, feleğe, kadere, intikamı alacak olanlara, ölenin eş ve çocuklarına hitab nidaları oluşturmaktadır.

d. Hal - Zaman : *Ağıtlarda* yaşanan zamanın ve halin tasviri yapılmaktadır.

e. Ölen : Ağıdın yakılmasının, varlığının sebebi, Tabuların haricinde adı söylenir. Hareketleri, giyim kuşamı, eşya ve hayvanları, yiğitliği, yüksek ahlakı, seçilmişliği, sevildiği, ölümünden duyulan üzüntü, ölüm şekli *ağıtlara* koru edilir. *Ağıtların* asıl kahramanıdır.

f. Geride Kalan : Genellikle *ağıt* yakanlardan ve *ağıt* yakamayacak kadar küçük olanlardan oluşur. Bunlar *ağıtların* asıl kahramanından sonra gelen önemli şahıslar olarak, anne-baba, eş ve çocuklar, teyze-hala, dayı - amca, diğer akrabalar

¹⁶⁹ Julius Krohn - Kaarle Krohn, *Halk Bilimi Yöntemi*, Çev: Güngör İçöz, Yayıncı Hazırlayan : Fikret Türkmen, Ankara, 1996, 12. "Fin rumik şiiri masahları daha az değişkendir. Her rumik şiirinin başlangıcında kendi, belirgin dizeleri vardır."

ile yakın arkadaşlardan oluşur. Bunlara ilaveten seyirci durumunda olan ve fon görevi gören kişiler de geride kalanlara sokulabilir.

g. *Ağıdı Yakan* : Ağıdı vücuda getiren kişi veya kişiler. Her *ağıtta* vardır. Bunlar ölenin akrabası olduğu gibi, kan bağı bulunmayan kişiler de olabilmektedir. Bu durumda, ağıdı yakan kendi akrabalarından ölen kişileri de yeni yakılan ağıda sokar.

h. *Öldüren* : Kötü adam. Her *ağıtta* yoktur. Öldüren veya ölüme sebep olan kişiler olarak *ağıtlara* girerler. *Ağıtlarda* rastlanılan küfür ve hakaret bunlara yapılır.

ı. *Övgü* : Genellikle ölen için yapılır. Hemen her *ağıtta* karşımıza çıkar. Cinayet veya kan davası neticesi ölümlerde, intikam alacak olana da, övgü yapıldığı vardır. Çok nadir de olsa ağıdı yakan, kendi kendisini över.

i. *Eşya - Alet* : Bunlar günlük hayatta kullanılan, ölüme sebep olan, ölüm esnasında ölenin yakınında bulunan, ölene ait olan, *ağıt* yakılırken faydalanılan eşya ve aletlerdir. Eşya ve aletlerle ilgili çok geniş bir liste hazırlamak mümkündür.

j. *Bitkiler* : *Ağıtlarda* en az rastlanan ama muhakkak rastlanan unsurlardan biri de bitkidir. Ağaçlardan: söğüt, kavak; ot türünden: ekin, çiçek, yonca, bahçe ürünleri *ağıtlardaki* bitkileri oluştururlar.

k. *Hayvanlar* : Genellikle evcil hayvanlar *ağıtlarda* zikredilmektedir. Bunun yanında benzetme unsuru olarak, ölenin kadın ise ördeğe, turnaya, kaza, keklige, baykuşa, geyiğe; erkek ise şahine, doğana, aslana, bozkurda, çakala, yılanı benzetildiği görülmektedir. Ayrıca at, deve, koyun, camız, muhtelif kuş, akrep vb gibi hayvanlar da *ağıtlarda* geçmektedir.

Hayvanlardan bazıları ölen için yas tutmaktadır. Bazıları ise sahibi öldüğü için satılmayı beklemektedir.

l. *Olağanüstü olaylar* : Bunlar genellikle ölüm olayının şiddetine bağlanır. Gök kararır, toprak oynar, kuşlar çığırır. Esasen Türk toplumu gerçekçi hayat anlayışını *ağıtlarda* da devam ettirdiğinden bu tür olaylara pek rastlanmaz.

m. *İnançlar* : Hayatın her dönemi ve ölümden sonraki hayata ait, bir kısmı eski dine ait, bir kısmı yaşanan güne ait inanmalardır.

n. *Kalıp ifadeler* : Bunlar bazen bir durağı, bazen bir dizeyi, bazen iki dizeyi, bazen bir dörtlüğü kapsarlar. Kafiyenin oluşmasında önemli rol oynarlar. Şiirlik anlatılardır da diyebiliriz. Bu kalıp ifadelere her *ağıtta* rastlayabiliyoruz.

o. *Geçiş dönemleri* : Doğum, sünnet, askerlik, evlilik, ölüm gibi bir ömürde kişilerin uğradığı değişikliklerin *ağıtlara* sokulduğunu görüyoruz. Hemen hemen her *ağıtta* karşımıza çıkar.

ö. *Alkışlar - Kargışlar* : Kalıp ifadeler içinde veya öldüren başlığı altında da incelenebilecek bu kelime kümelerine her *ağıtta* rastlarız. Ölene, intikam alacak olana alkış, öldürene, ölümden sorumlu olana ve doktora kargış vardır. Ayrıca ağıdı yakanın o andaki psikolojik durumuna göre masum kişilere de kargış yapılabilmektedir.

Bu, on yedi kalıbın ilk ikisinin sırası bazılarında birbiriyle yer değişirse de genellikle aynı kalmaktadır. Değişik bir deyişle *ağıtların* ilk dörtlüğünün ilk iki mısraını mekan ve hareket oluşturmakta diğer kalıp bölümleri ölenin sosyal konumuna, geçimine, aile durumuna, sevdiği veya hoşlandığı nesnelere; ağıdı söyleyenin şahsına, ağıdı aktaranın isteğine göre değişiklik göstermektedir. Aslında bu tasnif diğer dörtlükler içerisinde de büyük ağırlık teşkil etmektedir ancak bazı dörtlükler de bu yapı bozulmaktadır. Bu bozuk kalıp düzenli dörtlükler ağıdı söyleyenin veya geride bıraktığı şahısların durumunu anlatan bölümlerdir.

Ağıtçı veya Geride kalanların ağıda girdiği dörtlüklerde *Mekan* ve *Hareket* kalkmakta yerine *Geride kalan*, *Ağıdı yakan*, *Eşya - Alet*, *Bitkiler*, *Hayvanlar*, *Zaman*, *Öldüren*, *Övgü* sıraya girmektedir. Ölenin anlatıldığı birliklerde (Genellikle dörtlük) ilk iki mısra *Mekan* ve *Hareket*ten oluşmaktadır¹⁷⁰.

Ana başlıklarını verdiğimiz bu tasnifin tanıtımını ve kullanımını izah edecek olursak: "*Ölüm hadisesinden sonra meydana getirilen şiirler anlatım*

¹⁷⁰ Pek çok yerde, derlediğimiz *ağıtları* hem ezgisiyle, hem de şiir gibi okuturarak aldık. Şaşırtıcı olsa da bunların önemli bir bölümünde ilk mısraında mekan olmayan dörtlüklerin yeri değişti. İlk mısraında mekan olan dörtlükler ilk dörtlük olarak verilmeğe başlandı. (Selver Güvenç, Abbak Dezze (Fadime Aydoğdu), Hanım Uçar, Hasan Demir gibi kaynak kişilerden yapılan derlemelerde bu durumla ilgili olarak çok sık karşılaştık.

esasma, hikayeleştirmeye dayalı edebi metinlerdir. Kişi ya hastalanır ölür, ya kaza geçirir ölür, ya birisi tarafından öldürülür, ya savaşta şehit düşer. Bu ölümler içerisinde hikayeleştirmeye en uygun olanlar birisi tarafından öldürülmek ve şehit düşmektir. Kan davası gütmeye veya üstünlük kurma neticesinde öldürülme olayında göze çarpan ilk şey ölen kişinin aile içerisinde önemli bir konuma sahip olmasıdır.” diyebiliriz.

Her halükarda her kişiye *ağıt* yakılmaz. *Ağıt* yakılan kişi toplumda yeri olan, sevilen değer gören kişilerdir¹⁷¹.

Belki **Köroğlu'nun Kırat'ı** için belki destanlarda, efsanelerde, masallarda, fıkralarda *ağıt* yakılabilir ama ala inek, kara keçi, sarı dana, uyuz eşek, çil horoz, gödek çomar için *ağıt* yakılmaz. Belki bu saydığımız vasıflı veya vasıfsız hayvanların en önemli özelliği sahiplerinin yegane varlıkları oluşudur. Yegane varlığını kaybeden insan üzüldüğü bir şeyler söyleyebilir ama buna *ağıt* demek hence insanlara saygısızlık olur. Bu tür deyişler baştan sona hiciv ağırlıklı deyişlerdir. Çünkü insanlar tutup da bir uyuz eşek için toplanıp da *ağıt* yakmaz, dini merasim yapmaz.

Anlatıcı veya ağıdı yakan kişiye ölenin hikayesi gerekir. Ölüm bir olaydır. Bu olayın bir mekanı olur. Genellikle *ağıtların* ilk mısraında bu olayın geçtiği mekan zikredilmektedir. Mesela:

1. *İsdanbol'dan gelen eller*

(3/1)

2. *Toprahgale'den geçerken*

(20/1)

3. *Tulumbaım ömü söğüt*

(22/1)

¹⁷¹ Sarız belediye başkanı Kör Hacı lakabıyla ünlenen kişi ile sohbetimizde "her adama *ağıt* yakılmaz. Ölen kim ona bakılır. Ölen, hayırla hatırlanmayı yaşarken sağlamalıdır ki *ağıt* yakılsın. Yani bir özelliği olmalı. Adam hırsız olabilir. Hırsızlığı her kişi yapamaz. Cesaret isteyen bir iştir. Eşkiya olabilir. Kimsenin namusunda arında malında gözü olmayan eşkiyadan daha delikanlı, mert bir insan yoktur. Bu eşkiyalık şehir eşkiyalığı, bölücü eşkiya değil yani. Katil olabilir. Namusunu temizlemiştir, şerefini gırtlamıştır bir itin kanına elini bulamıştır. Bunlara *ağıt* yakılır. Şehirde adam soyana, başkasının namusuna dolanana, vatanına, dinine hayinlik eden kütürden başka birşey söylenmez" demişti.

4. *Kocabucak Kocabucak*

(124/1)

5. *Almandan tabut yürüdü*

(145/1)

6. *Gızıl dağdan Garaçat'dan*

(152/1)

7. *Arafat dağma vardım*

(185/1)

vb. gibi

Ağrıların ikinci mısraında ise olayın asıl kahramanının, yani ölen kişinin hareketleri bulunmaktadır. Bu hareketler:

1. *Ölen kişinin ölüm yerinde yaptığı son hareketler.*

Boynum çevrişdi mezere

(20/1)

Su isdemiş Aslandaş'dan

(152/1)

Ulaşamadım Kabe'ye

(185/1)

2. *Mekana ait özel hareketler.*

Dağları duman bürüdü

(145/1)

3. *Mekanda yaşayanlara ait özel hareketler*

Bunlar gece gider yola

(165/1)

4. *Ağrıçının tasavvurundaki hareketler*

Verseler de almam öğün

(22/1)

Otuğu biçtim kucak kucak

(124/1)

Dayan hey dizlerim dayan

(129/1)

vb. gibi örneklendirmemiz mümkün olmaktadır.

Ağıt işi:

a. Defin işleri sürerken

b. Yas süresi içerisinde

c. Cenaze beklenirken

d. Bir başka meflanın yas töreninde

yakılmaktadır. Dördüncü şık geniş anlamda, bir *ağıt* metni içermez. Bir-iki dörtlükten fazla da olamazlar. Aksi takdirde gidilen cenazeye ve onun sahiplerine saygısızlık olur. Mesela:

Avımmıği ben gatmadım

(18/7)

veya

Eli gatma benim sıram

(93/1)

mısraları bu tür *ağıt*lar için örnek teşkil eden parçalardır.

Düğün, nişan, sünnet, doğum gibi ölüm olayının da bir töreni vardır. Bu tören bir takım kuralları beraberinde getirir. Bu kurallar içerisinde *ağıt* kendiliğinden ortaya çıkar..

Her ne şekilde yakılırsa yakılsın "*ağıt*" bir töre ve tören şiiridir. Bu şiirin ezgisini belirleyen de ya o anda ağdı söyleyen veya ücret karşılığı tutulan *ağıtçı*dır. Bu kişi aynı zamanda *ağıt* yakma töreninin yöneticisidir de. Yönetici ölüm, ölen ve ölüm şekli, ölüm olayının yeri ve zamanı, öldüren, ölenin geride bıraktıkları ve onların bu ölümü kabullenemeyişlerini kendisine göre belirlediği bir sıra içerisinde aktarır. *Ağıt* yakıcı aynı zamanda usta bir aktördür. O, jest ve mimikleriyle, hareketleriyle bir oyunu sergilemektedir. Bu oyunun kostümlerini ölenin giysileri oluşturur. Diğer bir deyişle ölenin giysileri *ağıt*çının kullandığı en önemli aksesuardır.

Alangu'nın; doğum, beşik kertme, lohusa, sünnet, nişan ve evlenme, ölüme bağlı adetler¹⁷² adı altında topladığı törene bağlı adetlerin şiirleri de bir arada anılmalı fakat bunlar muhteva, şekil ve ezgi farklılıklarına göre değerlendirilmelidir.

Ağıt yakanın *ağıt* kültürü ve ifade kabiliyeti ağıdın edebî değer kazanmasında veya hafızada kalmasında önemli rol oynamaktadır. *Ağıt* yakanın irticalindeki birikimlerini ortaya dökmesi esnasında yetersiz kalındığında diğer *ağıtlardan* alınma dizelere ve kalıp ifadelere çok sık rastlanmaktadır. Bu alıntı bazen bir veya birkaç dördlüğü bulmaktadır. Ağıdı yakanın hafızasında kalan dize veya dizeler, bazen bir veya birkaç dördüğün tamamı hazırda yakılan *ağıta* karıştırılmaktadır. Söylenen *ağıt* ile başka *ağıtların* birbirine karıştırılması işi en çok mesleği *ağıtçılık* olmayan kişilerin duyduklarını aktarması esnasında olmaktadır.

2. Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar Ağıtlarının Şekil Özellikleri

Avşar ağıtları denilince tamamı bir olarak düşünülmelidir. Her ne kadar belirli bir coğrafyaya yerleşmiş olan **Avşarlar** burada konu ediniliyorsa da, bölgenin daha aşağılarında, güneylerinde yaşayan **Avşarlar** ile buradakilerin gerek tarihi, gerek kültürel, gerek coğrafi açıdan herhangi bir farklılığı yoktur.

Aslında bugüne kadar bölgede yapılan *ağıt* çalışmaları da, kolay, bol ve çok çeşitli örnekleri bir arada bulma açısından, **Avşar ağıtları** ile sınırlı kalmıştır diyebiliriz.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar Ağıtları ile bu üç ilçenin dışında kalan komşu il ve ilçelerde yaşayan **Avşarlar** arasında herhangi bir farklılık yoktur.

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden derlenen *ağıtlarda* şekil bütünlüğünün olmadığı gözlenmektedir. **Karadeniz** bölgesi *ağıtları* ile **Ege** bölgesi *ağıtları* arasında, **Doğu Anadolu** ile **Marmara** bölgesi *ağıtlarında* bir farklılık olup, şekil olarak bir benzerlik yoktur. Buradaki farklılıklar konu ve işleniş değil, söyleniş ve

¹⁷² . Tahir Alangu, *Türkiye Folkloru El Kitabı*, İstanbul 1983, 160.

şekil bilgisi ile sınırlıdır. Bunu da “coğrafi görüş” ile izah edebiliriz.¹⁷³ Konumuz, derleme alanındaki *ağıtların* haritasını çıkarmak olmadığından, bu metoda eğilemeyeceğiz.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarlarında ve diğer komşu Avşar bölgelerinde (*Adana, Kahramanmaraş*) ağıdın bir şekli ve şiirlik düzeni vardır. Hemen daima 8’li hece ölçüsü ve aaxa veya xaxa kafiye şemasında söylenirler.

Avşarlardaki bu *ağıt* düzeni bizce, **Türklerin** umumi *ağıt* karakterini veya düzenini oluşturmaktadır. Bu fikri destekleyici unsur olarak **Kazaklara** ait *ağıtların* 8’li hece ölçüsüyle ve aaba kafiye şemasıyla¹⁷⁴ meydana getirilmesi gösterilebilir.

Semai ve *Varsağı* adlarıyla anılan ve genellikle 8’li hece ölçüsüyle söylenen şiirlerin **Avşar ağıtlarındaki** kafiye düzenine uymadıklarını göz önüne alırsak bu durum daha iyi anlaşılır.

Ağıt adı verilen veya karakter olarak *ağıt* konusunu işleyen bazı şiirlerin 9 veya 11’li heceler ile aaab şeklinde söylenmesi âşık tarzı şiir söyleme arzu ve baskısından kaynaklanmaktadır. Divan şâirleri ile halk şâirlerinin, halk şâirlerinin birbirleriyle ve halk yaratmalarına bakış açılarında bu tür arzu ve baskının sebebini bulabiliriz.

Avşar bölgesinde yakılan *ağıtlarda* ise diğerlerine benzemeyen bir şekil ve ölçü vardır. Aslında bu tür bir ayırımdan ziyade, aslını muhafaza edebilen bir tek **Avşar ağıtları** kalmıştır da diyebiliriz. Bu *ağıtlar*, **Avşarî** adı verilen, 8’li hece ölçüsü ile ve mani düzeninde söylenmektedirler.

Balkanlarda söylenen *ağıtlar* ile **Avşar** bölgesi *ağıtları* arasında bir benzerlik vardır.¹⁷⁵ Hatta bazıları doğrudan doğruya bu bölgenin ağıdı da denilebilir.¹⁷⁶ Kalıp ifadelerin ağızlarda aldığı şekli saymaz isek **Orta-Güney Anadolu’ya** ait “*Hacı Bey’in Ağıdı*”¹⁷⁷ veya “*Teremli Kız Ağıdı*”¹⁷⁸

¹⁷³ . Abdurrahman Güzel, Türk Halk Bilimi’nde Coğrafi Metod, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.I. Genel Konular, Ankara 1986, 131-137.

¹⁷⁴ . Görkem, Yukarıova Ağıtları., 73.

¹⁷⁵ . Abdürrahim Dede, Batı Trakya Türk Folkloru, Ankara 1978, 60-76

¹⁷⁶ . Dede, Batı Trakya., 71.

¹⁷⁷ . Nimetullah Hafız, Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri I, Ankara 1990, 220

¹⁷⁸ . Hafız, Bulgaristan , 217.

*Bulgaristan'ta ve Batı Trakya'da*¹⁷⁹ yaşayan Türkler tarafından bilinip söylenmektedir.

a. Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar Ağıtlarının Kafiye Şeması:

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar ağıtlarında bazen bir *ağıtta* birden çok şema mevcuttur (Örn: *Zelhinli Ali Bey*'in Ağıdı). Bu karışıklığın sebebi tasnifleyenin hatırlamasına veya metinlere etkisine dayandırılabilceği gibi söyleyenin irticaline de bağlanabilir. Tasnifleyiciler sözleri hatırlayamadıkları anlarda son iki mısraıları tekrar etmekte veya kendilerine bir söyleyiş kolaylığı sağlamaktadırlar. Burada, sonradan söyleyişlerde eğer varsa çalgı aletinin söz ile uygun hale getirilmesi gayreti de olabilir. İrticalde, ağıdı meydana getiren kişi takıldığında sözlerini tekrar edebilmektedir veya manasız, ölçüsüz sözler sarf edebilmektedir. Tasnifleyicilerin kendi zevklerine uygun seçiciliğini de göz ardı etmemek gerekir.

Genellikle *manî* düzeninde verilen kafiye şemalarına, yöre insanının verdiği bilgileri esas alırsak (Yöredeki insanlar: "*birkaç meyt de ben söyledim*" diye ifade ettiklerine göre), *dörtlük* düzeni değil de *beyyit* düzeni içinde de aktarmamız mümkündür ki, o zaman *mesnevi* şemasını *ağıtların* kafiye şeması olarak vermemiz uygun olur. Ancak Türk milli nazım şeklinde esas olan beyit değil dörtlüktür. Her ne olursa olsun söyleniş şekline göre **Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar** ağıtları için söylenecek tek şey vardır : o da, dörtlükler halinde söylenmekte, bazen son iki mısra, bazen de bir mısra veya iki mısra nakarat halinde şiire sokulmaktadır. Kafiye şeması ise karışıktır. Ağıtlarda görülen kafiye şemaları şunlardır.

1. xaxa

*Evimiz Karagaya'da
Giardaşım orda oturur
Gara Yusuf'un torunu
Terkide kelle getirir*
(4/1)

2. abab

*Her gün böyle anam deyî
Dizim dizim dizliyorum
Bibilerim gelin deyî
Yollarım gözliyorum*
(26/6)

3. aaxa

4. aabb

¹⁷⁹ . Dede, Batı Trakya, 71, 73.

*Gadasm'aldığım kızlar
Ana olan böyle dizler
Yaz gelip çiçek açmasıñ
Oğlumun gezdiği özler
(184/2)*

*Ağlıyah bacım ağlıyah
Uzun gece olmaz sabah
Bahamıza ne der ola
Sabahınan yuyan hoca
(22 5)*

5. aabc

*Çatal yannığı yaydığım
Sürü goyumu sağdığım
Meydanı zulum giyerim
Bir kötöce garı derler
(10 5)*

6. abcd

*Varsam Şarrağı yoklasam
Su çıktı m'ola gözünden
Sefer birlikten oturur
Dilim yok elin gızına
(10 8)*

7. aaxa (Nakarat)

*Gadañı alıym Hüsne
Boyras yeli deli esme
Emine'yi donatmadım
Gülizarım baña küsme oy oy
Anan öle Gülizarım oooy oooy
Mor beliklim anan öle oooy oooy
(99/3)*

8. abbb

*Hele görsen babam gızı
Gollar ganyolada bağı
Hasdayım da babam oğlu
Ağlatmıyor elin oğlu
(38 5)*

9. xaxa (Tekrar)

*Ameliyat oldumudu
Gızım ne diyin ölmedim
Altın diyi Çağırırdım
Heral gıymatın bilmedim
Vezir bana dargın mısın
Heral gıymatın bilmedim
(70/34)*

10. aaxa (Tekrar)

*Beker anam oğlu beker
Oğlu yoh da beni yabar
Sanarsm devlet valisi
Yüzbaşıya palta çeker
Sanarsm devlet valisi
Yüzbaşıya palta çeker
(32/9)*

Söyleyiş olarak veya gelenekselliğe uyarak verdiğimiz dörtlüklerin mısralarını birleştirdiğimizde karşımıza 16'lı hece ile yazılmış beyitler çıkar. Bu beyitlerin bazılarında iç ahenk vardır bazılarında ise iç kafiye yoktur kaydını buraya düşmekte fayda olacağı kanaatindeyiz.

b. Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar Ağırlarının Kafiye Özellikleri:

Ağırların tamamına yakınında yarım kafiye hakimdir. Bazı dörtlüklerde kafiye aramak bile abes kaçır. Ancak bu ifadeleri klasik kafiye anlayışı öğretisi doğrultusunda söyleyebiliyoruz. Halk şiirinde neyin kafiye, neyin redif olacağı, tür

veya biçim örneğinde olduğu gibi henüz kesin netlik kazanmamıştır.¹⁸⁰ Aslında buna ihtiyaç duyulup duyulmadığı da tartışma götürür¹⁸¹.

3. Ağılarda Plan:

Ağılar, diğer kompozisyonlarda olduğu gibi önceden sınırları çizilen belirli bir plan doğrultusunda oluşturulmaz. Kişilerin o anki duyguları önemlidir ve irticalen, dile geldiği gibi söylenir. Ancak bu söyleyişin de kendine göre bir sırası, bir töresi, bir kuralı vardır.

Her isteyen *ağıt* söyler, ancak yasa gelenlerin hakkına riayet ederek söyleyebilir. *Ağılar* yönetenlerin genellikle ölenin yakınları olduğunu ve bunların da *ağıt* söyleyebilecekleri belirli bir sıra doğrultusunda *ağıt* söylemeye yönlendirdikleri bir gerçektir. Yönetici kimin ne söyleyebileceğini ve neyi söyleyebileceğini az-çok kestirebiliyor ve duruma göre ağıdı söylettirmeye başlıyor veya sözünü tamamlattırabiliyor. O halde, *ağılar*ın söylenme planını da bu doğal yönetici belirlemektedir. Burası törenin planıyla ilgilidir.

Bundan başka söylenilen ağıdın belirli bir planı olup olmadığı tartışılabilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi derleme alanında kaynak kişiden kayıt için ürünün ahengiyle söylenmesini; sonra da kaydettiğimiz ürünün söz ile söylemesini istiyorduk. Yaptığımız yöntemle, hangi makamla veya kişi üzerine yakılırsa yakılsın sözlü anlatımda *ağılar*ın bir mekan ile başladığına şahit olduk. Hemen akabinde ölen veya ağıdı yakan ile ilgili bir hareketin olduğunu da gördük. Bu bize gösteriyor ki *ağılar*, anlatım esasına dayalı ürünlerde olduğu gibi tamamıyla itibari bir alem içerisinde tasavvur edilmekte ve yaratıcısı tarafından aktarılmaktadır.

Ağılarda olay kesinlikle ölüm ve ayrılık üzerine kurulmaktadır. İster birisi tarafından, ister kendi kendini, ister bir afet neticesinde, ister yaşlılık veya hastalık neticesinde olsun olay ölüm ile başlamaktadır. Bunun yanı sıra yardımcı olarak adlandırdığımız, asıl olayla ilgisi de bulunan başka olayların olması da son derece normaldir.

¹⁸⁰ Boratav, *Folklor ve Edebiyat I*, İstanbul 1982, 153-158

¹⁸¹ Dizdaroğlu, *Halk Şiirinde Türler*, Ankara 1969, 31-39.

Mekan için söyleyebileceğimiz, diğer anlatım esasına dayalı metinlerde görülen mekanlardan bir farklılığı olmadığı, fakat, bu mekanın olay ile bağlantılı kısmının daha fazla yer aldığıdır.

Ağılarda anılara, yaşanan gerçeklere dayalı, istek ve ideallere ait bir dünya vardır. Bu dünyanın canlılığı ağının yaratıcısındaki ustalık ile değer bulmakta, zihinlere işlenebilmektedir.

Ölüm olayının olduğu yer, ölenin yaşarken uğradığı, hatıralarına ait mekan, cenaze evi, mezarlık ve cenaze töreni içerisinde cenazenin bulundurulduğu yerler mekan olarak geçmektedir. *Ağıt* yakanın istek ve iradesine bağlı olarak birtakım hayali mekanlar da ağının içerisine sokulabilir.

Ağıtlardaki şahıs kadrosu değişmez. *Ağıtlarda* ölen, öldüren, ölenin ve öldürenin yakınları, tanıdıklar, din görevlileri, resmi görevliler, ilahi varlıklar olarak sınırlandıracağımız bir şahıs kadrosu vardır.

4. Ağıların Şekillenmesinde Etken Olan Unsurlar:

Ağıların şekillenmesinde rol oynayan unsurları, ayrılık acısı, geride kalanın tasavvurundaki ölüm korkusu, tanıdıkların sosyal bir tabakanın katmanları olarak acıyı paylaşma düşüncesi, ölen ile ilgili anılar, geride kalanın düşeceği zor durumlar, *Ağıların* şekillenmesinde etken olan unsurlardır.

Düğüne giden oynar, ölüye giden ağlar sözü gereğince yasa gelenlerin tamamı ağlar. Ancak bu ağlamanın temelinde bir protokolü yerine getirme gereği yatmaktadır. Sadece ağdı yakılan, taze ölü için değil, her ağlayan kendine ve kendi ölüsüne ağlar.

5. Geride Kalanların Ağıların Vucut Bulmasına ve Yayılmasına Katkısı:

Cenaze evinde yakılan *ağıtlar* anında ezberlenmekte ve dışarıya taşınmaktadır. Bazı kişiler sırf *ağıt* öğrenebilmek için cenazelere gitmekte ve orda duyduklarını anında kaydetmektedirler.

Çabıcak'ın oğlu Toklarlı Çetin etrafta tanınan mahalli sanatkârdır. Cenaze evlerine giderek ilk çıkışta *ağutları* derleme imkânı bulduğunu söylüyor. Yine verdiği bu bilgilerin yanı sıra “*Bazı mısralar, bazı kelimeler değiştirmek zorunda kalıyoruz*” diye elde ettikleri bu metne etki ettiklerini de açıkça beyan etmektedir.

Ağutlar her türlü iş ve eğlence yerlerinde, özel toplantılarda, uzun kış gecelerinde gidilen misafirliklerde, meclislerde, düğünlerde de söylenmektedir. Bir ağdın yayılması da yazılı olarak değil, kulaktan kulağa söylenerek olmaktadır. Bugüne kadar gelebilmiş *ağutların* pekçoğu da aynı yolu takip etmiştir.

Ölüm olayının ardından yakılan *ağutlar* yaratıcılarının dışındaki kişilerce ve her söyleyen kendi zevkine, ezberine, duyduğuna dayalı olarak değiştirmekte veya başka *ağutlarla* karıştırmaktadır. Ortada, eldeki ürünü kendine göre tasnif eden birileri söz konusudur. Aslında, yaşayan *ağutların* hemen hemen tamamı bu tasnifleyicilerin ürünü niteliğinde olup, çok azı orijinalitesini koruyabilmiştir ki onlar da âşık tarzı *ağutlardır*.

C. AĞITLARIN DİĞER SOSYAL BİLİMLERLE OLAN İLİŞKİSİ

Elde edilen *ağıt* metnlerinin yalnızca halkbilimi veya halk edebiyatı yönleriyle değerlendirmeye tabi tutulması belki de bu materyallerin cılız bir elekten geçirilmesine sebep olurdu. Çalışma konumuzla *Antropoloji, Sosyal Antropoloji, Emografya, Psikoloji, Sosyoloji, Felsefe, Etnoloji, Mitoloji, Din, Müzik, Filoloji, Coğrafya, Tarih ve Edebiyat* gibi sosyal ilimlerin de, disiplinlerinin çizdiği sınırlar dahilinde, ilgi alanına girdiği ve ham madde olarak kullandığı malumdur. Halk bilimi veya herhangi bir sosyal ilim diğer sosyal ilimlerden hem faydalanır ve hem de faydalandırır.

Araştırma sahasında yaşayan insanlar asırlarca, kendilerini üstün gördükleri yaylak - kışlak arasında geçen bir hayat tarzından, birden bire farklı bir hayat tarzı olan ve hakir görülen tam yerleşik düzene, baskı ile yönlendirmeye çalışan otoritelere, hakim unsurlara karşı bir ret cephesi oluşturmuş, isyanı neticesinde hakir gördüklerine yenilmenin, sürgün ve kıtallerin doğurduğu neticeleri *ağutlarına*

aksettirmiştir. Bu yönüyle **Avşar ağıtları** fert ve toplum davranışlarını incileyen bilim dallarına kaynaklık eder.¹⁸²

Ağıtlar ile sosyal ilimlerin arasındaki bağları şöyle sıralayabiliriz.

a. Ağıt - Felsefe ilişkisi

İnsan düşünen bir varlıktır. Felsefe “*Canlı varlıklar ve eşyanın ilkeleriyle, insanın evrendeki rolüyle ilgili görüşlerin ve inançların tümü. Bu meseleler üzerinde eleştireci bir düşünceye dayanan fikirler sistemi*” dir¹⁸³

Ziya Gökalp, karşılaştıran iki ordudan felsefesi güçlü olan galip gelir demektedir.¹⁸⁴ *Ağıtlar* bir milletin felsefesini en iyi yansıttığı mahsullerden biridir. Bugün için yazılı bir **Türk felsefesi** yoktur. Ancak **Türk felsefesi**, **Türk diliyle** meydana getirilmiş eserlerin içine sinmiş vaziyettedir. Eğer bir **Türk felsefesi** meydana getirilecekse *ağıtlardan* yararlanılması kaçınılmaz bir akıbet olsa gerektir.

b. Ağıt - Psikoloji ilişkisi

Psyche “*ruh*” ve *logos* “*bilim*” kelimelerinden meydana gelen psikoloji “*Ruhsal olgular bilimi*” dir. Antropoloji biliminden ayrılmıştır. İki dalı vardır. Amprik psikoloji insanlık tarihi kadar eskidir. Diğeri ise karşılaştırmalı psikolojidir.¹⁸⁵ Günlük hayatın ve insan ömrünün her safhasında bu ilimle karşı karşıya gelmekteyiz. Çünkü canlı varlıkların tamamında görülen davranışlar ruhsal olgu olarak adlandırılmaktadır.

Ağıtlar ferdi duygulanmalar içerisinde kıvılcımlanır, toplum ile birlikte körüklenen duygular kitlelere hitab eder duruma gelir. İlk hareket kişisel olduğu için, kişisel bilinç hareketi olduğu için doğrudan doğruya psikoloji'nin alanı içerisine girer. Saplantılı eylemler ve dini uygulamalar yönü, tören ve tapınma haliyle de psikolojik eylemler sınıfına dahil edilmektedir¹⁸⁶.

Yas tutmayla ilgili en şaşırtıcı, ama aynı zamanda en aydınlatıcı uygulama ölen kişinin adını anma yasağıdır. Bu gelenek son derece yaygındır, çeşitli

¹⁸² Mümtaz Türhan, **Kültür Değişimleri**, 2. baskı, İstanbul 1994, 201-202.

¹⁸³ **Meydan Larousse**, C.VI, İstanbul 1992,566.

¹⁸⁴ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Haz. Mehmet Kaplan, İstanbul 1987, 187.

¹⁸⁵ **Meydan Larousse**, C.XVI, İstanbul 1992,321.

¹⁸⁶ Freud, **Dinin Kökenleri ‘Totem ve Tabu’ Musa ve Tek Tanrıcılık ve Diğer Çalışmaları**, Türkçesi: Selçuk Budak, Ankara 1994, 49.

yollardan ifade edilir ve önemli sonuçları olmuştur. *Avusturyalılar, Polonezyalılar, Sibiryalı Samoyedlerde, Güney Hindistanlı Toda'larda, Orta Asya'lı Moğollarda, Sahralı Tuareglerde, Japonyalı Ainolarla, Orta Afrikalı Akamba ve Nandi'ler, Filipinli Tinguianlerle Nicobar Adaları'nda, Borenoda, Madagaskar'da, Tazmanya'da* birbirinden çok uzakta yaşayan halklar arasında ölenin adının zikredilmemesi görülmektedir. Bu kabilelerden bazıları yas dönemi içerisinde yasaklarken bazıları da sürekli olarak yasaklamaktadır. Aşırı katılıkta kullanılan ölen kişinin adının söylenmesinden kaçınma halen devam etmektedir. Güney Amerikalı kabileler arasında, yanlarında ölen bir yakınının adının anılması büyük bir hakaret olarak kabul edilmekte ve cinayetle eş değerde tutulmaktadır. *Doğu Afrikalı Massai'lerde* kişi öldükten sonra onun adını değiştirme uygulaması vardır. Bütün bunların sebebi hayaletin etrafta dolaşması ve etrafındakilere zarar verme endişesi taşındığındandır. Sırf bu yüzden insanların ölen ile aynı olan adlarını dahi değiştirdikleri, **Anadolu'nun** bazı yerlerinde ölüm olayından sonra doğan çocuğa ölenin adının verilmediği de görülmektedir. Ancak bu hareketin gittikçe zayıflayıp eski katılığını yitirdiği de gözlenmiştir.¹⁸⁷ İnsanın adı kişiliğinin bir parçası olarak görülmektedir. İlkelerde ölümlerin dosttan çok bir düşman olduğu kesindir.¹⁸⁸ Bütün ölümlerin *vampir* olduğu, hepsinin yaşayanlara karşı çekememezlik duyduğunu ve onları yaralamaya, canlarını almaya çalıştıkları düşünülmektedir.¹⁸⁹ **Avşar ağırlarında** ölümlere karşı böyle bir anlayışın taşındığına dair fikirlere pek rastlanmaktadır. Ancak tabular vardır ki bunların varlığı da devam etmektedir. Bunlardan en başta geleni mezarı işaret parmağı ile göstermek, filan mezar diye işaretle göstermek, rahmetle anmak, mezardakine hakaret yapmamak, cesede hakarete bulunmak/bulunmamak, kabirdekine ilişmemek, ölenin adını zikretmemek, (*bacı, kardeş için, gelin kayınvalide - kaynata için, karı koca için*), ölenin eşya ve giysilerinin dağılması, yemeğinin pişirilmesi vb'dir.

¹⁸⁷ Freud, *Dinin Kökenleri*, 115

¹⁸⁸ Freud, *Dinin Kökenleri*, 119.

¹⁸⁹ Freud, *Dinin Kökenleri*, 120

Ağrıları meydana getiren toplumun kültür birliği içinde bulunduğu diğer toplumlara, aynı medeniyet halkası içerisindeki milletlere ve tamamen yabancı milletlere bakış açılarını değerlendirmek sosyal psikolojinin ve sosyal antropolojinin alanı içine girmektedir. Durkheim'e göre "*Felaketler toplumda bir zayıflama duygusu doğurur. Bu duygu, bireyleri birbirine yaklaştırır. Birlikte yaşamak, toplumun bozulmadığına kendilerini inandırmak içindir. Nitekim, kendilerini yeniden güçlü düymaya başlamalarıyla yas kalkar*"¹⁹⁰ Bu hadise de doğrudan toplum psikolojisi ile ilgilidir.

Her Ramazan ayında camilerde verilen vaazlarda buna benzer toplumun bozulduğu hakkındaki vaazlar verilmektedir. Vaizler toplumun psikolojik danışmanlarıdır. Onlar toplum birlikteliğinin bozulduğunu belirterek insanları aynı çatı altında toplanmaya davet ederler. Bu gerçek bir bozulmanın değil, gelebilecek tehlikelerin önceden bertaraf edilmesi için yapılan uyarı olarak alınmalıdır.

Birbiriyle temasa geçen cemiyet veya içtimai grupların yekdiğerine karşı takınacakları tavırlar (*attitud*); bu toplulukların birbirinin kültürlerini ve bunlara ait unsurları anlayabilmeleri; bunların kültürleri arasındaki benzerlik veya farklar, nihayet maddi kültürle manevi kültür arasındaki ilgi; psikolojik cepheleri ve bunların kavranması gibi ögeler de kültür değişimleri, bunların seyri ve sonuçları üzerinde etki yapmaktadır. Bu da sosyal psikolojinin alanı içerisinde değerlendirilir.¹⁹¹

Bir tören, bir savunma veya güvence eylemi, bir koruma önlemi olarak başlar.¹⁹² Yas törenlerinin de bundan çıktığı muhakkaktır. Tören ve saplantılı eylemler, kısmen kışkırtmaya karşı bir savunma (*acizlik neticesinde duyulan acının da büyüklüğü oranında şiir*), kısmen de beklenen bir tehlikeye karşı bir korunma (*atalar kültü*) olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁹³

¹⁹⁰ Durkheim, *Les Formes Elementaires de la vie Religieuse*, 1912, 566 - 592 (Fotokopi)

¹⁹¹ Turhan, *Kültür Değişimleri*, 193-194.

¹⁹² Freud, *Dinin Kökenleri*, 38.

¹⁹³ Freud, *Dinin Kökenleri*, 40.

c. Ağıt - Sosyoloji ilişkisi

*Sosyoloji (Toplumbilim), insanların toplum yaşamının koşullarını nesnel olarak ve toplumsal bütün içinde inceleyen bir bilimdir. Amacı, insanların davranışlarını belirleyen toplumsal çevrenin yapısal öğelerini aydınlatmak, bu çevrenin oluşumunda, işleyişinde ve gelişimindeki düzenliliklerini açıklamaktır.*¹⁹⁴ Ağıtlar bu düzenlilik içerisinde sosyo-kültürel normlardan biridir.

*Sosyo-kültürel normlar davranışların ve bilgilerin öğrenilmiş şekilleridir.*¹⁹⁵ Ağıtlar, insanın biyolojik yapısından kaynaklanmayan, sonradan yaşanılarak öğrenilen bir davranış biçimi ve bu davranış biçiminin ürünüdür. Bu davranış biçimi dünyayı algılamaya başladığımız andan itibaren bir önceki nesil tarafından aktarılır ve düşünülmeden uygulamaya konulur. Öğrenim fiili sosyal etkileşim ortamı-içinde kendiliğinden gerçekleşir.

Toplum, öncelikle kendi kendini koruyan, devamlılığını sağlayan, kendi çıkarlarını diğerlerinden üstün tutan insanlardan oluşan, belirli bir sürekliliği olan, belli bir coğrafyası ve ortak kültürü bulunan, az ya da çok ölçüde kurumlaşmış bir karmaşık ilişkiler bütünüdür.¹⁹⁶

Toplumbilim, toplum yaşamını, kurucu öğeleri ve bu öğeler arasındaki karşılıklı etkileri, düzenlilikleriyle ortaya koyarak aile, eğitim, devlet, ekonomi, yaşama, bir amaca bağlanma gibi temel toplumsal işlevlerin kurumlaşması ve böylece yerimli biçimde yerine getirilebilmesinin koşullarını saptar; toplumun, yaşamını bilgili ve bilinçli olarak düzenleyebilmesi yollarını açar.¹⁹⁷

Fransız toplum bilimcisi *Durkheim*, kefaret törenleri adı altında topladığı karamsar törenlerin bir dalı saydığı yas törenlerini ikiye ayırır. 1. *Olumsuz açıdan yasaklarla gerçekleştirilen yas törenleri*; 2. *Olumlu açıdan eylemlerle gerçekleştirilen yas törenleri*... Konuşma yasağı, yemek yeme yasağı, su içme yasağı vb. gibi ilkel gelenekler birinciye ve ağlayıp haykırma, yüzüne çamur

¹⁹⁴ Özer Ozankaya, *Toplumbilim*, İstanbul 1994, 11.

¹⁹⁵ N. Nirun - M. Özönder, *Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde Adetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler, Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler*, Ankara 1990, 251.

¹⁹⁶ Özer Ozankaya, *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1984.

¹⁹⁷ Ozankaya, *Toplumbilim*, 17.

sürme, kendi vücudunu yaralama gibi ilkel gelenekler ikinciye örnektir.¹⁹⁸ Yas törenlerin toplumu doğrudan ilgilendirdiğini söyleyebiliriz.

Ağıtları halkbilimi sahası içerisinde görüyoruz fakat bazı araştırmacı sosyologlar halkbilimini “*günlük hayatın sosyolojisi*” olarak değerlendiriyor. Çünkü konularının hepsi sosyolojiyi ilgilendirmektedir.¹⁹⁹ *Ağıtlar*, sosyal düzenin bir unsuru olarak, insanların duygularına, düşüncelerine ve davranışlarına ilk elden, doğrudan doğruya tesir ederler.²⁰⁰

Sosyoloji; aile, köy, kent, devlet, lonca, sendika vb. çeşitli insan toplumlarını veya zümrelerini araştıran bir bilimdir. Yahut sosyoloji insan toplumlarını ve bu toplumlar içinde meydana gelen çeşitli olayları - zümre veya toplumun bütünlüğünü daima göz önünde bulundurarak - araştıran bir bilimdir.²⁰¹

Sosyal grupları yaratan ve yaşatan muhtevalara sahip bir kültür unsuru²⁰² olarak *ağıtlar* aynı zamanda toplum bilincinin ürünleridir. Toplumsal veya kolektif bilinç sosyolojinin alanı içerisinde, ²⁰³ Kıtık geçiren yerlerden daha müreffeh olan yerlere doğru bir göç başlar. İnsanlar birbirlerine saldırır. Suç artınca işe kolluk kuvvetleri el kor. Olay mahkemelere, basına akseder. Zina, doğum, ölüm, hırsızlık vb. oranları artar. Bu sosyolojinin konusudur. Bu hadiselerden dolayı olan ölümlere yakılan *ağıtlar* da sosyolojinin alanı içerisine girmektedir.

Kafkasya’dan göçmenler geldiğinde, devlet tarafından **Uzunyayla**’ya yerleştirilmiştir.²⁰⁴ Göçmenler ile **Avsarlar** arasında kavgalar olmuştur. Devlet olaya el koymuş, sürgünler, hapisler, idamlar yapılmıştır. Bu olayların neticesinde *ağıtlar* yakılmıştır. Göç hadisesini ve doğurduğu neticeleri sosyoloji işlerken *ağıtlardaki* materyallerden de faydalanır.

¹⁹⁸ Durkheim, *Les Formes*, 566 - 592 (Fotokopi)

¹⁹⁹ Osman Nedim Tuna, İnönü Üniv. Ders notları.

²⁰⁰ Nirun-Özönder, *Adetler Örfler*, 252.

²⁰¹ Nurettin Şazi Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi*, İstanbul 1989, 18.

²⁰² Nirun-Özönder, *Adetler Örfler*, 253.

²⁰³ Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi*, 26.

²⁰⁴ Süleyman Erkan, *Kırım ve Kafkasya Göçleri*, Trabzon 1996, 118 ve 149’daki tablo. O tarihlerde Pınarbaşı, Aziziye adıyla Sivas iline bağlı bir ilçe idi.

Ağıt - Fıkra münasebetinde verilen, **Elçin**²⁰⁵, **Esen (Boratav-Dor)**²⁰⁶ ve **Şimşek**'de²⁰⁷ varyantları olan dördlüğün politik, ekonomik ve elit kültürün oluşmasına ve alt unsurları tarafından kendi etki alanlarına nasıl aktarıldığını gözönünde bulundurarak, kültürler arası etkileşmeyi²⁰⁸ değerlendirmemiz mümkün olabilmektedir. Bu fıkra bir ham malzemedir.

*Ne diyim de ne yanıyım
Ölü bizden olmayışın
Birer birer Çerkez bitmez
Gırhar gırhar gelmeyişin*²⁰⁹

Toplumun sosyo-kültürel yapısı içinde *ağıtların* bir takım açık ve gizli fonksiyonları üstlendiği, gerilimi azaltıp, uzlaşmayı sağladığı da unutulmamalıdır.²¹⁰

d. Ağıt - Antropoloji İlişkisi

Antropoloji Evrim teorisi ile ortaya çıkmış bir disiplin olup "*Hayvan serisi içinde insanın incelenmesini konu alan ilimdir*"²¹¹

Antropolojinin konusu insan, toplumlar ve kültürlerdir. Bu çerçevede içinde antropoloji belli sorunlarla ilgilenir. Bunlar:

1. *İnsanlar ve toplumlar neden birbirlerine benziyorlar?*
2. *İnsanlar ve toplumlar neden birbirlerine benzemiyorlar?*
3. *İnsan ve toplumlar neden ve nasıl değişiyorlar?*²¹²

Dünya üzerinde yaşayan veya toprağın katmanları arasına karışmış her toplumda *ağıt* ve yas kavramının varlığı bilinmektedir. Bunu dinin kaynakları ile

²⁰⁵ Elçin, *Ağıtlar*, 19.

Ne deyim ne söyleyim / Ölü bizim olmayışın / Birer birer beğ tükenmez / Beşer beşer ölmeyişin (Ölmeyince)

²⁰⁶ Esen, (Boratav-Dor) *Anadolu Ağıtları*, 196.

Ne deyim de ağlayayım / Ölü bizim olmayınca / Birer birer tükenir mi / Beşer beşer ölmeyince

²⁰⁷ Şimşek, *Kadirli ve Osmaniye*, 43.

Ne deyim de, ne söyleyim / Ölü bizim olmayınca / Bir Çerkez'e ağlanır mı / Beşi-onu gelmeşince

²⁰⁸ Turhan, *Sosyoloji Tarihi*, 193-207.

²⁰⁹ Bu fıkra'yı Pınarbaşı ilçesine yerleşmiş bir Kafkas muhacirinden derledik.

²¹⁰ Nirun-Özönder, *Adetler Örfler*, 260-261

²¹¹ Meydan Larousse, C.2, İstanbul 1992, 24

²¹² Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, İstanbul 1984, 61

açıklayabiliyoruz. Her toplumda aynı şekilde yas tutulmuyor ve *ağıt* söylenmiyor. En azından tören ve edaları birbirinden farklı. Bu benzerliğin ve ayrılığın nedenlerini araştırmak antropolojinin alanı içerisine girmektedir.

Yas tutmanın, yitirilenin bir daha geri getirilemeyeceğinin acısının antropolojik bir temeli vardır.²¹³ Antropologlar kültürleri incelemede ayin, oyun ve törenlerden faydalanırlar. Uygulanış ve dağılışı alanlarına bakarak kültür farklılıklarını araştırırlar.²¹⁴

e. *Ağıt* - Mitoloji ilişkisi

Putperest eski çağda veya çeşitli milletlerde tanrıların, yarı tanrıların ve kahramanların efsanevi tarihini inceleyen, yorumlayan bilime mitoloji diyoruz.²¹⁵

Bahaeddin Ögel'in meydana getirdiği **Türk Mitolojisi** adlı iki ciltlik dev eserde ele alınarak işlenen ürünlerin içerisinde yas ve *ağıtlarla* ilgili bölümlerin varlığı, destanların ve destan kahramanlarının mitolojik ürünler olduğu ve onların da çıkış yerlerinin veya çekirdeklerinin *ağıtlar* olduğu düşünülürse *ağıt* mitoloji ilişkisi daha iyi anlaşılır kanaatindeyiz.²¹⁶

Bugün için mitolojik olayların *ağıtlara* ya da yas süresi içerisindeki çeşitli töre - gelenek - görenek- örf ve adetlerle katıldığı malumdur. Bundan başka mitolojik insan ve hayvan kahramanlar da *ağıtlarda* karşımıza çıkmaktadır.

İnsan oğlu yok oluşu kabullenememektedir. İnandığı ruhun birden bire ortadan kalkacağına da inanmamaktadır. Bu yüzden yaratılışı, menşesi ve ortaya çıkışları ile ilgili olarak bir takım tasavvurlara kurmakta ve buna da inanmaktadır.

Tabu ve totemlerin²¹⁷ bu inançlar veya tasavvurlar ile alakası vardır ki mitoloji ile uğraşanlar sürekli olarak bu inançlara eğilmekte ve ilk hareket olarak da bunları örnek olarak sunmaktadır.

²¹³ . Örnek, Anadolu folklorunda yas, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara 1974, 399.

²¹⁴ . Metin And, Türk Folklorunda Oyun Kavramı ve Oyunun Önemi, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara 1974, 307.

²¹⁵ . Meydan Larousse, C.XIV, İstanbul 1992,51.

²¹⁶ . Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi I, Ankara 1989, C. II., Ankara 1995.

²¹⁷ . daha fazla bilgi için bkz. Freud, Dinin Kökenleri, 41-96.

f. Ağıt - Din ilişkisi

İnsanın, kaderini bağlı gördüğü üstün bir güç veya ilkeye inancı, bu inancın sonucu olan ve yaşama kuralı yaratabilecek zihni ve ahlaki tutum. Bir dini inancın kapsadığı dogmaların ve ibadet şekillerinin tümüne din denilmektedir.²¹⁸

Cenaze merasimleri bir dinin vecibeleri doğrultusunda yapılır. Buna *hıdat* adı verilen unsurlar da eklenerek çeşitlendirilir. Bu *hıdat*lerin pek çoğu, ölü sahibi toplumun o dine girmeden önceki hayat tarzı ve dini inançlarından kalma bakiyeler olduğu muhakkaktır.

Ağıtların ilk edebi mahsuller olduğu ve bunların da dini nitelik taşıdığı bilinmektedir.²¹⁹ Halihazırdaki din ve o dinin yaptırımları - emir ve yasakları- ile eski dini inançların mukayesesini için kullanılabilir bir malzeme olacağını düşünmekteyiz. Nihayetinde “*dinler tarihi*” sahasında yapılan çalışmalarda yas töreni ve *ağıtların* kullanıldığını biliyoruz.²²⁰ **Abdülkadir İnan’ın Eski Türk Dini, Tarihte ve Bugün Şamanizm** gibi eserlerinde yas, ölü ve ölüm ile ilgili inançlar, töre ve törenler de işlenmektedir.²²¹

g. Ağıt - Etnoloji ilişkisi

Etnoloji: *Budumbilim*.²²² Toplum yapısındaki genel çizgileri ve toplumların gelişimini ortaya koymak için ırkların özelliklerini inceleyen bilim dalı olan etnoloji, malzemesini, etnografya, sosyoloji ve lengüistikten alır. Etnoloji bir sentez bilimidir.²²³ Arkeoloji ve antropoloji diğer yardımcı disiplinlerdir. Milletleri oluşturan kavimlerin birbiriyle az-çok farklılıkları vardır. Kabile-kavim veya boyların farklı karakterlerini *ağıtlarda* bulabilmekteyiz. Aynı zamanda eldeki eski örnekleri ile yeni örnekler arasındaki duygu, düşünce ve his gelişimi edebi bir ürün olarak *ağıtlar* içerisine sinmiştir. Bu yönleriyle *ağıtlar* etnolojinin bir malzemesidir.

²¹⁸ . Meydan Larousse, C.V., İstanbul 1992.343.

²¹⁹ . Gökem.Yukarıova., 11.

²²⁰ . Günay Tümer - Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ankara 1993, 78-84

²²¹ . İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm** (Materyaller ve Araştırmalar), 1972, 176 - 207.

²²² . Redhouse, İngilizce-Türkçe sözlük.328

²²³ . Meydan Larousse, İstanbul 1992, 435.

Halk müziği bir milletin kulak ve müzik zevkini yansıtan en önemli unsurlardan biri olup, bizde, konuya meraklı kişilerin ferdi çalışmaları haricinde, akademik çevrelerce pek verimli ve çeşitli çalışmalar yapılmamıştır.²³¹

Ağullar duyguların, heyecanların en yükseğe çıktığı anın ifadeleridir. Bu esnada ortaya çıkan nağmeler, gaydalar müzik sahasını doğrudan ilgilendirmektedir. Bugün müzik dünyasında pek çok savıda *ağır* metni ve birhayli *ağır* makamı mevcuttur. Bu saha ile yerli ve yabancı, profesyonel veya amatör pek çok kişi çalışmakta, özellikle icra alanına her geçen gün yenileri sürülmektedir. Türk halkının²³² vazgeçemediği türkülerin hatırı sayılır bir bölümü *ağır* veya *ağır* "menşei ürünlerdir."²³³ Anadolu'nun hangi bölge veya vilayeti olursa olsun bu ürünler zevkle dinlenmektedir. Kars'ta yaptığımız derleme faaliyetleri esnasında duyduğumuz "*Yerliye beş tene Fatıha okuyacağıma bir 'Sefil Baykuş' söyle*"²³⁴ sözü ile "*Bir yerli öldüren söyle*" sözü bu anlayışın doğruluğunu göstermesi açısından önemlidir.

- Ahmet Barçaklı'nın *Türk Müziği Tasnif Sistemi Denemesi*'nde *ağullar* 6. grupta "*Geleneksel Türk Müziği*" içinde, 6.U kodu verilmiş "*uzunhava*" alt başlığına bağlı U kodlu "*sözlü eserler*" içinde U Ağ "*Ağır*" ve U Ağma "*Ağıtlama*", olarak gösterilmektedir.²³⁵

"Çökertme'den çıktım da Halilim", "Çamlığın başında tüter bir tütün", "Denizin dibinde Hatçam", "Celal Oğlan"²³⁶, "Gelin Ayşem Suyu gitmiş"²³⁷, "Şişmanoğlu Vurdular", "Şen olasmı Ürgüp dumanını gitmez", "Kömürhan köprüsü Harput'a bakar", "Uyan Alim sabah oldu", "Bebeğin beşiği çamdan", "Kışlanın önünde redif sesi var", "Kızılırmak parça parça olaydın", "Yitirdim

²³¹ Mehmet A. Özbek, Milli Kültürümüz İçinde Türk Halk Müziği, Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler, Ankara 1990, 193.

²³² E. Romanovskaya, Uzbeskiya Naradniye Pesni(Özbek Halk Türküleri) I. Taşkent 1939. ; Zaferi Gulam, El Edebiyatında Aşulalar (Halk Edebiyatında Türküler) I.

²³³ Alptekin, Fırat Havzası, 11.; Yaşar Küçük, Doğu Karadeniz Bölgesinde Yaşamış Eşkiya ve Kabadayılara Ait Türküler-Destanlar, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), Samsun 1988, 19-31.

²³⁴ Aşık Hıfzı'nın ölen sevgilisi için söylediği ve tamamı kırk dörtlük olduğu bilinen ağıdı

²³⁵ Ahmet Barçaklı, Türk Müziği Tasnif Sistemi Denemesi, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.III, Halkmüziği-Oyun-Eğlence, Ankara 1977, 179.

²³⁶ Alptekin, Celaloğlu ağıdı, Türk Folkloru, II/16, Kasım 1980, 20-22.

²³⁷ Yaşar Kemal, Ağullar İstanbul 1992, 35-36.

Bizim incelediğimiz *ağıtlar* yalnız dar bir bölgede ve bir adla anılan insanlara aittir. (Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar *Ağıtları*) Bu tür alan daraltması yöntemi etnolojinin yöntemlerindendir. Bu cephe ile sosyolojinin ilgi alanına girse de yedek kaynaklar arasında değerlendirilmelidir.²²⁴

h. Ağıt Etnografya ilişkisi

Etnografya ve etnoloji iki ayrı ilim dalıdır. Konusu insan olan bu ilim dallarından etnografya analiz, etnoloji sentez bilimidir.²²⁵ Kelime karşılığı olarak **Türkçe**'de kavimler ilmi, *budunbetim*²²⁶ kelimeleri ile anlam kazanarak kullanılmaktadır. Belli bir insan topluluğunun tüm faaliyetlerini - "*maddi hayata bağlı teknikler, toplumsal, dini ve estetik teşkilatlanma teknikleri*"- tanımlar veya bir kavim veya topluluğun özel bir alandaki faaliyetlerini (mesela **Şavaklarlı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık** gibi²²⁷), tasvir eder.²²⁸

Ağıtlar hem *estetik, hem dini, hem de toplumsal teşkilatlanmanın ürünleridir. Bu yönleriyle etnografya ile doğrudan ilişkilidir.

ı. Ağıt - Müzik ilişkisi

Müzik; Ezgi "*melodi*", tartım "*ritm*" ve çokseslilik "*armoni*" gibi üç önemli unsurdan oluşan bir sanattır.²²⁹ Bir kültürdeki inanç, davranış ve değerler müziğe biçim verir.²³⁰ Herhangi bir millete ait halk müziğini, yazılı müzik geleneğini ya da ticari amaçla üretilen müziğinden birini anlamak istiyorsak o milletin müziğini oluşturan ve besleyen kültürünü de anlamamız gerekir.

²²⁴ Tuna, İnönü Üniv., Ders Notları.

²²⁵ Meydan Larousse, 435

²²⁶ Redhouse, 328.

²²⁷ Muhtar Kutlu, *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*, Ankara 1987, "Şavak Aşiretinde Geleneksel Hayvancılık" 79-152.

²²⁸ Büyük Meydan Larousse, 435

²²⁹ Veysel Arseven, *Türk Halk Müziğinin Ezgisel Yapısı Üzerine*, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C III, Halk Müziği, Oyun, Eğlence, Ankara 1977, 84.

²³⁰ Yıldırım Erdener, *Etnomüzikoloji Nedir?*, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları* 1993, 71

yavrumu çay kenarında", "Sıra sıra gelen mektep uşağı", "Kara çadır is mi tutar", "Ağlıyalım Atatürk'e", "Göç göç oldu göçler yola düzüldü", "Zahidem Kurbanım Sallama beşik", "Hekimoğlu derler benim aslıma", "Terekliiden çıktım da yıldız parladi", "Sarı zeybek şu dağlara yaslama", "Hastane önünde incir ağacı" ve daha yüzlercesi tüm **Türkiye**'nin sevdiği, zevkle dinlediği türkülerdir.²³⁸

Bu eserlerin pek çoğunun yaratıcısının ismi bilinmemekte veya unutulmuştur. Önemli olan bu tür ürünlerin kültürümüze ve ortak zevklere hitap ettiğinden dolayı milli birliğin oluşmasında oynadığı rol ve müziğe katkısıdır.

*Ağın*ların müziğe katkısı da bir yerde konu genişliği ve söz söylemedeki sınırsızlığıdır.

Halk şiirinin özü *resim* değil *müzik*tir. Musikisiz bir halk şiiri akıştan, anlamdan ve ruhtan mahrum kuru bir kelime yığını olmaktadır. Enstirüman ile icra edilen bir şiir, *seyr* için değil de *dişulmak* için yazıldığından, bir takım pürüzleri olsa da beğenilir. Halk şiirinin *kelimelerinden* ziyade *sesi* ebedidir.²³⁹

*Ağın*ları dini nitelikli bir ayin töreninin şiirleri olarak alıyoruz. Ancak bu şiirde çalgı aletine pek yer verme durumunda değiliz. Çalgı aleti içine girdiğinde ister istemez pek çok *ağın* unsuru veya motifi şiirden çıkarılmaktadır ki bu da metni *destan*, *koşma*, *deyiş*, *bozlak*, *varsığı* vb. şekline sokar.

Yeryüzündeki değişik toplumların müziklerini, özellikle halk şarkılarını araştırmak, karşılaştırmak ve etnografik amaçlar için yapılarına göre sınıflandırmak disiplini olan etnomüzikoloji²⁴⁰ ise, özellikle ilkel diye adlandırılan toplumların müziğini, daha gelişmiş toplumların halk müziğini ve Avrupa dışı

²³⁸ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Muzaffer Sarısözen, *Türk Halk Musikisi Usulleri*, Ankara 1962.; Mehmet Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul 1981.; Ahmet Şükrü Esen, *Anadolu Türküleri*, Açıklamalar ve dizinlerle yayına hazırlayanlar, Pertev Naili Boratav - Fuat Özdemir, Ankara 1986.; Şenel Önal, *Türk Halk Musikisi Ansiklopedisi*, İstanbul 1977.; Cahit Öztelli, *Evlerinin Önü (Halk Türküleri)*, İstanbul 1972.; Mustafa Uçar, *Erzincan'da Giyim Kuşam Halk Oyunları ve Halk Türküleri*, Ankara 1993.; Salih Turhan - Kubilay Dökmeç - Levent Çelik, *Notalarıyla Türkülerimiz ve Hikayeleri*, Ankara 1996.; *Türk Halk Ezgileri*, Ankara 1992.; Ahmet Çakır - Serap Yükrük - Tanju Ozanoğlu - Mehmet Öcal - Esra Aydaş, *Türk Halk Ezgileri II*, Ankara 1996.; Kadir Özdamarlar, *Kayseri ve Çevresi Türküleri (Metin - Tahlil)*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Kayseri 1993.

²³⁹ Görkem, Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Ders notları.

²⁴⁰ Erdener, *Etnomüzikoloji*, 66.

büyük medeniyetlerin ileri seviyedeki müziğini inceleyen karşılaştırmalı müzikoloji veya müzik etnolojisi de denilen bir daldır.

Etnomüzikoloji araştırmaları, çalgıların yapılarını ve çıkardıkları sesleri, çeşitli ses veya çalgı müziklerini ve bu müziklerin dayandığı teknik usulleri kapsamaktadır. Bir etnomüzikolog olan Kurt Reinhard'ın²⁴¹ araştırma sahamızın devamı niteliğinde olan coğrafi sahada ve Avşar aşiretleri arasında yaptığı çalışma tamamen *ağıt* niteliği olan ürünler üzerinedir.

i. Ağıt - Dil - Edebiyat ilişkisi

Dil; düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasının sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir.²⁴² Edebiyat ise dil ile ifade imkânı bulan bir sanattır.

Edebi eser, insanlığın hayatında olmuş ve olabilecek her türlü hayal ediş, uygulanış, kabulleniş ve davranışın, özel bir bütünlük halinde, estetik zeminde yeniden inşa edilmesidir. Edebi zeminde yapılanmış bu gerçeğimsili hayat ile, insanlığın yaşadığı hayatın gerçeği (*realite*) ve hakikati (*wahrheit*) arasında fark bulunması, oluşum şartları aynı objeler olmasındandır.²⁴³

Bir tören ve yas şiiri olarak *ağıtlar*, ilk söylendiği anda *tahkiyeli*²⁴⁴ eserlerden farklı olarak o anda meydana geleni yüksek hitap şekliyle ifade eden ürünler, nutuklar, deyişlerdir. O, orada kaldığı sürece *realite* vasfını muhafaza eder. Ne zaman ki ilk ağızda ağıdı söyleyen ve seyirci dışına çıkar o andan itibaren hem *realitesini* kaybeder, hem de bir sanat eseri olarak değer kazanmaya başlar.

Ağıt yakanın bir konuya, malzemeye, *fictif aleme* ihtiyacı yoktur. Ölüm hadisesinin acısı, bütün çıplaklığıyla ortadadır. Bu olayın akışını değiştirmeye,

²⁴¹ Kurt Reinhard, Güney Türk Ağıtlarının Biçimleri, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara 1974, 192-215.

²⁴² Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil, Genel Çizgileriyle Dilbilim, Ankara 1990, 11-12.

²⁴³ Sadık Tural, Edebiyat ve Toplum İlişkisi Üzerine Düşünceler, Prof. Dr. Umay Günay Armağanı, Ankara 1996, 65.

²⁴⁴ Mehmet Önal, Tahkiyeli Eserleri Tahlil Planı Hakkında Bir Değerlendirme, Prof. Dr. Umay Günay Armağanı, Ankara 1996, 128; Şerif Aktaş, Roman Olarak İlişin ü Aşl, Türk Dünyası Araştırmaları, 27, Aralık 1983, 95.

kendine göre yorumlamaya zamanı da, erki de, imkânı da yoktur. *Ağır* o andaki gerçeği, bütün katılığı ile ifade etmekle mükelleftir. Bu yüzden herkes bir *ağır*ıdır. Ancak her yakılan *ağır* yüksek bir ifadenin ürünü olarak hayat bulmaz. Hayat bulanlar toplum beğenisinin süzgecinden geçen, halk edebiyatının kendine mahsus estetik değer yargılarına sahip ürünlerdir.

Ağır bir sanat ürünü değildir. Onu, bedî bir gaye uğruna kullanan, sanat eseri hüviyetine kavuşturan, toplum olarak bizleriz. *Ağır*ları duyan, anlayan, yaşayan-yaşatan bizler, *ağır*ların ömrünü de sınırlandırıyoruz. Aynı zamanda onu hayatın gerçeklerinden alıp edebî sahaya, oradan da, kullanımdan düştükten sonra sosyal ilimlere ait çeşitli ürünlere malzeme olarak kullanması için terk eden de biziz.

*Ağır*lar ilk söylendiği anda hayatın gerçeği ve hekatidir. Dağıldığı, yayıldığı andan itibaren estetik zemine düşer ve edebî eser olur. Bu söylediklerimiz âşık tarzı şiirler için değil, tören ve yasa bağlı *ağır*lar için geçerlidir.

Sanatçının düşünce dünyası, ruh yapısı, mizacı, yetiştiği ortam, eğitim durumu, sanat anlayışı, içinde bulunduğu sanat ve kültür ortamı, kullandığı dili ve anlatım tarzını şu veya bu şekilde etkiler. Bunların yanında ele alınan konular da dili etkiler.²⁴⁵

Dil ve edebiyat birbirini tamamlayan iki unsurdur. Eğer dil varsa bir edebiyat da vardır. Eğer edebiyat varsa o muhakkak bir dilin ürünüdür.²⁴⁶

Burada söz konusu olan yalnızca bir sanat dalı olarak edebiyat değil, aynı zamanda edebiyat incelemesi adını da verebileceğimiz bilim dalıdır ki bu ikisi birbirinden farklı şeylerdir.²⁴⁷ Edebiyat incelemeleri *teori*, *tarih* ve *tenkit* olarak üçe ayrılmaktadır.²⁴⁸ *Ağır*ları bu üç yönle ele alabiliyoruz.

²⁴⁵ . Mehmet Özmen, Karacaoğlan'da Anlatım Kalıpları, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları* 1993, 129.

²⁴⁶ . R. Welck - A. Warren, *Edebiyat Biliminin Temelleri*, Çev: Ahmet Edip Uysal, Ankara 1983, 45.

²⁴⁷ . Welck - Warren, *Edebiyat Biliminin*, 13.

²⁴⁸ . Welck - Warren, *Edebiyat Biliminin*, 55.

Edebiyat teorileri içinde *ağır*lar belirli bir tasnife uymakta, edebiyat tarihi içinde değerlendirilmekte ve *ağır*ları meydana getiren üretici sınıf ve onların eseri olarak da tenkit ve tahlil yapılabilmektedir.

Dil-edebiyat-millî hayat arasında karşılıklı derin ve sıkı münasebetler vardır.²⁴⁹ Dil edebiyatın ham maddesidir.²⁵⁰ Dil ile hayat bulan tek güzel sanatlar dalı edebiyattır. *Ağır*lar da bir acılı olayın bir takım figürlerle karışık olarak dil ile ifadelendirilmesinden başka bir şey değildir. Aynı zamanda *ağır*lar bir dilin ifade imkânlarını kullanmaktadır.

Dil bilimin görevi dilin gelişme ve zaman içerisinde aldığı şekil, ses ve kurallar bütünü olarak ifade imkânı ve kullanım özelliğini incelemektir. *Ağır*lar bu dilin imkânlarını kullanır. *Ağır*ların derlenmesiyle elde edilen dil özellikleri dilciler tarafından değerlendirilmeye tabi tutulur. Ayrıca derleme esnasında geçen kap-kacak, çanak-çömlek ve türlü zanaatların kullandığı eşya ve aletlerin bölgeye gören değişen dilbilim içerisinde değerlendirilir.²⁵¹

*Ağır*lar deyim, terkip, arkeik kelimeler, hece düşmeleri, mahalli kelime ve deyişler, karşılaşılan *fonotik* ve *morfolojik* hadiseler, kelime türetmeleri ile dil ile bağlantılı, mecaz, teşbih, kalıp ifade ve ölçülü sözleriyle de ifade zenginlikleriyle dolu olduğu için, mahalli ifadelere yer verdiği için dil çalışmalarına kaynaklık etmektedir. Pek çok ağız çalışmasında *ağır* metinlerine rastlamaktayız

İncelenen metnin meydana getiriliş zamanı, varsa varyantları arasındaki farklılıkların oluş zamanı metinlerdeki kelimelerin yardımıyla bulunabilir. Söz gelimi 1970'li yıllarda **Türkiye**'de bilgisayar günlük hayatta kullanıma girecek ve konuşma dilinde kullanılacak kadar yaygın değildi. 1980'li yılların sonlarına ve 1990'lı yılların başlarına doğru kullanım alanı bulan bilgisayar kelimesi *ağır*lara da girdi.

²⁴⁹ . Müjgan Cınbur - İsmail Parlatur, Edebiyat, Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler, Ankara 1990, 203.

²⁵⁰ . Kaplan, Kültür ve Dil, İstanbul 1982, 213.; Nesillerin Ruhu, İstanbul 1978, 137.; Şerif Aktaş, Mukayeseli Edebiyat Ders Notları, Fırat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Elazığ 1984.

²⁵¹ . Tuna, İnönü Üniv., Ders notları

Bilgisayarı çalışır

Kendi uçağıman gezer

(76/5)

burada *bilgisayar* kelimesinden yola çıkılarak ağıdın meydana getiriliş zamanı ortalama olarak çıkarılabilir. Veya ağıdını derleme tarihinden yola çıkılarak bu kelimenin **Türkiye**'ye giriş ve yayılma zamanı hakkında fikir yürütülebilir.

Ağıtlarda sanatkârane ifade, mecaz, teşbih, mübalağa, övgü ve yergi, kalıp ifade, ölçülü söz söyleme, kafiye ve redif ile belirli bir kalıpta söylenme, duygusallık gibi edebiyat araştırmalarına konu olan unsurlar vardır. *Ağıtlar* bunu şuurlu olarak değil gelenek boyutu içerisinde yaparlar.²⁵² Bu tür teknik ve şekle ait tasnif ve tanımların bulunması *ağıtları* edebiyat disiplininin sınırları içerisine almaktadır.

Ağıtları, dini metinler olarak alıp, ilk edebi ürünler içerisinde gösterenler de vardır.²⁵³ Ayinlerin (veya *ayın*) şiirsiz olması düşünülemez. Defin işlemi yerine getirilen bir ayin törenidir. Bunun da bir şiiri vardır. O da *ağıttır*.

j. *Ağıt* - Coğrafya ilişkisi

Konusu yeryüzünü tanımlamak olan bilime coğrafya diyoruz. Fiziki ve beşeri olayları anlama biçiminde de kullanılan coğrafya dil olgularının yayılma alanı için de terim olarak kullanılmaktadır.²⁵⁴

Beşeri ve fiziki coğrafya ile *ağıtlar* arasında ilgi kurulabilir. Bir akarsu, göl veya dağ-yayla fiziki coğrafyanın konusudur. Bu unsurların nasıl oluştuğunu araştırır ve aktarır. *Ağıtlarda* ise bu coğrafi unsurların nasıl ve niçin olduğu değil insanlar üzerine etkisi bulunmaktadır. Çığ düşmesi, deprem ve toprak kayması, sel, kış ve soğuk, orman ve bitki örtüsü sebepleriyle ölüm hadisesine *ağıt* yakılmaktadır. Bu da fiziki coğrafyanın beşeri coğrafyaya etkisini göstermektedir ki *ağıtlar* da böylesi bir coğrafyanın ürünüdür.

²⁵² . Şimşek, 'Ağıtlarda Sanat Var mıdır', Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na 55. Yıl Armağanı, Haz: Yrd. Doç. Dr. Ali Berat Alptekin, Kayseri 1994, 140-147.

²⁵³ . Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I*, 129-130

²⁵⁴ *Meydan Larousse*, C IV., İstanbul 1992, 236

k. Ağıt - Tarih ilişkisi

Beşerî olayları yer, zaman göstererek belge ışığında araştıran ilim dalına tarih diyoruz. Belge olmayan yerlerde efsane, mitoloji ve edebî ürünlerden faydalanır. Ancak bunlar asıl belge değil, yardımcı konumdadırlar. Ağıtlar birinci sınıf belge olma özelliği taşımasa da belge olmayan yerde edebî ürünlere de başvurulduğu için birer belgedir.

Halkın kendine ait bir folklorik tarihi vardır. Folklorik tarih içerisinde çoğu zaman yakın-tarihe ışık tutacak gerçekler yatar. Ya da sebep-sonuç, neden-nasıl sorularına cevap aramak için kullanılırlar.

Sarıkamış Ağıdı, Yemen Ağıdı, Çanakkale Ağıdı birinci sınıf tarihi belge değildir fakat buradaki çarpışanların ruhunu taşır. Tarihi hikaye etmede bu ruhtan faydalanılır.

D. DİVAN EDEBİYATINDA AĞIT KAVRAMI ve TARİHİ SEYRİ

Divan edebiyatında ölüm konulu şiir türüne “mersiye” denilmektedir. Bu kelime birçok Türk bölgesinde ağıt yerine kullanılmaktadır ve bize Arapça’dan geçmiştir. Sözlük anlamı olarak eski kaynaklar: “Ölmüş bir adamın evsâf-ı cemilesini ta’dâdla vefatından dolayı te’essüfi mutazammın olarak tanzim olunan nazm veya bu bâbda irad olunan mutuk, sâgu.”²⁵⁵; Vefat eden birinin mehâsinini ta’dâd ederek acıyıp ağlamak. Bu suretle yazılan şi’r-i hüzn- engiz.”²⁵⁶ (Kısacası ölen bir kişinin arkasından söylenen övgü dolu söz veya mutuk) diye bildirmektedir.

İlk mersiye Hz. Adem oğlu Habil’in diğer oğlu Kabil’i öldürmesi neticesinde söylemişti.²⁵⁷

Araplarda özel ağıtçılar vardı. Bunun yanında her aileden birisi de ölenin meziyetlerini sayıp dökerek ağıt söylüyordu.²⁵⁸ Mersiye türü eski Arapların, bütün

²⁵⁵ . Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türkî, İstanbul 1978.

²⁵⁶ . Muallim Nâci, Lügat-ı Nâci, İstanbul 1987, 747.

²⁵⁷ . Ridvan Canım, İatifi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi) C.II, Erzurum, 1990, 7.

²⁵⁸ . İslam Ansiklopedisi C.VII, 772.

eskilerde olduğu gibi ilk ürünleri arasındaydı ve *mersiye (risa)* söyleyenler genellikle kadınlardı.²⁵⁹

Mersiyelerin birinci bölümünde, mersiyeçinin -ki bunlar genellikle ölenin kızkardeşidir- duyduğu acı, uzun uzun anlatılır, ikinci bölümünde de intikamının alınması istenir, intikam alacaklara "*ben görevimi yaptım, intikamı da siz alın*" mesajı iletilir.²⁶⁰ *Cahiliyye* dönemi mersiyelerde öte alemiden bahsedilmemektedir.²⁶¹

Bu ürünler kasidelere benzetmekle birlikte, bazı bölümlerinin olmayışıyla göze çarpmaktadır.²⁶² *Arap-Fars* çekişmeleri sonunda kesin yenilgiye uğrayan *Farslar* İslamı da kabul etmiş oldular. *Fars* edebiyatında, *Arap* edebiyatından alınan kaside şeklinde *mersiye* yazma,²⁶³ önceleri sanatkarların kendi isteği doğrultusunda *mesnevi*, *gazel*, *kıt'a*, *rûbai* şekillerinde olmuş, sonraları *terkih-i bend* ve *terci-i bend* nazım şekilleriyle verilmiş ve bunda da karar kılınmıştır.²⁶⁴ *Fars* edebiyatında mersiyeler:

1. Padişahlara ve devlet ileri gelenlerine,
2. Yakınların ölümüne,
3. Din ulularına²⁶⁵

olmak üzere belli başlı üç grupta toplanmaktaydı. *Ferrûhî*, *Enverî*, *Sâdî*, *Sa'dî*, *Hâfîz*, *Molla Câmî*, *Feyzî*, *İşfehânî*, *Firdevsî* gibi tanınmış şâirler mersiye yazmışlardır.²⁶⁶

Türkler klasik edebiyat konu ve tür ve şekillerini *Araplardan* değil *Farslardan* almışlardı. Bu etkileşimin neticesi olarak Türk elit çevrelerinde de bu türün örnekleri verilmeye başlandı. **Türkçe** yazılan ilk mersiye **Ahmedî'nin Germiyanoglu Süleyman Şah**'ın ölümü üzerine yazdığı *terkih-i bend*'dir.²⁶⁷ En

²⁵⁹ Huart, *Arab ve İslam Edebiyatı*, Çev: Cemal Sezgin, Ankara 1971, 36.

²⁶⁰ Köprülü, *Bizde Mersiye ve Mersiyeçiler*, *Yeni Mecmua*, 325-326. (eskiyazı fotokopi)

²⁶¹ Nihat M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, 33.

²⁶² Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 79.

²⁶³ Zeynü'l-âbidin Mu'temen, *Şi'r u Edep-i Farisi*, Tahran 1346, 81.

²⁶⁴ Köprülü, *Bizde Mersiye ve Mersiyeçiler*, 20/344.

²⁶⁵ İsen, *Açıy Bal Eylemek*, XVI.

²⁶⁶ İsen, *Açıy Bal Eylemek*, XVI-XVII.

²⁶⁷ İsen, *Açıy Bal Eylemek*, XVIII.

Ünlüsü ise **Bakî**'nin **Kanuni Mersiyesi** olup yine bir benddir.²⁶⁸ Ancak **Anadolu** sahasında da değişik şekillerde mersiyeler yazılmıştır.²⁶⁹

Türk elit çevresinden pekçok şâir (**Ahmedî**, **Şeyhî**, **Şeyhoğlu Mustafa**, **Ahmed-i Dâî**, **Cemî Sultan**, **Ahmet Paşa**, **Necatî**, **Nev'î**, **Bakî**, **Ruhî**, **Zihnî**...²⁷⁰) mersiye türünde eserler vermiştir.

Klasik edebiyatta kurallar şiirin adlandırılmasında ve muhtevasının belirlenmesinde önemli rol oynar. Bu sahadaki *ağzı*ları oluşturan mersiyeler:

1. Dünyanın geçiciliği, gaddarlığı ve zalimliği
2. Feleğe sitem
3. Yas
4. Övgü
5. Olayın tasviri, dua, temenni²⁷¹

olmak üzere beş bölümlük bir muhtevada toplanır.

Elit çevrelerde **Tanzimat** ile birlikte klasik mersiye tarzı değişmeye başlamış, yeni anlayışla bir süre daha devam ettikten sonra küçük örneklerle devam temsil edilir olmuştur. Yeni tarz şiirler artık, **Abdülhak Hamit**'in **Makberi**yle eskiye boyun eğdirmiş, kolektif anlayışın yerine, ölüm karşısında ferdin çektiği acı ve ölümün sorgulanmasına başlanmıştır.²⁷²

Akif Paşa'nın "*Tıfl-ı nazeninim umutmam seni*"²⁷³, **Tevfik Fikret**'in "*Hepsi en bî-vefâ emellerden*"²⁷⁴, **Recaizade Mahmut Ekrem**'in "*Şevki Yok*" "*Ah Nijad*"²⁷⁵ şiirleri yeni tarz mersiyelere örnek teşkil etmektedir.

Mersiyelerde, diğer tür halk şiirinde olduğu gibi bir takım kalıp ifadeler vardır. Bunlar ahengi sağlayan unsur olarak kullanıldığı gibi, şekli ve kafiyeyi oluşturmada da görev almaktadır. Mersiyelerdeki kalıp ifadeler konunun özelliğinden gelmektedir. Bir mısra veya beyitin tamamını kaplamasa da bir iki

²⁶⁸ . Sabahattin Küçük, **Bakî Divânı Tenkitli Basım**, Ankara 1994, 17-24.

²⁶⁹ . İsen, **Acıyı Bal Eylemek**, XIX.

²⁷⁰ . Daha fazla bilgi için bkz., İsen, **Acıyı Bal Eylemek**, XX-XXI.

²⁷¹ . İsen, **Acıyı Bal Eylemek**, XXXII-XXXIII.

²⁷² . Kaplan, **Şiir Tahlilleri**, İstanbul 1978, 71.

²⁷³ . Akif Paşa, **Büyük Türk Klasikleri**, C.VIII, İstanbul 1988, 327.

²⁷⁴ . Tevfik Fikret, **Büyük Türk Klasikleri**, C.III, 297.

²⁷⁵ . Recaizade Mahmut Ekrem, **Büyük Türk Klasikleri**, C.VIII, 428 ve 444.

*kelime dışında olduğu gibi kalıp olan mısra veya beyitlere de rastlanmaktadır.²⁷⁶
Klasik edebiyattaki kalıpların büyük çoğunluğu ünlem kelimeleridir.

Başlağıçtan günümüze kadar vermeye çalıştığımız mersiyelerin *ağıtlar* ile olan ilişkisi açıktır. Her ikisi de aynı konuyu, belirli bir çerçevede ve aynı üslupla işlemektedir. *Araplar*daki mersiye'nin oluşumu ile *Türklerdeki ağıtların* oluşumu, aynı muhitte (kadınlar, özellikle kız kardeşler) ve aynı konuları (ölüm) kapsamakta, aynı davranışlar sergilenmektedir (saç yolma, yüz yırtma, ağlayıp figan etme). Her iki türde de kalıp ifade vardır.

E. HALK EDEBİYATI İÇİNDE AĞITLARIN YERİ

Halk edebiyatı araştırmacılarından bazıları *ağıtları türkii ve maniler* gibi anonim halk edebiyatı ürünleri içinde değerlendirmenin daha uygun olacağını ileri sürmüşlerdir²⁷⁷.

Bazı araştırmacıların da *ağıtları* âşık edebiyatı nazım türü olarak verdiğini görüyoruz²⁷⁸. Bazı araştırmacılar ise ağıdı bir tür veya şekil olarak değil diğer türlerin içerisinde bir dal olarak görmektedir²⁷⁹. Bazı yazarlar tür ve şekil başlıklarını bir kullandığı için *ağıtlara* tür adını mı şekil adını mı verdiğini çıkaramadık²⁸⁰.

Nihad Sami Banarlı ise *Resimli Türk Edebiyatı* adlı eserinde *ağıtları* şekil olarak *destanların, semailerin, türkülerin ve varsağıların* içerisinde değerlendirmiş²⁸¹, sadece konularına, beste ve söylenişlerine göre başka adlar da aldığını ve *ağıtların* da *koçaklama, türkmani, güzelleme, taşlama* gibi bir sınıflama ile yer bulduğunu görüyoruz²⁸². Bazı yazarlar ise *ağıt* veya *mani* kafiye düzenini hiç tanımamaktadır ki yapılan yanlışlığın kendisine hatırlatılmasında fevkalade fayda vardır.²⁸³

²⁷⁶ İsen, *Acıyı Bal Eylemek*, XXX - XXXI.

²⁷⁷ Dizdaroğlu, *Halk Şiirinde Türler*, Ankara 1969.

²⁷⁸ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983, 342.

²⁷⁹ Dizdaroğlu, *Halk Şiirinde Türler*, 11; Elçin, *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, Ankara 1990, 3.

²⁸⁰ Hasan Köksal, *Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul 1978, 132.

²⁸¹ Banarlı, *Türk Edebiyatı*, C.I., 725 - 726.

²⁸² Banarlı, *Türk Edebiyatı*, 727.

²⁸³ Cemil Yener, *Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1989, 12.

*Ağut*ların konuları hakkında da çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bazı araştırmacılar insanların dışındaki ölüm hadiselerine yakılan veya söylenen duygusal parçaları da *ağut* olarak almaktadır²⁸⁴. Bazıları elden çıkarılan veya kaybedilen toprak-vatan parçaları için söylenen duygusal parçaları da *ağut* olarak almaktadır²⁸⁵. Salgın hastalık, zelzele gibi konularda yazılan âşık şiiri nümunelerine de *ağut* adı verildiği görülmektedir.²⁸⁶

Gelin ağlatmaları da (*kına türküleri*) *ağut* olarak addedilmekte ve *ağut* üzerine yapılan araştırmalara ayrı bir bölüm olarak dahil edilmektedir²⁸⁷.

Vücudun bir parçasının kaybedilmesi veya eski işlevini yitirmesi durumlarında söylenen şiirlerin de *ağut* diye adlandırıldığı da görülmektedir

Yaşlılık veya hastalık ile gurbette çaresiz kalmak gibi durumlarda söylenen veya yakılan şiirlere de *ağut* adı verildiğini biliyoruz²⁸⁸.

*Ağut*lar hakkında yapılan tanımların tamamında tek ortak nokta “ölenleri hayırla yad etmek ve onların yaşarken yaptıklarını sayıp dökerek yüceltmek”²⁸⁹ olarak belirtilmektedir. Bizim için de bu tanım en doğru olanıdır. Eğer tarihi seyri içinde değerlendirirsek *ağut*ların bundan başka bir şey olmadığı da ortaya çıkar. Hatta onların birer dini metin özelliği gösterdiği ve başlangıçta birer dini şiir olduğu da söylenilmektedir.²⁹⁰

a. *Ağut* “Tür” müdür Yoksa “Şekil” midir ?

*Ağut*ları *tür* olarak alanlar olduğu gibi *şekil* şekil sınıfına koyanlar da vardır. Bundan başka *ağut*ları anonim halk edebiyatı içerisinde bir yerde değerlendirmeye tabi tutanlar da mevcuttur. Bu konuyla ilgili olarak “*Ağut Nedir*” başlığı altında bilgi vermekteyiz.

Bize göre *ağut*lar, şiirin en eski ve ilk örnekleri olduğu için; hem *tür* ve hem de *şekil* olarak adlandırılabilir. *Pınarbaşı*, *Sarız*, *Tomarza* *Avşar* *ağut*ları

²⁸⁴ bkz. Görkem, Yukarıova, Şimşek, Kadirli ve Osmaniye.: Elçin, *Ağutlar*.

²⁸⁵ Atsız, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1992, 88.

²⁸⁶ Köksal, *Türk Halk Edebiyatı*, 135.

²⁸⁷ Görkem, Yukarıova., Şimşek, Kadirli ve Osmaniye.: Elçin, *Ağutlar*; Dilçin, *Şiir Bilgisi*.

²⁸⁸ Görkem, Yukarıova., Şimşek, Kadirli ve Osmaniye.: Elçin, *Ağutlar*, v.d

²⁸⁹ Bibliyografyada verilen *ağut*la ilgili kaynaklarda

²⁹⁰ İlhan Başgöz, *İzablı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1968, 17.

şekil olarak, kafiye şeması itibariyle yalnızca manilere, ölçü olarak da *semai*, *varsâğı* ve *gerâğı*lara benzemektedir. Diğer şekillerden bu yönüyle ayrılmakta ve “*Avşarî*” olarak adlandırılmaktadır. *Ağıtlar* için, muhteva itibariyle tür, söyleyiş itibariyle şekildir dersek yanlışmış sayılmayız.

Ağıtların bazı araştırmacılar tarafından tür olarak adlandırıldığını, bazıları tarafından anonim halk edebiyatı içinde bir yere konulduğunu daha önce belirtmiştik. Her şeyden önce tür ile şekil arasındaki farkın ne olduğu ve birbirinden nasıl ayrıldığı veya ayrılması gerektiği hakkında kesin bir bilgi de yoktur. Bu hususta **Köprülü** ve **Boratav**’ın da kesin bir görüş belirtmediği ve zaman zaman çelişkiye düşüldüğü görülmektedir.²⁹¹ **Dizdaroğlu**’da konuya bir açıklık getirmemiştir. Kanaatimizce *ağıtların* bir tür olarak alınması son derece uygun olacaktır. Çünkü şekil ve konu itibariyle diğer tür veya şekiller ile bir ayrılık göstermekte olup, bir ihtimale göre en eski nazım örneklerinden olan *ağıtların* ayrı bir yere konulması da daha uygun olur sanıyoruz. Aslında bu soruya bir başka soruyla cevap da verilebilir. “*Tür veya şekil ya da biçim için ölçü nedir?*” Soruya verilecek cevap bu başlığı aydınlatır

b. Ağıtlar Anonim midir ?

Anonim kelimesi sözlük mânâsı itibariyle, herkesin malı olan, ortak olan, yaratıcısı belli olmayan anlamlarıyla ifade edilip değer bulmaktadır²⁹².

Bir araştırmacı için bir ağıdın hikayesi, kime yakıldığı, kim tarafından yakıldığı, kim tarafından söylendiği ve derlendiği çok önemli olsa gerektir²⁹³. Aksi takdirde salt metin çok kuru ve basit, çoğu zaman anlamsız birer kelime veya cümleler yığını olmaktan öteye gidemez.

Ağıtlara anonim diyebilmemiz için, sözlük mânâsı gereğince, söyleyeninin ve *ağıt* yakılan kişinin belli olmaması gerekir. Bu tür *ağıtlar* da son derece azdır veya ağıdın ilk çıkış yerini ve kim tarafından yakıldığını bilmeyen, ikinci sınıf

²⁹¹ . Dizdaroğlu, *Türler*, 32.

²⁹² . D. Mehmet Doğan, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1983.; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Hazırlayan: Mehmet Emin Ağar, İstanbul 1989.; *The Golden Dictionary*, Haz: Necmettin Arıkan, Gülderen Yenal, Gülsevin Taşpınar, 2. basım, İstanbul 1985.

²⁹³ . K Goldstein, *Sahada Folklor Derleme Metodları*, Çev: A. Edip Uysal, Ankara 1977, 8-11

kaynak kişilerden derlenmiş metinlerdir. Ya da derlemecinin bu gibi bilgilere itibar etmediği ortaya çıkar.

Pınarbaşı - Sarız ve Tomarza Avşarları arasında yaptığımız derleme faaliyetleri arasında elde ettiğimiz metinlerin istisna sayılabilecek çok azında, kim tarafından ve kime yakıldığı veya nerede yakıldığının biri veya en fazla ikisi bilinmemektedir ki, bunlar da ikinci sınıf kaynak kişilerden elde ettiğimiz metinler ve genellikle kaynak kişisi erkek olanlardır. Diğer ekser çoğunlukta ağdın kim veya kimler tarafından nerede, kime yakıldığı bellidir. Şimdi biz bu metinlere anonim diyebilir miyiz? Bu metinlere anonim tabiri uyar mı?

Bir metnin anonimlikten kurtulması için bir yazılı kaynakta yer alması mı gerekiyor; şiire yazarının tabşırması ya da mahlas mısraı olması mı gerekiyor? Adı sanı duyulmamış, hiç bir eğitimden geçmemiş kişilerin eseri olması, o eserin anonim olmasını mı gerektiriyor? O zaman atasözleri ile vecizeleri neden birbirinden ayırıyoruz? **Yahya Kemal**'in şiirlerine de anonim diyebilir miyiz? **Karacaoğlanlar**'ın hangisi okur yazar idi? Bilmeceler ile muamımların, lügazların, vecizeler ile darb-ı mesellerin birbirinden ayrılmasına ne gerek var?

Türk anonim halk edebiyatı ürünleriyle halk şâirlerinin ürünleri ortak bir malzemeye ve yapıya dayanır.²⁹⁴ Kalıp ifadeler de bu yapının bir parçasıdır. Bazı kişilerin Türk dilindeki kalıp ifadeleri kullanmaları o kişilerin eserlerini de anonim yapmaya yetmez. Eğer bunları kullananların şiirlerini anonim olarak alırsak **Karacaoğlan**'ın²⁹⁵, **Gevheri**'nin²⁹⁶ ve pekçok divan şâirinin şiirlerini de anonim olarak almak zorundayız.²⁹⁷ Eğer böyle bir şey yapmaya kalkışırsak, halen yaşamayan **Kara Zala**'ya (*ki Sarıkamış ağdının sahibidir*), **Mucuk Yeter**'e (*ki Yemen ağdının sahibidir*), **Kara Döndü**'ye, **Benli Döne**'ye ve yaşayanlardan **Hatice Korkmaz**'a, **Abpak Deze**'ye, **Selver Güvenç**'e, **Altın** ve **Rahime**

²⁹⁴ . Rıza Filizok, Halk Şiirinde Benzer Yapılar, III. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.II. Halk Edebiyatı, Ankara 1986, 117.

²⁹⁵ . İsmet Çetin, Karacaoğlan ve Gevheri'nin Şiirlerinde Ortak Ayaklar, Türk Halk Kültürü Araştırmaları, 1993, 39-64.

²⁹⁶ . Çetin, Ortak Ayaklar, 39-64.

²⁹⁷ . Mustafa İsen, Acıyı Bal Eylemek, Ankara 1993, XXIX-XXXIII.

Kılıç'a ve daha yüzlercesine karşı vefa borcümüzü ödememiş sayılırız. Üstelik onları ve onların ruhunu rencide etmiş oluruz.

Tabi bu arada akla bir soru da gelebilir. *“Acaba biz Türk halkının şiire ve güzel söze olan alakasından, yatkınlığından, yaratıcılığından mı, karşımıza binlerce şâir çıkmasından mı korkuyoruz?”*

Bazı metinlerin bütün çalışmalara rağmen sahibinin bulunmaması tüm *ağut*ların anonim olmasını gerektirmez. Bize göre, **Pınarbaşı-Sarız-Tomarza Avşar** *ağut*ları anonim değil, adı sanı bilinen ama geniş bir sahaya yayılmamış, duyulmamış şâir ruhlu Türk kadınları veya kızları tarafından meydana getirilmiş eserlerdir. Ancak, artık adı sanı bilinmeyen kişilerin yaktığı *ağut*lara da anonim değildir diyemeyiz. O halde bir kısım *ağut*lar anonimdir, bir kısım *ağut*lar ise anonim değildir gerçeği ortaya çıkar. Bu bir görüştür. Tartışmaya açıktır. Bizden önceki adlandırmalara saygı duyuyor, yorumunu değerlendirecilere bırakıyoruz.

c. *Ağut*-şiir münasebetleri

*Ağut*lar acılı bir olayın, duyguların yoğun olduğu bir anın ifadesi olarak en temiz, katışksız şiirler arasında değerlendirilmektedir. İlk söylenişte duyguların sınırlandırılması, ifadelerin kısırlaştırılması, sansürlenmesi diye bir düşünce yoktur. Şiir için en önemli ölçülerden biri de budur.

Halk şiiri içerisinde etkin bir rolü olan *ağut*ların çeşitli ölçü ve düzen ile makamda söylenen ürünlerle sayısız benzerliği vardır. Bu benzerlik bize göre ilk numuneler arasında olması ve dine dayalı olarak meydana getirilmesiyle ilgilidir.

1. *Ağut* - mani

Ağut ile mani arasında sıkı bir bağlantı olsa gerektir. Zira her ikisi de genellikle kadınlar tarafından ve önceden hazırlıksız olarak meydana getirilmektedir. Kafiye şeması da birbirinin aynıdır.

Kayınlarım kayınlarım	a	Gel benim Gülizarım
Sağdıcağım köyünlarım	a	Sen söyle ben yazarım
Arada bir fisiltı var	b	İki kaşı arası
Bana mıydı oyunların ²⁹⁸	a	Olsun benim mezarım ²⁹⁹

²⁹⁸. Şimşek, Kadirli ve Osmaniye, Antakya 1993, 231.

Bayatilerin Azerbaycan'da ve Azerbaycan Türkçesi etkisi görülen bölgelerde *ağıt* karşılığı olarak kullanıldığı çeşitli kaynaklarda zikredilmektedir³⁰⁰. **Kars**'ta özel bir ezgi ile söylenen âşık tarzı *ağıtlara* nakarat olarak bayatiler eklenerek söylenmektedir.

Her ne kadar maniler yedili (7) hece ile söyleniyor ise de **Avşar** bölgesinde derlenen manilerde sekizli olanına da rastladık³⁰¹. Ancak bunların mani mi olduğu her hangi bir ağıdın bölümlerinden mi olduğu

Örnek.1: Elme diktim, yetiremedim,
Konak yaptım, oturamadım,
Şu memiğin dudu kızın,
Gelin edip yetiremedim.

Örnek.2. Kazmasız kabrini kazdım
Küreksiz mezarın düzdüm
Bana davacıdır diye
Yançımı altına yazdım

örneklerinde olduğu gibi tartışılmaya açıktır. **Cenupta Türkmen Oymakları** adlı eserin 2. cildi 413 ve 414. sayfalarında yer alan yedi maninin yedisi de sekiz hecelidir³⁰². Bize göre yukarıya aldığımız bu iki örnek "*mani*" değil, artık, söyleyeni ve kime söylendiği bilinmeyen *ağıtların* veya deyişlerin hafızalarda veya hatıralarda kalan birer parçasından başka birşey olmadığı ortaya çıkacaktır. Ayrıca "*Şu memiğin dudu kızın*" mısraındaki **memik** (*Memik*) ve **dudu** (*Dudu*) kız özel isimler olup, manilerde özel isimlere pek nadir rastlandığı vakidir. Her ne olursa olsun gerek maniler, gerekse asıl *ağıtlar* arasında **Türklerin** pek sevdiği 7 ve 8'li hecelerin kullanılması³⁰³ bu iki hece ölçüsünün söyleniş kolaylığı sağlamak amacıyla birleştirilmesinde fayda olduğu kanaatini taşıyoruz.

Açık bir şekilde söylenmese de, **Görkem**'in doktora tezinde, *ağıt - mani münasebetleri* bölümünde, *ağıt* parçalarının manilerden bir farkı olmadığı, hatta

³⁰⁰ Elçin, *Türkiye Türkçesinde Maniler*, Ankara 1990, 95.

³⁰¹ Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara 1981, 278.; Ayrıca aynı konu için bkz.: Kılıslı Rıfat Bilge, *Maniler*, Haz. Yrd. Doç. Dr. Ata Çatıkkaş, İstanbul 1996, 17.;

³⁰² Yalçın, *Cenupta Türkmen Oymakları II.*, 413-414.

³⁰³ Manilerin genellikle 7'li hece ile söylendiği esas olarak alınmıştır

³⁰⁴ Talat Tekin, *XI Yüzyıl Türk Şiiri*, Ankara 1989, V- VIII.

*ağut*ların birer mani olduğu anlatılmaktadır³⁰⁴. Kuruluş, ortaya çıkış ve irticalin meydana gelişinde hayat bulduğu sahada, *ağut*ların dörtlükleriyle manilerin dörtlükleri arasında, özellikle kadınlar arasında revaç bulması münasebetinden dolayı, ister istemez bir benzerlik olmasından daha doğal bir şey yoktur

2. Ağut - Destan

Milli destanların tamamında *ağut* parçalarına ve törenlerine rastlamaktayız. Bir görüş olarak *ağut*ların destanlara kaynaklık ettiğini veya destanların esasını oluşturduğunu, destanların *ağut*lar üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz.

Bugün için pek çok destan parçası *ağut* olarak adlandırılmaktadır. Mesela “*Karamanoğulları Hakkında İki Ağut*” adlı yazıda bunu açıkça görebiliriz³⁰⁵. Bu makalede “*ağut*” denilen manzum parçaya şirin yazarı “*destan*” adı vermiş ve orijinalinde “*Karaman-oğulları Hakkında destan*” diye şiirini zikretmiş olup, bu durum yazar tarafından da makalesinde belirtilmiştir³⁰⁶. *Ağut* kitaplarında rastladığımız bir hayli destan da mevcut olduğu gibi destan parçalarında da *ağut*lara rastlamaktayız.

Bu karışıklığın sebebi ise *ağut*ların belli bir yere tamamıyla konulamaması yatmaktadır. Bu konuya ilerdeki bölümlerde tekrar döneceğiz.

3. Ağut - Türkü

Anonim halk edebiyatı ürünlerinden sayılan türküler ile *ağut*lar arasındaki ilişkiyi şiir ile mısra arasındaki ilişkiye benzetebiliriz. *Ağut*lar işlendiği takdirde birer türkü olurlar. Türkü ise *ağut*ları da içerisine alan ve müzik eşliğinde söylenen şiirlerden oluşur. *Ağut*larla Türküler arasındaki ilişki için A. Rıza Yalın'ın *Cenupta Türkmen Oymakları* C:1. bilgi vardır.³⁰⁷ Ayrıca ağut-müzik ilişkisi adlı bölümde bu konuda bilgi verilmiştir.

³⁰⁴ Görkem, Yukarıova., 34.

³⁰⁵ Feridun Nafiz Uzluk, Karaman-Oğulları Hakkında İki Ağut, Türk Dünyası Araştırmaları Yıllığı Belleten, 2.baskı, Ankara 1988, 78- 80.

³⁰⁶ Uzluk, İki Ağut., 78

³⁰⁷ Yalın, Türkmen Oymakları, 236.

4. Ağıt - Varsağı

Ağıtlar ile *Varsağı* arasında şekil olarak tam bir benzerlik olmasa da ölçü bakımından benzerlik (özellikle *Avşar ağıtlarında*) mevcuttur. Her ikisi de hecenin sekizli kalıbıyla yazılmaktadır. Ancak şekil olarak varsağların kalıtı a / a / a / b şeklinde *ağıtların* ise a / a / b / a veya x / a / x / a şeklindedir. Ayrıca bazı araştırmacılar *ağıtları* bir tür olarak değil, herhalde bir şekil olarak almaktadır ve onları türkü-koşma-destan ve varsağılar başlığı altında veya anonim halk edebiyatı başlığı altında bir konu olarak ele almaktadır³⁰⁸. Oysa *varsagıları* her araştırmacı bir tür olarak almaktadır³⁰⁹.

Varsağı ve *ağıtlardaki* nidalar şiirin ana karakterini oluştururlar. Ancak *ağıtlar* bir törene bağlı olarak ve tamamıyla ve bir bütün olarak ölüm konularını işleyen duygulanmalardan meydana gelir. *Varsağılar* ise ferdi duygulanmalar olup içerisinde daha çok yığıtlık konuları ile kişisel yakınmalar bulunmaktadır.

d. Ağıt Nesir Münasebetleri

Anlatım esasına dayalı metinler ile *ağıtlar* arasında ancak konu ve motif benzerliği bulabilmekteyiz.. Bundan öteye olan bir benzerlik var ise o da, *ağıtların* destanimsı tarafından kaynaklanan ölenin yaptıklarının anlatılması bölümüdür. Burada da bir anlatın ve mübalağa vardır.

1. Ağıt - Masal - Efsane - Halk Hikayesi

Masal ile *ağıt* arasındaki ilgi motif benzerliğinden öteye gitmemektedir³¹⁰. *Efsanelerin* *ağıtlara* şiirlik sözlerle girdiği görülmektedir. *Halk hikayelerinde* "Atüstü" makamı ile *ağıtlar* arasında bir benzerlik olmaktadır. Bu makam mevlütlerdeki "Elveda" bölümünün görevini görmektedir. Ayrılık ve ayrılığın insanlar üzerindeki etkisi ile *ağıtlardaki* ayrılık arasında da bir benzerlik vardır.

³⁰⁸ . Dizdaroğlu, Türler, Ankara, 1969, 51-102.

³⁰⁹ . Halk edebiyatının nazım kısımlarıyla ilgilenen her araştırmacı bunu böyle almıştır. Elçin, Halk Edebiyatına Giriş, Ankara 1981., Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Ankara 1983; Başgöz, İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul 1968; Ders notları ve ansiklopedi maddeleri

³¹⁰ . Şimsek, Kadirli ve Osmaniye, Antakya 1993, 37-42.

2. Ağıt - Fıkra

Ağıt - Fıkra münasebetinde en güzel örnek şüphesiz yaylakları ellerinden alınan **Avşarlar** ile **Kafkas** muhacirlerinin çekişmelerini konu alan dörtlüktür. Çerkezler *ağıt* hadisesini **Avşarlarda** görüp beğenirler **Gara Zala**'ya cenazelerinde *ağıt* söyletmek için getirirler **Gara Zala** aşağıdaki dörtlüğü söyler

Ne diyim de ne ağlayım
Ölü bizim olmayınca
Birer birer Çerkez bitmez
Kırkar kırkar gelmeyince

Kimilerine göre **Kara Zala** "*Aferim. Vallahi çok güzel ağıt söylüyor*" diye karşılık bulmuş, kimilerine göre ise "*Cenaze evinden kovulmuş*"tur.

Elçin'de "*Vaktiyle Adana'nın Tufanbeyli ilçesinde yaşayan zalim bir Avşar beyi vârmış. Bey ölünce yakınları tamınmış ağıtcıyı çağırıp ağıt yakmasını istemişler. Kadın, zalim bey için ağıt yakmak istememiş ama sonunda ezgi ile bu*" mısraları demiş³¹¹. **Esen (Boratav-Dor)**: şiir metni verildikten sonra dipnotta "*Bu dörtlük, ağıtcının, düşman bir soydan ölen kimseler için ağıt söyleyemeyeceğini anlatma amacı kadar bir türlü kargış anlamı taşıyor*" demektedir³¹². **Şimşek**'de buradaki ile aynı hikaye var fakat şiir kısmı farklıdır³¹³. **Makal**'da ise bu *ağıt* fıkrasını söyleyenin, Sivas'ın **Şarkışla** ilçesine yerleştirilen **Çerkez** ailelerinden bir *ağıtcı* kadın olduğu görülmektedir.³¹⁴

Bu olaya bağlı şiiri fakültede öğrenciyken, **Kahramanmaraş**'ın **Elbistan** ilçesi **Til** köyünden olan sınıf arkadaşım **Fevzi Çulha**'dan duymuştum. Şiirin bazı

³¹¹ Elçin, *Ağıtlar*, 19.

Ne deyim ne söyleyim / Ölü bizim olmayışın (Olmayınca) / Birer birer beğ tükenmez / Beşer beşer ölmeyişin (Ölmeyince)

³¹² Esen, (Boratav-Dor), *Anadolu Ağıtları*, 196.

Ne deyim de ağlayayım / Ölü bizim olmayınca / Birer birer tükenir mi / Beşer beşer ölmeyince

³¹³ Şimşek, *Kadirli ve Osmaniye*, 43.

Ne deyim de, ne söyleyem / Ölü bizim olmayınca / Bir Çerkez'e ağlanır mı / Beşi-onu gelmeyince

³¹⁴ Tahir Kutsi Makal, *Anadolu'da Ağıtcı Kadınlar*, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.II, Halk Edebiyatı, Ankara 1986, 250.

Ne deyim de ağlayım / Ölü bizim olmayınca / Teker teker tükenir mi / Üçer beşer ölmeyince

kelimeleri farklı olsa da, olay mizahi bir nitelik içerisinde ve aynı manada söylenmekteydi.

Varyantlaşması, geniş bir coğrafyaya yayılması, hikayelerinin ve mısralarının değiştirilmesi açısından da tasniflere sokulacak niteliktedir. Bu dörtlük ve hikaye kısmı “*Sevilen bir nüktenin başka bir bölge tipine veya bölge halkına bağlanması*”³¹⁵ olarak özetlenebilir.

Şimşek’de bir başka mizahi konulu *ağıt* tarzında söylenmiş bir şiir vardır. Bir fare ölüsü üzerine hazırda bulunan iki kadın/kız, birisi hanımı, diğeri baldızı olarak şu dörtlükleri söylerler:

Baldızı:

*Bire enişte bire enişte
Bize uğra her dönüşte
Böyle yiğit iflah olmaz
Saydım yedi yara başta*

Hanımı:

*Yüce dağ başında görünürüm
Yılan kavine bürünürüm
Söylemeye erinirim
Dilli dibek ettin beni*³¹⁶

Olayı bilmeyen insan için normal bir *ağıt* parçası niteliğindeki bu dörtlüklerin *ağıt* - fıkra arasındaki ilişkiyi yalnız şiiriyat ile değil, anlatıma dayalı olayın hikayesi ile birlikte asıl değerini ve yerini bulduğunu belirtmek isteriz:

Bir *Avşar* karı-koca bir köye çoban dururlar. Sabah çıkıp, akşam gelen bu insanlar bakarlara ki sobalarının borusu yok. Kadın dışarı çıkıp

*“Ayıp size Avşar ayıp
Soba var ya boru gayıp”*

der. Biz bu mısraları başka şekilde de duyduk. Duyduğumuz mısralar bu basit hırsızlık hadisesi değil, bir *ağıttan* alınma mısralardı.

*“Ayıp sana eşim ayıp
Atı var da kendi gayıp”*

³¹⁵ . Sakaoğlu, *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca*, Konya 1992, 39.

³¹⁶ . Şimşek, *Kadirli ve Osmaniye*, 43.

şeklindeki mısraların benzerliğine bakarsak *ağıt* - fıkra münasebetine bir başka açıdan yaklaşmış oluruz ki bu da nüktelerini dahi şiirle meydana getiren bir toplumun, kalıp ifadeler içerisinde sözü istediği yöne çevirebilmesidir.

3. *Ağıt* - Bilmece:

Ağıtlar ile anonim edebiyat ürünlerinden bilmeceler arasındaki alaka dilden ve o dil ile meydana getirilmiş kalıp ifadelerden kaynaklanmaktadır. Söz gelimi bir bilmecedeki kalıp cümleler manilerde, türkülerde, masallarda da kullanılabilir. Örneğin:

*Göğde yıldız sayılır mı
Çiğ yumurta soyulur mu
(176-2-/5)*

mısralarında soru yönüyle ağır basan ifadeler aynı zamanda bir bilmecenin cevapları arasındadır.³¹⁷ Biz bu soruların cevap olarak verildiği bir bilmece derlemiştik. Orada:

*Bir kuş geldi Van'dan
Ah dedi vah dedi
Bu dünyada üç şey yok dedi
(çiğ yumurta soyulmaz, denize köprü kurulmaz, gökte yıldız sayılmaz)*

Daha sonra bu bilmecenin cevaplarının yediye kadar çıktığını ve sorulan sorudaki yokların sayısının yediye kadar yitildiğini gördük.

e. *Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar Ağıtları'nın Ağız ve Edası*

Burada ağız ifadesiyle mahalli deyiş, eda ifadesiyle deyiş esnasında takınılan tavır anlaşılmalıdır.³¹⁸

Her bölgenin kendine has bir deme, söyleme özelliği vardır ki buna ağız denmektedir.³¹⁹ *Trakya* türkülerini ile *Anadolu*'nun değişik bölgeleri arasında bir söyleyiş farklılığı vardır. Belki de buna kültür katmanları, kültür etkileşimleri sebep olmaktadır.

³¹⁷ Altınkaynak, *Yarbaşı Köyü Bilmecelerinden Örnekler*, Erciyes, XII/137, 30.

³¹⁸ Süleyman Şenel, *Türk Halk Müziğinde "Uzun Hava" Tanımları*, IV, *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, C.III., Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence, Ankara 1992, 291.

³¹⁹ Şenel, *Uzun Hava Tanımları*, 290-292

Söyleme özelliği kullanılan enstrümanların farklı şekilde icrasını da gerektirmektedir. *Barak havası, Sivas ağzı, Yörük havası, kemençe bölgesi, sipsi ve kabak kemane bölgesi, kaval havası* halk arasında bilinen farklılıklardandır. Bölgeler arasındaki bu farklılık adlandırmaların da farklı olmasını sağlamaktadır. *Ağrı, zarıncı, derbeder, şivan, ağı* gibi adların yanı sıra; *attüstü, gurbet, kesik hava, Barak* veya, *hüdayda, şıggırdım, misket, nanay, layla* adları kendi grupları içerisinde aynı tür müzikler için kullanılmaktadır. Bir makamın oluşmasında, icracının perdeler arasındaki dolaşmasında bir sese uğrayıp uğramaması dahi makamların oluşmasında rol oynamaktadır.³²⁰

Azerbaycan'da olduğu gibi Anadolu'da da bir **Avşar** ağzı ve makamı vardır.³²¹ Bu makamın en önemli özelliği, uzun hava olması, konuşuyor gibi söylenilişi, bir kayda bağlı kalmamasıdır. *Bozlak, türkmeni, mayu, hoyratlar*la birlikte aynı sınıfa dahil edilmektedir.³²² Ancak bu makamların veya ağızların aşık deyişleri için kullanıldığı muhakkaktır.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar ağzlarında ezgiyi belirleyen en önemli unsur kelimelerin ağlama sesinde söylenmesidir. Ağlama çeşitleri ezgiyi belirleyen en önemli unsurdur. *Kesik, uğultulu, sessiz, tempolu* ağlama sesleri ağzların da söylenişini belirlemektedir.

Tanrı ile dost olan, O'na korktuğu için değil sevdiği için tapan bir milletin çocukları olarak **Avşarlar** ağzlarındaki edayı da bu yöne kaydırmıştır. Ölüm olayı Allahın isteği ile olmaktadır. O halde sorumlu Allah'tır. Sitem edilecek asıl varlık da Allah'tır. Ancak sitem içerisinde isyan yoktur.

Ağzılarda söyleme havası yığıtçedir. Bazı yerlerde, özellikle ölenin övülmesinde kahramanlık, alplik duyguları ağır basar.

³²⁰ . Ayhan Zeren, Makam Kavramında Seyrin Önemi Hakkında, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, C.III., Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence, Ankara 1992, 379.

³²¹ . Şenel, Uzun Hava Tanımları., 290-291'deki dipnotlar

³²² . Arseven, Türk Halk Müziğinin Ezgisel Yapısı Üzerine, 84.

III. BÖLÜM

A. TÜRKLERDE YAS TÖRENLERİ VE AĞIT SÖYLEME GELENEĞİ

Ölü kaldırma esnasında Nakki Şamanları şöyle bir şarkı söylerler:

1. Şimdi ölümün yanında bu acıyı yeniden duyacağız
2. Yeniden dansedip şeytanı kovacağız
3. Dansederken bu komıda konuşmayım
4. Dansın menşeyini bilmeden dans etmeyin³²³

Sözlü gelenekte, şiir sanatının teşekkül etmesi için, “söz”, “yaratıcı”, “musiki” ve “dinleyici çevre”nin var olması lazımdır³²⁴. D. Yıldırım’a göre “*Türk Sözlü Gelenek Şiir Sanatı*”, Orta Asya bozkırlarında hüküm süren alplik döneminde gelişmiş³²⁵ asırlardır *tema, form ve türlerini* tekrar etmiş, bu esnada bünyesine yeni yeni unsurlar katmış; böylece yeni teknik ve melodik yapılar oluşturmuş ve günümüze kadar da “*hayatîyetini*” devam ettirmiştir³²⁶.

Türklerin, dinî nitelikli “*uzun hava*” veya “*maya*” diye adlandırabileceğimiz türkülerini Çinliler, “*kurt ulumasına*” benzetmişlerdir³²⁷. Bahaeddin Ögel’in bahsettiği dinî tören için bir araya gelen beş Türk boyunun hangi dinî nitelikte bir araya geldiğini bilemiyoruz. Ancak kesilen kurbanlar ve yapılan işlemlerden bunun bir yug töreni olduğunu söyleyebiliriz.

Altay dağlarında yaşayan *Kuznitsk* şamanist Türk göçebelerinin kadınları yas tutarken, Anadolu’da yağmur duasına çıkan insanlar gibi³²⁸, elbiselerini yedi gün ters giyerler.³²⁹ Kırım Sultanlarından Adil Sultan’ın destanında annesi “*Dânâ Biğim*”in ağıt söylerken “*elbiselerini ters giyip ağladığı*” söylenmektedir.³³⁰

³²³ Bilge Seyidoğlu, *Mitoloji ‘Metinler - Tahliller’*, Kayseri 1995, 15.

³²⁴ Dursun Yıldırım, *Orta Asya Bozkırlarından Urunun Eline, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.II. (Halk Edebiyatı)*, Ankara 1986, 442.

³²⁵ Yıldırım, a.g.tb., 450.

³²⁶ Yıldırım, a.g.tb., 444.

³²⁷ Ögel, *Türk Mitolojisi*, C.I., 17.

³²⁸ İnan, *Makaleler*, 387.

³²⁹ İnan, *Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntısı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi, 1952, 21-22.

³³⁰ İnan, *Makaleler*, 387.

Ölümün menşeyini anlatan mitler “Başlangıç” zamanında neler olduğunu ve insanın neden ölümlü olduğunu açıklarlar.³³¹ Türklerin “Yaratılış ve Türeyiş” destanında insanın ölümlü olmasının nedeni yasak meyvadan yemesiydi.³³²

Türlere ait bulunabilen en eski *ağıt* örneği, M.Ö. 119 yılında Hunlar’ın Ordos’un kuzeyindeki topraklarını Çinliler’e kaptırınca, büyük çölün kuzeyine çekilmeleri üzerine söylenilmiştir. Çin kaynaklarında, bu ağıdın bir dördlüğü kaydedilmiştir.

*Yen-çi dağımı kaybettik
Kadınlarımızın güzelliğini (elimizden) aldılar
Sı-lan-şan yaylalarını kaybettik
Hayvanlarımızı çoğaltacak vesaiti elimizden aldılar*³³³

Atsız, Türklerin söyleyip ağladıkları bu ağıdın ikinci ve dördüncü mısralarındaki benzerliği, “Türk nazımının esaslı vasfı” olarak görmekte; ayrıca mısraların “yedişer” veya “sekizer” heceli olabileceğini kaydetmektedir.³³⁴ Atsız’ın bu tesbiti, günümüz *ağıt* metinlerindeki “kafiye şeması” ve “vezin” hususiyetlerine ışık tutacak niteliktedir. Ayrıca bu örnek, “ağıt”ların sadece “ölüm” hadisesi ile ilgili olarak değil, vatanlarının kaybindan dolayı söylendiğini de göstermektedir. Ancak biz buna *ağıt* diyebilir miyiz tartışmaya açıktır.

Hunlularda kim savaş meydanında ölen arkadaşının cesetini getirirse onun bütün malına konardı.³³⁵ Bu bize, Beyrek’in kanlı elbisesini getiren Yalancu-oğlu Yaltacuk’a Baniçiçek’in verilmesini, her ne kadar Deli Karçar’ın verilmiş bir sözü gibi görünse de, izah etmektedir.³³⁶

R. R. Arat, Eski Türk Şiiri’nde, İslam muhitinde Uygurlar zamanından kaleme alınmış iki parçaya *ağıt* adını vermektedir.³³⁷ Dört dördlükten oluşan bu şiir 7 ile 10 hece arasında ama genellikle 8’li hece ile yazılmıştır. Şiir, yazarın veya aktaranın biraz da sözlü gelenekten böyle bir şiiri derlediği düşünülürse metnin 8’li hece vezniyle yazıldığı esas alınmalıdır.

³³¹ Seyidoğlu, Mitoloji, 12

³³² M. Necati Sepetçioğlu, Yaratılış ve Türeyiş, Ankara 1969, 33-34.

³³³ Atsız, Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1949, 35.

³³⁴ Atsız, Türk Edebiyatı Tarihi, 36.

³³⁵ Ligeti, Bilinmeyen İç Asya, Çev: Sadrettin Karatay, Ankara 1986, 47.

³³⁶ Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı I, Ankara 1989, 131.

³³⁷ Reşit Rahmeti Arat, Eski Türk Şiiri, Ankara 1986, 248.

Divanü Lügati't-Türk üzerinde yapılan çalışmalardan elde edilen neticeye göre eserde iki *ağıt* metni vardır³³⁸. Bunlardan biri **Tunga Tekin** (*Efrasyap*)'e söylenen ve dokuz dörtlük olduğu hususunda ittifak edilen *sagındur* Hece vezninin 4 + 3 = 7'li vezniyle yazılmış olup kafiye şeması a - a - a - b şeklindedir. Kafiye yarı kafiye olup rediflerle zenginleştirilmiştir³³⁹. Bu *sagun*un *ağıt* olduğu hususunda umumi bir kanaat olsa da³⁴⁰ kanaatimize göre bu parça büyük bir destandan, destan kahramanlarından birinin ölümünü anlatan bölümden alınmadır.

Altaylılarda üç türlü defin töreni vardır.

1. Toprağa gömme
2. Tabutu dört direk üzerini veya ağaca asma
3. Ateşte yakma

Toprağa gömerken ölenin atı ve eşyasıyla beraber gömerler.³⁴¹

Türkler, yazın veya ilkbaharda ölen bir şahsı, "*yaprak dökümü*"; güzün veya kışın ölenleri ise "*yaprak açımı*" mevsiminde defnederlerdi³⁴². Ölüler için "*yug*" adı verilen mâtem âyini yaparlar: cenaze bir büyük çadıra konulur, çadırın etrafında "*sür'atli*" olarak atlarla dolaşırlar; saçlarını, yüzlerini ve kulaklarını bıçaklarla keserler; ölenin atının kuyruğunu da kesip ölen şahıs için ziyafet verirlerdi³⁴³. Ölüyü mezara koyarken de törene katılanlar "*dams*" eder ve "*şarkı söyler*"ler³⁴⁴. Bunlardan başka, ölenin çadırı etrafında at yarışları yapıldığı, onun "*bütün servet ve atıyla birlikte*" yakılarak gömüldüğü bilinmektedir³⁴⁵.

³³⁸ Talat Tekin, *XI. Yüzyıl Türk Şiiri*, Ankara 1986, 1-15.

³³⁹ Saim Sakaoğlu, *Divanü Lügat-it-Türk'ün Halk Edebiyatı Açısından Taşıdığı Değer*, Atatürk Ü. Fen-Edb. Fakültesi Araştırma Dergisi, 13, Erzurum 1983, 310-312.

³⁴⁰ Abdülkadir Karahan, *Türk Kültürü ve Edebiyatı*, İstanbul 1988, 18-20.

³⁴¹ İnan, *Şamanizm*, 188.

³⁴² Laszlo Rasonyi, *Tarihte Türklük*, Ankara 1988, 27-28.; Ziya Gökalp, *Eski Türklerde İçtimai Teşkilat*, *Milli Tetebbular Mecmuası*, Temmuz - Ağustos 1331, 452.

³⁴³ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1984, 290.

³⁴⁴ Ögel, *Hun İmparatorluğu Tarihi*, C.I., Ankara 1981, 312 - 313.

³⁴⁵ W. Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, Çev: Nimet Uluğtuğ, Ankara 1942, 86-87.

"Ölüler merasimle çadıra konulur, koyun ve at kurban edilir; ölü çadırı etrafında at yarışları yapılır, matemın sehbolü olarak ta yüzler çizilir. Ölünün bir resmi hazırlanır. Ölünün öldürdüğü adam adedi kadar mezarı üstüne taş yığılır. Kurban edilen hayvanların kafası bir sığa geçirilerek dikilir. Ölüm merasiminde evlenmeden yetişmiş olunan, Çocuksız kalan veya annelerle evlenme ve ölen kardeş karısıyla evlenme vardır"

VI. yy'da Türk hakanı Türgiş, yanında misafir olan Roma sefareti mensuplarını, babasının matemini tutmaya zorlamıştır. M. F. Köprülü, *Minandere*'nin verdiği bu bilgilerin, Çin tarihlerinin ifadeleriyle büyük benzerlik gösterdiğine işaret etmektedir. Köprülü "yas" ve "yug" hadisesini tafsilatlı olarak burada anlatmıştır³⁴⁶.

Hun imparatoru Atillâ'nın "yug töreni"nde hazır bulunan bir müşahit bize yug töreniyle ilgili açık ve net bilgiler vermektedir.³⁴⁷ Ayrıca bu bilgilere *Jordanes*, ağlayan veya *ağıt* yakan kişilerin tasvirini ve yas töreninde törene katılanların ne yaptıklarını da ilave etmektedir.³⁴⁸

"*Goth an'anesi*", Atillâ için söylenilmiş olan bu ağıdı, *Jordanes* zamanı (M.S. VI. yy)na kadar "taşınmış"; *Jordanes* de Latince kaleme aldığı eserinde bu ağıdın metnini vermiştir.³⁴⁹

Atillâ'nın vefatında ordudaki şâirler hemen bir takım mersiyeler meydana getirmişlerdi.³⁵⁰ Ordu efrâdı, Atillâ'nın na'sının konulduğu ipek çadır etrafında dönerlerken, "*elem gürültüleri*" arasında bu ağıdı söylemişlerdir. Th. Mommsen ve F. Altheim, Hun köpuzcuları tarafından söylenen bu ağıdın, "*Büyük İskender hakkındaki ağınlarla bile kıyaslanamayacak güzellikte*" olduğunu

³⁴⁶ Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, 87-91.

³⁴⁷ Bali, *Ağınlar Üzerine Bir Araştırma*, "Kampın ortasında bir tepenin üstüne ölünün cesedini yatırdılar. Halkın arasında en iyi at binicilerini seçtiler. Atlılar, Atillâ'yı metheden ağınlar okuyarak tepenin etrafını dolaştılar."

³⁴⁸ Ramazan Şeşen, *Onuncu Asırda Türkistan'da Bir İslam Seyyahu: İbn Fazlan Seychatname Tercümesi*, İstanbul 1975, 141-142; Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara 1986, 28; "Onlar kendi adetlerine göre saçlarının bir kısmını kestiler. Kendilerini çirkin yapacak şekilde yaraladılar. Onlar bu büyük muharibe, kadınlar gibi göz yaşları ile değil, kanlarıyla ağlamak istediler."

³⁴⁹ Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara 1986, 28; "Onlar kendi adetlerine göre saçlarının bir kısmını kestiler. Kendilerini çirkin yapacak şekilde yaraladılar. Onlar bu büyük muharibe, kadınlar gibi göz yaşları ile değil, kanlarıyla ağlamak istediler."

F. Altheim, *Atilla etles Huns*, Paris 1952, 192 "Hunlar'ın en büyük hükümdarı ve Moundzoukh (Moncuk)'ın oğlu, en cesur kavimlerin hükümdarı Atillâ, kendisinden önce hiç duyulmamış bir kuvvetle Scythia (İskit) ve Cermenian büyük ülkelerine sahip oldu. O, bu büyük ülkelerin bir çok şehirlerini zabıtmek suretiyle, Roma'yı korkuttu; başka yerler daha onun pençesine düşmesin korkusuyla, Roma O'nu ricâlarla ve her sene verdiği vergi sayesinde teskin edebildi. Bütün hunları yaptıktan sonra tâli'in husûsî bir yardımıyla öldü; fakat düşmanların darbeleri altında, yahut kendi adamlarının hıyaneti ile değil, düşün neş'eleri içinde, kuvvetine hiç halel gelmeyen milleti arasında, en ufak bir acı bile duymadan öldü. Hiç kimsenin intikam talep edemeyeceği bu ölümü, kim hükme edebilecek"

³⁵⁰ Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1980, 71

belirtmektedirler³⁵¹. Zhirmunsky ve Zarifov ise bu ağıtların “Türk halkı arasında destanların gelişmesinde önemli bir kaynak” vazifesi gördükleri kanaatindedirler³⁵².

Göktürkler’in ağıt geleneğine dair bilgileri, Çin kaynakları ile Yenisey ve Orhun Abideleri’nde görmekteyiz. Bir Bizans elçisinin tuttuğu notlar arasında Türklerdeki yas törenleri ile ilgili faydalı olacak bilgiler vardır.

Bizans elçilik heyetinin yas tutanları taklit etmelerinden anlaşıldığına göre, sadece cenaze sahipleri değil **Manas Destanı**³⁵³ ve Göktürk Abidelerinde rastladığımız gibi bütün insanlar ve gayri Türkler de yas tutmaya zorlanmaktadır³⁵⁴.

Ortaya eli bağlı getirilen esirler hakkında daha fazla bilgi yoktur. Acaba bunlar kurban edilmek için mi getirildiler? sorusu zihinleri kurcalasa da Türklerde insan kurban edilmediği bilinmektedir³⁵⁵. *Sazabulos*’un sevgili atlarının getirilmesi yapılacak olan törende kurban edilmek içindir. Oradaki kolları bağlı esirler ise elçilik heyetine korku vermek için getirilmiş olabilir.³⁵⁶

Tan Sülâlesi Tarihi (Hyasinth, I, 269-270)’nde Göktürkler’deki defin törenleri hakkında (VI. yy’ın) bazı bilgiler mevcuttur.³⁵⁷

³⁵¹ . Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, 321.

³⁵² . Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları I*, Ankara 1986, 28 “Onlar yaraladılar. Onlar bu büyük muharibe, kadınlar gibi göz yaşları ile değil, kanlarıyla ağlamak istediler.”

³⁵³ . İnönü, *Manas Destanı*, İstanbul 1992, 50-54

³⁵⁴ . Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Ankara 1987, 67. “bunca millet gelip ağlamış, yas tutmuş” (Doğu cephesi, 4-5. satır)

³⁵⁵ . Ögel, *Türk Mitolojisi*, 570.

³⁵⁶ . Ligeti, *Bilinmeyen İç Asya*, Çev: Sadrettin Karatay, Ankara 1986, 72. “Acile hançerlerini çıkarıp yüzlerini yaraladılar ve sonra bu duruma boyun eğerek, yapmacık bir kederle, günlerce süren yas törenini seyrettiler. Bir gün ortaya dört göktürk esiri getirdiler, dördü de bağlıydı; sonra da hanın rahmetli babasının, Sazabulos’un sevgili atlarını çektiler, ölüye onlarla haber salacaklardı.”

³⁵⁷ . Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Ankara 1987, 15-16. “Birisi vefat ettiği vakit müteveffayı çadırı dahiline koyarlar. Oğulları, hafifleri ve diğer akrabaları çadırın önünde at veya koyun kurban ederlerdi. Sonra yedi defa atla çadırın etrafını dolaşırlar, bu sırada yüzlerini bıçakla keserler; kanlar göz yaşları ile beraber akardı. Bu yedi dolaşmayı müteakip cenazenin defni için mümasip bir gün tayin olunur ve sağlığında bindiği at da yakılır. Bir adam ilk baharda veya yazda ölmüş ise gömülmesi için yaprak dökümünü beklerlerdi. Son baharda veya kışda ölmüş ise yaprakların yeşillenmesi, nebatatın çiçek açması beklenirdi. Muayyen vakit gelince bir çukur kazılarak cenaze defnolur, ve ilk öldüğü vakit yapıldığı gibi gene yüzlerini bıçaklarla keserler, atla koşuşurlar, akraba ve talukatu da kurban keserlerdi. Tedfinden sonra kabrin yanına bir yazılı mezar taşı ile müteveffanın hayatında öldürdüğü adamın adedince taş ilâzirdi. Ayrıca bu konu için bkz: Abdülladir İnönü, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, 3.baskı, Ankara 1986, 16.; A. İnönü, *Eski Türk Dini*,

Yenisey ve Orhun Abideleri'nde Göktürk devrine ait -müstakil veya parça parça da olsa-, herhangi bir *ağıt* metni yoktur. Durum her ne kadar böyle ise de bazı araştırmacılar, bu abidelerdeki ifadelerin tamamını ölenler için yazılmış birer "*ağıt metni*" olarak kabul etmektedirler³⁵⁸.

Yukarıda *Tan Sülâlesi Tarihi*'ne ait dipnotu bilgilerini, farklı tarihlerde ve yerlerde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan bulgular da destekler niteliktedir: **Uygurlar**'ın *Bezeklik*'teki *Budist* mâbedinin duvarında, ağzında ve elbiselerinde lekeler bulunan ve "*bir şehidi temsil ettiği anlaşılan*" resim; **Orhun Abideleri'nde** anlatılan 714'te **Beşbalık** şehrinin kuşatılması sırasında düşmanlar tarafından öldürülen ve orada "*yug*" merasimi'nin tertip edildiği **Tunga Tegin'e** aittir³⁵⁹.

II. Dünya Savaşı sonrasında **Semer kand**'ın 60 km. uzağındaki **Penckend Harabeleri'nde** VII. yy'ın sonu ile VIII. yy'ın başlarında mevcut olan *Sogd* şehrinin kalıntıları bulunmuştur. "*Şehristan*" sahasındaki bu tapınağın duvarlarında duvarlarında "*yug töreni*"ni tasvir eden bir resim bulunmaktadır³⁶⁰. **İnan** bu resimdeki "*panyon*"un, **Orhun Abideleri'nde** "*yug töreni*" için hazırlanan "*süslü ev-bark*" olduğu düşüncesindedir³⁶¹.

Orhun Abideleri'ni araştıran ilim heyeti, **Bilge Kagan Abidesi'nin** yakınında yapmış oldukları kazılarda "*mezar çukuru*" bulamamışlardır. **W. Radloff**, bu meselenin izahını: "*Ölen Türk hanları ve prensleri şerefine dikilen bu anıtlar, mezarlardan uzak yerlerde yapılan yug merasimi hatırasına dikilmişlerdir.*"³⁶² diye yapmaktadır.

Göktürkler Devrinde "*yug merasimi*"nin nasıl yapıldığını, o günlere ait yegane **Türkçe** belge olan **Yenisey ve Orhun Abideleri'ndeki** ifadelerden

İstanbul 1976, 61; Radloff, *Sibirya'dan-1*, Ankara 1956, 132; *Bu töreni yedi defa tekrar ederler. Sonra muayyen bir günde, ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı ölü ile birlikte ateşte yakarlar; külünü yılın muayyen bir gününde mezara gömerler. (...) Defin gününde ölünün akrabası, tıpkı öldüğü günde yaptıkları gibi, at üzerinde geçer ve yüzlerini keser, ağlarlar.*";

³⁵⁸ . Emel Esin, *Türk Kültürü El Kitabı*, İstanbul 1972, 47; Yıldırım, *Urumun Eline* 448.; Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, 98.

³⁵⁹ . Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş - I*, 167-168.; Tekin, *XI. Yüzyıl Türk Şiiri*, 3-4.

³⁶⁰ . İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, 518.

³⁶¹ . İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, 519.

³⁶² . İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, 375.

çıkarmamız mümkündür: VI.yy'a ait iki Yenisey belgesinde yer alan ifadelerden, "ölüye rahat ve şerefli bir hayat sağlama" fikrini ve "ağut yakma" geleneğinin gerekçesi olarak, dinî nitelikli inançlar olduğu görülmektedir.³⁶³

İhe Hüsetu kitabesinin kuzey yüzündeki 24. satırda yer alan aşağıda tercümesi verilen ifadelerdeki "yuglamak" ifadesi de bu töreni anlatır niteliktedir.³⁶⁴

İhe Ashete kitabesinin 2. satırında geçen "yuglayı bermek" ifadesi, "yapılan yug merasimi"ni anlatmaktadır.³⁶⁵

Kül-Tigin Abidesi'nde yer alan ifadelerden "yug" merasiminin merasimler içerisinde önemli bir yer tuttuğu, eski Türklerin buna çok özen gösterdikleri ve çevredeki dost ve düşman ne kadar millet varsa bu merasimlere katıldığı³⁶⁶, ölenin intikamının alındığı³⁶⁷, düşmanlardan öldürülenlerin (öte alemde hizmet etsin diye) balbal dikildiği,³⁶⁸ yas törenine gelenlerin çeşitli hediyeler getirdikleri³⁶⁹ ölen için anıt mezar niteliğinde, süslü ve bezekli kabirler yapıldığı, ölüm tarihlerini kaydettikleri ve buna azami itina gösterildiği,³⁷⁰ özel yasçı ve ağlayıcıların³⁷¹ bulunduğu anlatılmaktadır:

³⁶³ . Orkun, Eski Türk Yazıtları, 69: "Eşim, anam, ayrıldım. Kaymım, indim. Er erdemimi tegamıf ediniz. Yemeden, içmeden, er erdemimi tegamıf ediniz." "Ey sizler! Ağut yakınız: yakınız ki semâvî âlemde diri ve tanınmış olayım ve yemek bulayım."

³⁶⁴ . Orkun, Eski Türk Yazıtları, 139: "..... hakamın küçük kardeşi... çur tegin gelip onu müteakip dört tegin (daha) gelip İşbara bilge Küli çurum cenaze merâsimini yaptı, heykelini yaptırdı."

³⁶⁵ . Orkun, Eski Türk Yazıtları, 315: ".... ayrılmış, ölü olan (müteveffa).... ağlayı verdim (yahut cenaze merasimi yapıverdim)"

³⁶⁶ . Orkun, Eski Türk Yazıtları, 30-31: "Kendisi öylece vefat etmiş Yasçı, ağlayıcı, doğuda gün doğusundan Bökli Çöllü halk, Çin, Tibet, Avor, Bi-ans, Kırır, Uç Kurikan, Otuz Tatar, Kutay, Tatahi, bunca millet gelip ağlamış, yas tutmuş." (Doğu cephesi, 3-4. satırlar)

³⁶⁷ . Orkun, Eski Türk Yazıtları, 61: "İlerleyip gelmiş ordusunu, Kül-Tigin püskürtüp, Tongra'dan bir boyu, yiğit on eri Tongra Tigin mateminde çevirip öldürdük" (Kuzey cephesi, 7. satır): "Orda Tongra Yiğiti bir boyu Tonga Tigin mateminde çevirip vurdum" (Doğu Cephesi, 31. satır)

³⁶⁸ . Orkun, Eski Türk Yazıtları, 69: "cesur erkeklerini öldürüp balbal kılıverdim"

³⁶⁹ . Orkun, Eski Türk Yazıtları, 69: "Yasçı, ağlayıcı olarak Kutay, Tatahi milletinden başka Udar General geldi. Çin Kaganından İsiyi Likeng geldi. On binlik hazine, altın, gümüş fazla fazla getirdi. Tibet kağanından vezir geldi. Batıda gün batısındaki Sogd, İranlı, Buhara ülkesi halkından Emik general, Oğul Tarkan geldi. On Ok oğlum Türgiş kağanından Makaraç mühürdar, Oğuz bilge mühürdar geldi. Türgiş kağanından Tardış İnançu Çor geldi. Türbe yapıcı, resim yapan, kitabe taşı yapıcısı olarak Çin kağanının yeğeni Çang general geldi." (Kuzey-Doğu cephesi, 11-13. satırlar)

³⁷⁰ . Orkun, Eski Türk Yazıtları, 26: "Kül-Tigin koyun yılında on yedinci günde ucu, dokuzuncu ay yirmi yedinci günde yas töreni tertip ettik. Türbesini, resmini oveya

Bilge Kağan Abidesinde de Kül Tigin Abidesinden farklı bir “yas merasimi” yoktur³⁷². Defin işleriyle ilgili hareketlerin Uygurlar’da da aynı olduğu gözlenmektedir³⁷³.

Orhun ve Yenisey kitabelerinde ölü, ölüm ve ölümle ilgili anma ve kutlama töre ve törenleri için *sığ-* ve ondan türeyen *sığıt*, *sığta-*, *sığıtçı*, *yog*, *yug* ve ondan türetilen *yogçı*, *yogla-* ve *yoglat* kelimeleri kullanılmaktadır. Ölüm kelimesi için aynı kelime *öl-*, *yit-*, şekillerinde geçmektedir. Bu kelimelerin dışında ölüm kelimesini kullanmamak için bir takım mecazi ifadeler de kullanılmıştır: *yok bol-*, *yok al-*, *adırıl-*, *adırım-*, *adırılı bar-*, *az-*, *uç-*, *uç-(-a bar-)*, *kergek bol-* vb gibi. İnsan oğlunun ruhunun bir kuş gibi kenarından ayrıldığı ve bu yüzden metinlerde “öldü” kelimesi yerine “uçabardı” kelimesinin kullanıldığı söylenmektedir³⁷⁴.

Osman Nedim Tuna’ya göre “kergek” kelimesini; “bıldırcın türünden bir kuş” diye anlamlandırmakta ve “kergek bol-” kelimesini “sınkar ‘şahin’ boldı” deyimindeki gibi, ölenlerin ‘kuş dönü’na girmesi inancına bağlamaktadır³⁷⁵.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar ağıtları içerisinde bu şekilde olmasa da, kuşların mezar üzerine konması ve onların taşlanması ile ilgili mısralara da,

heykelini), kitabe taşıyı maymun yılında yedinci ay, yirmi yedinci günde hep bitirdik.” (Kuzey-Doğu cephesi).

³⁷¹ . Orkun. *Eski Türk Yazıtları..* 67. “Kendisi öylece vefat etmiş. Yasçı ağlayıcı, doğuda gün doğusunda Böklü Çöllü halkı, Çin, Tibet, Avar, Kurgız, Uç Kurikan, Onuz Tatar, Tatahtı, Kıtay, bunca millet gelip ağlamış, yas tutmuş” (D.cephesi. 4-5. satır)

³⁷² . Orkun. *Eski Türk Yazıtları..* 70. “Bu kadar kazanıp babam köpek yılı, onuncu ay, yirmi altı da uçup gitti. Dönmü yılı, beşinci ay, yirmi yedide yas töreni yaptırdım. Bukağ valı babası Lisin Tay generalin başkanlığında beş yüz yiğit geldi. Kokuluk..... altın gümüş fazla fazla getirdi. Yas töreni kokusunu getirip dikiverdi. Sandal ağacı getirip öz.... Bunca millet saçını, kulağını kesti. İyi binek atını, kara samurunu, mavi sincabını sayısız getirip bıraktı.” (G.cephesi. 10-12. satırlar.)

³⁷³ . Abdülkerim Rahman. *Uygurların Defin Adetleri. III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.IV. Gelenek Görenek ve İnançlar*. Ankara 1987. 308.: “Önceleri Uygurlar, cesedi ortaya koyar; saz çalarak bunun için türküler söylerler, daha sonra da cesedi yakarlarmış. Sonra Şaman ve Budist olan Uygurlar ölülerini toprağın altına gömmeye başlamışlardır. Ölü mezara konmadan, yeni elbiseleri giydirilir ve mezarın içine onun için mükellef bir sofra hazırlanır, sofranın üstüne bir hasır serilir; bunun üstüne de ceset konulur. Mezarın etrafına, ölenin sağlığında yurdu ve teb’ası için yaptıklarını anlatan “şür” ve “nesir”ler nakşedilir. Uygurlar yas müddetince, at ve sığırları “nezir” olarak verirler. Ölenin çadırı etrafında yedi kere dolaşırlar; bıçakla alınlarını yaralayıp kan akıtır ve göz yaş dökerler.

³⁷⁴ . Orkun. *Eski Türk Yazıtları..* 15.

³⁷⁵ . Osman Nedim Tuna. *Göktürk Yazıtları’nda Ölüm Kavramı ile İlgili Kelimeler ve “kergek bol-” Deyiminin İzahı. VIII. Türk Dil Kurultayı Bildirileri*. Ankara 1957. 136-139

fotoğrafını çektiğimiz mezarların üzerinde de güvercin olma ihtimali yüksek kabartmalara da rastladık.(FOTOGRAF:5). Mezar taşlarında rastlanan kabartmaların çok eski bir gelenek olduğu söylenebilir. Anadolu'da Selçuklulara ait mezar taşlarında da bu geleneği görüyoruz.³⁷⁶ Bütün bu olayların *velâyetnâmelerinde*³⁷⁷ görülen don değiştirmelerle bir alakası olduğu veya budist inancına göre ruhun *îkamülü* neticesinde başka varlıkların şekline bürünmesi söz konusu olabilir.

Kuşların Türk halk edebiyatında remiz ve sembol olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bir kişi “ *Öldükten sonra kuş olup gelsem de hanemde ne var ne yok bir görsem, geride bıraktıklarım ne yapıyor bir görsem*” veya gurbetteki kişi için sıladaki sevdiklerin “ *Bir kuş olup gidesin, ne yapıyor, nasıldır göresin*” diye sesli düşündüklerini defalarca duyduk ve derleme kasetine kaydettik. Bu olay belki de Türk halkının, ruhu, uçan varlıklara, özellikle güzel kuşlara benzettiğinin bir ifadesi olsa gerektir.

Uygurlar'daki “*matem kaideleri*”, 1322 tarihli bir belgede³⁷⁸ bir resimden yola çıkılarak anlatılmıştır. Bu resimde *T'ai-sui-t'ou*'nun cenaze töreni anlatılmaktadır.³⁷⁹

Emel Esin'in hazırlamış olduğu *Türk Kosmolojisi*'nde Göktürkler'in cenaze ayinleri hakkında bilgi vardır.³⁸⁰

Eski Türkler ölülerini gömerken, ölü ile birlikte silahlar, eşyalar, atlar ve hatta mezara yemek de kordardı. Bu yemek artıklarından kalan kemiklerin koyunların hep sırt kısmına ait olmaları da çok önemli bir noktadır. Ölüye saygı gösterkem gayesiyle bu yemekler “*uca:sırt*” etlerinden yapılmaktadır.³⁸¹

³⁷⁶ Mehmet Önder, Konya Mezar Taşlarında Şekil ve Süsleme, Türk Etnografya Dergisi, XII, Ankara 1969, 5.

³⁷⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *Velayetname* (Manakıb-ı Hüsnâ Hacı Bektaş-ı Veli), İstanbul 1958.

³⁷⁸ François Woodman Cleaves, Uighuric Mourning Regulations, The Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları), C.I, 1977, 65-93.

³⁷⁹ Cleaves, a.g.m., 69. *Cenaze arabasının iki tarafında dinî şarkılar söyleyenler resmedilmiş olup, askerî elbise giymiş olanlar, şarkı söyleyenlere bakmaktadır. Kuzey Uygur şehirlerinde, “matem ayini” sırasında çok hayvan keserler. Dillerinde, bu hususta pek çok atasözü ve vecize mevcuttur. Bu mâtem kaideleri, yazılı olmadığı halde, geçmişten günümüze kadar, nesilden nesile aktarılarak gelmiştir*

³⁸⁰ Emel Esin, *Türk Kosmolojisi (İlk Devir Üzerine Araştırmaları)*, İstanbul 1979, 84-85.

³⁸¹ Ögel, Türk mitolojisi, 371.

M.S. VI. yy'a ait *Çimli Seyyah Hu Yi Shng* ve *Sim Yung*'a ait "Lo Yarg İbadethanelerinden Hatıra" adlı eserin³⁸² beşinci bölümünde, Hoten'deki bir "matem ayini" anlatılmaktadır. Revze Tusepe (C.I.,23) adlı eserde de bu törene ait bilgiler mevcuttur:

Kaynak ve belgelerdeki bu ifadeler, Uygurlar'a ait edebî eserlerle de teyid edilmektedir. Bunlardan. Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesinde ölüm-halinin ifadesi vardır³⁸³.

X. yy. başlarında Singu Seli Tutung isimli bir bilginin (Çince'den tercüme ettiği "Altun Yaruk"da bulunan Aç Pars Hikâyesi'ndeki manzum kısım *ağıt* karakterindedir. Mahasatvi kendisini aç parsın önüne attıktan sonra kardeşleri ile anne ve babası feryat ve figan ederek ağlaşırlar. A.V.Gahain, eserin Çince aslında böyle bir ağıdın olmadığı, özellikle annenin ağıdının, Türklerdeki *ağıt* söyleme geleneğinin bir tezahürü olarak tercümeyle dahil edildiği kanaatindedir³⁸⁴.

Arat, Eski Türk Şiiri'nde, İslam muhitinde Uygurlar zamanından kaleme alınmış iki parçaya *ağıt* adını vermektedir³⁸⁵. 4 dörtlükten oluşan bu şiir 7 ile 10 hece arasında ama genellikle 8'li hece ile yazılmıştır. Şiiri yazanın veya aktaranın biraz da sözlü gelenekten böyle bir şiiri derlediği düşünülürse metnin 8'li hece vezniyle yazıldığı esas alınmalıdır.

METİN(1)

(AĞIT)

Aklar bulut örlep kükirep
Alkuka mu kar yağurur
Ak bir saçlıg karı anam
Açıyu mu yaşların akıdur

Karalar bulut örlep kükirep
Kar mu yağmur ol yağurur
Karı yaşlıg ol anam
Kayguda mu yaşların akıdur

TERCÜME(1)

(AĞIT)

Ak bulutlar, yükselip gürleyerek
Her tarafa kar mı yağdırır;
Ak saçlı o ihtiyar annem
Acılar içinde mi göz yaşlarını akıtır.

Kara bulutlar yükselip, gürleyerek,
Kar mı, yağmur mu yağdırır;
O ihtiyar yaşlı annem
Kaygı içinden mi göz yaşlarını akıtır.

³⁸² Rahman, a.g.m., 307-319.

³⁸³ Orkun, Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesinin Uygurcası, İstanbul 1940, 104."... özünü attı, aklı seyridi, daldı, ölü gibi devrilip düştü; uzun zamandan sonra tekrar kendine geldi. Sonra o zaman Benares ulusu, kavmi bütün kederlendi, ağladı

³⁸⁴ Semih Tezcan, Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe, Ankara 1978, 312.

³⁸⁵ Arat, Eski Türk Şiiri, Ankara 1986, 247-249.

*Yazkı bulut yaşlap kükürep Bahar bulutları şimşek çakıp, gürleyerek,
Yağmurlar mı ol yağdır Yağmurlar mı yağdırır;
Yaşı kiçig alğanlarım Yaşı küçük aldıklarım
Yaşların mı akıdır Göz yaşları mı akıtır*

*Küski bulut kükürep örlep Son bahar bulutları gürleyip, yükselerek,
Köp mü yağmur ol yağdır Çok mu yağmur yağdırır
Köngül taşım iki kiçig Gönlümün taşı, iki küçük
Köz yaşların mı ol akıdır³⁸⁶ Göz yaşlarını mı akıtır.³⁸⁷*

metinlerden ve karşılığındaki tercümelerden de anlaşılacağı gibi bu bir yas şiiridir. Çoğunlukla 8 heceli olması ve kafiye şemasının mani düzeninde olması ise, ilerde değineceğimiz gibi tamamen *ağıt* formununun özelliğinden gelmektedir

İkinci metinde görülen de bir *ağıt* parçasıdır. Burada dikkati çeken ilk şey hece sayısı ve kafiye şeması olmaktadır. Hece sayısı 8'li olup, kafiye şeması ise son dörtlük hariç a - b - a - b düzenindedir. Ağdın, ilk derleyicisi tarafından kusursuz bir şekilde yazıya aktarılmıştır diyebiliriz. Uygurlar'ın müzik sahasında geniş bir kültüre sahip olduğunu düşünür isek, belki de günümüzde olduğu gibi bu *ağıt* yakıldıktan sonra bir kişi tarafından derlenip notalandırılmıştır ve bu yüzden hece sayısı düzgün ve kafiye düzeni uygundur diyebiliriz. Yani bu ürünlerin, günümüzde olduğu gibi, sözlü gelenekten kurtarılıp, ufak tefek değişikliklerle, sanat seviyesine ulaştırılmış metin olduğu görüşü de savunulabilir.

METİN(2)

(AĞIT)

*Adayların kaçma kulun
Atam kayda termü erki
Amrak toğmış ini kelin
Ağam kayda termü erki*

*Belde turgan biş-on oğlan
Begim kayda termü erki,
Bezektikte kızlar kırkın
Berter mü köngülin (erki)*

TERCÜME(2)

(AĞIT)

*Yavrularım, kaçak kulun,
Baham nerede der mi dersin
Sevgili doğan, küçük kardeş, gelin,
Ağam nerede der mi dersin*

*Belde duran elli yiğit
Beyim nerede der mi dersin
Haremdeki kızlar, cariyeler,
Kalplerini paralar mı dersin*

³⁸⁶ . Arat, Eski Türk Şiiri, 248.

³⁸⁷ . Arat, Eski Türk Şiiri, 249.

*Katta turgan kaç oğlan
Kayda begim ter mi erki
Kaguşguluğ künni küsep
Kaygu erki*³⁸⁸

*Katımda duran bütün o yiğitler
Nerede beyim der mi dersin
Kavuşma gününü arzulayıp
Kaygı geçer der mi dersin*³⁸⁹

Kutadgu Bilig'de yug merasiminin yapıldığına ilişkin beyitler görmekteyiz³⁹⁰. Ayrıca ölen kişi için kumaş dağıtıldığını da aynı esere bakarak söyleye biliyoruz³⁹¹. Bir diğer **Karahanlı** şahası eseri olan **Dîvânü Lügâti't-Türk**'te de defin ve yas törenine ait şunlar anlatılmaktadır:

*“Yenkend'in bir adı da Dizrüyün'dir. -Sarılığ dolayısıyla- Bakır Kale denilmektedir. Burası Buhara'ya yakındır. Afrasyab'ın kızı olan Kaz'ın kocası Siyavuş burada öldürülmüştür. Ateşe tapanlar her sene bir gün buraya gelirler, Siyavuş'un öldüğü yerin yöresinde ağlarlar, kurban keserler. Kurban kanını mezarın üzerine dökerler. Görenekleri budur. Bu görüşün ıncığı bütün Maveraiümehr'den (Çayardı'ndan), Yerkend'den doğuya kadar Türk ülkesidir. Semerkand'a Semiz Kend denir*³⁹².

Aynı eserde, *eyük* kelimesinin karşılığı olarak, “Hanlardan, beylerden birisi öldüğü zaman mezarı üstüne serilmek üzere gönderilen kumaştır. Bu kumaş daha sonra parçalanarak yoksullara dağıtılır.”³⁹³ verilmektedir. Bu da bize bugün yapılan “soyka”ların giyilmeyip fakirlere dağılması hakkında bir bilgi vermektedir.

Ateşe tapanlar sözüyle kastedilenler “Şamanist” Türklerdir. Kurban kesilerek kanını mezarın üzerine dökmek ise kötü ruhların Siyavuş'a zarar vermemesi içindir³⁹⁴.

Kırgızlar, Oğuzlar ve Hazar'larda cesedi, tabut içinde, bir ağaç dalına asmak; belinde “kur” ve kılıç, elinde kadeh olarak, otag şeklindeki kubbeli

³⁸⁸ . Arat, Eski Türk Şiiri., 251.

³⁸⁹ . Arat, Eski Türk Şiiri., 252.

³⁹⁰ . Arat, Kutadgu Bilig, I. (Metin), 2.baskı, Ankara 1979, 459.

³⁹¹ . Arat, Kutadgu Bilig., 513.

³⁹² . Besim Atalay, Divanü lûgat-it-Türk Tercümesi, C.III, Ankara 1985, 149-150.

³⁹³ . Atalay, Divanü lûgat-it-Türk Tercümesi., C.I., 72.

³⁹⁴ . Mustafa Canpolat, Dîvânü Lügati't-Türk'te Şamanizm İzleri, Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı Belleten 1974, Ankara 1975, 29.

mezarada, atı ile beraber gömmek; veya, musiki çalıp, nağmeler söyleyerek, ırmaklara atmak gibi adetler de vardı. Dede Korkut'un cesedi, elinde kopuzu, bir halı üzerinde, Sir-Derya sularına salınmıştı.³⁹⁵

Konu ile ilgili olarak **İskitli Toksaris** ve *Yunanlı Amnisippos* arasında bir diyalog halinde *L. Samosatos*'un bir dialogunda bilgi vardır. **İskitlerin** ölülerinin ruhları için kurban vermelerini *Yunanlı* yanlış anlar. **Toksaris**

“- Ölülerin bize teveccühleri olsaydı, hiç de fena olmazdı. Fakat biz , iyi adamları hatırlamanın yaşayanlar için faydalı olduğunu tahmin ediyoruz. Bundan dolayıdır ki ölüleri sayarız. Biz şöyle düşünüyoruz: ölüleri anırsak bir çoklarımız onlar gibi olmaya çalışacaklardır.”³⁹⁶

İskitler, diğer Türk kavimleri gibi büyük aş törenleri yapıyor, fakat ölen ile birlikte pek çok hayvanın yanında insan da gömüyorlardı.³⁹⁷

Konu ile ilgili olarak **Ahmet Tecemen**'in hazırlamış olduğu **Türk Kimliği** adlı kitapda dağınık bilgiler mevcuttur. Bunlardan başka **A. İnan**, **Radloff**, **Seyidoğlu** ve **Ligeti**'nin verdiği bilgiler tam zaman vermediği için buraya almaya uygun görmedik. Ancak şamanist **Beltirler**'in ölüm, ruh inancıyla yas törenleri diğer Türk kavimlerindeki gibidir.

Kafkaslarda Azerilerden sonra en fazla nüfusa sahip olan **Kumukların** bir kısmı **Anadolu**'nun çeşitli vilayetlerine yerleşik olarak yaşamaktadır. Bazı **Kumuk** efsaneleriyle **Anadolu** efsaneleri arasında bulunan paralellik³⁹⁸, kısmen de olsa *ağır*lar arasında da sürmektedir. Şu kadar ki, ölenin arkasından yas tutma adedi var, fakat özel olarak *ağır* yakma merasimi yoktur. Ancak kişisel duygulanmalar ve öleni yad etmekten öteye gitmeyen, karışık düzenli³⁹⁹ duygulanmalar vardır.

Dobruca ve **Kuzey Kafkasya Nogaylarının** folklorundan örnekleri toplayarak bir tebliğ haline getiren **Nedret Mahmut**'un verdiği bilgilere dayalı

³⁹⁵ . Esin, *Kozmogoloji*, 85

³⁹⁶ . İnan, *Şamanizm*, 190-191.

³⁹⁷ . İnan, *Şamanizm*, 191.

³⁹⁸ . Saim Sakaçoğlu, *Efsane Araştırmaları*, Konya 1992, 36

³⁹⁹ . Gökem, *Yukarıova*, 77

olarak⁴⁰⁰ ve Görkem'in adı geçen tebliğden de faydalanarak tezine⁴⁰¹ aldığı **Nogay ağıtlarının Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar ağıtlarından** pek bir farkı olmadığı, sadece **Nogayların 7'li Avşarların 8'li** hece ile ağıtlarını meydana getirdiği görülmektedir ki bu da çok küçük bir detaydır.

NOGAY

* ağala biz idik
Ortancası men edim
Kaşamagın merasında
Öleceğim bilmedim⁴⁰²*

*Todor, Akip, Zait oca
Cenazemni kıldılar
Dağılgan kemiklerim
Pansat etip saldılar⁴⁰³*

AVŞAR

* evidik bir dururduk
Çifte bilerzik vururduk
Gene birleşelim gardaş
Neden dağım dağım olduk⁴⁰⁵*

*Elin aharında öldüm
Ana görseñ hallarımı
Kendir boğaza gelişin
Dişim kesti dillerimi⁴⁰⁵*

Her iki örnekte görüleceği gibi, ağıtların arasında pek bir fark yoktur. Hatta hece sayısının yedili olmasında biraz da mahalli söyleyişin etkisi vardır diyebiliriz. Kafiye şeması, kafiye kelimesinin türü ve ölümü ifade ediş birbirinin tamamen aynıdır. Her iki ağıtta ölenin ağızından söylenmektedir. Ancak **Mahmut**'un verdiği metin ile **İnan**'ın⁴⁰⁶ verdiği metin arasında bir fark vardır ki bu da klasik veya âşık tarzı edebiyat mahsulü ile folklor ürünü ağıtlar arasındaki farktan kaynaklansa gerektir.

Karaçay - Malkar Türkçesinde ağıta "kn" adı verilmekte ve ölenlerin arkasından yakılmaktadır⁴⁰⁷. Bu kelimenin eski **Türkçe**'de musikî, makam, şiiir.

⁴⁰⁰ . Nedret Mahmut, Dobruca ve Kuzey Kafkas Nogaylarının Folkloru zerine Genel Bir Bakış. **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.I.** Genele Konular. Ankara 1986. 191.

⁴⁰¹ . Görkem. Yukarıova.. 77.

⁴⁰² . Mahmut. Bulgaristan.. 192.

Biz  kardeşidik Ortancası ben idim Kaşamagın merasında öleceğimi bilmedim
⁴⁰³ . metin kısmı. (34/5)

⁴⁰⁴ . Mahmut. Bulgaristan.. 191.

Todor, Akim Zait Hoca Cenazemni kıldılar Dağılgan kemiklerimi Bağılayarak koydılar
⁴⁰⁵ . metin kısmı (144/4)

⁴⁰⁶ . İnan. Şamanizm.. 264.

⁴⁰⁷ . İsmail Doğan. **Türkiye'deki Karaçay - Malkar Türkçesi.** (Giriş - İnceleme - Metin - Sözlük) İnönü Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Basılmamış doktora tezi). Malatya 1993. 48.

türkü, nazım anlamlarına gelen “küğ”den geldiği muhakkaktır. **Karaçay - Malkar Türkleri** arasında *ağıt* örneklerinden elimize geçen bir adet metin vardır. Bu metin “*Fevzi'nin Küvi*” diye adı geçen tezin 182-186. sayfaları arasındadır.⁴⁰⁸ Polis memuru iken düşmanları tarafından vurularak öldürülen *Fevzi'nin Ağıtını* veya “*kün*”ünü yakınları söylemiş. *Ağıt* dördlükler halinde verilmese de (x - a - x - a) kafiye şeması halinde ve düzensiz hece ile söylenmiştir. Kafiyele mızralarda genellikle sekizli hece kullanılmıştır. **Avşar ağıtları** ile konu, işleniş, eda farklılığı yoktur. **Karaçay - Malkarlar'a** ait bir diğer *ağıt* metni ise **Hasavka Savaşında Ruslarla giriştiği mücadelede şehit düşen “Umar” için söylenmiş destan - ağıt** karışımı olarak söyleyebileceğimiz metindir.⁴⁰⁹ Bundan başka “*Hasavka*” ve “*Karçat*” destanları da *ağıt* niteliği taşımaktadır.⁴¹⁰

Buraya kadar **Türklerde** yas törenleri ve *ağıt* söyleme geleneği hakkında genel bir bilgi verdik. Şimdi de bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlerinde yas törenleri ve *ağıt* söyleme geleneğini, alfabetik sıraya göre veriyoruz

1. AZERBAYCAN

Azerilerin yaşayış sahasını *Güney (İran)* ve **Kuzey (Bağımsız Cumhuriyet)** diye ikiye ayırıyoruz. Her iki kısımda da *ağıt* ve yas geleneği mevcut olup töre ve tören itibarıyla birbirine benzemektedir. **Türkiye** sınırları içerisinde de hatırı sayılır bir nüfusa sahip olan **Azeri Türkleri**'ni de bu sınıflamanın içerisine almamız gerekmektedir. Fakat **Türkiye Azerileri** arasında *Güney Azerbaycan* ile yakınlık daha fazladır. Bunda mezhep birliğinin fevkalade etkisi olduğu gibi ayrılan yönlerinin temelinde de *Sovyet* hakimiyetiyle birlikte bugünkü bağımsız **Azerbaycan Cumhuriyetine Rusların** sınıf farklılığını ve materyalist felsefeyi esas alan kültürel politikaların uygulanmasından kaynaklanmaktadır.

Eski devirlerde **Azeriler** ölüme sırlı bir hadise gibi bakmışlar. Ölümün asıl mahiyetini anlayamadıklarından “*Ruhun ölmezliği*” hatta ayrı-ayrı şahısların ölümsüzlüğü hakkında meraklı efsanelerin yaratılmasına sebep

⁴⁰⁸ Doğan, **Karaçay - Malkar.**, 182 - 186.

⁴⁰⁹ Ufuk Tavkul, **Kafkasya Dağlarında Hayat ve Kültür**, İstanbul 1993, 295 - 299

⁴¹⁰ Tavkul, **Hayat ve Kültür.**, 270 - 292.

olmuştur. *Azerbaycan folklorunda, umumiyyetle şark mitolojisinde Hızır gibi mitolojik kahramanı yaratılması da bu sebepten ileri gelmiştir.*⁴¹¹ Dünyanın bir çok milletinin felsefi ve dini görüşlerinde olduğu gibi, eski **Azerbaycanda** da ruhlara hürmet, saygı, ölenleri belirli günlerde yad etmek maksadıyla "*Ata-baba günü*" merasimi geçirilmiştir. (*halihazırda yılın belirli günlerinde kabır ziyaretlerinde bulunmak adı geçen merasimin kalıntılarıdır*). "*Avesta*" da ata-baba ruhları hakkında özel bir bölüm vardır. Güya ruhlar (*Feravaşlar*) insanlara saadet, kut ve ürün bolluğu hakkında kötülük devleri ile vuruşurlar. Fakat onlar insanlardan saygı ve sevgi görmedikçe korkunç bir güce çevrilip, felaket getirirler. *Ona göre de "Avesta"*da "*ruhları yad etmek*" günü her yıl mart ayında, baharın gelmesi arefesinde geçirilirdi. Halihazırda da yılın bu günlerinde yeni ölen ayrı yarı şahıslara, her ailenin ilk atasına yas saklanır, onun kabrini ziyarete giderler. Özellikle bahar "*Nevruz*" bayramı arefesinde akraba ve dostların hatırası "*...filancanın kara bayramıdır*" diye söz edilir.⁴¹²

Eski devirlerden başlayarak **Azerbaycanda** ölen adama, onun ailesine hürmet ve saygıyla yaklaşmışlar, ölene şiir diliyle, bayatıyla ağlamışlardır. Ölenin üstünde okunan böyle manzumelere "*ağır*" denilir.

Ölüye şiirle ağlamanın çok eski bir tarihi vardır. Bu konuda ünlü yazar E. **Hakverdiyev**: eski **Azerbaycanda** ölen kahramanlar için ağlama bir adet olmuştur. O gün halk bir yere toplanırdı. Bu toplanmaya "*yug*" diyorlardı. (Yuglamak - ağlamaktan gelmektedir). Toplananlar için ziyafet verilirdi. Özellikle çağırılan "*Yuğcular*" ise ikitelli kopuz çalıp oynuyordular. Yuğcu öncelikle ölen kahramanın yiğitliğini söylüyor, önu övüyordu. Sonra da kahraman için *ağır* söylemeye başlıyordu. Toplananlar da bu *ağır*a iştirak ederek hüngür hüngür ağlıyorlardı.⁴¹³ Daha sonra E. **Hakverdiyev**'in yazdığına göre, **Azerbaycan, Moğolların** istilasında kaldığı devirlerde ölüye ağlamak, cenazesi üstünde saç yolmak, şivan koparmak adeti gittikçe yeni yeni şekiller almaya başladı. Bu adeti,

⁴¹¹ Veliyev, *Azerbaycan Folkloru*, Bakü 1985, 110.

⁴¹² Veliyev, *Azerbaycan Folkloru*, 111.

⁴¹³ E. Hagverdiyev, *Seçilmiş Eserleri*, C II, Bakü 1957, 92.

dini merasimlerde, dolayısıyla Şiiliğin "*İmam evlatlarının matemi*" gününde daha da şiddetlendirmişlerdir.

Bir meclis halinde yapılan yas törenlerinde söylenen ağlamalı deyişlere ağı adı verildiğini söylemiştik. **Caferoğlu** bunu "Erkekler tarafından yapılan merasim esnasında ve sonra ölünün ailesi ve akrabaları tarafından büyük bir ağı meclisi kurulur. Bu meclise diğer bir çok tanıdık ve tanımadık kadınlar da iştirak ederler. Ölünün eşyalarından bazıları, kadınların toplandığı odanın ortasına konulur. Eşyanın etrafında toplanırlar. Kadınlardan biri, ekseriya ölünün yaşlı bir akrabası, hazin bir sesle şiirler inşad ederek, yahut muhtelif bayatılar söyleyerek ölüye ağlamaya başlar. Muvzuu itibariyle de ölünün mevkiine, yaşına ve haline göre vasıflarını tarif eder. İlk ağlayan yahut ağı meclisini idare eden kadını, diğer birisi takip eder. Meclise iştirak eden diğer kadınlar da, asıl ağıcı kadına tempo tutarlar" diye tarif etmektedir.⁴¹⁴

Ölen adamın cenazesi üstünde "*saç yolmak*", onun kabrine, yakınlarının saçından kesip koymak başka bir itikadla da ilgilidir.

Folklorcu **B. Abdullayev** der ki "*...saçın insanın hayatını, ömrünü temin eden, hatta ölenin sonra da ömri diriltiren vasıtalarından olmasına dair mitler vardır.... Eski zamanlarda ölenin yakın adamları saçlarını yolup ölenin cenazesi üstüne koyarlarmış.*" Başka bir inanca göre "*....güya bütün kötülük güçlerinin sihir yapmak becerisi saçları ile mümkündür. Onların saçları kesilince sihir yapamaz olurlar*", hatta bazı inançlara göre güya "*.... saçın kırılması veya kesilmesi ömrün azalması demektir.*" Ona göre de *Heredot*'un verdiği bilgiye göre, "*....İran hükümdarları yılda bir defa -doğum gününde başını yuyarmış. Bazı yerlerde, mesela Yeni Zelanda'da saçı traş etmek için günler tayin olunmuş ve bu münasebetle ayınlar düzenlenmiştir.*"⁴¹⁵

Bu inançlar gösteriyor ki, saç yolmak, ölen adamın haline acımak ve onun yolunda kendi ömrünü azaltmak maksadı ile bağlı olmuştur.

Ölen kişi kadın ise kadın, erkek ise erkek yuyucular yuyup kefenlerler. Mevtanın yanına namahrem kişi yanaşturmazlar. Her koltuğunun altına pamuğa

⁴¹⁴ Ahmet Caferoğlu, Azeri Türk Hayatında Batıl İtikatlar, Türklük, III, 1939, 196.

⁴¹⁵ B. Abdullayev, Azeri Şifahi Halk Edebiyatına Dair Tetkikler, C.VI, 96-97

sarılmış *söğüt ağacı* konur.⁴¹⁶ Ölene kimin eli değerse gusl abdesti alıp temizlenmektedir.⁴¹⁷

Azerilerin tertip ettiği yas merasimlerinin "*Kitab-ı Dede Korkud*" da muayyen izleri vardır. Mesela "*İç Oğuz Dış Oğuz'a Asi Olup Beyrek Öldürüldüğü Boy*" da ağır yaralanıp, öleceğini hisseden Beyrek derki:

Yiğitlerim, yerinizden uru durun,

Ak-boz atının kuyruğunu kesin!

...Goçağın divanına çapıp varın

Ak çıkarıp, kara giyin!

Sen sağ ol, Beyrek öldü,-deyin!"

Beyrek'in ölümünü dostları, ailesi böyle karşılarlar.

"Beyrek'in bahasına, anasına haber oldu,

*Ak evi eşliğinde şıyanı koptu. Kaza benzer kızı-gelini ak çıkarıp kara giydiler. Ak-boz atının kuyruğunu kestiler...."*⁴¹⁸

Kahraman için en değerli şeylerden biri onun atıdır. Atın kuyruğunu, yelesini kesmek, onun ömrünü kısaltmak; ölüme mahkum etmek gibi (Anadolu'da olduğu gibi) düşünülmektedir. Umumiyetle atın kuyruğunun, yelesinin kesilmesi (kırılması) kesinlikle sahibine mal edilir. Bu inanç at sahibini alçaltmak, rüsvay etmek demek imiş. İlk devirlerde böyle hareketler intikam almak maksadıyla edilmiştir.

"*Deli Kür*" romanında *Çahandar ağa*nın başına böyle bir iş gelir. :

"..... Bedenini üşütme götürdü. Gözlerine bir hayli inanmadı. Sarhoş gibi iki üç defa atın etrafında dolandı, elini bir de atın yanına çekti. Çot ve dikenli tüyler omu avucunu daldı.

*Her şey aydın idi. Atın yelesini, kuyruğunu kırmıştılar. Ona bir daha sataşmışlar, onu tahrik etmiştiler."*⁴¹⁹

Bir yaş destanında:

⁴¹⁶ . Ehliman Ahundov, *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri*, aktaran: Semih Tezcan, Ankara 1978, 449.

⁴¹⁷ . Ahundov, *Halk Yazını*, 450.

⁴¹⁸ . Demircizade, *Kitab-Dede Gorgud Destanlarının Dili*, Bakü 1959.

⁴¹⁹ . İsmail Şihli, *Deli Kür*, Bakü, 1968, 340-341.

*Yığılıban, ağlayıban döldular,
Reht-i vücudum tamam soydular
Namazımı gılıp gahre goydular,
İnkir, Münkir ile oldum hoş göftar*

ölüm olayından sonra yapılan işleri anlatmaktadır.⁴²⁰

İslam dininin **Azerbaycan'da** kök salması yas merasimlerinde bazı değişiklikler meydana getirmiştir. Ölünün defininde yeni olumlu değişiklikler meydana gelse de (yuyulması, kefenlenmesi vs.) ölüye ihsan verilmesi din hizmetlilerine kazanç kaynağı olmuştur. Özellikle ölünün üçü, yedisi, kırkı ve yıldönümünde **Kur'an** okunması, **Kur'an**'ın bağlanması vs. ölü sahibini hem maddi, hem de manevi yönden sarsmıştır. Kaydedilmelidir ki, okunan duaların manası halkın, çoğunluğunun aydın olmadığını bilen din hizmetlileri, **Kur'an**'ın da sihirli etkisi altında istedikleri gibi kazanç elde etmekteydiler.

Azerbaycan'da Sovyet hakimiyetiyle birlikte yas merasimlerinin mana ve mahiyetinde, özellikle şehirlerde büyük değişiklikler olmuştur. *Karınfil* ile ölen kişi veya kişiler sembolize edilmektedir. **Azerbaycan** şehitliğinde buna şahit olunmaktadır.

Şehir ve köylerde ölenlerin cenaze merasimlerinde, ölenin halk için, çevresi için yaptığı faydalı işlerden bahsedilir, ölenin anılarından anlatılır. Bu düşüncenin temelinde, herşeyden evvel merasime katılanlara, özellikle gençlere yönelik bir eğitim ve yönlendirme yatmaktadır.⁴²¹ Bu yönüyle de diğer bölgelerdeki **Azeri** yas merasim ve törelerinden ayrılmaktadır.

Azerbaycan halkının tarihinde yas merasimi ateşperestlik devirlerinde daha yaygındır. "*Ata baba günü merasimi*" adıyla **Azeri** kültür hayatında kendine has özel bir yere sahiptir. Yas merasiminde öleni büyük bir gösterişle uğurlamak için güzel sesi olan, ağı söylemek kabiliyetine sahip şahıslar davet edilirdi. Kadınlar tesirli, şiiriyatça güçlü ağları önceden ezberler, onları belirli bir ahenkle okurlardı. Yas merasimi esnasında söylenen ağlar ölenin aile hayatına, yaşına özgün olarak seçilirdi. Ağı söyleyen kadınların çoğu güzel sese ve geniş ezbere

⁴²⁰ . Sakaoğlu, Alptekin, Şimşek, *Azerbaycan aşıkları ve El şâirleri*, İstanbul 1985, 149

⁴²¹ . Veliyev, *Azerbaycan Folkloru*, 111-113.

dayalı bilgiye sahip oldukları gibi, yeni yeni *ağıtlar* da söyleyebiliyorlardı. Bu *ağıtlar* dilden dile dolaştıkça işlenir, cilalanır ve halkın malı olurdu. *Ağıt* söyleyenlere *müşate* adı verilmektedir.⁴²² *Ağıtlara* yalnız yas nağmeleri gibi bakmak doğru değildir. *Müşateler* ağıya başlamadan önce giriş olarak Hz. *Hüseyin*'i yadeder ve ona bir *mersiye* veya *okşama* söyler. Bunlar **Türkiye Azerileri** arasında “*maktef*” adıyla bilinmektedir.

Şii inançları içerisinde *Muharrem* ayının ilk on gününe bağlı inançların sadece Şiiler arasında değil hemen bütün eski toplumlarında benzeri hadiseleri kaplayan kutsal yas törenleriyle ilgisi vardır.⁴²³

Bu şiir parçalarında, bayatılarda olduğu gibi, halkın hayat tarzı, ekonomik yapısı, sosyal teşkilatları ve onlarla olan ilgisi sanatkârane bir üslupla kendisini gösterir.

Anadolu'nun ortalarında yerleşik olan **Avşarlar** ile **Azeri** sahasında söylenen *ağıt* ve yas merasimleri arasında çok az bir farklılık vardır ki o da mezheb meselelerinden ve farklı kültür etkileşmelerinden kaynaklanmaktadır.

Azerbaycan'daki yas merasimlerinde, **Türkiye**'de olduğu gibi Ağlayanlar annedir.⁴²⁴

*Bu derdi ganam gerek,
Odlara yanam gerek.
Yad ağlar üzden ağlar
Ağlasın anam gerek.*⁴²⁵

veya:

*Analar yanar ağlar
Günlerin sanar ağlar
Döner göy göyercine
Yollara gonar ağlar*⁴²⁶

Erkek evladın ölümüne daha çok yanılır:

⁴²² H. H. Hatemi, *Azerbaycan Folklorundan Derlemeler*, Türk Kültürü, XXIV/271, 243.

⁴²³ Metin And, *İslam Folklorunda Muharrem ve Taziye*, Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı 1976, Ankara 1977, III, 1.

⁴²⁴ Mehmet Sezgin, *Bayatılar*, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek lisans tezi), Samsun 1989, 68-73.

⁴²⁵ Veliev, *Azerbaycan Folkloru*, 136

⁴²⁶ Ahundov, *Halk Yazını*, 74

*Ağlayan başdan ağlar
Kirpikden kaşdan ağlar
Oğlı ölen analar⁴²⁷
Durar obaşdan ağlar⁴²⁸*

Kız kardeşler erkek kardeşleri için kendilerini feda ederler:

*Bir'gus gelir Ağdaşdan
Heber verir gardaşdan
Gardaş bacıdan doysa
Doymaz bacı gardaşdan⁴²⁹*

Yetim ve öksüz kalanlar kuzular gibi meleşir, annesini arar. Onların gözlerinin yaşı kurumaz :

*Araz daşanda meler
Kür govuşanda meler
Anasmdan bälalar
Ayrı düşende meler⁴³⁰*

*Aşmağa asan dağlar
Gar başın basan dağlar
Yetim çoh çetin güler
Ağlasa hasand ağlar⁴³¹*

Kefen ve mezar ağıtta zikredilir:

*Elemi şamda meler
Urunda, Şam'da meler
Yahasız köynek giyen
Bacasız damda meler⁴³²*

Felek her işin sebebi ve sorumlusudur:

*Aman felek , dad felek,
Heç olmadım şad felek
İçirdiğin şerbetten
Özüm de bir dad felek⁴³³*

⁴²⁷ Bu mısra bazen "Gardaş veren bacılar" şekline de girmektedir.

⁴²⁸ Azerbaycan İncileri (Bayatı, Goşma, Tecnis). Haz: Elhan Memmedov. C.5. Bakü 1988. 12.

⁴²⁹ Ahundov. Halk Yazını. 124.

⁴³⁰ Azerbaycan İncileri. 14

⁴³¹ Azerbaycan İncileri. 15

⁴³² Ahundov. Halk Yazını. 73

⁴³³ Azerbaycan İncileri. 13.

Ölüme sebep olanan öfke duyulur. beddua edilir:

*Mən aşıq goşa dağlar
Çatıp başbaşa dağlar
Sizdə oğul yitirdim
Dönesiz daşa dağlar*⁴³⁴

veya:

*Ards Aras can Aras
Mən sənə gurban Aras
Zaman beni yandırdı
Sən də alış yan Aras*⁴³⁵

Yası çeken kız kardeşir:

*Köynəğin alacadır
Geymişen alacadır
Göy ağlaşın bacılar
Gardaşın balacadır*⁴³⁶

veya:

*Ezizəyem ay gardaş
Gəşin ucu yay gardaş
Ölse bacılar ölsün
Heç deməsin yay gardaş*⁴³⁷

Düşman her yerde düşmandır:

*Bağcanın üstü olmaz
Ocaksız tüstü olmaz
Dosttan düşman tapılar
Düşmanın dostu olmaz*⁴³⁸

Yas çekenler sararır:

*Bağmda üzüm sarı
Yemeli üzüm sarı
Yara gelen gadam
Çəkerem özüm sarı*⁴³⁹

⁴³⁴ Ahundov, Halk Yazını, 73.

⁴³⁵ Azərbaycan İncileri, 14.

⁴³⁶ Ahundov, Halk Yazını, 74.

⁴³⁷ Ahundov, Halk Yazını, 68.

⁴³⁸ Azərbaycan İncileri, 17.

⁴³⁹ Azərbaycan İncileri, 17.

Dağlara seslenilir:

*Eziziyem dağdağan
Dağda biter dağdağan
Avcu vurur balasın
Göl-göl oldu dağda gan*⁴⁴⁰

Burada gördüğümüz kadarıyla ağı adı verilen bu dörtlüklerin Anadolu'da mani karşılığı olan bayatilerden konu itibariyle farkı olsa da, şekil ve söyleniş itibariyle bir farkı yoktur. **Helimoğlu**'da bunu teyit etmektedir.⁴⁴¹ Ancak bunlar ağı adı verilen bayatı formundaki yedi heceli dörtlükler için geçerlidir. Esasen bayatilerin hüznünlü olayları konu aldığı da söylenebilir. Çünkü sonu acıklı bir olayla biten hikayelerde söylenen şiirlerin afkasından söylenen türkü ile ilgili olmayan bayatiler de söylenmekteydi. Bunlar konunun acıklı olduğunu belirtmeye yarıyordu.⁴⁴²

Azerbaycan sahasında *ağıt* yerini alan şekil itibariyle bayatılara benzemeyen "*şiven*" lere de rastlıyoruz. *Şiven*lerin Anadolu'da, **Pınarbaşı**, **Sarız**, **Tomarza**, **Avşar** *ağıtlarında* karşılaşılan öleni övmeye yönelik bölümlere ne kadar çok benzediğini söylememize gerek yok sanırız.

*Altı bedov atlı
Eli çerkez gemçili
Arhası dağ desteli
Çiyi zer tüfenkli*

*Gümüş hençelli
At bağırı çatladan
Düşmen bağırı yaran
Aslan ürekli*

*Şir bilekli
Benöfşe buğlu
Mina boylu*

⁴⁴⁰ **Azerbaycan** *İncileri*, 53

⁴⁴¹ Muhsine Helimoğlu Yavuz, *Azerbaycan Halk ErebİYatı ile Türkiye Halk EdebİYatı Arasındaki Benzerliklere Genel Bir Bakış, İpekyolu Uluslararası Halk EdebİYatı Sempozyumu Bildirileri* Ankara 1993, Ankara 1995, 517

⁴⁴² Şimşek, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Ders Notları: Altınkaynak, *Halk Hikayeleri (Metin Tahlil)* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), Kayseri 1993, 54

*Darvaza kürekli
Gen smeli
Gözli kızlar avarısı
Dili kızlar elçisi*

*Atm gara zil gara
Mindin getdin ilgara
Sen ilgardan gelince
Anan geydi zil gara*

*Geden gara atlı getme
Yolum uzakdı getme
Ananın bacının göz yaşı
Sene duzalıdı getme*

Açılmayan tüfengin, sıvrılmeyen hençerin, öz canına gurban! Ay kimi doğdun, gün kimi battın, minende at bağırı yardım, saydığma salam verdin, saymadığma yan verdin, düşmenine dirsek gösterdin, genimine gan utdurdun!

Altının bedov atma, çiğninin tüfengine, terkinin dolu hurecuna, ağzının keserli sözüne anan gurban, ay bala!⁴⁴³

İkinci bir örnek olarak bayatılara benzemeyen fakat bayatılarla bezenmiş olan, **Garabağ Hakimi İbrahim Han**'ın oğlu **Cevad**'ın ölümü üzerin anasının dilinden söylenen bir *ağıttır*. Bu *ağıt* ile şeklen olmasa da konu ve işleniş itibarıyla sahamızdaki *ağıtlarla* benzerlik vardır.

OĞUL VAY!...

*Növrete Cavad'im
Güldeste Cavad'im
Heyif olaki gettin sen
Ey heste Cavad'im!*

*Galdı bedovun cerge düzülmüş başı bağılı,
Üstü bezenen heletin eshablı, yaraglı
Her dem yolunu gözler atm ohlu, sedahlı
Peykanlı Cavad'im
Saf ganlı Cavad'im
Çıhtım nece tez sandan
Ad sanlı Cavad'im*

*Divanhanada bahubanı gulların ağlar,
Gapında eli bağılı durup ellerin ağlar
Bülhülün ohür bağda kızıl güllerin ağlar.
Hörmetli Cavad'im
Mürvetli Cavad'im
Hesretle yumdım gözünü
Hesretli Cavad'im*

⁴⁴³ . Ahundov, Halk Yazını., 65-66.

*Gülzarıma, aranıma, yaylalığma gurban,
Kaşanesi virane; boş otağıma gurban,
Gettin, ay oğul, nece döziün dağıma gurban.
Himmetli Cavad'ım,
Geyretli Cavad'ım!
Gayıt geriye, gayıt amandır,
Şövkətli Cavad'ım
Yayınma gözümden, dinim, imanım, oğul vay!
Fikrim, heyalim, tende şirin canım, oğul vay!
Derdini çeken eller ilen yanıım, oğul vay!
Heybetli Cavad'ım
Güdretili Cavad'ım!
Gel etme feramış meni,
İzzətli Cavad'ım!
Meni gözü yaşlı geyüp, o taya gedirsən,
Yeni bu fənadım köçüp ükbaya gedirsən
Kamallı Cavad'ım,
Zavallı Cavad'ım!
Toyn yasa dönen,
Gara ikballı Cavad'ım!
Oğul vay, oğul vay, oğul!..⁴⁴⁴*

Buradaki şekil klasik âşık edebiyatının veya **Azerbaycan** elit edebiyatının bir numunesi olarak ele alınmalıdır. **Kanuni Mersiyesi** ne ise **Oğul Vay**'da odur diyebiliriz.

Azerbaycan sahasında **Anadolu** sahasına göre âşık makamları, tür ve şekilleri daha inkişaf etmiş durumdadır. **Anadolu**'da hepsine birden *ağıt* adı verilen şiir türlerinin **Azeri** sahasında farklı şekillerde adlandırıldığını görmekteyiz. *Derbeder, Civan Öldüren, Atüstü, Şivan* adlı ye makamlarına **Anadolu** sahasında topyekün olarak *ağıt* adı verilmektedir. **Azerbaycan** sahasının **Türkiye**'ye en yakın kısmı **Kars** ve çevresinde âşıklardan, özellikle **Azeri** âşıklardan yaptığımız derlemeler arasında "*Zarınçı makamı*" adıyla söylenen bir şekil var ki bu makamın **Anadolu** sahasındaki âşık edebiyatı numuneleri içerisinde *ağıt* adı verilen şiir veya deyişlerden bir farkı yoktur. '**Oğul Vay**'da görülen şekle ve muhtevaya çok benzemekte, ayrılan taraf sadece şekildeki küçük farklılıklardan oluşmaktadır. Her

⁴⁴⁴ . Ahundov, *Halk Yazını*, 75-76.

dörtlüğün arkasından ölüm konulu bir *bayatı* söylenen bu makamı biz "*Ağıt Nedir*" başlığında verdiğimizden burada tekrara düşmemek için yenilemiyoruz.

Azerbaycan halk müzikisi ile bayatılar arasında bir ilişki vardır. Bazı halk musiki şekillerine bayatı adı eklenerek söylenmesinden "*Bayatı-kürd, Bayatı-şiraz, Çoban bayatı* vs gibi" bayatıların **Azerbaycan** halk edebiyatı arasında ne denli önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

E. Demircizade'ye göre **Oğuzlar** arasında yaygın olarak söylenen halk şiir türleri **Oğuz** boylarının adlarına göre "*Bayatı, Aşari, Varsağı, Çaytağı* vs gibi" adlandırılmaktadır.⁴⁴⁵ *Muharrem* taziyelerinden Türk asıllı **Hür**'ün şehadetini konu alan bölümde **Aşari** makamında birkaç yerde *Kerbela*'nın sıkıntılarını anlatan bölümler bulunmaktadır ve temsilen *H. Abbas* veya **Hür**'ün bizzat kendisi söylemektedir.⁴⁴⁶ Ancak bunların metinlerini ele geçiremediğimizden herhangi aydınlatıcı bilgi veremiyoruz.

2. KAZAKİSTAN:

Eski **Kazaklara** ait, **Abakan** bölgesinde yeni demir çağından kalma mezarlar vardır.⁴⁴⁷ Bu eski devirlere ait mezarlarda buluntulara göre ölenler birlikte kurban edilen hayvanların kemikleri ve özel eşyaları bulunuyordu.⁴⁴⁸ Kadın mezarlarından yalnızca süs eşyası ve yiyecek kabı çıkarken, erkek mezarlarından demir silah ve aletler, kurban edilen hayvanların kemikleri ile et ve rakı konulan kaplar bulunmaktaydı.⁴⁴⁹

Kazaklar arasında ölenin arkasından diğer Türk kavimlerinde olduğu gibi *ağıt* yakılmaktadır. Konuyla ilgili olarak **Görkem**'de bu konu hakkında bilgi verilmiştir.⁴⁵⁰ Burada verilen bilgiler **İbrahim Altınşarin** hazırlamış olduğu **Layik Altınmakas**'ın çevirdiği bir makale⁴⁵¹, **Abdulkadir İnan**'ın Makaleleri ile

⁴⁴⁵ Demircizade, *Dede Gorgud*, 7. Ayrıca bu konu için bkz: Maarife Hacıyeva, Celal Tarakçı, Şahin Köktürk, *Azerbaycan Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Samsun 1995.

⁴⁴⁶ And. Muharrem ve Taziye., 23-25.

⁴⁴⁷ W. Radloff, *Sibirya'dan*, Çev: Ahmet Temir, İstanbul 1956, 128.

⁴⁴⁸ Radloff, *Sibirya'dan*, 129.

⁴⁴⁹ Radloff, *Sibirya'dan*, 131.

⁴⁵⁰ Görkem, Yukarıova., 71-73.

⁴⁵¹ İbrahim Altınşarin "1870 Yıllarında Kazak Türklerinin Ölümle İlgili Adet ve Merasimleri", Çev: Layik Altınmakas, *Türk Kültürü*, XXII/250, 1984, 128-129.

Şamanizm araştırması,⁴⁵² *Radloff* un *Sibirya* ve çevresinde yaşayan **Türkler** üzerine yaptığı derleme ve tarama faaliyetleri⁴⁵³ ile **Ögel**’in **Kültür Tarihi**,⁴⁵⁴ çalışmalarından mürekkeptir.

İslam halkasındaki **Kazak Türklerinin** *ağüt*larının kafiye şemasının a - a - x - a şeklinde olması ile **Pınarbaşı, Sarız, Tomarza** *Avşar* *ağüt*larının kafiye şeması arasındaki benzerliğe ilerde değineceğiz.

Doğu Türkistan’daki bağımsızlık mücadelesinde *Çinliler* tarafından şehit edilen **Osman Batur**’a da böylesi şiirler yazılmıştır. Ancak elimize geçen bir metinden çıkardığımız sonuç, bu kahramana yazılan şiir *ağüt*tan ziyade bir destan parçası bir intikam yemini özelliği taşımaktadır ve bir erkek tarafından yazılmıştır.⁴⁵⁵

Ayrıca hürriyet için verilen mücadelede pek çok kişi şehit düşmüş ve bunların arkasından da bol miktarda şiir yazılmıştır. Bu metinleri **Altaylarda Kanlı Günler**⁴⁵⁶ ve **Kazak Türkleri**⁴⁵⁷ adlı kitaplarda bulabiliriz.

Bahçeleri nazardan korumak için kurukafa asıldığı, evleri razardan korumak için hayvanın kürek kemiği takıldığını görüyoruz.⁴⁵⁸ Ölümden sonraki hayat ve atalar kültü ile doğrudan ilgili olan bu davranışların **Pınarbaşı, Sarız, Tomarza** *Avşar*larında da buna benzer uygulamaları görmüş ve bunların evlere asılan birinin de **Ayrınlık Köyünde (FOTOĞRAF:2)** fotoğrafını çekmiştik.

Radloff un tespitlerine göre öte aleme giden ruhlar, kendilerinden sonra gelecek olan ruhlara yardım ediyorlardı.⁴⁵⁹ Ve yine *Radloff* tesbitlerine göre “*yurtun temizlenmesi*” töreni şamanların asli vazifeleri olarak⁴⁶⁰ bilinenmekteydi. Şamanlar *yurtunu* terketmeyen ruhlar için bir ayin tertip ediyorlardı.⁴⁶¹ Bu ayinin

⁴⁵² İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm* adlı kitabı ve; *Makaleler ve İncelemeler* adlı kitabında topladığı makaleleri.

⁴⁵³ Radloff, *Sibiryaden: Wörterbuch: Proben* adlı kitapları

⁴⁵⁴ Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.IX, (Türk Halk Musikisi Aletleri), Ankara 1987

⁴⁵⁵ Hasan Oraltay, *Kazak Türkleri*, İstanbul 1976, 236-237

⁴⁵⁶ Hızır Bek-Gayretullah, *Altaylarda Kanlı Günler*, İstanbul 1976.

⁴⁵⁷ Oraltay, a.g.e.236.

⁴⁵⁸ Ali Berat Alptekin, *Yesevi Ocağında 210 Gün*, Elazığ 1996, 266.

⁴⁵⁹ Radloff, *Sibiryadan*, 15.

⁴⁶⁰ Radloff, *Sibiryadan*, 61.

⁴⁶¹ Radloff, *Sibiryadan*, 58-62. Bu sayfalar arasında yapılan tören en ince ayrıntısına kadar anlatılmıştır. Bkz. *Sibiryadan*, 21-58.

tertup edilmesinde *Sibirya*daki şamanist **Kazakların**, ölüm korkusu ve ölenlerin yollarının uzak ve yorucu olması bahanesiyle kendi ailesinden kimseleri de yanına alma isteğine binaen meydana gelecek ölümlerin önünü almak, önceden ölenlerle henüz ölenin ruhlarını bir araya getirmek düşüncesi vardır. Şüphesiz böyle bir töreni atalar kültü ile de birleştirme imkânımız olacaktır. Bu tören esnasında şamanın okuduğu duaların bir *ağıt* özelliği var mıdır bunu bilemiyoruz.

Alptekin'in kendi gözlemlerine dayanarak verdiği bilgilere göre günümüz **Kazak** ölüm adetleri ile **Türkiye Türkleri** adetleri arasında büyük benzerlikler vardır. Bu adetlerin bir kısmı da **Türkiye Türklerince** çok yakın zamana kadar devam etmiş ve günümüz şartlarında terkedilmiş olanlardır. İslamiyetin bu geleneği ortadan kaldıramadığını, ancak *islamileştirdiğini* söyleyebiliriz.

Ağıt kelimesinin karşılığı olarak "*coktav*"⁴⁶² kelimesi kullanılmaktadır. Bu kelimenin "*Joktav*"⁴⁶³ şeklinde de yazıldığını biliyoruz ki doğrusu da bu olsa gerektir. Bunları her insan söyleyebildiği gibi "*akın*" adı verilen şâirler de söyleyebilmektedir.

Ölüm hadisesi olduğunda başı *Kible*'ye çevrilip (*çenest sarkmasın diye*) bağlanmakta ve gözleri kapatılarak elleri yanına salınmaktadır. Mollalar **Kur'an** okurken, cenaze evinde bir grup kişi *ağıt* yakar. Bu *ağıt*çılar erkektir ve *ağıt*lar genellikle *dombra* eşliğinde söylenmektedir.⁴⁶⁴ Kefenin dışına bazen beyaz kilim de sarıldığı olmaktadır.

Cenaze evden çıkarken kadınlar yüksek sesle *joktav* (*ağıt*) söylerler.⁴⁶⁵ Acının tesiriyle kadınların yüzlerini başparmaklarıyla yırttığı da olmaktadır. Kadınlar mezarlığa gitmemektedir. Ölen erkeğin karısı başına *kara oramal* (örtü-eşarp)- örter. Kadın ve erkeğin kızkardeşleri *ağıt* söylerler.⁴⁶⁶ Bu geleneği bız *Araplarda*⁴⁶⁷ ve **Pınarbaşı, Sarız, Tomarza** *ağıt*larında da görüyoruz. *Ağıt*larda ölenin vasıfları sıralanmaktadır.

⁴⁶² . **Kazak Tilinin Sözdüğü**, Çev: Komisyon, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi XXX, Haziran 1984, 46; Görkem, Yukarıova., 72; İnan, Şamanizm, 192.

⁴⁶³ . Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, Ankara 1991, 32 ; Alptekin, 210 Gün., 260

⁴⁶⁴ . Alptekin, 210 Gün., 261.

⁴⁶⁵ . Alptekin, 210 Gün., 261.

⁴⁶⁶ . Alptekin, 210 Gün., 262

⁴⁶⁷ . Clément Huart, Arab ve İslam Edebiyatı, Çev: Osman Sezgin, Ankara 1971, 36

*Kırama jıyıp el kılıp
Kojm taza saktağan
Tili şaypay tendegin
Akılmen toktatkan
Köldegi akkıwı davıstı
Ak sınıkar kustay dabıstı
Ergergen düspanga
Aydaharday jabıstı
Ertegi ötken azanday
Eldin kammı oylağan⁴⁶⁸*

Kazak sahasında klasik tarza söylenen *ağıtlar* Anadolu sahasındaki âşık tarzı *ağıtlara* benzemektedir. XVI. asırda söylenen “Orak Mamay Jırı”nda bu benzerlik açıkça görülmektedir.

Mamay - Orak. Mamay ağıdındaki yiğit Edigenin (1352-1419) torunu. Tarihi bilgilere bakıldığında, **Orak, Mamay** XVI. asrın başında doğmuş. Tatar tarihçisi **Atlasov**’ın “Süyünbike” adlı kitabında (1913) 1560-1565 yılları arasında **Mamay**’ın **Kırım** bölgesine kadat bilindiğini söyler. (Aynı olup olmadığı hakkında kesin bilgi veremeyeceğiz ancak *Altmordı Hanlarından Mamay hakkında da bir ağıt vardır. Bu iki Mamay’ın aynı olma ihtimali fazladır.*)⁴⁶⁹ **Orak**’ın ağıdı adıyla **Mamay**’ın annesi **Karavlek** degen kadın yakmıştır. Bu ağıt 1926’da *Moskova*’da *Arap* harfleriyle (23 ağıt) diğer ağıtlarla birlikte birinci baskı olarak neşredilmiştir.

*Ay Oragım Oragım
Yalnız kaldın sevdiğim
Mamaycan idi saadetin
Bir karımdan doğan
İki idi kardeşin
Düşmandı yendin Urusu
Dostsuz kaldın sevdiğim
Dünya çirkin kurusun
Sevdiğim Orak, oy, Orak.
Türkistan Türklerine hürriyet denilse
Yaşlılarını topladı Orak
Mamay gitti ardınca
Kardeşiz yalnız kaldı Orak
Adını düşman koysa
Mamay idi senin dostun
Orköz⁴⁷⁰ idi bincğin
Ardında yalnız sen kaldın
Mamayı gördüm ölüsünü*

⁴⁶⁸ Alptekin, 210 Gün, 262.

⁴⁶⁹ İnan, Makaleler ve İncelemeler II, Ankara 1991, 264

⁴⁷⁰ Orköz: Dört at anlamına gelen özel isim. At adı.

Mamaycan boylu boyunca uzandığında
Arslan kurt etini yer
Yanıyor idi vatanım
Mamay idi kuvvetim
İki yıl çölde kaldı
Kaldığına ammadı sıyan adını
Her gün indi güne yeniden
Koyu sürüsüne giren kurt gibi
Yılmaya gelmez kuvvetin
Düşmanından asker telef etmeye
Mamay idi yoldaşın
Mamay hızlı yürüdüğünde
Geçer idi nöbeti
Mamaycan hızlı yürüdüğünde
Memleketini düşmana vermedi
Ekini ileri uzatmadın
Ormanbet beyi götürüp
Nogayları topladın
Altın takım üstüne

Fani dünya dönüyor
İkisinin karşısında
Eccim yetip ölmedim
Ayna gibi Oragun
Düşmana şimşek gibi silahım
Duyulur karşıdan kurt gibi

Dağılmasa iyi idi
Dağ eteğinde konağın
Düşmanlara direnen
Ayağın sarmaya iyi idi
Sarı ala tuğu sallandırıp
Kalmaya koymadan bozdum kaleyi
Hanlarda bildin emelini
Mamay gözümün nuru idi
Hen kengeşi kurulsa
Gösterişli güzel törelî idi
Düşman kengeşi kurulsa
Korkutucu atik er idi
Şaşırnlar akıl sorar
Fikri derin er idi
Han daralıp, halk şaşırsa
"Kapanmayan Nogaylı
Düşmanın nerde" der idi
Belindeki bel bağın
Göğsü heyecanla vurup
Kara koç gibi kan yutup
Kan yutmasa üzülen
Kaldığı yere yerleşen
Polatını çara bileyen
Bedev atını bağlayan
Şahinin yüzünü göremedi
Dört kör hayvanı güden
Köyün üstünü toz kılan
Yulovı toplayıp bağlayan

Şehrin etrafını savaşa
Günler boyu
Allah'tan buyruk geldikten sonra
Alıma sığmayan
Gümüşten kepçe oyduyan
Kötü kara sabanı
Her tarafımdan bıraktıran
Altı kenetli Ak-Orda⁴⁷¹
İçine ipek giyen
Omurla kavga edenin günü kandır
Altın takip koyulan
Sana bakıp ağıt yakan
Kazakların börtünü sen de methet
Düşmanımı yere yapıştıran
Dostuna saygı gösterip saklayan
Ak zırhımdır kuşağım
Ak çemberim ağırca
Ağlaya ağlaya yoruldum
Kaygı çekip üzüldüm.
Taş mememi yumuşattım
Kurumuş göğsümü erittim
Ciğerlerimi nefessiz bıraktım
Artık ızdıraplar içinde bir ağlayarak söyleyenim
Akbuluğu kuruttun
Sarı Ala doğdu kula ettin
Elinin, memleketini ağlattım
Allah saldı ben yandım
Bu bir seferdi beğendin mi
Yurdumu düşmanlar sardı
Ak madalyonu daladı
Ardınca gelen genç çocuklar
Ne zaman senin gibi olacak
Kırk oğul doğsa bir günde
Yerin nasıl dolacak
Yurdunu düşman mahvetti
Kim ata binip koruyacak
Yerde kırılan bakır kap (?)
Binmiyor düşmüyor ar idi
Gözümün yaşı gül olup
Ağıtçı Karalek yaşlanmıştı
Ak evimin direği
Boz evimin hostanı
Çok uzaklara gidip gelmedin
Yaşım yetip üzüldüm
Başma kaç gün saldım
Sabah akşam un saldım
Gökkuşağımı kuşandım attım
Düşmanı görüp silah attım
Uyanık halim ve rüya bile olmuyor
(Aklım fikrim almıyor)
Geceyi gündüzü karıştırdım
Öldüm Mamay, Öldüm Mamay Mahvoldum
Sağlığında güçlü yiğit oldum

⁴⁷¹ . şehir

Düşmanı saran tor oldun
Ağıtçı Karalek zor ağladı
Zıhm kaldı sandıkta
Albüm için kaldı dullukta
Şaşkın düşman çok idi
Flin kaldı darlıkta
Ağıtçı Karalek tizimtü içinde
Dağlar gibi oluyor gönlüm
Dal boyunluğunu gördüğümde
Ne yapayım sağ oturmaktayım
Mamaycan bugün ölmüştür
Mamaycan'ın bugün öldüğü gündür
Bugünde ben sağ oturmuşum ne fayda⁴⁷²

Yaşar Kemal'in bahsettiği *dengbeylerin* (söz söyleyen, âşık, şair) söylediği *klamé mcran* (erkekler için yakılan ağıt, yığitleme) ile⁴⁷³ bu ağıtlar arasında, tam bir benzerlik olup bunu ilerki bir yazımızda, Sarız - Kars - Diyarbakır (Ergani - Çermik) - Erzincan'dan derlediğimiz ağıtlarla mukayese ederek vermeyi düşünüyoruz.

Defin işleri bittikten sonra cenaze sahiplerine taziye dileklerinde bulunmaktadır.⁴⁷⁴

Mezarlık yerine "*korgan, köşen tam, kümbez, mazar*" gibi kelimeler de kullanılmaktadır.⁴⁷⁵ Ölü evine yas ifadesi olarak kara bayrak asılmaktadır. Ancak bu renk bayrak orta yaşlı insanların ölümünde takılmaktadır. Yaşlıların ölümünde "*ak bayrak*" ki kutsallığın ifadesidir, genç ise "*kızıl*" bayrak çekilmektedir.⁴⁷⁶ Ölünün akrabaları uzakta iseler cenaze bir-iki gün bekletilebilir.⁴⁷⁷ Ölen adamların üç, yedi, kırk, yüz ve ölüm yıldönümlerinde büyük aşlar (*ölü aşı*) verilmektedir.⁴⁷⁸ Cenaze çıkan eve ilk bir-iki gün komşular yiyecek getirmektedirler.

Ölü evden çıkarken fakirlere para ve kumaş dağıtılır. Kabristana gelen erkeklere yemek ve pilav verme adeti de vardır.

⁴⁷² Togdar Arımov, *Kazaktın Jolkay Jırları*, Almatı 1990, 16-20

⁴⁷³ Göğceli, *Ağıtlar*, 29, 31, 32.

⁴⁷⁴ Alptekin, *210 Gün*, 261

⁴⁷⁵ Alptekin, *210 Gün*, 261.

⁴⁷⁶ Alptekin, *210 Gün*, 260.

⁴⁷⁷ Alptekin, *210 Gün*, 263

⁴⁷⁸ Alptekin, *210 Gün*, 262-263.

Verilen aşıllardan sonra oyunlar oynanıp, at yarışları düzenlenmektedir. Aşa çağırılmamak hoş karşılanmamaktadır.⁴⁷⁹

Ölen insanın yakınları bir yıl yas tutarlar. Ölenin odasında kırk gün boyunca ışık yakılır ve yas süresi boyunca her perşembe ölünün çıktığı odada **Kur'an** okutulur.⁴⁸⁰

3. KIRGIZİSTAN

Günümüz Kırgızistan'ında cenaze ve defin törenleri hakkındaki bilgileri. **Ali Berat Alptekin**'in bu ülkeye yaptığı geziye ait intibaları arasında bulabilmekteyiz.

"Birisi ölünce alınıp çadıra konulur. Orada, tabutun içerisinde üç gün bekler. Daha sonra erkekler bağırarak gelirler. Bütün arkadaşları toplanır. Çadırın kapısına göre sağ tarafa kadınların, sola ise erkeklerin cenazesi konulur. Eşi ve yakınları içeri girer. Ölen kişinin yakın akrabaları ve çocukları "koşuk ırlarını" (Ağıt) okurlar. "Güristan"a (Kabristan) gitmeden önce vücutları yıkanır, elbiseleri çadıra asılır. Ölü defnedildikten sonra elbiseleri de dağıtılır. Güristan'da Kur'an-ı Kerim okunur. Defnedildikten sonra herkes geri döner. Kadınlar "koşok ırı" söylerler, erkeklere bağırırlar. Çadırda at eti kesilir ve gelenlere yedirilir. 3., 7. ve 40. gününde evinde Kur'an-ı Kerim okutulur. Sene-yi devriyesinde "aş" verilir. Ölen erkek ise hanımı bir yıl sonra, üzerindeki siyahları çıkarabilir. Eğer ölen hanım ise kocası, bir yıl sonra evlenebilir."⁴⁸¹

Manas Destanı sadece Kırgızların değil, hemen bütün Türklerin üzerine titrediği, yaşayan dünya destanları içerisinde mümtaz bir yere sahip olan tek destandır. Bu destan içerisinde **Manas**'ın arkadaşlarına, **Kanıkey**'in **Manas**'a, gelin ve kızların **Kökötöy Han**'a, **Bokmurun**'un babasına yaktığı ağıtları buluyoruz. Bunlardan **Bokmurun**'un, babası **Kökötöy Han** için ağlamasını bir örnek teşkil etmesi için veriyoruz:

⁴⁷⁹ . Alptekin, 210 Gün., 263.

⁴⁸⁰ . Alptekin, 210 Gün., 264.

⁴⁸¹ . Ali Berat Alptekin, Kazakistan ve Kırgızistan'dan Küçük Dolusu Selamları Ortadoğu gazetesi, 13 Ağustos 1993

BOKMURUN'DUN JIRI

(Kırgız Türkçesi)

*Jeke maña biyletken
Düniýönün teñizin
Akıbet atam ketdiği
Aylanıp meni bir körböy
Armında boydon öttüyü
Akıbet ketken özü eken
Artında kalganga
Akır bir muska çıkarıp*

*Aş herdirmek dartı eken
Babam ayıp ketipdir
Başkaca somun tamaşa
Baraym emi Manaska⁴⁸²*

BOKMURUN'UN AĞLAMASI

(Türkiye Türkçesi)

*Bir benden esirgedin
Bu dünya nimetini
Ahirete babam gittin mi
Dönüp beni görmeden
Üzülerek geçtin mi
Ahrete sen gitmişsin
Arkanda kalanlara
Son bir örnek çıkarıp*

*Aş verdirmek derdiymiş
Babam söyleyip gitti
Bambaşka güzel tamaşa
Varaym şimdi Manas'a⁴⁸³*

Bokmurun'un, babalığı Köketey Han için ağlaması ile Pınarbaşı, Sarız,

Tomarza Avşarları arasında evladın babası için yaktığı *ağır*lar arasında hemen hemen hiç bir fark yoktur. Ölen babaya sitem, ahirete gitme, babanın vasiyetini tutma, ölenin vasiyetini belirtme, dünyadakileri bırakıp gitme, ölenin arkadaşları gibi kalıp unsurlar **Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarları** arasında da yaygındır. Bu konuyla ilgili olarak 29., 57., 72. ve 92. *ağır*ları örnek olarak gösterebiliriz.

Baba evin direği, ocağın sahibi, evlatlarına kol kanat geren, öte dünyaya giderken geridekilere dönüp bakmayan, bunların hali ne olacak diye düşünmeyen, geridekileri sahipsiz bırakan kişidir. Babanın varlığı zamanında düşüncesizce yapılan her iş, artık yerini sorumluluğa terketmiştir. Babanın bütün derdi *ağır* yaktırmaktır veya kendinden önce gidenlere kavuşmaktır

n'Aslan oğluna varıyor

Beni nedici nedici

(168/3)

Hamdi mapus babam öldü

Vallaha döndüm deliye

(29/5)

Hamdi mapis gıyamıyom

Babam canım gurban ola

(29/7)

⁴⁸² . Manas, T.İ.K.A. Ankara 1995, 97.

⁴⁸³ . Manas., 97.

Ama bütün bu olumsuzluklara rağmen baba, yine de sevilir ve olaydan ötürü hoş görülür, saygıda kusur edilmez, onun hatırasına ait işlerin yapılmasından, kalanlara ait yapılması gerekli şeylerin yapılmasından geri kalınmaz.

Babâsızlık ne zorumuş

Yetimim otuz yaşında

(72/1)

Vallaha küsmedim size

Misafir eyledin bize

Boşa masraf eylemeyin

Göçümü yüklettim bile

(92/9)

Gayseri de durmuyordun

Yekin baba geldik yurda

(57/4)

Yukarda sayılan yönleriyle bu ağdın çalışma sahasına ait metinlerle arasında hemen hemen hiç bir fark yoktur. İşin bir başka yönü ise sekizli mısralarda kalıp ifadelerin yerine oturduğu veya kalıp gibi durduğu ya da sekizli mısraların daha çok şiirsel nitelikler taşıdığıdır. Kafiye ve redif gibi şiirlik unsurlara pek itibar edilmeyen, bunda da itina ile bir değer aranmayan destan parçasında:

Barayın emi Manaska

Akır bir nuska çıkarıp

Aylanıp meni bir körböy

Akıbet atam ketdiği

Varayım şimdi Manas'a

Sonu bana bir iş vermiş

Dönüp beni görmüyor

Babamın sonu ne oldu ?

mısralarında da görülen şiirlik ifade diğer mısralardan daha yüksek bir değer taşımaktadır. Bu mısralarda genel olarak, şekil ve eda olarak **Türk ağıtları** karakteri gözlenmektedir. **Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar ağıtlarından** alınan

Gelen gitti gelen gitti

Babam gelmez yola gitti

(72/8)

Guzuların hepi ufah

Beni goydun yalımınan

(72/20)

Yedik işdik edin helal

Baxın boynunuza vebal

Acık ağırdan alın ki

Yoldayımış emmim Bilal

(92/19)

Mencilide sohbet eden

Dili tatlı babam hanı

(57/9)

ağır parçalarındaki duygu ile **Bokmurun**'un ağlaması arasında benzerlikler vardır.

Manas Destanında, **Manas**'ın birinci ölümünde anlatılanlar **Kırgızların** cenaze törenleri ve inançlarıyla ilgili geniş bilgi vermektedir.

Cenaze ölenin yurduna götürülmektedir. "*Aldılar ölüsünü götürdüler yurduna*"⁴⁸⁴

Ruh uçan bir varlık olarak düşünülmekte ve öte alem gerçek vatan olarak bilinmektedir. "*Uçan ruhu çoktan çıkıp gitmiş, gerçek yuvasına yerleşmişti*"⁴⁸⁵

Ölüler mezara tabut içerisinde gömülüyordu. "*Gök-saray gibi bir mezara koydular*", "*Karagay ağacından bir tabut yapıp tabutu altınladılar, dışını gümüşlediler*"⁴⁸⁶

Cenaze merasimlerinde ve daha sonraları ölü aşı vermek ve fakirlere giysi dağıtmak adetler arasındaydı. "*Dokuz gün bekletiler, doksan kısırak kestiler. Dokuz kat altın kumaşlar aldılar halkadağıttılar*", "*Altmış gün bekletiler, altmış kısırak kestiler*"⁴⁸⁷

Manas'ın birinci ölümünde, öldükten sonra tekrar dirildiğinde, annesinin evin içerisinde, ocakta yanan ateşi söndürdüğü belirtilmektedir.⁴⁸⁸ Ocağın ve ateşin eski Türk dininde kutsallığını biliyoruz.⁴⁸⁹ Ev yapılırken, ocak yapımı esnasında çağırılan şaman vasıtasıyla kurban kesildiği, gerek yakılan ölülerin cenaze töreninde yakılan ateşe⁴⁹⁰ ve gerek törenler esnasında yakılan ateşe saçılarak çeşitli unsurların atıldığı⁴⁹¹ ateşe saygısızlık yapanların çeşitli hastalıklara yakalandığı⁴⁹² inancının varlığını da biliyoruz.⁴⁹³ Demekki yas süresi içerisinde,

⁴⁸⁴ . Ögel, *Mitoloji*, 518.

⁴⁸⁵ . Ögel, *Mitoloji*, 518.

⁴⁸⁶ . Ögel, *Mitoloji*, 518.

⁴⁸⁷ . Ögel, *Mitoloji*, 518.

⁴⁸⁸ . Ögel, *Mitoloji*, 514; 520.

⁴⁸⁹ . İnan, *Şamanizm*, 119; Ögel, *Mitoloji*, 514.

⁴⁹⁰ . Eberhard, *Çin'in Simal Komşuları*, Çev: Nimet Uluğtuğ, Ankara 1942., 86-87

⁴⁹¹ . İnan, *Şamanizm*, 100

⁴⁹² . İnan, *Şamanizm*, 119

⁴⁹³ . İnan, *Şamanizm*, 118

yas alameti olarak bir ateş yakılmaktaydı.⁴⁹⁴ Taziye esnasında da bu tür davranışların olduğunu Ögel de destana dayalı olarak bildirmektedir.⁴⁹⁵

4. ÖZBEKİSTAN

Özbekler, çoğunlukla Amu-Derya ile Sir-Derya arasındaki tarihi Semerkand, Buhara, Taşkent vd. şehirlerini de içine alan Özbekistan Cumhuriyetinde yaşamaktadırlar. Bu coğrafyadan başka Kazakistan, Türkmenistan, Doğu Türkistan, Afganistan coğrafyasında da Özbek toplulukları vardır.⁴⁹⁶

Özbekler ağıda “mürşiyâ” demekte olup, Türkiye Türkçesi ile verilen sözlükte, *bir ölüm üzerine yazılan matem konulu nazım parçası* olarak izah edilmektedir.⁴⁹⁷

Özbek ağıtları diğer Türk kavimleri arasındaki benzerlikler Azerbaycanlı A. Nebiyev tarafından incelenmiş ve sonuç olarak birbirinin aynı konuları işlediği belirtilmiştir.⁴⁹⁸

Afganistan'daki Özbekler ağıta “Matemname” adını vermektedirler. Bunlarda yas törenleri : “Birisi vefat ettiği zaman, cenaze gününde, o ailenin evinin her tarafı süpürülüp temizlenir. Aile kadınları ve taziye törenine katılacak kadınlar hepsi temiz, beyaz elbise giyerler. Törene katılanlar tek tek kederli ailenin fertlerinin önünde oturup ağıt söylerler. Bir de ağıtçılar var. Yas törenleri bu ağıtçıların okuduğu ağıtlarla başlar ve sona erer. Yas töreni iki üç saat sürüp, zaman zaman toplu şekilde de ağıt söylenebilmektedir.”⁴⁹⁹

⁴⁹⁴ Ögel, Mitoloji., 514.

⁴⁹⁵ Ögel, Mitoloji., 518.

“Manas’ı mezarı koyduktan sonra, kırk yiğit toplandılar. İlk sözü Abmam-Bet aldı: “Artık fazla ağlama, üzüntünü söyleme, Manas’ öldü, neyleyim!” diye onları teselli etmeğe başladı. Manas’ın babası Yakup Han da ağlar dururdu. Bay oğlu Bakay da ona gitti. Onu teselli etmeğe başladı. Karşılıklı çok güzel ağıtlar söylenmeğe başladı.”

⁴⁹⁶ Nadir Devlet, SSCB’deki Türkler Ağırıklı Çağdaş Türk Dünyası, İstanbul 1989, 105-107.

⁴⁹⁷ Nizamettin Mahmudov - Emine Gürsoy - Naskali, Özbekçe Türkçe Açıklamalı Edebi Türler Sözlüğü, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, II, Güz 1996, 351.

⁴⁹⁸ Azad Nebiyev, Azerbaycan - Özbek Folklor Eleğeleri, Bakü 1978, 91-92.

⁴⁹⁹ Görkem, Yukarıova., 71

Özbek *ağt*ları da genellikle sekiz hecelidir. Dörtlüklerin son mısraları nakarat olup, bunlar bazen koro halinde söylenmektedir.⁵⁰⁰

5. TÜRKMENİSTAN

Türkmenistan'ın her yerleşim yerinde *ağt* söyleme geleneği vardır. Ülkenin batı kesiminde ve Daşoğuz bölgesinde “*ağt*” terimine ek olarak “*toym*”, “*ses*”, “*ses etmek*”⁵⁰¹ “*tavş, tavşa*”terimleri de *ağt* yerine kullanılmakta ve “*aydımlar*” başlığı altında toplanmaktadır.⁵⁰²

Türkmen *ağt*larında ağıdı söyleyen kişi kendi durumunu *ağt*a katar ve bu Anadolu *ağt*larından ayrılan en önemli tarafıdır denilse de⁵⁰³ bu fikre pek katılamayacağız. Bilakis ortak taraflardan biri de budur.

Yas aydımı da denilen Türkmen *ağt*larını kadınlar, ölen şahsın ardından irticalen söylerler. Bunlar hece vezninin 7'li, 8'li ve 11'lisiyle söylenmişlerdir. Bentleri dört veya altı dizelidir. Sekiz, on, ondört, onsekiz dizeli bentlerden oluşan *ağt*lar olsa da çok azdır.

*Ağt*larda, genellikle yası tutulan insanın kişiliği ve uğraşısı, dış görünüşü, giyim-kuşamı, kahramanlığı, yetenekleri, “*kuzgına yavrusu anka görünür*” sözünce mübalağalı bir şekilde verilir.

Türkmenistan *ağt*ları, söyleyiş itibarıyla daha çok Azerbaycan yöresinde söylenen bayatılara benzemektedir.

Alma mende nar mende
Bahça mende bağ mende
Menim balam ölüpdür
*Şomın odı bar mende*⁵⁰⁴

Ancak bazı *ağt*ları da ifade ve üslup olarak Anadolu *ağt*larına daha yakındır.

Dar goyunda yattısanım
Datlı süytler emişenim

⁵⁰⁰ E. Romanovskaya - İ. Akbarov, *Özbek Türküleri*, 41-43.

⁵⁰¹ Ali Abbas Çınar, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, II, Güz 1996, 362

⁵⁰² Görkem, *Yukarıova Ağt*ları, 76.

⁵⁰³ Yusuf Azmun, *Türkmen Halk Edebiyatı Hakkında*, Reşid Rahmeti Arat İçin, Ankara 1966, 50.

⁵⁰⁴ Çınar, *Türk Dünyası*, 363.

*Dartışıp donlar geyenim
Dalaşıp nanlar iyenim
Eziz köhem balası
Yaşlıkda yanan doğan ey.*⁵⁰⁵

B. PINARBAŞI SARIZ TOMARZA AVŞARLARINDA YAS TÖRENLERİ VE AĞIT YAKMA GELENEĞİ

a. Yas Törenleri.

Pınarbaşı, Sarız ve *Tomarza* ilçe ve köylerinde yaşayan Avşarlar arasında ölen bir kişinin ardından yas tutulmaktadır⁵⁰⁶. Ölüm ve ölüme dayalı olarak tutulan yas hadisesi şu sırayı takip etmektedir.

Ölüm hadisesi meydana geldiğinde, cenazenin başma konu-komşu toplanır. Erkekler için erkek, kadınlar için kadın yuyucular vardır⁵⁰⁷. Evin avlusunda veya uygun bir mekanda, dini görevler yerine getirilirken içerde *ağıt* yakılır. Cenaze sahipleri günlük işlerden ellerini çekerler. Günlük işleri tamamıyla komşular üstlenir. Mezar eşilmesi, su ısıtılması, kefen hazırlanması gibi işleri de işinin ehli olan komşular üzerlerine alırlar veya eğer varsa vasiyet edilen kişi yapar.

Uzaktan gelecek olan akraba veya tanıdıklar varsa cenaze kısa süreli olarak (*en fazla bir gün*) bekletilmektedir. Cenaze evde bekletiliyor ise göbeğinin üzerine ceset şişmesin diye makas, bıçak vb. gibi demir aletler konulmaktadır. Eğer ölüm hastahane olmuş ise veya ölüm hadisesi kanunî takibat ve işlem gerektiriyorsa cenaze hastahane morgunda veya yetkililerin uygun bulduğu bir yerde -ki bu genellikle ölüm hadisesi veya karakol binası önü olmaktadır- bekletilmektedir. Cesetin bir an önce gömülmesi ölenin ruhunun bir an önce huzura kavuşması demek olduğu için bu işlem mümkün olduğunca çabuk yapılır.

Ölen kişinin ruhunun, defin işlemi yapılırken insanların arasında, ölenin kendisi olduğunu bilmeden, dolaştığına inanılmaktadır. "*Ölen kişinin ruhu, defin*

⁵⁰⁵ Çınar, *Türk Dünyası*, 363.

⁵⁰⁶ Özdemir, *Öyküleriyle Ağıtlar*, Ankara 1994, 17.

⁵⁰⁷ 21. Yüzyılın Esigünde Örf ve Adetlerimiz (Türk Töresi). Redaksiyon Necat Birinci - Kazım Yetiş, İstanbul 1994, 204 - 212.

işlemi olduktan sonra kabristandan ayrılan insanlarla ayrılmak ister fakat ayrılamaz, o zaman öldüğünü anlar” denilmektedir. Bu zaman tam olarak mezar başında imamın telkin için yalnız kaldığı zamandır. Ölenin öte alemde vereceği cevaplar ve yapacağı hareketler imam tarafından anlatılmaktadır.

Hasta yatağında ölümü bekleyen kişi için, canın bedeni terk edeceği ana kadar “*sekerat anına kadar*” başında bekleyen biri **Kur’an** okur ve sık sık selavat getirip, yataktakinin de bu selavata katılmasını ister. Okunan sure genellikle “*Yasin*” suresi olup, hasta yatağındaki kişinin de bu surenin okunmasına katılması zaman zaman istenir. Bu istek sert veya emredici tonda değil yumuşak bir rica ile bildirilir.

Sekerat anı esnasında *Şeytanın* gelerek ölüm yatağında olanın imanını çalmaya çalıştığına inanılmaktadır. *Sekerat* anında kişinin boğazının kuruduğu, suya karşı aşırı bir istek beslediği an olarak bilinmektedir. İş te bu an *Şeytan* elinde bir kap içerisinde, banyo yapılırken çıkartılan ifrazatları toplamış olarak gelir ve ölene “*Eğer imanını bana verirsen sana elimdeki kevser sıyımanı veririm*” diye pazarlık yaparmış. *Şeytan*, ölecek olanın imanını çalmasını diye *sekerat* anını yaşayan kişiye sık sık selavat getirtilip, dudakları su ile ıslatılır. Bu su bazen zemzem suyu da olmaktadır.

Kişi öldükten sonra gözleri sıgıanarak kapatılır (*Gözü açık gitmesin diye*), çenesi bir bez veya tülbentle kapatılır, elleri göbeğinin üstünde birleştirilir, odanın penceresi açılarak içeri havalandırılır. Ölenin üstü başı çıkartılır, çarşafı değiştirilir. *su selası* vermek için hocaya haber salınır.

Yaşlı veya ölümü beklenen kişilerin çoğu zaman kefenlikleri önceden hazırlanmıştır. Bunları ölen kişinin bizzat kendisi de hatta gömüleceği yeri dahi hazırlatabilmektedir. Hatta bazıları kendisi için hazırlanmış olduğu bu kabrı ziyaret etmektedir.

Kefenlik ve cenaze işleri için kullanılacak olan malzemenin alımı ve hazırlanmasına büyük önem verilir. Bu işi yapacak olan her kişiden rızalık alınır. Kendi kefenini hazırlayamayanlar bir köşeye “*gorluk-kefenlik*” adı altında vefat ettiğinde harcanmak gayesiyle nakit para veya değerli maden bırakır.

Pınarbaşı - Sarız. Tomarza Avşarları’nda cenaze yıkanması için evin avlusunda özel bir yer hazırlanmaktadır. Bu yerin etrafı bez veya halı-kilim-çul gibi geniş sergi veya yaygılarla çepeçevre kapatılır. Yıkama işi herkesin göreceği şekilde değil, ehil kişilerin işini rahat bir şekilde yapacağı gözden uzak bir yerde yapılır. Su kaynama derecesinde sıcak olmadığı gibi soğuk da olmaz. Su ılıktır. İçerisine-sabun veya temizlik maddelerinden atılabilir. Yıkama işlemi yapıldıktan sonra ceset üzerine güzel kokular serpilir, ceset kefene büründürülüp salaca veya sal adı verilen taşıma için kullanılan alete konulur. Bu çoğu zaman tabut olmaktadır. Tabutun üstüne ölenin elbisesi veya üzerine ayet yazılı yeşil bir örtü konmaktadır. Tabutun başına da kadın veya erkek olduğunu belirtir bir eşya veya giysi ya da başlık konulmaktadır. Daha sonra bu eşyalardan camiye ait olan eşyalar camiye, cenazeye ait olan eşyalar fakir-fukaraya verilmektedir.

Göğceli’nin ölüm ve cenaze kaldırılmasıyla ilgili verdiği bilgiler genellikle, aynı bölgede ve aynı konularda çalışma yapanlar tarafından kullanılmaktadır. 1942 baskılı kitabın önsözünde verilen bilgilerin yetersiz olduğu, bölgede çalışma yapan diğer araştırmacılar tarafından tesbit edilmeliydi. Kaynak olarak buradaki bilgileri kullananlar böyle bir ayırımı gitmemiş veya belirtmemişlerdir. Herhalde **Yaşar Kemal**’in (**Göğceli**)⁵⁰⁸ kendisi bu eksikliği farketmiş olacak ki, *ağır* konulu kitabının 1992 baskısı, 29-30. sayfalarında törenin eksik kalan tarafı ve gelenek tamamlanmıştır.

Yatakta ölenler için, **Örnek**’te⁵⁰⁹ yer alan tasnife göre:

1. Ölenin gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, ayakları birleştirilir, elleri yanlarda birleştirilir veya göbeğinin üstünde konur.
2. Baş Kible yönüne çevrilerek, başucunda Kur’an okunur.
3. Ölünün üzerindeki soyulur, ölenin yattığı yatak veya yatak yüzü değiştirilir, ölenin göbeğinin üstüne makas, bıçak, maşa, anahtar gibi madeni şeyler konulur.
4. Ölüm hadisesi olan odanın pencereleri açılır, oda karanlıksa aydınlatılır.

⁵⁰⁸ Göğceli, *Ağır*lar.. 29-30 ve 51-52.

⁵⁰⁹ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara 1979, 44-47.

Şehit düşenlerin cenazeleri yıkanmadan defnedilmekte olup, tabutlarının üzerine Türk bayrağı örtülmektedir.

Taşıma işi yapılırken tekbir veya selavat getirilir. Cenazenin önünden kimse geçmez. Oturanlar ayağa kalkar ve hayır dualar veya *Fatiha (Fihm)* duası okunur. Taşıma esnasında tabut veya salaca omuz üstünde tutulur. Taşıma işine yardım etmek isteyenler arkadan gelip öndeki taşıyıcının omuzundan alır. Motorlu taşıtlar veya yayalar cenaze alayını geçmez. Çok önemli ve acil durumlarda hafif hafif ilerleyip bir hayli açıldıktan sonra hızlanabilir.

Pınarbaşı, Sarız, ve Tomarza Avşarlarında ölüm olayının duyurulması genellikle sela verme yoluyla olmaktadır. Bundan başka belediye hoparlörü ve basın yayın organlarının ulaştırdığı haberlerle olmaktadır.

Cenaze namazı genellikle camilerde öğle veya ikindi namazına müteakip cami avlusunda veya bahçesinde, bu iş için ayrılmış özel yerde kılınmaktadır. Ölen kişinin naşı musalla taşıma konulduktan sonra, imam veya ehil kişi yönetiminde ve ayakta kılınan namaz şöyledir: Tabutun veya salacanın önünde imam durur, münadi veya müezzin cemaati namaz kılmaya davet eder; imamın arkasına erkeklerden oluşan cemaat saf düzeninde ellerini bağlayarak sıralanır. İmamın yönetiminde dört tekbirden meydana gelen cenaze namazı kılınır. İmamın sağa selam vermesiyle sağ el yana bırakılarak sağa selam verilir, sola selam vermesiyle sol el yana bırakılarak sola selam verilir. Bunda maksat yaşayanların haricinde namaza katılan diğer varlıkların da selamlanması ve namazın bittiğinin bu şekilde belirtilmesidir. Selam verildikten sonra imam cemaate dönerek *“İyi cemaat, falandan olma, falandan doğma merhumu nasıl bilirsiniz?”* diye sorar. Cemaat genellikle *“İyi biliriz, Allah rahmet eylesin”* diye cevap verir. İmam cemaatten, ölen için helallik ister, cemaat hep bir ağızdan *“helal”* olsun der ve cenaze kabre indirilir.

Kabre taşıma ve gömme işlemi esnasında boş ve laubali şekilde konuşulmaz. Konuşanlar ikaz edilerek susturulur. *“Ölülerinizi hayırla yad ediniz”* hadisi gereğince ölenin arkasından hayırlı şeylerin haricinde konuşulmaz, konuşanlara da iyi gözle bakılmaz, ve susturulur.

Cenazeyi kabre indirenler ölenin oğlu veya en yakın akrabasıdır. Kadınlar cenazeyi kaldırmazlar. Ölenin yüzü kibleye çevrilir ve sol tarafına biraz toprak koyularak cesetin sağa doğru meyilli olması sağlanır. Üstüne biraz toprak atılır ve tabutla gömülmeyenler için üzeri taş, priket veya tahta ile kapatılır. Mezar eşilirken çıkarılan toprakla üzeri tamamen örtülüp üzerine bir miktar su dökülür. Bütün bu işler yapılırken bir kişi veya bir grup tarafından *Kur'an-ı Kerim* tilavet olunur. Cemaat dağıldıktan sonra imam veya cenaze namazını kıldıran hoca kabrin başında bir miktar kalarak ölenin, gelen sorgu-sual (*Münkir-Nekir*) meleklerine nasıl cevap vereceğini hafif bir sesle söyler.

Düşük veya ölü doğmuş çocukların sadece adı konulur, yıkanır ve bir beze sarılarak gömülür. Bunda maksat bu çocukların melek sıratüsünde olması ve anne ve babasına şefaatçi olacağı inancı ile, ölü doğan veya düşük olan çocuğun ahrette kime ait olduğunun bilinmesidir.

Canlı doğan çocuklar az bir zaman yaşasalar dahi tıpkı normal ölümlerdeki gibi cenaze namazı kılınmaktadır. Bu çocukların, ahirette, anne ve babaları için şefaatçi olacaklarına inanılır. Çünkü bu çocuklar günahsız olarak ölmüş oluyorlar ve cennete gidiyorlar. Ahiret gününde günahı olan anne ve babaya bu çocuklar "*Biz dünyada anne ve baba sevgisinden mahrum kaldık. Ahirette de ayrı kalmak istemiyoruz*" diye söyleyerek ailelerinin af edilmesini Allah'tan isterler. Onların duası veya ricası, günahsız oldukları için Tanrı katında makbul sayılıp, istekleri yerine getirilir diye söylenmektedir.

İntihar eden insanın namazının kılınması dinen yasaklanmıştır⁵¹⁰ ancak cenaze namazı kılınmayan intihar etmiş kişiye *Pınarbaşı, Sarız ve Tomarza Avşarları*'nda rastlayamadık. Aslında intihar hadisesi çok ender rastlanan bir durumdur ki bölgedeki **Avşarlar** tarafından intihar hadisesi hoş karşılanmamaktadır. Ancak, namusunu temizlemek, insanların yüzüne bakamayacak duruma gelmek, çaresizlik gibi durumlarda intihar hadisesi de meydana gelmektedir.

⁵¹⁰ . Can Allahın insanlara verdiği bir emanettir. Bu emaneti iyi saklamak zorundadır. Allahın verdiği canı ancak Allah alabilir. Kişi kendi canına kıyarak Allaha karşı gelmiş olur. Bu yüzden cenaze namazı kılınmaz.

İdam edilen insanların cenaze namazı, diğer ölümlerde yapıldığı gibi cenaze namazı ve normal defin işlemleriyle gömülmektedir.

Çatışmada öldürülen eşkiyaların, anne ve babasını suçsuz yere öldürenlerin ve gayri müslimlerin cenaze namazı kılınmamaktadır. Çatışmada öldürülen eşkiyaların varlığı derleme bölgesinde bilinmektedir. Ancak anne ve babasını öldüren insanlara ve onlarla ilgili olarak yakılan *ağtlara* hiç rastlamadık. Aslında böyle bir olayın **Avşarlar** arasında meydana gelmesi de hemen hemen imkânsız gibidir. Çocuk baba veya annesi için kendisini seve seve ölümün kucığına atar. Böyle bir olay neticesinde: *“bahama kurşun değmesin diye kendisini babasına siper eden ve öldürülen genç”* ölen gence *ağt* yakıldığını derleme sahasında tesbit ettik. Bu da bölge insanına göre son derece normal bir hadisedir, şayet bunun aksi bir davranış olsaydı evlat, el içinde, utanarak boynu eğik dolaşırdı.

Meçhul bir yerde veya cesetin bulunmadığı hallerde gıyabi olarak cenaze namazı kılınabilmektedir.

Bir kabre genellikle bir kişi konulmaktadır. Ancak, karı koca eşler aynı anda ölmüşse ve vasiyet varsa veya cenaze sahiplerinin isteği doğrultusunda ikisi bir kabre konulmaktadır (**FOTOĞRAF:1**). Bu gibi durumlarda önce kadın kabre indirilmekte, onun üstüne erkek konulmaktadır. Toprağın üstüne yakın olan erkektir. Bir de aynı kabre konmanın değişik bir şekli de, ilk önce ölen kişi ile sonradan yerleştirilen kişi arasında uzun bir zaman mesafesi olduğunda gerçekleştirilebilmektedir. Yani artık ilk gömülen kişinin sadece kemiklerinin kalması gerekmektedir.

Ölüm hadisesinin gerçekleştiği yere “*düşüt*” denilmekte olup, bu yer yerleşim merkezleri dışında olursa, o yere taş yığılmakta ve normal mezarlık muamelesi gösterilmektedir. Bazen de bu yerler tıpkı kabir gibi lahitlendirilmektedir. Derleme alanında böyle pek çok yere rastladık⁵¹¹.

Araştırma sahasındaki **Avşarlar** arasında, cenaze sahiplerinin, yas süresi boyunca traş olma, banyo yapma, taranma, kına yakma ve şahsi bakım yapma gibi

⁵¹¹ . Ağtlarda da bu durum görülebilmektedir.

iyi görünmeye yönelik günlük bakım işlerini terkettiği görülmektedir. Bu ve buna benzer hareketleri yapanlar, diğer bölgelerde de görüldüğü gibi kınanmaktadır⁵¹². Eli veya saçı kınalı olanların yas hadisesi meydana geldiğinde kınalarını soldurmaya veya sıkı sıkıya saklamaya çalıştıkları uğraştıkları da görülmüştür. Sadece günlük özel bakım değil geçime yönelik diğer işler de terkedilmektedir⁵¹³. Bu işleri konu-komşu elbirliği ile yürütmektedirler.

İlk yedi gün sonunda helva dağıtılır, kırkında yemek verilir ve elli iki gün sonunda da hatim indirtilir⁵¹⁴. *Kırşehir* ilinin *Boztepe* ilçesi ile *Çiçekdağı* ilçesi arasında kalan ve adına “*Çöl*” denilen bölgede olduğu gibi, *Avşarlar* arasında cenaze sahipleri gelenleri ağırlamak gayesiyle *çılık* kesme gibi bir işlemde bulunmuyorlar.

Yas süresi kırk gündür⁵¹⁵. Baş sağlığına gitme işi bu kırk gün içinde gerçekleştirilir. Kırkbirinci gün cenaze evine baş sağlığına gitme kalkar⁵¹⁶. Kırk gün zarfında tanıdıkların cenaze evine gelmemesi kınanır, dostluklar arasına soğukluk girer⁵¹⁷. Sadece yakınlar ve tanıdıklar değil, olayı duyan her kişi cenaze evine gelip baş sağlığı dilemektedir. Yas evine köy aşırı yerlerden gelenler de vardır. Bu gibi durumlarda yabancılık ortadan kalkar, her kişi bir akraba, tanıdık olur. Bazı dostluklar da böyle kurulmaktadır. Kınanılacak davranışlar sergilemek ise *ağıt* yapanlar tarafından anında söylenir.⁵¹⁸

Yas süresi içerisinde düğün, nişan gibi eğlenceli toplantıları terketmek çok eski bir Türk geleneğidir⁵¹⁹. Yas süresi bittikten bir sonra da akraba ve komşular bu gibi konularda yasal eve giderek aile reisinden izin isterler. Yakın akraba genellikle iki bayram geçmeden böyle bir eğlenceli toplantı yapamaz. **Hasibe Karakaya**’dan derlediğimiz ölen amcasıoğlu için vaktiği *ağıtta* bu durumu görebiliyoruz.:

İzin ver emmim gelini

⁵¹² . Ağıt metinlerinde de görülmektedir. Derleme alanında verilen bilgilerden.

⁵¹³ . Derleme alanında verilen bilgilerden

⁵¹⁴ . Derleme alanında bu konuya şahit olduk.

⁵¹⁵ . Kaynak kişilerin verdiği bilgilerden.

⁵¹⁶ . Derleme alanında verilen bilgilerden.

⁵¹⁷ . Derleme alanında verilen bilgilerden.

⁵¹⁸ . [.... .. Cirit oynar / Hatır kalktımı aradan] veya, [Ellerini gınlamış Hatır kalktımı aradan]

⁵¹⁹ . Eberhard, *Çin’in Simal Komşuları*, Çev: Nermin Uluğtuğ, Ankara 1942, 86

Bayrağıını dikiciyim

(69/2)

mısralarında istenilen izin bu tür bir izindir. **Hasibe Karakaya** *Almanya*'dan gelmiş, oğlunu evermek üzeredir. Bayrak dikmek ile kastedilen düğünü başlatmaktır. Ailede yas olduğu için izin istenilmektedir.

Yas süresi bittikten sonra ölen erkeğin eşi, eğer genç ise ve isterse ölenin kardeşlerinden biriyle evlenebilir. Bu da çok eski bir töredir⁵²⁰. Eğer ailede evlenecek erkek yoksa, dul kadının çocukları varsa, durum kendisine kalmıştır. İster çocukları bırakır babasının evine gider, ister evde çocuklarıyla birlikte kalır ve onları burada büyütür.

b. Ağıt Yakma Geleneği.

Ölü evinde ölenin yakınları ve çevreden gelen akraba ve komşular toplanarak *ağıt* yakarlar. *Ağıt* yakma işi şöyle cereyan etmektedir. Ölenin soykaları (*Eğer kanlı ise yakılarak*) bir bohçanın içine konulup toplananların ortasına atılır. İlk *ağıt* söyleme işi aile efradından başlar. Bu kişi ölenin anne, kız kardeş, hala (*hibi*), teyze, analık, gelin, kız yeğenleri veya ninesidir. Çok nadir de olsa ölenin erkek akrabası da bu *ağıt* söyleme işine karışır ama genellikle erkekler dışarda ve dinleyici durumundadır⁵²¹. Derleme alanında erkeklerin yaktığı *ağıtlara* da rastladık. Bunlardan bazıları âşık-ozan adıyla anılan kişilerdi. Daha sonra bu ağıdı yakan kişi *ağıt* söyleyebilecek birisine:

Gadañı alhyım

Acicik al soluğumu

veya

Gadañı alhyım

Gel Ağıyah bomuz bomuz

⁵²⁰ Eberhard, Çin'in Şimal Komşuları.. 87.

⁵²¹ Bu ilk olay için geçerlidir. Erkek adam ağlamaz sözü genellikle yakını kaybeden erkekler için geçerli olmasa gerektir ki pek çok sayıda ikinci sınıf *ağıt* olarak tasnifleyebileceğimiz erkeklerin yaktığı *ağıtlara* rastlayıp bir kısmını da derleme imkânı bulduk.

(*boş kalan yere isim veya akrabalık ünvanı konulacaktır*) mısralarını söyleyerek bohçayı uzatır⁵²².

Bohça uzatılan kişi *ağıt*a bir başka yerden devam eder. Bu böyle sürüp gider. Bu arada ağıdı söyleyen kişinin başka ölüm olaylarından ya da kendi ailesine ait ölüm olaylarından bahsetme hakkı vardır.

Ağıt söyleyen kişinin *ağıt* sesi çıkarması takliden olduğu gibi ortamına ve o andaki duygulanmasına bağlı olarak gerçek fiiliyat da olabilmektedir. *Ağıt* yakma işine yakın çevreden gelen teskin edici sözlerle ara verilir.

Kırk gün boyunca gelenlerin önüne ölenin soykalarından oluşan bohça konulur ve her defasında *ağıt* yakılır⁵²³. Dolayısıyla bir cenazede onlarca *ağıt* oluşur. Her *ağıt* söyleyen kendi üslubunca söyler. *Ağıt* yakanların akraba veya tanıdık olması diye bir kayıt yoktur. Ağıdı söyleyen kişi öleni hiç tanımayabilir de. Bu gibi durumlarda *ağıt* söyleyenin öleni tanımadığı ortadan kalkar. kırk yıllık tanıdık veya anne-baba bir kardeş gibi yakınlık doğar. “*Düğüne giden oynar, öliye giden ağlar*” sözü gereğince *ağıt* yakmayı bilen veya heceren her kişi (ve genellikle *yakınlarımdan birini kaybeden her kadın*) cenazeye geldiğinde *ağıt* söylemektedir.

Ağıtlar ilk söylendiği andan itibaren çevrede bulunan kadınlar veya genç kızlar tarafından bir ses kayıt aracı hassasiyetinde ezberlenir/ezberlettirilir [*Gağal gağal gelen gazlar Ben söyleyim hellen kızlar* / (165/1)] ve özel toplantılarda, halı-kilim tezgahları başında, *ağrısmelerde* (*kadınlar arasındaki imece*), çamaşır ve yün yıkamalarda, düğünlerde, nişanlarda, koyun sağımalarında, yayla yollarında vb. gibi toplu yapılan hareketlerde tekrar edilir. Bu tekrarlar esnasında ağıdı yakanın adı (tabşıma veya mahlas mısraı olmadığından) geçmez ama kimin cenazesinde ve kim tarafından yakıldığı bilinir. Toplu yapılan iş ve eğlence yerlerinde söylenen *ağıtları* genç kızlar veya kadınlar özellikle sesi güzellerin yönetiminde veya başkanlığında hep bir ağızdan söylenmektedir. Eke / yaşlı kadınlar bir genç kızı veya sesi güzel bir *ağıt* yakıcısını “.....*hele falanım dediği*

⁵²² . *Ohuntu mu geldiñ boña Almam seni gamu gömlek* (46/2)

Ağıt öylemi yohılır Getiriñ gamu bohçaya (172/1)

⁵²³ . Derleme alanında verilen bilgilerden

filanın ağıdını bir söyle” diye veya benzeri bir ifadeyle ağıt söylemeye davet eder. Bu daveti alan kişi kendisini fazla naza çekmeden söylemeye başlar. Takıldığı yerde veya nakarat kısımlarında diğer kişiler araya girer.

Bu şekilde söylenmiş ağıtlara rastladık ve derleme inkanımız oldu. Bu gibi ağıtlara “*Türküleşmeye*”, veya “*anonimleşmeye*” başlamış ağıtlar gözüyle bakmamız daha doğru olur kanaatindeyiz. Bu gibi durumlarda “*mevrit*” adı verilen yeni dörtlükler de meydana gelir. Bazen de bir kaç kişinin söylediği ağıt toplanılarak bir ağıt şeklinde söylenir.

C. BAZI DÜNYA KAVİMLERİNDE YAS TÖRENLERİ VE AĞIT YAKMA GELENEĞİ

Bu konu ile ilgili olarak İsmail Görkem, hazırlamış olduğu tezin 10.-17. sayfaları arasında geniş bilgi vermiştir. Burada verilen ansiklopedik bilgilere bizim de birşeyler katmamız elzemdir. Bu bölümde aktaracağımız bilgilerde biz dünya kavimlerinin tamamına değinmeyeceğimiz için, eksik yerler adı geçen tez ile tamamlanmalıdır.

a. Değişik Coğrafyalarda:

1. Araplarda:

Arapların Ortadoğu ve Afrika'nın akdeniz yakasında yaşadıklarını, bir kısmının Afrika'nın ortalarında kaldığını biliyoruz. Coğrafyalarını İran sınırından Cezayir-Tunus'a kadar alıyoruz.

*Ağıt ve yas konusunda en fazla kaynak bulabildiğimiz milletlerden biri Araplardır. Gerek hadis kitapları ve gerekse tarih kitapları ağıt yakma, ağlama, taziye, cenazenin defni, yas alameti vb. gibi konularda son derece detaylı bilgi vermektedir.*⁵²⁴

⁵²⁴ . Bu konu hakkında detaylı bilginin alınacağı kaynak olarak, İslam alimlerinin ortaklaşa karar verdikleri ve kabul ettikleri hadis kitaplarının tamamını bir araya getiren ve adına Kütüb-i Sitte denilen kitap esas alınmıştır. Konumuzla ilgili olarak bir bölüm ve bu bölümün içerisinde on altı başlık vardır. Söz konusu bölüm, İbrahim Canan, (Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, Ankara 1992) tarafından hazırlanan kitabın 216-312 sayfeleridir.

Övme ve yerme dışındaki en önemli *Arap* şiiri konusu ölümdür. Destanlara pek rastlanmaz çünkü böylesi bir destan meydana getirecek tarihi olayları olmamıştır.⁵²⁵ Şâirin sevdiği veya kabilesi tarafından sevilen birinin ölümü üzerine söylenen *ağutlar* (mersiye), müstakil bir nevi alarak *Arap* edebiyatında ilk şekilleri dini nitelikli olarak mevcudtu.⁵²⁶ kabilenin bu ölüm yüzünden tuttuğu yası artırıyor, ölüye ağlayan "*nevha-ger*"leri coşturuyordu.⁵²⁷

Ağut adı verilen mersiye türündeki ilk şiirler kasidelere benzemekle birlikte, bu şiirlerde kasidelerde görülen söyleniş sebebi yoktur. "*Birçok hallerde 'tarsî' adı verilen ve secie benzeyen bir nevi iç kafiye gibi, bazı özel vasıflar arzederler.*"⁵²⁸

İlk *Arap* şâirleri dini-sihri bir niteliğe sahiptiler. "*Şâir*" kelimesinin lügat manası da "*bilici-tamimci*"dir. şâirler halkın inançlarına göre, her kabilenin kendine ait olan tanrı veya koruyucu ruhu olan "*cin*"lerinden ilham alarak "*hicâ*"lar meydana getirirler.⁵²⁹

Araplarda ölümlerin arkasından ağlamak bir gelenek ve bu gelenek de kadınlara özgü bir iş halendeydi. Her ailede kadın şâirler de bulunduğundan mersiye (*visa*) denen bu edebiyat türünün en ileri gelenleri de kadınlardandı.⁵³⁰ Mersiyeler doğrudan doğruya aile teşkilatıyla ilgilidir.⁵³¹ *Araplarda* özel *ağut*çılarının yanında her aileden birisi de ölenin meziyetlerini sayıp dökerek mersiye söylüyordu.⁵³² O halde *Araplarda* *ağut* söylemenin iki boyutu vardır.

Bu işi meslek haline getirmiş kadınlara "*naiha - nâihat*" deniliyordu. "*Menaha*" ise *ağut* söylenen mekana verilen ad idi. *Ağut* sırasında *ağut*çıların yaptıkları harekete göre *salikâ* (çığlık atan), *ressâe* (mersiye söyleyen), *hâlîka* (saçlarını yolan) *şâkka* (üstünü başını yırtan) adlarını almaktaydılar.⁵³³

⁵²⁵ Clément Huart, *Arab ve İslam Edebiyatı*, Çev: Cemal Sezgin, Ankara 1971, 12.

⁵²⁶ Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1980, 100.

⁵²⁷ Ağah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1984, 185.

⁵²⁸ Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara 1993, XIV.

⁵²⁹ Köprülü, *Edebiyat Tarihi*, 100.

⁵³⁰ Huart, *Arab - İslam*, 36.

⁵³¹ Köprülü, *Edebiyat Tarihi*, 100.

⁵³² Nihat M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, 79.

⁵³³ Süleyman Uludağ, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, 471.

İslama göre ilk ağlayan cennetten kovulan Şeytan'dı.⁵³⁴

Araplar yas törenlerine ve ağlılara ilgili *merasimlere niyâhet-nevha, nedh-nüdb, resâ-merşiye, mâtem, bükâ, na'y* gibi isimler vermişlerdir.⁵³⁵ İslam öncesi *Araplarında* öldükten sonra dirilmeye inananlar ölümlerini yıkayıp kefenlerler, gömdükten sonra bir deveyi bağlarlar ve ölenin mezarı yanında ölünceye kadar bırakırlar yahut mezara gömerlerdi ve buna "*beliyye*" derlerdi *Tenasühe* inananlar ise ölenlerin cesedinden her yüz yılda bir kuş hasıl olduğuna ve bu kuşun ölünün gömülü olduğu mezarın başucuna geleceğine inanırlardı.⁵³⁶

İslamî dönemde, ölenin mezarının üzerine çadır kurdurulduğu ve bir kişinin başına bırakıldığı görülmektedir ki bu da İslam öncesi inançların bir bakiyesi olsa gerektir. İslamiyetle birlikte bu adet de kaldırılmıştır.⁵³⁷

İslam öncesi *Araplarında* cenaze sahibinin yemek verdiği, İslamiyetle birlikte terkedilen bir adet olduğu ve komşuların cenaze evine yemek getirerek, cenaze sahiplerinin yemelerini sağladığı ve hatta zorla yemek yedirttiği bilinmektedir.⁵³⁸

Matem esnasında üst baş yırtılır, yüzler yaralanır, saçlar kesilir veya traş edilir, çığlıklar atılırdı.⁵³⁹ Bu özellikleriyle tanınan ünlü matemciler de vardı.⁵⁴⁰

Kadınlar birbirlerinin yasına yardımcı olarak giderlerdi.⁵⁴¹ Bu gelen, yardımcı kadınlar koro tutmak ve beraber ağlamak gibi görevler alıyordu.⁵⁴² Birisinin yasına giden kişinin karşılığını beklediği görülmekteydi. Bu bir nevi borçlandırma idi.⁵⁴³ Matem şarkısı veya mersiyei söylemek öncelikle kızkardeşlerin göreviydi.⁵⁴⁴

⁵³⁴ . Canan, *Kütüb-i Sitte*, 258.

⁵³⁵ . Uludağ, *İslam Ansiklopedisi*, 471

⁵³⁶ . Kenan Demirayak - Ahmet Savran, *Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Dönemi*, Erzurum 1993, 19.

⁵³⁷ . Canan, *Kütüb-i Sitte*, 261.

⁵³⁸ . Canan, *Kütüb-i Sitte*, 298-301.

⁵³⁹ . Canan, *Kütüb-i Sitte*, 256, "*Matem sırasında bağırıp çağırandan (sâlika), üst baş yırtanlardan (şâkka), saçını traş edenden (hâlika) heri olduğunu*" belirtmektedir.

⁵⁴⁰ . Uludağ, *İslam Ansiklopedisi*, 471

⁵⁴¹ . Canan, *Kütüb-i Sitte*, 252, "*Tam ağlamak için hazırlanmıştım ki, Saîd'den, bana yardım etmek isteyen bir kadın geldi*"

⁵⁴² . Canan, *Kütüb-i Sitte*, 252

⁵⁴³ . Canan, *Kütüb-i Sitte*, 259, "*Tey Allah'ın Resûlû! Felen sâlele min kadınları arıcamın (vefatında matemime iştirak edip) yardımcı olmışlardı. Benim de mukabeleten borcumu*

Mersiye bir yası ortaya koymakla başlar. gözyaşlarının akışına engel olunamadığını söyler, sonra ölenin erdemlerini sayar, artık böyle bir insanın bulunamayacağını ileri sürer. *Bedevî Arapların* temel geleneklerinden olan cömertlik ve iyilikten söz eder, sonra da ölümünün öcünün alınacağını söyler.⁵⁴⁵

Mersiye türünün en ünlü şâiri, şâir bir aileden gelen ve *Yedi Asrı* şâirleri arasında olduğu söylenen *Zuheyr bin Ebi Sulma*'nın kızı *El -Hansa es-Sülemiye*'dir. Onun babasına⁵⁴⁶ ve iki erkek kardeşine söylediği mersiyeleer günümüze kadar gelebilmiştir.⁵⁴⁷ Burada kardeşlerinden *Sahr* için söylediği mersiyele veriyoruz.

MERSİYE

- 1 *Ya 'aynu mâleki lâ tebkîne tesekâbâ*
İz râbe dehrun ve kâne 'd-dehru rebbâbâ
- 2 *Febkî ehâki li eytâmin ve ermeletin*
Febkî ehâki izâ câverti ecnâbâ
- 10 *Hammâlû el-viyetin kattâmu evdiyetin*
Şehâdu evciyetin lilviri tallâbâ
- 11 *Sümmü 'l-udât ve fekkâkû 'l- umât izâ*
*Lâ gıyel vegâye lem yekûn li 'l-mevti heyyâbâ*⁵⁴⁸

Türkiye Türkçesiyle

- 1 Ey gözüm niçin yaşlarını akıtmıyorsun
Akıp giden zaman onu saklıyor sanki
2. Kardeşiyin dul ve yetimlerine ağla
(Kardeşiyin) başucuna vardığında ağla

ödemem gerek" dedi. *Aleyhisselatü vesselam* kadına onatam için izin vermedi. Kadın tekrar tekrar izin istedi"

Kadın der ki:

"Resulullah, sonunda onlara borcumu ödemem için izin verdi. Onlara borcumu ödedikten sonra hiç matem tutmadım, şu ana kadar bir başka mateme de katılmadım. Benim dışımda matem tutmayan kadın da kalmadı.; Peygamber Ümmü Seleme el-Ensari ve Ümmü Atiye gibi kadınlara da böylesi bir izin vermiştir.

⁵⁴⁴ Huart, *Arab-İslam*., 36

⁵⁴⁵ Huart, *Arab-İslam*., 36.

⁵⁴⁶ Huart, *Arab-İslam*., 25.

⁵⁴⁷ Demiryak - Savran, *Arab Edebiyatı*., 78-79 ; Huart, *Arab-İslam*., 36.

⁵⁴⁸ Arapça aslı için bkz. : Demiryak - Savran, *Arab Edebiyatı*., 78-79

- 10 Sancağı yüklenmiş vadileri aşıyor
Şahadet şerbetini içmek için
- 11 Düşmanlarını yıldı, zorlukları yendi
Fakat cenge girerken ölümden kurtuluş yoktu⁵⁴⁹

Mersiye'nin diğer beyitleri

- 3 *Ve'bbi ehâki libaylin ke 'l-katâ 'usaben*
Fegedne lemmâ sevey sayben ve enhâbâ
- 4 *Ya 'dübihi sâbehun nehdu merâkîlühü*
Mücelbehün bî-sevâdü 'l-leyli cilhâbâ
- 5 *Hettâ yusebbihe akvâman yuhâribuhum*
Ev yusebû dîne saffî 'l-kaymi eslâbâ
- 6 *Hüve 'l-fetâ 'l-kâmilu 'l-hâmi hakîkatchu*
Me 'vâ 'yed-dêrike, izâ mâ câe müntebâ
- 7 *Yehdi 'r-ru 'ile izâ dâka 's-sebflü bihim*
Nehde 't-telîli lisâ 'bî 'l-emr rekkâbâ
- 8 *El- mecdü hulletühü ve 'l-cûdü illetühü*
Ve 's-sıdku havzetühü in kirmühü hâbâ
- 9 *Hattâbü mahfiletin ferrâ 'cû mazlumetin*
În hâbe mu 'dileten senî lehâ hâbâ

*Cezayir Berberilerinde ağıt varlığı bilinmektedir. Bu ağıt ile Avşar ğıtları arasında üslup olarak çok yakın benzerlikler vardır.*⁵⁵⁰

*Hiz. Muhammed (S.A.V.)'in hadislerinde Araplar'daki bu adedi belirli aşamalarda kaldırmıştır. Ancak bu dini kurallar içerisinde yasaklanmış, mersiye söyleme işi devam edegelmiştir.*⁵⁵¹

⁵⁴⁹ . Bu mersiye'nin baş ve son tarafından alınan ikişer beyitin Türkçesidir. Ortada kalan beyitlerin izahına gerek görmedik.

⁵⁵⁰ . Görkem, Yükarıova, 15: "Genç şahin yuvasını terketti, Buraya toplananları dağıtacak, bir söz söyle! Kalk, uyan! Niçin uykuya daldın"

Yasaklamanın sebebi ise eski adetlerin ve batıl addedilen inançların yeniden ortaya çıkmasını engellemektir.

İlk zamanlarda ölüm hadisesinin duyurulmasının yasaklandığı, zamanla bu hareketin kaldırıldığı ve şaşaalı olmamak kaydıyla izin verildiği bilinmektedir.⁵⁵² Kabir ziyareti de bu yasaklardan ilk devirlerde nasibini almış daha sonraları “ahireti hatırlattığı için” belirli bir adaba göre serbest bırakılmıştır.⁵⁵³

Mersiye söyleme işinin de kaldırılmaya çalışıldığını, ısrar edenlere karşı zor kullanıldığını da biliyoruz. Ancak bu olayın önünün alınmadığı da bir gerçektir.⁵⁵⁴

Bütün bu yasaklamaların arkasında yeni dinin kurumlarını yerleştirmek, diğer din ve anlayıştaki milletlerden farklı olmak düşüncesi yatmaktadır.

Hz. Peygamber (S.A.V.)’in zaman zaman saçlarını uzatıp kısalttığı ve insanları ibadete çağırma şeklinin nasıl bir istişare ile kabul edildiği bilinmektedir. Buna benzer bir hadise de cenaze defni sırasında meydana gelmiştir.⁵⁵⁵

Buradaki maksat Yahudilerle Müslümanların farklı olduklarını ortaya koymaktır. Günlük hayatta, töre ve törenlerde İslamî şekli oturtmaya çalışmak veya İslamî bir tavır sergilemek gerekli görülmüştür. Bir bakış açısına göre Hz. Peygamber Araplardaki bütün değerleri sıfırlayarak yeni bir millet ve kültür

⁵⁵¹ Canan, Kütüb-i Sitte, 256, “(İzdirap ve matemî sebebiyle) yanaklarını yolar, üst başını yırtıp dövünen, cahiliyye duasıyla dua eden bizden değildir.”

⁵⁵² Canan, Kütüb-i Sitte, 260, “Hz. Huzeife radiyallahu anhu muhtazar cölüne yakını olunca: ‘Ben ölünce, kınse üzerine ezan okumasın, ben bunun ölüm haberinin duyurulması olmasından korkarım’ dedi”

⁵⁵³ Canan, Kütüb-i Sitte, 294, “Ben sizi kabirleri ziyaretten men etmişim. Artık onları ziyaret edebilirsiniz. Çünkü onlar size ahireti hatırlatır.”

⁵⁵⁴ Canan, Kütüb-i Sitte, 248, “Hz. Ömer radiyallahu anhu hançerlendiği zaman Hz. Süheyl radiyallahu anhu, ağlayarak girdi. Hem ağlıyor, hem de ‘Vay kardeşim, vay arkadaşım!’ diyordu”; Kütüb-i Sitte, 287 “Hz. Aişe radiyallahu anha Mekke’ye gelince (kardeşi) Abdurrahman’ın kabrine uğradı ve şu beyitleri okudu:
Biz Cezime’ye uzun zaman hizmet eden iki nedimesi gibiydik
Öyle ki Bunlar ebediyyen ayrılmayacaklar denmişti
Vakta ki ben ve kardeşim Mâlik uzun beraberlikten sonra ayrılınca, sanki tek gece beraber kalmadık gibi oldu”

⁵⁵⁵ Canan, Kütüb-i Sitte, 273, U’hâdetü’bnu’s-Sâmid radiyallahu anhu anlatıyor, “Resûlullah aleyhisselâtu vesselâm cenazeyi takip ettiği vakit, cenaze mezara konuncaya kadar oturmazdı. Bir Yahudi âlemi (bir gün) karşısına çıkıp: ‘Ey Muhammed biz de böyle yaparız!’ dedi. Bunun üzerine Aleyhisselâtu vesselâm ‘Onlara mübahalefet edin! Oturun!’ emrettiler”

meydana getirmemiştir. İbadet şekli ve kurallarıyla birlikte toplumun bozulmuş değerlerini değiştirmiş, artı-olumlu değerlerine karışmamıştır.

Mersiye *Arapların*, özellikle *Arap* kadınlarının vazgeçemeyeceği bir hadisedir. O, kültürün *sert kısmını* oluşturmaktadır⁵⁵⁶. Dolayısıyla *Peygamber* birkaç kadına bu hususta esnek davranmıştır.

Sahra Çölü'nde yaşayan *Arapların* *ağrılarından* alınan bir örnek ise eski geleneği devam ettirmekte, fakat içerisinde isyan ve küfre götürecek sözlerin yerine kader inancını pekiştiren sözlerle İslamî bir hüviyet de kazandırılmaktadır. Bu yönüyle o bir sentezin ifadesi olmaktadır.

O şimdi nerede? Atı geri geldi, kendisi dönmedi! Silahı geri geldi, kendisi gelmedi!

O, kendisi için takdir edilen günde öldü.

*Çadırım boş, kalbim soğuk; aslanım nerede kaldı? Onun gibi birini nereden bulurum?*⁵⁵⁷

2. Mezapotamya (Asur - Babil- Ur):

Genellikle, *Asur* ve *Babil* topluluklarının *ağrılarına* ne ad verdikleri hakkında bilgi yoktur. Ancak bu iki toplumun içerisinden çıkan *Gilgames* veya *Gilgameş* destanında *ağrı* parçalarına rastlamaktayız. Bunlardan *Gilgameş*'in arkadaşı veya kölesi olan *Engidu* için yaktığı *ağrı* zikredilebilir. *Ağrıçı* kadınlardan bahsetmesi de bu törenin varlığına işaret eder.⁵⁵⁸

Destanlardaki *ağrı* niteliği taşıyan pasajlara baktığımızda bunların da ölenin meziyetlerini sayıp döken, kahramanlığından bahseden, geride kalanların perişanlığını, acı çektiğini anlatan, bundan sonra neler yapılacağı hakkında bilgi veren bölümleri bulabiliriz:

⁵⁵⁶ . Turlan, *Kültür Değişimleri*, 200.

⁵⁵⁷ . Görkem, Yukarıova, 15.

⁵⁵⁸ . *Gilgameş Destanı*, Çev: M. Ramazanoğlu, İstanbul 1993, 62-64. "*Beni dinleyin! Siz, ihtiyaçları beni dinleyin! Ben Engidu için ağlıyorum. Arkadaşım için. Ağrıçı kadınlar gibi acı sızı döküyorum.*

Sen belimin satırı, elimin yayı! Kemerimin kılıcı! Ontane siper olan Lalkan! Benim hayranlık elbisem! Benim biricik sevincim! Kötü bir yağdı düşman, kellep beni soydu!"

Engidu'nun yüzüne kapanıp saçlarını yoldu ve ortalığı dağıttı. Güzel elbiselerini paralayıp yerlere fırlattı.....

Yeryüzünün bütün hükümdarları senin ayaklarını öpsünler. Senin için Uruk halkına matem tutturacağım; mesut kimselere etrafında ulu ve figan ettireceğim ve ben, senden sonra vücudumu murdar bir halde getirip senin için kendimden geçeceğim. Sırtıma bir aslan postu alıp çöllere düşeceğim.”⁵⁵⁹

“Omnun için gece ve gündüz ağladım. Omnun gömülmesine razı olmadım. Acaba arkadaşım sesime uyacak mı diye. Yedi gün yedi gece böyle yaptım.”⁵⁶⁰ diyen Gilgameş, bize buradaki tören, defin türü ve yas süresi hakkında ipuçları vermektedir.

Urlar'da ölümden sonraki hayatın varlığına inanılmaktadır. Ölülerin arkasından *ağıt* yakıldığı da bilinmektedir. Sair zamanlarda, törenlerde de *ağıt* tarzında şiirler söylenmektedir.⁵⁶¹

3. Sümer:

Ölülerin arkasından *ağıt* söyleyen grupların varlığı bilinmektedir. Belki bir *Gilgameş* destanı yaratacak kadar güçlü şiir ve hayal derinliği yoktu ancak *ağıt* yakan veya yas töreni görünümü alan kabartmalara da rastlanmaktadır.⁵⁶²

4. Eski Mısır:

Eski Mısır'da cenaze törenlerinde okunan şiirlere verilen ad olarak “*maneros*” kelimesinin kullanıldığını, tarihçi *Herodot* bildirmektedir. Bu kelime aynı zamanda genç yaşta ölen bir prensin adıdır.⁵⁶³

⁵⁵⁹ . Gilgameş. 63-64.

⁵⁶⁰ . Gilgameş. 71.

⁵⁶¹ . Joseph Campbell, *İlkel Mitoloji ‘Tanrının Maskeleri’*. Çev: Kudret Emiroğlu. Ankara 1995. 407-412.

⁵⁶² . Uludağ. *İslam Ansiklopedisi*. 452.

⁵⁶³ . Orhan Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*. İstanbul 1975. 374

5. Eski Yunan:

Yunan edebiyatında, diğer tüm milletlerde olduğu gibi ilk edebi ürünler dinsel nitelikliydi. *Himnos* adını alan bu ilk şiirleri *aidos* adı verilen rahipler söylüyordu. En eski *himnos*lardan biri *Linus* idi. *Linus*'un adı, [çekemeyenler tarafından öldürüldüğü için (Ölümü hakkında rivayetler çeşitlidir)] hüznüli yas şiirleri ile birlikte anılır olmuştu.⁵⁶⁴

“*Theranos*” adı verilen yas şarkıları (*ağıt*) ölünün yatağının yanında ayakta duran *aidos*lar tarafından söylenir, kadınlar da hüznü belirten nidalarla onlara eşlik eder, koro tutarlardı.⁵⁶⁵ *Aidos*lar müzik eşliğinde şiir söylerlerdi.

*Rhapsodos*lar ise bizdeki gezgin âşklar gibi sehirden şehire dolaşıp, ellerindeki değnekle tempo tutup kahramanlık şiirleri söylüyorlardı.⁵⁶⁶ Şüphesiz bunların arasında öldürülen kahramanların *teranos*ları da vardı. *Rhapsodos*ların en ünlüsü ise *Homeros*'tu.⁵⁶⁷ “*korainai*” *ağıtçı* kadınlara verilen isimdi. Bunların toplum içinde önemli bir yerleri vardı.⁵⁶⁸

Ağlayankaya “*Niobe*”, evlatlarını kaybeden bir annenin ızdırabını ve olayın evrenselliğini dile getiren bir mitolojik unsur olarak değerlendirilmektedir. Ancak ondan günümüze bir tek kelime şiir kalmamıştır.⁵⁶⁹

Bir kahraman ölünce

Büyük küçük herkes ağlar ardından

*Bütün ulus yas tutar yiğit bir cenkçiye*⁵⁷⁰

Bir destan parçasından alınan şiirde yas tutmanın varlığını bulabiliyoruz. Aynı konu için *Elektra*'nın acısını gideremediği ölen babası *Agamemnon*'un üzerine yas şarkıları söylediği de görülmektedir.⁵⁷¹

⁵⁶⁴ . Güler Çelgin, *Eski Yunan Edebiyatı*, İstanbul 1990, 19.; Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*, 361-362.

⁵⁶⁵ . Çelgin, *Yunan Edebiyatı*, 19.; Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*, 635.

⁵⁶⁶ . Çelgin, *Yunan Edebiyatı*, 21.

⁵⁶⁷ . Çelgin, *Yunan Edebiyatı*, 21.

⁵⁶⁸ . Görkem, Yukarıova., 12

⁵⁶⁹ . Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İstanbul 1970, 71-72.; Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*, 455.

⁵⁷⁰ . Çelgin, *Yunan Edebiyatı*, 43.

⁵⁷¹ . Çelgin, *Yunan Edebiyatı*, 81.

Eski Yunan’larda mezar taşlarına veya adak taşlarına da şiirler yazıldığı bilinmektedir. *Epigram* adı verilen bu tür edebi örneklerin konuları genellikle aşk, adak ve ölümdür. *Homeros* için yazılan bir *epigram* örneğinde de görüleceği gibi bunlar ölenin şanını yüceltmek için yazılan veya öleni öven şiirlerdi.

*Şuracıkta, şu dalgaların dövdüğü
Kumsalın altında yatıyor, yabancı,
İkinci güneşi Yunan dünyasının,
Tanrılar sözcüsü, Musa’lar ışığı,
Erdemli kahramanlara destan düzen,
Evrenlerin ölümsüz sesi Homeros.*⁵⁷²

6. Latin:

Ağutçılara “*præfice*” adını vermişlerdi. Perişan bir halde, elbiselerinin üst tarafları yırtık, saçları dağınık kadın resimlerinden çıkarabildiğimiz kadarıyla ağut ve yas merasimi de vardı. Bunlara ait resimleri *Etrüskler’in cenaze törenlerinde ölülerin küllerini sakladıkları kaplar üzerinde görmekteyiz.*⁵⁷³

7. Roma:

Ağut ve yas törenleri vardır. Ağutlar ölünün defininden önce ve gürültülü bir şekilde yapılmaktadır. Ağutlarda ölen şahsa övgü ve onun için kederlenme ifade edilmektedir. Ağutçı kadınlara müzik aletleri eşlik etmekteydi.⁵⁷⁴ Yunan ve Roma kültürünün birbirinin devamı olduğu bilinmektedir. Roma ve Yunan sanat eserlerinde cenaze törenlerine geniş yer verildiği görülüyor. **İstanbul Arkeoloji Müzesinde** bulunan M.Ö. IV. yüzyıla ait “**Ağlayan Kadınlar Lahdi**” bu tür eserlerin en güzel örneğidir.⁵⁷⁵

⁵⁷² . Çelgin, Yunan Edebiyatı., 185.

⁵⁷³ . Görkem, Yukarıova., 13.

⁵⁷⁴ . Görkem, Yukarıova., 13.

⁵⁷⁵ . Uludağ, İslam Ansiklopedisi, 472-473

8. Kızılderili:

Kızılderili inançlarına göre, kötülük yapan insanlara, ruhlar muşallat olmakta ve onları rahatsız etmektedir.⁵⁷⁶ Yas tutmayan insanlar kötüdür.⁵⁷⁷ Mitolojiye göre *Kiovalı kadınlar yas tuttuklarında, kendi vücutlarını - kollarını, bacaklarını, saçlarını- hatta bir parmak boğumunu bile kesecekler, çünkü dünyaya ölümü bir kadın getirdi. Ama hiçbir kadın üzüntüsünden dolayı, hiçbir zaman kendini öldürmeyecek.*⁵⁷⁸ Türklerin “Yaratılış ve Türeyiş” destanında da insanların ölümlü olmasına sebep olan bir kadındı.⁵⁷⁹

Kadınların ölünün başında ayakta durarak, elleri kenetlenmiş bir şekilde ağladıkları bilinmektedir.⁵⁸⁰ Cenaze başında, öleni geri getirmek için, ilahiler okuyup, dua etmekteydiler.⁵⁸¹ Ancak erkeklerin ağladıkları hakkında bir bilgi bulunamamıştır.

Kadınların dul kaldıklarında belirli bir süre kabilesi içinde yas tuttuğu ve evlenmesine yine kabile karar verdiği hakkında “*Kurtlarla Dans*” filminde görmüştük. Bu belki de bir senaryo gereği idi fakat olay inandırıcı gelmişti.

Ölenler, yaşamları boyunca iyi davranışlarda bulundularsa, öte aleme gider ve orada mutlu yaşarlardı.⁵⁸²

Bu alem Türklerde olduğu gibi gökte değil yer altında, yüksek dağların arkasında, çok güçlkle gidilen bir yerde idi ve oradakilerin başında da bir şef-kabile başkanı vardı.⁵⁸³

Çok ağır hastalar hayali bir tepeye doğru çıkar. Eğer kabilesi ve ailesi onu çok severse ve yeteri derecede yalvarırlarsa onu geri alabilirler.⁵⁸⁴ Yoksa ölüme

⁵⁷⁶ . Alice Marriot - Carol K. Rachlin, *Kızılderili Mitolojisi*, Çev: Ünsal Özünlü, Ankara 1995, 57. “Kimsin sen? Ne yapıyorsun burada? Hiç kötü bir şey yapmadım ben. Beni hiç bir hayaletin izlememesi gerekir”

⁵⁷⁷ . Marriot-Rachlin, *Kızılderili Mitolojisi*, 263.

⁵⁷⁸ . Marriot-Rachlin, *Kızılderili Mitolojisi*, 264.

⁵⁷⁹ . Sepetçioglu, *Yaratılış ve Türeyiş*, 34.

⁵⁸⁰ . Marriot-Rachlin, *Kızılderili Mitolojisi*, 267.

⁵⁸¹ . Marriot-Rachlin, *Kızılderili Mitolojisi*, 267.

⁵⁸² . Marriot-Rachlin, *Kızılderili Mitolojisi*, 266.

⁵⁸³ . Marriot-Rachlin, *Kızılderili Mitolojisi*, 268.

⁵⁸⁴ . Manas Destanındaki Manas'ın birinci ölümü ve dirilmesi hadisesine benzer bir anlayış hakim gibidir. Bkz. Ögel, *Türk Mitolojisi*, 518-519.

gider. Dövdürken ölen bir erkek ve doğururken ölen bir kadın aynı sonu ve öte alemdeki dünyayı paylaşır.⁵⁸⁵

Saukların inancında, kişi öldüğünde, ruh bedenden ayrılır, beden bir başka kişiye geçer. Ölen kişinin yerine aileye yeni bir üye almak zorundadırlar. Ölen eski üyeye nasıl davrandılarsa, yeni üyeye de aynı şekilde davranılır

Cennetin açık bir tanımı yoktur. İyi insanlar ötede rahat yaşarken; kötü insanlar ve kendi yerine aileye başka biri alınmamış olanlar *baykuş* biçiminde dünyaya geri dönerler. Baykuş uğursuzluğun alametidir.⁵⁸⁶ Türklerde de *baykuşun* uğursuz anlamıyla kullanıldığını görüyoruz.⁵⁸⁷ Günümüz Anadolu'sunda da ölümü çağrıştıran hayvanlar arasında *baykuş* adı önemli yer tutmaktadır.⁵⁸⁸ Ona: gece avcısı olması ve sesinin ürperticiliği, ıssız yerlerde gündüzlemesi bu vasfın verilmesinin nedeni olsa gerektir

Cenaze kaldırıldıktan sonra cenaze yemeği verildiği de bir efsanede belirtilmektedir.⁵⁸⁹

9.Yahudi:

Kudüs'te *Süleyman Peygamberin* tapınağının duvarını, *Yahudiler*, *Kudüs*'ün yıkılışını anmak için, her cuma günü *Ağlama Duvarının* önünde ağlarlar. M.S. I. yüzyıldan beri süregelen bu gelenek bir yas ağlamasıdır. Bizim, *Atsız*'ın belirttiği, *Hunlara* ait kaybedilen vatan parçaları hakkındaki bir yas türküsüne benzemektedir.⁵⁹⁰ Ancak burada dinsel duyguyu göz yaşıyla veya ağlayarak da dile getirme söz konusudur. Bir çıkmaz sokakta olan bu duvardan günümüze taş kalıntıları kalmıştır.

Hz. Süleyman'ın tapınağının yerinde de *Hz. Ömer Camii* vardır.⁵⁹¹

Bu *ağıt* haricinde *Yahudilerde* ölüye ağlama ve *ağıt* yakma da vardır. Aslında bu tür davranış bütün *Orta-Doğu* kavimlerinde rastlanmaktadır ve benzer

⁵⁸⁵ Marriot-Rachlin, *Kızilderili Mitolojisi*, 271.

⁵⁸⁶ Marriot-Rachlin, *Kızilderili Mitolojisi*, 279.

⁵⁸⁷ Sepetçioğlu, *Yaratılış ve Türeyiş*, 17; 23.

⁵⁸⁸ Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara 1979, 18.

⁵⁸⁹ Marriot-Rachlin, *Kızilderili Mitolojisi*, 282.

⁵⁹⁰ Atsız, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 89.

⁵⁹¹ Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*, 23.

şekilde cereyan etmektedir. Ölüm sebebiyle düzenlenen törenlere *ağıtıcılar*, elbiselerini yırtıp, saçlarını keserek hazır bulunurlar.⁵⁹² Saç kesme hadisesi de **Türklerde** rastlanılan bir olaydır.⁵⁹³

Yahudilerde *ağıt* ve yas merasimi cenaze merasimlerinin önemli bir parçası oluşturmaktadır. Bazı **Türk**⁵⁹⁴, *Çin*⁵⁹⁵ ve *Kore*⁵⁹⁶ kavimlerinde olduğu gibi yedi günlük yas süresi vardır.⁵⁹⁷

Yedi günlük yas süresi içerisinde ağlayıcı -*şarkıcı*- hünerli kadınlar adları verilen ve bu işi meslek edinmiş kadınlar, ölen kişinin önemine göre şarkı söylerler ve ağlarlardı.⁵⁹⁸

*“Faş Yahudileri’nde ağıtıcı kadın, ölünün saçlarını çözerek onun yüzüne vurur ve ona: “Niçin bizimle yaşamıyor? Bizler onu sevmiyor muyduk? Bizim ızdırıp kaynağımız mı olıcaktın?” tarzında bazı tipik yakınmalarda bulunur.”*⁵⁹⁹

Yas törenleri yedi gündür. Yas müddeti boyunca ağlayanlar şiir söyler, hazırda bulunanlar hep birlikte ağlarlar.

Hz. Davut’un, Saul ve Yonathan için ağıt yaptığı ve bu tarz şiirlere örnek olduğu söylenilmektedir.⁶⁰⁰

10.Hint:

Prasavya ve *Pradakşina* adlı bir tür ayin vardır. Bu ad ölüm dolanması olup, dini nitelikli bir anıt, güneş yönünde, sola alınarak tavaf edilerek yapılırsa “*prasavya*”, sağa alınarak yapılırsa “*pradakşina*” adını alır.⁶⁰¹

11. Tibet:

Ölünün başında Budizm’in kutsal metinlerinden parçalar okunur, bu esnada *ağıt* da yakılırdı. *Ağıt*ların genellikle genç ölenler için yakıldığı

⁵⁹² Uludağ, *İslam Ansiklopedisi*, 473.

⁵⁹³ İnan, *Şamanizm*, 187.; 197

⁵⁹⁴ İnan, *Şamanizm*, 187; 198.

⁵⁹⁵ Görkem, Yukarıova., 13.

⁵⁹⁶ Eberhard, *Çinin Şimal Komşuları*., 25.

⁵⁹⁷ Uludağ, *İslam Ansiklopedisi*, Ağıt meddesi.

⁵⁹⁸ Uludağ, *İslam Ansiklopedisi*, Ağıt Maddesi.

⁵⁹⁹ Görkem, Yukarıova., 44.

⁶⁰⁰ Uludağ, *İslam Ansiklopedisi*, 473.

⁶⁰¹ Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*., 517-518

görülmektedir.⁶⁰² Ayrıca ölene yoldaşlık ve rehberlik etsin diye köpek kurban ettikleri de belirtilmektedir.⁶⁰³

12. Moğol:

Moğolların inancına göre, hanıp öldürdüğü veya onun için öldürülen insanlar öteki dünyada ona hizmet edeceklerdi. Hanın öldüğü yerden, gömüleceği yere kadar cenazeyi götüren alaya rastlayan insanların öldürüldüğünü *Marco Polo* bildirmektedir.⁶⁰⁴

Proto Moğollar'ın cenazelerinde, ölene rehberlik etsin diye köpek kurban ettikleri de bilinmektedir.⁶⁰⁵

Moğollarda ölümler kültü ve ona dayalı şamani ayinler komşu oldukları **Türklerle** göre hem ilkel hem de barbarca idi. **Türklerde** insan kurban edilmezken, *Moğollar*'da ölene hizmet etsin diye insan kurban edildiği kabul edilmektedir.⁶⁰⁶

13. Çin:

Ölenin arkasından yedi gün veya yedi gün yedi gece bir ön yas düzenlerler. Cenaze olduğunda rahiplerle müzisyenler çağırılır. Cenaze götürülürken ve gömülürken ağlayıcılar kendilerini yerden yere atarak yas şarkıları terennüm eder. bunlara rahipler ile müzisyenler de katılırdı.

Eski *Şimo* ölü gömme adetleri arasında da ağlayıcı gruplar vardı. Bunların çoğunlukla sakin, ağırbaşlı bir şekilde çoğunlukla manzum *ağtlar* söylediği bilinmektedir.⁶⁰⁷

b. Çin'in Şimal Komşuları'nda:

Burada, ayrı bir bölüm olarak verdiğimiz kavim ve onların boylarındaki cenaze defin ve adetler hakkında Eberhard'ın kitabını tarayarak elde ettik.

⁶⁰² . Uludağ, *İslam Ansiklopedisi*, 471

⁶⁰³ . Eberhar, *Çin'in Şimal Komşuları*, 48; Ögel, *Mitoloji*, 561.

⁶⁰⁴ . İnönü, *Şamanizm*, 192

⁶⁰⁵ . Ögel, *Mitoloji*, 561

⁶⁰⁶ . İnönü, *Şamanizm*, 191.

⁶⁰⁷ . Uludağ, *İslam Ansiklopedisi*, 471.

Türkler hakkındaki etnografik bilgileri dahil etmedik. Bu kavimlerin içerisinde Türk boyları veya sonradan Türkleşmiş ya da sonradan yabancılaşmış kabileler olabilir. Biz bunları esas almadık.

1. Kore Kavimleri.

Kore kavimlerinden bazıları **Türk**, bazıları *Çin*, bazıları *Tibet* kültürlerinden etkilenmiş ve bazıları da eski ve yerli kültürün temsilcileri olarak hayatiyetini devam ettirmektedir.⁶⁰⁸

*Bay-ciler*in üç yıllık matem zamanları vardır.⁶⁰⁹

Fu-yüler, **Hiyung-nu**'lar gibi ölen kardeş karılarıyla çocuksuz kalan üvey annelerle evlenirler.⁶¹⁰ Yalnız dış tabutları vardır, iç tabutları yoktur.⁶¹¹ *Çin-li*: Mezar üst üste yığılmış taşlardan ibarettir.⁶¹² Büyük kardeşi öldükten sonra küçük kardeşi onun karısıyla evlenir.⁶¹³ Matem zamanı üç yıldır.⁶¹⁴

Leğ'ler: Bir ölüm vukuunda evi terkederler.⁶¹⁵

Uu-cü'ler: On kulaçtan (bir kulaç = 2.30m.) fazla büyüklükte ağaçtan yapılma büyük tabutları var, bunun içine bütün ailenin kemikleri konarak gömülür. Ölülerin (ruhların) listesini de buraya korlar.⁶¹⁶ Ölülerin heykelini traş ederler.⁶¹⁷

2. Mançu Kavimleri:

I-lov, *Mo-ho* ve *Iuci*'lerdeki adetleri şöyle sıralayabiliriz. Tabutları önünde domuz kurban ederler.⁶¹⁸ Ölülerin dış tabutuna gıda olarak bir domuz korlar.⁶¹⁹ Mezarları üzerinde koruma için küçük bir ev inşa ederler.⁶²⁰

⁶⁰⁸ Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, 27-33.

⁶⁰⁹ Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, 14.

⁶¹⁰ Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, 17.

⁶¹¹ Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, 18.

⁶¹² Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, 19.

⁶¹³ Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, 19.

⁶¹⁴ Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, 19.

⁶¹⁵ Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, 24.

⁶¹⁶ Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, 25.

⁶¹⁷ Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, 25.

⁶¹⁸ Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, 37.

⁶¹⁹ Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, 35.

⁶²⁰ Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, 38.

3. Tunguz (Dunğ-Hu) Proto Moğol:

Tu-Huan'larda ölü için ağlanır, fakat gömülürken şarkı söylenir ve oynanır. Ölüye bir köpek bir de binek at kurban edilir. Köpekler ruhlara yoldaşlık eder. Ruhlar *Ci-şan*'a (*Kızıl Dağ*) giderler.⁶²¹

4. Şi-Veğ Kavimleri (Proto Moğol):

Hi'ler; Ağaç mezarları vardır (Mezarları ağaç üzerindedir). Naaş üç yıl sonra yakılır. Ölülere av ganaimi olması için niyaz ederler.⁶²²

Şi-veğ'ler Yas süreleri üç yıldır.⁶²³ Ağaç medfenleri vardır. Dullar bir daha evlenmezler.⁶²⁴ Ölülerini her köyün müştereken yaptığı büyük ağaç kerevite korurlar.⁶²⁵

5. Tangut:

*Tangut*larda birisi öldüğünde, ölünün hısımları müneccimleri eve çağırılır. ölen adamın doğum günü ve tarihi hakkında bilgi verildikten sonra uğurlu gömülme günü bekletilir. Cenazenin bazen bir hafta, bazen altı ay beklediği olmaktadır. Çürümeye başlayan cesetten eve bir koku yayılmasın diye enli tahtadan yapılmış bir tabuta koyup, etrafını çeşitle kokulu ot ve tütsü malzemesi ile doldururlar. Tahtanın ek yerleri zift veya balmumu ile sıvanır, boyanıp ipek örtüye sarılır.

Ölü gömülünceye kadar, ölünün ruhu da doysun diye, evde zengin sofralar hazırlanır. Uğurlu gün geldiğinde, cenazenin hangi kapıdan veya nereden çıkarılacağına da müneccim, veya rahipler karar verirler. Cenaze götürülürken önceden hazırlanan mahallerde durdurulur. Ölü ile birlikte önceden hazırlanan, kağıtlara yapılmış resimler de yakılır.⁶²⁶ **Alevi-Bektaşiler** arasında *Kerbela* faciası ile ilgili anma törenlerinde, olaya sebep olanların *şebih* adı verilen kuklalarının yakıldığını biliyoruz.⁶²⁷ Bu konu ile bağlantısı olabileceği kanaatini taşıyoruz.

⁶²¹ Eberhard, Çin'in Şimal Komşuları., 48

⁶²² Eberhard, Çin'in Şimal Komşuları., 56

⁶²³ Eberhard, Çin'in Şimal Komşuları., 59

⁶²⁴ Eberhard, Çin'in Şimal Komşuları., 59

⁶²⁵ Eberhard, Çin'in Şimal Komşuları., 59.

⁶²⁶ Ligeti, İç Asya . 327-328.

⁶²⁷ Uludağ, İslam Ansiklopedisi, 471.

IV. BÖLÜM

A. ANADOLU AĞITLARI ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

a. Bugüne Kadar Yapılan Ağıt Çalışmaları ve Önemli Ağıt Derlemeleri

Bu konuda ilk çalışmanın Rıza Tevfik Bölükbaşı tarafından yapıldığını sanıyoruz. Bir makalesinde, halk şiiri pek fakir olarak görse de, Türk-Yunan savaşında söylenen destan nitelikli ağıtları ve onların ezgisinden bahsetmektedir. Bu tarih 1313'tür. Yazılış tarihi ise 1943'tür.⁶²⁸ Bundan başka Koşay'ın bir makalesi, Kayseri bölgesinden de 9 ağıt içermekte olup, ilk ağıt derlemesidir.⁶²⁹ Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü bünyesinde kurulan Türk Halk Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde yapılan tasnifleme sonucunda 251 adet ağıdın tesbit edildiği bildirilmektedir.⁶³⁰ Bugüne kadar yapılan, Anadolu Türk ağıtları konusundaki çalışmalar hakkında, Görkem'in hazırlamış olduğu doktora tezinde geniş bilgi vardır.⁶³¹

1. Tezler.

Lisans: Fikret Kumru, **Kayseri İli Pınarbaşı İlçesi Afsar Yöreleri Ağızlarından Ağıt Derlemeleri**, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi, Erzurum 1977. *Tez bir ağız çalışması olup, Pınarbaşı Afsarlarından derlenen kırk kadar ağıt metnini içermektedir.*

Ramazan Özkurt, **Kayseri Yöresi Afsar Ağıtları**, 19 Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü mezuniyet tezi, Samsun 1991. **Zeynel**

⁶²⁸ Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Halk Şiirinde Yas*, *Yeni Sabah*, Birinci kânum, 1943, nu.1988. Ayrıca bu yazı için bkz: Abdullah Uçman, *Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri*, *Halk Şiirinde Yas I-II*, Ankara 1982, 332-337.

⁶²⁹ Hamit Zübeyr Koşay, *Afsar Türk Ağıtlarına Dair*, *Türk Yurdu*, 3. seri, XX/7, Mayıs 1928, 21-24.

⁶³⁰ Yurdanur Sakaoğlu, *Anadolu'da Ağıt Yakma Geleneğinin Günümüzdeki Durumu Üzerine Derlenmiş Malzemelerle Bazı Değerlendirmeler*, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na 55. Yıl Armağanı, Kayseri 1994, 109.

⁶³¹ Görkem, *Yukarıova*, 93-114.

Abidin Makas yönetiminde hazırlanan tezde Sarız ilçesi ile Yalak (Yeşilyurt) kasabasımdan derlenen 54 ağıt metni verilmiştir. Kaynak kişi künyeleri ile birlikte tezin sonuna lügatçe de konulmuştur. Ağıt Söyleme Geleneği ve Ağıtlar Hakkında, Genel Bilgi başlıkları, 92 sayfalık tezin diğer bölümlerini oluşturmaktadır.

İbrahim Ulaş. (Kayseri) Tomarza Yöresi Avşar Folkloru. Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet tezi. Kayseri 1993. **Tuncer Gülensoy** yönetiminde bir ağız çalışması olarak hazırlatılan tezde 16 ağıt metni ve bu ağıtları veren kaynak kişilerin künyeleri mevcuttur. Ayrıca metinler kısmında yas törenleri hakkında kısa anekdotlar vardır.

Yüksek lisans : Kadir Özdamarlar, **Kayseri ve Çevresi Türküleri (Metin - Tablil).** Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi) Kayseri 1993. **Tuncer Gülensoy** yönetiminde hazırlanan tezde “Ağıtlar” başlığı altında dokuz metin verilmiştir. Bu metinlerden “Aziziye” parçasının notası gösterilmiştir.

S. Burhanettin Akbaş. Bünyan Folkloru Halk Edebiyatı ve Etnografyası. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1993. **Tuncer Gülensoy** yönetiminde hazırlanan tezin 247-266. sayfaları arasında yirmiyedi ağıt metni vardır. Bu metinler üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Türküler bölümünde de bazı ağıt metinleri vardır.

Necati Şahin. Yozgat Ağıtları Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma. Erciyes Üniver Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış yüksek lisans tezi). Kayseri 1995. **Tuncer Gülensoy** yönetiminde hazırlanan bu tezde **Yozgat** ve çevresinden derlenmiş yüz ağıt metni vardır. Bu metinlerin bazıları **Avşar** ağıtı özelliği göstermektedir. “*Savaş Ağıtları*” başlığında verdiği ağıdın birden çok ağıt metni ihtiva ettiği görülmektedir. *Asıl Ağıt* adını verdiğimiz metinlerin sayısı oldukça azdır.

Doktora: İsmail Görkem, **Yukarıova (Çukurova) Ağıtları Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ 1990. Ali Berat Alptekin'in danışmanlığında hazırlanan tezde 150 ağıt metni verilmiştir. *Önsöz, Sözlük, Bibliyografya* dışında beş ayrı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “*Türk Dünyasında Yas Törenleri ve Ağıtlar*”; İkinci bölümde “*Ağıtlar Üzerine Yapılan Çalışmalar*”; Üçüncü bölümde “*Yukarıova Ağıtlarının Hususiyetleri*”; Dördüncü bölümde “*Yukarıova Ağıtlarının Muhtevası*” ve Beşinci bölümde “*Yukarıova (Çukurova) Ağıtları*” (Metinler) bulunmaktadır. Ekler bölümünde derleme alanına ait bir harita ve bir anket formu verilmiştir. Tamamı XV + 582 sayfa olan tezin içerisine bazı destan veya hiciv nitelikli metinlerin de ağıt olarak verildiği görülmektedir. Tez, bugüne kadar yapılan akademik hüviyetli çalışmalar içerisinde en detaylı bilgileri kapsamaktadır.

Doçentlik takdim tezi : Muhan Bali, **Ağıtlar Üzerinde Bir Araştırma**, (Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Basılmamış doçentlik takdim tezi) Erzurum 1974.

Tez içerisinde yüzonbir ağıt metni mevcuttur. Ağıtların hikayeleri verilmemiştir. Tamamı 274 sayfa olan tezde *Önsöz, Giriş, Sonuç, Sözlük, Dizin, Bibliyografya, Kısaltmalar* dışında beş bölüm mevcuttur. Birinci bölümde “*Türklerde Yuğ Merasimi ve Ağıt*”; ikinci bölümde “*Dış Türklerde Devam Eden Ağıt Geleneği*”; Üçüncü bölümde “*Anadolu Ağıtları ve Ağıt Metinleri*” (Metinler). Dördüncü bölümde “*Ağıtların İncelenmesi*”; Beşinci bölümde “*Ek Metinler*” ele alınmıştır. Tez akademik kimlikli ilk çalışma olduğu için önemlidir.

2. Kitaplar.

Ahmet Caferoğlu, **Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler**, İstanbul 1948. Eserde 15 ağıt metni mevcut olup bunlar ağız özellikleri ile birlikte verilmiştir.

Mahmut Işık, **Avşarlar Tarihi-Yetiştirdiği Şahıslar-Folkloru**, Ankara 1963. Eserin 84-119 sayfaları arasında tamamı Avşarlara ait olan yirmiyedi ağıt metni vermiştir. Ağıtların hikayeleri mevcuttur. Ancak bazı metinlerin destan veya koşmalardan mürekkep olduğu görülmektedir.

Ahmet Şükrü Esen, **Anadolu Ağıtları**. Açıklamalar ve Dizinlerle Yayın Hazırlayanlar: Pertev Naili Boratav ve Rémy Dor. Ankara 1982. *Türkiye İy Bankası Kültür Yayınları* arasında çıkan eser Ahmet Şükrü Esen'in derlemelerinden oluşmaktadır. Eserde tamamı Avşarlara ait doksanbir ağıt metni mevcut olup, A. Z. Özdemir tarafından yayınlanan "Öyküleriyle Ağıtlar" adlı eserde, bazı yanlışlıklardan dolayı tenkit edilmiştir. Metinlere etki edildiği görülmektedir. V+265 sayfadan mürekkep eserin en önemli bölümü "Dizinler"dir ki burada da derleme ve Osmanlı alfabesinden Latin alfabesine aktarmaktan kaynaklanan bir takım hatalar vardır. Eserin "Önsöz"ünde A. Ş. Esen ve deflemeleri hakkında bilgi vardır. "Giriş" bölümde Türk ağıtları hakkında bilgi verilmiştir. "Metinler", "Sözlük - Dizin - Kaynakça" ve "1921 Anadolu'sundan Anılar" eserin diğer bölümlerini oluşturmaktadır.

Mehmet Bayrak, **Eşkiyalık ve Eşkiya Türküleri**. Ankara 1985. 378 sayfalık kitapta, bir kısmı yazılı kaynaklardan alınma, bir kısmı kendi derlemesi olan, Avşarlara ait kırksekiz ağıt metni mevcuttur. Ancak buradaki metinler "Kaçak ve Eşkiyaların Ölmesi veya Öldürülmesi Üzerine Yakılan Ağıtlar" kısmına dahil edebileceğimiz ağıtlar olup, ekser çoğunluğu destan niteliği göstermektedir. Eser "Halk Şiirinde Toplumsal Olaylar ve Başkaldırımlar" ile "Başkaldırı ve Eşkiya Türküleri" adlı iki bölümden oluşan antolojidir.

Şükrü Elçin, **Türkiye Türkçesinde Ağıtlar**. Ankara 1990. VII + 239 sayfadan oluşan eserin "Ağıtlar Üzerine"; "Metinler"; "Bibliyografi"; "Dizin"den kurulu dört bölümü vardır. Metinlerin tamamı yazılı kaynaklardan alınmıştır. Bir kısmı aşık tarzı ağıtlardan oluşmaktadır. Eserde, Avşarlarda görülmeyen manzum karakter almamış ağıtlara da yer verilmiştir.

Emir Kalkan, **Kayseri ve Yöresi Ağıtları**. Kayseri 1992. *İl Kültür Müdürlüğü* tarafından bastırılan eserde tamamı Pınarbaşı, Sarız, Tomarza

Avşarlarına ait 160 ağıt metni verilmiştir. Ağıtların hikayeleri bazı metinlerde var, bazı metinlerde yoktur. Kaynak kişi künyesi de verilmemiştir. Mahalli ağızda yaşayan kelimeler metinlerin altına verilmiştir. “*Osmanlı Rus Harbi*”, “*Yemen*”, “*Seferberlik ve Sarıkamış Harekati*” ve “*Kişisel Ağıtlar*” bölümünden oluşan dördü bir tasnifi vardır.

Yaşar Kemal, **Ağıtlar**, İstanbul 1992. Eser ilk defa Kemal Sadık Göğceli adına 1943 yılında, Çukurova’da Folklor Derlemeleri : 1. Ağıtlar-I olarak bastırılmıştır. Bu ilk kitapta 32 ağıt metni ve yas törenleri hakkında bilgi vardır. Daha sonra Toros yayınları arasında “Ağıtlar II” ilavesi ve Abidin Dino’nun takriziyle birlikte yeniden yayınlanan eser ikinci bölümdeki altmışsekiz ağıt metni ile birlikte yüz adet ağıt metnine tamamlanmıştır. Hemen tamamına yakını Avşar ağıtlarından oluşan bu ağıt kitabında “*Kürt Ağıtları*” ile bölge ağıtları arasında bir mukayese çalışması vardır. Çukurova’daki yas törenleri ve ağıt yakma geleneği hakkında da bilgi verilen eser bu konuyla ilgili desen çalışmalarıyla süslenmiştir. Tamamı 225 sayfadır.

Ömer Faruk Yıldızkaya, **Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları**, İzmir 1992. İrfan Ünver Nasrattınoğlu’nun önsözünü yazdığı eserde Afyon Türkmenlerine ait ellidört ağıt metni mevcuttur. Eser 117 sayfadır. Ağıtların hikayeleri ve kaynak kişileri belirtilmiştir. “*Giriş, Sözlük, Kaynak Kişiler, Bibliyografya*”. Birinci bölümünde “*Ağıt ve Ağıt Geleneği*”; İkinci bölümünde “*Türklerde Yog Adeti ve Yas Geleneği*”; Üçüncü bölümünde “*Ağıt Türkü İlişkisi*”; Dördüncü bölümünde “*Metinler*” verilmiştir.

Esmâ Şimşek, **Kadirli ve Osmaniye Ağıtları**, Antakya 1993. IX + 304 sayfa olan eserde yüzelli ağıt metni mevcuttur. Bu metinlerin tamamı ölüm üzerine yakılan ağıtlardan oluşmamaktadır. “*Giriş*” bölümünde “*Ağıtlar Hakkında Genel Bilgi, Ağıtların Diğer Türlerle Mümasebeti, Kadirli ve Osmaniye Ağıtlarının Şekil ve Muhtevası*” konularına değinilmiştir. Eserin sonunda “*Kaynak Şahıslar Hakkında Bilgi, Sözlük, Bibliyografya*” verilmiştir.

Ruhi Kara, **Erzincan’ın Göz Yaşları (Deprem Ağıt ve Destanları)**, Ankara 1993. Erzincan valisi Recep Yazıcıoğlu’nun “*Sumuş*”unu yaptığı eser

Ruhi Kara'nın redaktörlüğünde, **Erzincan Depremi** ile ilgili olarak şair ve aşıkların söylediği ağıt ve destanlardan oluşmaktadır. Buradaki şiirlerin tamamı "*Aşık tarzı destan ve ağıt*"lardan oluşmaktadır. V + 256 sayfa'dır. Aynı konu ve tarzda **Bekir Sami Özsoy**, **Namık Aslan** ve **Bayram Durbilmez**'in redaktörlüğünde hazırlanan "**Destanlarla Erzincan, Kayseri 1992**" bir eser de vardır. 171 destandan oluşan bu kitap ise 241 sayfadır.

Ahmet Z. Özdemir, **Öyküleriyle Ağıtlar**, Ankara 1994. Pınarbaşı, Sarız, Tomarza ve yakın çevresi Avşar ağıtları hususunda en fazla metin ihtiva eden ikinci kitaptır. Hazırlanış bakımından **Emir Kalkan**'ın ağıt konulu kitabından daha itinalıdır. Kültür Bakanlığı'na bastırılan kitapta yüzelli ağıt metni olmasına karşılık bazı kişiler hakkında yakılan ağıtların değişik kişiler tarafından söyleniş de miktara eklenmemiştir. Bu da ağıt metnini artırmaktadır. Eser "*Önsöz*", "*Giriş*", "*Metinler*", "*Sözlük*"ten oluşmaktadır. Tamamı 429 sayfadır. Ağıt metinlerinin başında ağıdın hikayesi, sonunda mahalli kelimeleri ve kimden alındığı verilmiştir.

3. Tebliğ ve Makaleler.

Hamit Zübeyr Koşay, Avşar Türk Ağıtlarına Dair, **Türk Yurdu**, 3. seri, 21/7, Mayıs 1928, 21-24. Bu makalede Avşarlara ait dokuz ağıt metni içermektedir. Ayrıca Avşarların yas ve ağıt merasimi hakkında da bilgi vardır.

Mehmet Tuğrul, Halk Türkülerinin Doğuşu Üzerine Bazı Notlar, Ankara Üniversitesi, **Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi**, IV, 1946, 487-494. Ağıtların zamanla türküleşmesi konusunda bilgi vermektedir.

Veysel Arseven, Avşar ve Türkmen İllerinden Birkaç Ağıt, **Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi**, II/45, Nisan 1953, 710-711. Ağıt metinleri öyküleriyle verilmiştir.

Ahmet Köklü, Çuhadaroğlu Mehmet Bey Ağıdı, **Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi**, III/69, Nisan 1955, 1090. Bu ağıt metnini ve öyküsünü vermiştir.

Kurt Reinhard, Types of Türkmenian Songs in Turkey, **Journal of The International Folk Music Council**, IX, 1957, 49-54. Tebliğde Türkmenler

(Avşarlar)e ait ağıt metinleri ve bunların etno-müzik açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Orhan Aydemir, *Avşar Ağıtları, Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, VIII/177, Nisan 1964, 3375-3377. *Avşarlarda ağıt yakma geleneği ve ağıt metinleri içermektedir.*

Orhan Göksel Aydemir, *Bir Avşar Ağıdı: Bekir Öğretmene Ağıt, Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, IX/189, Nisan 1965, 3708-3709. *Bekir Öğretmenin ölümü üzerine yakılan ağıt ve bunun hikayesi verilmiştir.*

Nebi Dadaloğlu, *Avşar Eli Ağıtları, Sultan Gelin İle Hatçe'nin Ağıdı, Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi*, 10/203, Haziran 1966, 4116. *Hatice ve Sultan gelinin ağıtları hikayesi ile birlikte verilmiştir.*

Ursula Reinhard, *Vor Seinen Häusern eine Weide*, Berlin 1965. (Tanıtım: Nevzat Gözaydın), *Türk Kültürü* 59, Eylül 1967, 58-61.

Pertev Naili Boratav, *Türk Ağıtlarının İşlevleri, Konuları ve Biçimleri, 1973 Sinan Yılığı*, İstanbul 1973, 23-31.

Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Yas, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara 1974, 399-409. *Bu tebliğde Anadolu insanının yas tutması ve bunun antropolojik temeli üzerinde durulmuştur.*

Kurt Reinhard, *Güney Türk Ağıtlarının Biçimleri, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara 1974, 192-215. *Anadolu'nun Güney bölgelerinden derlenen malzemelerin etno-müzik açısından değerlendirilmesi konu edilmektedir.*

Ali Berat Alptekin, *Celaloğlu ağıdı, 2/16, Türk Folkloru*, Kasım 1980, 20-22. *Celaloğlu ağıdı hikayesi ile birlikte verilmiştir.*

Erkan Kamil, *Türk Halk Edebiyatı ve Geleneğinde Ağıt, Erciyes*, 21-22, Kayseri 1980, 12-16. *Ağıtlarda incelenecek ve tasnif edilecek konulara ait görüşleri içermektedir.*

Yaşar Elden, *Gizik Duran Ağıdı, Erciyes*, IV/42 Kayseri 1981, 19-20. *Meşhur kaçak Gizik Duran'ın hikayesi ve ağıdı verilmiştir.*

Tahir Kutsi Makal, *Avşar Ağrıları*, **II. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.II, Halk Edebiyatı, Ankara 1982, 283-295. Güney Türkmen bölgesinde sevilen şairlerden Dadaloğlu, Cingözoğlu ve Kozanoğlu ile Avşar iskanı hakkında bilgi vardır.

Dursun Berkok, *Ağır Edebiyatı ve Müziği Derlemeleri*, **Erciyes**, IV/48, Kayseri 1982, 16-17. Ağırların teşekkülü ve bunların derlenmesi hususunda teklifleri içermektedir.

Esmâ Şimşek, *Kadirli'den Derlenen Ağırlar*, **Erciyes**, VII/81, Kayseri 1984, 11-12. Kadirli yöresinden derlenen ağırılar ile ağırı konusunda bilgilerden meydana gelmektedir.

S. Burhaneddin Akbaş, *Bünyan Ağrıları*, **Erciyes**, 9/106, Kayseri 1986, 28-30; *Bünyan Ağrıları 2*, **Erciyes**, X/117, Kayseri 1987, 24-26. Bünyan'da derlenen ağırıları içermektedir. Daha sonra bu ağırılar Akbaş'ın yayınlamış olduğu tezine de girmiştir.

Ali Berat Alptekin, *Fırat Havzasında Tesbit Edilen Ağrıların Türk Kültürü İçerisindeki Yeri*, **Fırat Havzası II. Folklor ve Etnoğrafya Sempozyumu**, Elazığ 1989, 7-21. Fırat havzasında derlenmiş ağırı metinleri ve bunların tasnifini içermektedir. Tebliğde onyediy ağırı metni mevcuttur. Bu ağırıların bazılarını Elçin, Türkiye Türkçesinde Ağırlar adlı kitabında kullanmıştır.

İsmail Görkem, *Çukurova'da (Yukarı Ova) Yas Törenleri ve Ağır Söyleme Geleneği*, **II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, 20-24 Kasım 1991**, Adana 1993, 489-496. Tebliğde Çukurova'da düzenlenen yas törenleri ve ağırı söyleme geleneği ile bunun sahadan toplanılması hususunda bilgi verilmektedir.

İsmail Görkem, *Çukurova (Yukarıova) Ağrılarında Muhtevanın Şekillenmesi*, **Tuncer Gülensoy Armağanı**, Kayseri 1995, 220-226. Ağırı metinlerinin tasnifleyiciler vasıtasıyla değişimleri ve konunun belirlenmesi hususunda bilgi verilmektedir. Edebiyat ile tarihi hakikat üzerinde durulmaktadır.

Lauri Honko, *Ağırlar: Yeniden Yaratma Yapı Tür ve Problemleri*, Çev. İsmail Görkem, **Milli Folklor**, 29-30, Bahar-Yaz, 1996, 73-80. Ağırların oluşması

ve metin - şekil - zaman - sosyal çevre problemleri üzerinde durulmaktadır. Edebi eserlerin ortaya çıkışı, hazırlık safhaları anlatılmaktadır.

b. Bugüne Kadar Yapılan Ağıt Çalışmalarında Ağıtların Tasnifi

1. Kitaplarda

Pertev Naili Boratav - Rémy Dor'un Açıklama ve Dizinleriyle yayına hazırladıkları, Ahmet Şükrü Esen'in derlemelerinden oluşan **Anadolu Ağıtları** adlı eserde 90 *ağıt* ve bir *ağıt* fıkrası şiiri vardır. *Boratav - Dor, Anadolu ağıtlarından*, özellikle **Avşar** ağıtlarından bir tasnif çıkarmamışlar, ölüm üzerine söylenen ağıtların "*Dizin*"lerini vermekle yetinmişlerdir. Bu "*Dizin*"leri:

1. Dize Tipleri
2. Dörtlüklerin Tipleri
3. Kır -At Motifi
4. Son Kelimeler

diye sıralamışlardır⁶³².

Şükrü Elçin, **Türkiye Türkçesinde Ağıtlar** adlı kitabında *ağıt* metinlerini:

1. Sanat Seviyesine Ulaşmamış Ağıtlar
2. Ferdi Ağıtlar
3. Ağıtların ağıdı

diye üçe ayırmıştır. Bu eserde nesir türünde *ağıtlar* ile bayatıların *ağıt* metni olarak kabul edilmesi dikkat çekicidir. *Ağıtların ağıdı* bölümünde Azerbaycan'da şehit düşen bir askerin mezarı başında, senenin bir günü düzenli olarak *ağıt* yakıldığını bildirmektedir.⁶³³

Emir Kalkan, **Kayseri ve Yöresi Ağıtları** adlı derlemesinde hemen tamamı **Avşarlara** ait toplam 160 *ağıt* metni vermiştir⁶³⁴. Bu kitapta herhangi bir akademik çalışma yapılmamış, sadece önsözde *ağıtlar* hakkında beylik bilgi verilmiştir. Bazı *ağıtların* bilenlerinin kalmadığını söylemesi herhalde **Avşarların**

⁶³² Daha fazla bilgi için bkz. Ahmet Şükrü Esen, **Anadolu Ağıtları**, Açıklamalar ve Dizinlerle Yayına Hazırlayanlar: Pertev Naili Boratav ve Rémy Dor, Ankara 1982

⁶³³ Daha fazla bilgi için bkz. Şükrü Elçin, **Türkiye Türkçesinde Ağıtlar**, Ankara 1990

⁶³⁴ Daha fazla bilgi için bkz. Emir Kalkan, **Kayseri ve Yöresi Ağıtları**, Kayseri 1992

töreden uzaklaştıklarını belirtmek için olsa gerektir. Yoksa **Avşarlar** halâ *ağıt* yakmakta ve bunu dilden dile, kulaktan kulağa yayarak dolaştırmaktadır.

Ömer Faruk Yıldızkaya, **Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları** adlı eserinde *ağıtları*:⁶³⁵

- A. Savaşta Ölenler İçin Yakılan *Ağıtlar*
- B. Kendi Eceliyle Ölenler İçin Yakılan *Ağıtlar*
- C. Düşmanları Tarafından Öldürülenler İçin Yakılan *Ağıtlar*
- D. Askerlik Görevini Yaparken Ölenler İçin Yakılan *Ağıtlar*
- E. Sevdiğinden Başkasıyla Evlendirilen, Sonra da Çeşitli Şekilde (Hastalık veya İntihar) Ölenlere Yakılan *Ağıtlar*
- F. Çeşitli Suçlardan Aranırken Vurularak veya Yakalanarak Öldürülenlere Yakılan *Ağıtlar*
- G. Gurbette (Özellikle Yurt Dışında) Ölenlere Yakılan *Ağıtlar* diye ayırmaktadır.

Yıldızkaya'nın tasnifinde dikkati çeken en önemli özellik ise *ağıtları* "*Ölüm olayı üzerine yakılan Ağıtlar*" a göre yapmış olmasıdır. Gelin ağlatmalarını veya kına türkülerini dahi bu tasnifinin içerisine almamış, her ne kadar onları, "*kızbaşı*" olarak adlandırılan türkülerini *ağıt* karakteri taşıyor olarak buluyorsa da neticede "*türkü*"dür demektedir.⁶³⁶

Yrd. Doç. Dr. Esmâ Şimşek, **Kadirli ve Osmaniye Ağıtları** adlı eserinde *ağıtları*:

- A. Şahıslar Üzerine Söylenen *Ağıtlar*
 - 1. Çeşitli Hastalıklar Üzerine Söylenen *Ağıtlar*
 - 2. Ölüm Üzerine Söylenen *Ağıtlar*
 - 3. Askerler Üzerine Söylenen *Ağıtlar*
 - 4. Ayrılık Üzerine Söylenen *Ağıtlar*
 - 5. Çeşitli Sosyal Hadiseler Üzerine Söylenen *Ağıtlar*
 - 6. Kına Türküleri ve Gelih Övmeleri
- B. Hayvanlar Üzerine Söylenen *Ağıtlar*

⁶³⁵ . Ömer Faruk Yıldızkaya, **Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları**, İzmir 1992.

⁶³⁶ . Yıldızkaya, **Emirdağ Yöresi**, 28-30.

1. Hayvanların Kaybolması Üzerine Söylenen Ağıtlar

2. Hayvanların Ölümü Üzerine Söylenen Ağıtlar

diye tasnifleyerek vermiştir⁶³⁷. Bu kitapta her sınıftan toplam 150 *ağıt* metni verilmiştir.

Bir başka yazısında da *ağıtları*

I. Ferdi Olarak Söylenen Ağıtlar

II. Anonim Ağıtlar

diye *ağıt* söyleyenlerin konumuna göre, ikiye ayırmaktadır⁶³⁸.

Ahmet Zekeriya Özdemir "*Öyküleriyle Ağıtlar*" adlı⁶³⁹ kitabına *Sarız*, *Pınarbaşı*, *Tomarza*, *Göksun*, *Tufanbeyli*, *Girün* ilçe ve köyleriyle *Kayseri*, *Orta Toroslar* ve *Çukurova* yörelerinden derlenmiş 150 *ağıt* metni vermiştir. Bunların bir kısmı *ağıt*tan ziyade destan veya deyiş özelliği göstermektedir. Kitabın tamamı 429 sayfa olup "*Önsöz*", "*Giriş*", "*Metinler*" ve "*Sözlük*" den oluşmaktadır. Bazı hikayelerde zorlama olsa da imkân nisbetinde *ağıtların* hikayeleri verilmiştir.

Ahmet Zekeriya Özdemir *ağıt* metinlerini,

A) *Askerde, Seferberlikte Ölenlerin Ağıtları*,

B) *Çocuksız Ölenlerin Ağıtları*,

C) *Namus İçin Ölenlerin Ağıtları*,

D) *Eşkiyalıkta Ölenlerin Ağıtları*,

E) *Tarla, Sınır ve Köy Kavgasında Ölenlerin Ağıtları*,

F) *Hastalıktan Ölenlerin Ağıtları*,

G) *Çeşitli Konularda Söylenmiş Ağıtlar*

diye yedi bölüme ayırmıştır. Kitabın son bölümünde ise mahallî kelimelerin anlaşılması için bir sözlük verilmiştir. Kaynak kişi künyesi ile açıklamaları her metnin hemen arkasından vermiştir.

⁶³⁷ Şimşek, Kadirli ve Osmaniye Ağıtları, Antakya 1993.

⁶³⁸ Şimşek, Kadirli'den derlenen ağıtlar ve ağıtlar üzerine bazı düşünceler, Eriyes, XIII/152, Kayseri 1990, 24.

⁶³⁹ Özdemir, Öyküleriyle Ağıtlar, Ankara 1994.

Yaşar Kemal'in, *K. Sadık Göğçeli* mahlasıyla verdiği *Ağtlar* adlı kitabında herhangi bir tasnif yoktur.⁶⁴⁰ Bu ağtların bir kısmı bölgemizde de söylenmektedir. Ancak biz metinler arasına almadık.

2. Tezlerde

Ağtlarla ilgili ilk talebe tezi hazırlayıcısı *Huriye Korkut, Ahmet Caferoğlu*'nin yönetiminde ağtları:

1. *Büyükler İçin Yazılan Ağtlar*
2. *Erkekler İçin Yakılan Ağtlar*
3. *Eyle Erkekler Yakılan Ağtlar*
4. *Nişanlı Erkekler Yakılan Ağtlar*
5. *Şehitler İçin Yakılan Ağtlar*
6. *Kadınlar İçin Yakılan Ağtlar*
7. *Nişanlı Kız ve Gelinler İçin Yakılan Ağtlar*
8. *Çocuklar İçin Yakılan Ağtlar*
9. *Büyük Felaketler İçin Yakılan Ağtlar*

şeklinde bir tasnife tabi tutmuştur.⁶⁴¹

Fikret Kumru, *Kayseri İli Pınarbaşı İlçesi Afşar Yöreleri Ağtlarından Ağıt Derlemeleri* adlı tezinde

- A. *Bitkiler Hakkında Söylenen Ağtlar*
- B. *Hayvanlar Hakkında Söylenen Ağtlar*
- C. *İnsanlar Hakkında Söylenen Ağtlar*

diye üçe ayırmaktadır.

Muhan Bali'nin hazırlamış olduğu, *Ağtlar Üzerinde Bir Araştırma* adlı tezinde ağtları:

- A. *Manzum Karakter Almamış Metinler*
- B. *Manzum Ağtlar*
 - a. *İnsanlar İçin Yakılanlar*

⁶⁴⁰ . Yaşar Kemal, *Ağtlar*, İstanbul 1992.

⁶⁴¹ . Huriye Korkut, *Halk Edebiyatında Ağtlar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet tezi, İstanbul 1947. ; Gökem, Yukarıova, 99.

b. Hayvanlar İçin Söylenmiş Ağutlar

diye ayırdıktan sonra tezinin V. bölümünde Saz şâirlerinde ve Halk Hikayelerinde *Ağutlar* adıyla bir bölüm koymuştur⁶⁴².

Zeynel Abidin Makas yönetiminde *Ramazan Özkurt*'un hazırladığı **Kayseri Yöresi Avşar Ağutları**nda⁶⁴³ *Kayseri* ve çevresi ağutları değil, *Sarız* ilçesi ve bu ilçeye bağlı *Yeşilkent Kasabası* ağutları verilmiştir. Bu mezuniyet tezinde herhangi bir sıralama veya tasnif yoktur. Metinler peşpeşine ve sınıflandırılmadan verilmiştir.

Tuncer Gülensoy'un yönetiminde *İbrahim Ulaş* tarafından hazırlanan (*Kayseri*) **Tomarza Yöresi Avşar Folkloru**⁶⁴⁴ adlı mezuniyet tezinde, *ağutlar* başlığı altında *Tomarza Avşarlarına* ait 16 adet *ağut* verilmiştir. Ancak bunların da bir tasnifi yoktur.

İsmail Görkem, *Yukarı Ova Ağutları* adlı doktora tezinde *ağut* metinlerini⁶⁴⁵:

1. Şahıslar Üzerine Söylenen Ağutlar

1. Şahıslar Hayatta İken Söylenenler

A. Hastalık Üzerine Söylenenler

a. Erkekler için

b. Kadımlar için

B. Ayrılık Üzerine Söylenen Ağutlar

a. Evlilikle neticelenen ayrılıklar

b. Savaş sebebiyle olan ayrılıklar

c. Diğerleri

2. Şahısların Ölümü Üzerine Söylenenler

A. Çocuklar Üzerine Söylenenler

⁶⁴². Balı. *Ağutlar Üzerinde Bir Araştırma*. (Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi ') Erzurum 1974.

⁶⁴³. Ramazan Özkurt. *Kayseri Yöresi Avşar Ağutları*. 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü mezuniyet tezi. Samsun 1991

⁶⁴⁴. İbrahim Ulaş. (*Kayseri*) *Tomarza Yöresi Avşar Folkloru*. Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezuniyet tezi. Kayseri 1993.

⁶⁴⁵. Görkem. *Yukarıova (Çukurova) Ağutları Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Basılmamış doktora tezi). Elazığ 1990

a. Erkekler için

b Kızlar için

B. Gençler Üzerine Söylenenler

a. Erkekler için

aa. Bekar erkekler için

bb. Evli erkekler için

*b. Kadımlar için **

aa. Bekar kadımlar için

bb. Evli kadımlar için

C. Yetişkinler Üzerine Söylenenler

a. Erkekler için

b. Kadımlar için

II. Hayvanlar Üzerine Söylenen Ağıtlar

1. Yabani Hayvanlar İçin Söylenenler

2. Evcil Hayvanlar İçin Söylenenler

III. Diğerleri

1. Ağaçlar İçin Söylenenler

2. Sular İçin Söylenenler

3. Afetler İçin Söylenenler

4. Mekanlar İçin Söylenenler

deyi ayırmıştır.

S. Burhaneddin Akbaş'ın hazırlamış olduğu Bünyan ve Yöresi Halk Edebiyatı, Folklor ve Etnografyası adlı yüksek lisans tezinde 26 *ağıt* metnine rastlanmıştır. Bu *ağıtlar*da herhangi bir tasnif yoktur. Bu tez, *Bünyan Belediyesi*since aynı adla bastırılmıştır⁶⁴⁶.

Kadir Özdamarlar'ın hazırlamış olduğu Kayseri ve Çevresi Türküleri (Metin - Tahlil) adlı yüksek lisans tezinde 9 adet *ağıt* bir başlık altında verilmiştir.

⁶⁴⁶ Burhanettin Akbaş, *Bünyan Folkloru Halk Edebiyatı ve Etnografyası*, Kayseri 1993

Bu *ağut*lardan başka profesyonel derleyiciler tarafından notaya alınmış başka *ağut* türküler de teze dahil edilmiştir⁶⁴⁷.

Necati Şahin'in, Tuncer Gülensoy yönetiminde hazırladığı **Yozgat Ağutları Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma** adlı yüksek lisans tezinde *ağut*ları

1. Konularına Göre Yozgat Ağutları

a. Ölümle ilgili olanlar

b. Ayrıllıkla ilgili olanlar

c. Tabii afetle ilgili olanlar

d. Diğerleri

d.1. Düğün adetleri ile ilgili olanlar

d.2. Askerlik ile ilgili olanlar

d.3. Sosyal Olaylarla ilgili olanlar.

2. Söyleyenlere Göre Yozgat Ağutları

a. Anonim olanlar

b. Şahsi Olanlar

c. Ağutçı kadımlarca söylenmiş olanlar

diye bir tasnife tabi tutmuştur.⁶⁴⁸

3. Makale ve Tebliğlerde.

Ali Berat Alptekin, Fırat Havzasında Tesbit Edilen Ağutların Türk Kültürü İçerisindeki Yeri adlı tebliğinde *ağut*ları *Fırat Havzası*ndan derlenen onyedî *ağut* üzerinde genel olarak önce ikiye

1. Anonim Olanlar

*2. âşıklarımız Tarafından Söylenen Ağutlar*⁶⁴⁹

diye ikiye ayırdıktan sonra *ağut*ları konularına göre de

1. Sosyal Konulu Ağutlar

⁶⁴⁷ Kadir Özdamarlar, **Kayseri ve Çevresi Türküleri (Metin-Tahsil)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi) Kayseri 1993.

⁶⁴⁸ Necati Şahin, **Yozgat Ağutları Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), Kayseri 1995.

⁶⁴⁹ Ali Berat Alptekin, *Fırat Havzasında Tesbit Edilen Ağutların Türk Kültürü İçerisindeki Yeri*, **Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu**, Elazığ 1989, 8

II. Ayrılık-Gurbet Üzerine Ağutlar

*III. Ölüm Hadisesi Üzerine Söylenen Ağutlar*⁶⁵⁰

IV. Diğer Ağutlar

diye dördé ayırmaktadır. Bunlardan başka **Anadolu**'da söylenen *ağut*ları da

1. Kars, Erzurum, Erzincan Çevresinde Söylenen Ağutlar

2. Orta Anadolu Böygesinde Söylenen Ağutlar

*3. Diğer Bölgelerde Söylenen Ağutlar*⁶⁵¹

diye yörelere göre ayırarak vermiştir. Bölgelere göre yapılan tasnifte *ağut*ların şekil özellikleri esas alınmıştır.

*Yurdanır *Sakaoğlu, Konya Selçuk Üniversitesi* bünyesinde kurulan arşivlerdeki *ağut*lardan da faydalanarak, **Saim Sakaoğlu Armağanı**nda *ağut*ları.

I. Şahıslar Üzerine Söylenen Ağutlar

1. Şahıslar Üzerine Söylenenler

A. Hastalık Üzerine Söylenenler

B. Ayrılık Üzerine Söylenenler

2. Şahısların Ölümü Üzerine Söylenenler

A. Çocukların Ölümü Üzerine Söylenenler

B. Gençler Üzerine Söylenenler

C. Yetişkinler Üzerine Söylenenler

II. Hayvanlar Üzerine Söylenen Ağutlar

III. Diğerleri

diye ayırmakta ve bu tasnifin **Görkem**'in tasnifinden alındığını da belirterek, tasnifi yirmi *ağut* metniyle de vermiştir.⁶⁵²

c. Ağutların Tasnifi Meselesine Bakış ve Değerlendirme

Bugüne kadar yapılan *ağut* çalışmaları ve tasnifleri bahsinde değinmeye çalıştığımız bu konu hakkında tam ve kesin bir çözüme gidilmemiştir. *Ağut*ları halk edebiyatı ve halk bilimi içerisinde bir konu olarak alıyor isek öncelikle bu

⁶⁵⁰ . Alptekin, *Fırat Havzasında..* 12.

⁶⁵¹ . Alptekin, *Fırat Havzasında ..* 8-9.

⁶⁵² . Y. Sakaoğlu *Bazı Değerlendirmeler..* 108-110.

sahaların sistemleşmiş değerlerini ortaya koymamız gerekir. Bu ve buna benzer konunun sistemleşmesi, kümelenmesi ve tanımlanarak tenkit edilmesi geriden gelecek olan araştırmacıların önünü açacaktır.

Ağutlar hakkında söz yürüten araştırmacıların bir kısmı her türlü acı ve keder veren konular hakkında söylenen şiirlere *ağut* adını verirken, bir kısmı da sadece “ölüm” konusunu işleyen şiirlere *ağut* adını vermektedir.

Bize göre *ağutlar* sadece konularına dayalı olarak ad almamalıdır. Onlar bir törene dayalı olarak, geleneksellik boyutuyla ad bulmalıdır.

Ağut meydana getiren bir kişi ne derece başkalarını etkileme gayesi güdecek veya kendi duygularını, içerisinde bulunduğu atmosfere dayalı olarak başkalarından etkilenmeden meydana getirecek? *Ağut* metnine hazır bulunanların duyguları ve görüşleri, hatta zevkleri dahi eklenmektedir. *Ağutlar* bir tören esnasında meydana gelmektedir. O halde *ağutları* bu törenden ayrı tutmadan, törenle birlikte meydana getirilen ortak duygulanmalar olarak almalı ve tasnifimizde ona göre yapmalıyız.

Bugüne kadar *ağut* adıyla toplanan ürünleri, biz şu şekilde sıralıyoruz.

1. Asıl *Ağutlar*

Bu tür şiirler ölüm hadisesi ile başlayıp defin işlemi ile sürüp, yas süresi içinde kadınların bir tören edası içinde yaktıkları duygulanmalardır. Tören içinde bir veya birkaç kişi tarafından söylenir.

İlk ağızda kaydedilmesi, derlenmesi çok zor olan bu deyişler oldukça azdır. Elde bulunanların çoğu ikinci kişilerden, o törende hazır bulunan ezbercilerden veya onların anlattığı kişilerden öğrenenlerden elde edilmiştir. Bu durum metinlerin saflığını bozmakta, bazen de başka *ağutlardan* metne katkı yapılmaktadır. Saf metinler ancak ilk ağızdan alınan veya çok ünlü olan metinlerdir ki bu şekliyle dahi folklorcular için çok değerlidir.⁶⁵³

⁶⁵³ . Alptekin, *Fırat Havzasında*, 8.

Asıl *ağıtlarda* ,ağıdı meydana getiren bir kişi değildir. Belki icra eden bir kişidir ancak dinleyicinin, pasif katılımcının, mekanın ve zamanın psikolojik etkisi içerisinde duygularını dile getiren kişilerdir.

Asıl *ağıtlarda* sadece söz vardır ve onun müziği *ağıt* sesi ile birlikte koro halinde söylenen sızlanmalar veya ağlama nidalarıdır. Bunun dışında herhangi bir çalgı aletine rastlanmaz. Çünkü yas esnasında çalgılı müzik dinlemek, müzik aleti kullanmak veya kullanılmasına yardım etmek hoş karşılanmamakta, uygulamaya uymayanlar kınanmaktadır. Radyo, teyp, televizyon vb. gibi aletlerin dahi yas çekenlerin haricindeki komşular tarafından bile yas süresi içerisinde çok kısık bir sesle dinlenmesi veya hiç dinlenmemesi de bunun en güzel örneklerinden birisidir. En azından **Pınarbaşı, Sarız, ve Tomarza Avşarlarında** durum böyledir.

Asıl *ağıtları* “Ölümler Üzerine Yakılan *Ağıtlar*”dır. Bunları biz:

1. Askerlik Savaş ve Emniyet Mensuplarının Ölümü Üzerine Yakılan *Ağıtlar*.
2. Yaşlılık ve Doğal Ölüm Neticesinde Yakılan *Ağıtlar*.
3. Sevda ve Aşk Uğruna Ölüm Üzerine Yakılan *Ağıtlar*.
4. Doğum Nedeniyle Ölenlerin Üzerine Yakılan *Ağıtlar*
5. Ünlü ve Milli Kahramanların Ölümü Üzerine Yakılan *Ağıtlar*.
6. Hastalık Neticesinde Ölüm Üzerine Yakılan *Ağıtlar*
7. Kaza Neticesi Ölümler Üzerine Yakılan *Ağıtlar*
8. Kaçak ve Eşkiyaların Ölmesi veya Öldürülmesi Üzerine Yakılan *Ağıtlar*
9. Yalan Ölüm Haberi Üzerine Yakılan *Ağıtlar*.
10. Tabii Afet ve Salgın Hastalık Neticesinde Ölümler Üzerine Yakılan *Ağıtlar*.
11. İntihar Edenlere Yakılan *Ağıtlar*.
12. Akrabaları Tarafından Öldürülenler Üzerine Yakılan *Ağıtlar*.
13. Ölüm Sebebi Belli Olmayanlar İçin Yakılan *Ağıtlar*.
14. Cinayet ve Kan Davası Neticesinde Ölüm Üzerine Yakılan *Ağıtlar*
15. Hac Esnasında Ölümler Üzerine Yakılan *Ağıtlar*.

diye ayrı bir tasnife soktuk. Bu tasnifte yer alan ana başlıkların çeşitli yan başlıklarını olması son derece doğaldır. Ancak burada alt veya yan başlıklara girmeyeceğiz.

2. Ayrılık - Hastalık - Yaşlılık - Geçmiş Güzel Günler Konulu Şikayetlenmeler

Bu tür şiirler daha çok *bozlak*, *kırık*, *uzun hava*, *hoyrat*, *kesik hava* diye adlandıracağımız şiirler olup kişisel duygulanmaları dile getirirler. Söyleyen bir kişidir ve kendi halini beyan için duygularını şiir yoluyla ifade etmektedir.

Vatandan ayrılma neticesinde, ihtiyarlık üzerine söylenen deyişlere de *ağıt* adı verildiğini görüyoruz ki Azeri sahasında

3. Sevda Konulu Şikayetlenmeler:

Sevgilinin vefasızlığı, aşığına eziyet etmesi, yüz vermemesi gibi konular, aşğın ağlayıp sızlamasını, sevgiliye yalvarmalarını bu tür şiirler içine sokabiliriz. Söz konusu bir ölüm değil, bir kalbi alâkanın karşılıksız kalmasıdır. Özellikle klasik edebiyat veya *Divan edebiyatında* daha sık karşılaştığımız bu ve buna benzer konular *lirik şiir* sınıfına dahil edebileceğimiz şiirlerdir.

4. Vücudun Bir Parçasının Asli Görevini Yerine Getiremeyiş veya Kaybedilmesi Neticesinde Söylenen Deyişler:

Dede Korkut Hikâyeleri'nde, **Tepegöz**'ün **Basat** tarafından kör edilmesi neticesinde söylediği şiir bir *ağıt* olarak alınmıştır. Bu konu hakkında belki daha başka örnekler de bulunabilir. *Pınarbaşı - Sâriz* ve *Tomarza Avsarları* arasında yaptığımız derleme sırasında böyle bir kaç parça bulduk ancak şiiri söyleyen ve yakanların hiç birisi buna *ağıt* adı vermemişti. Bunları "*deyiş*" olarak adlandırmıştı. Aslında *ağıt* formasına da uymuyordu ve biz de metinlere bu şiirleri dahil etmedik.

5. Hayvanlara İlenmeler - Deyişler:

Bu tür şiirler bazen bir hayvanın vermiş olduğu zarar-zıyan, bazen de sevilen bir hayvanın yok olması konusunu kapsar. *Tilki, Sansar, Fare, Kurt, Çekirge, At, Kümes Hayvanları, Kedi, Tuz ve Köpek, İnek, Keklik, Güvercin* vb gibi hayvanlara şiir yakılabilmektedir.

Menim tavuğum bili bilidi

Ganatları çil çilidi

Tavuh değil bühbülüdür

Seni yamasan tavuğu çalan

Tavuhlanasan tavuğu çalan

oyun havasının sözleri bu sınıf içine dahil edilebilir. Bir kadının biricik varlığı olarak bir tavuğu vardır. Açık göz birisi bu tavuğu uğrulayıp yutmuştur. Kadına düşen tavuğunu methedip hırsıza lanet okumaktır.

Şimşek “284-292”, **Görkem** “543-551”, **Bali** “196-201” örneklerinde olduğu gibi hayvanlar için söylenen deyişleri *ağutlar* sınıfına almanın uygun olmayacağı kanaatindeyiz.

6. Bitki, Eşya ve Aletler Hakkında Söylenenler:

Çok sevilen bir eşya ve aletin vasıflarını söyleyip, kaybından duyulan üzüntüyü dile getiren ve buna benzer şiirler olup çok ender rastlanırlar. Bitkiler içerisinde ağaçlara *ağut* söylendiği gözlenmektedir. Bunların da çoğu destanımsıdır. Ağaç bir sembol veya isim olarak kullanılmakta, asıl anlatılmak istenen düşünce ise mecaz ve teşbih unsuru kullanılarak ağacın da bir insan gibi şahit olduğu hatıraları, şiiri meydana getiren kişi gibi dile getirmede kullanılmaktadır.

Bitki, eşya, alet ve hayvanlar konu edilerek anlatılan veya meydana getiren eserlerde daha çok bir takım söylenemeyen fikirlerin veya öğütlerin varlığı bilinen bir gerçektir. *Beydaba*’nın “*Kelile ve Dimne*”⁶⁵⁴, *La Fontaine*’ın *Fablları*⁶⁵⁵, *Aisophos* “*Masallar*”⁶⁵⁶, *Güvahi*’nin “*Pend-name*”⁶⁵⁷, *Mevlana*’nın

⁶⁵⁴ . *Beydaba* - Abdullah B. El-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, Çev: Hayreddin Karaman-Bekir Topaloğlu, İstanbul 1980.

⁶⁵⁵ . *La Fontaine*, *Bütün Masallar*, İstanbul 1975.

⁶⁵⁶ . *Aisophos*, *Masallar*, İstanbul 1966.

⁶⁵⁷ . *Güvahi*, *Pend-name*, Haz. Mehmet Hengirmen, Ankara 1983.

“Mesnevi”⁶⁵⁸ vb. gibi eserlerdeki şiirlik anlatılar veya şiirler ile *ağıt* sınıfına alınan bu tür şiirlerin arasında büyük bir farkı yoktur diyebiliriz.

7. Yurt Parçalarının Elden Çıkmasıyla İlgili Hüzünlü Deyişler:

Bu tür şiirler *ağıtlara* en yakın parçalardandır. Çoğu zaman, metin içerisinde, askerlerin ölümü ile birlikte bir konu bütünlüğü içerisinde verilirler. En eski örneğini **Hun Türklerinde** gördüğümüz bu tür şiirlerin⁶⁵⁹ vatan üzerine yakılanları değil de ölen kişiler ile birlikte vücut bulduklarında *ağıt* değil de destan başlığı altında toplamamızın daha uygun olacağı kanaatini taşıyoruz.

8. Sahte Ölümler ve Vasiyet Üzerine Söylenen Deyişler:

Bir haber gelmiştir, filan öldü diye. *Ağıt* yakma işi hemen başlamış olmaktadır. Bunlar ikinci sınıf *ağıtlardır*. Bir de, her hangi bir kişi, yakınlarından birine “Ben öldüğümde nasıl bir *ağıt* yakacaksın, hele bir *ağıt* yak da görelim?” diye bir istekte bulunabilir. İsteği alan kişi de böyle bir ricayı yerine getirebilir. Bunlar da ikinci sınıf *ağıtlar* olarak değerlendirilmelidir kanaatindeyiz. Nitekim böyle bir metin derlemelerimiz arasında mevcuttur. **Dirgen Ali** adındaki kişi hasta yatağındaiken hanımı **Hatça**’dan “Ben ölürsem bana yakacağın *ağıdı* söyle de dinleyeyim” diye bir istekte bulunmuş. Hanımı da bu isteği yerine getirmiş. **Hasan Gürbüz**’den derlediğimiz bu *ağıdın* metnini veriyoruz:

*Hasda düşmüş ağır yatar
Getme heyim ocak hatar
Çocuklara gıran girsün
Sahipsiz fidan mı biter
Derdim yeğin ağrır başım
Durmuyor gözümün yaşı
Gedip tokdur getirmiyor
Nerede hanı gardaşı
Muhlisiñ ata binemez
Muhammed tokdur bulamaz
Şu düziñ ağası heyim
Kimse seniñ gih’olamaz*

⁶⁵⁸ . Mevlânâ, *Mesnevi*, Ankara 1984.

⁶⁵⁹ . Atsız, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1992, 88

*Alt'oglu var beş de gızı
Kül yetim bırakma bizi
Gapı döşüm gurt bileklim
Yıkılsın Elbistan düzi⁶⁶⁰*

Aradan bir müddet geçtikten sonra **Dirgen Ali** iyileşmiş ve günlük işlerine yeniden dönmüş. Aynı konuda ve aynı kişi tarafından yakılan *ağıt* metnini **Dath Emmi** diye anılan **Yalak**(*Yeşilkent*) kasabasında ikamet eden kişiden de derledik. Normal bir *ağıt*tan hiç bir şekilde ayırt edilemeyen bu parça'ya *ağıt* değildir dememiz mümkün değildir. Ancak, hikâyesini bildiğimiz için cenaze başında veya yas süresi içerisinde yakılmamıştır diyoruz.

9. Gelin Ağlatmaları ve Kına Türküleri:

Kına türkülerinin tamamında bir gurbete çıkış, bir ayrılık, baba ocağından ayrılış, sıkıntı ve zahmete düşüş vardır. Sanki evden bir cenaze çıkıyormuş gibidir. Belki de kına türkülerinin temelinde, gelin giden kız, baba ocağını unutsun, kendi ocağını kursun, oğlanın tarafını kendinin saysın ya da kendisi için yeni bir hayat saysın diye veya kendini ölmüş de başka bir evde doğmuş saysın diye hazırlamak için yakılmaktadır. Nihayetinde *ağıtlar* da, kına türküleri de bir törene mahsus şiirleri kapsamaktadır. Ancak bu şiirlerden *ağıt* olanlar ölümü ve yas töreni içinde yapılan olayları almakta, kına türküleri ise ayrılığı ve gelinin uğurlu olmasını dilemekten, yeni yuvasını ısıtmasını dilemekten doğduğunu ve ayrı bir inancı sergilerğine inanıyoruz. Bu tür şiirleri belki *ağıt* adı altında vermemiz uygun düşebilir ama bize göre hayat ile ölümü birbirinden ayırmamız daha uygun olur gibi geliyor

Bölgede kına türkülerinden de derledik. Bu kına türkülerinin tamamına yakını semai veya varsağı ölçüsünde ve şeklinde söylenmiş şiirlerdi. *Ağıtların* forması ise bunlardan farklıydı.

⁶⁶⁰ **Dirgen Ali**: Afşin'in kasabası **Forşun**'dandır. Hanımı **Avşardır**. **Avşarlar** da **Dirgen Ali**'yi mert bir insan olduğu için seviyor. (Kaynak kişinin ifadesi)

10. Dini nitelikli ağrılar:

Susuz bırakılarak ve türlü işkencelere tabi tutularak şehit edilen Hz. Hüseyin ve onun kardeşi Hz. Hasan için ve babaları Hz. Ali için söylenen mersiyelere maktel adı verilmektedir.

Kerbela faciası İslam dünyasını asırlardır meşgul eden bir olaydır. İslam dünyası bu olayı halen derin bir üzüntüyle anmaktadır. **Alevi-Bektaşî** tarikatleri veya **Caferî** mezhebi üyeleri bu olayı her yıl belirli bir günde (10 Muharrem) anarlar. Bazı İslâm ülkelerinde festival havasında, neşeli bir toplantı olarak kutlanırken, bazı ülkelerde bu durum kanlı acı çekme sahnelerinin sergilenmesine neden olur.

Kerbela faciası yalnız Şii dünyasında anılmaz. Sünnî İslam dünyasında da bu olay nefret ve acı ile kınanarak anılır.

Bu törenlerde müyeger ve nevha-künende denilen *ağıtçılar* bıçaklarla başlarını yarar, yüzlerini keserler, zincir-zenler zincirlerle sırtlarını döver ve sinezenler göğüslerine vurarak ağlarlar.⁶⁶¹

Hz. Hüseyin kadınları toplayarak “*Sakın benden sonra yakamızı yırtıp, saçlarımızı yolmaya kalkışmayın. Böyle bir hareket düşmanı sevindirir*” demektedir.⁶⁶² Demekki oradakiler arasında *ağıt* yakılmakta yas tertip edilmekteydi.

Burada anlatılan dini nitelikli yas geleneği ve vasiyetteki yas ve *ağıt* şeklinin mahiyeti *Araplar* arasında mı yoksa **Türkiye**’deki ve komşu ülkeler olan *İran* ve *Irak*’taki **Alevi-Bektaşîler** arasında mı kabul gördüğü hakkında bazı şüphelerimiz mevcut olup tartışmaya açıktır.

Kutsal yas ayı olarak bilinen *Muharrem* ayının ilk on veya oniki gününün kutlanması, kökleri çok eskilere dayanan bir inanç silsilesinden gelmektedir.⁶⁶³

Eski **Türk** kavim takvimlerinde her iki-üç yıl sonuna eklenen ayın “*yas tutma*” anlamına geldiği bilinmektedir.⁶⁶⁴ Eski *Asur* takviminde de *Temmuz* ayı Tanrı için ağlama ve yas tutma ayıdır.⁶⁶⁵

⁶⁶¹ Uludağ, *İslam Ansiklopedisi*, 471.

⁶⁶² Adil Ali Aşalay, *Kerbela ve Matem*, 6.baskı, İstanbul 1993, 29.

⁶⁶³ Metin And, *İslam Folklorunda Muharrem ve Taziye*, *Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı* 1976, III, Ankara 1977, 1.

Muharrem ayının kutsallığı ile ilgili olarak *Hz. Nuh*'un karaya çıkışını, *Hz. Yunus*'u balığın yutması, *Hz. Yahya*'nın katli edilmesi, *Hz. Zekeriya*'nın katledilmesi ve *İmam Hüseyin*'in şehadeti halk arasındaki anlatılarında aynı günlere rastlamaktadır.⁶⁶⁶ Bu günlerin İslam öncesi hayat ile de ilgisi vardır. *Suriye-Mısır-Yunan: Adonis, Babil: Temmuz, Fırgıya: Attis, Mısır: Osiris, İran: Siyavuş ile Şiliğin Hüseyin'i*⁶⁶⁷ arasında insanoğlunun ürettiği - yarattığı bir benzerlik vardır. Belki kişiler, kahramanlar farklı farklı kişi veya mucizevi varlıklar ancak olayın özü birbirinin aynıdır.

Bunlardan eski *İran*'da her yıl düzenlenen, dini nitelikli olarak ve kutsal yas muhtevalı boya ile boyanan ve her yıl ünlü *Türk* komutanı **Tunga Tekin** (*Efrasyap - Alper Tunga*) tarafından öldürülen *Siyavuş*'u konu edinen *ağrıların* varlığından bahsedilmektedir.⁶⁶⁸ *Siyavuş*'un ölümünü konu edinen kabartma ve duvar resimlerinde hem insanların ve hem de tanrıların yas tuttuğu tasvir edilmektedir.

"*Avesta*" ve "*Şehname*"de bu konu ile ilgili bölümler de vardır.

Osmanlı şâirleri arasında da *makel* ve *taziyeler* yazılıp söylenmektedir.⁶⁶⁹ Bunlardan en çok bilineni **Fuzuli**'nin *Kaşifi Hüseyin Vâiz'in Ravzatü's-Şüheda*'sından çevirdiği **Hadikatü's-Süeda**'sıdır.⁶⁷⁰ Yazma sayıları birhayli fazla olan dram nitelikli taziyelerin *İatikan*'daki sayısı binin üzerindedir.⁶⁷¹

Kutsal yas olarak adlandırabileceğimiz *Muharrem* ayı taziyesi çeşitli öğelerden meydana gelmektedir. Bunlar: *şîir, nakkali, sühan-veri, müzik, azâ-dari, perdedaridir*⁶⁷².

⁶⁶⁴ . And. *Muharrem ve Taziye*, 2.

⁶⁶⁵ . And. *Muharrem ve Taziye*, 2.

⁶⁶⁶ . A. Bican Ercilasun - Ensar Aslan, *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*, Ankara 1976, 197-198.

⁶⁶⁷ . Behram Beza'i, *Nümayiş Der İran*, Tahran 1965, 19-41.

⁶⁶⁸ . And. *Muharrem ve Taziye*, 12.

⁶⁶⁹ . E.J. Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, Londra 1904, 23. (fotokopi)

⁶⁷⁰ . And. *Muharrem ve Taziye*, 10.

⁶⁷¹ . And. *Muharrem ve Taziye*, 31.

⁶⁷² . Sadık Hümayumi, *Taziye ve Taziye-hani*, Tahran 1974, 23-29.

11. âşık veya şâirlerin Söylediği Ağıtlar.

Bu tür ağıtların klasik edebiyattaki mersiyelerden bir farklılığı yoktur. Bir töreyi ve töreni yaşatan ürünler olarak değerlendirilmeleri, ancak ikinci sınıf bir malzeme olarak alınınca uygun düşer. âşık veya şâirlerin kendi yakınları için söylediği ürünler de asıl ağıtların yerini alamamaktadır.

Divan şiiri (şehirli) yazılır, halk şiiri (köylü) söylenir, âşık şiiri ise ne köylü ve ne de şehirli olamamanın sıkıntısı ile bazen söylenir bazen yazılır.

Asıl ağıtlarla âşıkların meydana getirdiği ağıtları birbirinden ayıran en önemli hususlardan biri de para-maddi kazanç sağlama arzusudur. Hiç bir ağıtcı para karşılığında ağıt söylemez. Âşıklar ise parasız veya maddi kazançsız ağıt söylemez.

Görkem, halk şâirlerinin ölümü ve diğer sebeplerle söyledikleri ağıtlarda şu özellikleri bulmaktadır.

a. *Şiirler, hece vezninin 11'lisi ve 8'lisi ile "koşma", "destan" ve "semai" tarzlarında söylemişlerdir.*

b. *Kendileri için ağıt söylenilen şahıslar, Osmanlı padişah ve şehzadeleri ile diğer devlet erkandır.*

c. *Cumhuriyet dönemine ait ağıtlarda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ilk sırayı almaktadır. Bu durum, Türk insanının Atatürk sevgisini gözler önüne serici mahiyettedir.*

ç. *şâirler, yakın akrabaları ve sevdikleri diğer insanlar için de ağıtlar söylemişlerdir.*

d. *Ağıtlarda, anonim ağıtlar'dan farklı olarak, "tahkiye" unsuru'nun kuvvetli olduğu görülmektedir.*

e. *Bu sebeple bu tür şiirlerin çoğunu, konuları bakımından "ağıt", tahkiye unsurunun kuvvetli oluşu bakımından "destan" olarak kabul etmek mümkündür.⁶⁷³*

Biz de bu görüşlere katılıyoruz.

⁶⁷³ Görkem, Yukarıova 33

B. PINARBAŞI SARIZ TOMARZA AVŞAR AĞITLARININ TASNİFİ İÇİN BİR KATALOG

I. ÖLÜM ŞEKLİ VE SEBEBİNE GÖRE TASNİF

A. Savaş - Askerlik - Emniyet Mensubu Ölümleri

- A.1. Düşman askerleri tarafından
- A.2. Teröristler tarafından
- A.3. Kaçakçılar tarafından
- A.4. İş riski - Eğitim Zaiyatı
- A.5. Diğerleri (İzinde, hava değişimi, yolculukta, hastalıklar, görev dönüşü sonunda ani.)

B. Yaşlılık ve Doğal Ölüm

- B.1. Aniden ölme
- B.2. diğerleri

C. Sevda ve Aşk

- C.1. Sevdiği kızı öldürme
- C.2. Sevdiğini alamamanın üzüntüsünden ölme
- C.3. Sevdiği erkeği öldürme
- C.4. Sevdiği kız uğruna öldürme
- C.5. Kız kaçırırken ölme

D. Doğum

- D.1. Doğum esnasında
- D.2. Doğumdan sonra
 - D.2.1. Al basması neticesinde ölüm üzerine yakılanlar
- D.3. Doğumdan önce
 - D.3.1. Düşük yapma
 - D.3.2. Cenin zehirlemesi

E. Milli Kahramanların Ölümü

- E.1. Aşiret beyinin ölmesi
- E.2. Boy beyinin ölmesi
- E.3. Ünlü komutanların veya askerlerin ölmesi
- E.4. Devlet Başkanının ölmesi

F. Hastalık

- F.1. Kanser
- F.2. Verem
- F.3. Sarılık
- F.4. Kangren
- F.5. Mide ve Bağırsak Hastalıkları

- F.6. Kalp
- F.7. Tansiyon
- F.8. Çiçek
- F.9. Tifo - Tifüs
- F.10. Nezle - Grip
- F.11. Şeker
- F.12. Böbrek yetmezliği
- F.13. Hasta yatağında veya hastahane de ölme
- F.14. Nefes darlığı
- F.15. Zatürre
- F.16. Vücudun her hangi bir yerinde çıkan yara veya çiban
- F.17. Felç
- F.18. Egzema

G. Kaza

G.1. Yanıcı ve patlayıcılar

- G.1.1. Tabanca
- G.1.2. Tüfek
- G.1.3. Dinamit
- G.1.4. Benzin
- G.1.5. Tüpgaz - Havagazı
- G.1.6. Diğerleri

G.2. Kesici ve delici aletler

- G.2.1. Tırpan
- G.2.2. Orak
- G.2.3. Bıçak
- G.2.4. Kama
- G.2.5. Balta
- G.2.6. Keser
- G.2.7. Nacak
- G.2.8. Diğerleri

G.3. Motorlu taşıtlar

- G.3.1. Taksi
- G.3.2. Otobüs
- G.3.3. Kamyon ve tır
- G.3.4. Tren
- G.3.5. Minibüs
- G.3.6. Motorsiklet
- G.3.7. Bisiklet
- G.3.8. Uçak kazası
- G.3.9. Deniz taşıtları kazası
- G.3.10. Traktör

G.4. Takım tezgahları ve el aletleri

- G.4.1. Tornavida
- G.4.2. Vida anahtarı
- G.4.3. Manila
- G.4.4. Kerpeten - Pense
- G.4.5. Değnek
- G.4.6. Diğerleri

G.5. İş ve Şantiye Kazaları

- G.5.1. Çökme
- G.5.2. Patlama
- G.5.3. Kayma
- G.5.4. Odun kesme
- G.5.5. Ağaçtan düşme

G.6. Canlı Binitler

- G.6.1. At
- G.6.2. Eşek
- G.6.3. Deve
- G.6.4. Katır

H. Kaçak ve Eşkiyaların Ölmesi

- H.1. Arkadaşları tarafından öldürülme
- H.2. Kolluk kuvvetlerince öldürülme
- H.3. Yapılan iş esnasında ölme

I. Hayvanlar Tarafından Öldürülme

I.1. Vahşi hayvanlar tarafından

- I.1.1. Kurtlar tarafından
- I.1.2. Yılan - akrep tarafından
- I.1.3. Ayı tarafından
- I.1.4. Domuz tarafından
- I.1.5. Diğerleri

I.2. Büyükbaş hayvanlar tarafından

- I.2.1. Manda
- I.2.2. Deve
- I.2.3. At
- I.2.4. Boğa
- I.2.5. İnek
- I.2.6. Eşek
- I.2.7. Katır

I.3. Aheri kuşlar tarafından

I.4. Evcil hayvanlar tarafından

1.5. Arılar tarafından

1.5.1. Yaban arıları tarafından

1.5.2. Bal arıları tarafından

1.6. Sırisinekler tarafından

İ. Boğulma

İ.1. Suda boğulma

İ.2. Boğaza bir madde kaçması

J. Sahte Ölüm

J.1. Yalan ölüm haberi

J.2. Hasta yataırken ölmeden evvel ağdının yakılmasını isteme

J.3. Diğerleri

K. Doğal afet ve tabiat olayları

K.1. Deprem

K.2. Sel

K.3. Yangın

K.4. Soğuk

K.5. Salgın hastalık

K.6. Çığ düşmesi

L. İntihar.

L.1. Hap içerek

L.2. Tüp gaz ile

L.3. Tarım ilaçları

L.4. Haşerat ilaçları

L.5. Asılarak

L.6. Patlayıcı maddeler kullanarak

L.7. Yüksekten atlayarak

L.8. Suya dalarak

L.9. Motorlu taşıt önüne atlayarak

L.10. Yanıcı maddeler ile

L.11. Yanıcı ve parlayıcı maddeler kullanarak

M. Hapiste Ölüm

M.1. Doğal ölüm

M.2. İşkence

M.3. Asılarak

M.4. Kurşuna dizilerek

M.5. Mahkumlar tarafından

M.6. Açlık grevi

N. Akrabalar Tarafından Öldürülme

N.1. Namus Meselesi

N.2. Miras Meselesi

- N.3. İtaatsizlik - Saygısızlık
- N. 4. Gurur meselesi

O. Ölüm Nedeni ve Yakıcısı Belli Olmayanlar.

Ö. Cinayet

- Ö.1. Hırsızlık meselesi
 - Ö.1.1 Hırsızlar tarafından öldürülür
- Ö.2. Namus meselesi
 - Ö.2.1. Kötü yola düştüğü için
 - Ö.2.2. Ahlaka aykırı davrandığı için
 - Ö.2.3. Dedikodu neticesinde
- Ö.3. Katliam
- Ö.4. Gurur meselesi
- Ö.5. Kan davası
- Ö.6. Diğerleri

P. Hacca ve Dini Nitelikli Ölüm

- P.1. Hacca giderken
- P.2. Hacdən gelirken
- P.3. Kabe'de
- P.4. Medine'de
- P.5. Şeytan taşlamada
- P.6. Arafat Dağında
- P.7. Diğerleri

II. AĞITLARIN İÇERİK DÜZENİNE GÖRE TASNİFİ

A. Mekan

a. Ölen kişinin memleketi

- a.1. Şehir
- a.2. İlçe - kaza
- a.3. Köy
- a.4. Yayla - mezra

b. Ölüm hadisesinin olduğu yer

- b.1. Tarla
- b.2. Yayla
- b.3. Çadır
- b.4. Ev
- b.5. Avlu
- b.6. Küllük
- b.7. Bucak (Çayırılık)
- b.8. Kahve
- b.9. Dükkan
- b.10. Durak
- b.11. Irmak
- b.12. Göl
- b.13. Deniz
- b.14. Fabrika
- b.15. Okul
- b.16. Otel
- b.17. Han
- b.18. Geçit
- b.19. Savaş alanı
- b.20. Dağ
- b.21. Çöl
- b.22. Taşıt içi
 - b.22.1. Otobüs içi
 - b.22.2. Taksi içi
 - b.22.3. Gemi içi
 - b.22.4. Tren içi
 - b.22.5. Hava taşıtı içi
 - b.22.6. Kamyon ve tır içi ve üstü
 - b.22.7. Traktör içi ve üstü
- b.23. Yol
 - b.23.1. Asfalt
 - b.23.2. Stabilize
 - b.23.3. Döşeme
 - b.23.4. Patika

- b.24. Hasta yatağı
- b.25. Hastahane
- c. Ölen kişinin son gittiği yer
 - c.1. Tarla
 - c.2. Yayla
 - c.3. Çadır
 - c.4. Ev
 - c.5. Avlu
 - c.6. Küllük
 - c.7. Bucak (Çayırılık)
 - c.8. Kahve
 - c.9. Dükkan
 - c.10. Durak
 - c.11. Irmak
 - c.12. Göl
 - c.13. Deniz
 - c.14. Fabrika
 - c.15. Okul
 - c.16. Otel
 - c.17. Han
 - c.18. Geçit
 - c.19. Savaş alanı
 - c.20. Dağ
 - c.21. Çöl
 - c.22. Gar - terminal
 - c.23. Yol
 - c.23.1. Asfalt
 - c.23.2. Stabilize
 - c.23.3. Döşeme
 - c.23.4. Patika
 - c.24. Av alanı
 - c.24.1. Huğ
 - c.24.2. Dağ yamacı
 - c.25. Cami veya ibadethane
 - c.26. Diğer kutsal mekan
 - c.27. Köy
 - c.28. Kaşaba
 - c.29. İlçe
 - c.30. Şehir
- d. Ölüm merasiminin yapıldığı yer
 - d.1. Ölü evi
 - d.2. Hastahane
 - d.3. Mezarlık - Şehitlik
- e. Vücudun her hangi bir uzvu

- e.1. Yürek
- e.2. Baş
- e.3. Göz
- e.4. Diz
- e.5. El
- e.6. Ayak

f. Ağrı yakın ile ölen arasında kalan anılara ait mekan

- f.1. Tarla
- f.2. Yayla
- f.3. Çadır
- f.4. Ev
- f.5. Avlu
- f.6. Küllük
- f.7. Bucak (Çayırılık)
- f.8. Kahve
- f.9. Dükkan
- f.10. Durak
- f.11. Irmak
- f.12. Göl
- f.13. Deniz
- f.14. Fabrika
- f.15. Okul
- f.16. Otel
- f.17. Han
- f.18. Geçit
- f.19. Savaş alanı
- f.20. Dağ
- f.21. Çöl
- f.22. Gar - terimnal
- f.23. Yol
 - c.23.1. Asfalt
 - c.23.2. Stabilize
 - c.23.3. Döşeme
 - c.23.4. Patika
- f.24. Av alanı
 - c.24.1. Huğ
 - c.24.2. Dağ yamacı
- f.25. Cami veya ibadethane
- f.26. Diğer kutsal mekan
- f.27. Köy
- f.28. Kasaba
- f.29. İlçe
- f.30. Şehir
- f.31. Orman
- f.32. Çeşme

- f.33. Harman yeri
- f.34. Gezinti alanları
- f.35. Çarşı - pazar

- g. Ölenin yaşadığı çevre
 - g.1. Dağ başları
 - g.2. Yayla - Mezra
 - g.3. Köy
 - g.4. Belediyelik
 - g.5. İlçe
 - g.6. İl
 - g.7. Yurt dışı
 - g.8. Ev
 - g.9. Bağ-bahçe

- h. Ağdı yakanın yaşadığı yer
 - h.1. Dağ başları
 - h.2. Yayla - Mezra
 - h.3. Köy
 - h.4. Belediyelik
 - h.5. İlçe
 - h.6. İl
 - h.7. Yurt dışı
 - h.8. Ağdı yakanın evi
 - h.9. Ağdı yakanın avlusu
 - h.10. Ağdı yakanın tarlası
 - h.11. Ağdı yakanın işyeri
 - h.12. Ağdı yakanın eşyaları

- ı. Ölenin mezarı - mezarlık
 - ı.1. Mezarlık
 - ı.2. Düşüt yeri
- i. Diğer yerler

B. Hareket

- a. Ölen kişinin son hareketleri
 - a.1. Su ister
 - a.2. Dua eder
 - a.3. Çocuklarını ister
 - a.4. Ağzını açar
 - a.5. Elini kaldırır
 - a.6. Birilerine seslenir
 - a.7. Kalkmaya çalışır
 - a.8. Vasiyet
 - a.9. Diğerleri

b. Öldüren kişinin hareketleri

b.1. Vahşet

- b.1.1. Ölenin gözünü oyar
- b.1.2. Ceseti sürükler
- b.1.3. Ölenin karnını deşer
- b.1.4. Ölenin etini yer
- b.1.5. Ölenin kafasını bedeninden ayırır

c. Ölen kişinin sahibi olduğu hayvanların hareketi

c.1. Hayvanların hareketi

- c.1.1. Atının hareketi
- c.1.2. Sığırının hareketi
- c.1.3. Davarının hareketi
- c.1.4. Köpeğinin hareketi
- c.1.5. Yüklü hayvanlarının hareketi
- c.1.6. diğerleri

c.2. Hayvanlara yönelik hareket

- c.2.1. Hayvanlar öldürülür
- c.2.2. Hayvanların eşyalarına yönelik eylemler
- c.2.3. Hayvanların uzuvlarına yönelik hareket
- c.2.4. Hayvanların satılması

c.3. Hayvanların bakımı ile ilgili hareketler

- c.3.1. Hayvanların yemlenmesi
- c.3.2. Hayvanların sulanması
- c.3.3. Hayvanların dinlendirilmesi
- c.3.4. Hayvanların tımarı
- c.3.5. Hayvanların süslenmesi

d. Ölü evindeki hareketler

d.1. Birinci derecede akrabaların hareketi

- d.1.1. Ağrı yakma ve ağlama
- d.1.2. Vücutlarına yönelik hareketleri
- d.1.3. Adak adama
- d.1.4. İntikam almaya yönelik hareketler
- d.1.5. Ölüyü kabre indirme işlemi
- d.1.6. Salacanın taşınması

d.2. Tanıdık - eş- dost hareketi

- d.2.1. Ağrı yakma ve ağlama
- d.2.2. Soykalara yönelik hareket
- d.2.3. Dışardan gelenlere yönelik hareket
- d.2.4. Ölü sahiplerine yönelik hareket
- d.2.5. Ölü evindeki hayvanlara yönelik hareket
- d.2.6. Ölü evine ait ekili ve dikili alanlara yönelik hareket

- d.2.7. Günlük işlere yönelik hareket
- d.3. Defin işlerini yürütenlerin hareketleri
 - d.3.1. Kefen hazırlanması
 - d.3.2. Su hazırlanması
 - d.3.3. Mezar hazırlanması
 - d.3.4. Kur'an okunması
 - d.3.5. Yıkama işlemi yapılması
- d.4. Özel inançlar ile ilgili hareketler
 - d.4.1. Ölenin vasiyeti
 - d.4.2. Ölenin büyüklerinin vasiyeti
 - d.4.3. Kalanların ölen hakkındaki düşüncelerine yönelik hareket

d.5. Hastahane ve Personelinin Hareketi

- d.5.1. Kapıcılar ölenin akrabalarını içeri almaz
- d.5.2. Ölen hastahaneye kabul edilmez
- d.5.3. Kapıcılar ceseti itinasız taşır
- d.5.4. Hemşireler kötü davranır
- d.5.5. Doktor kötü davranır
- d.5.6. Doktor dizine vurur
- d.5.7. Diğer hastaların yaptığı hareketler
- d.5.8. Refakatçilerin yaptığı hareketler
- d.5.9. Ölenin refakatçisinin yaptığı hareketler
- d.5.10. Hastalığın neticesini bildirme
- d.5.11. Amaliyata alınma

d.6. Hukuk adına yapılan hareketler

- d.6.1. Silahlı kuvvetler mensubunun yaptığı hareketler
- d.6.2. Emniyet mensubunun yaptığı hareketler
- d.6.3. Savcının yaptığı hareketler
- d.6.4. Hakimin yaptığı hareketler
- d.6.5. Görevli memurların yaptığı hareketler
- d.6.6. Otopsi yapan doktorun hareketleri

e. Geride kalanın hareketi

- e.1. Ağrı yakmak ve ağlamak
- e.2. Ölenin inadına iş yapmak
- e.3. Ocağı beklemek
- e.4. Dizine vurmak
- e.5. Sakalını tutmak
- e.6. Delice hareketler yapmak
- e.7. Olduğu yere çökmek
- e.8. Bayılmak veya baygınlık geçirmek
- e.9. Dili tutulmak

f. Mekana ait özel hareketler

- f.1. Dumanlı
- f.2. Dolamaçlı
- f.3. Bulanık
- f.4. Akıcı
- f.5. Durgun
- f.6. Yüksek
- f.7. Alçak
- f.8. Düzgün
- f.9. Gölge
- f.10. Tozlu

g. Ağrı yakanın hareketleri

- g.1. Ağrıcinın ölene yaptığı hareketler
- g.2. Ağrıcinın ölenin akrabalarına yaptığı hareketler
- g.3. Ağrıcinın ölenin tanıdıklarına yönelik hareketi
- g.4. Ağrıcinın ölenin eşyalarına yaptığı hareketi
- g.5. Ağrıcinın ölenin hayvanlarına yönelik hareketi
- g.6. Ağrı yakanın dışarı çıkması

h. Ölüm sebebine yönelik hareket

1. Ölenin yapmayı planladığı işler

- 1.1. Düzgün yapmayı düşünmektedir
- 1.2. Evlenmeyi düşünmektedir
- 1.3. Alım işlerini planlamaktadır
- 1.4. Satım işlerini planlamaktadır
- 1.5. Vereceği yardımlar
- 1.6. Öğretmeyi düşündüğü işler
- 1.7. Taşınmazları ile ilgili düşünceleri
- 1.8. Geçiş dönemlerine yönelik hareketler
- 1.9. Geçiş dönemine ait beklentileri

C. Nida (İtiraz - Sesleniş - İstek - Soru)

a. Ölene seslenme

b. Öldürene seslenme

- b.1. Öldürenin akrabalarına seslenme
- b.2. Öldürene seslenme
- b.3. Öldürenin örgütüne seslenme

c. Akrabalara seslenme

- c.1. Baba annesi
- c.2. Anne annesi
- c.3. Annesi
- c.4. Kardeşi (Kız ve erkek)
- c.5. Kızı
- c.6. Teyzesi
- c.7. Bibisi

- c.8. Kız yeğeni
- c.9. Karısı
- c.10. Gelini - Yengesi
- c.11. Büyük babası
- c.12. Anne babası
- c.13. Babası
- c.14. Oğlu
- c.15. Emmisi
- c.16. Dayısı
- c.17. Erkek yeğeni
- c.18. Kocası
- c.19. Damadı - Eniştesi
- c.20. Üvey annesi
- c.21. Üvey babası
- c.22. Üvey kardeşleri

d. Tanıdıklara seslenme

e. Defin işlerini yürütenlere seslenme

- e.1. İmama seslenme
- e.2. Mezar kazanlara seslenme
- e.3. Su ısıtanlara seslenme
- e.4. Salacayı taşıyanlara seslenme
- e.5. Yıkayıcılara seslenme
- e.6. Kefen biçenlere seslenme

f. Ölenin eşya, alet, giysi ve hayvanlarına seslenme

g. Hazır bulunanlara seslenme

g.1. Ağır yakanlara seslenme

g.1.1. Kardeşi ölenler

- g.1.1.1. Bir erkek kardeşi ölen
- g.1.1.2. İki erkek kardeşi ölen
- g.1.1.3. Üç erkek kardeşi ölen
- g.1.1.4. dört erkek kardeşi ölen
- g.1.1.5. Dörtten çok erkek kardeşi ölen
- g.1.1.6. Bir kız kardeşi ölen
- g.1.1.7. İki kız kardeşi ölen
- g.1.1.8. Üç kız kardeşi ölen
- g.1.1.9. Dört kız kardeşi ölen
- g.1.1.10. Dörtten çok kız kardeşi ölen

g.1.2. Babası ölenler

g.1.3. Annesi ölenler

g.1.4. Çocukları ölenler

g.1.5. yakın akrabaları ölenler

g.1.5.1. Bibisi ölenler

g.1.5.2. Teyzesi ölenler

g.1.5.3. Emmisi ölenler

- g.1.5.4. Dayısı ölenler
- g.1.5.5. Bibisi oğlu ölenler
- g.1.5.6. Bibisi kızı ölenler
- g.1.5.7. Teyzesi oğlu ölenler
- g.1.5.8. Teyzesi kızı ölenler
- g.1.5.9. Emmisi oğlu ölenler
- g.1.5.10. Emmisi kızı ölenler
- g.1.5.11. Dayısı oğlu ölenler
- g.1.5.12. Dayısı kızı ölenler
- g.1.5.13. Kız yeğeni ölenler
- g.1.5.14. Erkek kardeşi ölen
- g.1.5.15. Gelini ölen
- g.1.5.16. Eniştesi ölen
- g.1.5.17. Kayınbabası ölen
- g.1.5.18. Kaynanası ölen
- g.2. Ağrı yakmayan ama törende bulunanlara seslenme
- g.3. Ölenin arkadaşlarına seslenme
 - g.3.1. Ölenin iş arkadaşlarına seslenme
 - g.3.2. Ölenin sohbet ve oyun arkadaşlarına seslenme
 - g.3.3. Ölenin askerlik arkadaşlarına seslenme
 - g.3.4. Ölenin hobi arkadaşlarına seslenme
 - g.3.5. Ölenin akranlarına seslenme
 - g.3.6. Ölenin tanıdığı hatırı sayılır kişilere seslenme
- h. Daha önce ölmüş olanlara seslenme
 - h.1. Ölenin anne ve babasına
 - h.2. Ölenin eşine
 - h.3. Ölenin dede ve ninesine
 - h.4. Ölenin oğluna ve kızına
 - h.5. Ölenin emmi ve dayısına
 - h.6. Ölenin teyze ve bibisine
 - h.7. Ölenin arkadaşına
- ı. Soyut kavramlara yönelik seslenme
 - ı.1. Kadere
 - ı.2. Feleğe
 - ı.3. Zamana
- i. Dini inanç nitelikli seslenme
 - i.1. Allah'a
 - i.2. Peygamber'e
 - i.3. Azrail'e
 - i.4. Hızır'a
 - i.5. Azizlere
 - i.6. Tarikat ve mezhep ulularına
- j. Ölüm sebebine yönelik seslenme
 - j.1. Hastalığa yönelik seslenme
 - j.2. Kazaya neden olan aletlere seslenme
 - j.3. Diğerleri

D. Hal - Zaman

a Ölüm hadisesinin gerçekleştiği zaman

a.1. Bilinen günler -

- a.1.1. Cuma
- a.1.2. Cumaertesi
- a.1.3. Pazar
- a.1.4. Pazartesi
- a.1.5. Salı
- a.1.6. Çarşamba
- a.1.7. Perşembe

a.2. Halk takvimine ait özel günler

- a.2.1. Kocakarı soğuğu
- a.2.2. Abrel beş
- a.2.3. Hıdırellez
- a.2.4. Pastırma yazı
- a.2.5. Koç katımı
- a.2.6. Yün kırkımı
- a.2.7. Çapa zamanı
- a.2.8. Tırpan zamanı
- a.2.9. Kuzu doğumu
- a.2.10. Bulgur kaynatılırken
- a.2.11. Bağ bozumu
- a.2.12. Pekmez kaynatılırken
- a.2.13. Turşu yapılırken
- a.2.15. Salça kaynatılırken
- a.2.16. Harman zamanı

a.3. Kesin tarih

- a.3.1. Yalnızca gün ve ay
- a.3.2. Yalnızca ay ve yıl
- a.3.3. Yalnızca yıl
- a.3.4. Gün, ay ve yıl

a.4. Mevsimler (Halk adlandırmasına göre)

- a.4.1. Yaz
- a.4.2. Güz
- a.4.3. Kış
- a.4.4. Bahar

a.5. Aylar (Halk adlandırmasına göre dinî)

- a.5.1. Ramazan
- a.5.2. Bayram
- a.5.3. Recep
- a.5.4. Şaban

a.5.5. Şevval

a.6. Aylar (Halk adlandırmasına göre geleneksel)

a.6.1. Abrel

a.6.2. Gücük

a.6.3. Zemheri

a.7. Yaşanılan olağanüstü zamanlar

a.7.1. Kıtık

a.7.2. Deprem

a.7.3. Savaş

a.7.4. Salgın hastalık

a.7.5. Yangın

a.7.6. Sel baskını

a.7.7. Çığ düşmesi

a.7.8. Güneşin hareketleri

a.7.9. Ayın hareketleri

a.7.10. Yıldızların hareketleri

a.7.11. Milli kahramanların ölümleri

a.7.12. Volkan ve dağ patlamaları

a.7.13. Fırtına

b. Ağın yakılan zaman

b.1. Belirli gün ve haftalar (Halk takvimi dinî - geleneksel)

b.1.1. Kurban bayramı

b.1.2. Ramazan bayramı

b.1.3. Oruç ayı

b.1.4. Berat kandili

b.1.5. Miraç kandili

b.1.6. Kadir gecesi

b.1.7. Diğer kutsal geceler

b.1.8. Bayram arefeleri

b.1.9.

b.2. Belirli gün ve haftalar (Kabul edilen)

b.2.1. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı

b.2.2. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı

b.2.3. 30 Ağustos Zafer Bayramı

b.2.4. 1 Mayıs Bahar bayramı

b.3. Kesin tarih (Bunların gün, ay ve yılları bellidir)

b.4. Özel gün ve zaman dilimleri (Doğum günü, birisinin ölüm günü, evlilik günü, sünnet günü, nişan günü ile varsa devlet kuruluş tarihi, esaretten kurtuluş günleri veya yapılan yeniliklerin tarihi bu katagoriye sokulabilir.)

b.5. Diğerleri (Bunları: dün, evvelki gün, bugün, akşam, sabah, öğle, ikindi, gece, sabah, üç saat, beş saat, üç gün, beş gün, diye ayırt edebiliriz)

c. Belirsiz zaman (Zamanın belirlenmesinde çok eski diyebileceğimiz hallerde kullanılmak içindir.)

d. Ölenin yaşarken yaptıklarına ait zaman dilimleri

- d.1. Bebeklik ve çocukluk dönemi ve akraba çocukları ile uyumu
- d.2. İlk gençlik yılları ve akranları
- d.3. Evlenme çağı ve sağdıçları
- d.4. Askerlik zamanı ve asker arkadaşları
- d.4. Çocuk sahibi olduktan sonraki zaman
- d.5. Torun sahibi olduktan sonraki zaman
- d.6. Bağımsız iş yaptığı zaman dilimleri
- d.7. Ahbablarıyla geçirdiği zaman dilimleri
- d.8. İş arkadaşlarıyla geçirdiği zaman dilimleri
- d.9. Defin işleminin yapıldığı zaman

E. Ölen

- a. Ölenin sosyal konumu
- b. Ölenin ekonomik konumu
- c. Ölenin kültürel konumu
- d. Ölenin cinsiyeti
- e. Ölenin yaşı
- f. Ölenin fiziki portresi

- f.1. Kaşı
- f.2. Kipriği
- f.3. Boyu
- f.4. Kilosu
- f.5. Ten rengi
- f.6. Eli
- f.7. Parmağı
- f.8. Bileği
- f.9. Kolu
- f.10. Göğsü
- f.11. Kuluncu
- f.12. Omuzları
- f.13. Benleri
- f.14. Sırtı
- f.15. Saçı
- f.16. Zülfü
- f.17. Kekili
- f.18. Belikleri
- f.19. Traşı
- f.20. Kokusu
- f.20. Benleri
- f.21. Giysileri
 - f.21.1. Şapkası

- f.21.2. Poşusu
- f.21.3. Ceket
- f.21.4. Yeleği
- f.21.5. Entarisi
- f.21.6. Kıravatı
- f.21.7. Ayakkabısı
- f.21.8. Pantolonu
- f.21.9. Şalvarı
- f.21.10. Abası
- f.21.11. İşliği
- f.21.12. Takım elbisesi
- f.22. Ölenin dev yapılılığı
- f.23. Ölenin Yumruğu
- g. Ölenin ruhi portresi
 - g.1. Ölenin Yardımseverliği
 - g.2. Ölenin Konukseverliği
 - g.3. Ölenin yetenekleri
 - g.4. Ölenin temiz giyimliliği
 - g.5. Cesareti
 - g.6. Ölenin doğru sözlülüğü
 - g.7. Ölenin zekiliği
 - g.8. Ölenin kibarlığı
 - g.9. İleri görüşlülüğü
 - g.10. Olağanüstü yetenekleri
 - g.11. Mesleği
 - g.12. Ölüm sebebi
 - g.13. Ölenin sevdikleri
 - g.14. Ölenin sevmedikleri
 - g.15. diğerleri
- h. Ölen kişiden önce ölenler
 - h.1. Önce ölen eş ve çocuklar
 - h.2. Önce ölen baba tarafından akrabalar
 - h.3. Önce ölen anne tarafından akrabalar
 - h.4. Önce ölen arkadaşlar
- ı. Ölenin Hastalığı
 - ı.1. Bilinen hastalıklar
 - ı.2. Çaresi olmayan hastalıklar
 - ı.3. Bilinmeyen hastalıklar
- i. Ölüm sebebi olan hastalığın çaresi

F. Geride Kalan

- a. İnsanlar
 - a.1. Annesi
 - a.2. Babası
 - a.3. Büyük ve küçük erkek kardeşi
 - a.4. Büyük ve küçük kız kardeşi

- a.5. Annesi tarafından dede ve ninesi
- a.6. Babası tarafından dede ve ninesi
- a.7. Amca ve bibisi
- a.8. Dayı ve teyzesi
- a.9. Sağdıç ve yenge
- a.10. Akranları
- a.11. Komşuları
 - a.11.1. Kardeşi ölenler
 - a.11.1.1. Bir erkek kardeşi ölen
 - a.11.1.2. İki erkek kardeşi ölen
 - a.11.1.3. Üç erkek kardeşi ölen
 - a.11.1.4. dört erkek kardeşi ölen
 - a.11.1.5. Dörtten çok erkek kardeşi ölen
 - a.11.1.6. Bir kız kardeşi ölen
 - a.11.1.7. İki kız kardeşi ölen
 - a.11.1.8. Üç kız kardeşi ölen
 - a.11.1.9. Dört kız kardeşi ölen
 - a.11.1.10. Dörtten çok kız kardeşi ölen
 - a.11.2. Babası ölenler
 - a.11.3. Annesi ölenler
 - a.11.4. Çocukları ölenler
 - a.11.5. yakın akrabaları ölenler
 - a.11.5.1. Bibisi ölenler
 - a.11.5.2. Teyzesi ölenler
 - a.11.5.3. Emmisi ölenler
 - a.11.5.4. Dayısı ölenler
 - a.11.5.5. Bibisi oğlu ölenler
 - a.11.5.6. Bibisi kızı ölenler
 - a.11.5.7. Teyzesi oğlu ölenler
 - a.11.5.8. Teyzesi kızı ölenler
 - a.11.5.9. Emmisi oğlu ölenler
 - a.11.5.10. Emmisi kızı ölenler
 - a.11.5.11. Dayısı oğlu ölenler
 - a.11.5.12. Dayısı kızı ölenler
 - a.11.5.13. Kız yeğeni ölenler
 - a.11.5.14. Erkek kardeşi ölen
 - a.11.5.15. Gelini ölen
 - a.11.5.16. Eniştesi ölen
 - a.11.5.17. Kayınbabası ölen
 - a.11.5.18. Kaynanası ölen
- a.12. Düşmanları
- a.13. Eşi
- a.14. Erkek çocukları
- a.15. Kız çocukları
- a.16. Kız yeğenleri
- a.17. Erkek yeğenleri

- a.18. Gelini
- a.19. Bacanağı
- a.20. Kayını
- a.21. Üvey annesi
- a.22. Üvey babası
- a.23. Üvey kız ve erkek kardeşi
- a.24. Arkadaşları
 - a.24.1. İş arkadaşları
 - a.24.2. Sohbet ve oyun arkadaşları
 - a.24.3. Asker arkadaşları
 - a.24.4. Hatırı sayılır kişiler
- b. Hayvanlar
 - b.1. Atı
 - b.2. Köpeğı
 - b.3. Öküzü
 - b.4. Çamızı
 - b.5. Davarı
 - b.5. Sığırı
- c. Ölenin özel eşyaları

G. Ağıdı Yakan

- a. Ağırıcı
- b. Anne
- c. Baba
- d. Nine ve dede
- e. Amca ve Dayı
- f. Teyze ve Bibi
- g. Yeğenleri
- h. Eniştesi - Gelini
- ı. Eşi
- i. Tanıdıkları
- j. Topluluk
- k. Aynı acıyı tadanlar
 - k.1. Kardeşi ölenler
 - k.1.1. Bir erkek kardeşi ölen
 - k.1.2. İki erkek kardeşi ölen
 - k.1.3. Üç erkek kardeşi ölen
 - k.1.4. dört erkek kardeşi ölen
 - k.1.5. Dörtten çok erkek kardeşi ölen
 - k.1.6. Bir kız kardeşi ölen
 - k.1.7. İki kız kardeşi ölen
 - k.1.8. Üç kız kardeşi ölen
 - k.1.9. Dört kız kardeşi ölen
 - k.1.10. Dörtten çok kız kardeşi ölen
 - k.2. Babası ölenler

- k.3. Annesi ölenler
- k.4. Çocukları ölenler
- k.5. yakın akrabaları ölenler
 - k.5.1. Bibisi ölenler
 - k.5.2. Teyzesi ölenler
 - k.5.3. Emmisi ölenler
 - k.5.4. Dayısı ölenler
 - k.5.5. Bibisi oğlu ölenler
 - k.5.6. Bibisi kızı ölenler
 - k.5.7. Teyzesi oğlu ölenler
 - k.5.8. Teyzesi kızı ölenler
 - k.5.9. Emmisi oğlu ölenler
 - k.5.10. Emmisi kızı ölenler
 - k.5.11. Dayısı oğlu ölenler
 - k.5.12. Dayısı kızı ölenler
 - k.5.13. Kız yeğeni ölenler
 - k.5.14. Erkek kardeşi ölen
 - k.5.15. Gelini ölen
 - k.5.16. Eniştesi ölen
 - k.5.17. Kayınbabası ölen
 - k.5.18. Kaynanası ölen

1. Ağır yakını kendisi

H. Öldüren

- a. Düşman akrabadır
 - a.1. Anne
 - a.2. Baba
 - a.3. Anne tarafından akraba
 - a.3.1. Teyze ve onun çocukları
 - a.3.2. Dayı ve onun çocukları
 - a.3.3. Dede - Nine
 - a.4. Baba tarafından akraba
 - a.4.1. Emmi ve onun çocukları
 - a.4.2. Bibi ve onun çocukları
 - a.4.3. Dede - Nine
 - a.5. Kızı tarafından akraba
 - a.5.1. Kızın kocası
 - a.5.2. Kızın kayını / kayınları
 - a.5.3. Kızın oğlu veya kızı
 - a.5.4. Kızın eltileri
 - a.5.5. Kızın görümceleri
 - a.5.6. Kızın kaynana ve kaynatası
 - a.5.7. Diğerleri
 - a.6. Oğlu tarafından akraba
 - a.6.1. Oğlanın hanımı

- a.6.2. Oğlanın kayını / kayınları
- a.6.3. Oğlanın oğlu veya kızı
- a.6.4. Oğlanın bacanakları
- a.6.5. Oğlanın baldızları
- a.6.6. Oğlanın kaynana ve kaynatası
- a.6.7. Diğerleri

- a.7. Karısı tarafından akraba
 - a.7.1. Kayınlar
 - a.7.2. Baldızlar
 - a.7.3. Kaynana ve kayınbaba
 - a.7.4. Diğerleri

- b. Düşman Tanıdıklarıdır
 - b.1. Mahalleden tanıdıklar
 - b.2. Okûldan tanıdıklar
 - b.3. Askerden tanıdıklar

- c. Düşman başka millettendir
 - c.1. Ermeni
 - c.2. Rum
 - c.3. Rus
 - c.4. Arap
 - c.5. Gürcü
 - c.6. Acem (Fars)
 - c.7. Bulgar
 - c.8. Sırp
 - c.9. Arnavut
 - c.10. Macar
 - c.11. Alman
 - c.12. Fransız
 - c.13. İngiliz
 - c.14. Kıpti
 - c.15. Anzak

- d. Öldüren örgüt militanıdır
- e. Öldüren eşkiyadır

I. Övgü

- a. Ölenin ileri görüşlülüğü
- b. Ölenin sözünü çevreye dinletmesi
- c. Ölenin bilgeliği
- d. Ölenin cesareti
- e. Ölenin mahareti
- f. Ölenin titizliği
- g. Ölenin nezaketi
- h. Ölenin süsü

- ı. Ölenin giyim tarzı
- i. Ölene alkış.
- j. Ölenin biniciliği
- k. Ölenin atıcılığı
- l. Ölenin fiziki yapısı
- m. Ölenin kahramanlığı
- n. Ölenin zenginliği

- İ. Eşya - Alet- Giysi**
 - a. Takım tezgâhları ve el aletleri
 - b. Mutfak araç ve gereçleri
 - c. Giysi
 - d. Ziynet eşyası ve takılar
 - e. Çiftçi araç ve gereçleri
 - f. Ev mefruşatı
 - g. Elektronik eşya ve alet
 - h. Motorlu taşıtlar

- J. Bitkiler**
 - a. Ağaç türleri
 - b. Ot türleri
 - c. Çiçek türleri

- K. Hayvanlar**
 - a. Binek hayvanları
 - b. Kümes hayvanları
 - c. Ev hayvanları
 - d. Kuşlar
 - e. Yırtıcı hayvanlar
 - f. Ağıl hayvanları

- L. Olağanüstü olaylar**
 - a. Güneş tutulur
 - b. Ay tutulur
 - c. Dünyanın tersine dönmesi
 - d. Hayvanların yas tutması
 - f. Fırtına kopması
 - g. Duman çökmesi
 - h. Deprem veya yer sarsıntısı
 - ı. Yıldız kayması

- M. İnançlar**
 - a. Ruh ile ilgili inançlar
 - b. Ceset ile ilgili inançlar
 - c. Hayat ile ilgili inançlar
 - d. Cennet - Cehennem

N. Kalıp ifadeler -tekerlemeler - deyimler.

a. Klişe söz kümeleri

a.1. Dilek - Adak

a.1.1. Kurban adama

a.1.2. Can adama

a.1.3. Mal adama

a.1.4.Ölüme, öldürene, ölüm sebebine yönelik dilekler.

a.1.4.1. Ölüme çare bulana

a.1.4.2. Hastalığa çare bulana

a.1.4.3. Ölenin intikamını alana

a.2. Anlamsız ifadeler

a.3. Beddua - küfür

a.4. Öğüt

a.5. Düşkünlüğe razı olma

a.5.1. Dilenciliğe razı olma

a.5.2. Yoksulluğa razı olma

a.5.3. Evsizliğe razı olma

a.5.4. Hayvanlarla yemek yeme

a.5.5. Cinsiyet değişmesi

a.6. Gâda-bela alma

b. Nakarat mısraı veya mısraıları

b.1. Son iki mısraı tekrarlanır

b.2. Son mısraı tekrarlanır

b.3. İkinci ve dördüncü mısraı tekrarlanır

b.4. Kafiye kelimelerin tekrarı

b.5. Bir mısra boyunca çıkarılan sesler.

c. Geçiş mısraları (Bunlar da *ağır* dışında olduğu halde *ağır*a dahil edilmektedirler. Özellikle tören *ağır*larında rastlanılan bir önceki *ağır* söyleyenin yorulduğunu ifade ettiği ve bir sonrakinin söylemeye başladığı son ve ilk bölümlerde karşımıza çıkar)

c.1. Gadanı alayım

c.2. Kul /köle olayım

c.3. Ağdın kendisinden alınmasını isteme

d. Ölene yönelik istekler

d.1. Gittiği yerde akrabaları bulmasını isteme

d.2. Gittiği yerde rahat ve huzurlu olmasını isteme

e. Geride kalana yönelik istekler

e.1. İnsanlara yönelik istekler

e.2. Hayvanlara yönelik istekler

e.3. Bitkilere yönelik istekler

e.4. Eşyalara yönelik istekler

f. Bölgesel kalıp ifadeler - mahallî terimler

O. Geçiş dönemlerine ait gelenekler, inançlar ve Töre

a. Evliliğe ait olanlar

- a.1. Kız istemeye gidilirken
- a.2. Sözlü veya nişanlı durumda
- a.3. Düğün esnasında
- b. Doğuma ait olanlar
- c. Ölüme ait olanlar
 - c.1. Ölen için elçi olma
 - c.2. Ölenin öte alemdekilerle tanışması
 - c.3. Öleni öte alemdekilere emanet etme
 - c.4. Ölenin vadesinin yetmesi
 - c.5. Ölenin tekrar canlanmasını isteme
- d. Geride kalanların velayeti
 - d.1. Ölenin çocuklarına bakma
 - d.2. Ölenin eşine bakma
 - d.3. Ölenin anne ve babasına bakma
 - d.4. Ölenin eşinin evlendirilmesi
 - d.5. Ölenin hayvanlarına bakma
 - d.6. Ölenin hayvanlarının kurban edilmesi
 - d.7. Ölenin taşınmazlarının taksimi
 - d.8. Ölenin özel eşyalarının taksimi
 - d.9. Ölenin ocağının tütürülmesi
- e. Diğerleri

Ö. Soru

III. AĞIDI YAKANIN ÖLEN İLE YAKINLIK DERECEŚİNE GÖRE TASNİFİ

1. Baba annesi
2. Anne annesi
3. Annesi
4. Kardeşi (Kız ve erkek)
5. Kızı
6. Teyzesi
7. Bibisi
8. Kız yeğeni
9. Karısı
10. Gelini - Yengesi
11. Arkadaşı
12. Komşusu
13. Ağıtçı- Ozan
14. Büyük babası
15. Anne babası
16. Babası
17. Oğlu
18. Emmisi
19. Dayısı
20. Erkek yeğeni
21. Kocası
22. Damadı - Eniştesi
23. Üvey annesi - Üvey babası - üvey kardeşleri
24. Komşusu
25. Hocası - ustası
26. Öğrencisi - çırağı
27. Hizmetkarı - kölesi
28. Kirvesi - dadısı - sütannesi
29. Milletin bir ferdi
30. İşçisi - işvereni

V. BÖLÜM

PINARBAŞI SARIZ TOMARZA AVŞAR AĞITLARININ ÇEŞİTLİ AÇILARDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Her insanın tadacağı ölüm konusu, çeşitli araştırmacılar tarafından, -bütün dünyada olduğu gibi- ele alınarak işlenmiştir. Üzerinde durduğumuz **Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar** ağıtları bu bölümde değişik yönleriyle ele alınarak işlenecektir. Bu ele almada zaman zaman daha önceki kaynaklarda tesbit edilen sınıflama esas alınırken, zaman zaman da kendi görüşlerimizle konuyu zenginleştirmek istedik.

Bu bölümde ölüm öncesi, ölüm anı ve ölüm sonrası gibi töre, adet ve pratikler örnek metinlerle zenginleştirilmiştir. Ölüm konusu 1976 yılında uygulamaya konulan “*Türk Folklor Arşivi Klavuzu*”da 100’lük kodlama sisteminde büyük (I) ile ve 700’lü basamaklara konulmuştur.

1. Hayatın Dönüm Noktalarıyla İlgili Gelenek ve Görenekler:

*1.700. Ölüm.*⁶⁷⁴

Bu hususta **Anadolu Folklorunda Ölüm** konusunu ele alarak inceleyen **Sedat Veyis Örnek**, araştırmasını üç ana başlık altında toplamış ve bunlara ilave olarak bir sonuç ve değerlendirme kısmı vermiştir.⁶⁷⁵

Konumuz olan ağıtlar bu tasnifin 3. bölüm ve G. maddesi içerisine girmektedir.

BÖLÜM 3

ÖLÜM SONRASI

A. Mezarlıklar, Mezar Taşlarına Yazımlar, Süsler, Semboller, Ölüyle Gömülen Öte-beri

1. Ölenin kimliği, cinsini, yazgısını belirtme

⁶⁷⁴ . Nail Tan, *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*, İstanbul 1995, 11

⁶⁷⁵ . Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara 1979, 79.

II. Mezar taşlarına yapılan resimler ve meslek işaretleri

III. Ölenin eşyasıyla gömülmesi, mezar üzerine araç - gereç, yiyecek - içecek vb. bırakma ve mezar üzerinde ateş yakma

B. Ölenin Geride Bıraktığı Giyim Eşyasıyla İlgili İşlemler

C. Ölümün Belli Günleri

D. Yas

I. Yas süresi ve süreyi belirleyen etkenler

II. Yas süresinde uyulması gereken kaçınmalar

III. Yas giyimi ve yas belirtisi

IV. Yas kaldırma

V. "Yas alma" ve "yoklama"

E. Ölü Yemeği

F. Başsağlığı Dileme ve Avutucu Sözler

G. Ölümle İlgili Atasözleri, Deyimler, İlençler, Destanlar, Ağtlar

dır.

Aynı kişi bir başka yazısında, ufak-tefek değişikliklerle, "Ölüm Öncesi", "Ölüm Sırası" ve "Ölüm Sonrası" ana başlıklarını kullanıp, aynı tasnifi vermiştir.⁶⁷⁶

Bu başlıkların kendi arasında çoğalabilen çeşitli alt başlıkları vardır. Ancak bu kısa özet yeterli görmekteyiz.

Bu tasnife göre ağtlar "Ölüm Sonrası" meydana getirilen veya yapılan işlemler arasında olup, işin edebiyat kısmını oluşturmaktadır. Bize göre en önemli kısım da burasıdır. Çünkü geçmiş dönemlere ait kültür katmanlarına en fazla rastlanan ve izleme imkanı ve çeşitliliği bulduğumuz kısım burasıdır. Bu kısım her ne kadar kendi arasında alt başlıklara ayrılmışsa da her hangi bir başlık altında yapılan çalışmaların diğer başlıklarla da ilgilenmesi ve onlar hakkında da bilgi "nüveleri vermesi gerekli olmaktadır. Özellikle ağtlar hakkında çalışanların bu başlıklar hakkında bilgi vermesi şarttır.

⁶⁷⁶ Örnek, Türk Halk Bilimi, Ankara 1995, 207-240.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarları arasında ve diğer yerleşim merkezlerindeki **Avşarlarda** yakılan **ağıtlar** içerisinde **ölüm folkloruna** ait her türlü bilgiyi, özellikle **ölüm sonrasına** ait hususları bulabiliriz. Ağıtçı bu hususları farkında olmadan, meydana getirdiği ağıt içerisinde verir. **Abdülkadiroğlu'nun** yaptığı bir sınıflandırma denemesinde yer alan

Doğumla ilgili inançlar

Baykuş ile ilgili inançlar

Rüzgar ile ilgili inançlar

Mezarlıklar ve mezar taşları üzerindeki yazı ve resimlerle ilgili inançlar

Cin ile ilgili inançlar

Ölüm ve ölümlerle ilgili inançlar

Cenaze işleri ile ilgili inançlar

Iskat, devir hakkında inançlar

Ölümün 7'si, 40'ı, 52'si ve senei devriyeleri

Ruh ile ilgili inançlar

*Nazarla ilgili inançlar*⁶⁷⁷

da konumuz ile ilgili bir sınıflamadır.⁶⁷⁸ Bu bölümde, buradaki sınıflamalara giren hususları vermeye çalışacağız.

FANİLİK:

Ölüm bir yokoluş değil, ebedi hayata başlangıçtır. Bu dünya fani bir dünyadır. İnsanoğlu bu dünyada misafirdir. Türk topluluklarının tamamında fanilik anlayışı görülür. Günü gelince, zamanı dolunca gidecektir. Herkes bu dünyadan sırası geldikçe gidecektir. Kimse kendine ölümü yakıştırmaz, geleceğini düşünmez. Kimse yanında malını mülkünü veya sevdiklerini götürmez. Kefenin cebi yoktur. Ölüm yaşlıya gence bakmaz. Gidenler bir daha dönmez, yerleri boş kalır. Kötülük etmemek gerekir.⁶⁷⁹

⁶⁷⁷ . Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarıyla İlgili Bir Sınıflandırma Denemesi I, *Türk Folklor Araştırmaları* 1986/1, 3,5,7,8,13,19,20,22.

⁶⁷⁸ . Sınıflandırmanın uygulaması için bkz: Abdülkadiroğlu, Bartın ve Çevresinde Dini Manevi Halk İnançları, *Türk Folklorundan Derlemeler* 1987, 1-21.

⁶⁷⁹ . Sezgin, *Bayatılar*, 68-73.

İnanmayım dünya yalan
Eş verenler gülmez galan
(114/5)

Tahsin'in Hacı getti
Yalan dünyada biz galdıh
(114/146)

Kim galdı Hamza Hoca'dan
Memiş Fahı Zala gitti
İsmail'i hiç bilmiyom
Selver bibim bile gitti
(72/7)

Nere gedik Çolu Ömer
Oğluyunan oynar humar⁶⁸⁰
(2/4)

Gurban oluyum oluyum
Tahsinim çıhtı sıradan
(114/16)

Gidenler gönüllü gitmez
Gelinler boşa küsüyor
(114/39)

Ne hallarınan yapırmış
Penek örtük kapı kitli
(12/2)

Gece.gündüz çalışırdıñ
Hani yanıña galdı mı
(75/3)

Gara bıyık çatık kaşlı
Benim emmim ölürümüş
(58/17)

Mencilide sohbet eden
Datlı dilli babam hanı
(57/9)

Şimdi hepsi yalan oldu
Ahıra dönüyor kuşlar
(151/5)

Dünya size de galmadı
(35/1)

ÖLÜMÜN AYAN OLMASI:

Bazı hallerde ölecek olan kişi veya onun yakınları ölüm hadisesini önceden sezer. Bu hal bazen ölenin kendisinde meydana gelirken, bazen de yakınlarınca

⁶⁸⁰ . Burada söylenen humar (kumar) kelimesinin anlamı hayat kumarı tamlamasının içerisinde aranmalıdır

hissedilir. Çoğunlukla sevilen insanlara bu dünyanın yakışmadığına inanılır. Ölüm hadisesinin olacağı, genellikle rüyalarda, ölenin yakınlarına ayan olmaktadır.

Bazen ölenin kendisi de başına geleceği rüyasında görür. Ölenin kendisi, ölüm kendisine yakın olduğunda hazırlık yapar.

Rüyalarda evin veya konağın direğinin kırılması, damın çökmesi gibi durumlarda ölüm olacağına ve özellikle evin oğlunun veya ev reisinin öleceğine inanılır. Rüya tabirlerinde de rüyada evin bir kısmının veya tamamının yıkılması ölüme işarettir denmektedir.⁶⁸¹

Ölen kişiye, geride kalan sağların ne yaptıkları da ayan olması beklenir.

Bazen doğrudan doğruya ölen kişinin ruhunun “*hayatta iken yaşadığı ocak*” etrafında dolaştığına da inanılır. Ancak dolaylı yollardan varlığını hissettirir. Bu anlayışın kökenleri eski inançlara kadar inmektedir.⁶⁸² Bu anlayışın psikolojik nedenleri ise korunmadan ibarettir.⁶⁸³

Öleceğin biliyordum
Düğünlerde düşdü dile
(7-2-/ 7)
Uşahlara darılıyor
Emine görmüş düşünde
(72/21)
Dün düşünde ayan oldu
İnce Kemal etdi destan
(171/9)
Gardaşına ayan olmuş
(134/7)
Anne babam ölmüş diye
Ayan oldu şu gızıma
(114/74)
Gadañı alıyım Hatçam
Üç gün evvel düşdü sızı
(105/5)
Rüyamda da Acem Şahı
Ağladı vurdu dizine
(53/3)
Öleceğini bilik de

⁶⁸¹ . İmam Nablusi, *İslami Rüya Tabirleri Ansiklopedisi*, İstanbul 1990, 308, “Ev Yıkamak”

⁶⁸² . Bu konuda daha fazla bilgi için bkz., İnan, *Şamanizm*, 177.; Ögel, *Türk Mitolojisi I*, 30.; Radloff, *Sibiryadan II*, 10.

⁶⁸³ . S. Freud, *Dinin Kökenleri*, Çev.: Selçuk Budak, Ankara 1995, 113-114.

Gardaş edirese yazık
(54/12)

Düşümde gördüm düşümde
Düşümde gırıldı direk
(120/4)

Düşümde gördüm düşümde
Gırıldı damın hezanı
Öldüğünü bildim gardaş
Geldim uzanı uzanı
(181/1)

Ayan olsun sürmel' oğlum
Bir gelin getirdim elden
(161/9)

Malim ossuñ Mahmut saña
Yüklendi Selvi' niñ goçü
(112/3)

ÖLÜM:

Yaşayanlar bu dünyadan bir gün göçecektir. Ölümün nerde ve nasıl geleceği belli olmaz. Vakit saat dolunca bir saniye bile beklemez.

Ölüm olayını öğrenen, ailenin nüfus işleriyle uğraşan nüfus memurları çeşitli şekillerde üzüntülerini belirtir. Bu genellikle **Dede Korkut Hikayeleri** 'nde de görülen,* erkekler için ağıt veya acı çektiğinin ifadesi olan ellerini dizlerine vurarak belirtilen jesttir. Kadınlar yüzlerini yırtıp saçını yolarak, erkekler de ellerini dizlerine vurarak ağlarlar. Nüfuscuların ölenin resmi olarak yürüttükleri kayıt ve düşünüm işlemlerini deftere geçirmeleri ve bu arada taziyede bulunan memurların sözleri veya hareketleri ağıtlara girer.

Can, kuşlar gibi kafeste beslenmektedir. Ölen, çok nazlı canını teslim eder. Ölüm hadisesinde gözler çok iri açılır.

Göçebe insan için kışlağın önemi büyüktür. Yerin sıcak ve bakımlı olması gerekir. Kışlağın bakımsız, dış tesirlere açık olması yoksulluk alametidir. Ölen insan için bu kaygı yoktur.

Ölen kişi ile ölüm olayı arasında olağanüstü bir köprü kurulur. Ölüm olayının teşbihi fevkalade yüksek bir sanat değeri taşır. Ağıtlarda “öldü” kelimesinin söylememek için bir gayret gösterilmektedir.⁶⁸⁴

Hastanın kan kusması ölüm işaretidir.

Ölenin kapısı kitlenir, evi virane olur. Bu konuda “evin-kapın kitlensin, ocağın sönsün, evin yıkılsın, damında - kapında baykuşlar ötsün vb gibi” bir hayli beddua “kargış” da vardır.⁶⁸⁵

Ölüm olayı birisinin bedduasından da meydana gelebilir. Ölüm olayı yakınlarına usulünce bildirilir. Ölüm olayında aracı olandan intikam istenir. Intikam isteyenler genellikle kadındır ve kadınlardan da ölenin bacısıdır.⁶⁸⁶ Gende kalan işi gücü terkettiğini ölene bildirmek ister.

Ölenin fotoğrafı geride kalanlar için bir avuntu kaynağıdır ve intihar edenlerde kusur aranır. Ölüm, ölene yakıştırılmaz. Ölen ya gelin olmuştur, ya gezmeye çıkmıştır, ve onun geri dönderilmesi ailenin büyüklerinden istenir.

Ölen ya yolculuğa hazırlanmaktadır, ya dönülmez bir yerdedir, ya da dipsiz bir kuyuya inmiştir, ve orda kalmaması istenir. Ölen vorgundur ve bir derin uykuya dalmıştır. Yatanın (ölenin) perişanlığına ve kaygısızca yatışına hayf edilir. Kuru yerde yatanlar yakınlarından yastık isterler.

Yaşayanlar ölenin değerini, varlığının kıymetini bilmemiştir veya giden yaşayanlara küsmüştür.

Yaşayanın selvi söğüdü yıkılmıştır. Bununla anlatılmak istenen olay sığınacak bir ağacın dahi kalmadığıdır. Rivayete göre, *Davut Peygamber*, putperestleri dinlerinden çevirmek istediğinde, onlar kaçıp söğüt ağacının altına gizlenirler. Bu yüzden söğüt ağacının meyvası yoktur.⁶⁸⁷ Onu yakmak günah, batırmak sevaptır. Fakat bu inancın temelini eski Türk dininde aramak gerekir.⁶⁸⁸

⁶⁸⁴ . Freud, *Dinin Kökenleri*, 116.

⁶⁸⁵ . Daha fazla bilgi için bkz.: L. Sami Akalın, *Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar, Kargışlar*, Ankara 1990, ilgili konu başlıkları.

⁶⁸⁶ . Bahattin Türk, *Avşar Ağıtları*, *Halk Kültürü* 1984/3, İstanbul 1985, 141.

⁶⁸⁷ . Ahundov, *Halk Yazını*, 449-450.

⁶⁸⁸ . Ögel, *Türk Mitolojisi* II, 465-494..

Özellikle halk şirinde en çok adı geçen bir ağaç türü olan söğütün kullanılma sebebi başka olsa gerektir.

Ağıt yakanların gürültüsü, ölenin yattığı uykudan uyanmasına sebep olmasından endişe edilir. İş üzerindeyken ölmek pek inandırıcı gelmemektedir veya aniden öldüğü için acınmaya vasıta olur.

Ölen kişinin üstüne gazete örtmek ve dizin kuru yere gelmesi de ölümün işaretidir. Ölenin nişanlısını başkasının alması ölüm alametidir.

Ölüm de bir nevi düğündür ancak ölen, evine bir ateş atmıştır

Genç yaşta ölenler veya ölenin geride bıraktıkları, Allah tarafından cezalandırılmış sayılır.

Yiğit kişinin başkaları tarafından yüz yüze kavgada vurularak öldürülmesi, ölen kişi için ayıp sayılır. Bunun için ölen kişi arkadan veya pusuya düşürülerek öldürülmüş olarak kabul edilir.

Ölüm olayının olduğu yere ya da canını teslim ettiği yere (yerleşim yeri hariç) taş toplanarak mezar görüntüsü verilir ve buraya “*düşüt*” denilir. Burası da mezar muamelesi görür. Bu uygulama çok eski bir Türk geleneğidir⁶⁸⁹.

Ölen geri gelmez ve can satın alınmaz. Ölen kişi geride bıraktıklarından evli ise çocuk ve eşini düşünür inancı vardır.

Anteb'in dağında bulmuş
Soyha galasica ölüm

(102/1)

Ben Toklar'a vardım ıdı
Nüfusu vurdu dizine

(100/6)

Ölüm kağıdın verince
Nüfuscular tüm ağladı

(57/5)

Dünden kutüğe yazdırdım
Geri geder yihdırım

(21/5)

Can.kafesten çıkarkana
(60/8)

Süzülmüş de can veriyor
(61/3)

⁶⁸⁹ Radloff, Sibirya'dan II. 82

Babamoğlu can veriyor
Kirpiği değıdi gaşlara
(38/2)

Babamın yalnız oğlu
Bu yıl guru yerde gışlar
(158/5)

Gardaşım nasıl yaticıñ
Erciyes'in gışıyınan
(71/3)

Oortmenim muallimim
Guru çayda sele gitti
(72/8)

Çatal döşşekde yatarken
Guru yerden yer istiyor
(33/4)

Aslan gan kusuyor kele
(60/6)

Suçıñ ne de dayım oğlu
Üstüñe kitlenik gapı
(61/2)

Meğer gızım çaçağımış
Gara kilit vuruluyor
(144/5)

Kim beddua verdiydi
Baş öğretmen ölsün deyin
(83/7)

Gızları çoh ağlatmayın
Onlara yoluynan söyleñ
(92/15)

Seyit Yusuf emmim oğlu
Bunuñ hayf alınmak ister
(179/4)

Habar salıñ Memmed gessiñ
Tuyran bunuñ hayfin ässiñ
(171/7)

Kimseler demiñ dutmasın
Hayfiñ alır baciñ Fatma
(172/8)

Bacı gardaşıma söyle
Yığına goydum dirgeni
(167/10)

Memmed Bâyi yedirip de
Evde uyhu uyunur mu
(167-2-/1)

Gurban oluyum oluyum
• Gendi varda canı gayıp
(70-4-/2)
Tavsırınan aldatmışlar
Oğlu ölesice paşa
Doğru söyleñ emmi dayı
Var mı Melağ'an gusuru
(146/6)
Gelin bahuñ dayıları
Melek gibi gelin olmuş
(90/4)
Tez gel gadañ allım tez gel
Daimiñ daşı döküldü
(73/8)
Gezmiye gidenler gelmez
Kimseler halimi bilmez
(114/124)
Gadañı allım Nazmiye
• Gardeşim getmiş gezmiye
(139/2)
Tez gelesiñ Ehmed oğlum
Ölüm gençlere çevrilir
(138/6)
Tez gelesiñ babam oğlu
Gapıyñ garı eridi
(139/1)
Böyle ihmal yolcu olmaz
(171/4)
Naziğ'i yolcu eyledik
Yanında iki gızman
(134/1)
Tahsinimiz yolcu oldu
Dedem onu geri çağır
(114/86)
Gısırak acı kişiyor
Höccüm durmadan ağlıyor
Yolculuk neriye babam
Gızlar terkiyi bağıyor
(57/8)
Galan getdim geri gelmem
Geçmişlerimi söyleme
(110/3)
Tahar gelmez yere gitti
(107/7)
• Bir dipsiz guyuya düşdüm
Varamam bacım varamam

(95/6)
Orda kalma Omar oğlum
Gözlerine mucuk çöker
(153/1)
Uyan artıh gelin bacım
Emmim oğlu Musa geldi
(104/1)
Vardı da uzandı yattı
(114/22)
Yorğun musun asger oğlum
Açıl mıyor gulaş gollar
(3/1)
Hacı Ka uyumuş da
Tırpanı dalda dahilı
(114/134)
Uyu sen aslanım uyu
(118/1)
Uç gündür yorgun gardaşı
Yeni uyhuya döleştı
(124/4)
Yatmış eliñ tarlasına
Burçah burçah terleyerek
(164/5)
Caminiñ önüne yatmış
Goca imam uyuk gibi
(175/5)
Gardaş yatar üzgün üzgün
(71/1)
Ellemeñ Emiş uyusuñ
Ta Sarıgamış'tan gelik
(42/6)
Gani babacığım gani
Yatmış da çürümüş yanı
(39/6)
Kalk gardaşım eve gidek
Ganlı elbiseni soyun
(124/7)
Garda yattığıma bakmañ
Özne oldum dün eveli
(143/2)
Anam bir yastık göndersin
Betondan ağrıdı başım
(113/5)
Altın diyin çağırırdıñ
Heral giymatın bilmedim
(70-3-/37)

Ben saña oğul olmuyom
Nazmi'yinen göğnüñ ağıle

(184/3)

Yıkıldı selvi söğüdüm

(176/3)

Anam şo gapıyı örtüñ

Hössütin duyar sesimi

(105/2)

Biz Nesli'yi gelin şaldık

Yağmurunan çamurunan

Kele böyle ölüm m'olur

Teşte galan hamırınan

(49/8)

Yüzün gazete örtükler

Ev soyhaña galsiñ Durna

(113/1)

Hasta oldum hatın anam

Guru yere geldi dizim

(138/1)

Sorarsanız emmi dayı

Nişanlısın'eller alık

(74/1)

Ta ikindin düğün gurduh

Davetiye saldıh size

Gurban ollum hatça bibi

Bayramda beklerik bize

(114/27)

Geceler zindan olur

Eve ateş atılır mı

(114/142)

Hey gurban olduğum Allah

Neadere etdiñ gazez

(114/92)

Hey gurban olduğum Allah

Ne zorumuş senin cezan

(114/155)

Çoh mu gördüñ Tahsin'imi

Anne babası yaşıyor

(114/13)

Eyilerden kemlik olmaz

Yiğit gafillighnen ölür

(173/10)

Gafil düşdüm dezzelerim

Guccük oğlum sol yanımda

(172/7)

Ben onlara yenmezdim ya
Evvel golumu gırdılar

(43/1)

Oniki düşüt yapmışlar
Aleyinden Millam uzun

(110/6)

Bacılarım öğüt verin
Ölen geri alınır mı

(114/62)

Bedel gabıl olsa guzum
Parayla alırım satın

(182/7).

Çocuklara ben bakarım
Oğlum onu düşünmesiñ

(106/7)

AYIPLAMA:

Yas süresi içerisinde yash evin aile ve akrabasının ve tanıdık komşuların oyun oynaması, eğlencelere katılması veya tertip etmesi ayıplanır. Bu ayıplama tarzı çok eski bir Türk geleneğidir.

Öleni, yaşarken ölüm yatağında veya hastalığı esnasında ziyaret etmeyen, arkadaşını yalnız bırakıp kaçan veya koruyamayan, ölenin yasını çekmeyen, akrabasını öldüren veya ölümüne sebep olan, cenazeye gelmeyen ayıplanır. Bunu yapanlar kınanır. Derleme alanında elde ettiğimiz ürünlerde bu tür davranışları buluyoruz.

Bunlardan başka, malı yüzünden ölüme giden, ölenin sağiken isteğini yerine getirmeyen -kendi kendini- ve erkeklerin ağlaması hoş karşılanmaz. Taziye nitelikli yalancıkta ayıplamayı da bunların arasına sokabiliriz .

Ölen geride bıraktığı çocukları için, eşi için, annesi için, oğlu için, ocağı için, gençliği için, ölüm şekli, zamanı ve yeri için, malı için, katilinden, yasına gelenlere kalkmadığından dolayı, çağırmalara cevap vermediğinden, kendini naza çekiyor düşüncesiyle, ayıplanır, kınanır, sitem edilir.

Tanrı ile dost olarak kendini gören ve ona sitemini yollayan ağıtçı, ölenin geride bıraktığından dolayı Tanrıya serzenişte bulunur. Kadere, kara toprağa sitem eder feleğe yalvarır.

Ölenin yakınları ölüm olayını duyduktan sonra ziyarete gelmeye arlanır. Aynı yerde aynı aileden ölümlerin olması sitemlerin hasını oluşturur. Ve bunlardan başka, ağıtçının sözleri bazan tükenir. Bu arada, çektiği acının da etkisiyle önüne gelene saldırır. Bu saldırı eylemi bittikten sonra geri dönüp saldırılandan özür diler. Bu sataşmadan ölen de nasibini alır, ölenin yaşadığı mekanlar da...

Sarı Memmed cirit oynar

Aradan kalktımı hatır

(4/5)

Hacı sarı cirit oynar

Hatır galhmış mı aradan

(28/2)

Varsıñ geliniñ endirsiñ

Hasan Osman oynamadan

(154/6)

Gelip bir gün yohlamadı

Vicdan yohmuş gardaşında

(58/8)

Gelip de yohlamıyanlar

Varsıñ düyna size galsiñ

(58/20)

Nideñ gardaş mektup salañ

Yüreğâ demir anaña

(130/4)

İrbehem avrattan kötü

Çapar Battal yokmuyudu

(180/4)

Cennet'i getirdi deyin

Ağlamıyor Kürd'ün gızı

(39/8)

Adam dayısına gıymaz

Utan benim oğlum utan

(147/3)

Dört gızıyñ üçü geldi

Hanı Zümrüd'ün nerede

(57/7)

Hanı Mirat hanı.oğlu

Deliymiş emmi deli

(58/11)

Tel çekdim gene gelmedi
Cengiz denen kör olası

(38/4)

Vara saman gideydi
Kıran gire mallarına

(134/5)

İlahı soyhama gala
Gağn' isdemiş vermemissim

(100-2-/1)

Götüremediñ m' aslanım
Bir inneci yoh muyudu

(24/4)

Erkek söyler mi söyler mi
Gınar m' ola beni eller

(142/5)

Ne ağlıyoñ deli deli
Hemen bizde m' öldü ölü

(97/5)

Ha gelmezseñ gelme vezir
Şükür gelini de aldım

(70-3-/6)

Osman' ın gelini ağlen
Gelin olan başın bağlar
Nere gideñ ağricelim
Bebân beşikte ağlar

(47/10)

Bebek beşikde beleli
Hele ağricelim hele

(47/9)

Getme gağanı alıym
Şu zaman adam mı gider
Ha gelmezseñ uğur olsun
Oğlanlarıñ oğlak güder

(67/4)

Ayıp öğretmenim ayıp
Ben eşimi etdim gayıp
Sen kimsiye güvenmezdiñ
Çocuñ güccük evin seyip

(114/4)

Beş guzu el' atılır mı
Sen geriye düşün acıh

(114/96)

Şuñı adam güvenir mi
Daha yenice imekler

(156/4)

İk' oğluñ var bir de gızıñ
Nereye gidiyoñ aslan

(157/3)

Şöyle gonur gedilir mi
Görseñ anamıñ halını

(54/2)

Tahsin ettiğini belle

Bir gün olur alışırım

İnsan oğlu çiğ süt emmiş

Bir gün olur yalışırım

(114/2)

Dört çocuğın anasıyım

Töbe bilmediñ helımı

(82/2)

Ar değal mi Bekir beyim

Nasıl geçiciñ gelinden

(83/2)

İki senelik evliyim

Yakışır mı dul galması

(94/2)

Kime güvendiñ de gettin

El gızı çeker mi yası

(114/35)

Şöyle gelin dul galır mı

Zilifinin ucu gezli

(158/1)

Sen benim gızım değılsiñ

Kendim vurup öldürtüyüm

(23/4)

Yusuf umuñ anasıñ

Oğlu olan böyle olmaz

(115/2)

El yeriñe gelin alır

Utan ördek gızım utan

(52/7)

Gadanı alıyım Sultan

Şurada yatmıya utan

(30/2)

Acel'etme aslan oğlum
İnsan babasını gözler⁶⁹⁰
(106/4)

•Saña tabut mu yahışır
Tahsiyinen gel gardaşım
(71/7)

Yed'aylık esger mi ölür
Gaderim ana gaderim
(11/4)

Ölüm sanü yahışır mı
Nideñ öğrenciyi güdeñ
(114/44)

Sana ölüm yahışır mı
Ganiyman yatan yiğit
(102/2)

Oksür tükür kul'oluyum
Ne varımış şo yarada
(7-2-/15)

Oğsür tükür köl'oluyum
Ne varımış o yarada
(65/1)

Nazik canlı babam oğlu
Bir soluk da adam m'ölür
(35/5)

Eliñ küllüğüne yatma
Arlan bre deli arlan
(167/29)

Pisiklet adam öldürmez
Añşa bacı oba gımar
(114/24)

Tansiyondan ölünür mü
Yohmuydu bunun ilacı
(114/136)

Tansiyondan ölünür mü
Hiç mi yoh bunun ilacı
(114/101)

Sen miyidiñ gül yeğanim
Eliyinen gendin vuran
(98/3)

⁶⁹⁰ Şeyh Galip'in ölümü üzerine babasının söylediği "Oğlum! Bu kara sakal bu beyaz kefeni yakışmıyor! Ölüm senden çok bana-yakışır! (Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 772)" sözü ile bu söz arasında hiç bir fark yoktur. Bir Mevlevi olan ve Mevleviler tarafından düğün gibi kutlanan ölüm hadisesi karşısında bir Mevlevi şeyhinin değil de bir babanın acısını görüyoruz. Buna isyan diyemeyiz. Olsa olsa Tanrı ile dost olan bir toplumun iki üyesinin Tanrıya sitemi, minnetidir. Ölenlere rahmet olsun.

Kele böyle ölüm m'olur
Teşte galan hamırınan
(49/8)

Amm'etdiñ babam amm'etdiñ
Öñüñ getirdiñ pazara
(22/6)

Senin evin yoh muyudu
Hasdaneler goydu gazan
(114/1)

Garip elde adam ölmez
Kalk gedek baba yurduna
(58/4)

Sen Mõhularıñ göbeğisiñ
İnsan böyle garip ölmez
(58/7)

Nasıl yatıyoñ orada
Arkan toprak önüñ güneş
(140/1)

Seyran derler senin yurdun
Dökülgende celben seyip
(175/10)

Soyha gassın ıssız oda
Daha hizmet eyliyim mi
(70/)

Elimde bir çahmalh olsa
Vallah evini yaharım
(24/1)

Bir kötü candarma vurdu
Adam ellerden arlanır
(132-2-/4)

Çahallar aslanı boğmuş
Buña darılıyor herkes
(173/11)

Mencilis odaña dolmuş
Ayıp bre emmim ayıp
(70-4-/2)

Bahal mısıñ ne var yekin
(171/8)

Allah buna gayilmi ki
İki oğlan bir gız galık
(182/12)

Çocuhları daha güccük
Allah gazez edilir mi
(114/67)

Yaradanım sen bağışla
Ölüm yahışır mı gence
(114/55)

Nideñ Gadir Mevlam nideñ
Niye dallarımı budañ
(97/3)

Ya nidecân Gadir Mevlam
Dul garınıñ bir tek gızı
(90/3)

Nazik gaderimiz batsın
Acı ölümle dattıh
(114/138)

Böyle ölüm olmaz olsun
Gader diyorlar bunlara
(104/4)

Yaşın onbeş daha oğlum
Zalim gader seni néder
(66/3)

Ağ yağlık sarar başına
Hayali düşer garşıma
İsmail'im daha cahil
Ölüm ne düşen peşine
(9/7)

Gıyma felek gul oluyum
Bundan başga yok gardaşım
(40/3)

Canı nazik Gülizarım
Gara toprahlar öğünsün
(99/10)

Sultan Zala'nın menendi
Gara toprahlar gönendi
(30/9)

Dün bu zaman burdaydı
Gönendiñ mi gara toprak
(7-2-/12)

Duyarım gardaşım ölmüş
Gelmiye adam arlanır
(32/5)

Bizden urusum mu galdı
Binboğa'dan sal gelmesi
(120/6)

Yusuf Emmimiñ avradı
Anam görünme gözüme
Gaydasına böyle geldi
Gırılmañ gızlar sözüme
(93/5 - 18/12)

İlahı gıran dıhıla
Hepiñiz mi dul galdıñız
(93/4 - 18/11)

İlahı gıran dıhıla
İrkileşti galdı gızlar
(32/4)
Siz benim sözüme küsmeñ
(26/10)
Beri geliñ gırılacça
Ben deyim de siz belleyiñ
(33/2)

Yadırgı ele gız vereniñ
Evi başına yıhıla
(32/1)
Yaz gelip çiçek açmasın
Oğlumıñ gezdiği özler
(184/2)

SON NEFES

Ameli iyi olanların hasta yataklarında, yakınları ile helallaşarak ve son nefesinde selavat getirerek öleceğine inanılır. İmanlı gitmek deyimi son nefesinin verirken selavat getirmesi anlamıyla eş değerlidir.

Ölenece helallaşdı
Heş durmadan dadlı dilli
(26/2)
Üç sefer işaret etti
Bağrına varmadı eli
(72/5)

ÖLEN ve ÖLEN'İN PORTRESİ

a. Erkek

-Ölen kişi daima önünde durulamaz, tuttuğunu koparır, yiğit birisidir. Yiğitlik ünlenmeyle olur. Babanın yoluna ölme, ideal evlat tipi karakteridir.⁶⁹¹

Dede Korkut Hikayelerinde de bu anlayış hakim unsurlardan biridir. Yapısı dağ gibidir.

⁶⁹¹ . Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar III, İstanbul 1985, 103.

Benli olmak ya da ölenin benî, özellikle yedi tane benî olması ayrı bir özelliktir. Bunun nübüvvet mührü ile bir alakası olup olmadığı tartışmaya açıktır. Bazı halk anlatılarında da ölen kişinin tanınmasında vücudunda bulunan benler yardımcı olurlar. Benleri yüzünde veya kaşlarının içindedir.

Bir kısmı Kürt aşiretlerinin, özellikle sonradan kürtleşmiş aşiretlerin (*koçeri-karakürt*) erkeklerinin çok güzel olduğu bilinir. Ölen bu erkek güzeli Kürtlere benzetilir.

Ölenin fiziki özellikleri yanısıra ruhi portresi de idealize edilmektedir. Bütün bunlar “*Kel ölür sırma saçlı, kör ölür ela gözlü olur*” deyimine uygundur. Göçebe, hayvancı toplumlara mahsus tasvir ögesi olarak hayvanî unsurların kullanılmasına⁶⁹² Aşkar ağıtlarında da rastlamaktayız. Ölenin beli ince, döşü enli, bileği kurt bileğine benzer. Ölen kınalı koç gibidir.

Ay insanlığın en eski devirlerinden beri kutsal olarak bilinir.⁶⁹³ Aya benzetilen ölen, ayın onbeşi gibi göze çarpar. Yaylalarda biten çiçekler ölenin vasıflarıyla özdeşleştirilirler. Yaylaların sümbülü, nergisi ve diğer çiçekleri ağıtlara sokulur.

Ölenin adının bacısı veya eşi tarafından zikredilmediğini “*tabu*” bölümünde vereceğiz. Yalnızca bir metinde ölenin adı bacısı tarafından zikredilmektedir 114. Metinde de ölenin adı eşi tarafından zikredilmektedir. Biz bunu inanç ve geleneğin, alınan eğitim farklılığıyla zayıflamasına bağlıyoruz.

Hayvancı kavimlerde benzetme unsurları genellikle hayvanların kuvvetli veya güzel taraflarıyla yapılmaktadır. Ölen tülüye (*uzum tülü güreşçi erkek deve*) benzetilmektedir.

Girince ordu bozuyor
Gatmam ki size oğlumu
(129/3)

Yiğididi babam oğlu
Alemde söylenir ünü
(167/1)

Her yiğidin kârı değâl
Babanın yoluna ölme
(176/1)

⁶⁹² Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, İstanbul 1975, 17

⁶⁹³ Esif, *Türk Kozmogolojisi*, 30-32.

Çığ vurmuş da yıhamamış
Beydağı yapılı Battal

(143/7)

Parasını alan düşman
Yedi beni saydı m'ola

(2/6)

Yüzünde ben beder beder
(66/3)

Mevtesin görsem bilirim
Yüzü beder beder benli

(41/2)

Unutmam ki aslan gardaş
Gül yüzleriñ benli benli

(167-2-/5)

Unutmam ki sürmelicem
Gaşlarıñ içi beñli

(167-2-/2)

Gara gaş da gara bıyık
Benim emmim Kürt güzeli

(58/11)

Memmed Bâam uzun boylu
Dadlı dilli güzel huylu

(167-2-/5)

Görgüñe gurban oluyum
Gülünñe değmez hatıra

(171/1)

Duyduñ mu Sarı Emmisi
Anasımñ döş'enlisi

(12/4)

Nenni ince gardaş nenni
İnce belden döşüñ enni

(167-2-/2)

Maşallah oğlum maşallah
Gıalanmış goça benzer

(177/2)

Garagol mu goyduh seni
Ayıñ onbeş gecesine

(173/2)

Hele Musam de Musam de
Yaylaların top nergisi

(159/1)

Bilenler var bilmeyen var
Memmed ya gardaşıñ adı

(167/18)

Tahsin Yener öldü diye
Hunat'a yazı yazıldı
(114/56)
Tülüye benzer yapısı
(38/6) - (146/7)
Al kınalı geyik gibi
(98/3)

b. kadın

Ölen erkeğin ideal özellikleri arasında güçlü, yakışıklı ve mertlik bulunduğu gibi, ölen kadınların ideal özellikleri arasında, güzellik, maharetli, bakımlı olmak vardır. Önce güzelliği ve güzellik unsurları belirtilir. *Kaş, göz, kiprik, saç, diş, topuk, alın, yanak* gibi uzuvlar idealize biçimiyle verilmektedir. Bu idealize edilmiş biçimde yerleşik hayata geçmiş toplumlardaki kadın tasvirlerine ait bir haz ve cinsel istek duygusuna yönelik⁶⁹⁴ tasvir ve tasavvurlar yoktur. İdealize edilen kadına ait belirleyici dış tasvirlerdir. **Pınarbası, Sarız, Tomarza Aşar** ağıtlarında hayvancı toplumların kadında aradığı dış özellikler verilmektedir. Burada göçebe toplumun cinsel haz duyduğu organları da bulabilmekteyiz ancak bunlar örtülü bir biçimde verilmiştir.

Şen şakrak olmak güzel bir özelliktir ancak ideal olanı çevreye yayılmadan yapılanıdır. Kalkayla gülmek yerine güler yüzlü olmak eftaldir. Övülmeye gerek görülmeyen güzelliktedir. Onun benzeri yoktur.

Kaşları benzer kaleme
Gözleri benzer hurmaya
Haftada başını yurum
Gıyamam tarak vurmaya
(42/8)

Annında da parlar gaşı
Ağzında ışılar dişi
Gağanızi eller alsın
Daha örülmemiş başı
(52/2)

Nenni ağ Emiş'im nenni
Kaşı çatık döşü enni
(42/2)

Ne güzel babamın gızı
Gaş gara da surat ablak
(51/2)

⁶⁹⁴ Kaplan, Araştırmalar., 41.

Gülgülü Gürün alması
Şirin anamın gülmesi
Teneşire çıhartmışlar
Golları bosdan dolması
(50/2)

Ne usuplu babam gızı
Gülmez de dodah yılışır
(49/6)

Ben gızımı övmemkine
Gızım melağan iyisi
(162/6)

Çoh aradım bulamadım
Şu All'mın örnağande
(148/1)

ÖLDÜREN:

Ağıtlardaki tek istenmeyen olarak ilan edilen, beddua ve küfür edilen kişi öldüren veya öldürene yardım edendir. Öldüren, katil düşmanını öldürdüğü için sevinir.

Öldüren taraf yasa katılmadan temaşa eder, ölen tarafı kontrol altında tutmaya çalışır ve bu arada yashıları alaya alır. Ölen kişi seçilerek öldürülmüştür. Ölen, ailesinin içinde daima iyi bir yerdedir ve düşmanlarının en çok çekindiği kişidir.

Öldüren daima horlanır, aşağılanır. Öldürene sövüp sayma ve beddua ağıtçının vazgeçemediği bir tavidir.

Öldürenin veya ölüme sebep olanın akrabadan biri olması halinde, öldürenin aile büyükleri, anne babası katılmadan kendisine hakaret edilir. Öldürene sitem, beddua ve küfür vardır.

Nihayetinde ölüm acılı bir olaydır. Eceliyle, cinayet sonucu olmayan ölümlerde, gençlerin, küçük çocuklu olanların, acı çekerek ölenlerin düştüğü duruma düşmanların bile uğramaması istenir.

Öldüğünü bilinceğaz
Hota çalmış Dersim Kürdü
(7-2-/9)

Düşman hayfım aldım demiş
Tarla başında gezince
(36/3)

Çerkezler hayfin aldı da
Ağam öldü diyemedim
(37/2)

Çağırıp itin vuranlar
Gardaşa etdi tamaşa
(36/8)

Kenniler de düğün etmiş
Kekeç'in öldüğü gece
(173/6)

Biz bir yiğit vurduk deyin
Herif gibi şabga sallar
(179/5)

Sen'öldüren kötü çoban
Ben ellerden arlanıyom
(8/2)

Vuranlar bir adam olsa
Bunu vuran goministler⁶⁹⁵
(179/4)

Gavırmış gavır düşman
Guvalamış yalın ayak
(175/1)

Ta Sivaz'a bir tel vurmuş
Kor olsun asgerin gözü
(183/3)

Neve sahınıyoñ gızım
Var git itin dölüyünen
(42/5)

Kellen dohuz bölük ola
Gır Memmed'in Goğ Gara'sı
(175/9)

Gıymıh gıymıh doğramışlar
Boğazlamaman kor olası
(117/4)

Gardaşı vuran candarma
İlvanınan savişiyor
(124/3)

Nasıl gıydıñ itin dölü
Ziya elimiñ deynağa
(132/1)

Nasıl gıydıñ gannı düşman
Habibe'niñ sunasıyım
(164/1)

⁶⁹⁵ . Buradaki "kominist" kelimesi siyasi manada değil, ahlaki manada kullanılmıştır.

Nasıl gıydıñ korolası
Oğsüzlüğünen büyüttüm
(164/2)

Gavur musuñ gavur dölü
Yatahd'adam vurulur mu
(165/5)

Gavırmış gavır düşman
Oymuş gardaşıñ gözünü
(175/4)

Gavur dölü seni vurdu
(182/16)

Neader döşünden yittin
Oğlun ölsün Kenan Çavuş
(167/14)

Ha nıdiciñ itin dölü
Sırtıma vurduñ şelağa
(170/6)

Şuñ kurşun sıkılır mı
Hacı'nın bir tek gızına
(42/10)

Kel gırıñ beslemesi
O pek ğidiyor gücüme
(172/11)

Sahipsiz galmış anañız
Düşmanınıñ evi yakın
(46/7)

Vallah sıtgınan diyom
Gubur gusasıñ gardaşım
(170/4)

Gavırmış emmis'oğlu
Ala gannara belemiş
(42/9)

Benim ciğerimi böldüñ
Ciğeriñ bölüne Kerim
(99/2)

İlaha Kerim çıhmya
İk'oğlan Nuru'ya yeter
(99-2-/2)

Nasıl gıydıñ aslan oğlum
Annı oyalı geline
(148/4)

Gardaşdan da düşman m'olur
Düşman desem el gülüşür
(170/5)

Emniden düşman mı olur

Aramıza girmiş musur

(181/8)

Böyle gavur emmi m'olur

Ağ ışığı ala gannı

(132/3)

Düşman başına vermesin

Böyle acılı ölümü

(54/2)

ÖLÜMDEN SORUMLU

Öldüren kadar ölümden sorumlu olan da ağıdı yakanın bedduasından hakaretlerinden kurtulamaz. Bunun yanısıra sebep olanların ağıdı yakanlarla aynı acıyı tatması genel istektir.

Doktorların teamül olarak yaptıkları eylemler veya sözler de sanki ölüme sebep olan doktorlarmış gibi tepki alır. Ölüm yeri de bu kargıştan nasibini alır. Sanki ölenin kullandığı araç suçluymuş gibi değer kazanır. Suç öleninde değil de ölenin kullandığı araca atılır.

Kaza ölümleminde ölüm-aracına ilenç de yapılmaktadır. **Dede Korkut Hikayelerinde Kazılık** dağına yapılan beddua⁶⁰⁶ gibi ölüme sebep olan unsura da beddua yapılmakta veya ölenin adına hayrata verilmektedir.

Ya nidiciñ domuz Haçça

Gelin asger yolu gözler

(144/1)

Haydi gızım uğur olsun

Gonağı başına kepsiñ

(146/2)

Ha mevziyiñ içine al

Oğlu ölesice paşa

(7/7)

Guru tavsırı yollamış

Oğlıt ölesice paşa

(7-2-/2)

Sabahanan tañ yüzüne

Gelini baña dönesi

(117/3)

Çeke galdır deynağañi

Emmisi korler olası

(117/2)

⁶⁰⁶ Ergin, Dede Korkut Kitabı I. (Giriş-Faksimile-Metin), Ankara 1989, 89.

- Gözü kor olası emmi
(132-2-/3)
Yahdın yavrim yürağımı
Seniñ de yürağın yansıñ
(147/2)
Gardaşıma sebep olan
Gızlarıñız bana döne
(167/22)
Canına sebep oldular
Düşmanın ocağı bata
(91/5)
Çek eliñi itiñ dölu
Furduğun adam nereli
(115/19)
Gözü kör olaçça şifor
Gan'dolmuş ela gözüne
(111/2)
Bizim için düğün gürmüş
Müdürün ocağı bata
(122/1)
Yöncalıktan gelen goyun
Emmilerden oldu oyun
(124/8)
Ortada silah yağlanmaz
Öte çevir itiñ dölu
(166/5)
Varın söyleñ şu dürzüye
Başını yesiñ gıyusu
(128/8)
Gözleriñ kör olsun gelin
Evimi yıktıñ başıma
(106/6)
- Gardeşima ölü demiş
Dohtur benden köt'olası
(54/1)
Oğlu ölesice dohtur
İçeriye almam demiş
(78/9)
Yıbılsın o fakültesi
Düşman görüktü gözüme
(114/57)
Takla atmış zalım taksi
Gıymış oğlumuñ canına
(106/8)

Ben'öldüren gann'ağacı
Köprüye etsinler hayrat
(119/5)

İNTİKAM

Öldürülenin intikamının alınması, kan bedeli, ilkel toplumlardan günümüze kadar hayatîyetini sürdüren bir hukuk anlayışıdır.⁶⁹⁷ Kız kardeşin, ölen erkek kardeşin intikamını alan erkek ile evlendiğine, Türklerde olduğu gibi *Yunan* mitolojisinde de rastlıyoruz.⁶⁹⁸ Eski **Türklerden** günümüze kadar gelen bu hukukun, günümüz şartlarında sönmeye başlasa da, var olduğunu biliyoruz.⁶⁹⁹

Ölenin, öldürenden intikamının alınması istemi cinayet neticesi ölümler üzerine yakılan ağıtlarda ağıtçıların değindiği en önemli motiflerden biridir. Böylesi ağıtlarda ölenin elbise veya eşyası kız kardeşi, yoksa ailenin diğer kadınları tarafından ailenin bekar ve genç erkeklerinin önüne atılarak intikamının alınması istenir. İntikamın alınması için gayrete getirme veya teşvik etme ailenin kadınlara, özellikle kızkardeşine⁷⁰⁰ düşmektedir. Ancak kadınlar kan davasına karıştırılarak öldürülmezler.

Hac'İsmail Memmed Ali
Onlar bunu gorlar m'ola
(55/2)

Kimseler demiñ dutmasın
Hayfiñ alır baciñ Fatma
(167/21)

Ger'ardiñda beş oğluñ var
İzzet oğluñ hayfiñ alır
(172/3)

Habar salıñ Memmed gessiñ
Tuıran bunuñ-hayfin assiñ
(172/8)

Gardaşım da Hacı Memmed
Hayfımı alır m'ola
Tevîlinen öldürdüler
Bu düşmana galır m'ola
(173/5)

⁶⁹⁷ F. Altheim, *Atilla etles Hunn*, Paris 1952, 192; Derman Bayladı, *Mitoloji Tanrıların Öyküsü*, İstanbul 1995, 148-149.

⁶⁹⁸ Bayladı, *Mitoloji*, 149.

⁶⁹⁹ Enver Sadık, *Cenubi Türkmenleri Arasında Kan Gütme ve Kan Sağlamak*, *Halk Bilgisi Haberleri*, II / 16, Şubat 1931, 86-89.

⁷⁰⁰ Bahattin Türk, *Ayşar Ağıtları*, *Halk Kültürü* 1984/3, İstanbul 1985, 141.

Seyit Yusuf emmim oğlu
Bunuñ hayf alınmak ister
(179/4)

Ben hayfını alamadım
Hayfını alsın Çerkez Hacı
(183/4)

CENAZE İLANI:

Ölüm olayının duyurulması için camiden sela verilir ve çevre köylere haber gönderilerek aynı selanın çevre köylerde de okutulması sağlanır. Asker ölümlerinde aileye ölüm haberi, yerleşim yerine ait askeri birlik tarafından bildirilir.

Büyük kentlerde veya kalabalık yerleşim yerlerinde camilerde cenaze namazı için ayrılan yerlerde, duvarlara asılan tahtalara ölenin künyesi de yazılmaktadır.

Ölüm olayı haberinin duyurulmasında ölüm gibi acı, sert, soğuk esen poyrazdan da faydalanılır.

Mezgiti'nden sal yörüdü
Salına yetişsin bağler
(7/1)

Habar salın Çakırlar'a
Ulaşsin bacısı Döndü
(31/5)

Garagola künye geldi
Çobanınız m'öldü bağler
(12/5)

Tahsin Yener öldü diye
Hunat'a yazı yazıldı
(114/56)

Acı acı bir yel esdi
Boyraz yelinin sazağa
(42/4)

KEFEN

Cenaze kefene büründürülerek kabre indirilir ve bu kefen ile gömülür. Ölüm olayına ait yapılan her türlü iş ve eylem ağıtlara girmektedir. Kefen de bunlardan biridir.

Emmileri dahım alñ
Oğluma ağ dön geydirmem
(15/3)

Şemşi'ye habar saldım da
Geldi kefiniñ biçiyor
(14/4)

CENAZE İŞLERİ

Ölen kişinin cenazesi memleketine ve memleketinde kabristandaki ailesine ait mezarların yanına gömülür. Gurbette ölenler memleketlerine getirilir.

Cenaze tenesir denilen tahta, özel olarak yontulmuş taş, mermer veya biçilmiş demir bir zemin üzerine konularak gasl edilir. Cenaze yıkanırken, etraftan görülmesin diye, yıkama bölgesi perdelenir. Eskiden bu iş çadır içerisinde yapılırmış. Ölen insanın çenesi bir bezle bağlanır, eğer ağzı açık ise çenesi sarkmasın diye kapatılır, gözleri avuç içi ile sığınarak kapatılır. Cenazenin gasli için, ölenin evinin avlusunda bir ocak kurularak su ısıtılır. Cenazeyi işin ehli birisi veya ölenin vasiyetini yaptığı kişi gasl ettirir.

Cenaze defin edildikten sonra bir din görevlisi veya bu işi bilen birisi, öleni karşıladıklarına inanılan meleklerin sorularına ne cevap vereceğini “*telkin*” eder.

Ölüm olayı hastahannede olmuş ise, cenaze sahipleri gelinceye kadar naaş hastahane morgunda bekletilmektedir. Akşama yakın zamanda ölenlerin naaşını caminin önünde de bekletirler.

Cenazenin gasl işi bittikten sonra, birinci dereceden akrabalara son bir kez ölenin yüzü gösterilir. Ölen kişinin akrabalarının cenaze merasimine yetişmesi için cenaze bekletilmektedir. Cenaze için resmi tören yapıldığı da görülmektedir.

Cenazenin defin için götürülmesi ile gelinin evden çıkarılması sırasındaki alay birbirine benzetilmektedir.

Buña bunuñ eli değal
Goca Yalak bunuñ eli
(146/7)

Mevtesini götürüyom
Düşman gülüşü gülüşü
(146/4)

Gitdim yoldan geri döndüm
Gağnıya yüklettim salı
(142/3)

Aydınlı'nın hepsi endi
Salacañ dutuyorlar
(57/12)

Teneşire çıharmışlar
Gara kekil bölge bölge
(167/20)

Teneşire çıharmışlar
(50/2)

Teneşire çıhattılar
Gulunç gelmiş dişden diş
(36/8)

Guş olup üsdünde dönsem
Sen teneşire çıhınca
(12/3)

Gahele gadañ alıym
Üsdüne gurdular çatma
(167/21)

Başına bağlaman tülü
Tülü gardaşımın ganı
(167/1)

Gavurumuş gavur gızı
Hemen ağzını bürüdü
(64/2)

Yüzüne poşuyu örtüdüm
Üştüne bürüdüm yorgan
(100-2-/3)

Gız anam Allahdan gorhuñ
Gapımıza vurmañ gazan
(88/5)

Çarşıdan gazan almışlar
Garip suyunu vurmuşlar
(152/5)

Gapiya vuruldu kazan
Uyan ha Tahir'im uyan
(107/1)

On aydır ki yıhanmıyor
İyi yusun yuyan hoca
(128/7)

Babamıza ne der ola
Sabahınan yuyan hoca
(22/5)

Gınamasıñ beni eller
Eller bacımı yihıyor
(104/3)

Seni burada yudurmam

Bura Yusuf'un gapısı

(38/6)

Nasihah veriyor hoca

(165/2)

Din talkını verirkene

Guzum dilin dolaşmasın

(109/9)

Numuneye gonderdiler

Morgdan emmimi almaya

(58/16)

Açın caminin gapısını

Bakiyim gara saçına

(137/1)

Nazik ne mutlu canına

Yüzünü açmışlar sana

(114/123)

Bu dünyada bir görüyüm

Allah için bana verin

(114/49)

Açın hele açın uşah

Şu Mulla'yı biz de görek

(108/2)

Azıcık öteye varın

Ben yanına varıcıyım

Haçça getir bebağini

Gucağana goyucuyum

(47/2)

Açın yüzünü görüyüm

Dayılarım garşı durman

(114/59)

Bundan başga yok gardaşı

Bekletdiñ mi bacısını

(85/2)

Geç galdıñ bacı geç galdıñ

Şindicike gardaş küser

(27/2)

Ohulda yapmışlar tören

Yoh mu Tahsinimi gören

(114/45)

Gayseri'ye vardım ıdı

Mızıhalar çalınıyor

(11/7)

Anamı gelin eyledik

Gapıdan düğün yörüdü

(26/9)

TABUT:

Tabut hayali veya ağaçtan attır. Cenazenin taşınması esnasında, özellikle uzak yerlere götürülmesinde kesinlikle tabut kullanılır. Tabut taşınırken yardımcı olmak büyük sevaplardan sayılmaktadır

Biri hayallata biner
Biri av eder goyakta
(174/1)
Ağaçdan ata bindirmeñ
(90/2)
Almanya'dan gelen tabut
Üstünde Başgan yazılı
(76/6)
Tahsinimi verin diye
Çansız tabuda sarıldım
(114/118)
Almandan tabut yürüdü
(145/1)

MEZAR

Mezarlık, yerleşim yerine yakın ve oturulan hanelerin dışında, duvar veya çitle çevrelenmiş bir durumda yerleştirilmiştir. Mezara şehitler haricinde, bütün ölümler yıkanarak konulur. Göbek hizasına kadar açılan bir çukurdan ibaret olan mezarın üstünün iki ucuna mali duruma göre ölenin kim olduğunu ve doğum ile ölüm tarihlerini belirtir taş, mermer, demir veya tahta dikilmektedir. Bu uçlardan büyük olanına ölenin kimliği yazılı olanı dikilip, yönü kibleye bakar. Kabristanın bir köşesi garipler veya kimsesizler için ayrılmıştır. Garipler mezarı veya garipler mezarlığı adıyla anılan mezar veya mezarlık da vardır.

Düğünlerde, bayramlarda, gurbete çıkış ve dönüşlerde bir ziyaret yapılar. Mezarlıklara çaput bağlama adedi son zamanlarda terk edilmiştir. Mezarlıklarda, kendi gözlemlerimize göre herhangi bir ağaç göremedik. Son zamanlarda, büyük yerleşim merkezlerindeki mezarlıklarda selvi çam ve kavak ağacı dikildiği görülmektedir.

Mezarların üzerine çiçek ekildiği ve etrafında biten otların temizlenmediği tesbit edilmiştir.

Mezarın rengi ne olursa olsun, tıpkı toprak gibi kara rengi remiz olarak verilmektedir.

Mezarda ışık yanması da ölenin cennetlik olduğunu belirtmektedir.⁷⁰¹ Eski Türk inancına göre iyi ruhlar, dahiler ve Tanrılar ışık dünyasının yukarı katlarında oturmaktaydılar.⁷⁰² Kişi de **Tanrı Ülgen**'in sözünden çıktığı için ışık diyarından kovulmuştu.⁷⁰³

Mezarın üzerine baykuş konması ise ölenin azap çektiğine ve ölenin ruhunun yeryüzünde dolaştığına işarettir

Şehit gitti babam gızı

Mezerinde yansıñ ışık

(49/2)

Şehit olmuş oğsüz Duğan

Yerinde ışışlı yanyor

(106/1)

Mezer eşiciyik deyi

Uşahlar gınyor buzu

(19/3)

Gurban oluyum Dudu'ya

Yudurmuş goymuş mezara

(123/4)

Benim gardaşım yalıñız

Guru yere gomasınlar

(17/5)

Mezeri goyuklar uca

Anañ sana gurban olsun

Der Hacı'mı yuyan hoca

(11/1)

Mezerini yapırdım da

Üsdüne ismiñi goydum

(11/2)

Mezerine daş çektirdim

Üsdüne toprak atırdım

Kimse yapmadı da oğlum

Hacı Dayıña yaptırdım

(10/4)

Gülverenliler demişki

Bu garibi uca goyak

(136/4)

⁷⁰¹ . Nevzat Gözyaydın, Ölü ve Ölümle İlgili Anlatılar Kataloğu Üzerine, Türk Folklor Araştırmaları, 1985/2, 58.

⁷⁰² . Radloff, Sibirya'dan II, 5.

⁷⁰³ . Radloff, a.g.e., 6.

İdirisim ergen deyin
Mezarını goymaın uca

(63/9)

Ziyamı goydular uca

(132-2-/3)

Hangi birine varyım

Biri mezer biri düşüt

(132/2)

Gittim mezerini gördüm

Demir dikili başında

(114/151)

Gurban oluyum oluyum

Mezar gendinin yapısı

(114/52)

Eviñize gurban ollum

Ne güzel yapmışlar mezer

(22/4)

Gurban ollum Gadir dayı

O da almış ona mezar

(114/19)

Sarıçam'dan mezar aldım

Ora kölge olurumuş

(58/17)

Evim çok mezere yakın

İşğımız söndü bakiñ

(107/4)

Mezere vardım mezere

Yeni öldüğünü bildim

(20/2)

Kâaın başına vardım da

Bir hoş görünüyor mezer

(61/5)

Ben dışarı çıhıncağaz

Gara mezar görünme mi

(56/2)

Evimiz mezere garşı

Çıhar çıhar da dânerim

(50/4)

Dışarıya çıhamıyom

Görünüyor gara mezer

(36/9)

Dışarıya çıhamıyom

Gara mezer görünüyor

(36/4)

Kalkın arkadaşlar kalkın
Kalkın da mezara bakın
(31/8)

Erhan saña torun demem
Neye getmiyoñ mezara
(24/5)

Üç aydır yatıyor hasda
Mezara getirdim hısta
(140/3)

Bal gibi kohular yaymış
Mezarında güller biter
(167-2-/4)

Mezarına vardım ıdı
Otlar bitmiş gucak gucak
(140/6)

Gahar etme Gülizarım
Haftada gelir yohlarım
(99/9)

Sarıyoñ Boyraz oğlum
Nişannın uğrar mezara
(46/6)

Mezere varsam çağırsam
Anam sesimi duyar mı
(34/9)

İşde geldim mezerine
Ağlıyorum üzerine
(44/3)

Gız Yeter gidek daşlıyak
Mezerine gonan guşa
(76/7)

DEFİN:

Defin esnasında ölenin altına ve üstüne, tahta, priket, taş ve topraktan başka bir şey konulmaz. İlk toprağı cenaze sahiblerinden en yaşlı olan veya imam atar. Bundan sonra, defin için hazır bulunanlar çok hızlı bir biçimde mezar çukurunu, kazılan yerden çıkan toprakla doldururlar.

Şöyle gardaş gördüñüz mü
Dar vahıтта götürdüler
Ben üsdüne örtüm halı
Guru yere yatırdılar
(54/5)

Ben bir cesaretlik yaptım
Gömdüm geldim ölüsünü
(154/4)

TAZİYE

Ölüm olayı olduktan sonra başlayan, acıya ortak olma, geride kalanları teselli etme, ölen ile ölmeyeceği, öleni rahmetle anma, günahlarının bağışlanmasını dileme, ölenin geride kalanlardan memnun olarak ayrıldığı, hakkını helal ettiği, gibi söz ve davranışlara taziye denilmekte olup, bu davranışları sergilemeyenler kınanır hatta küsülür.

Köy aşırı yerden taziye gelenler, ölenin komşuları tarafından ağır lanıp misafir edilir. Taziye müddeti yas süresi ile sınırlı kalmaz ancak makbul olan cenazenin kırkı çıkmadan yapılanıdır.

Erkekler arasında, taziye gelenler *Kur'an*'dan ayetler okur veya mesela "*Ahmet Ağa'nın ruhuna el-Fatiha*" diyerek hem kendi ve hemde hazır olanlar tarafından, sevabı ölenin ruhuna bağışlanmak üzere "*Fatiha Suresi*" okunur.

Gelele gel sefil bacı
Boyun eğek yazgılara
Başın bir iş getirme
Kim bahacak guzulara
(57/14)

Rahmet eylesin Allahım
(34/6)

Cesur saña emmiñ gurban
Abim senden memmun taman
(60/7)

Nic'oluk da gızı Añşa
Kusdüyüse barışiyım
Nerde emmimiñ kızları

Onlarıñan yarışiyım
(34/8)

Tahsiler koye sığmıyor
Gonu gelir uzun uzun
(25/2)

Misafiri gaygı etmeñ
Pölüşür Avşarıñ eli
(72/13)

Osman Efendi ruhuna
Birer Fatihacık okun
(31/9)

ÖLÜMÜN DUYURULMASI:

Ölüm olayı meydana geldiğinde din görevlilerine haber verilerek sela okutulur ve cenaze namazının nerede kılınacağı duyurulur. Bu ilan ölen ile aynı yerleşim yeri içindekilere duyuru pratiğidir.

Bu duyurunun haricinde, uzak mesafelere günümüz teknolojisinden de faydalanılarak ölüm haberi iletilmektedir.

Telgraf ile, telefon ile, gazete ilanları ve günlük haber akışı içerisinde, bazen özel ulak ile de haber gönderilir. Bu durumda ölüm haberinden ziyade, "acele seni istiyorlar, durmasın gelsin dediler, ağır hasta var" gibisinden bir bahisle yakın tanıdığın cenaze evine intikali sağlanmaya çalışılır.

Su selesi verdi m'ola
Ziya Beyi yuyan hoca
(132-2-/3)

İstanbuldan gelen teller
Gizlara telifon etti
Anam gelsin ağam öldü
(72/3)

Yıhılası postahane
Telifon bozuh geliyor

Yusuf'un anası ölmüş
Gazatiya ilan oluk
(115/9)

Musta Memmed ölmüş deyin
Gazeteler elan olmuş
(15/1)

Ana oğluñ ünneymiş de
Gazatadan ohunuyor
(181/3)

Baňa öldü demediler
Ben ayağı gırık sandım
(116/2)

MİRAS

Ölüm hak, miras helaldir.

Ölenin geride bıraktığı menkul, gayri menkul, canlı hayvan ve eşya miras içerisine dahil edilir. Özel eşyalar genellikle ölen kişinin sağlığında pay edilmiştir. Bu olmasa da evin en yaşlısı bu özel eşyayı paylaşır.

Ölenin silahı, eğer kan davası sebebiyle öldürülmüşse, intikamını alacak olana bırakılır.

Eskiden, ölenin beş yaşında oğlu olmayınca mirası erkek tarafının yönetimine geçermiş.

Büyük ailelerde baba vefat etmeden miras bölüşülmez. Çoğunlukla büyük kardeş rıza göstermeden miras gündeme getirilmez ve büyük kardeşin yönetimine terkedilmiş bir şekilde varlık idame ettirilir. Bazen miras meselesi hemen gündeme de getirilir. Bu olay ölenin eşine veya yakın akrabalarına büyük acı verir.

Ana tarafından da miras istendiği olmaktadır. Eskiden ana tarafının malını baba, *"karı - avrat malı yemem"* diye istemez, kadın da her ihtimale karşı, *"Gardaşdan mal mı böleceğim, babamın ocağını tıttırsın yeter"* diye mirasa yanaşmazmış. Ancak kimse *dede mahrumu* adı ile anılan mirasın dışına itilmeyi kabul etmez. Bu durumda yeğenler dayıları ile miras yüzünden zıtlaşabilirler de. Dayı bir inek, iki koyun'a alabileceği verese hakkını bazı durumlarda tam bir eşitlik içerisinde kabul eder.

Miras hölümünde ihtilafa düştüğünde ya aile büyüklerine veya resmi memurlara rıza gösterilir. Bu gibi durumlarda iğneden ipliğe her şey ortaya konulur. Mirasın toplandığı eve geçici bir süre kilit veya mühür vurulur.

Ölenin atı genellikle bu paylaşımın dışındadır ve ölenin yasına acı acı kişneyerek katılır. Ölenin atı ya satılır, ya ölüme terkedilir, ya bir dosta emanet edilir, ya da aile içinde layık olana verilir.

Ölenin dul kalan eşinin ve öksüz kalan çocuklarının bakımı ve yetiştirilmesi işi, onlara sahip çıkılması işi, eğer dul kadın evlenmek isterse öncelikle ölenin bekar yoksa ailenin diğer erkek kardeşlerinden birine düşer. Bu çok eski bir Türk geleneğidir.

Ölenin fotoğrafı da yakınları tarafından, hatıra niyetiyle evin en müstesna köşesinde özenle saklanır.

Şu tesbek şu da gavalı
(143/2)

Yüzüğünü Halis assın
Sahati Nafiz'in ossun
Hepisinden o sevgili
Dañanca Duğan'a galsın
(54/14)

Mereççi malın bölüyo
Beş yaş'oglum olmayınca
(185/3)

Gürsel'in en bölgü bölmüş
Alatarlayı alacak
(74/7)

Maliyeden müdür gelmiş
Babam tarla gezdiriyor
(114/82)

Ben ölüyüm dayı oğlu
Merecci eve dıhıldı
(73/8)

Gurban ollum alatarla
Allah benim-canım ala
Mirascılar malın alır
Gel ha sar'aslanım gel ha
(177/7)

Aslandaş'dan Üççeşme'den
Dayısından yayla böler
(59/1)

Halit Bâ kilit vurdurmuş
Benlimiziñ gapısına
(128/2)

Aklım başımda kalmadı
Terekimci mal yazınca
(36/3)

Terekimci geldi söktü
Gardaşın yaptığı tavlار
(36/11)

Birin golorduya satdım
Birini çektim bazara
(88/4)

Efendimiñ al atını
Çekin Yalak bazarına
(80/6)

Kır at örkünden boşanmış
Gét hayırsız dutmam diyor
(88/3)

Selam söyleñ Sanc'ogluna
Al at çifte yerdı yemi
(79/3)

Yağaz gözümü alıyor
Şükür Ökgeş'im biniyor
(39/3)

Saña derim Ali Ağa
Kim olur bunun babası
Beş dene yetimi galdı
Sen ölüñ bunun babası
(96/5).

Buna kim mag olucu
Alt'oğlanın hepsi erğen
(70/1)

Seniğiniñ var emmisi
Beniği güdüyor dana
(7/4)

Ehmed'e emanat atmış
Ehmed baña töbe bahmaz
Serbes yat eşim serbes yat
Avrad ölür evden çıkmaz
(84/2)

Bahıciñ mı br Musa
Çocuklar amanat atdı
(68/1)

İresmini bana verin
Ben billim onun derdinden
(114/48)

Veriñ odama asıyım
Evimiñ gelsiñ neşesi
(70-4/4)

ÖLENİN EŞYASI

Ölenin silahı, özel eşyası ve giysisi ya hatıra olarak saklanır, ya birine verilerek saklatılması istenir, ya da hayır olsun diye fakirlere dağıtılır.

a. Silahı:

Yash mısın uslu musun
Gar altında ıslı mısın
Patla sesini duysunlar
Yağlı çifte paslımısın
(135/3)

Bu da bana tohaniyo
Odada dahılı gırma
(68/6)

b. Özel eyyarı:

Ağlı zıbın dırnağında
Gümüş yüzük barnağında
(148/1)
Yüksüğünü el getirdi
Dayanmıya ister yürek
(114/64)
Altın yüzük barnağında
Gabit giyer dırnağında
(83/6)
Sahat gordon döküm döküm
(15/2)
Gümüş sahat boncuk kese
(7-2/16)
Gümüş sahat boncuk kese
O da gezer elden ele
(7-2-/7)
Gümüş gırbaç balı habe
(57/10)
Gadamı alıym kese
Seni dahındı mı Musa
(2/4)

c. Giysisi

Gannı gömlek gannı işlik
Beyininen dolu başlık
(175/7)
Elim dutup yuyamadım
Gan gurumuş işliğini
(171/5)
Gana belenmiş köynağa
(132/1)
Elbiseñ kana boyanmış
Nerde galdı gannı gömlek
(106/11)
Yumam seni gannı gömlek
Ganınınan gurudurum
Boyraz oğlum geleneçe
Sandıhlarda çürüdürüm
(46/3)
Pontolunu sen sahla da
Ben götürürüm işliğini
(77/2)
Gadan allım gelin bacı
Guzün dikdik işliğini
(63/5)

İşliğini bana verin
Bağrında sahat sohulu
(17/4)
Alım bir işlik dikdirmiş
Mindanının beyazından
(19/4)
Maşlağı sırma nakışım
(149/3)
Asbabı bağrıma basdım
Meğarım içi boşumuş
(124/5)
Guban oluyum donuna
Benim gaynanam mı ölük
(115/5)
Şunuyunan talim eder
Şu efendi donuyudu
(19/1)
Lacıvert giymiş dahımı
Emmem gedici ohula
(34/2)
Benim bacılığım batsın
Terzide dahımı galih
(54/8)
Dahım gezer elden ele
Hanı sahabı nerede
(15/4)
Gurban oluyum dahıma
Dahım dolaba,asılı
(114/42)
Bacılarım ahıl veriñ
Dahım dolaba asıldı
(114/56)
Döleğan yüzünde galmış
Duldalık olmuş habası
(137/6)
Urbanı elime aldım
(143/6)
Dezzelerim diyorkine
Elbisesin ele verək
(114/64)
Osman burda öldü deyin
Yuşuf satmış dahımını
(154/2)
Gadanı alıyım Hürü
Deyhacık içerde donu
(99/4)

Gurban oluyum donuña
(89/32)

O yeleğa baña veriñ
O yelek beni yahıyor
(95/3)

Gutnusu çuha geyerdı
Sıktırmalı yelağinen
(32/12)

Gırmızı fiston sarı yelek
Hiç unutmam boyağını
(49/4)

Beri verin fisdonunu
Geçermiyim bebağimden
(8/6)

Fisdonunu bana verin
Ben boytım bakıcıyım
(64-2-/8)

Hele verin şu fesini
(20/4)

Geggoyu beriye goymuş
(90/1)

Gara şalvar gara şalvar
(36/11)

Boncuklu potin yaptırmış
Gayseri'de Halil emmiñ
(99-2-/5)

Boncuklu potin yaptırdım
Öleneçe ben sahlaram
(99/9)

Gül şeftali edikleri
(40/2)

Gara palto gara cizme
Sen bekarsın hodul gezme
Ağşam Sarız'dan geliyor
Boynunda gırmızı yazma
(36/1)

OCAK:

“Üç köşeli taş ocak, alevli yanan al ateşim! Taş ocağımız yerinden oynamasın, daima yansın! Yaktığımız ateş alevli olsun”⁷⁰⁴. Tarhana pişirdiğimiz ocağın külü çok olsun! Neslimiz kesilmesin, sürsün, biri giderse biri gelsin!Eş

⁷⁰⁴ İnan, Şamanizm, 70. : “Şamanilerin inançlarına göre ateş tanrısının bıraktığı ateş alevsiz ve soğuk olmuştur”

*Abukan dağının payı,ey ay ve güneşin parçası, ! Bereket ver, kismetimiz bol olsun.*⁷⁰⁵

Evin mukaddes yeri ocağıdır.⁷⁰⁶ Ev yerinin seçimi şaman tarafından yapıldıktan sonra mukaddes ocağın ilk taşı da şaman tarafından kurban ve adaklar kesilerek konulur.⁷⁰⁷ Bu uygulamayı, şamanın yerini hoca geçmiş vaziyette **Anadolu**'da da görmekteyiz.⁷⁰⁸

Ailenin ocağını tütürecek, soyun devamını sağlayacak olan erkek çocuktur. Oğlan yoksa ocak batar. Bu yüzden, ağıtlarda ölenin canı yerine can adanırken bile erkek çocuklar olayın dışında tutulur. Bunu bilen kız çocukları ebeveynlerini teselli için erkek evlat olacaklarını söylerler.

Bir köyün çobanı, bu işi meslek etmiş kişilerden seçilir. Genellikle daha fakir köylerden gelen çobanların kalacak yeri olmaz. Bu çobanlar köyde mekan olarak terkedilmiş, sahipsiz, virane evlere yerleştirilir.

Bir insanın belki erkek çocuğu olmayabilir. Erkek veya kız evladı olmamak en çok acımlacak durumdur. Acındırma için de kullanılır. Biz bu duyguyu **Dede Korkut Hikayelerinde** de⁷⁰⁹, **Azeri** bayatılarında da görmekteyiz.⁷¹⁰

Ölen bir evin tek erkek veya tek kız çocuğu ise adı "yalınız" dir. Yalnız olma özellikle zikredildiğine göre acımlan durumlardandır **Dede Korkut Hikayelerinde** de yalnız kelimesinin aynı anlamda kullanıldığını görüyoruz.⁷¹¹

Anam ele yalvarıyor
Bir oğlancık verin deyi
(5/1)
Bizim Hatça çok ağlıyor
Battı babamın ocağı
(5/2)

⁷⁰⁵ İnān, Şamanizm, 70.

⁷⁰⁶ Ögel, Mitoloji I, 514.

⁷⁰⁷ Radlof, Sibirya'dan, 63.

⁷⁰⁸ Hikmet Tanyu, Türklerde Ateşle İlgili İnançlar, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.IV., Gelenek, Görenek ve İnançlar, Ankara 1976, 293.

⁷⁰⁹ Ergin, Dede Korkut, 78.

⁷¹⁰ Sezgin, Bayatılar, 107-111.

⁷¹¹ Ergin, Dede Korkut, 87-130.

Sahipsizlik ne zorumuş
Eller darılır edeme
Ana aklını başın'al
El oğlan vermez adama
(5/5)

Kör ederim Şefre seni.
Yak odanın ışığını
Mevlam bir oğlan verip te
Sallatınadı beşiğini
(5/6)

Güccük Selbim oğlan ossa
Anam bahar gönlün ağler
(5-2/2)

Gadani alıyım Döne
Gasım'ın minasın bozma (7/3)
Ne ağlıyoñ bre bacı
Şükür babam oğlu iki
(16/2)

Baba beşik beklerkene
Ben de beşiksiz yatarım
(23/1)

Sanmañ ki ocağı söndü
(31/5)

Bekar anam oğlu beker
Oğlu yoh da beni yahar
(32/9)

Oğlu yoh yüreği yangın
Çobanlardan gar isdiyor
(33/4)

Korbaht babamın ocağı
(35/1)

Gardaşın evi bozuldu
(35/3)

Gız bibi gardaşım ölük
Ağ odanız viran oluk
(38/3)

Bu gün size ne etdiler
Oğlansızlıh ne zor gızlar
(48/8)

Haksındım Memmed haksındım
Oğlan öldü ocah battı
(161/4)

Oğlansız ocak mı yanar
Boşuna dönüyor tabak
(33/6)

Dört gızıyın dördü d'ölsün
Hakan'ı aldım dışına

(113/11)

Oğlanlarına demiyom
Gurban olsun Yeliz gızı

(101/15)

Ne ağlıyon kele ana
Oğlan'olur otururum
Ayağıma çarıl giyer
Odununu getiririm

(56/3)

Gülderen'i oğlan olsa
Yakar mıydı ocağını

(56/5)

Kapına kilit vürüp da
Çoban oturtmam yurduna

(57/18)

Memmed benim güccük gardaş
Odamızı yahar m'ola

(62/6)

Güccük Memmed'in de esger
Odanı kimler yahıcı

(62/6)

Odayı amanat atmış
Camiye benzer kapısı

(65/3)

Soyha gassın ıssız oda
Daha hizmet eyliyim mi

(70-2-/1)

Ne deyi camiye endin

Ne var evladsıza uğra

(76/3)

Ben görmedim o muradı
Get yayladan çiçek getir

(79/2)

Yahışma mı sürmel'eşim
Ardında galsa beşşigin¹²

(80/3)

Gurban oluyum eline
Oğlansızı yuyan hoca

(89/24)

Öleneçe deli ağlar
Bir tek gardaşı ölenler

(97/1)

¹². Çocuk anlamına kullanılmaktadır.

Öleneçe unutmamki
Babam oğlu yahnızı

(97/2)

El adama gardaş olmaz

• Yalanlar gardaş yalanlar

(97/9)

Gadañ allım anam oğlu

Batdı babamıñ ocağa

(97/15)

Hey Allahım sen sabır ver

Kitlendi evin gapısı

(114/52)

Evimde gapandı ışık

Gollarım sallıyor beşik

(114/60)

Ağpunar'a vardım ıdı

Ortadan gırılmış hezen

(114/87)

Bir gorhum var babam oğlu

Hasan'cahil ocak batar

(126/4)

Su isdemez batgın ocak

(132-2-/5)

Neñ ağlıyoñ bre avrat

Yoh'nu Kazım'in guzusu

(133/3)

Ayrılah üç ay oldu

Tütmez gardaşın pecesi

(142/1)

Fahı'sına darılıyor

Yerimi dutamañ deyi

(158/7)

Fahı yerini dutar da

Apı yahar odasını

(158/8)

Bu ocağı batıramam

• Üsdüme yenge getirrim

(161/5)

Peçeden tütün tüterse

Nen çallım yavrum yatarsa

Çatal gurbanlar adadım

Gapıdan oğlan çıkarsa

(161/8)

Eğer bu söz sah olursa

Battı gara çadı battı

(178/5)

Oğlum yoh da onuñ üçün
Amanat tütüyor tütün
(185/2)
Oğlum yoh ocağam batar
(185/4)

ÖKSÜZ- YETİM:

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarlarında anne veya babasından biri vefat edene “öksüz” denmektedir. Yetim kelimesinin kullanılışına rastlayamadık.

Dul kalan kadından sonra ölenin geride bıraktıkları arasında en çok sıkıntıya düşecek olanlardan biri de şüphesiz öksüzlerdir. Anne veya baba şefkatinden mahrum yaşamak, eğlencelerde itilip kakılmak, bayramlarda boynu buruk olmak, bakımsız kalmak öksüz ve yetimlerin karşılaştıkları olaylardandır.

İslam dini öksüz ve yetimlere yardım edenleri Allah'ın sevindireceğini öğütler. Şüphesiz bunda toplum düzenini korumak olduğu kadar, Hz. *Muhammed*'in de bu duyguları tatması etkili olmuştur.

Ben oğsüzü bilmemiyim
Yatar küllüklerde uyur
(7/5)

Seniğinin var emmisi
Beniği güdüyor dana
(7/4)

Seniğinin var emmisi
Ben de dana güdücüyüm
(7-2-/6)

Şu da Ehmed'iñ guzusu
Elifine vurmañ şaplak
(7-2-/12)

Güşüm çekmeñ oğsüzlerim
Yakdırırım odanızı
(14/3)

Eller şaplah vurdu m'ola
Arada galdı Döndü'sü
(12/4)

Erzincan'da oğsüz asger
Gelince ağlar doğrusu
(26/1)

Gitme hatın anam gitme
Burda osüz goyma bizi
(26/4)

Getme garip anam getme
Bizi oğsüz goyma burda
(26/7)

Bizim gibi olan var mı
Delâanli oğsüz olanlar
(26/8)

Bir gözüñe güvenmezdiñ
Kime goyduñ Süleymen'i
(31/8)

Oğsüz galan Omar'ımıñ
Kekilini kim daradı
(39/7)

İsdemem gardaş isdemem
Dokuz günlük galan gızı
(47/1)

Guvenip de gitme baña
Ben gızıña an'olamam
(47/3)

Ekmek deyin ağlar m'ola
Gız boynunu büke büke
(48/4)

Çocukları götürürüm
Höccüler'in duluğuna
(48/6)

Cenned'in hatrı için
Biz de gızını nazlıyoh
(48/9)

Başımıza çok iş geldi
Çamlıca'ya gitti beşik
(49/2)

Oğlanları gordüñ vezir
Boyunları durur buruk
Emmi dayı hürmet eder
Gene ganatları gırık
(70-3-/2)

Şimdiden boynu bükülmüş
Emmimiñ nazlı Paşası
(70-4-/4)

Babasızlık ne zorumuş
Yetimim otuz yaşında
(72/1)

Vardımkiñe odañ issiz
Çaldım bakdım güğüm susuz
Dudu gelin boynun ağmış
O da derki başım oğsüz
(79/1)

Allah Hatça'm sen d'ölesiñ
Galdıñ babayıñ ardına

(81/2)

Benim oğlum zengin oğsüz
Eliñ oğsüzüne gatmam

(89/34)

Siz oğsüzü biliñiz mi
Gomşudan geyer koyneğa

(113/9)

Gurban oluyum Tahsinim
Yasin olsun kime gardaş

(114/34)

Güler mi oğsüzün yüzü
Öleneçe böyle ağlar

(114/114)

Gadanı ahyım Suzan
Osüze yahmazlar gına

(114/125)

Çocukları topliyek de
Oğsüz mekdebine-verek

(120/4)

Şunlara oğsüz diyollar
Memmed boynun eğer m'ola

(137/2)

Evimi yehlayan olsa
Beşikde Memmed beleli

(140/2)

Babasız bebek mi büyür
(140/4)

Kızıñ oynuyor eşikte
Oğluñ beleli beşikte

(140-5)

İzzet çahal gayda bilmez
Kim çihartsıñ senem gızı

(172/2)

DUL KALAN

Ölüm olayından sonra en büyük sıkıntıyı şüphesiz ölen kişi ile bir yastığa baş koyan kişi, genellikle kadın çeker. Dul kalan kadının geçimini sağlayacak, küçük çocuklarına babalık yapacak, mala mülke sahip çıkacak, kendisini dış tehlikelere karşı koruyacak birini kaybetmenin yanında toplumun di kadına

olumsuz bakışı neticesi oluşan tavırlarla karşı karşıya kalacak bir yığın problemi ortaya çıkar.⁷¹³

Kadın, toplumsal kişiliğini kocası aracılığıyla kazanması ve ondan ekonomik destek bulması; bu desteğin kaybıyla büyük bir değişiklik bunalımına düşmesi, acısına yoğunluk ve süreklilik kazandırmaktadır.⁷¹⁴

Dulluk sıkıntısını başına gelmiyen bilmez. Yalnızlık Allaha mahsusdur. Gündüz, bahçe ile, tavuk ile, inek ile, komşu ile vakit geçirilir ama gecenin yalnızlığı çekilecek dert değildir. Ölsen kimsenin haberi olmaz. Dul kadın sahipsiz kalmıştır. İstemeyenler, çekemeyenler dul kadını alaya alır. Dul kadının evinin geçimini sağlayacak birisi yoktur, elin sadakasıyla geçinir, uzak yakın akrabalarından kendisini korumalarını ister.

Yas süresi bittikten sonra ölen erkeğin eşi, eğer genç ise ve isterse ölenin kardeşlerinden biriyle evlenebilir. Bu da miras hukukuyla ilgili çok eski bir töredir.⁷¹⁵

"At ölür sırtı kalır, ağa ölür yenge kalır,

"Han kızı Kanıkey de, Manas'dan bize kalır"⁷¹⁶

mısralarıyla *Manas Destanında*

"Benim değil artık senin, Dudi Hanımı al. El alırsa her gün yüreğin yanar, gözüm oynar, sen alırsan bir gece yüreğin yanar gözüm oynar, ertesi gün umutursun."⁷¹⁷

sözleriyle *"Kullik ile Gerro"* hikayesinde bu durum açık olarak görülmektedir. Toplum bunu benimsemiş ve kendine göre de bir mantık yürütmüştür. Buna dul kadın-erkek de, bekar erkek de, istemeyerek de olsa çocuklar da, ölen de kalanlar da saygı duyarlar.

Dul kadının baba evine dönmemesi için direnmesinin yanında endişeleri de vardır. Dul kadının yardımına ölenin akrabaları bazen yetişip, endişelerini dağıtır.

⁷¹³ Freud, *Dinin Kökenleri*, 361.

⁷¹⁴ Örnek, *Anadolu Folklorunda Yas*, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara 1974, 401.

⁷¹⁵ Eberhard, *Sibiryadan*, 87.

⁷¹⁶ Ögel, *Mitoloji*, 531.

⁷¹⁷ Altunkaynak, *Halk Hikayeleri (Metin-Tablî)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1993, 193.

Bazen de kinini kusar, ayağı uğursuz geldi diye suçlanır. Gelin bu suçlamalara gizli gizli isyan eder

Bazıları erkek gibi evine işine sarılır ocağı tütürür. Dul kadının endişeleri çoktur. Bazı eşler ölmenden evvel kardeşlerinin birine vasiyet bile eder. Bir şekilde dul kadının yabancı eve ve ere verilmesine razı olunmaz. Dul kadın için eş seçmek imkânı daralmıştır. İstemediği birisi ile de evlendirilebilir. Eğer ailede evlenecek erkek yoksa yakınları bu durumu dile getirir. Dul kadının çocukları varsa, durum kendisine kalmıştır. İster çocukları bırakır babasının evine gider, ister evde çocuklarıyla birlikte kalır ve onları burada büyütür.

Eğer aileyi geçindirecek erkek oğul varsa, ailenin ve kalan yetimlerin geçim işleri onun üzerine bırakılır. Cenaze'nin çıktığı yerde dul kalan gelini alacak kimse yoksa veya geçimi temin edecek kimse yoksa gelin, her ne kadar gitmek istemese de, babasıgil götürebilir. Derleme sahalarında elde ettiğimiz ağıtlar içerisinde bu olaya uyan örneklere de rastladık. Bazen dul gelin zorla babasının evine getirilir veya gönderilir. Bazen gelin evden çıkmamak için kaynana-kayınbabasına yalvarır. Çünkü **Avşar** kızı gelin geldiği ocağı sahiplenmiştir ve o ocaktan, eğer bir düşmanlık veya kan davası yoksa ayrılmak istemez. Bu duyguya yabancı olmayan bir millettir **Türkler**. **Kırgız Türklerinin** oluşturduğu meşhur **Manas Destanında**, **Manas**'ın hanımı **Kanıkey**, çocuksuz dul kaldığında **Kaynanası**, **kayınbabası** ve **baldızına** dilenerek bakmıştır.⁷¹⁸ Her iki yerde de söz konusu olan ideal kadın tipinin koca evini ve ocağını bozmadan idame ettirmesidir.

İster kendi rızasıyla, ister başka şekilde kaçan kız için baba evine dönmek olmaz. O artık kız iken kadın olduğu erin eşidir ve ocağı tütürür. Eğer oğlanı vurmuşlarsa kaçan kız baba tarafına düşman olur. Bunun en güzel örneğini **İnce Hacı** ağıdında bulabiliriz. Kız kaçırın **İnce Hacı**'yı kız tarafı vurur, kızı da

⁷¹⁸. Ögel, **Mitoloji**, 520-521.

"Manas'ın karısı da, Manas öldüğü zaman,

"Manas'ın ak kemiği, bir kül olduğu zaman,

"Kul ve cariye olmuş, hür, soylu kadın iken;

"Çıkmış dilenci olmuş, zengin bir hatun iken,

"Beslemek için evi, ellerden yağ dilemiş

"Elden etmek dilemiş, ellerden çay dilemiş.

yaralarlar. Kız kendisini kaçıran **İnce Hacı**'nın mezarına gelerek bir ağıt söyler. Kız çobanların yardımıyla oğlanın evine ulaşır. Aradan bir zaman geçtikten sonra ölen amcasının taziyesi için çağırılan kız eline kına yakarak amcasının yasına gider.⁷¹⁹

Baba tarafı en son gidilecek yerdir. Bazen buraya da gidilmez ve intihar son çare olur.

Genellikle tek eşlilik söz konusudur. Fakat çocuğu olmayanlar erkekler için ikinci kadın alma hakkı vardır. Genellikle ilk kadınlar buna razı olurlar veya kumalarını istemeye bizzat kendileri giderler. Eğer ocağı tüttürecek bir erkek evlat yoksa veya belirli bir yaştan sonra ölmüşse evin kadını çocuk doğuramayacak kadar yaşlıysa ya da kadınlıktan düşmüşse, "*kör ocak olmayayım*" diye kocasının evlenmesini isteyebilmektedir. Bu davranış biçimi de çok eskilere dayanır.

Ölü sahipleri ölenin hatırasına dul kalan gelinlerini saygı ile barındırırlar. Bunun aksi de görülmektedir. Ölen kadın olursa, ölenin bekar bacılarından biri eniştesiyle evlenebilir. Eğer nişanlı iken ölüm hadisesi varsa kız veya erkek karşı taraftan bekar biriyle, isteğe bağlı olarak, rızası alınarak nişanlandırılabilir.

Dul kalana, evi terketmemesi için yalvarılır. Dul kalanın evi terkedip başka bir kocaya gidebileceği endişesi duyulur. Bazı ailelerin gelinlerine söyleyecek bir sözleri olmayıp, alacağı kararı saygı ile karşılarlar. Bazı aileler de dul kalana ölüm olayını nasıl aktaracağını düşünür.

Nazık biz sabırlı olah
Başına gelmiyen bilmez
(114/103)
Çekerim dulluh gahrını
O da zor olursa olsun
(84/1)
Yahnız dışlıh gelmiyor
Osanyom geze geze
(70-2-/3)
Yahnız dışlık gelmiyor
El elin halın bilmiyor
Ne diyin ardına galdım
Allah canımı almıyor
(70-2-/8)

⁷¹⁹ . Bu konuda daha fazla bilgi için bkz: Özdemir, *Öyküleriyle Ağıtlar*, 146

Horentiyi sorarsanız
Bir ben varım bir de kedi
(70-2-/2)

Gündüz günü geçiyor ya
Gece alamıyom dışlıh
(70-3-/33)

İçeriye giremiyom
Evin bir tarafı gedik
(155/1)

Gadan alıyım Omarım
Arada galdım arada
(15/4)

Goluñuza düşdüm Kömüş
Baña muhayıt oluñ ha
(10/2)

Gelën olmaz giden olmaz
Sahipsizlik ne zorumuş
(135/2)

Çocuhları güccük diye
El mudar'eder kendine
(158/3)

Soyha galsın benim evi
Kimler edici idara
(140/11)

Ey ettiñ Omar ey etdiñ
Oküz gütdürdün Melağa
(158/3)

Durmuş baña darılmasın
Gayrı alırım fitire
(171/1)

Çatalbaş'ın gelinisiñ
Fitre mi alıyoñ demek
(4/6)

N'olur âğsik olmayınan
Beker garıları gollañ
(33/2)

Allaħa yeminler olsun
Mahmut getirecek gelin
(112/2)

Hacım beni govar m'ola
Kazım beni düver m'ola
(137/2)

Şimdi ben arkada kaldım
Bakar mı babam Hacı'sı
(157/6)

Ne ađlıyoñ gız Şaziye
Hallağam size bahıcı
(54/10)

Bunun da başını yedi
Añşa da gavrın gızı
(7-2-/8)

Ayağı gudümsüz geldi
Çağırın gelin Anşa'yı
(?)

Uzak yerden gelin geldim
Bilmiyorum eliñizi
Ayağı gudümsüz derler
Ben m'öldürdüm oğlunuzu
(156/3)

Eğer Zalha'dan olmazsa
Bizim gonahlar yıkılır.
(18/9)

Gadan allım elmas bibi
Kim olsun evin vekili
(73'9)

İki oğlun bir de gızın
Dur kime deyici baba
(107/6)

Ehmed'e amanat atmış
Ehmed baña töbe bahmaz
Serbeş yat işim serbes yat
Avrad ölür evden çıkmaz
(84/2)

Gadanı alıyım Battal
Baban imiş el vekili
(114/134)

Bu da annimin yazısı
Beşikte küçük guzusu
Gayınima nikah eder
Gelinin güccük bacısı
(135-2/2)

Geliniñi verme ele
Gayşeri Tozzağı saçlı
(117/6)

Hakkı baban olur guzum
Sizin göğnüñüzü gördü
(182/16)

Bir gorhum var diyemiyom
Belki el Battal'ı seçer
(114/109)

Boş mu kalsın yetim gelin
Kim bahıcı obasına

(25/4)

Seniyiniñ var emmişi
Ben de dana güdücüyüm

(7-2/6)

Çıhar gider eliñ gızı
Gelin bebek büyüdür mü

(175/5)

Melek gelin çıhdı getti
Gucağı ala beşikli

(175/4)

Elin gızı beklemiyor
Çocuh doğdu gelin yolcu

(171/3)

Gelin üsdüm'atdı çıhdı
Bebekleri ben yatırırım

(161/5)

Yattı ağ gelinim yattı
Bebekleri üsdüme attı

(161/4)

Get anam oğlunu getir
Guñu damı nediciyim

(119/4)

Gözü kör olası gariñ
Getti de gelmedi geri

(2/2)

Ufalı guzuyunan galdım
Emanetim Yaradana

(114/24)

Bir oğlu da bir tek gızı
Dağlarda güderim guzu

(105/5)

Ha gelmezseñ gardaşlarım
Ben de tezzek deşiririm
Çıkınam guzularım çıkınam
Oğsüz aş bişiririm

(84/7)

Çıkımaz vezirin gelini
Ağ ördürür beligini

(78/5)

Gaygeyleme çöl vezirim
Bu Altın köşeyi bekler

(70-3-/35)

Varsın oba deli desin
Getmez böyle otururum
(70-3-/17)

Oğlum da var kızım da var
Ben onlara güvenirim
(70-3-/26)

El değal di dayım oğlu
Çıkmaz evini beklerim
(73/2)

Evi eve gatah ana
Çocuklara ben bakarım
Ben odamı kitlerim de
Senin odanı yaharım
(29/9)

Anaı benı evden atdı
Çocuđuña kimler bahar
(107/5)

Küllüklerin huyudur da
Aıña çıhadır gızını
(175/4)

Melek azdırma yüzünü
Sultan götürür gızını
(145/6)

Ne yatıyon sürmel' eşim
Gardaşlarım beni satar
(135/7)

İlk ağşam evin götürmüş
Oğlu ölesice Hakkı
(128/9)

Korkuyorum çıkarırlar
Soysuz habamın uşâ
(117/7)

Emmi m boşa nazlamasın
Eğitmen götürür gızı
(111/1)

Bugün ellerde yatıyor
Gardaşın nazlı gelini
(108/4)

Seni götürürler gışın
(107/7)

Anam yolmasın yüzünü
Oba çıkarır gızını
(62/7)

Ağlayan buna ağlasın
Emiş götürür gızını
(12/6)

Gardaşlarım soysuz çıldı
Dayım oğlu ağlatmıyor
(73/7)

Gardaşlarım çiharıcı
Daha evde gırlı beşik
(73/6)

Gadañ allım Hasan emmi
Bakamıyom yüzünüze
Eñer beni çihartmazsañ
Gurban ollum gızıñıza
(170/2)

İşte geldim mezerine
Ağlıyorum üzerine
(44/3) (45/1)

Öleneççek dul oturrum
Bura peygamber döşşâ⁷²⁰
(117/7)

Yıhlası goca gonak
Aldım gidiyom *yesiri*
Doğru söyleñ emmi dayı
Var ıñı Melağ`añ gusuru
(146/6)

Bu ocağa batıramam
Üsdüme yenge getirrim
(161/5)

Yoğudu menendin eşin
Zöhr bitti senin işin
Tahir gelmez yere gitti
Seni götürürler kışın
(107/7)

Benim bacılığım batsın
Ben bacıma oldum yenge
(48/10)

Öleneççek yalvarırım
Yalaklı Avşar gızına
(125/3)

Gadañ alıyım İrbeham
Gel gelin edek minnet
(161/3)

Allaha ayan gorhuyom
Gider m`ola elin gızı
(97/6)

⁷²⁰ . Peygamberin vefatından sonra dul kalan eşlerine nikah yasaklanmıştı. Dul kalanlar da başka bir evliliğe rıza göstermemişlerdi. Avşar kadınının anlatmak istediği de başka birisiyle evlenmeden Peygamber eşleri gibi ölene kadar dul yaşamaktır.

Deli inisiñ bre gardaş

Gider m'ola elin gızı

(97/10)

Ben bunu çok düşünüyom

Döndü yasın çeker m'ola

(136/3)

Geline gurban oluyum

Bebekleri teller m'ola

(55/2)

Gız Hediye çıkar m'ola

Şöför Hasan'ın gelini

(113/2)

Sefer birlikten oturur

Dilim yok elin gızına

(10/8)

Daha yaşıñ otuz değal

Ben Pampali'ye ne deyim

Ben durmam çıkarım derse

Yeliz inñi büyüdüyüm

(101/5)

Kenn'izina ben ne deyim

Bir oğlu iki gızına

(100/6)

Ben Keprin'e varıncağaz

Ne deyim Kürdün gızına

(143/5)

Kürtten getirdik kefiye

Ne deyim eliñ gızına

(165/1)

Yara biter yangın soğır

Ne diyim Kürd'ün gızına

(183/1)

ÖLDÜĞÜNE İNANMAMA

Kişinin yakınlarından biri/birileri öldüğünde, eğer cenazesini görmemişse inanması çok zor bir olaydır. Bunun için, kefene büründürülen mevta, yakınlarına son bir kez gösterilmektedir ki, öldüğüne inanılsın.

Bunun dışında, hayat dolu, etrafında sayılıp-sevilen, şen-şakrak insanların ölümüne kolay kolay inanılmamaktadır. Cenaze sahibi, özellikle ani ölümlerde, öldüğüne inanmamayı dile getirmektedir Türk destanlarında görülen, destan

kahramanlarının öldükten sonra yeniden dirilerek yaşamına kaldığı yerden devam etmesi⁷²¹ hadisesi bu durumun açıklanmasına yardımcı olur kanaatini taşıyoruz.

Dokuz ay oldu öleli
Daha da galbim gümanlı
(11/8)

Aşgerime öldü demeñ
İzinli gelecek güzün
(3/2)

Günü yahın esgerimin
Söyleñ de evine gelsiñ
(14/2)

Kalk gidelim Benli Dönem
Saraldım ayvaya döndüm
(20/2)

Kalk gidelim Benli Dönem
Mucuklar oyar gözünü
(20/3)

Şimdi ağca bağem gelir
Atınıñ guyruğu düğlü
(38/7)

Ne ağlıyon Halloğlu emmi
Varınca bacımı salıñ
(49/3)

Şorada bir gelin ölmüş
Benim anam değal gibi
(50/3)

Beñ burada ağlamam ki
Ağam odada yatıyor
(65/12)

Siz emmime öldü demeñ
Emmim Adanı'ya gitti
(68/1)

Gızlar gardaşıñız m'öldü
Tabahada galmış tütün
(68/7)

Ne ağlıyoñ bre bibi
Ağşama oğluñ gelici
(68/11)

Dayanamaz vezir eşim
Şimdi gelir güle güle
(70/4)

⁷²¹ Sakaoğlu, Destan Kahramanlarının Ölümü, Bozkırda Bağımsızlığa Manas, Haz: Emine Gürsoy-Naskali, Ankara 1995, 202-223.

Öldü demeñ gadasını
Gardaş İstanbul'da gezer
(71/4)
Töbe umudum kesmedim
Yavrum yoluñu gözlerim
(106/12)
Öldüğüne inanmıyom
Gabul etmiyom yalanı
(114/23)
Öldüğüne inanmıyom
Tahsin'im dedim ağladım
(114/58)
Ünal'ım gelici deyin
Onun hıstasın saklıyor
(115/15)
Oğlumu toprağa goymañ
Hep yetişiñ din gardaşlar
(118/7)
Ali diyom seslenmiyor
Ellahına baña küsük
(164/4)
Bacı gapıyı açıl goy
Gardaşımız gelir gece
(167/7)
Yasin güccük Memmed güccük
Ölmez bunların babası
(114/102)
Aç gapıyı bre bacım
Gardaşımız gelir gece
(167/26)

ÖLÜM YERİ:

Ağıtlarda ölüm yeri çok sık geçmektedir. Eğer ölüm olayı bilinen, yakın bir yerde ise, o yerin etrafı çevreleniyor ve üstüne taş yığılarak mezar süsü veriliyor. Buraya da "düşür" adı verilmektedir.

Ölüm hadisesinin olduğu yere ağıtçı beddua eder. Ölenin ağzından, bu yerden şikayet edilir ve ya ağıdı söyleyen bu yere gitmek istediğini belirtir.

Bizi bize hasret etdi
Yihılası Borandere
(58/18)
Soyha galsın Derin guyu
(118/1)

Yihılasıca hasdane
Vardı da uzandı yattı
(114/22)
Soyha galsın Golsuz yüzü
(111/1)
Arafat dağına vardım
Ulaşamadım Kabe'ye
(185/1)
Ana gollarım ağrıdı
Küllüklerde yata yata
(184/5)
Olmaz olasıca gedik
(175/6)
İt gasabasında ölmüş
Ordan-telgraf çektirir
(166/4)
Çatal damın ağ odası
Han obasında galanım
(158/9)
Ben vardım soyha Maraş'a
Yüreğim düştü talaşa
(130/1)
İki tane yiğit verdim
Yihılası Gannıdaş'a
(128/12)
Diyarbakır'ın çarşısı
Yandım gavrılı gavrılı
(127/1)
Ardahan denilen yere
Deşiri deşiri gitsem
(4/7)

ADAK:

Adakları öncelikle ikiye ayırıyoruz. A. *Kan akıtmak suretiyle yerine getirilen adaklar*, B. *Bir eylemi yerine getirmeye veya arzuyu belirtmeye yönelik adaklar*. Kan akıtmaya yönelik hareketin psikolojik pek çok nedeni vardır ki ilkelinden tutun da semavi dinlere varıncaya kadar bu pratik uygulama alanı bulmakta, yerine getirilmesi zorunlu kılınmaktadır. B şikkındaki hareketler daha çok -ölene göre- güçsüz, zayıflar tarafından yerine getirilmektedir.⁷²²

⁷²² . Seyidoğlu, Manas Destanında Giriş Merasimleri. Bozkırda Bağımsızlığa Manas. Haz. Emine Gürsoy-Naskali. Ankara 1995, 8.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar ağıtlarında her iki tür adağı da görebilmekteyiz. Kan akıtmaya yönelik adaklarda barındırılan hayvanlardan eti makbul olanlar kurban edilmektedir. Koyun, inek vs. gibi. Kanatlı hayvanların adak olarak adandığını görmedik.

Öldüğüne inanmama hadisesi beraberinde adağı da getirir. Adakları ikinci olarak:

1. Canı yerine can bağışlama
2. Canı yerine mal bağışlama
3. Ölüm hadisesi olmadan önce yapılan pratikler
4. Ölenin yerini alacağa ait pratikler
5. Ölenin ruhunu teskin ve/veya günahlarına keffaret olarak kan akıtma

olarak beş grupta toplamamız mümkündür. Bunlardan birinci grupta olanı **Dede Korkut Hikayeleri**nden “**Deli Dumrul**” boyundan hatırlıyoruz.⁷²³ İkinci grupta bu hikaye ile bağlantılı olarak hatırlanabilir.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarlarında ölüm hadisesi olmadan önce yaşayanlar için kurban adanmaktadır. Özellikle erkek çocuklar için bu uygulamanın yapıldığını duyduk. Aynı zamanda erkek çocuk olması için de kurban kesildiğini veya adak adandığını da gördük. Bu pratik de **Dede Korkut Hikayelerinde** geçmektedir.⁷²⁴

Temelinde ölenin ruhunu teskin etme düşüncesi yatan,⁷²⁵ zamanla ölenin olası günahlarına kefarete olsun diye yapılan ölü aşı da bu adakların arasına girebilir.

Gar gahıp da sel sökünce
Musdafamı yemeñ gurtlar
(143/3)
Gıyma felek gul oluyum
Bundan başga yok gardaşım
(150/4)
Fatma d'ölsün Hacer d'ölsün
Hatça alsıñ gadasını
(158/8)

⁷²³ Ergin, **Dede Korkut**, 171-184.

⁷²⁴ Ergin, **Dede Korkut**, 81.

⁷²⁵ Radlof, **Sibiryadan II**, 13-14. ; İnan, **Şamanizm**, 189.

Gada gadayı savarsa
Emmiyiñ kızları ölsün

(160/2)

Gıyma felek gul oluyum
Onbeş eviñ bir vekili

(158/12)

Damdan üsdü goca gonak
Oğlum var da duttum dilek
Çatal gurbanlar adadım
İki koyun bir de inek

(161/2)

Geçi meler ben melerim
Seni Allahtan dilerim

(163/2)

Ömer seniñ baciñ ölsün
Guçağında bebağinen

(168/1)

Büyük evlik çatal oda
Yedi gıza gelsiñ gada

(172/6)

Nurumu baña veriñ de
Dilenirim oba oba

(182/2)

Can cana gurban olursa
İsmail'e canım gurban

(9/6)

Hamdi mapus gıyamıyom
Babam canım gurban ola

(29/7)

Dört oğlum var gurban kızım
Canı candan ta yürekden

(30/3)

Vallaha sıtğınan diyom
Alsıñ gadasını Cennet

(47/4)

Durdu d'ölsün Durmuş d'ölsün
Datlı canım gadañ assıñ

Eller yaylıya göçüyor
Şu anam evine gelsin

(50/5)

N'olur asgere gidene
Eğsik dilek dileyince

(51/1)

Evim yahın ben batıyım
Gardaşım gadañ alıyım

Dilağam gabil olursa
Eşe d'össün ben d'ölüyüm
(54/3)

Gar öküze gurban dedim
Mağar öküz garayımış
(56/1)

Yumruğu adam öldürür
Babam oğlu gadañ ala
(56/4)

Eğer bundan gurtulursa
Hall'ağam kesici goyun
(54/13)

Anam d'ölsün babam d'ölsün
Ergen gardaş geri gelsin
Onlar gabil olmuyorsa
Dudu'yunan Hava d'ölsün
(74/2)

Gada gadayı savarsa
Ben de verrim iki gızı
(78/2)

Eğer hasdamız gaharsa
Mikdar da adıyor gurban
(83/8)

Sen ölme de emmim oğlu
Oluyum gapıyın iti
(88/2)

Eğer öduya gelirse
İnek goyun gurban olsun
(91/4)

Zeyneb d'ölsün Gulsüm d'ölsün
Datlı canım gadañ alsın
Daha guzularım ufah
Doktur seni geri salsın
(91/7)

Anam d'ölsün babam d'ölsün
Gaynın Vedat gadañ alsın
(97/4)

Vallaha sıtgıman diyom
Memmed ölsün Yusuf ölsün
Hemi tüccar hemi çoban
Eşim canım gadañ alsın
(98/5)

Yaralı gel bre gurban
Hacı Duran gısır keser
(101/11)

Yiğidimiz geri gelse
Emmiler kesici inek
(102/10)
Dört gızıyın dördü d'ölsün
Hakan'ı aldım dışına
(113/11)
Tahsin'imi bana verin
Datlı canımızı vererek
(114/30)
Müsâdet de Yaradanım
Bir ken hatırını soram
(114/45)
Guzularım çoh güçücük
Tahsinim Özgül'ün öle
(114/46)
Tahsin'imi bana bulun
Tek görmesin iki gözüm
(114/68)
Allah ölüm verme gence
(114/128)
Sürmel'eşim benim olsa
Dizime yamarım keçe
(137/4)
Dört gızıñ var gurban olsun
Kekiliyñ bir teline
(142/2)

CENAZEDEKİ ÜNLÜLER

Çevrede hatırı sayılır, ünlü, sevilen kişilerin cenazeye gelmesi ölenin ve ailenin itibarını gösterir. Ağıdı yakan bu geliş sözlerine dahil eden. İkinci bir bakış açısı ise bu geliş ile ölenin ruhu arasında kurulabilecek ilgiye dayalıdır. Cenazeye gelen ünlü kişinin hatırına, sevgisine binaen Allahın merhamet ederek ölenin ruhunu bağışlaması, yer yüzüne geri göndermesi olarak bu ilgiyi kurabiliriz. Nitekim eski Türk inancında bununla ilgili tasavvurlara rastlıyoruz.⁷²⁶ Bundan başka ölenin ruhunun teskininde de böyle bir pratiğe başvurulabileceğini de düşünebiliriz.⁷²⁷

⁷²⁶ , Radloff, *Sibiryadan*, 7-8 ;

⁷²⁷ , İnan, *Şamanizm*, 184.

Ne mutlu benim canıma
Paşa da dutdu salından

(11/5)

Angara'dan paşa geldi
Derdimi demiş valiye

(29/5)

Gazi muallim ölüyor
Ellaham devir dönüyor

(83/5)

Şurda bir öğretmen ölmüş
Atatürk'ün örneğinde

(83/6)

Ölmedim de dayanıyorum
Vali de geldi törene

(114/121)

Beş tuğlu vezir inerdi
Gardaşımımın gonağına

(150/1)

Sivas'taki Cizet Paşa
Pendirin salar gardaşım

(178/7)

Azziye'ya vardım ıdı
Gaymaham vurdu dizine

(183/1)

Getme gadañı alıyım
Gaymagam minnete gelik

(54/11)

TÖVBE

Herşeye rağmen kadere iman vardır ve ağıt yakan zaman zaman Allaha
isyan ettiğine kanaat getirerek tevbe eder.

Allaha isyan etmiyorum
Şükür etdim her gününe

(57/20)

Estağfür töbeler deyim
Töbe Allahın töbesi

(114/102)

Amanıñ estağfür töbe
Gorharım ahlım yitirrim

(70-3-/17)

TARİHİ VE DİNİ ŞAHSİYETLER:

Buraya aldığımız metinler arasında bir örnek çıkmasına rağmen, elimizde bulunan ve buraya dahil etmediğimiz metinlerden bildiğimiz kadarıyla evliya menkabeleri ve peygamber kıssalarına yer verilmektedir. Bu da bir kültür birikimidir. Uzun kış gecelerinde anlatılan bu hikaye ve kıssalara “*ceng ohuru*” denilmektedir.

Benim emmim ceng ohurdu
Gürül gürül Davut sesli
(31/4)

İNANÇ:

Şamanizmde, doğrulukla mücehhez olanların yaşadığı yere **Ak** (*cennet*) yaşayanlara da **Aktu** adı verilmektedir. **Aktular**, halen yaşamakta olan insanların cedleri olup, akta aile halinde yaşarlar ve bu aile bağının kuvvetiyle, semadaki ilahlarla yer yüzünde yaşayan ardılları arasında aracılık yaparlar.⁷²⁸ Bu atalar gerektiği zaman ardıllarına öte alemde sahip çıkarlar⁷²⁹. Dünyada da insanların sıkışık anlarında yardım yapmaktadırlar.⁷³⁰

Türk destan kahramanlarının büyük çoğunluğu ailenin tek çocuğu olup, çiftlerin evliliğinden yedi sene sonra dünyaya gelirler. Çocukları olmayan, olup da yaşamayan aileler yeni doğan bebeklerine Satılmış, İtalmiş, İtbok vb. gibi isimler takmaktaydılar.⁷³¹ Buna ilave olarak yapılan bir başka pratik ise elbiselerine yama vurmaktır.

Küçük erkek çocukların elbiselerinin arkasına, sırtta gelecek şekilde çan takılır. Bize verilen bilgiye göre bu pratiği, çocuk gezerken iyi saatte cin-peri gibi varlıklar haberdar olsun, onların üzerine basarak uğraklarına gelmemesi için takılıyor.

⁷²⁸ Radloff, *Sibiryadan*., 8-9.

⁷²⁹ Radloff, *Sibiryadan*., 15.

⁷³⁰ Radloff, *Sibiryadan*., 18.

⁷³¹ Saadet Çağatay, *Türklerde Batıl İnançlar Arasında Tabu*, I. Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara 1974, 367-372.

Manas destanında at başı veya koyun başı kadar olan dini kitapları okuyan adamlardan bahsediliyor.⁷³² Bu dini kitap -ki *Kur'an-ı Kerim*'dir- "*ala kitap*" olarak adlandırılıyor. Aynı adlandırmayı, okur-yazarlığı olmayan bir **Avşar** kadınından duymaktayız. Acaba bu renkle adlandırmanın özel bir sebebi var mı? Bunu ağıdı yakan kaynak kişiye sorduğumuzda hazır bulunan bir kelime olduğunu anladık. Ancak *ala* kelimesinin "*ulu*" veya Arapça "*âlî*" kelimesiyle eş anlamda kullanıldığı da söylenebilir.⁷³³

Minnetçi salıñ Fahr'ya
Şu ergeni geri versin
(160/6)

Şu oğlana ediñ minnet
Yıgınları dağda galdı
(119/1)

Gederken dayıña uğra
Emmiñ saña iyi bahsın
(146/2)

Dahar yaralı yatamaz
Biz dayıña tembeh edek
(101/12)

Gurbanıñ olurum Memmed
Kimlere edeyim minnet
(3/6)

Yedi senede bulduğum
Koluna eski vurduğum
(145/4)

Ardı çanlı gezenlere
Babam oğlu yeriniyor
(36/4)

Başında ötüşmeñ diyi
El aman etdim guşlara
(145/3)

Bazar günü burdan getdi
Yatsam gelir mi düşüme
(113/11)

Emmim bize darılıyor
Ağlamañ da duruñ deyi
(5/1)

Gurban olduğum Yaradan
Ver babamıñ değnağını
(5-2-/5)

⁷³² Kaplan, Araştırmalar III, 71.

⁷³³ Ögel, Mitoloji I, 232.

Gıyma felek köl'oluyum
Şu dezzemiñ yalıñızı

(7/2)

Baş çavuşum baş çavuşum
Şehitlere eş çavuşum
Şehit olan göğde uçar
Uç da gel ha baş çavuşum

(7-2-/14

Tek tesellim şehit oldu
Vara anası ölesi

(13/1)

İçerime düşdü sızı
Anlımızda gara yazı

(13/3)

Camız almış gökçe vurmuş
Sen seni nazardan sakın

(15/2)

Gırları yediye gırdım
Allaha emanat etdim

(16/5)

Maşallah baba maşallah
Söylemişler dâmiş nazar

(22/4)

Babam uğramış nazara
(22/6)

Alt'oğlu var diye diye
Bizi uğrattıñ nazara

(24/5)

Gıyma gadir Mevlam gıyma
Gardaşım üsdüme kölge

(28/4)

Çekecağam gahpe felek
Annıma böyle yazıldı

(29/4)

Nic'oluk da görünmüyor
Karayurd'ıñ şen hocası

(31/1)

Gidenler geri gelmiyor
Nerde mencilisiñ başı

(34/6)

Gadasın aldığım gelin
Kekili sende saklımı

(41/4)

Beliğine iğde dikdim
(42/3)

Salûn gızım nazar değer
(42/1)

Sen cennete gidiyorsun
Beni de ha'bre gel eyle
(45/7)

Ben geline etdim minnet
(47/4)

Şehit gitti babam kızı
Mêzerinde yansın ıfık
(49/2)

Boğazdan adam mı ölür
Anam oğlu sırayımış
(56/1)

Sen tedbiri al gardaşım
Allahım takdiri bozar
(57/13)

Böylemi yazılmış gader
Gahıcı dutmuyor dizi
(58/9)

Gidiyoñ gardaş yanına
Sen Tekin'e selam söyle
(60/5)

Ayan olsun ana saña
Aslan gan kusuyor kele
Aslan'ı yanıña saldım
Orda tânîñ m'aceb ola
(60/6)

Can gafesden çıharkana
Salavat getirir öyle
(60/8)

Getme gadañı alıyım
Gaymagam minnete gelik
(54/11)

Yerinme bacım yerinme
Gaderiñ böyle görünür
(64/6)

Yaredenim böyle yazmış
Yazgımız böyle yazılı
(167/5)

Hac'irbehem Mullehmedim
Şehit gardaşa ulaşır
(65/11)

Haceli görseñ biliñ mi
Azmi'yi gucân'alıñ mı

Şimdi git de halsiz oğlum
Gidince geri geliñ mi

(66/4)

Getme gadañı alıym
Hocalar musga yazıcı

(67/3)

Gucâ ala kitaplı
Paşa baña bahar m'ola

(70-2-/5)

Garer aldı felek garer
Ağlasam oluyor zevel

(70-3-13)

Amanñ estagfir töbe
Gorharım ahlım yitirrim

(70-3-/17)

Gadañalıym alıym
Altın der de baña yanar

Oğlu da var gızı da var
Çıhar da beni öldürür

(70-3-/38)

Yürüñ getirñ Paşa'yı
Biz götürek babasına

(70-4-/3)

Rahat uyu vataniñ da
Rahmet eylesiñ Allahım

(70-4-/7)

Oğluñ yanıña geldi mi
Gızıñ da seni bildi mi

(75/3)

İsdedi de bir su versem
Deli Başgan yunurkana

(76/1)

Gavuşduñ mu babam oğlu
Gara kelekli geline

(76/2)

Mezara uğramış babam
Vallaha dönmemiş geri

(?)

Rahmetiñi diliyorum

Yalak halkı memmun senden

(85/7)

Bir garara Allah durur
İnsan çarlı bozulmamı

(87/5)

Anasına bir yıl oldu
Buldu m'ola babasını
(85/5)

Amel iyi olur m'ola
Görünmüyor yaraları
(85/1)

Omar Ağam Sahar Şükrü'm
Abdilla'mı saña verdim
(89/ 7)

Ağlama zinnet ağlama
Allahtan gelene şükür
(89/11)

Ayan olsun kel vezirim
Abdilla'mı osüz etmem
(89/34)

Tahsiyinen gidiyordun
Hele yetiştin Şahan'a
(89/37)

Omar ona çok nazlanır
Doğruca oruya varsın
(89/39)

Helallaşah gel Emine
Geldi ayrılış zamanı
(92/7)

Yedik işdik edin helal
Bahın boynunuza vebal
(92/19)

Saňa derim Elif Ana
Sorgu sual yok olacak
(96/2)

Osman yanıña geliyor
Ben Tekin'e saldım selam
(96/6)

Sal buradan varırkana
Anan saňa garşı gelsin
(97/4)

Beş oğlanı çok görmüşler
Musga yazdır itin gızı
(98/2)

Yarın mezara varır
Seniñinen konuşurum
(101/10)

Ne n'ağlıyon gız Naciye
Toplanah mezere gidek

Dahar yaralı yatamaz
Biz dayına tembeh edek

(101/12)

Gadañı alıym Yılmaz
Dahar gitti geri gelmez
Çocuklara bir şey deseñ
Gardaşıyñ gönlü olmaz

(101/13)

Cevizi yeğın dutmuş da
Söylemişler dağmış nazar

(102/7)

Seher yeli ılık eser
Cennette içesin kevser

(104/5)

Ne de çabuh duyuluyor
Olmaz olsun gara haber

(104/6)

Nola evimde öleydi
Hoc'üsdüne ohuyarak

(105/1)

Varınca İsmayle söyle
Tufan'ın öldüğün bilsin

(106/1)

Cennetin kapısını açar
Öğsüze ekmek verenler

(112/4)

Minnet ediyim ediyim
Getme hey Allahın gulu

(114/10)

Sabır ver sen Yaradanım
Günler evine aşıyor

(114/13)

Gurban oluyum oluyum
Regaip gecesi giden

(114/44)

Gurban olduğum Yaradan
Acır Tahsin'imi verir

(114/53)

Hey Allahım sen sabır ver
Benim öğretmenim öldü

(114/69)

Dayıma selam gönder de
Tahsin'imi salsın bana

(114/71)

Öğretmenim inc' aslanım
Orda buldun mu Hacı'yı
(114/104)

Tahsin'inen Hacı getti
Emmiler minnetçi çıhn
(114/112)

Minnetçi salh Fahi'ya
Şu ergeni geri versin
(160/6)

Büyük yerden geldi emir
Emmiler minnetçi olur
Allah bize geri verir
(114/119)

Gadanı alıymı Memmed
Biz yazıya edek minnet
Dünyaya doymadan giden
Mekanınız olsun cennet
(114/130)

Ağlama gurban ağlama
Anan gitti yolu uzak
(115/17)

Doğru Beyhan'a gidiyor
Heç gelmez ki biriñize
(115/25)

Aslan oğluna varıyor
Beni nedici nedici
(167/3)

Şehit olmuş oğsüz Doğan
Yerinde ışıh yanyor
(116/1)

Yeter Hatın'a gidiyor
Töbe başgasına varmaz
(115/2)

Yeter Hatın'a gidiyor
Bu size olmadı ana
(115/6)

Yernik salmañ br'uşahlar
(48/3)

Gurban ollum oğlum sana
Guzuma vermişler nazar
(118/8)

Şu oğlana ediñ minnet
(119/1)

Ben sana buyurcu geldim
Eşim evimize buyur
(140/4)

Din talkını verirkene
Oğlum diliñ dolaşmasın
(128/5)

Nazardan gorh pelifanım
(130/1)

Alına yazılmış yazı
(134/3)

Bu da anımın yazısı
(135-2-/2)

Yaradandan geldi ferman
Dizimde galmadı derman
(167/8)

Anam yoğudu başımda
Yumulmadı benim gözüm
(138/1)

Kitabın emrin duyuyom
Duramıyor kötü diller
(142/5)

Bekar galmamış gırılmış
Ulaşsın Hazreti Ali
(143/4)

Başında ötüşmen diyi
El aman etdim guşlara
(145/3)

Yedi senede bulduğum
Goluna eski vurduğum
(145/4)

Gederken dayıña uğra
Emmiñ saña iyi bahsın
(146/2)

Aricelim mor beliklim
Sen seni nazardan sahsın
(146/3)

Çaldım gözü yumulmadı
Üstünde yoğdu Apı'sı
(158/6)

Biz mezere gediciyik
Hocalar vermiyor yolak
(170/1)

Mezerde gördüm şavkını
Bir yürüdüm bir de durdum
(171/7)

Sen şehitsin anam oğlu
İnşallah mekenin cennet
(175/2)

Gözüm kör oldu ya guzum

Gedenler gelmiyor geri

(182/2)

Ardın da kimseñ yoğumuş

İşin galdı gıyamata

(182/6)

Biri Datlı biri Ehmed

Biz ergene edek minnet

Dünyada bir dad almadı

İnşallah mekeniñ cennet

(182/8)

Vezir babañ garşı gelsin

Altı yağız arab atlı

(182/11)

Mereççi odanı yihma.

Hayırma çerçiler yatar

(185/4)

Ne ağlıyoñ babam Halil

Allah böyle goymuş gaviñ

(2/5)

Gardaşım şehit düşmüş de

Ateş almış farıl farıl

(2/5)

Cennetin gapısını açar

Yetim ölümü ölenler

(3/3)

YAS:

Çadır hayatı yaşanılırken cenazeler kara çadırdaki bekletilir ve cenazenin define hazırlanması bu çadırdaki yapılır. Kara çadır kurulması, obanın yaşlı olmasının delili olmaktadır.

Karşı cinsten birine alaka duyanlardan, muradına eremeden ölen olur ise, yaşayan ölenin yasını gizli çeker. Yaşlı insan taranma, yihenne (*zorunlu haller dışında*), traş vb. gibi günlük bakım yapamaz. Yas tutmanın, “*kırk gün, iki bayram gibi*” belirli bir sınırı olsa da bazı kız kardeşler bu süreyi bir hayli aşmaktadır.⁷³⁴ Bunu ağıtlarda istek olarak da bulabilmekteyiz.

⁷³⁴ . Kendi tespitimiz bir olay. Kayseri ili Talas ilçesinde ikamet eden, aslen aynı ilin Tomarza ilçesi, Uçkonak köyünden Adnan Kaya'ya gelin getirmek için aynı ilin Develi ilçesine gidildi. Kız evinde, gelin gelecek olan kız, üç sene evvel ölen kardeşinin yasını çektiği için evlerinin önünde eğlence yaptırmadı. Gelin evden Kur'an okutulurken çıkarıldı. Oğlan evine (Talas'a) geldiğinde, gençlerin isteği üzerine düğün, normal seyrinde devam etti.

Çekilen yasa tabiatın da katılması istenir.

Duymıyoñ mu ne dâniyor
Gara çadır gurul oldu
(18/6)

Kimselele duyuramam
Gizli çekerim yasını
(20/4)

Güccükden gadersiz babam
Yüzünü sahal bürüdü
(26/9)

Gomşu hetiresi için
Gızlar geymedi fustanı
(30/5)

Memmed ağılar Kasım ağılar
Döneñ garaları bağlar
(31/2)

Döneñ matem gezer yaslı
Duman duman dağlar puslu
(31/4)

Eğleñ gomşuları eğleñ
Gara günlü Elif gelik
(38/3)

Aşgerlerim yas dutuyor
Subaylarım gara bağlar
Yoh mu benim ağıhyanım
Ümüm Türkyeliler ağılar
(53/4)

Gönüllenne babam oğlu
Kırk sene gıma vurunmam
Dath canım sağ oluısa
Ellere ekmek yedirmem
(97/14)

Öleneçe yas dutarım
Beş guzulu bacıyman
(57/6)

Sen giderseñ Sarı Hacı'm
Boğazıma dahmam gazi
(19/3)

Emmim Musa emmim Musa
Gızları oturmuş yasa
(58/1)

Erkek tarafı "Davulu-zurnayı gençler getirmiş, bizim haberimiz yok diye durumu, zaten akrabaları olan Jaz tarafına açıkladılar"

Añşâ`nın gara bağıyor
(68/2)

Han köyü yasını dutsun
Bayrah çekmesin ohula
(72/9)

Gelininin adı Emiş
Annına dakmasın gümüş
(78/9)

Ne ağlıyoñ Elif gelin
Garalı getirdiñ yazı
(85/6)

Ağlarım Döne ağlarım
Ağı gor gara bağlarım
(89/42)

Duymıyoñ mu ne bahıyoñ
Gara çadır gurul oldu
(93/6)

Gönüllen me babam oğlu
Gırh şene gına vurunmam
(97/14)

Emineyi donatmadım
Gülizar`ım baña küsme
(99/3)

Gadañız alıym kızlar
Donanıp da suya gitmeñ
Mor belikli al yaralı
Gülizar`ımı unutmañ
(99/5)

Bizim gaderimiz batsın
Garalı geçirrik yazı
(101/4)

Gelinleri kor ederim
Çeksin oğlumun yasını
(105/2)

Emmim oğlu yola gitti
Sırtıma garalar geydim
(114/7)

Gurbanlar olduğum Allah
Şu güneşe verdin perde
(114/17)

Ağ gelinler geydi gara
(114/113)

Gurban ollum emmim oğlu
Orada bulsan Tahsin`i

Selamımı söyle ona
Çekiyom ben de yasını
(114/148)

Gullar başına vermesiñ
Gene düşdük gara yasa
(116/3)

Hürü'yi gelin ederken
Yüzüne bürüme pullu
(122/5)

Sen giderseñ Sarı Hacı'm
Boğazıma dahmam gazi
(19/3)

Eşim sen öldüñ öleli
Keten almadım başıma
(140/8)

Güzelce'nin muhtar'ölmüş
Siz de yaşlı ötüñ guşlar
(59/2)

Şu deriye dikmiş söğüt
Söğüt dalına meliyor
(175/7)

Bre dağlar bre dağlar
Çekin Ali'miñ yasını
(164/3)

Ben ağlıyom siz de ağlañ
Gara'nıñ koyduğı daşlar
(165/7)

AĞIT:

Ağıt yakmak çok eski bir gelenektir. Bunun eski dini inançla da bir bağı olduğu düşünülebilir. İlk dini metinler olduğu da kabul edilmektedir.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar ağıtlarında, ağıtların nasıl yakıldığı, hangi tavırların takınıldığı, yardımcı unsur olarak nelerin kullanıldığı, kimlerin ağıt yaktığı ve ağıtların söyleniş biçimi karşımıza çıkmaktadır.

Rivayete göre ilk ağıt söyleyen insan Hz. Adem'dir.⁷³⁵

Ağıt öylemi yahılır
Getiriñ ganmı bohçayı
(173/1)
İşliğin almam elime
Gitmem dulların yoluna
(140/12)

⁷³⁵ . Canım, Latif, 7.

Urbanı elime aldım
Oda oda geziciyim
(143/6)

Beri verin çufasını
• Ben bilirim gaydasını
(158/2)

Açıldım da emmilerim
Ağlıyorum sele serpe
(167/23)

İnce Kemal etdi destan
(171/9)

Oturmuşlar sıra sıra
Hep nı yanına geldiñiz
(18/10) - (93/4)

Toplanı toplanı geliñ
Gaderleri bir olanlar
(26/8)

Yanıma gel bacım Zala
Şimdi Rahma düşdü yola
(29/7)

İleri gel bacım Hürü
Vezirin gözleri iri
(33/1)

Aleyinden Bahar nazlı
Bir gaset bahar ağlasıñ
(175/3)

Beri gelin gırılacça
Ben déyim de siz belleyiñ
(33/2)

Bilmiyorum biriñizi
Gatmiyorum ölüñüzü
(33/5)

Osman beni ağlatmıyor
Ben m'öldürdüm gardaşını
(36/5)

Hasdayım da babam oğlu
• Ağlatmıyor eliñ oğlu
(38/5)

Cennet'i getirdi deyin
Ağlamıyor Kürdün gızı
(39/8)

İşde geldim mezerine
Ağlıyorum üzerine
(44/3)

Gelin bacısı ölenler
Yana yana böyle ağlar
(49/9)

Gelsin gardaşı ölenler
Benim halımdan bilenler
(54/4)

Ne duruyoñ kele Eşe
Gel ağıyah soluh soluh
(54/8)

Yiğenleriñ baş ucuñ da
Emmi dayı ötüyorlar
(57/12)

Benim analığım batsın
Ana olan böyle öter
(144/3)

Anam yolmasıñ yüzünü
(62/7)

Anam yolma yüzleriñi
Babam doğme dizleriñi
(138/4)

Gadasın aldıgım kızlar
Ana olan böyle dizler
(184/2)

Duran dillerim yörüdü
(64/2)

Oturmuşlar sıra sıra
Hep gatarım ölüñüzü
(64-2-/3)

İleri gel bacım Eşe
İncecikten gelsiñ sesiñ
(66/2)

Gırg günde orada ağladım
Getdim Maşat da yurduña
(70--3-/10)

İsmail'in oğlu deyin
Gelen geçen dizin dizler
(73/4)

Gızlar toplandı başına
Bah onların göz yaşına
Gelinleriñ de yoruldu
Güllü ağlar tek başına
(72/12)

İşliğinen ağladım da
Pertusoğa geldi sıra
(73/5)

Baňa ver Döndü baňa ver
Ben ağlarım soluh soluh
(115/5)

Gadañ allım Selver dezze
Ağlıyalım yollu yollu
(122/5)

Şimdi Durdu Memmed gelir
Ben oynarım garşısında
(128/3)

Dil bilmezdim dayıoğlu
Sen beni eyiedin aşşılı
(73/6)

Gurban oluyum diliñe
İcik ağla da duyuyum
(89/36)

Gadañı alıyım Hallâ
Abdıllam bir dil bilmiyor
(89/27)

Dil bilmezdim dezzelerim
Emmin oğlu etdi aşık
(179/3)

Gel ağlıyah babam gızı
Düzenli çalarım sazı
(97/6)

Birikin dertli olanlar
Yalıñız gardaş ölenler
(97/7)

Hep oturun deri lolanlar
Gelin kızları olanlar
(3/3)

Gayrı umudum galmadı
Ağıdı bellesiñ kızlar
(99-2-/3)

Gağal gağal gelen gazlar
Ben söylüyüm belleñ kızlar
(144/1)

Ağlanmaz mı Gamer bacı
Oğlan anadan ayrılmış
(100-2-/2)

Ben ağlarım döne döne
(101/3)
Gel ağlıyah soluh soluh
(101/6)

O da babam deyi ağlar
(102/8)

Oturalım düzüüm düzüüm

Belik metirodan uzun

(110/6)

Yusuf çığırtırdıñ bizi

(111/1)

Birikin dertli olanlar

Yedi bebağa galanlar

(112/4)

Odanıñ gapısın örtün

Mansur Ağam ağlamasın

(113/4)

Meyram seni kor ederim

Heç demiyon sürmel'eşim

(113/5)

Bugün ölüñüzü demem

Sıra Hasan'ın sırası

(113/10)

Ben getmiyom ölüñüzü

Bugün gaynanam sıralı

(115/10)

Heç gatmam ki ölüñüzü

Bugün bu gelin sıralı

(115/19)

Ben ağlarım kese kese

(116/3)

Baňa veriñ bâlamayı

Görsediyim ağlamayı

Zat'alışgın Yalaki'eli

Ben ağladıp dinnemeyi

(117/1)

Gadanız alıyım eller

Biz ağlıyah soluk soluk

(115/1)

Acık baňa verin soluk

Ağ ciğerim bölük bölük

(115/9)

Pisiklet adam öldürmez

Aleyinden zor geliyor

(115/8)

Biz ağlıyak soluk soluk

(115/16)

Gasavet mi basdı bacım

Sen de benim gibi ağla

(76/3)

Gel yanımda otur
Söyleyim ağsığım yetir
(79/2)
Hem söyledim hem ağladım
Bu yadigar olsun benden
(85/7)
Ölenini gata gata
Benim gibi söyletmedi
(89/1)
Gız babamı gatiyim mı
(93/8)
Dur aklım başıma gelsin
Hep gatarım ölüñüzü
(97/2)
İcık duruyum Mısdafa
Soluğumu deşiriyim
(89/13)

KIZ KARDEŞ:

Biz burada sadece kız kardeşler üzerinde duracağız. Erkek kardeşlerin ağıtlarda işleniş M. Öcal Oğuz'un makalesinde işlediği gibi olup, herhangi bir farklılığı yoktur.⁷³⁶

Kızkardeş ile yas çekme arasındaki ilgi

Aha ben goydum gidiyom

Bacısı çeksın yasını

(176/4)

parçasındaki ilgi ile eş değerdedir. Yas çekme önceliği veya görevi kız kardeşe düşer, yası bacı çeker⁷³⁷ Kız kardeş, bir karında yattığı eşini kaybetmiş, kardeşi için ağlamaktadır.

Bazen öldürülen erkek kardeşinin intikamını alacak olan erkeklerle evleneceğine ve intikamcının yolunu veya cezasının bitmesini bekleyeceğine de and içerler. Eski Yunan ve Araplarda da bu tür davranışlara rastlıyoruz.

Acaba bunun "Hz. Adem ile Hz. Havva'nın çocukları çift çift doğar"ı. Bu çocuklar birbiriyle çaprazlama eş olurlardı. Böyle böyle yetmişiki ikiz meydana

⁷³⁶ M. Öcal Oğuz, Manas Destanı ve Dede Korkut Kitabında Kardeşler Arası İlişkiler, Milli Folklor, 31-32, Güz-Kış, Ankara 1996, 37-41.

⁷³⁷ Arablar arasında da yası kız kardeş çekmektedir, bkz. Huart, Arap-İslam, 36.

geldi. Bu ikizlerden Hâbil, kardeşi Kabil tarafından, (kendi ikizi, Hâbil'in ikizinden daha güzel olduğundan, kız kardeşi ile evlenebilmek için çiftçi Hâbil, çoban Kabil'i, Şeytan'ın da fitnesiyle) öldürülür. Kabil ile Hâbil arasındaki ilişki aynı karnı paylaştıkları ikizlerin durumuyla birlikte değerlendirilirse ortaya Oedipus kompleksi (Anne aşkı) gibi, erkek kardeşin kız kardeşe aşkına benzer bir şey çıkar.

Bacı-kardeş aşkı Kars'ta halk aşığı Ilgar Çiftçioğlu'ndan derlediğimiz Alihan ile Peri hikayesinde de karşımıza çıkmaktadır.⁷³⁸ Yine derlemelerimiz arasında "Şerebanı" makamında ve aynı adla anılan türküde de böylesi bir aşktan bahsedilmektedir.⁷³⁹ Bize göre Pınarbaşı - Sarız - Tomarza - Aysar ağutlarında karşımıza çıkan bacı-kardeş sevgisi, bacı'nın dünyada tek güvende kalacağı, sığınacağı, her türlü tehlikelerden korunacağı yer olarak erkek kardeşini görmesinden kaynaklanmaktadır. Belki bu anlayış ocak kavramıyla, atalar kültüyle, eş-ruh ile de ilgili olabilir.

Daha sonra Hz. Adem ile Hz. Havva'nın arası açılıp, [*(Bu çocuklar ben olmazsam senden olmaz), diye tartışmaya başladılar. En sonunda ayrı ayrı küplere döllerini bıraktılar. Hz. Havva biraz kıskançtı, gider gelir Hz. Adem'in küpünü sallardı ki çocuk olmasın. Vakit gün geldiğinde küpleri açtılar. Hz. Havva'nın küpünde bir şey yoktu. Hz. Adem'in küpünde ise yamru yamru bir erkek çocuk duruyordu. Bu çocuğun sulbü de buçuk millet olarak Çir'enciler oldu. Bunlar yeryüzündeki milletlerin ilk ataları oldu.)*] inancı bugün hâlâ yaşamaktadır.

"Bacı kardeşe bakar, kardeş de karlı dağlara" sözünü Erzurum ve Diyarbakır illerinde yaptığımız derleme faaliyetlerin de çok sık duyuyorduk.

Beyrek'in esaretinde öldü haberini aldıktan sonra en çok yas tutan, acı çeken yine Beyrek'in kızkardeşleridir. Böyle Bağlar veya Ali İzzet Bey'in hikayesi ya da Hüseyin ile Senem hikayesi Reyhani varyantında,

"Bir karında yatık gitti gelmedi".

mısraı ile bacı kardeş alakası daha iyi açıklanıyor diye de düşünebiliriz.

⁷³⁸ Kaset özel koleksiyonumuz arasında olup, "Çobanoğlu Kahvesi serisi, No 38" de kayıtlıdır.

⁷³⁹ Bu makam ve türkü özel koleksiyonlarımız arasında olup "Çobanoğlu Kahvesi serisi, No 23, 29, 38, 45, 47 ve 51." de kayıtlıdır.

Bütün bunların yanısıra bir “Bacı-kardeş aşkı” olabilir mi ? Bu soru sorulduğunda alacağımız cevaplar arasında psikologlarınki farklı olacaktır.

Ölüden bacılıh olmaz

Bacı yanar gardaşına

(24/6)

Gözüm görmüyor yaşımdan

Ben de ayrıldım eşimden.

(63/2)

Ben Tevfiğ’in bacısıyım

İşte böyl’ oldum şuvara

(7/9)

Elin evinde yatıyoh

Sahipsizliğin yüzünden

(17/2)

Ağlıyah bacım ağlıyah

Uzun gece olmaz sabah

(22/5)

Gıyma Gadir Mevlam gıyma

Gardaşım üsdüme kölge

(28/4)

Osüz anası oldum da

Sehil aş bışiriyom

(50/8)

Bacı nasıl dayanıcıñ

Gapiñdan görünür mezar

(54/6)

Baciñ yok yasıñı dutsuñ

Anam çekiyor yasıñı

(57/19)

Ne oğlan var ne de bacı

Şurada bir garip ölmüş

(58/3)

Sırtına gapıdın giymiş

Gardaşım gelir sanıyor

(68/2)

Anas’sossa bacıs’sossa

Benim gibi yanar m’ola

(70-3-/4)

Ey etmediñ babam oğlu

Baciñ eylediñ haraba

(71/2)

Çördüklü’ye habar salıñ

Gelsin babamın bacısı

(72/14)

Çördüklü'den yayan gelmiş

Ağlıyor Sultan bacısı

(72/16)

Bacıñ ağlar yolunarak

(83/1)

Aleyinden çok yarıyor

Yonus'un Hürü bacısı

(102/3)

Babam yoh diyin yerinmem

Gardaşım dalımdan dutar

(112/1)

Durna bacılığın batsın

Öleneçe böyle yanar

(114/32)

Gardaş diyi bozuluyor

Öğüt verin bacısına

(114/131)

İlacınan zor yendiler

O birtecik bacısını

(114/132)

Anca ben bilirim gardaş

Benim sana yandığımı

(120/2)

Gadañ allım Eşe dezze

Yandım gardaş dalgasından

(122/3)

Bacıñ ölsün babam oğlu

Toza toprağa garişmiş

(122/4)

Bacıñ ölsün babam oğlu

Beni belettiñ ganına

(167/16)

İçinden çılmaz acısı

Ardında çiftler bacısı

(135-2-/1)

İçimi sardı acısı

Ben gadar yanmaz bacısı

(135-2-/5)

Yalıñız daş duvar olmaz

Salam sal gardaşıñ gelsiñ

(167/30)

Gıyma Gadir Mevlam gıyma

Gardaşım üsdüme kölge

(4/2)

SAÇ:

Yaçlaya çıkmadan önce kadınlar saçlarını yıkayıp tıra ve sonra da ince ince belikler yapar. Bu pratik, uzun süre yıkanmadan kalacak olan saçların çabuk kirlenmesini önlemek içindir.

Gızları gurban ederim
Senemiñ'de elli belik

(172/5)

Türk insanının kadında aradığı güzellik vasıflarından birisi de saç uzunluğu ve gürlüğüdür. Kadın veya kızlara saçlarının güzelliğinden dolayı övgüler, methiyeler söylenilir. Aynı sebepten dolayı nazar verildiğine de inanılır. Bu yüzden saçların saklanması istenilir.

Kadınlar saçlarını beslemek için ve güzellik unsuru olarak kınalarlar. Kına vurulan saç mor renk alır. Nişanlılık devresinde de saç kına vurulmaktadır. Başa kına yakmanın halk tıbabeti ile de ilgisi vardır ki başı ağrıyan kadınlar saçlarına kına vururlar. Nezleye karşı, göz kuvvetlendirici gaye ile ve yaraları sağaltmada da kına kullanıldığı bilinmektedir.⁷⁴⁰ Mor belikli olma ile geyiklere benzeme arasında bir bağ vardır.⁷⁴¹

Yaşlı kadınlar, öte aleme hazırlık için de başlarına kına vururlar. Saçları kınalı cerazelere de gelin derler.

Ölenin saçları kesilip hatıra diye saklanmaktadır. Özel günlerde veya hatırlandıkça ya da rüyasında görmek isteyince bu saç çıkarılıp koklanmakta ve yatarken yastığın altına konulmaktadır.

Ölen erkeğin karısının belikleri çözülerek dağıtılır. Bu artık o kadının dul olduğuna parettir.⁷⁴² Bazı yerlerde dul kadının saçları kesilmektedir.⁷⁴³

Ölüm olayından elli iki gün sonra saçların döküldüğüne, etin kemikten ve turnaktan ayrıldığına inanılır.

Her öven Emiş'i över
Belik guluncunu döver

(42/1)

⁷⁴⁰ . Ayşe Sel (Demirhan) Erdemir, Kına'nın Türk Tıbbi Folklorundaki Yeri Modern Tıp Bakımından Bazı Sonuçları, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.13. Gelenek Görenek ve İnançlar, Ankara 1987, 159.

⁷⁴¹ . daha fazla bilgi için bkz. Ögel, Türk Mitolojisi I, 570-583.; Türk Mitolojisi II, 101-110, İnan, Şamanizm, 99, 106..

⁷⁴² . Dede, Batı Trakya, 116.

⁷⁴³ . İnan, Şamanizm, 196-198

Bu neğader belik deyî
Dokdur dizine vuruyor
(89/22)

Beri bah ağam beri bah
Bah bacımın beligine
(48/6)

Belik metirodan uzun
(110/4)

Beligi boyundan uzun
(144/6)

Aricelim mor beliklim
Sen seni nazardan sakın
(146/3)

Töbe tahmil edemiyom
Mor beliklim böyl'olalı
(99/1)

Mor belikli al yaralı
(99/5)

Beligi gana boyanmış
Kor'harbinden gelik gibi
(99-2-/1)

Aricelim mor beliklim
(146/3)

Anam örgümü sahlasiñ
(64-2-/1) - (64-2-/6)

Yunurken kesdim kekili
Şuña dezze dayanırımı
Eşe kekilini toplar
(101/9)

Kekilini toplanım da
Bacımınan bölüşürüm
(101/10)

Gavırmış gavır Hacı
Kekilin kesmiş getirmiş
(127/5)

Mor beligi tutam tutam
(52/7)

Anam örgümü sahlasiñ
Añşa kesme beligimi
(64-2-/6)

Soldu da döküldü m'ola
Tahsin'imiñ mor kekili
(114/106)

AK ve AKLIK:

Eski Türk inançlarında cennet yerine “ak” kelimesi kullanılmaktadır. *Ak* yer iyi ruhların yaşadığı yerdir.⁷⁴⁴ Bunun zıttı olarak da yedi veya dokuz kat karanlıklar alemi vardır.⁷⁴⁵ **Ak meral** ise bir deniz ilahesidir.⁷⁴⁶ Bir **Oğuz** beyi bu geyiği vurduğu için cezalandırılmıştır.⁷⁴⁷ Türk mitolojisinde ak vasfı olan pek çok kutsal varlık vardır. **Ak ana, tavşan, kurt, şaman, sürü, demirci, kaplumbağa, kemik, at, sakallı ihtiyar, aklılar, koyun, bulut, çadır, dağ, ata, bayrak, buda, deniz** vb.gibi. **Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar** ağıtlarında da **ak** kelimesinin bu manada kullanıldığını görmekteyiz.

Süzün ağ merelim süzün

Belği boyundan uzun

(144/6)

Ağ Salif'im yat dizime

(165/1)

Ağ odada camlı pece

(165/2)

Ağ Sultan'ım hilal kaşlı

(30/1)

Ağ gövde mi etdiñ haşat

(30/4)

Ağ eli ternik dohuyor

(30/7)

Ağ odamız viran oluk

(38/3)

Şu benim ağbeğam da

(39/1)

Ağ Maşat'ın yazıları

(40/5)

Nenni ağ Emiş'im nenni

(42/2)

Getme ağ Cenned'im getme

(48/7)

Ağ odañ da öleñidi

(75/4)

Çıkmaz vezirin gelini

Ağ ördürür belğini

(78/5)

⁷⁴⁴ Radloff, *Sibiryadan*., 8.

⁷⁴⁵ Radloff, *Sibiryadan*., 5.

⁷⁴⁶ Ögel, *Mitoloji I*, 550.

⁷⁴⁷ Ögel, *Mitoloji I*, 555.

Ağ beşikde ala çarşaf
(81/4)
Ağ suframız yazılmamı
(87/5)
Ağ bebağañ dillenişin
(97/13)
Gülizar'ım gülük gibi
Ağ bilekler ilik gibi
(99-2-/1)
Ağ gelinler giydi gara
(114/113)
İki tane gardaş verdim
Ağ nişanı yok saçında
(120/5)

TABU :

Anadolu'nun pek çok yerinde tabu-totem olarak bilinen kelimeler vardır ve bunlar “*ayıp-günah-saygı*” ön bilgileri verilerek muhafaza edilirler. Söz gelim bir kadını kocası adı ile çağırılmaz.⁷⁴⁸ Kadın da kocasını ismiyle anmaz.⁷⁴⁹

Domuz kelimesi kullanılmamaya veya hınzır, pishayvan, adıkötü gibi başka adlarla söylenilir.

Mezarlar el ile işaret edilerek gösterilmez. Sabah ve akşam örümcek ağları alınmaz, tavşan eti yenmez, ateşe su dökülmez ve bazı yırtıcı kuş adları adıyla anılmaz vs. Devam eden bu inançların totem veya tabu kelimelerin kullanılmamasına ağıtlar da da rastlıyoruz.⁷⁵⁰

Baykuş ismi sadece kuş diye belirtilmektedir. Her ne kadar **Bayat** boyunun ongunu olarak gösterilse de (ki Bayat boyunun ongunu Atmaca Baykuş'tur⁷⁵¹).

⁷⁴⁸ . Turgut Akpınar, Dünyada ve Türklerde Ağza Alınması Yasak (Tabu) Kelimeler, Folklor ve Etnoğrafya Araştırmaları 1985, İstanbul 1985, 16.

⁷⁴⁹ . İnan, Makaleler ve İncelemeler I, 359-360, “*Kayınbabası veya kocasının akrabasından birinin adı Mehmet olursa genç kadın kelimeci şahadeti okurken bile ‘Lâilüheillallah beybaham adlı resulullah’ diyor.*”; Kişi adlarının tabu olmasıyla ilgili olarak bkz. Saadet Çağatay, Türklerde Batıl İnançlar Arasında Tabu, I. Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara 1974, 367-372.

⁷⁵⁰ . daha fazla bilgi için bkz. Ögel, Abdülkadir İnan, Türk Kültürü, LXXI, 1968, 363-365, Freud, Dinin Kökeni, 53-164, İnan, Makaleler., 359-361, Akpınar, Tabu kelimeler., 13-27.

⁷⁵¹ . Ögel, Türk Mitolojisi I, 357-358.

Baykuş, sadece Türklerde değil pek çok millette uğursuzluk getirdiğine inanılan bir kuştur.⁷⁵²

Kadın ölen kocasını: “vezir, eşim, sürmeli eşim, gadasını aldığım, kendi” vb. gibi kelime ve benzetmelerle; kızlar ölen kardeşlerini, “Babam oğlu, anam oğlu, gardaş, ağabey, ede” kelimeleri ile; çocuklar da baba veya annelerini ismen değil de baba veya anne kelimeleri ile anıyorlar

Kız yeter gidek taşıyak
Mezerine gonan guşa
(76/7)

Gurban oluyum oluyum
Mezar gendinin yapısı
(114/52)

* Yahışma mı sürmel'eşim
Ardında galsa beşşigin⁷⁵³
(80/3)

Ha gelmezseñ gelme vezir
Şükür gelini de aldım
(70-3-/6)

Tez gelesin babam oğlu
Gapiyın garı eridi
(139/1)

Bekar anam oğlu beker
Oğlu yoh da beni yahar
(32/9)

EVLİLİK:

Bu geçiş döneminin başlangıcı kız istemeyle olur. Buna “*düğün gitme*” denilir.

Akraba evliliği revaçtadır.

Kız istemeye giden aile beraberlerinde, sırtı yeşile boyalı bir koç götürürler. Kıza dünür gidip almaya “*kız bitirmek*” denmektedir. Taraflar anlaşmaya vardıklarında oğlan tarafı bu koçu keserek ziyafet verir.

Evlilik için düğün yapmaya “*Düğün kur-*” deyimini kullanılır.

Düğün günü “*ohuntu (okuntu)sal-*” deyimiyile adlandırılan davet edilenlerin aileye yakınlıklarına veya toplum içerisindeki sosyal konumlarına

⁷⁵² L. Sami Akalın, *Türk Folklorunda Kuşlar*, Ankara 1993, 77-80.

⁷⁵³ Çocuk anlamına kullanılmaktadır.

uygun birer hediye-gönderilerek (*bazen bir şeker, bazen bir kumaş parçası veya dokuma-örme-işleme giysi ile*) ilan edilir.

Düğünde “*özne*” adı verilen damada ve geline kına yakılır.

Düğün bayrak kaldırmak veya dikmek adı verilen olayla başlar. Al bayrak oğlan evine dikhilir. Bayrağı diken silah sıkarak düğünü başlatır. Bayrağın bağlandığı direğin tepesine ayva veya elma sokulur.

Köy aşırı yerlere “*gelinci*” gönderilir. Düğün için özellikle güz ayları seçilir. Bu aylarda tarlada ürün kaldırılmış, yayladaki hayvanlardan satılacak olanlar satılmış, kışlık tedarik görülmüş sıra evdeki bekar oğlan veya kızı evlendirmeye gelmiştir.

Gelin edilecek kızları tanıma fırsatı için düğünler eşi bulunmaz bir mekandır. Oğlan anaları düğünlerde evlilik çağı gelmiş kızları görme fırsatı bulduğu gibi, kızlar da kendilerini beğendirme yarışına girerler. Kızın evlenmesine “*gişi (kişi) ye varma*” denir.

Evlilik işlerinde bir tanıdık yardımcı olur. Bu yardımcı, arabuluculuğu Allah rızası için, akrabalık adına yapsa da yeni kurulacak olan ailede doğabilecek huzursuzluklardan doğrudan doğruya “*sehep*” diye adlandırılarak sorumlu tutulur.

Oğlan tarafı düğün için yemek hazırlar. Gelin eve indirildiğinde saçları saçılır. Gelinin çeyiz sandığı vardır. Kız evecek aileler çeyiz hazırlarlar. Bu çeyiz eşyalarının hazırlanılmasına “*düğün kayırı*” adı verilmektedir. Taraflar geline ve damada ayrı ayrı takılar takar. Altın takmak en makbul takıdır.

Yaşlı olmayan ailelerin haricinde davul-zurna çalınmayan düğün olmaz. Düğünde çeşitli oyunlar oynanır. Bu oyunların başında abdalların çaldığı davul zurna eşliğinde halay gelir. Ata sporu sayılan güreş, ve cirit de düğünlerdeki yerlerini alır. Düğünde oğlana ailenin yaşlısı veya büyüğü fes giydirmektedir. Damadın elbisesi o gün için özel olarak diktirilir. Buna damatlık elbise de denir. Oğlanın yuvasını kurması için ev eşyası alınır. Genellikle bu eşyalar tamamlanmadan düğün yapılmaz. Damada düğün hediyesi olarak, kız tarafınca yorgan-döşek hazırlanır.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarlarının ağıtlarında yüzyıllarca öncesine ait töre ve törenler tüm canlılığıyla yaşatılmaktadır.

Yas süresi içerisinde düğün, nişan gibi eğlenceli toplantıları terketmek çok eski bir Türk geleneğidir⁷⁵⁴. Yas sürəsi bittikten bir sonra da akraba ve komşular bu gibi konularda yasal eve giderek aile reisinden izin isterler. Yakın akraba genellikle iki bayram geçmeden böyle bir eğlenceli toplantı yapamaz. Hasibe Karakaya'dan derlediğimiz ölen amcasıoğlu için yaktığı ağıtta bu durumu görebiliyoruz:

İzin ver emmim gelini
Bayrağımı dikiciyim
(69/2)
Gardaşdan izin almış da
Osman bayrah galdırıcı
(120/7)

mısralarında istenilen izin bu tür bir izindir. **Hasibe Karakaya** *Almanya*'dan gelmiş, oğlunu evermek üzeredir. Bayrak dikmek ile kastedilen düğünü başlatmaktır. Ailede yas olduğu için izin istenilmektedir.

Kan davalarında ölenin akrabalarından biri öldüren tarafta gelin olursa bütün sıkıntı o gelinin üstündedir. Bir yerde ocağı, bir yerde akrabası. Artık o gelin iki arada kalmıştır.

Çördüklü'den düğür gelmiş
Sahın gızım nazar değer
(42/1)
İşte düğür gediciyim
Arzettiğin bibin geldi
(159/2)
Biz nişana gediciyik
Yaşıl aşlañ şışağa
(159/4)
Havaslandı kız bitirdi
Eller getirdi gelini
(70-3-/3)
Bacımdan bir gız bitirdim
Gelinçisi varıcıym
(102/6)

⁷⁵⁴ Eberhard, Çin'in Şimal Komşuları, 86.

Havaslanmış gız bitirmiş
Vurulduñ mu yapısına
(64-2-/2)

Beğan birini bitirrim
Birikmiş emmiñ gızları
(159/6)

Yazın davar yiyiciyik
Bacısı dahıcı beşlik
(63/7)

Davar kesdi yarı galdı
Hele feleğin gasdına
(70-4-/5)

Musdafa ma düğün gurdum
Şu vezirin inadına
(70-4-/5)

Ohuntu mu geldiñ baña
Almam seni gannı gömlek
(46/2)

Ben dezzeyim kul olduğum
Özne gımañ eziciyim
(143/6)

Yernik giden güccük bacım
Özne gınasın yakmadı
(64/4)

Geline vurmadıñ gına
(105/3)

Ben buña gına vurmadım
Haktan vurulmuş gınası
(47/7)

Gapiya bayrah dikip de
(105/3)

İki galdırñ bayrağı
Çifte donatñ tülüyü
(1/3)

Gapiya bayrah dikildi
Dibiñe kesmelik goyun
(167-2-/3)

Ergene dikdik de bayrak
(160/3)

Kapiya diktirmem bayrak
(106/1)

Gardaşa bayrak kaldırdım
(124/6)

Osman bayrah galdırıcı
(120/7)

Musdaf ya bayrah galdırdıh
(120/3)

Gapıda dikili bayrah
Tüfek öter seyrek seyrek
(46/2)

Gapıya bayrah dikmedim
Başına ayva sohmağım
(159/5)

Gapıya bayrak dikmedim
Ortasına al dikerek
Oğlumu özne dikmadım
Galle mis yağı dökerek
(10/6)

Biz de size geliyorduk
Gelincimiz döndü geri
(1/2)

Bilatrın sal gardaşım
Duğün ediciyim güzün
(25/2)

Güzün nişan talıcıyih
Altın getirin mi bize
(167/15)

Gadañ allım emmim gızı
Güzün düğün ediciyim
(21/4)

Duluğuna köşe dakdım
Beligine iğde dikdim
Donatdım düğüne saldım
Gendi yörüdü ben bakdım
(42/3)

Anama tembeh edin de
Gayrı düğün dânemisiñ
(113/4)

Döndü gız gişiye varma
(95/2)

Sağ yanıma dönemiyom
Kitli Meleğ'an kapısı
Sebebe beddua vermem
O da babamın Apı'sı
(146/5)

Bayrahdarı çağarıp da
Elim çomçalı çımadım
(159/5)

Al'Ağam düğün etdi de
Nur'Ağam atıyor para
(113/8)

Gızıñ gelin eder de

Ben alırım sandığımı

(120/2)

Suriye`den gayıt gördüm

Gayrı onu satıyorum

(99/7)

Suriye`den gayıt gordüm

Davılı goygun döğdürsün

(99/6)

Filiz`i gelin edici

Düğün gayıtı gördü mü

(102/5)

Oğluma düğün edersem

Gardaşım altın dahıcı

(54/10)

Böylemi etdiñ gelini

Han`ayaklı hanı şerit

(64-2-/4)

Boğazında beşliğini

(132-2-/9)

Apısına gız bitirmiş

Gazi düzdürür fesine

(158/10)

Elin avcuna geçeni

Yaşar`a altın ediyor

(115/22)

Gavilimiz böyle miydi

Altın alıcı gızına

(94/5)

Hayrı gelmemişse eve

Gendisir-dahar burmayı

(77/3)

Şerefli babamın oğlu

Geline dövdürür gazi

(126/6)

Davılsız bayrah mı olur

Davılsız bayrah dikmişler

(63/8)

Çift davılla düğün etdim

Bahıñ Allahıñ işine

(106/6)

Davılı goygun döğdürsün

(99/6)

Gadasın aldığım Gülay

Davıllu gelin endirmeñ

Ođluñız oğrun everiñ
Bildirmeñ bacım bildirmeñ
(99/12)

Hacım halaya çıkıyor
Havasını dönder abdal
(143/7)

Gardaşım haleý çekiyor
Sarı tesbeh şingır şingır
(18/4)

Düğünlerde halay çeker
Dezzemin Ördek Nuru'su
(55/4)

Musdaf'ya bayrah galdırdıñ
Hamdi Şevik oynar oyun
(120/3)

Gapiya dikdirmem bayrak
Halay çeker seyrek seyrek
(106/11)

Çıhsıñ oyunun başına
(101/8)

Haleyiñ başına durur
Sallar ipek mendilini
(96/4)

Düğünlerde güleş tutar
Maşallah oğlum maşallah
(59/4)

Düğünlerde güleş tutar
Şu Biber'iñ oğlu Aslan
(60/1)

Ehmet bir bayrak galdırmış
Çerkezli oynuyor cirit
(64-2-/4)

Ergene dikdik de bayrah
Uşahlar oynasıñ deynek
(160/3)

Halıd'ı özne goyurdum
Ebesi géydirdsin fesin
(66/2)

Özne asbabın kestirdim
(159/1)

Bir gelin yetiremedim
Dah' oğlumun çoh asığı
(128/11)

Şu da ergen şu da ergen
Dökmedim öznelik yorgan
(9/6)

Gelin mi gediciñ gızım
Ağ eli ternik dohuyor
(30/7)

Gızımı alır giderim
Bulur bundan iyisini
Vermezseñiz gen'alırım
İsmatladım dayısını
(52/1)

Nolur keçik düşmeyinen
Seyit buna vurmuş şaplak
(51/2)

El yerine gelin alır
Utan ördek gızım utan
(52/7)

Utanmayım deyim gayrı
Golüm sallamadı beşik
(65/6)

Hatça gözleriñ kör ola
Halla çıkarır gızını
(67/1)

Gelin etmedi gızını
(72/2)

Buna bir gelin olup da
Eline vurmadım gına
(115/6)

Eve gelin getirmedi
Annı gazi parıyarak
(118/5)

Şimdi gelin Añşam gelir
Garâ zilif ağ duluklu
(121/3)

Ne mutlu seniñ canıña
Sen gızıñı ettiñ gelin
(123/3)

Hürüyü gelin ederken
Yüzüne bürüme pullu
(122/5)

Eğer geliniñ çıharsa
Var çatla da öl diyollar
(133/2)

Benim analığım batsıñ
Bir gün gelmedim ki geze
(144/2)

Gelin görünme gözüme
Memmed yeni öldü sandım
(145/5)

Yılılası goca gonak
Aldım gidiyom yesiri
(146/6)

Öldüğünü bilinceğaz
Gızı bize getirdiler
(159/3)

Şu gelin yadırgı amma
Şu gelin emmisi gızı
(170/3)

Ayağı gudümsüz geldi
Çağırın gelin Hatça'yı
(173/1)

Utaniyom Şerf anamdan
Gurban ollum hepinize
Gardaşlarım evde yohdur
Dolan da gel gapımıza
(176/2)

Örtün odanın kapısın
Kimse duymasın sesimi
(176/4)

Duyallarsa öldürürler
Gısa kesiyim sözümü
(179/2)

Ev seninse emek benim
Yazın gızıma giderim
(86/5)

CAMIZ:

Çift koşum ve yük taşımada kullanılan camızların özellikle **Karayurt** ve civarı köylerinde, sulak olan, **Sarız** Suyu'nun geçtiği yerlerde beslendiği görülmektedir. Camız veya manda beslemek zenginlik alametidir. Bölgede kağniya manda koşuyorlar. Manda bu yüzden fazla miktarda besleniyor. Bazen camız doğuşu de düzenleniyormuş. Bu doğuşlerde galip çıkan camızlar ünleniyormuş. Hatta "*benim camızım yenildi*" diye camızını satanlar veya kesenler bile varmış. *Pehliyan, Tosga, Gara, Yamrı, Yaprı, Selvi* ünvanlar verilen camızlardan bahsediliyor. Camızı kızıştırmak için *Maraş biberi* dahi veriliyormuş. Bu acı biberden yiyen camızın gözleri kızarırmış. Bazen camızlar yenişemez veya birbirini alt edemezmiş. O zaman camızları ayırmak için aralarına boyunduruk atarlarmış. İşte bu doğuşken veya deli camızlar bazen insanlara da saldırmış.

İnsanlara saldırma ihtimali olan camızların boynuzlarının ucu delinip küçük zillerden takılmış ki saldırdığında insanları gafil avlamasın veya insanlar dikkat etsin.

Evimiz yaylıya göçer
Sarı tosun gara camız
(70/6)
Vezir eşim goşmaz mıydı
Sarı tosun gara camız
(70-3-/11)
Gend'ardından zavırlar da
Camız élvanınman çeker
(28/5) - (4/3)
Neçe şurdan gağn'endirdi
Camız tohuşu tohuşu
(4/3) - (28/3)
Camız almış gökçe vurmuş
Sen seni nazardan sakın
(15/2)
Künde bir müşteri gelir
Boynuzu tohalı camız
(80/5)
Suyuñ içinde yatıyor
Zannetdim camız boduğu
(109/2)
Añşa kime goşturucuñ
Annı büyük camızları
(117/5)

AT:

Avşarlar arasında at sevgisi ve at kültürü, yetiştiriciliği yaygındır. Bu çok eski bir gelenektir. At ile yiğit birlikte anılır. En eski metinlerde de bu birlikteliği görmekteyiz.⁷⁵⁵ **Pınarbaşı, Sarız** yaylaları çok eskiden beri bir at yetiştirme merkezidir. Bölgede yetiştirilen cins atlar ordunun ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Bölge **Osmanlı İmparatorluğu** ve **Türkiye Cumhuriyeti**'nin bir at ambarı olarak kullanılmaktaydı.

⁷⁵⁵ . Orkun, Eski Türk Yazıtları, 44-45.

Atlar renkleriyle değil, donlarıyla belirtilir.⁷⁵⁶ *Al, yağız, kır, doru atların yanında benlikır, alapaça, kaşga, üveyik kır, peçeli, alayağız ve demirkır* olarak da at donları kullanılmaktadır.

Gardaş Torun'dan geliyor
Altında üveyik gırı⁷⁵⁷

(5-2-/4)

Seni şadalağa salmam
Gurbanlar olduğum doru
(14'1)

Dorusun içeri çekin
Yeminiñ vahdı geçiyor
(14/4)

Ember emmim geliyor mu
Altınd'atı hangır hangır
(18/4)

İsmail emmim gelmedi
Bindiği atlar bükülür
(18/9)

İrahvan ata bindirir
(21/2)

Doruya keçe döktürür
Üsdü sarı sırmayınan
(33/3)

Çavuşuñ oğlu Musdafa
Çek atını eyle tumar
(37/3)

Atının guyrugu düğlü
(38/7)

Yağız gözümü alıyor
Şükür Öggeşim biniyor
(39/3)

İşde geldim goca yurtlar
Bağlanırdı erkek atlar
(39/4)

Yağızı burda görüşün
Gözüm çadırı aradı
(39/7)

Biner atıñ taylağına
(40/4)

⁷⁵⁶ . Daha fazla bilgi için bkz. Ali Abbas Çınar, *Türklerde At ve Atçılık*, Ankara 1993, 25-27. ve 49-54.; Hayri Başbuğ, *Aşiretlerimizde At Kültürü*, İstanbul 1986, 13.; Selahattin Batu, *Türk Atları ve At Yetiştirme Bilgisi*, Ankara 1938, 52-54.

⁷⁵⁷ . bkz. sözlük kısmı.

Al at nenni gır at nenni

(46/1)

Ember ağam duyduyusa

Atı gor da yayan gelir

(48/1)

İçerde bağılı dorusu

(55/4)

Göğ Güççüğüñ oğlu Gara

Atıñı galdırm`ahıra

(56/4)

Gısrak Höccüm`e emanat

Acı kışniyor derede

(57/7)

Gısrak acı kışniyor

(57/8)

Dor`at kışner acı acı

(183/4)

Ahırda kışner dorusu

(185/5)

Helevık`den bir at almış

Ellemeñ de o da ölsün

Dizginin başına atıñ

Dolansıñ mezere bulsun

(63/3)

İçerde yatar dorusu

(65/9)

Eşim Gayseri`den gelmiş

Omar dor`atı gezdirir

(78/1)

Gemi direkte dahılı

Al atıñ sahibi hamı

Selam söyleñ Sanc`oğluna

Al at çifte yerdi yemi

(79/3)

Efendi`niñ al atını

Çekiñ Yalak pazarına

(80/6)

Göğ girat da çuha donnu

(87/4)

Gapiya bağladım atı

(88/2)

Biriñ golorduıya satdım

Birini çekdim bazara

(88/4)

Gırat örkünden boşanmış
Gét hayırsız dutmam diyor
(88/3)

Gara habe gara hâbe
Ne güzel yakışmış ata
(91/2)

Gadañ alıym Hüssün
Çekiñ de gırına binsiñ
(91/4)

Ne güzel binerdi ata
Atına gurban oluyum
(91/6)

Ağam garşıdan gelince
Parlar dorunun sekili
(93/2)

• Sekil atı hangır hangır
(93/8)

Beş yaşından beri biner
Mahmut da düşer mi atdan
(121/1)

Al yaralı kibar oğlım
Atına etdirir talim
(123/3)

Altında gırı sekerek
(126/1)

Gırını çekin dışarı
Bindirmiyor ne haşeri
(131/4)

Gapıda dorusu gemli
(132/3)

Sehilden mi geldiñ gardaş
Çoban atını gezdirir
(132/4)

Atı nalbantta nallanır
(132-2-/4)

Dorusu keklik sekişlim
(149/3)

Dorusu geldi Hacıñ'dan
(149/4)

• Toza bağlanır dorusu
(151/3)

Gardaş garşıdan gelir
Altında üveyik gırı
(151/2)

Bin yağıza sür dölağa
(158/3)

Dorusu eve girmiyor
Yem yemez de yeri dişler
(158/5)

Altında atı haşeri
(160/5)

Selamlar gardaşım atı
Hemi sağa hemi sola
(166/1)

Gardaşım muyenden gelmiş
Uşah atın gezdiriyor
Gır sahabi Gır Ehmed'im
Kelle şeker ezdiriyor
(166/2)

Atını gondurur goruya
Sekmen dikdirir Hürü'ye
(166/3)

Ata biner de sektirir
Atına talim ettirir
(166/4)

Küheylan atlara biner
Diyollar ki ordu başı
(167/11)

Atını gapıya çekin
Ağam gedici gedici
(167/3)

Gardaşım bir ata biner
At galdırır yelkeyi
(167/11)

Gardaş altın arab atlı
(167/19)

Gırat gelmiş eşiniyor
Üsdünde yokki gardaşım
(168/4)

Gırat gelir gırpa gırpa
(174/4)

Atının gıyruğu düğlü
(178/8)

Gadan'allım doru atlı
(178/6)

Sal getiren al gısrak
Gelir nalına basarak
(180/3)

Çifçelerim at goşturur
Battal'ınan yılşarak
(180/3)

Yusuf alı şişirmesiñ
(1/1)
Alı gapıda eşinir
(1/4)

KUŞ:

Hemen bütün dünya edebiyatında kuşların ayrı bir yeri vardır. Türk edebiyatında kuşlar vasıflarına, inanç motiflerine göre değerlendirilmektedir.⁷⁵⁸ 24 Oğuz boyundan her birinin ongunu bir yırtıcı kuştur.

Kuşlar dini kitaplarda da kullanılmaktadır. Mitoloji ile ilgili eserlerde kuşlara ayrı bir bölüm açılmakta, malzemeler içerisine kuşlarla ilgili düşüncelere yer verilmektedir.⁷⁵⁹

En eski yazılı kaynaklarda ve edebi eserlerde de kuş adlarına rastlıyoruz.⁷⁶⁰ *Ortaçağ'da* saz şairleri kuşlara ait hikayeler meydana getirerek bunu elit çevreye sevdirmişti.⁷⁶¹ Thompson'un "Index"inde 42 çeşit kuş adı geçmektedir.⁷⁶²

Eski Türk inancında, kişi öldükten sonra ruhu, kuş şekline giriyordu.⁷⁶³

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar ağıtlarında kuşlar: haberci, uğursuz, kutsal, güzellik, yırtıcılık, korunmaya muhtaç vasıflarıyla sembol, remiz, benzetme ve inanç boyutlarında kullanılmaktadır.

Kuş olup üsdüñde dönsem
Sen teneşire çıhınca
(12/3)
Sarı Hamdi tor şahanım
(29/4)
Gızlar göresim geldi
Gövel Ördek yürüyüşlü
(30/1)
Utan ördek gızım utan
(52/7)

⁷⁵⁸ Akalın, *Türk Folklorunda Kuşlar*, Ankara 1993, 39-70, 71-128, 147-148.

⁷⁵⁹ Daha fazla bilgi için bkz.: Ögel, *Mitoloji I*, 355-371, 492, 585-595.; *Mitoloji II*, 127-144, 547-560.; Donald A. Mackenzie, *Çin ve Japon Mitolojisi*, Çev.: Koray Akten, Ankara 1996, 65-72.; J. Campbell, *İlkel Mitoloji*, Çev.: Kudret Emiroğlu, Ankara 1995, 229-280.; A. Marriot-C.K. Rachlin, *Kızılderili Mitolojisi*, Çev.: Ünsal Özünlü, 35, 179-182, 261-264, 279-284.; Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İstanbul 1970, 122-129.

⁷⁶⁰ Talat Sait Halman, *Eski Uygarlıkların Şiirleri*, İstanbul 1974, 48, 51, 54, 55, vd..

⁷⁶¹ M. Leach, *Standart Dictionary*, C.I, New York 1949, 61.

⁷⁶² Akalın, *Kuşlar*, 12.

⁷⁶³ Laszlo Rasonyi, *Tarihte Türklük*, Ankara 1988, 28.

İşirkena köye vardık
Bütün guşlar acı öter
(57/3)
Bülbül figan eder gülde
Satarım methiñi dilde
(31/6)
Yarablar diğner böyle
Guş da öter gelir dile
(60/8)
Bir guş olsam uçsam idi
Ercives'ı geçsem idi
(62/3)
Şu Dede'den bir guş uçtu
Vardı öze gondu m'ola
(41/1)
Şimdi yeri viran oldu
Yerlerinde guggu öter
(82/3)
Bayguş gonar mezerine
(80/6)
Başında ötüşmen diyi
El aman etdim guşlara
(145/3)
Gız Yeter gidek daşlyak
Mezerine gonan guşa
(/)
Guzgunlar dönüyor leşe
(129/4)
Güvercinler konar burca
(132-2-/3)
Kımalı keklik elinde
(135/5)
Gulperi evde mi diyin
Habar almış uçan guştan
(152/1)
Göğ yüzünde uçan kuşlar
Felek bildiğini işler
(165/7)
Guşlar civil civil öter
(167/12)
Eviñe guşlar tünedi
(171/4)
Guşlar indi çığlıgıma
(171/8)
Gağal gağal gelen gazlar
(144/1)

İğhyarak gelen gazlar
Anası Gülzarı düzler
(99-2-/3)

GEYİK:

Ak ve **Aklar** ile ilgili bölümde geyiklerden bahsetmiştik. Güzelliği ve kokusuyla tanına bu hayvan Türklerde kutsal sayılıyordu. Bazı halk anlatılarında geyik ayının iyi olmadığı, geyik kovalamanın uğursuzluk getirileceği de söylenmektedir.⁷⁶⁴ Bu hayvanla ilgili olarak bazı evliya menkabeleri de mevcuttur.⁷⁶⁵

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar ağtalarında karşılaşılan **ak meral**'in doğrudan doğruya Türk mitolojisi ile ilgisi vardır.⁷⁶⁶ Bu geyik deniz ilahesiydi ve onun ölümüne sebep olan cezalandırılmıştı.⁷⁶⁷ *Fin-U'gor* kavimlerinin de ataları geyik idi.⁷⁶⁸ Çinlilerde de geyik ile ilgili inançlar vardır ancak Çinlilerdeki geyiğin fonksiyonu kötüdür.⁷⁶⁹

Anlatım esasına dayalı halk edebiyatı ürünlerinde rastladığımız "*mitolojik geyik*"lere, **Ziya Gökalp**'in eserlerinde de buluyoruz.⁷⁷⁰

Süzün ağ merelim süzün
Beliği boyundan uzun
(144/6)

Hökeççe'nin gündün yüzü
Hep oralar ceren izi
(150/2)

İki dene gelin çıldı
Al gınalı geyik gibi
(175/5)

Binerler sığın avına
(40//1)

⁷⁶⁴ . Altınkaynak, *Halk Hikayeleri*, 190.

⁷⁶⁵ . Ögel, *Mitoloji I*, 29.

⁷⁶⁶ . Ögel, *Mitoloji I*, 569,583.

⁷⁶⁷ . Eberhard, *Çinin Şimal Komşuları*, 86.; Ögel, *Türk Mitolojisi I*, 573

⁷⁶⁸ . Ögel, *Mitoloji*, 577.

⁷⁶⁹ . Ögel, *Türk Mitolojisi I*, 573

⁷⁷⁰ . Fevziye Abdullah Tansel, *Ziya Gökalp Külliyyatı I: Şiirler ve Halk Masalları*, Ankara 1977, 51, 53

KURT:

Göcebe, hayvancı kavimlerin en çok takdir ettiği, hayran olduğu, saygı duyduğu⁷⁷¹ ve bu yüzden kutsallık verdiği⁷⁷² hayvan kurttur. Türkler düşmanlarını koyuna, kendilerini kurta benzetirlerdi.⁷⁷³ Dede Korkut kahramanları da kurda benzetilmekteydi.⁷⁷⁴

Emmilerimin içinde
Bu hepinden bozgurdudu
(68/9)

Ötekiler dura dursun
Avşar Goca Bozgurd'udu
(166/8)

Gar gahıp da sel sökünce
Musdafa'mı yemeñ gurtlar
(143/3)

Sarıçek de gurt mu daldı
Gardaşıyñ goyununa
(18/5)

DEVE:

Pınarbaşı, Sarız, Toharza Avşarları tam yerleşik hayata yakın zamanda geçmiştir. Yaylak kışlak arasında geçen bir hayat süren Avşarlar için deve, taşımacılıkta kullanılan en uygun hayvandı. Deve yetiştiriciliği ile ilgili geniş bir kültür halen yaşasa da artık araştırma sahamızda deve yetiştirilmemektedir.

Ağıtlarda deveyi taşımacılıkta kullanıma özelliğinin yanında, gücü, kuvveti ve heybeti ile ağıtlarda bulabiliyoruz.

Deve gelir gater gater
Yuların üsdüne atar
(126/4)

Gabaktepe köklü möklü
Kervan geçer şerit yüklü
(150/3)

Çan daktırır babam oğlu
Dizi büyük daylağına
(40/4)

⁷⁷¹ Kaplan, Tıp Tahlilleri, 17.

⁷⁷² Ögel, Mitolojisi, 40-57; Mitoloji II., Ankara 1995, 124.

⁷⁷³ Orkun, Eski Türk Yazıtları, 35.

⁷⁷⁴ Ergin, Dede Korkut, 202.

Topuzun göçü geliyor
Girgin maya tor daylaklı

(150/3)

Dizlek çanı çalıyor
Geliyor tülü mayası

(16/3)

Yükü gumaş dengi haral
Yorgun gelmiş tülüleri

(150/6)

Topuz'un göçü geliyor
Oynaşiyor bodukları

(40/2)

Emmimiñ goca tülüsü
(88/6)

Yükü haral dengi atlas
Yorgun gelir tülüleri

(40/5)

AV:

Bu konu için Mehmet Kaplan'ın "*Sürü, av, akın: Bu üç kelime hem göçebe toplumunu, hem de bu toplumun ideal tipini karakterize eder.*"⁷⁷⁵ cümlesinden öte birşey söylenmese gerektir. **Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarları** ava meraklıdır. Bu onlar için bir yaşam biçimidir. Çoğu zaman spor niyetiyle yapılan avcılık ile (özellikle dağ keçisi) ilgili hikayeler de derleme imkanı bulduk.

Binerler sığın avına

(40/1)

Ağ Maşat'ın kelileri

Av ediyor delileri

(150/6)

Av avlıyor delileri

(40/5)

Dereelerde olur yavşan

Uşahlar getirir davşan

(63/10)

Nice sende av eyledik

Yıhlısı yüce dağlar

(106/3)

Ava çıhdın çifteyinen

Gıdılır mi haftayınan

(135/1)

⁷⁷⁵ . Kaplan, Araştırmalar I. 14.

YAYLA - YAYLACILIK ve HAYVANCILIK:

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarları arasında çok geniş bir yayla ve yaylacılık kültürünün ve sevgisinin olması son derece normaldir. Bu bir zamanlar onlar için bir hayat tarzıydı

Göçer hayvancılık, daha çok tarıma elverişsiz topraklarda, üstün besleme değerinde olan çeşitli otlak bitkilerinin doğal olarak yetiştiği yerlerde, özellikle yüksek dağ etekleriyle, dağlar üzerindeki yaylalarda gerçekleşen bir hayvancılık faaliyetidir.⁷⁷⁶ **Avşarlar** yakın zamana kadar bu hayat tarzına uygun yaşıyorlardı

Avşarların yakın zamanda tam yerleşik hayata geçtiğini söylemiştik. Bazı köylerde yaylacılık devam ettirilse de bu uygulama genele ait değildir. Geçmiş yıllarda **Avşarlar** için yayla demek hayatın gerçeği, yaşamının temel sebeplerinden biri demektir. Bölgede çıkan çatışmaların, kan davalarının ve uzayıp giden mahkemelerin temelinde de yayla ve mera kavgaları yatmakta veya buraya bağlanmaktadır.

Adına "**Aydınlı**" denilen yörükler **Avşarlara** ait yaylaları kiralarak burada göçer hayvancılık yapmaktadırlar.

Bu yıl yayla yaylatmam ki
(8/3)

Gızılören ne şen göçer
Ortada gardaşım şaşar
Beşiğini bağla gardaş
Çocuklar gağnıdan düşer
(17/1)

Gızılören ne şen göçer
Sığır meleş meleş
(18/8)

Yaylayı camı isdemiş
Köt' oluh'dan dönmüş geri
(24/3)

Sabanan yaylıya göçek
Anasız gidilmez yurda
(26/7)

Göçgünü suydan geliyor
Elleri çemrek bilekden
(30/3)

⁷⁷⁶ Kutlu, Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık, Ankara 1987, 32.

Eller yaylıya göçerken
Güzlüğe çekdim göçümü
(30/6)

Gara geçimiz yellenir
Boz göyunumuz bellenir
(32/5)

Esgi günü bildiñiz mi
Gırh geçimiz ikiz guzlar
(32/4)

Maşat derler serin yayla
Avşar gondu yurt eyledi
(32/7)

Goğ guşaklı mor sümbüllü
Almalı yurlara gonar
(32/8)

Esgi günü bildiñiz mi
Beş gazan südü sağılır
(32/11)

Gınık da davarı döller
Yaylıya çekilir sürü
(33/1)

Yaylıya hakim gelir de
Ağam evine varıyor
(37/1)

Musdafa'mı biliñiz mi
Sarız'ı büürdü yozu
(39/1)

Üçtüz ineği sağılır
Yozu Sarız'a dağılır
Evi Binboğa'ya çıkmış
Etlik Kaman'da yayılır
(39/2)

Dışarda inaği meler
(49/9)

Körguyu'da serin yayla
Goyun yatar gölge gölge
Eller yaylıya göçüyor
Gene beni basdı dalga
(50/1)

Eller yaylıya göçüyor
Anam yükünü tığlerim
(50/4)
Aslandaş'dan Üççeşme'den
Dayısından yayla böler
(59/1)

Sarız dolağının yüzü
Dağları bürümüş yozu

(39/5)

Toputzum göçü geliyor

(40/2)

Yaz gelince goyun guzlar

(9/5)

İsmail'im tebdil almış

O da davarını duzlar

(9/5)

Yaz gelir de goyun guzlar

Çobanlar davarın duzlar

(185/6)

Sarıçek'de gurt mu daldı

Gardaşının goyununa

(18/5)

Anam babayın sürüsü

Sıçanlı'da sulanırdı

(18/6)

Göğ goyağın kelisine

Uşah gonar birisine

Çan daktır Gara Bedir'im

Şu babeyin sürüsüne

(10/1)

Çatal yannığı yaydığım

Sürü goyunu sağdığım

(10/5)

Halid'im ahır yaptırır

Ladif'im sürü güderdi

(10/7)

Gızıldağ'da davar yayar

Gelir çeşmede yatırır

(12/6)

Anasından ayrılır da

Melemez mi körpe guzu

(13/3)

Dayıoluk benim aslım

Yözüm emmilere teslim

(62/1)

Yazın sehile inince

Barhanaya kim bahıcı

(62/6)

Afanlı'da büyük yayla

Emmilerim çıkar m'ola

(62/2)

İnekler geldi meleşdi

Elim ayağım dolaşdı

(63/1)

Eller Maşad'a göçdü de

Kestek bacım burda galma

(64/3)

Eşim yayladan geliyor

Sümbül sokunu sokunu

(64-2-/7)

• Gayalarda oğlak güder

(66/3)

Çirişli'yi gışla dutmuş

Orada verici duzu

(67/1)

Hac'oglunda davar sıkar

Almalı'ya duza çeker

(70-4-/6)

Tumanlı'ya tosun sürer

Hafta'da verirdi tuzu

(114/80)

Boncuklu'da verir duzu

(78/2)

Ağ Maşad'a gederkene

Çatal gağniyınan göçer

(82/1)

Hacı oğluñ dam dutturdu

Gölgesinde davar yatar

(82/3)

Oba yaylıya çıkıyor

Ben gederim bomuz bomuz

Evimiz yaylıya göçer

Sarı tosun gara camız

(70/6)

Obalar yayla yayladı

Ben ağladım bomuz bomuz

(70-3-/11)

Maşat derler ata yurdu

Kim gonup da kim göçücü

(70-4-/1)

Beş dene inâğini sağdım

Çatal yayyığını yaydım

(82/3)

Hurman üsdü gonalgamız

Nasip olup gonamadım

(86/1)

Yurt içinde Tah yurt ünnü
Orda sürekle ağlenme me

(87/2)

Şükrü usta ot atmış da
Goyunları sulanıyor

(89/10)

Sehil eli yangın olur
Onuynan yaylıya çıkak

(89/15)

Yahın bah yayla zamanı
Zalım dert vermez amanı

(92/7)

Anam babayın sürüsü
Sıcanlı da yayılırdı

(93/6)

Koyunu ben güdücüyüm
Atı tımar ediciyim

(94/8)

Körgüyü ya çeker yozu
Boran yaylamızdan iner

(98/2)

Hemi tüccar hemi çoban
Gız orayı yohladiñ mı

(98/5)

Gumlu da yozumuz yatar
Bu yıl ben yaylıya geldim

(98/6)

Ne güzel demimi aldım
Elinen yaylıya göçer

(99-2-/4)

Gızıladağ'dan davar iner
O da Ali'miñ sürüsü

(100-2-/4)

Goçdağı Suvanlı'dan önce
Şen olurdu biz gonunca

(113/7)

Avşar yayla yaylama mı
Bağinen Yusuf ölünce

(114/77)

Ağam ordan göç eylemiş
Garşı çıhsın Avşar eli

(114/78)

Goyun dölünü döküyor
Mezgıtlı'nın dolağande
(114-80)

Davar dağdan dökülürken
Tekeden adam sahnır
(114/81)

Avşarlar yaylıya göçer
Tahsin elden seçilir mi
(114/84)

Şimde ağılendi de galdı
Elden ele giden göçüm
(114/107)

Yaylalarda biten sümbül
Tahsininen hacı tüter
(114/129)

• Yed'oluğ'un başı yayla
(118/4)

Ha gelmezseñ uğur olsun
Varsın yaylayı beklesin
(119/3)

Emmim oğlu Sülüman'ın
Damına goyarlar goyun
(120/3)

Yaylatmızın yolu daşlı
(126/3)

Tüccar ıdı babam oğlu
Etliğı ayrı yaydırır
(126/5)

Valiyinen eder sözü
Haleb'e dökücü yozu
(126/6)

Abim gidiyor yaylıya
Güccük gızı havayınan
(135/8)

Davara goç gaticiyım
Al yeşilli boyayınan
(135-2-/8)

Ahırına vardım ıdı
Atını ediyor tımar
(137/3)

Sabah el yaylıya göçer
Almalı'nın yolu daşlı
(138/5)

Melek yaylıya göçücü
Binboğa'nın dengi Maşat
(146/1)

Emmi ağar iş grlmez
Yozgat'a tosun srlmez

(139/1)

Ağ Maşat dedem gışlağı
(150/5)

Kuycak'tan yurt alırlar
Tekneye bastırır karı
Gider ordan sürü alır
Mühür kulak Grn alı
(151/2)

İhalede yurt alırlar
Dumanlı Gartal Pınarı
(151/1)

Memici'den tel geliyor
Kiraz'dan aşar sürüsü
(151/3)

Sürek Kumarlı'ya iner
Taksiyinen gelir kasap
(151/4)

Gangal'dan gelirdi golar
(151/5)

Sen Dede'den git gardaş
Kesik Üsdü gider sürü
(152/2)

Dohuz sürüye azzıh eder
Gardaşın telli Durnası
(152/3)

Bizim yayla ne hoş olur
Mr menevşe nergizinen
(153/4)

Adana'ya oban durmuş
Gardaş almamış hahını
(154/2)

Köy sığırın gde gde
(156/1)

engel boynuzlu inekler
(156/4)

Onbeş inağı sağılır
Yoğurt diyerek lenim
(158/9)

Yaylaların top nergisi
(159/1)

Golunu emire gızım
Gapaya doluşmuş goyun
(162/5)

Hataph'ya vurdum sürü
(166/5)

Ebem yaylıya er göçer
Gara düşer inekleri
(167/4)

İki yerde fenar yanar
Evimiz yaylıya gonar
(172/9)

Yožu Adam'ya enmiş
Hatıca'ya goyar haşlık
(175/7)

Yaylaların vahdi geldi
Hanı yozuñ gelmedi mi
(175/8)

Oğlum toplayıcı tohlu
Keşke olaydı yohlu
(182/17)

Çalhanır gelir sürüsü
İçinde gısır yarısı
(185/5)

Çıhmış dağların başına
(5/3)

Genē dumannandı dağlar
(5-2-/2)

Garlı dağlar garsız dağlar
Herkes ölüsüne ağlar
(7/1)

Bursa'nın dağı dumannı
(11/8)

Gadasın aldığım dağlar
Çıhsam goyağında yatsam
(12/1)

Gadasın aldığım dağlar
Çıhsam goyağında yatsam
(4/7)

Gadasın aldığım dağlar
Ana olan böyle ağlar
(12/5)

Bozantı dağları geçmiş
Gelmiş de dölekde ölmüş
(15/1)

Kuheri dağlar başında
Guzuma kekkik atarım
(23/1)

Kuheri dağlar başında
Guzum daldan dala seker
(23/3)

Genç dağlar giyer donu
(24/3)

Garlı dağlar garsız dağlar
Gar erirde suyu çağlar
(27/1)

Dağlar tepenin yücesi
(31/1)

Faîl faîl öter dağlar
(31/2)

Duman duman dağlar puslu
(31/4)

İlahâ dağlar yihıla
Dumanı göğe çekile
(32/1)

Ganatlandım uçamadım
Dağlar yüksek geçemedim
(34/1)

Bitti dağların sümbülü
Ötdü dağların bülbülü
(49/1)

Géne dumannandı dağlar
(58/15)

Şu Maşad'ın dağı gibi
Babama goygun gölgesi
(65/8)

Ganatlandım uçamıyom
Yol vermedi bana dağlar
(69/7)

Hacılar'ın dağlarında
Gardaş yatar üzgün üzgün
(71/1)

Yüce dağın kar' eridi
Enginini sel bürüdü
(74/3)

Goç dağı yatar garınan
Benim göğnüm ilgarınan
(114/76)

Ben oğlumu gördüm geldim
Karlı dağlar asa asa
(123/2)

Ganlı dağa vardıydım
(129/4)

Dağlar açmış çıçağani
(133/1)

Gardaş köprüden yürüdü
Dağları duman bürüdü
(139/1)

Yüce dağların garına
Gidiñ dağlarıñ salına
(142/2)

Dağlar neader havalı
(143/2)

Dağları duman bürüdü
(145/1)

Bre dağlar bre dağlar
Ben Ali'nin anasıyım
(164/1)

Heyat garlı dağlar heyat
(167/6)

TARIM:

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarlarının yaylak kışlak arasında bir hayat sürdüğünü belirtmiştik. Bu ekonomilerinin tamamının hayvancılık üzerine olduğunu belirtmek için değildi. Tarım da en az hayvancılık kadar ve ikisi birlikte yürütülüyordu. Ancak tarım ve tarıma dayalı hayvancılık değil, hayvancılığa dayalı tarım yapılmaktadır. Bu durum genel Türk ekonomisini belirleyen bir özelliktir. Ekin ve ekinciliğe dayalı kültür birikimleri de ağıtların içerisinde karşımıza çıkmaktadır.

Gamışk'da goca tarla
Kim ekecek kim biçici
(70-4-/1)

Ucu görünmüyor tarla
Parla br'aslanım parla
Deste yığın yetişmiyor
Tırpanıñ ağır salla
(167/26)

Ekdiğın buğdaylar firik
(107/3)

Gapımızın önü ekin
(46/7)

Tez gelesin dayım oğlu
Borında buğday ekili
(94/4)

• Aleşme bre goca tarla
Ekin biter solağında
(114/79)

Alaflıda var ekini
Biter yekini yekini
(141/1)

Huh diyin ekdiğim arpa
(167/23)

Evimizin önü ekin
(174/2)

Evimizin önü arpa
(174/4)

Şu tarlayı ekin eker
Şu tarlaya yığın çeker
Kendi ardından zavırlar
Camız elvanınan çeker
(3/3)

Ekine ırgat toplar da
Ziyafata oğlak keser
(27/2)

Bağgelen`de ekin biçer
Atınan azzık gelirdi
(10/7)

Üç tırpanınan biçeller
Gamışlı`nın yeri dökler
(34/4)

Gadañ allım Musa emmi
Biçiçiñ mi bucağın
(56/5)

Gol açarak tırpan biçer
(60/4)

Bu yıllık da ekin biçdim
Elden sahinı sahinı
(64-2-/7)

Seniñ babañ zorbazıdı
Tırpanınan ekin biçer
(82/1)

Hasan bulmuş kohuluyor
Tırpanınıñ tohasını
(84/5)

Murat tırpandan geliyor
Ağca işlik gara yelek
(94/6)

Gızıl altı goca tarla
Mulla tırpanıñı salla
(108/1)

Ağpunarda biçer arpa .
Tırpan vurur çırpa çırpa
(138/2)

Osman biçer ekini
(154/3)

Şalvar giydim ekin biçdim
(163/3)

Kele kim ekinin biçer
(114/109)

Güz gelip harmân kalkınca
(151/3)

Kahar bahçaña baharım
(24/1)

Bahçesinde yonca biçer
(77/6)

Çevirmeden aştı yonca
(19/2)

Obalar biçiyor yonca
(114/128)

Bağçası var şo derede
(65/1)

Bahçalar çiçek açmış da
Burcu burcu kohar alma
(64/3)

Avluya bosdan ekmiş de
İçine düzüyor kavak
(91/3)

Deriye dikdiydi dikme
Gider de onu yohlarım
(73/2)

Gar'öküze eğer aldı
Ona daktırıyor gümüh
(37/5)

Vezir eşim goşmazmıydı
Sarı tosun gara camız
(70-3-/11)

Altı çift öküz goşar da
Uşağa biber ektirir
(35/4)

Neçe şurdan gağn'endirdi
Camız tohuşu tohuşu
(28/3) - (3/4)

İki bele gağnı vurdum
(129/4)

Bu yıl da burda gışlarım
Ali'n goşsuñ öküzeri
(138/4)
Öküzünü ben goşuyum
(141/3)
Hodulu gağnya vurur
Yanar gağnının tekeri
(80/4)
Goşar öküzü Halepli
(60/3)
Sedder emmim gağnım oklar
Sülemen öküzüm nallar
(8/1)
Eller çifte gederkene
(56/2)
Annı büyük goc'öküzü
Bazara çıkarıñ-satın
(119/2)
Çift sürececek ırgadım yoh
Baharın ucu ganadı
(171/4)
Eller hergini ederken
Hozan galma mı gıyısı
(80/2)
Her sene hozan dururdu
Bu yıl ekini bozuldu
(68/9)
Ben ahara vardımıdı
Sabanı düşmüş gasıya
(80/1)
Çavış baña veriñ de
Şu ırgadımı toplansın
(119/3)
Yekin eşcağizim yekin
Tarlayı bürümüş göcek
(140/6)
Tırpana gerim getirir
Dalgalı'nın dolağarde
(157/5)
Gardaşım orah biçerdi
Pırnağı gucah doldurur
(71/5)
Güzelce'nin ırgadıyım
Pırnatım gucak doldurur
(100/5)

Dağların otu derildi
Geldi haymıya vuruldu

(162/4)

Ellik orahda dahilı
O da hezanda sohulu

(100/3)

Tırpanı dalda dahilı
(114/134)

Şu tarlayı ekin eker
Şu tarlaya yığın çeker
Gend'ardından zavırlar
Camız elvanınan çeker

(28/5)

Yığınları dağda galdı
(119/1)

Yardım eden olur m'ola
Dağda guruyunca desde

(140/3)

Garşıda harman savurur
Ceci bir yanna devirir

(165-3)

Çatal harmanı vururum
Üsdünde dikili yaba

(167/12)

Yohlu değal emmilerim
Çatal harmanı vurulur

(69/5)

Gençliği görünür baña
Sap çekerik güle güle
Döne döne vurur gağrı
Kibar saña gurban abi

(60-2)

Etağamde döğdüm desde
(100/4)

Geder Memmed'e söylerim
Değirmenlik evde galdı

(84/3)

DOKUMA:

Avşarlar arasında dokumacılık, özellikle kilim dokumacılığı oldukça yaygındır. Avşar kilimleri kendine has desenleri ile aranılmakta ve kolayca pazar bulmaktadır. İlki 1996 yılında düzenlenen **Sarız Kilim Festivali**'yle bu pazar artırılmaya çalışılmaktadır.

Hem incili çuval dolur
Kilimine guş gondurur
(21/2)
Yemin edtim dezzelerim
Çiçek kilim dohumaya
(52/6)
Bib'anama selam söyle
Üsdüme kilim dohutsuñ
(62/5)
Halı odada kurulu
İpi üstünde serili
(134/9)
Ağ elleri dohur halı
(146/7)
Terkisi Tecir hağbeli
(158/4)
Gümüş gırbaç halı habe
(57/10)

SÜNNET:

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarları sünnet düğünlerini bir itibar meselesi saymakta ve elden geldiğince ihtişamlı geçmesini sağlamaktalar *Kirvelik* müessesesinin varlığı görülmektedir. Sünnet düğünlerinde oyun ve eğlence, evlilik düğünlerini aratmaz.

• Sünnet düğünü gurucum
Saña dahım diktiririm
(21/5)
Bir gahve iç saviş gardaş
Gezbeldeki kirve kürten
(121/1)

ŞÖLEN - ZİYAFET:

Türkmen aşiretlerinin tamamında olduğu gibi şölen hayvan kesip, kebab vurma ve eş dost ile birlikte bunu yemek demektir. **Avşarlar** arasında, kebablık et için özellikle koyun cinsi makbul tutulmaktadır. Ayrıca hatırı sayılır misafirlere ziyafet verilmek için ve gurbettekilerin sağ ve esen gelişlerini kutsamak için kurban olarak da koyun kesilmektedir

Çengele gısır dahınmış
Anam yemek düzdürüyor
(114/82)
Gapıda gısır yüzdürür
(132/4)
Ünlüyüdü sürmel'eşim
Çatmada gısır yüzdürür
(78/1)
Hacı.Duran gısır keser
(101/11)
Gaymahama goç keserdi
Benim oğlum böyle yiğit
(59/3)
Hall'efendiyi bilirim
Gapıda gısır yüzdürür
(109/3)

SARI TAS:

Bu tasın diğer bir adı da “**hac taşı**”dır. Üst tarafı biraz daha geniş, yuvarlak, silindirik biçimli pirinç madeninden yapılmış bu tasın hacdan getirildiği ve özellikle ağır hastalara bu tas ile (eğer varsa içerisine zemzem suyu konularak) su verildiği bilinmektedir.

İnsanlık alemi aciz kaldığı meselelerde bir takım pratikler geliştirerek bu pratiklerden medet ummuşlardır. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde, değişik adlarla kullanımı alanı bulan bir pratik de “**şifa taşı**”dır. Bir efsaneye göre ilk kullanan Hz. Muhammed olmuştur.⁷⁷⁷ Ancak bu tasların çıkış yeri Anadolu olsa gerektir ki *Firigyalı* mezarlarından da bu taslara rastlıyoruz.⁷⁷⁸

Hasda babam oğlu hasda
Su verirler sarı tasta
(63/4)

⁷⁷⁷ Osman Aksoy, Şifa Taşları, *Türk Etnografya Dergisi*, XV, Ankara 1976, 36. (“Güya gayrimüslimler Peygambere sihir yapmışlar. Peygamber bu sihir tesiri ile gıgide zayıflamağa başlamış. Peygamberimiz Mescid-i saadette oturup hastalığım düşünürken Allah Cebrail vasıtası ile Peygambere “Ey Muhammed sen hastalığıma çok üzülüyorsun, hastalığım pek mühim değildir. Senin düşmanların sana sihir yaptılar. Bir tase yazı yazıp su içilmiyen bir kuyuya atınız. Bunu oradan tekrar çıkar ve şu ayetleri temiz bir su üzerine okuyarak o suyu iç, sihir bozulacaktır, diyor.” Peygamber aynısını yapmış ve bu şekilde iyi olmuştur. İşte o zamandan bu yana ayetler bir tas üzerine yazılmaya devam etmiş ve zamanımıza kadar gelmiştir.)

⁷⁷⁸ Aksoy, Şifa Taşları, 37.

Hasta dayım oğlu hasta

Su verin kalaylı tasta

(84/9)

Hasda sürmel'eşim hasda

Şerbeti var sarı tasda

(81/3)

Hasda Bekir beyim hasda

Su verdiler sarı tasda

(83/1)

SAYI:

Formulistik sayılara ağıtlarda da rastlamaktayız. Bunlardan en çok kullanılan *üç, yedi ve kırk* tır

Kırk gün oldu yolc'eyledim

Bişe mi dedim öldüğüm

(145/4)

Yedi senede bulduğum

Koluna eski vurduğum

(145/4)

Gadañı alıyım Hatçam

Üç gün evvel düştü sızı

(105/5)

DOĞUM:

Çocuğun sidiğini, kakasını tutarak bunların çocuğun cildine yapacağı kötü etkilerden korunmasını sağlamak için, havalandırılmış, temiz bir yerden toprak alınır, bu toprak ateşte kavrulup kalın elekten geçirilerek kullanıma hazırlanır. Bu toprağa **Gaziantep** dolaylarında "*höllük*"⁷⁷⁹ adı verilmekte olup, kırmızı toprak olmasına dikkat edilir. Doğum esnasında ölen kadın şehit olur inancı vardır.⁷⁸⁰

Bir ailede en son doğan çocuğa "*son beşik, son kesen*" adı verilmektedir.

Doğumdan sonra, *lohusa* kadınların ellerine kına vurulmaktadır. Bebekler için ağaç aksandan yapılmış beşikler kullanılmaktadır.

Her anne yavrusuna ninni söyler. Ninni söylemeyen anne ölmüştür veya öldüğünde arkasında küçük çocuk bırakan annenin *ninnisi yarım* kalmıştır.

⁷⁷⁹ . Cemil Cahit Güzelbey, Gaziantep'te Doğum ve Çocuğa İlişkin İnançlar, Türk Folkloru Araştırmaları 1981/2, Ankara 1982., 22.

⁷⁸⁰ . Gözaydın, Katalog., 58.

İnanançlara göre, hamile kadınlar, rahimlerindeki bebeğin kafası tüylenmeye başladığında, bazı yiyeceklerden tiksindir, bazı yiyecekleri de yemek için aşırı derecede istek duyar. ⁷⁸¹ Bu yiyecek çeşiti ve onun tadı çocuğun cinsiyeti ve istikbali ile ilgili fallarda da kullanılmaktadır. Hamile kadının bu dönemine aşırme adı verilmekte olup, isteğinin yerine getirilmesi için azami gayret gösterilmekte ve komşular da bu isteğin yerine getirilmesinde yardımcı olmaktadır. Eğer bu istek yerine getirilmez ise çocuk sakat doğarmış veya komşuda olduğu halde verilmez ise nefsi çektiği için o aileye kötülük gelirmiş.

- Üç çeşmede doğan gızum
Köstüden toprah eledim
(163/2)
Adana'da hatın anam
Garip oğlun son beşşğin
(26/3)
Ölecâni bilmedim de
Vurduydum eline gına
• Bebek beşikde beleli
Hele ağricelim hele
(47/9)
Melek bir mindercik dökmüş
Hatun bebek beleyici
(51/1)
İp ölçüyor Al'emmisi
Galdı bacımın ninnisi
(48/3)
Anam gibi aşeriyom
(50/8)

OYUN- EĞLENCE:

Oyun ve eğlence denilince ilk akla gelen düğün şenlikleridir. Düğün şenliklerinin başında, bugün için “at yetiştiriciliği ve atın ekonomik hayatı katkısı ortadan tamamen olmasa da büyük oranda ortadan kalktığından” oynanamayan cirit oyunu gelmektedir. Cirit oyununu güreş, ve kadın ve erkeklerin birlikte oynadığı halay takip etmektedir.

⁷⁸¹ İnan, Manas Destanı, 6. “Çıyrdı Hatun her türlü yemekten tiksinti duyarak hiçbirşey yemez oldu. ‘Pars yüreği yemek istiyorum’ diye tutturdu. Aradılar, taradılar, nihayet bir avcının öldürdüğü parson yüreğini bulup yedirdiler.”

Bir Avşar “*Biri tavuğumuza kişt dese kırk tane türkü söyleriz. Haydi oyuna kalk deseler Televizyonda haberlere de oynarız, yeter ki oyun yerimiz olsun*” demektedir.

Uzun kış gecelerinin değişmez eğlencelerinden biri de oda toplantılarıdır. Bu odalarda **Hız. Ali'nin savaşları, Battal Gazî destanı, Kesikbaş, Kerem ile Aslı vb.** gibi hikaye ve destanlar anlatılmaktadır.

Ağırışme adı verilen bir nevi imeceli iş ve eğlence toplantısı da vardır. Burada hem iş yapılır, hem eğlenilerek hoşça vakit geçirilir. Çocuk oyunlarından **aşık ve sülenpe** adı verilen “*seksek*” oyunları da ağıtlarda geçmektedir.

Sarı Memmed cirid oynar
(4/5)

Hacı Sarı cirit oynar
(28/2)

Babam oğlu cirit oynar
Gılıç savrulu savrul
(122/2)

Köyümüzde düğün olsa
Gardaşım çihar ciride
(158/10)

Hacı'osman cırta çıkmış
Bey dayanmaz deynağına
(180/6)

Düğünlerde deynek oynar
Ahırda kişner dorusu
(185/5)

Sıradan'da oynar deynek
(132/1)

Tur oynadım döne döne
(100/2)

Niye soyunduñ güleşe
(130/1)

Pelifanlar güleşiyor
(129/2)

Gardaşım bir haley çeker
Pırlant'ışılar saçından
(167/13)

Sultan haleye çihici
Eşe guşağını guşat
(30/4)

Daha guzularımı ufak
Doktur seni geri salsın
(91/7)

DİL (ŞİİR) :

Dil kelimesi şiir kelimesi ile aynı anlamda kullanılmaktadır. *Dil bilmek* de şiir veya ağıt söylemek ile aynı anlamdadır. Güzel konuşmak *Avşarlar* arasında daima itibar görmüştür.

Uyuyanı uyandırdı
Dudu gızın dilli imiş
(86/7)
Oğlum beni aşşih etdin
Çahışah aşşih varisa
(100-2-/6)
Dil bilmezdim dayıoğlu
Sen beni eyledin aşşih
(73/6)
Gurban oluyum diliñe
İcik ağla da duyuyum
(89/36)
Gadañı alıymı Hallâ
Abdillam bir dil bilmiyor
(89/27)
Dil bilmezdim dezzelerim
Emmim oğlu etdi aşık
(179/3)

AĞAÇ:

Türk mitolojisinde ağaç önemli yer tutar.⁷⁸² Anadolu'da da ağaçlarla ilgili pek çok inanç ve pratik vardır.⁷⁸³ Ağaç olarak en çok kullanılan söğüt ağacıdır. Özellikle ikinci mısraı "Verseler de almam öğüt" olan dörtlüklerde söğüt kelimesi herhalde kafiye için kullanılmaktadır fakat bu ağacın sadece söğüt - öğüt kafiyesi ile açıklanması zordur.

⁷⁸² . Ögel, Mitoloji II, 465-494.

⁷⁸³ . Piri Er, Türklerde Ağaç Kültü ve Bunun Anadolu Alevi İnancındaki İzleri, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları* 1994, Ankara 1996, 62 :

Sulak yerlerde olması, sert iklimlere, soğuğa dayanıklı olması, meyvasız olması, çabuk büyümesi, gölgesinin serinletmesi, kurusunun zor doğranması, yaprağının narinliği, söğüt ağacının vasıfları arasındadır. Mitolojik karakter de taşır⁷⁸⁴.

Anadolu insanı söğüt ağacını sevmektedir. Onun çubuğundan düdük yapar, şıvgınından çubuk. Sadece kafiye kelimesi olsun diye değil bu kelimeyi “Söğüdün yaprağı narindir narin” mısramında olduğu gibi başka şekillerde de kullanılmaktadır.

Söğütten sonra kullanılan ikinci bir ağaç kavaktır. **Anadolu**’nun neresine giderseniz gidin bu iki ağacı karşınızda bulursunuz. Kavak ağacı **Dede Korkut Hikayelerinde** kavak ağacı “gölgelece kaba ağacın kesilmesini”⁷⁸⁵ diye dualarda kullanılmaktadır. **İnan**’ın verdiği bilgilere göre **Neşri Tarihi**’nde **Geyikli Baba Menkabesinde** de “devletli kaba ağaç” diye kavak ağacından bahsedilmektedir.⁷⁸⁶ **Manas**’ın eşi **Kanıkey**, rüyasında “ocak”dan bir kavak göğerdığını ve bunun göğeye kadar yükseldiğini görüyor.⁷⁸⁷ Bunlar da bize gösteriyorki kavak ağacı kutsal sayılan ağaçlar sınıfındandır.

Ağaç türünden olmasa da bitki örtüsü itibariyle karamuk⁷⁸⁸ bitkisi de ağıtlarda geçmektedir.

Köyün ortasında bitmiş
Sulağın selbi söğüdü
(69/1)
Tulumbanın başı söğüt
Verseler de almam öğüt
(22/1)
Tatarlının söğütleri
Dal dal olup açtı m’ola
(45/2)
Gavaklar da ırgalanmış
Vezir’in öldüğü gece
(78/8)

⁷⁸⁴ . Alıundov, *Halk Yazını*., 449-450.

⁷⁸⁵ . Ergin, *Dede Korkut*., 115.

⁷⁸⁶ . İnan, *Makaleler ve Araştırmalar II*. Ankara 1991. 258.

⁷⁸⁷ . Ögel, *Mitoloji I*. 514.

⁷⁸⁸ . Turhan Baytop, *Türkiye’nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri*. İstanbul 1963. 142. “karamuk: *Berberidaceae* familyasından bir bitki. Anadolu dağlarında, Muğla, Isparta, Burdur, Ankara, Sivas, Kayseri ve Adana Toroslari’nda çok yayılmıştır.”

Garamığı gavralamış
Sanarsın ki ekme yonca
(169/7)

TEKNOLOJİ:

Teknoloji değiştikçe teknik terimler ve ilgili kelimeler de ağıtlara girmektedir. Bir asır öncesinden, on yıl öncesine kadar ağıtlara giren teknik terimleri ve teknik araçları ağıtlarda görebiliyoruz. Bunlardan *bilgisayar*, *villa* ve bir otomobil markası olan *kartal* çok yakın zamanda kullanıma başlanmış olmasına rağmen ağıtlara da sokulmuştur. Burada iş dilbilimcilere düşmektedir.

Bilgisayarı çalışır
Kendi uçağının gezer
(76/5)

Evini yaptırmış villa
Olmazdı Tahir'de hila
(107/2)

Bindiđiñ araba Gartar
Negadara sürat yapar
(107/5)

Gardaşım uçaktan iner
Valizi gümrüğe döker
(76/8)

Tahsiy'otobusa gattım
(89/2)

Cipê binmiş de geliyor
Sürmelim eli belinde.
(94/11)

şu bacımıñ Dahar oğlu
Yarış arabası alık
(101/7)

Bantda dinniyom sesini
(114/42)

Gavur çıkış verdiyse
Ha yüzüñü doğla savuş
(145/7)

POLİTİKA:

Kırsal kesimlerde politika ile uğraşmak, yöneticiler ile ilişkiye girmenin en kestirme yolu olarak görülmektedir. Yöneticiler ile ilişkiye girmek, tanışmak, konuşmak ise hükümet dairelerinde itibarlı olmak demektir. Köyün problemlerinin çözümünde en ufak bir yardım görülebilecek kişi, kurum veya kuruluşlar için verilmeyecek hizmet, gösterilmeyecek hürmet saygı vektur. Bunun neticesinde köye gelecek hizmetten aracı olan kişi kendine bir pay, ün, nam çıkarır. Meclislerde bir kişinin adının övgüyle söylenmesi taşra insanı için çok önemlidir.

Avşarlar, Osmanlı döneminde yöneticilerle iyi geçinmemenin acısını çektiklerine inanmaktadırlar. **Kafkas** muhacirlerinin **Uzunyayla**'ya yerleştirilmelerini de, bir Avşar beyinin kızını kendine odalık olarak isteyen o zamanki **Sivas** valisine karşı çıkmalarına bağlamaktadırlar.

Köylü mühürü isdameş

Anâ kaharım inşallah

(59/4)

Aklında var köl'oldüğüm

Yağab'ı edici kaâ

(65/10)

Birinc'aza babam oğlu

Cebinde galem sohulu

(141/1)

Atıma bindim varıyom

Mühürümü vermeñ ele

(158/14)

Gene seçim günü geldi

Gonuşurdu vali gibi

(173/3)

Onu geri isdiyolar

Möhürü neriye goyduñ

(69/4)

Onu kim alırsa alsıñ

Möhürüñ odada galır

(69/5)

Mullosman seçime gitmiş

Oyñuzu veriñiz mi

(69/6)

Hele muhtarlığı sıra
Gızım ne datlıydı günüm
(70-3-/39)

ASKERLİK:

Her Anadolu delikanlısı yaşı geldiğinde vatani göreve gider. Askerliğini yapmamış delikanlı adam olmamış sayılır. Askerlikten kaçan ise, geçerli bir maazereti yoksa vatan haini sayılır. Çürüğe ayrılanlara ölecek düşüncesiyle kız verilmez. Bu yüzden hasta ve sakat olanlar dahi askere gitmek ister.

Askere uğurlama oyunlu eğlenceli, davullu-zurnalı olur. Bu eğlenceye delikanlılar katılır. Askere gidene akraba ve komşular barçlık verirler.

Askere gönderilenin işlerini ailenin geri kalan üyeleri yerine getirir.

Anadolu'da çıkan isyanlarda, vatan müdafaasında bulunmak için giden pek çok Avşar delikanlısı bu uğurda şehit düşmüştür.

Askere gidenler bir gün döner ancak ölüme gidenlerin döneceği gün yoktur. Asker aileleri askerin göndereceği mektupları bekler.

Oğlun asgere gidici
Kim verecek haşlığını
(135-2-/9)

Sanki esger olmuş gibi
Dayısından ister haşlık
(171-6)

Haşlığını koydu m'ola
(9/4)

Yusuf esgere gederse
Gene sığırı güderim
(11/4)

Naçar galan guzularım
Mermi bitmiş süngü takmış
(13/2)

N'ola esger gedeyidi
Kağıt gelir posda posda
(63/4)

BAYRAM:

Dini bayramların adı "Ulu bayram"dır. Bu bayramlarda kabristana gidilir. Ölüm olayından sonra geçirilen ilk bayram cenaze evinde yapılır. Burada da bir

kısım ağıtlar söylenmektedir. Yaşlı evin geçirdiği bu ilk ve sonraki bayrama karalı bayram adı verilir.

Yeni elbiseler giymek, kına yakmak ve şenlik gibi fiiller karalı bayramda yapılmaz.

Karalı bayram ziyaretini, yaptığımız derleme ve araştırmalarda Kars, Erzurum, Yozgat, Mersin, Kahramanmaraş, Gaziantep, Diyarbakır gibi illerimizde de varlığını gördük.

Bugün ulu bayram günü
Ben d' ağıların sazlarıman
(49/7)

Ulu bayramlar geliyor
Hanı elimin gınası
(50/6)

Her sene garalı bayram
Ümit gitti Nuru' yunan
(57/16)

Yarın ulu bayram gelir
Seyredin siz figanımı
(57/20)

Gurban bayramı geliyor
Gızlar ütüler tahımı
(85/3)

Bayram günü donanmışlar
Cahalımın yoldaşları
(94/7)

Ulu bayramlar geliyor
Gızıña fisdan ederim
(103/3)

Bugün ulu bayram günü
Hoca çıkmıyor dışarı
(160/5)

Boğün ulu bayram günü
Enimiler gelici yasa
(175/2)

Boğün ulu bayram günü
Baña hançer sozuluyor
(181/3)

BAYRAK:

Genç yaşta ölenler için, muradını alamadı manasına, mezarlarının başına bayrak dikilmektedir. Bayrak renginin kara olması yaşlı olmanın ifadesidir.

Düğünlerde de bayrak dikilir veya kaldırılır. Avşardır bu. Ne yapacağı belli
olmaz, bazen de isyan bayrağını kaldırır.

- Uğradım mezar başına
Al bayrağı dikdim daşına
(20/5)
Bizim gavilimiz böyle
Bir garalı bayrağı dikdik
(25/1)
Anası bayrağı kaldırmış
Gızım Boztepe'de yatar
(52/5)
Mihtâr bir bayrağı kaldırmış
Nuru çeksin halayını
(55/1)
Gapiya bayrağı dikdiler
Ben de bir gelin almadım
(89/20)
Çıhardın da danezeyim
Gardaş bayrağınan gitsin
(95/7)
Bu bayrağı biz dahmadık
Bayrağı tersine esiyor
(114/39)
Seyit Yusuf Seyit Yusuf
Yaşar'a kaldırıyor bayrağı
(115/17)
Gapiya bayrağı dikilir
• Gelin önünden savişir
(143/9)
Bir eli bayrağı çeker de
Bir eli kekilin düzler
(157/1)
Harap eve bayrağı dikdim
Elde gezen gannı işlik
(171/6)
• Bak oğlumun zavrağına
Beñzer paşa bayrağına
(180/6)

KALIP:

Türk bilmeceleri, ninnileri, manileri, türküler, destanları gibi anonim halk edebiyatı ürünleriyle halk şairlerinin şiirleri ortak bir malzemeye ve yapıya dayanır.⁷⁸⁹ Her sanatkarın kendine özgü, içerisinde yaşadığı toplumun dil değerleriyle zenginleştirdiği bir anlatım biçimi vardır.⁷⁹⁰ Sanatçı, kelime seçimi, söz dizimi ve çeşitli anlatım inceliklerinde kendini gösterir.⁷⁹¹ Klasik edebiyatta da bu kalıp ifadelerden faydalandığını biliyoruz.⁷⁹²

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avsar ağıtlarında görülen şiirlik ifade veya anlatım kalıbı genellikle ikileme, pekiştirme veya ses taklitine dayalı olup aynı zamanda dörtlüğün kafiye temelini de oluşturmaktadır. Bu kalıpların kahhar çoğunluğu dörtlüklerin ilk iki, ama öncelikle birinci mısramda yer almaktadır ve kullanılan kalıp ifadeler ile kafiye kelimeler **Karacaoğlan** ile **Dedaloğlu** şiirlerindeki ile büyük oranda benzerlik göstermektedir.⁷⁹³

Ahmet Şükrü Esen'in '**Anadolu Ağıtları**' adlı derlemelerinin üzerinde yaptıkları çalışmada **Boratav** ve **Dor**'un belirttikleri kalıp ifadeler ağıtlarda çok çeşitli kalıplara rastlanılacağına delildir.⁷⁹⁴ Aynı zamanda bu kalıp ifadelerin diğer dünya milletlerinde de varlığı bilinmektedir.⁷⁹⁵

Habalar giydim habalar
Beni gınamañ obalar
(46/5)
Hezele gönlüm hezele
Yaprahlar dökdü gazele
(46/6)
Hilali gönlüm hilali
(140/2)

⁷⁸⁹ Rıza Filizok, Halk Şiirinde Benzer Yapılar, III. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.II, Halk Edebiyatı, Ankara 1986, 117.

⁷⁹⁰ Abdurrahman Güzel, Türk Halk Biliminde Coğrafi Metod, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.I., Genel Konular, Ankara 1986, 131.

⁷⁹¹ Mehmet Özmen, Karacaoğlan'da Anlatım Kalıpları, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1993, 129.

⁷⁹² Mustafa İsen, Acıyı Bal Eylemek, Ankara 1993, XXX-XXXI

⁷⁹³ İsmet Çetin, Karacaoğlan ve Gevheri'nin Şiirlerinde Ortak Ayaklar, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1993, 39-64.; Özmen, Anlatım Kalıpları., 129-140.

⁷⁹⁴ Esen, Anadolu Ağıtları, Açıklamalar ve dizinlerle yayına hazırlayanlar: P.N Boratav -R. Dor, Ankara 1982, 203-244

⁷⁹⁵ Julius Krohn - Kaarle Krohn, Halk Bilimi Yöntemi, Çev: Günsel İçöz, Yayına Hazırlayan: Fikret Türkmen, Ankara 1996, 12.

Efelek gönlüm efelek
(126/1)
Hota babam oğlu hota
(122/1)
Hota oğlancığım hota
Düşmanın ocağı bata
(182/6)
Henge Garacoğlan henge
Yılda garışırız cenge
(48/10)
Hekili anam hekili
Annında gara kekili
(61/3)
Hezerine hüzerine
(80/6)
Alvardı çavuş alvardı
(7-2-/9)
Vili babam oğlu vili
(7-2-/16)
Hezi deli gönlüm hezi
(78/2)-(78/4)
Hota vezir eşim hota
(91/2) (91/5)
Viri babam oğlu viri
(167/3)
Heyat garlı dağlar heyat
(167/6)
Şuvara oldum şuvara
(153/2)
Ben ne dutdum ben ne dutdum
(9/1)
Cığıl cığıl gelen gazlar
(48/8)
Gağal gağal gelen gazlar
(144/1)
İğliyerek gelen gazlar
(99-2-/3)
Topuz benim allı başım
Sar altınım göğ gurusum
(150/4)
Duyan gelir duyan gelir
(48/1)-(167/1)
Hemi ohur hemi yazar
(167/2)
Ben bunu böyle böyüttüm
(156/1)-(11/6) - (100/4)

Bunları böyle büyüttüm
(155/1)

Biz seni böyle büyüttük
(167/19)

Biz bunu öksüz büyüttük
(167-2-/3)

Olur mu böyle olur mu
(167-2-/1)

Aman Sezer'im Sezer'im
Hem okurumu hem yazarım
(13/6)

Vara anası ölesi
(13/1)

Yekîn sürmel'eşim yekin
(15/2)

Hele soluh verin soluh
Ciğerlerim delik delik
(17/3)

Aydan aydan ölenlere
(18/3)

Tuluımbanın başı söğüt
Verseler de almam öğüt
(22/1)

Aşığım bibim aşığım
Ben aşığt savışığım
(26/3)

Dizim dizim dizliyorum
(26/6)

İlaha gıran dıhıla
(32/4)

Gardaş benzer doğan aya
(35/4)

Ağaç gürler dahiyan
Ben ağlarım yoluyunan
(35/6)

Gızım sabır gızım sabır
Ölmemkine canım demir
(36/10)

Zöhre bacı Zöhre bacı
Meğar ne zorumuş acı
(37/4)

Topuz benim allı başım
Sar'altınım göğ gurusum
(40/3)

Biner atın taylağına
(40/4)
Nenni babam oğlu nenni
(41/2)
Nenni guzularım nenni
(88/1)
Nenni anam oğlu nenni
(87/4)
Nenni ağ Emiş'im nenni
(42/2)
Üç gardaşım daha var ya
(41/3)
Ciğerleri bölük bölük
Gurşun dağmış bağı yanık
(42/6)
İşde geldim mezarına
Ağhyorum üzerine
(44/3)
Yol üsdünde garip mezer
Yel vurdukça gumu tozar
(83/4)
Yol üsdünde büyük mezar
Yel eser de gumu tozar
(157/2)
Mezere vardım mezere
Mezeriñ otu bozara
(88/4)
Ben buradan varırkana
Soyha mezer görünüyor
(97/8)
Nazlı babam oğlu nazlı
(158/1)
Ayar gızcağızım ayar
(162/3)
Kıyık ince Hacım kıyık
Ağ dudakda sünbül bıyık
(44/1)
Yanıyorum yanıyorum
Gökte bulut dönüyorum
(44/4)
Al at nenni gır at nenni
Gucahladım ala gannı
(46/1)
Gapımızuñ önü ekin
Yekin Ali oğlum yekin
(46/7)

Yekin bacıcığım yekiñ
Eviñ galmış büküm büküm
(89/18)

Benim evim döküm döküm
Kele Yeter'im sen yekin
(89/3)

Gene beni bastı öyke
(48/4)

Gene beni sardı duman
(2/1)

Eli ivir ivir işli
(48/5)

Beri bah ağam beri bäh
(48/6)

Getme ağ Cenned'im getme
(48/7)

Gelsin gardaşı ölenler
(54/4)

Birikin dertli olanlar
Yakñız gardaş ölenler
(97/7)

Gelsin yanıma otursun
Bekar gardaş yitirenler
(74/6)

Ahşam Azziye'den geldi
(55/3)

Ağ işlik de gara yelek
(56/6) - (95/1) - (95/6)

Çuha şalvar hışır hışır
(131/1)

Hem ağladık hemi güldük
(55/1)

Ne ağlıyon bre nazik
(54/12)

Ne durıyon kele Eşe
(54/8)

Yeteri biliñ mi Yeter
İş mi olur bundan beter
(59/1)

Yeter hey Allahım yeter
(114/137)

Yeter yenge gardaş yeter
İş mi olur bundan beter
(167-2-/4)

Odasında anlı sağat
Verselerde alınız t
(59/3)

Maşallah ğlum maşallah
(59/4)

Gadasın aldığım Eşe
Bah başıma gelen işe
(59/5)

Gadañı allım Safiye
Böyle geliyor gafiye
(87/3)

Gadañı alıym Savi
(99/1)

Gadañı alıym Hüsne
(99/3)

Gadañı alıym Hürü
(99/4)

Gadañız alıym kızlar
(99/5)

Gadasın aldığım Gülay
(99/12)

Gadañı alıym Hata
İçerime düştü matça
(87/1)

Gadañ allım Hasan Ağa
(61/4)

Datlı canım gadañ alsın
(97/11)

Sabahınan galhdımdı
(61/2)

Hasda babam ğlu hasda
Su verirler sarı tasda
(63/4)

Hasda Bekir beyim asda
Su verirler sarı tasda
(83/1)

Hasta dayım ğlu hasta
Su verin galaylı tasta
(94/9)

Hasda sürmel'eşim hasda
Şerbeti var sarı tasda
(81/3)

Gazoynağı'nın deresi
Havli çekiyor arası
(63/6)

Afan'ın goca deresi
Bulunmuyor ki çaresi
(117/4)

Afan'ın goca deresi
Hayli çekiyor arası
(117/2)

Sıradan'da goca bucak
Otun biçtim gucak gucak
(132-2/5)

Goca bucak goca bucak
Otun biçtim gucak gucak
(124/1)

Bostan belin çıktım yayan
Dayan hey dizlerim dayan
(129/1)

Çuru çayın seli söker
(175/1)

Yaylamızın yolu daşlı
(126/3)

Gapımızın önü hayma
(131/2)

Gapiya çıktım ışımsı
(124/5)

Gapımızın önü söğüt
(167/8)

Evimiziñ önü ekin
Yekin Dede oğlum yekin
(174/2)

Evimiziñ önü arpa
(174/4)

Gadañı alıym işlik
Ben de alamıyom dışlık
(63/7)

Gadañ allım Ziya Hoca
Sabah uzun olmaz gece
(63/9)

Gadañı alıym hoca
Sabah olmaz uzun gece
(78/8)

Gadañı allım Nazmiye
(139/?)

Gıyma felek gadañ allım
(138/2)

Gadañ allım Eşe bacı
(122/2)

Gadañ allım Eşe dezze
(122/3)
Gađañ allım Selver dezze
(122/5)
Gadamı allım bibisi
Eşim ellerin iyisi
(80/2)
Gadamı alırım gızlar
Nası gelir bu yıl yazlar
(77/5)
Çıgırdım Eşe kakmadı
Dönüp yüzüme bakmadı
(64/4)
Bekir emmi Bekir emmi
(115/12)
Şu Gozan'ın çöl yazısı
(133/3)
Yuğsek galdırın salını
Getsiñ görünü görünü
Eñer buña kim derlerse
Bibim oğlunuñ torunu
(67/2)
Yüğsek galdırın salını
Getsiñ görünü görünü
Sorarlarsa kim bu kadın
Habdoğlu'nun torunu
(89/40)
Yusek galdırın salını
Getsiñ görünü görünü
Eğer buña kim derlerse
Hacel'ağa'nın torunu
(101/16)
Nenni emmim oğlu nenni
Guluncundan döşü enni
(68/4)
Nenni İsmahal'im nenni
Gol gulaç da döşü enni
(163/4)
Nenni babam oğlu nenni
Guluncundan döşü enni
(166/9)
Nenni ince gardaş nenni
İnce helden döşü enni
(167-2-/2)
Benim gardaşım beşidi
(166/6)

Benim gardaşım dördüdü
(166/8)

Bizim yayla tablah tablah
Gaş gara da yüzü ablah
(153/3)

Yiter gadir Mevlam yiter
İş mi olur bundan beter
(68/3)

Gapısında çifte söğüt
Verseler de almam öğüt
Gardaşlarımın içinde
Bu hepsinden bahayığit
(68/10)

Gapımızda selvi söğüt
Verseler de almam öğüt
(73/1)

Gar mıydıñ gış mıydıñ
Hayal mıydıñ düşmüyüdüñ
(69/3)

Görüyoñ mu kele Zala
Bah başıma gelen hala
(70/4)

Gel gardaşım gel gardaşım
Gara bıyık tel gardaşım
(71/7)

Tanırım ben gara gaşdan
(130/3)

Gıyma felek kul oluyum
(150/4)

İlyerek geldi yazlar
Dereden sökölür buzlar
(73/3)

Öyle dediğime bakmañ
Ağıt gaydasına bakar
(76/8)

Şerfe ağlar Zala ağlar
Dumannandı yüce dağlar
(78/3)

Biz gününü göremedik
Gara toprahlar gönendi
(78/7)

Gönendin mi gara toprah
(114/105)-(153/3)

Siz gününü görmediñiz
Var sen gönen gara toprah
(102/4)

Kor ederim Çerkez seni
(102/4)

Ben gapiya çıldım ıdı
Bibim gezer bomuz bomuz
Künde bir müşteri gelir
Boynuzu tohalı camız
(80/5)

Bu yıl biçerim ekini
Elden sahını sahını
Eşim yayladan geliyor
Sümbül sohonu sohonu
(80/7)

Gene biçerim ekini
Elden sahını sahını
Gardaş Mordaş'dan geliyor
Sümbül sohonu sohonu
(175/7)

Hepindirim birem birem
Eli gatma benim sıram
(93/1)

Hep oturun dize dize
Bir ahıl veriyim size
(3/5)

Gayrı ağlamam ağlamam
Aydan aydan ölenlere
(93/3)

Ben Avni'yi gatiyim mı
(93/10)

Gardaşım halay çekiyor
Sarı tesbek şingır şingır
(93/8)

Osmaniye yolu zitli
(94/1)

Gayseri'nin yolu zitli
(74/5)

PINARBAŞI, SARIZ, TOMARZA AVŞAR AĞITLARINDA KARŞILAŞILAN MOTİFLER

Motif Index'te “Ölüm” konusu “E” harfiyle gösterilmektedir. Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar ağıtlarında, *Motif Index*'te⁷⁹⁶ bulunan motiflerden tesbit edebildiklerimizden bazıları şunlardır.

- B.401. Yardımcı at
- C.700. Çeşitli Yasaklar.
- D.154. İnsanın Kuşa Dönüşmesi.
- H.387.1. Gelinin yedi yıllık yası.
- P. Cemiyet Motifi
- P.27.2. Kral karısının mezarı üstünde yas tutar.
- P.412. Çobanlık
- P.414. Avcılık
- P.431. Tüccar (Kervancı)
- P.461. Asker
- P.475. Harami
- P.600. Gelenekler
- P.691. Yasla ilgili adetler.
- P.634. Ziyafetler
- S.1886. Tavukların yası. (Kuşların yası)
- T.130. Evlenme Sünnet Adetleri
- T.130.1. Dünür olma
- T.135. Düğün merasimi
- T.136.5. Düğünde eğlenme
- T.145. Çok eşle evlenme
- T.596. Çocuklara ad verme
- Q. Mükafat ve Ceza
- Q.211. Öldürerek cezalandırma
- Q.211.5. İntihar ederek cezalandırma
- Q.232.12. Yas tutmamanın cezalandırılması
- V. Dini Motif
- V.50. Dua.
- V.60. Cenaze merasimleri
- V.65.4. Ağıtçı-yasçı
- V.110. İbadet yeri
- V.229.19. Aziz'in ölümüne yas.
- V.532. Mekke'ye giderek hacı olmak

⁷⁹⁶ . Sitith Thompson, *Motif Index of Folk Literature*, London 1966.

SONUÇ

Bir kısmı tarihin derinliklerinde kaybolmuş eski kavimlerin tamamında ve günümüz sanayileşmemiş toplumlarında ağıt yakma ve yas geleneği devam etmektedir. Ağıt yakma ve yas tutma geleneğinin yaşamasında *insanın fitratından kaynaklanan zayıflığı; eski dini inançların bakiyeleri; ölen ile bağ kurma gayesi; ruh ile ilgili inançlar ve ruhun ölmezliği; yaşanacağı düşünülen güzel günlere kavuşamama; toplumsal dayanışmanın gizli ve açık fonksiyonları* etkili olmaktadır.

Araştırmacılar ağıtların ilk şiiirler olduğu ve başlangıçta dini nitelik taşıdığı kanaatinde birleşmektedirler. Kültürel katmanların silemediği bu *tören şiiirinin* temelinde eski dini inançların ve tapınmaların yattığı muhakkaktır. Ele geçen en eski yazılı belgelerde ağıt metinlerine rastlanması, bir kısmının ağıt olması ile destanların ilk çekirdeklerinin ağıt yakma ve yas törenlerinde olduğu gerçeği bu fikri doğrulamaktadır. Ağıtların diğer edebî türlerle ilişkisine baktığımızda da bu gerçeği görüyoruz.

İlk Müslüman **Türklerin Oğuzlar** olduğu biliniyor. **Türkler** İslam dinine gireli bin yıllık bir zaman dilimi geçmiştir. Ağıt yakma ve yas töreni İslam dinince yasak edilmiştir. *Araplar* ilk müslüman toplumdur. Bu iki toplumun ağıt yakma ve yas tutma şekli birbirine benzemektedir. Müslüman oldukları halde hem *Araplarda*, hem **Türklerde** ağıt yakma ve yas töreni, İslam olmadan önceki şekliyle olmasa da, eski şekline yakın tarzda devam etmektedir. Hatta bir kısım *heterodox* islam toplumlarında dini nitelikli yas toplantıları düzenlenmektedir. Bu toplantı veya tapınmaların da eski dinlerin bakiyelerinden olduğu düşüncesi ileri sürülmektedir.

Toplumları tanımak için geçiş dönemlerine ait gelenek, görenek, örf-adet gibi sosyal *normlar* kullanılmaktadır. Ağıtların içerisinde günlük hayatın her anına; insan ömrünün her dönemine ait bilgi parçacıkları bulmamız mümkündür. Ağıtlar

bir folklor ürünüdür. Sosyologlar folklor ürünlerini “*günlük hayatın sosyolojisi*” olarak adlandırmaktadırlar.

Göğceli (Kemal), Görkem’in çalışma alanında ağıt yakma merasimlerinin artık kalktığı belirtilmektedir. Bizim araştırma sahamızda, belki eski yaygınlığını muhafaza etmiyor ancak, ağıt yakma merasimi devam ediyor. Metinler kısmında 1996 yılı içinde yakılmış ağıt metinleri de vardır.

Ağıtlar, sevilen bir insanı kaybetmenin acısını ifade eden hüznü deyişlerdir. Zamanla bu acıklı ifade yerini zevke ve eğlenceye terketmekte; söz, müziğe kaymaktadır.

Ağıtlar ve yas törenleri bir toplumun genel karakterini yansıtan folklor ürünleridir. Bu üfünlerden sosyal ilimlerin tamamı, bazıları tören yönüyle, bazıları ifade ve üslup açısıyla, bazıları figür ve oyun tarafıyla, bazıları da inanç boyutuyla materyal olarak faydalanabilir.

Ağıtçının yetişme ortamı yine aile düzenidir. Her genç kız veya kadın, yas tutabileceği birinin ölüm hadisesi meydana gelmeden, başkalarının yaktığı ağıtları duyarak ezberlemekte ve onu özel eğlence ve ortaklaşa yapılan işlerde söyleyerek yaygınlaştırmaktadır. Bu eylemler onun ilerki günlerde yaşayabileceği yas törenlerinde irticalen ağıt söyleyebilmesi için bir ön hazırlıktır. Bununla birlikte ağıtçının ortaya çıkması için yakınlarından birinin vefatı gerekmektedir. Bu olay aşıkların *bade içmesi* ile eş değerdedir.

Aşıklar rüyalarında gördükleri pir elinden *bade içtikten* sonra saz çalıp şiir söyler, ağıtçılar yakınlarından birini kaybettikten sonra ağıt söyler. Her ağıtçı aynı zamanda irticalen şiirler de söyleyebilir.

Metinler kısmında ölüm üzerine yakılmış 184 ağıt vardır. Kaynak kişilerden kendi akrabaları için yakılan ağıtları söylemelerini istedik. Bunlardan büyük çoğunluğu son on yılın ağıdıdır. 12 ağıdın kim tarafından söylendiğini kaynak kişiler bilmemektedir. 172 ağıdın kim tarafından ve kim için söylendiği bilinmektedir. Kaynak kişilerin kim için ve kim tarafından yakıldığını bilmediği ağıtları metinler kısmına almamaya özen gösterdik. Buraya aldığımız ağıtlardan

üçünün hikayesi bilinmemektedir. Bu üç ağıdı da örnek olsun diye metinlerin arasına dahil ettik.

Elimizde, meraklısı tarafından, cenaze evinde, yas esnasında söylenmiş ağıtları ihtiva eden üç kaset vardır. Bunları iki kişiden temin ettik ve metin kısmına koyduk. Metin kısmına aldığımız bu ağıtların diğerlerinden daha fazla değerli olduğunu söylememize gerek yok sanırım.

Her ne kadar ağıtları ilk oluştukları zaman, cenaze evinde derleme imkanımız olmadıysa da, gittiğimiz taziyelerde ağıt söyleme şekline şahit olduk. **Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi** morgundan cenazelerini almaya gelen bir grup **Avşar** kadınının, morg kapısı önünde ağıt söylediklerini gördük. Burada gördüklerimiz **Yaşar Kemal**'in ve **Esmâ Şimşek**'in kitabında, **İsmail Gökrem**'in doktora tezinde bahsettiklerinden farklı değildi. **Esen, Kemal, Gökrem** ve **Şimşek**'in eserlerine dahil ettikleri ağıtlar da, çok azı hariç, **Avşar** ağıdıydı.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar ağıtları, mücavir alanlarının dışında söylenen ağıtlara benzememektedir. **Avşar** ağıtları hecenin 8'lisi ile ve mani düzeninde meydana getirilmektedir. 184 ağıt metnini oluşturan 1705 dörtlükte 8'li hece ölçüsü dışında söylenen ağıda rastlanmamıştır. Bazı mısraların 7'li veya 9'lu olması ise yazıya geçirme esnasındaki teknik eksiklikten kaynaklanmaktadır. Ses denkliklerinin, bir takım uzatma ve kısaltmaların yazıya geçirilemeyişi bu tür hatalı/illetli mısraların aslında olmayan varlığını ortaya çıkarmaktadır.

Kaynak kişilerden derlenen ağıtlardan en azı iki dörtlükle **Hatice Özer**'den alınan 51 numaralı metindir. En çoğu ise 143 dörtlük ile **Özgül Yener**'in eşi ile kayını için yaktığı 114 numaralı metindir. Tasniflenmiş ağıtlarda belli bir sayı veya sınır yoktur. İsteyen istediği kadar söyleyebiliyor. Bu durum cenaze evinde ağıtların ilk söylenişi anında derlenmiş metinler için geçerli olmamaktadır. Cenaze evinde ağıt yakanlar en fazla beş dörtlük söyleyip, ağıt söyleyenlerin oluşturduğu dairedeki yerini muhafaza ederek, ağıt söyleme sırasını bir başkasına devretmektedir.

Ağıtçıların veya kaynak kişilerin dördünün dışında mısra, dörtlük, kafiye, redif, durak, nakarat, söz sanatları gibi teknik kuralları bilmediği tespit edilmiştir.

184 ağıt metnini oluşturan 1705 dörtlükte duraklar 5 + 3 / 4 + 4 şeklindedir. Bu duraklar bir dörtlükte veya şiirin tamamında karışık şekilde de bulunabilmektedir.

Genellikle yarım kafiye kullanılmıştır. Bazı dörtlüklerde yakın sesler birbiriyle benzeştirilerek kullanılmıştır. Bunlardan p-t, m-n, r-l, k-g-h, t-d, c-ç, ç-ş, s-z ve n-l sesleri sayılabilir. Bazı dörtlüklerde kafiye yoktur, mısra sonlarında ses benzerlikleri vardır da diyebiliriz.

Kafiye olarak kullanılan kelimelerin bir dörtlükte aynı maksatla iki kere kullanılmadığı görülmektedir. 1705 dörtlükte, beş yerde kafiye kelimesi iki kere aynı kelime olarak karşımıza çıktı. Bu kusur, irticalden kaynaklanabileceği gibi, kaynak kişinin metni hatırlayamamasından da olabilmektedir. Nitekim, kaynak şahıslardan Bekir Yıldırım (Kibar)'a böyle bir kusur yaptığı hatırlatıldığında, "İlgili bölümü" unuttuğunu ve unuttuğu yere kendisinin birşey uydurduğunu beyan etmiştir.

184 metin içerisinde cinaslı tek bir dörtlük yoktur.

Metinlerde söz sanatlarına rastlamaktayız. Fakat bunlar bilinçli olarak, düşünülerek yapılmamışlardır. Mecaz grubundan teşbih, istiare, mecaz-ı mürsel, kinaye, teşhis ve intak, anlamla ilgili sanatlardan tenasüp tecahül-i arif, tezaat, mübalağa tekrir, istifham, nida, terdid, tefrik ve hüsn-i ta'lil ağıt metinlerinde karşılaşılan söz sanatlarındandır.

1705 dörtlüğün içerisinde kafiye şeması aaba olan dörtlük sayısı 713'tür. Bu da toplam metnin % 42,5'sına tekabül etmektedir. 936 dörtlük xaxa (% 53,5) ; 23 dörtlük abab (% 1,5) ; 6 dörtlük aabb; 3 dörtlük abcd; 3 dörtlük aabb kafiye şemasındadır. 21 dörtlük (% 1,3) ise eksik dizelerden meydana gelmiştir.

Araştırma yaptığımız bu bölgede, diğer bölgelerde görülen ve çeşitli araştırmacılar tarafından ağıt adıyla anılan bazı şiirlere ağıt adı verilmediğini, deyiş denildiğini gördük.

Ağıtların meydana getirilmesinde söz kalıplarından azami derecede faydalanılır. Bu kalıplar ağıtçının dinleyici çevre ile diyalogunu artırır ve aynı zamanda musikin oluşmasında da önemli rol oynar. 1705 dörtlükte karşımıza

ıkan benzer kafiyelerin söz kalıplarıyla başlayan dörtlüklerde daha fazla olduğu görülmektedir. Kalıplar benzer mısraları veya ifadeleri doğurmaktadır. Bu benzerlik bazen bütün dörtlüğü kapsamaktadır. Kalıplar için, ağıtların iskeletini oluşturmakta ve ağıt merasiminin çeşitli bölümlerine geçişleri sağlamaktadır diyebiliriz.

Yaşları 31 ile 90 + - (Sarıkamış hareketına giden akrabalarını hatırlıyor) arasında 59 kaynak kişiden 184 ağıt metni alınmıştır. Tamamı 1705 drtlktir. Kaynak kişilerin 31'i kadın, 28'i erkektir. 59 kaynak kişiden 6'sı yüksek okul, 1'i lise, 1'i ortaokul, 16'sı ilkokul, 6'sı okur-yazar, 4' ilkokul terk, 2'si esli yazı bilir, 23' okur-yazar değildir. Ortaoğretim mezunlarından az sayıda kaynak kişi olmasının sebebi metne etki etme gayretlerinin fazla olmasındandır. Yüksek okul mezunlarından, işin bilincinde olan kişiler seçilmiştir. Diğer 51 kişi ilkokul (Birkısmı ilkokulu dışardan bitirmiş) mezunu ve aşağı seviyedeki eğitim düzeyinde olanlardır.

En fazla ağıt Hasibe Karakaya [Karayurt / Sarız / Kayseri] (16 metin) ve Hatice Korkmaz [Kızılören / Pınarbaşı / Kayseri] (16 metin) dan alınmıştır ki bu iki kaynak kişi hem ağıt yakabiliyor, hem de başkalarının yaktığı ağıtları biliyor.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşar ağıtlarında söz kalıplarının dışında konu ve işleniş kalıplarına da rastlıyoruz. Ağıtların belirli bir plan doğrultusunda söylendiği görüşünde yiz.

Hemen hemen her ağıdın ilk mısraında bir mekan vardır. Bu mekana dayalı olarak yapılan hareket genellikle ikinci mısralarda yer bulmaktadır. Ağıtların genelinde ise ölenin iyi yönleri, öldüren veya ölüme sebep olanın kötülüğü, geride kalanların acılarının büyüklüğü ve düşeceği zor durumlar, hayatın acımasızlığı, dünyanın geçiciliği, ölenin geri dönmesi, defin törenine ait pratikler yer almaktadır.

Pınarbaşı, Sarız, Tomarza Avşarları arasında yakılan ağıtlarda veya yas törenlerinde musiki aletlerine rastlanmamıştır. Yas süresi içinde, cenaze sahiplerinden bir kişinin yanında, yaşlı olduğunu bile bile ışlık almak, neşeli trk söylemek, duyulacak şekilde gülmek, eğlence veya şölene katılacağını söylemek

ayıp sayılmakta, yapanlar kınanmaktadır. Bu tür davranışları cenaze evinin düşmanları yapar anlayışı vardır. Köyde veya yerleşim yerlerinde düğün-nişan-sünnet gibi eğlence tertip etmek cenaze sahiplerinden alınacak izine bağlı olarak yapılmaktadır ancak bu mücadele isteme de ölenin kırkı çıkmadan yapılmamaktadır.

Ağıtları bir kişi söyler. Yaratıcısı tek olmasına rağmen meydana getirilen şiir topluma mal edilmektedir. Ağıtların anonim olarak değer kazanması da buna bağlanmaktadır.

Ağıtların şekillenmesinde, yayılmasında ve işlenmesinde en önemli etken cenaze evine taziye gelen kadınlardır. Taziye gelen her kadın beraberinde söylenen ağıda bir parça getirir ve söylenen ağıttan bir parça götürür. Bununla birlikte ağıtları yalnızca kadınlar söyler diyemiyorsunuz. Ancak “*asıl ağıtları*”, yani, konusu ölüm olan, yas süresi içerisinde, bir takım figürlerle, bir topluluk içerisinde töre ve törene bağlı olarak söylenen ağıtları kadınlar kendi aralarında meydana getirmektedir.

Belki ilk ağıt metinlerini erkekler meydana getiriyordu. İlk ağıt söyleyenin Hz. Adem olması bu görüşü doğrular. Ancak zamanla, yaratılış itibarıyla kendinden daha zayıf /şefkatli olduğu ileri sürülen kadına yerini terketti. Dine rağmen kadınlar tarafından devam ettirildi. Çünkü kadınlar erkeklere nazaren daha çok dışa kapalı bir hayat sürmekte, erkeğe oranla ocağına, evine daha çok sadıktır. Buna ilave olarak eski **Türklerde** kadınların elde ettikleri sosyal statüyü kaybetmemek için direndikleri görüşü de bu devamlılıkta etkili olmuştur denilebilir.

Erkeklerin söylediği konusu ölüm olan ve yas süresi içerisinde yakılan ağıtlar da var. Biz bu ağıtlardan dört adedini metinler kısmında veriyoruz. Ağıtların bir fonksiyonunun da erkekleri ağlatmak olduğu düşünülürse bunların “*asıl ağıtlar*” sınıfına sokulamayacağı ortaya çıkar. Bu yönü tören ve nümayişin gizli fonksiyonuna dahil edilebilir.

Bağımsızlığını kazanan **Türk** devletlerinden alınan ağıtlar ile yas törenleri, araştırma sahasında elde ettiğimiz neticelerle mukayese edildi. **Ali Berat Alptekin**’in **Kazakistan** ve **Kırgızistan** intibalarında yaptığı sonuç ile **Pınarbaşı**,

Sarız, Tomarza Avşar ağıtları ve yas törenleri arasında içerik ve üslup açısından pek bir fark yoktu.

Elit çevrelerde, yüksek zümre edebiyatında ağıtları meydana getiren kişiler genellikle erkektir. Bunların meydana getirdiği ürünlerde de “*asıl ağıtları*” meydana getirilişinde kullanılan unsurlardan faydalandığı görülmektedir.

Ağıtların tip ve motif kataloğu yapılmamıştır. Ağıtları meydana getirenden ve getirilişinden, işlenen konu ve planından, ölüm şekli ve sebebinden hareketle yerli ve milli veya milletlerarası bir ağıt kataloğu yapılabilir.

Aynı kişilere yakılan ağıtları metinler kısmında yanyana vermeyi, mukayese yapmak açısından uygun gördük. Ağıtların mahalli söyleniş biçimlerini muhafaza etmeye çalıştık. Bunun için alfabede kullanılmayan işaretlerden de faydalandık. Sözlük kısmında verdiğimiz kelimelerden farklı karakterde yazılı olanlar derleme sözlüğünde bulamadıklarımızdır.

METİNLER

ÖLÜM ÜZERİNE YAKILAN AĞITLAR

1- Askerlik, Savaş ve Emniyet Mensuplarının Ölümü Üzerine Yakılan Ağıtlar

1 - SARIKAMIŞ AĞIDI

Pınarbaşı'nın Küçük Karamanlı köyünden tam on üç kişi vatan müdafaası yapmak için silah altına alınır. Bu on üç kahraman Sarıkamış Cephesine gönderilir. On üç kahraman Sarıkamış'ın soğuğuna dayanamaz. Kendilerinden geriye birer künye kalır. Aynı köyden Hatun Hanım şehitlerinin anısını ağıtlarını yakarak dile getirir. Aşağıda Hatun Hanımın yaktığı ağıtı veriyoruz.

Hamızam¹ kılavuz aldı
Yusuf² ah şışirmesiñ
Sıhbarah³ yolu soruyoñ
Veli⁴ uşā şışirmesiñ

Biz de size geliyorduk
Gelincimiz döndü geri
Varam gara başıyor
Yeñilmiyor Deli Veli⁵

İki galdırıñ bayrağı
Çifte donatıñ tülüyü
Töbe amandan almıyor
Azarlar çoban Ali⁶ yi⁶

Şurada çulfa dokur da
Şurada kahve bişirir
Yusuf⁷ Şehil⁸ den⁸ gelmiş de
Ah gapıda eşinir

Hüseyin Çarkıt - İsmail Topuz

¹ . Ağıt yakılanlardan biri
² . Ağıt yakılanlardan biri *
³ . Tomarza ilçesine bağlı bir köy.
⁴ . Ağıt yakılanlardan biri
⁵ . Ağıt yakılanlardan biri
⁶ . Ağıt yakılanlardan biri
⁷ . Ağıt yakılanlardan biri
⁸ . Bölge insanının Adana'ya verdiği ad.

2 - MUSA'NIN AĞIDI

Musa etrafta sevilen birisidir. Yapı ustasıdır. Evin tek erkek evladıdır. Sipahi olarak Askerlik görevini yerine getirirken eşkiyalarla girdiği çatışmada vurularak şehit düşer. Üzerinde bulunan kimlik, künye ve benzeri şeyler eşkiyalar tarafından gaspedilir. Ağıtını akrabaları yakar. Hediye Deliktaş küçüklüğünde duyduğu bu ağıtı bize aktarırken orada bulunup ağıt yakan herkesten birer veya ikişer dörtlük vermekte fakat bunların kimlere ait olduğu hakkında bir bilgi verememektedir.*

Aman ey Allahım aman
Gene beni sardı duman
Ehali başına dolmuş
Methini söylüyor **Kaman**¹

Gelele gel Zala **Hatın**²
Sen saz çal da ben domduram
Elden ayrıştı iş dutar
Evleri diken gönduran

Hele Allı³ duna dursun
Al gel Namazlı **Gari**'ya⁴
Sen niden onbaş olmayı
Gulağını ver boruya

Nere gedik **Çolu Ömer**⁵
Oğluyunan oynar hımar
Ehali başına dolmuş
Methini söylüyor **Kaman**

Ne ağlıyon babam **Halil**
Allah böyle goymuş gavi
Gardaşım şehit düşmüş de
Ataş almış *fârıl farıl*

Suşehri⁶ndeki enmisi
O da bunu duydu m'ola
Parasını alan düşman
Yedi beñi saydı m'ola

Ne ağlıyon babam **Halil**
Daşa dayandı mı teker
Yolı saña gurban oluyum
Aleysine alır şeker

Gözü kör olası *garıñ*
Getti de gelmedi geri
Sıvarisin anam oğlu
Neye ya dönmedin geri

Gözü kör olası *garıñ*
Getti de gelmedi geri
Sen neydeñ onbaş olmayı
Nefer ol da diğne boru

Gadañı alıyım kese
Seni *dahmıdı* mı **Musa**⁶
Sıvarisin anam oğlu
Atdan in de daşa pısa

Hediye Deliktaş.

¹ Kayseri ili, Pınarbaşı ilçesine bağlı bir köy

² Ağıtı söyleyenlerden biri. Meşhur ağıtcı Kara Zala

³ Allı adında ağıt yakan kadınlardan biri.

⁴ Namazlı karı bir kadının lakabıdır. Fakat kime ait olduğunu kaynak kişi belirtmedi

⁵ Çolak Ömer, Musa'dan önce ölen ve ağıt yakanlardan birinin yakını olan kişi

⁶ Ağıtı yakılan Musa

3 - YAŞAR'IN AĞIDI

Pınarbaşı'nda bir kadının bir oğlu bir kızı vardır. Kızı doğum yaparken ölür. Oğlu askerdir. Bu acı haberle yıkılan kadına oğlunun da askerde öldüğü haberi gelir. Bu olayların üzerine yüreği yanık Aşar kadını aşağıdaki ağıtı söyler.

İsdbanbol'dan gelen eller
Baña devre geldi teller
Yorgun musun asger oğlum
Açılmıyor gulas gollar

Bir oğlum biri kızım
Gara saçlar düzüüm düzüüm
ñ`Asgerime öldü demen
İzinli gelecek güzün

Hep oturun derli olanlar
Gelin kızları olanlar
Cennetin gapısını açar
Yetim ölümü ölenler

Gurban ollum sana Yaşar¹
Duyanların ahlı şaşar
Guzuma öldü demeyin
Guzum goğuşunda yaşar

Hep oturun dize dize
Bir ahıl veriyim size
Asger oğlum gelin kızım
Ohalar ne diyor bize

Gurbanın olurum Memmed²
Kimlere edeyim minnet
Asger oğlum gelin kızım
Mekanınız olsun cennet

İsdbanbül'dan gelmiş eller
Yanmış olsa gelen teller
Asger oğlum gelin kızım
Gırılmaz mı buña beller

Hediye Deliktaş

¹ Ağıtı yakılan Yaşar

² Ağıtı yakılanın arkadaşlarından biri

4 - ALİ BEY'İN AĞIDI

Toklar kasabasında sayılıp sevilen varlıklı bir ailenin oğlu olan Ali'yi davulla-zurnaıyla askere gönderirler. Ailenin tek çocuğu olan Ali tezkeresine az bir zaman kala vefat eder. Ulaşım zorluğundan dolayı cenazeyi getiremezler, Ardahan'a gömerler. Ardahan'da askerlik yaparken ölen Toklar'dan Ali Bey'in ağıtını bacısı yakar.

Evimiz **Karagaya**¹'da
Gardaşım *orda* oturur
Gara Yusuf² un³ torunu
Terkide kelle getirir

Hüsnüye³ çıkıyor *panga*
Yaralarım geldi denge
Kıyma Gadir Mevlam giyma
Gardaşım üsdüme kölge

Şu tarlaya ekîn eker
Şu tarlaya *yıgım* çeker
Kendi ardından *zavırlar*
Camız ilvanman çekêr

Ali hâ babam oğlu
Çıkamaz oldum yoluşu
Neçe şurdan kağın'endirdiñ
Camız toluşu toluşu

İğde bile gocamış da
Dibinden sürüyor *şitil*
Sarı Memmed⁴ *cirit* oynar
Aradan kalktı mı hatır

Esgi günüme yanarım
Çağırsam *zangırdar* konak
Çatalbaş⁵ in⁵ gelinisiñ
Fitre mi alıyoñ demek

Gadasım aldığı dağlar
Çıksam *goyağında* yatsam
Ardahan denilen yere
Deşiri deşiri gitsem

Hasan Gürbüz

¹ . Bir köy adı

² . Beylerden namlı biri. Etrafta sevilip sayılan bir bey.

³ . Ağıta katılan kadınlardan biri

⁴ . Ağıtı yakılanın köylüsü.

⁵ . Yörede sevilip sayılan, beylerden varlıklı birisi

5 - BEKİR'İN AĞIDI

Sarız'ın Kızılpınar Mahallesi'nde Sarı Ömer'in oğlu Bekir Çapar 1907 Dersim İsyanında eşkiya ile girdiği çatışmada şehit düşer. Ömer'in tezkeresine az bir zaman kaldığı ve gece rüyasında öleceğini gördüğü için son görevine gitmek istemez. Komutan, bu işinin ehli askeri geride bırakmak istemez. Eşkiya takibinde gösterdiği yararlılıklarından ötürü ödülü de olan Bekir'i göreve götürür. Eşkiyalar Bekir'i çok iyi bilmektedirler. Hedef olarak onu seçerler. Osman ve Hacı adlı ağabeyleri de I. Dünya harbinde şehit düşen Bekir evin tek erkek çocuğudur ve ocağını tüttürecek oğlu da yoktur. Bekir için kız kardeşleri Hatice ve Habba bu ağıtı yazar.

I

Emmim bize darlıyor
Ağlamañ da duruñ deyi
Anam ele yalvarıyor
Bir oğlancık verin deyi

Bizim Hatça¹ çok ağlıyor
Battı babamın ocağı
Gadañ alıym ana
Kim biçer Güllü Bucağı²

Çıkmiş dağlarıñ başına
Dönememiş göğuşuna
Kimsesi yok babam oğlu
Çok yalvarmış çavuşuna

Gadañ alıym ana
Ciğerleri bütün yara
Tabur Elbistan³'a⁴ endi
Gét anam oğluñu ara

Sahipsizlik ne zor imiş
Eller darılır edeme
Ana aklını başına al
El oğlan vermez adama

Kör ederim Şefre⁵ seni
Yak odanıñ ışığını
Mevlam bir oğlan verip de
Sallatmadı beşiğini

Hasan Gürbüz

II

Kör ederim Şefre¹ seni
Yak odanın ışığını
Mevlam bir oğlan verip de
Sallatmadı beşiğini

Memmed ağlar Hasan² ağlar
Gene domuzların dağlar
Çığ, ök Selâm³ oğlan oysa
Anam bahar gönlün ağlar

Gadañ alıym göğüşün
Çığ verin şu anama
Ana aklın başına al
El oğlan vermez adama

Gardaş Torun⁴'dan⁵ geliyor
Altında berecik gir
Osman⁶'ı Hacı⁷'ye demem
Bekir⁸ gözümüzün nuru

Kör ederim Hacı² seni
Dik çuklun³ kövneğin
Gurban olduğum Yaradan
Ver babamın ağağını

Elmed⁸ bize darlıyor
Ağlamañ da duruñ deyi
Anam ele yalvarıyor
Bir oğlancık verin deyi

Odanın da yanar ışık
Engmine⁹ özü düşük
Allah bir oğlan verip de
Şefre sallamadı beşik

Ana sen ocak¹⁰ ana
Ben yarıyorum dım dım
Gardaşım Lâra getmiş de
Ele yörüm-bömeç gızım

Çıkmiş Dersim¹¹'in¹² harbine
İnememiş köğuşuna
Anası yok babası yok
Çok yalvarmış çavuşuna

Bizim Hacı¹³ diyorkine
Battı babamın ocağı
Gadañ aldığım anam
Kim biçer Güllü Bucağı

Hatice Erkek

¹ . Ağıtı yakılanın kız kardeşi
² . Tarla adı. Kızılpınar köyünde bir mevki adı.
³ . Kahramanmaraş'ın ilçesi Elbistan
⁴ . Ağıtı yakılanın eşi Şerife. Yörede "Şerife" adı
"Şefre" diye söylenmektedir.

¹ . Ağıtı yakılanın eşi Şerife
² . Ağıtı yakılanın amcazadeleri
³ . Ağıtı yakılanın kız çocuğu Selvi
⁴ . Avşar aşireti adı
⁵ . Ağıtı yakılanın şehit düşen kardeşleri.
⁶ . Ağıtı yakılan
⁷ . Ağıtı yakılanın üçüncü kız kardeşi.
⁸ . Ağıtı yakılanın amcaz
Tunceli vilayeti'nin esli adı.

6 - ASKER'İN AĞIDI

Avşarlar askerliğe ve asker olmaya heveslidir. Dul bir kadın bir tek oğlunu subay yapmak için askeri okula gönderir. Adana'da, Askerî okulda okuyan oğlunu evirmek için de kendisine uygun düşecek bir kız aramaktadır. Bu Avşar kadının oğlunun ölüm haberi verilir. Yaralı anne aşağıdaki ağıtı yakar.

Adana'ya vardım ıdı
Vah guzumun goğuşları
Acep baña gösderir mi
Başındaki çavuşları

Adana'ya vardım ıdı
Dirambetler dath öter
Gücücükden esger etdim
Guzum goğuşunda yatar

Hoş geldiñ Hacı¹ dayısı
Biz olduk başı gayısı
Gızlarıma gıran gırsın
Oğlum içiniñ iyisi

Gadañ allım Cennet bacı²
Vurdum başıma başıma
Beni guzuma salarsa
Gurban olurum eşime

Tarlalarda ot yolarım
Ayak yalın başım gabak
Gadañ alıym Hoca³
Uzun gece olmaz sabah

Gadañ allım Müzzen gelin⁴
Görümceñi verme ele
Dam dolusu selam salmış
O'nuñ gusuruna galma

İsmail Özkan

¹ "Şimşek.n.33. 1.dörtlük"

Adana'ya vardım ıdı / Var oğlunun koğuşları / Acep bana gösteritler mi / Kapıdaki çavuşları

² "Şimşek. 2. dörtlük", aynı

¹ Ağıtı yakılanın dayısı Hacı

³ "Şimşek. 3. dörtlük"

Dördüncü mısra "Oğlum hepsinin iyisi"

² Baş sağlığına gelen ve ağıtı yakan komşularından Cennet

⁴ "Şimşek. 5. dörtlük"

Gurban ollum Cennet bacım / Vurdum başıma, başıma / Beni guzuma salarsan / Gurban olurum eşime

³ Defin işlerini yürüten hoca, köyün imamı

⁴ "Şimşek. 4. dörtlük."

Tarlalarda ot yolarım / Ayak yalın, başı gabak / Allah sabırımı versin / Uzun gece, olmaz sabah

¹ Ağıtı yakanlardan ve baş sağlığına gelenlerden biri. Görümcesini ölen kişiye isteyecelermiş fakat ömür vefa etmemiş.

² "Şimşek. 6. dörtlük" aynı.

7 - KASIM'IN AĞIDI

Sarız ilçesi Karayurt köyünde Küçük Hoca'nın oğlu Kasım 1957 yılında Hatay'ın Kırıkhan ilçesinin Kastel Karakolunda askerken, yağmurlu bir havada kaçakçılarla girdiği çatışmada göğsünden vurularak şehit düşer. Dört ay kadar sonra da karısı ölmüş, iki oğlu (Ramazan ve Süleyman) yetim kalmıştır. Tomarza'daki teyzesinin kızı Meryem, annesi, hanımı, teyzesi bu ağıtı söyler. Birinci ağıt teyzesi kızının yaktığı ağıttır.

I

Karlı dağlar karsız dağlar
Herkes ölüsüne ağlar
Mezgirtli'den¹ sal yörüdü
Salma yemişin hâşler

Bilmiyorum ölüñüzü
Arzeyleyiñ haliñizi
Giyma felek köl'ohuyum
Şu dezzemiñ yalıñızı

Şu gelin de şu da özne
Dezze sen dünyada gezme
Gadañı alıym Döne²
Kasım'ın³ minası bozma

Gadañı alıym Döne
Ölüciyim yana yana
Seniğiniñ var emmisi
Beniği güdüyor dana

Oy deme gadañ alıym
Oy deme onlar da büyür
Ben oğsüzü bilmemiyim
Yatar kullüklerde uyur

Şu da gelin şu da gelin
Dakımı kaldırmaz kolum
Gadañı alıym Döne
Kasım nerde etti talim

Şu ayaklı şu da köşe
Ne keleş yakışır başa
Ha mevziyiñ içine al
Oğlu ölesice paşa

Ne keleş yakışır başa
Ayaklı da köşeyinen
Böyle durduğuma hakmañ
Komuşuyom paşayınan

Elime aldım cıvara
Ardımı verdim duvara
Ben Tefiğ'in⁴ bacısıyım
İşte böyl'oldum paşavara
Süleyman Murt

II

Hasdahamede galannar
Gelinden gızı ölennar
Tavsırmar: ald-ıtmışlar
Yalannar Döne¹ yalannar
Tavsırmın aldatmışlar
Yalannar Döne yalannar

Şu ayaklı şu da köşe
Ne hodul vahır başa
Guru tavsım yollamış
Oğlu ölesice paşa
Guru tavsım yollamış
Oğlu ölesice paşa

Şu ayaklı şu da özne
Dezze sen dünyada gezme
Eliñi öpüyüm Döne
Kasım'ın damını bozma
Eliñi öpüyüm Döne
Kasım'ın damını bozma

Martini alamamış
Taburım bulamamış
Annıdan gırşım doğıncız
Duşmanımı görememiş
Annıdan gırşım doğıncız
Duşmanımı görememiş

Şu da özne şu da gelin
Dakımı galdırmaz golum
Gadañı alıym dezze
Oğluñ nerde etti talim
Gadañı alıym dezze
Oğluñ nerde etti talim

Gapıñıñ kilidim veriñ
Ben evime gediciyim
Seniñiniñ var emmisi
Ben de dana güdüciyim
Seniñiniñ var emmisi
Ben de dana güdüciyim

Gümüş saat boncuk kese
O da gezer elden ele
Öleciğin biliyordum
Düğünlerde düşdü dile
Öleciğin biliyordum
Düğünlerde düşdü dile

Ağ barnağa yazır yazı
Ardındağa ulak guzu
Bunuñ da başını vedi
Añsa² da gavırın gızı
Bunuñ da başını vedi
Añsada gavırın gızı

¹ Bir mevki adı.

² Ağıtı yakılan Kasım'ın eşi.

³ Ağıtı yakılan

⁴ Ağıtı yakılanın kardeşi

¹ Ağıtı yakılanın eşi.

² Ağıtı yakılanın eşi.

Güllü Meryem Gara Zala³

Alvardı çavuş alvardı

Öldüğünü bilinceğaz

Hota çalmış Dersim kurdü

Öldüğünü bilinceğaz

Hota çalmış Dersim kurdü

Durdu emmi Durdu⁴ emmi

İm biz de gal aitem yandı

Babam oğlu sert çavuşım

Keklik avladım sandı

Babam oğlu sert çavuşım

Keklik avladım sandı

Dün bu zaman burdaydı

Gömen dir mi kara toprak

Şu da Ehmed'in⁵ gurusu

Elifine⁶ vurmañ şaplak

Şu da Ehmed'in gurusu

Elifine vurmañ şaplak

Bibim de gelmiş ağlıyor

Yettiñ mi bunuñ aslma

Rebağani ele veren

Dün öldü gelin Teslime⁷

Rebağani ele veren

Dün öldü gelin Teslime

Baş çavuşım baş çavuşım

Şehitlere eş çavuşım

Şehit olan göğde uçar

Uç da gel ha baş çavuşım

Şehit olan göğde uçar

Uç da gel ha baş çavuşım

Dambaşma çardak dilanmış

Bahçası var şo derede

Oksür tükür kul'oluyım

Ne varmış şo yarada

Oksür tükür kul'oluyım

Ne varmış şo yarada

Şura Murtçular'm⁸ yurdu

Yüreğimden getmez derdi

Ana oğlun gelir dıyın

Dolandırmiş Dersim Kürdü

Ana oğlun gelir dıyın

Dolandırmiş Dersim Kürdü

Gümüş sahat boncuk kese

Vili babam oğlu vili

Eşim gelir görür dıyı

Yüküne? (Anlaşılamadı)

Eşim gelir görür dıyı

Yüküne? (Anlaşılamadı)

Yüküne dohmuş simi (?)

Eşim gelir görür dıyı

Hêç ahlma alır mıyım

Dersim Kürdü vurur dıyı

Hêç ahlma alır mıyım

Dersim Kürdü vurur dıyı

Hasibe Karakaya

³ . Cenazede ağıt yakanlar

⁴ . Ağıt yakılanın amcası

⁵ . Yakup'un yas törenine gelenlerin birisinin eşi kocasının acısını bu olaya katıyor.

⁶ . Ağıt yakanlardan birisinin kocası ölmüş. Elif de onun Ezi. Burada ağıta katılıyor.

⁷ . Ağıta katılan mevtalardan biri

⁸ . Ağıt yakılanın sülalesinin lakabı ve soyadı

8 - RAMİZ KORKMAZ'IN AĞIDI

Sarız'ın Karayurt köyünden askere giden Ramiz şehit düşer. Naşı Sarız'a getirilir. Cenazeyi almaya gidenlerin arasında eşi de vardır. Ağıt yakmaya Sarız hükümet binasının önünde başlayan dul geline habası kızar. Bir çocukla dul kalan şehit eşi aşağıda metnini verdiğimiz ağıtı yakar.

Sedder¹ emmim gâğım oklar oooy oooyyy
Sülemer² öküzüm nallar oooy oooyyy
Sülemer öküzüm nallar oooy oooyyy
Dolaşsam damıña varsam oooy oooyyy
Emmilerim beni kollar oooy oooyyy
Emmilerim beni kollar oooy oooyyy

Sen'öldüren kotü çoban oooy oooyyy
Ben ellerden arlanıyom oooy oooyyy
Ben ellerden arlanıyom oooy oooyyy
Şöyle savış sürmel'eşim oooy oooyyy
Ne çobana şerleniyöñ oooy oooyyy
Ne çobana şerleniyöñ oooy oooyyy

Bu yıl yayla yaylatmam ki oooy oooyyy
Şu Melağ'ın³ zarıyman oooy oooyyy
Şu Melağ'ın zarıyman oooy oooyyy
Dağda ölmüş emmim oğlu oooy oooyyy
Sümbül biter goriyunan oooy oooyyy
Sümbül biter goriyunan oooy oooyyy

Şaşdım hey Allahım şaşdım oooy oooyyy
Gürbınardan⁴ bir su işdim oooy oooyyy
Gürbınardan bir su işdim oooy oooyyy
Ben gazaya yarıncağaz oooy oooyyy
Guru dahıma gavişdım oooy oooyyy
Guru dahıma gavişdım oooy oooyyy

Cenderme bahdı gözüme oooy oooyyy
Yüzbaşı vurdu dizine oooy oooyyy
Yüzbaşı vurdu dizine oooy oooyyy
Hökümetiñ dayrasında oooy oooyyy
Adam darılmaz gızına oooy oooyyy
Adam darılmaz gızına oooy oooyyy

Beri veriñ fışdomınu oooy oooyyy
Geçermiyim bebağimden oooy oooyyy
Geçermiyim bebağimden oooy oooyyy
Dağda ölük sürmel'eşim oooy oooyyy
Gurşun dağmış gobeğinden oooy oooyyy
Gurşun dağmış gobeğinden oooy oooyyy

Hasibe Karakaya

¹ Ağıtı yakılanın amcası

² Ağıtı yakılanın akrabası

³ Ağıtı yakılanın eşi

⁴ Çeşme ve mevki adı

9 - MAKBULENİN AĞLAMASI

I. eşini (Kürt Memmed) , I. Dünya Harbi'nin başlarında, II. eşini (Memiş Ağa) aynı harbin sonlarına doğru, birinci eşinden olma Mustafa, Muslu, en sonunda da İsmail adlı üç oğlunu da Kurtuluş Savaşı'nda kaybeden Makbule kadın hem eş hem de evlatları için aşağıda metnini verdiğimiz ağıtı yakmıştır. (İsmail tebdil-i hava için gelirken Pınarbaşı'nda vefat etmiştir.)

Ben ne dutdum ben ne dutdum
Bal yaladım ağı yıttım
Baktım kimsem kalımayınca
Musdafam'ın¹ evin katdım

Buyur Memiş Ağa² buyur
Kara sakal gıvır gıvır
Odıya misafir geldi
Musdafam gahvesin gavur

Azziye³'ye kadar gelen
Tarlanın üstünde ölen
İsmail'in⁴ değil misin
Dayısı tebdil hav'alan

Dayısı tebdil hav'alı
Haşlımı koydu m'ola
Musdafam'ın evin katdım
Memiş Ağa duydu m'ola

Gurban *olducağım* kızlar
Yaz gelince *goyun* *guzlar*
İsmail'im tebdil almış
O da *davarmı* *dızlar*

Şu da *ergen* şu da *ergen*
Dökmedim *öznelik* yorgan
Can cana gurban olursa
İsmail'e canım gurban

Ağ yağlık sarar başına
Hayali düşer garşıma
İsmail'im daha *cahil*
Ölüm ne düşen peşine

Maviş Kara

¹ Ağıtı yakılanın oğullarından birisi

² Ağıtı yakılanın ikinci eşi

³ Kayseri ilinin Pınarbaşı ilçesinin eski adı "Aziziye"nin söyleniş şekli.

⁴ Ağıtı yakılanın oğullarından birisi

10 - ELİF DUMAN'IN AĞLAMASI

Beş oğlunu ve kocasını seferberlikte kaybeden Elif Duman, varlı iken yoksullaşır, bir geliniyle birlikte yapayalnız kalır, hepsine birden bir ağıt yakar.

Göğ Goyağım¹ kelisine
Uşak gonar birisine
Çan daktır Gara Bedir'im²
Şu habeyîñ sürüsüne ooyy

Hele oğlanlarım hele
Bir guş gonar daldan dala
Goluñuza düşdüñ Kömüñ³
Baña muhayıt oluñ ha oyy

Çatalpınar'ın⁴ özleri
Top top biter yapızları
Çahal öldü oğlancığım
Ne çohça eliñ kızları ooyy

Mezerine daş çekdirdim
Üsdüne toprak atdırdım
Kimse vapıñadı da oğlum
Hacı Dayıña⁵ yaptırdım oyy

Çatal yannığı yaydığım
Sürü goyunu sağdığım
Meydanı zıbuñ giyerim
Bir kötice garı derler ooyy

Gapiya bayrak dikmedim
Ortasına al dikerek
Oğlumu özne dikmadım
Gallemisyağı dökerek ooyy

Bağgelen'de⁶ ekin biçer
Atman azık gelirdi
Halid'im⁷ ahır yaptırır
Ladif'im⁸ sürü güderdi oyy

Varsam Şarrağa⁹ yoklasam
Su çıkdı m'ola gözünden
Sefer birlikten oturur
Dilim yok eliñ gızma oyyy

Elif Duman.

¹ . Karapınar köyünde bir mevki adı

² . Ağıt yakılan oğullardan birisi

³ . Gelininin kardeşi

⁴ . Köyün çeşmelerinin olduğu yer

⁵ . Ağıt yakan Elif kadının kardeşi.

⁶ . Ölene ait tarlanın adı.

⁷ . Ağıt yakılan oğullarından birisi

⁸ . Ağıt yakılan oğullarından birisi

⁹ . (Çağlayan, şırıldayarak akan) Köyün içinden akan suyun çıktığı yere verilen ad.

11- HALİL'İN AĞIDI

Ayşe Eroğlu'nun oğlu Bursa Çekirge'de askerlik vazifesini yerine getirirken kaza geçirerek ölür. Cenazeyi almaya giderler. Kapıdaki inzibatlar ölenin dayısını içeri almamışlar, kapıda boynu bükük bekliyormuş. Bursa'da ağıtın yakmaya başlayan ammesine Zehin (Uçkonak)'da teyzesi katılır. İki baci kaybettikleri insan için birlikte ağıt yakarlar. Birlikte yaktıkları ağıttan akıllarında kalanı bize söylediler.

Çekirge'ye¹ vardım ıdı
Mezeri göyuklar uca
Anañ saña gurban olsun
Der Hacı'nı yuyan hoca

Mezèrimi yaptırdım da
Üsdüne ismini goydum
Amanatı siziñ diyi
Teğmenlere çok yalvardım

Esgerlere göz gezdirdim
Var mı bunun yapısında
Babam oğlu boyn bükük
Inzibatın gapısında

Yed'aylık esger mi ölür
Gaderim ana gaderim
Yusuf' esgere gèderse
Gene sığın güderim

Bugün Çekirgeye geldim
Dolandım Bursa' elinden
Ne mutlu benim canıma
Paşa da duttu salından

Ben bunu nasıl böyüttüm
Sığır gütdürü gütdürü
Omuzunda paltayınan
Odan ettiri ettiri

Gayseri'ye vardım ıdı
Mızıhalar çalınıyor
Bugün oduna gétmedim
Babam baña darılıyor

Angara'ya vardım ıdı
Bursa'nın dağı dumanı
Dokuz ay oldu öleli
Daha da galbim gümanlı

Ayşe Eroğlu - Fadime Özhan

¹ Bursa ilinin ilçesi Çekirge. Ölüm olayının olduğu yer.
² Ağıt yakılanın kardeşi

12 - ALİ'NİN AĞIDI

Ardahan'da askerlik yapan Ali, buz tutan gölüm üstünden geçerken, buz çöker ve atı ile birlikte sulara göntülür. Askere gitmeden önce çobanlık yapan, evli bir çocuk babası, Toklar nahiyesinden şehit Ali'nin ağıtını ammesi yakmış.

Gadasın aldığım dağlar
Çılsam gıydağında yatsam
Ardahan denilen yere
Dileni dileni gitsem

Ölürüm Ali'm ölürüm
Ali'm negadere datlı
Ne hallarınan yapırmış
Penek örtük kapı kitli

Tıpkı Ali'me benziyor
Gızlar tavsıra bahmca
Guş olup üsdünde dönsem
Seh teneşire çıhınca

Duyduñ mı Sarı Emmisi¹
Anasınıñ döş'enlisi
Eller şaplak vurur m'ola
Arada galdı Döndü'sü²

Gadasın aldığım dağlar
Ana olan höyle ağlar
Garagola künye geldi
Çobanıñız m'öldü bağler

Gızıladağda³ davar yayar
Gelir Çeşmede⁴ yatırır
Ağlayan buña ağlasıñ
Emiş⁵ gızıñı götürür

Hüseyin Nazir Ayaz

¹ . Ağıtı yakılanın amcası

² . Ağıtı yakılanın kızı

³ . Özlüce kasabasına ait, Kable tarafındaki dağ ve yayla adı.

⁴ . Davar yatağı olarak kullanılan bir yer ve bu yerdeki çeşmenin adı.

⁵ . Ağıtı yakılanın kaynanası

13 - SEZER GÜNEŞ'İN AĞIDI

Sezer Güneş, Güneydoğu'da bölücü teröristlerle girdiği çatışmada 6 Nisan 1995'de şehit düşer. Ağtını ağabeyinin arkadaşı Zihni yakar.

Siirt'in Pervan Deresi
Yâkın Şırnak'la arası
Tek tesellim şehit oldu
İ ara anası ölesi

Altı Nisan¹ çatışmada
Ganlar *ılgıt ılgıt* akmış
Naçar kalan kuzularım
Mermi bitmiş süngü takmış

İçerime düştü sızı
Alnımızda kara yazı
Anasından ayrılır da
Melemez mi körpe kuzu

Nideyim gurban nideyim
Kaderinen bevhudeyim
Nerede **Bingöl** nerede
Bırak kuzuma gideyim

Bakin emmisi dayısı
Kaçtır kurşunun sayısı
Kara kekil dalgalanmış
Biz bekliyorduk **Mayıs**'i²

Aman **Sezer**'im **Sezer**'im
Hem okurum hem yazarım
Elimizden birşey gelmez
Ağlar kabrini kazarım

Osman³ emmi sen ferah ol
Kalmayacak bunun öcü
Şark⁴ başına dar gelir ya
Meclise bulurum suçu

Şarka gidecek askeri
Bilgisayar ayırıyor
Cesaretsiz pekaka'yı
Kahpe düşman kayırıyor

Zihni Akyol

¹ . Sezer Güneş'in şehit düştüğü gün

² . Şehit erin teskere alacağı ay

³ . Şehit babası

⁴ . Doğu, Anadolu'nun doğu ve güneydoğusu için de kullanılır.

14 - MEMİŞ'İN AĞIDI

Akoluk (Sarız) köyünden, askerden hava değişimi alarak gelen Memiş Nacar, kısa bir süre sonra ölür. İkisi yanında biri karısında üç çocukla dul kalan, hamile Fatma aşağıda metnini verdiğimiz ağıtı yakar. Bugün bu üç çocuğundan bir tanesi hayattadır.

Seni şadalağa salmam
Gurbanlar olduğum doru
Esger tokdura gedici
Orda galma tez gel beri

Gurban oluyum gomsular
Bu burda asılı dursuñ
Günü yahın esgerimiñ
Söyleñ de evine gelsiñ

Gurbanım Memmed Musdafa¹
Ben alıym gadañızı
Güşim çekmeñ öğsüzlerim
Yakdırırım odañızı

Dorusun içeri çekin
Yeminiñ vahdı geçiyor
Şemşi'ye² habar saldım da
Geldi kefiniñ biçiyor

Hasan Gürbüz

¹ . Ağıtı yakılanın geride bıraktığı öksüz kalan çocukları
² . Cenaze işlerinde yardımcı olan komşu kadın

2- Yaşlılık ve Doğal Ölüm Neticesinde Yakılan Ağıtlar

15 - MUSTAFA MEHMET'İN AĞIDI

Gurbette kazandıklarıyla çift-çubuk satın alan Mustafa Mehmet memleketine dönüş yolunda birden bire fenalaşarak vefat eder. Nazar değdiği söylenen Mustafa Mehmet'in ağıtını kaynak kişinin annesi, ölenin hanımı Elif Duman yakar.

Bozaran dağları geçmiş
Gelmiş de *dölek*de ölmüş
Musta Memmed ölmüş deyin
Gazeteler *elan* olmuş

Yekin sürmel eşim yekin
Sahat-gordon döküm döküm
Camız almış *gökçe* vurmuş
Sen seni nazardan sakın

Gadañ alıym **Fahı Ağa**¹
Musdafa 'mı' sen doğdürme
Emmileri *dahım* alıñ
Oğluma *ağ don* geydirmem

Gadañ alıym **Omar** 'ım²
Arada galdım arada
Dahım gezer elden ele
Hain sahahı nerede

Gurban oluyum enişte
Köye doğru yönün dönmüş
Dört beş gışinin içinde
Seçilmiş de o da ölmüş⁴

Mustafa Duman

¹ . Ağıtı yakılanın kardeşi.

² . Ağıtı yakılanın oğlu Mustafa Duman. Kaynak kişi.

³ . Ağıtı yakılanın kardeşi

⁴ . Bu dörtlük ölenin baldızı tarafından söylenmektedir

16 - HALLOĞLU ENBER AĞA'NIN AĞIDI

Pınarbaşı Pulpınar köyünden Halloğlu Anber (Enver) Ağa'nın (Kadirli'ye Savrun sıyından çeltik arki çıkararak ilk çeltik eken adam. Anber arki diye Kadirli'de bir köy ve mezarlık varmış) aniden ölümü üzerine bacıları aşağıda metnini verdiğimiz bu ağıtı yakar. Varlığı, etrafta sevilip sayılan Enber Ağa'nın varlığı ölümünden sonra çabuk tükenir.

Tucar¹ dan duman kahıyor
Anam oğluna bahıyor
Anam oğlu su isdemiş
Savrun² Penzefir ahıyor

Arhamızda Gars³ in bükü
Yığılma mı gumaş yükü
Ne ağlıyoñ bre baci
Şükür babam oğlu iki

Şu efeyi biliyoñ mu
Avşarıñ Anber Ağası
Dizlek çam çalınıyor
Geliyor tüllü mayası

Çoh gördüm iyi gününü
Giyerdim heril domunu
Ben gardaşa ağlıyorum
Nédiyim eliñ oğlunu

Gırkları yediye gıtdım
Allaha emanat etdim
Ne yatıyoñ bacım Sultan⁴
Altınıñ habesin n'etdiñ

Terzi durur bucağında
Yemek bişer ocağında
Gezsem gardaş bulunur mu
Hükümetin sancağında

Hasan Gürbüz

¹ . Kadirli'ye beş km. Akmaşat köyü yakınında bir mevki. Bitişğinde Tucar mezarlığı diye bir yer vardır. Bu mezarlık kastedilmektedir.

² . Kadirli'yi ikiye ayıran ırmak. Savrun çayı.

³ . Adana ili Kadirli ilçesinin eski adı

⁴ . Ağıtı yakılının ve ağıt yakanın kızkardeşi Sultan

17 - HACELİ KOCA'NIN AĞIDI

Vadesiyle ölen Haceli Koca Kızılören köyünün ileri gelenlerindendi. Aynı köy içerisinde kan davası da vardır. Haceli Ağa vefat edince kısa süreli de olsa hanesinde sıkıntılı günler olur. Akrahaları arasında sözü geçen, ocak reisi durumundaki Haceli Koca'nın ağıtını bacısı Melek yakar.

Gızılören¹ ne şen göçer
Ortada gardaşım şaşar
Beşiğini bağla gardaş
Çocuhlar *gağ*ından düşer

Al al saçımı yüzümden
Yaşlar ahıyor gözümden
Elin evinde yatıyoh
Sahipsizliğin yüzünden

Hele soluh verin soluh
Ciğerlerim delik delik
Babam beni gınamasın
Anam d'ölük babam d'ölük

İşliğin bana verin
Bağrında *salhat* dahılı
Nasıl dayanıp duruyum
Tırpanım damda solulu

Benim gardaşım yalınız
Guru yere gomasınlar
Sihilevi² duyuncaz
Haceli³ öldü demesinler

Çığrışmañ gadañ alıyım
Gurban oluyum **Hacı**'ma
Ağşeme geri gelmezse
Habar salarım bacıma

Hatice Korkmaz.

¹ . Pınarbaşı ilçesine bağlı bir köy. Ölenin köyü.

² . Adana'daki hane halkı.

³ . Ağıt yakılan Haceli'nin adını fısıltılarak söylenişi.

18 - AHMED AĞA'NIN AĞIDI

Vadesiyle ölen Hasırcılı'dan Kokulu'nun kardeşi Ahmet Ağa'nın ağıtını yeğeni Emine Korkmaz yakar. Ahmet Ağa çevrede sayılıp sevilen, esnaflar arasında da itibar gören bir kişidir. Bu özelliklerinden dolayı da büyük siyasi nüfuz sahibidir.

Adana¹'da ölen deli
Ne uzun gardaşım golu
Babamoğlu varıncağaz
Ayağına gahar vali

Gızılören²'e¹ giderim
Sultan Bibimi² görürüm
Ahşamdan habar salsanız
Gece yarısı gelirim

Ağlarım gızlar ağlarım
Aydan aydan ölenlere
Anamoğlu varmı içinde
Bahın gızlar gelenlere³

Ember⁴ emmim geliyor mu
Altınd'atı hangır hangır
Gardaşım *haley çekiyor*
Sarı *tesbeh şingır şingır*

Bahele bre **Duduma**⁵
Bah gardaşım boyunuma
Sarıçek⁶ de gurt mu daldı
Gardaşıym göyununa

Duymuyon mu ne *dâniyor*
Gara çadır gurul'oldu
Anam babayım sürüsü
Sıcanlı⁷'da⁷ sultanırdı

Avinniği⁸ ben gatmadım
Molla Musa⁹'y⁹ unutmadım

¹ . Pınarbaşı'nın bir köyü.

² . Ağıt yakanın kayın validesi.

³ . Ölen kardeşini de ağıta katmış

⁴ . Ağıt söyleyenin amcası Halloğlu Enver Ağa.

⁵ . Ağıt söyleyen akrabalarından biri.

⁶ . Sarıçek "Sarıççek" in kısaltmalı kullanımıdır. Kızılören'in güneyindeki dağ ve bu dağdaki yayla adı. Yasa gelenlerden birinin akrabasının sürüsüne kurt dalmış da kurtarayım derken ölmüş.

⁷ . Yayla ve dağ adı

⁸ . Adana'da 1970'li yıllarda, teröristlerle girdiği çatışmada şehit düşen Avni adındaki polis memuru. Yasa gelenlerin birinin kardeşi.

Gardaşım öldü öleli
Gızılören'e gitmedim

Gızılören ne şen göçer
Sığır meleş meleş
Fatma'nın¹⁰ gozü kör olmuş
Küllığa düşmüş gardaşı

İsmail¹¹ emmin gelmedi mi
Bindiği atlar bükülür
Eğer **Zalha**'dan¹² olmazsa
Bizim gonahlar yihılır

Evinliği *gatiyim* mı
Çelenginen çiçeğinen
Azıcık golun oynasıñ
Öldürürdü bıçağıman

Oturmuşlar'sıra sıra
Hep mi yanıma geldiñiz
İlahı gıran dıhıla
Hepiñiz mi dul galdiñiz

Yusuf¹³ emminiñ avradı
Anam görükme gözüme
Gaydasma böyle geldi
Gırılmañ benim sözüme

Yalan oldu **Güllü Bibi**¹⁴
Yedi bacı dolanırdı
Anañ babayıñ sürüsü
Sıçanlı da sulanırdı

Hatice Korkmaz

⁹ . Ölen akrabalarından olup, cenazeye ağıt söyleyenlerden birinin oğlu.

¹⁰ . Fatma akrabadan biridir. Ağıt yakanların arasındadır. Kızılören'de düşmanları tarafından vurulan Mehmet, yasa gelen Fatma'nın kardeşidir. Fatma bu ağıta onu da sokmaktadır. Mehmet için yakılan ağıt da bu çalışmaya alınmıştır.

¹¹ . Ağıt yakanın kardeşi.

¹² . Ağıt yakanın yengesi. Ölenin gelini.

¹³ . Ağıt yakanın kardeşi ve ağıt söyleyenin amcası

¹⁴ . Ağıta gelen akrabalarından biri

19 - HACI GÖKER'İN AĞIDI

Kış aylarında ölüm olayı çok olur. Sebebi bilinmez bir hastalıktan, bir kış günü Hacı Göker vefat eder. Vadesiyle ölen Hacı Göker için ağıtı hacısı yakar. Cennet Göker'in yaktığı bu ağıtı aşağıda veriyoruz.

Şımyınan talim eder
Şu efendi domuydu
Omar¹ın¹ avar gezmesi
Bu **Bebeğan**² günüyüdü

İnce **Sarı Hacım**³ ince
Çevirmeden aştı yonca
Bunun nasıl duyurmalı
Omar İsmahal⁴ gelince

Sen gidersen **Sarı Hacım**
Boğazıma dalmam gazi
Mezer eşicilik dey
Uşahlar giriyor buzu

Alim⁵ bir işlik dikdirmiş
Meydanının beyazından
Gitme **Sarı Hacım** gitme
Zamharımın ayazından

Hatice Korkmaz.

¹ . Ağıtı yakılanın akrabalarından birisi.
² . Ağıtı yakılanın kendinden önce ölmüş kardeşi
³ . Ağıtı yakılan Hacı Göker
⁴ . Ağıtı yakılanın oğulları
⁵ . Ağıtı yakılanın oğlu.

20 - DÖNE'NİN AĞIDI

Zelhin Köyü'nün ağasının çobanı, gönlünü ağanın kızına kaptırır. Kızın da çobana meyli vardır. Çoban ammesini düniürcü gönderir. Ağa kızını vermediği gibi, gelenlere de hakaret eder. Kız çobandan kendisini kaçırmasını ister. Çoban kızı kaçırıp Toprakkale beyinin yanına sığmur. Bey bunları evlatlık edinir. Aradan bir kaç ay geçer; Çoban ihtiyaç gidermek için pazara gider. O pazardayken kız fenalaşarak ölür. Çoban dönüşünde bakar ki kabristanda başma al bayrak dikilmiş taze mezar var. Eve geldiğinde kalabalıkla karşılaşır ve durumunu öğrenir. Sevdığı Benli Döne'nin ölümü üzerine bu ağıtı söylemiştir. Anlatıcı Çoban'ın adını ve ağıdı kimin yaktığı bilmemektedir.

Toprahgala¹dan¹ geçerken
Boynum çevrildi mezere
Gapanaydı benim yolum
Getmez olaydım bazara.

Mezere vardım mezere
Yeni öldüğünü bildim
Kalk gidelini **Beñli Dönem**²
Saraldım ayvaya döndüm

Ellerimi vura vura
Garatdım iki dizimi
Kalk gidelim **Beñli Dönem**
Mücükler oyar gözünü

Hele verin şu fesini
Bir daha duysam sesini
Kimselere duyuramam
Gizli çekerim yasını

Uğradım mezar başına
Al bayrah dikdim daşına
Kırpikleri *gargı, gargı*
Toğrah dökülmüş gaşına

Hacı Kaya,

¹ . Taprakkale: Adana iline bağlı bir yer.

² . Ağıtı yakılan gelin.

21- KARDEŞE AĞIT

Hediye Deliktaş'ın kardeşi için yaktığı ağıt. Bu ağıtın derlemesini, Pınarbaşı - Kayseri güzergahında yolculuk esnasında yaptık. Kaynak kişimiz Hediye Deliktaş'ın bizzat kendisidir. Kaynak kişinin künyesi hakkında elde ettiğimiz bilgiler ve olayın hikayesi bantın başında idi. Teknik bir arızadan dolayı bu künyeyi ve olayın hikayesini veremiyoruz. Elimizde yeterli derecede metin olmasına rağmen, bu metni ve aynı kişiden alınan 22.,23., metinleri buraya koymakta fayda gördük.

ñ'Elleriñe gurban olrum
Şu elleriñ neler duttu
Çocuhların ufah devin
Eliñ gulağında yattıñ

Ağla emmim gızı ağla
İrahvan ata bindirir
Hem incili çuval dohur
Kilimine guş gondurur

Ağlasana kele bacı
Anam ölüyor ölüyor
Âlen Altın¹ anam âlen
Yiğenleriñ hep geliyor

Gadañ allım emmim gızı
Guzün düğün ediciyim
Ağlama gardaş ağlama
Bunu saña vericiyim

Dünden kütüğe yazdırdım
Geri geder yihdirırım
Sünnet düğünü gurucım
Saña dahım dikdiririm

Hediye Deliktaş

¹ Ağıtı yakan kadının annesi

22 - CUMA'NIN AĞIDI

Cuma Deliktaş Sarılık hastalığına yakalanır. Perhiz yapmaktadır. Fakat bu hastalıktan zayıf düşen bedeni yakalandığı bir başka hastalığa mağlup olur. Ağıtını yeğeni yakar.

Tulumhanın başı söğüt
Verseler de almam öğüt
Gel hele de **Yusuf Çavuş**¹
Nası yatmış baba yiğit

Ana'n öle del ağlama
Şeker gatılmaz hesaba
Düşsüz ciğer buyurmuşlar
Gardaşım uğra gasaba

Oğlum *azdırma yüzünü*
Kahar evime giderim
Düşü galemli ölenim
Onu da gurban ederim

Eviñize gurban ollum
Ne güzel yapmışlar mezer
Maşallah baba maşallah
Söylemişler dâmiş nazar

Ağlıyah bacım ağlıyah
Uzun gece olmaz sabah
Babamıza ne der ola
Sabahınan yuyan hoca

Amm'ettiñ babam amm'ettiñ
Öñüñ getirdiñ pazara
Sarılıhdan adam ölmez
Babam uğramış nazara²

Hediye Deliktaş

¹ . Ağıtı yakılanın akrabası

² . Bir ağıtta sadece ölen değil, daha önce ölen kişiler de anlatılmaktadır. Bu ağıttaki baba, kardeş, baci bunun ifadesidir

23 - KOMŞU KIZINA AĞIT

Hediye Deliktaş'ın komşusunun kızı için yaktığı ağıt.

Baba beşik beklerkene
Ben de beşiksiz yatarım
Kuheri dağ başında
Guzuma keklik atarım

Yatr dizlerimi getir
Halilimi¹ yatırayım
Dutmaya yoh ki mecalim
Sürünerek götürüyüm

Emmisi hapisden geldi
Eline verici şeker
Kuheri dağ başında
Guzum daldan dala seker

Mahlede *yammıh* galmadı
Guzum seni galdırıyım
Sen benim gızım dağılsın
Kendim vurup öldürüyüm

Hediye Deliktaş

¹ Ağrı yakılanın oğlu.

24 - OSMAN UÇAR'IN AĞIDI

Pınarbaşı Keldepe köyünden Osman Uçar bilinmeyen bir sebepten vefat eder. Osman Uçar eşiyle birlikte hacca da gitmiştir. Son günlerinde yaylaya çıkmak istese de dizleri onu taşıyamaz, evine geri döner. Çok geçmeden de vefat eder. İhtiyarlık günlerinde dul kalan eşi vefat eden kocasına aşağıdaki ağıtı yakar.

Yatar yatar da galharım
Kahar bahçaña baharım
Elimde bir çahmah olsa
Vallah eviñi yaharım

Gapısı demir gapısı
Susaya doğru yapısı
Dahım giyer süslü vezir
Subay oğlunun yapısı

Kahdı toprahların garı
Gene dağlar giyer domu
Yaylayı canı isdemiş
Köt'oluh¹dan¹ dönmüş geri

Bunu camiye goymuşlar
Çapar adım yolı muyudu
Götüremediñ m'aslanım
Bir inneci çoh muyudu

ñ'Erhan² saña torun demem
Neye getmiyoñ mezara
Alt'oğlu var diye diye
Bizi uğrattıñ nazara

Ben çarşıya çıhamıyom
Bahamıyom yollarıña
Ölüdën bacılıh olmaz
Bacı yanar gardaşına

Hürü Duman

¹ . Keltepe köyünde yayla yolu üzerinde bir mevki adı.

² . Ağıtı yakılanın torunu.

25 - ÇERKEZ'İN AĞIDI

Çerkez Ağa etrafında sevilen birisidir. Hali vakti de yerindedir. Birden bire fenalaşarak vefat eder. Halil adlı kardeşiyle de ufak bir meseleden ötürü birbirine dargındırlar. Somanlı köyünden olan Çerkez için kardeşi Halil Kahya aşağıdaki ağıtı söyler.

Bizim gâvilimiz böyle
Bir garalı bayrah dikdik
Bu başgasına beñzemez
Acıyı kokünden sökdük

Tahsiler köye sığmıyor
Gonu gelir uzun uzun
Biñlatuñ sal gardaşım
Düğün ediciyim güzün

Hafız Âniñ¹ uşahları
Getti tükendi yarısı
Bizim gâvilimiz böyle
Her sene ölür birisi

Hekim enunilerim bilmez
Biz ne ettik babasına
Boş mu galsın yetim gelin
Kim bahıcı abasına

Çerkez² ağam mor gardaşım
Gitme gitme dur gardaşım
Evimize uğramadıñ
İfadeñi ver gardaşım

Sefer Tek

¹ Ağıtı yakılanın sülalesine verilen ad. Ölenin babasının adı

² Ağıtı yakılan Çerkez

26 - ANNEYE AĞIT

Kaynak kişinin bir yerde Fatma, bir yerde Hatın diye söylediği, ölüm sebebi belli olmayan müteveffa için Osman isimli oğlu bir ağıt yazar. Ölen Pınarbaşı'nın Keleş köyündendir. Askerdeki oğluna ölüm haberi verilmemiştir.

Babam bana versin gardaş
Ben de alıyım şu
Erzincan'da oğsüz asger,
Gelince ağlar doğrusu

Ölenece helallaşdı
Heş durmadan dadlı dili
Ben Allaha teslim etdim
Anam açıl olsun yolun

Aşığım abim aşığım
Ben aşığı savışığım
Adana'da Hatın anam
Garip oğlun son beşşüğim

Gitmem hatın anam getme
Burda osüz goyma bizi
Duyarise çihar gelir
Nevşehir'de **Fedi**¹ gızı

Gaderim benim gaderim
Anasız nasıl ederim
Buralarda durmam *galan*²
Başımı alır gaderim

Her gün böyle anam deyi
Dizim dizim dizliyorum
Bibilerim gelir deyi
Yoluñuzu gözlüyorum

Sabânân yaylıya göçek
Anasız gidilmez yurda
Getme garip anam getme
Bizi oğsüz goyma burda

Toplanı toplanı gelin
Gaderleri bir olanlar
Bizim gibi olmuş var mı
Delâanli oğsüz olanlar

Anamı gelin eyledik
Kapıdan düğün yörüdü
Güccükden gadersiz babam
Yüzünü sahal bürüdü

Hürü Duman

¹ . Anlaşılamadı.

² . Ağıt yakılanın Nevşehir'deki kızının adı. Fedi "Fatma"nın kısaltılmış halidir.

27 - KARDEŞE AĞIT

Kardeşinin ölümü üzerine bacısı bir ağıt yakar

Garlı dağlar garsız dağlar
Gar erir de suyu çağlar
Mezgitli¹ nin *dölağ*inde
Salma yetiştirmiş bâler

Geç galdîñ bacı geç galdîñ
Şindicike gardaş küser
Ekine ırğat toplar da
Zıyafata oğlak keser

Yaşım geçdi **Hatça** bacı²
Ağlamaya utanıyom
Gardaş döşsağini getir
Çağallarda yatamıyom

Bayram Sağır

¹ . Tomarza'ya bağlı bir köy

² . Komşu kadın

28 - ALİ BEY'İN AĞIDI

Ali Bey'in kendinden başka erkek kardeşi yoktur. Ölüm olayı Pınarbaşı'nın dışında geçmektedir. Vadesiyle ölen kardeşe hacısı aşağıdaki ağıtı yakar.

Evimiz gayabaşında
Gardaşım orda oturur
Gara Yusuf¹ un torunu
Terkide kelle getirir

İğde bile gocamış da
Bir şıvgın sürmüş *şoradan*
Hacı Sarı² cirit oynar
Hatır galhmış mı aradan

Ali Bâ babam oğlu
Çıhamaz oldum yohuşu
Neçe şurdan *gağn* endirdi
Camız tohuşu tohuşu

Hış deyi çıhıyor palta
Yaralarım geldi *denge*
Gıyma gadir Mevlam gıyma
Gardaşım üşdüme kölge

Şu tarlayı ekin eker
Şu tarlaya *yığm* çeker
Gend'ardından *zavırlar* da
Camız *éhvannan* çeker

Şefer Tek

¹ . Ağıtı yakılanın lakapları

² . Ağıtı yakılanın komşularından biri.

29 - BABAYA AĞIT

Vadesiyle ölen babasına oğlu Kazım Karasoy bir ağıt vakar. Ölenin üç oğlu da mahkumdur.

Ana burda nemiz galdı
Gayrı **Develi**¹'ye göçek
Hamdi¹ golu bağı hapis
Keşge gezeyidi kaçak

Hamdi Guzan Adil nerde²
Gene düşdül: çıkmaz derde
Üçünü de gozü bağı
Yatıyorlar guru yerde

Görüyon mu bre **Döndü**³
Başımıza neler geldi
Gara günde dert ortağım
Felek elimizden aldı

Çekeceğim gahpe felek
Anneme böyle yazıldı
Sarı Hamdi⁴'m tor şahanim
Gene düzenim bozuldu

Angara dan paşa geldi
Derdimi deniş valiye
Hamdi mapis babam öldü
Vallaha döndüm deliye

Sabahınan duyar **Döndü**
Yetiş oğlum **Sarı Hamdi**
Yeñile amelgat oldum
Su veriñ ciğerim yandı

Yanıma gel bacım **Zala**⁴
Şimdi **Rahma**⁵ düşdü yola
Hamdi mapis giyamıyom
Babam canım gurban ola

Beni bekle bre gurban
Seni dohtura götürürüm
Gözleriñe baha baha
Seni dizimde yatırırım

Evi eve gatah ana
Çocuklara ben baharım
Ben odamı kitlerim de
Seniñ odañı yaharım

Senem Yaman

¹ . Ağıtı yakılının hapisteki oğullarından biri.

² . Ağıtı yakılının oğulları

³ . Ağıtı yakılının kızı, ağıtı yakanın Fız Fırdeşi Döndü

⁴ . Ağıtı yakılının kızı

⁵ . Ağıtı yakılının kızı.

30 - SULTAN'IN AĞIDI

Ayrınlık köyünden Sarız, Kottazgilin hacısı Sultan kız, aniden hastalanarak ölür. Bekar ölen Sultan'a Omar Kâ (Ömer Kahya)'lı Arap'ın kızı olan annesi bir ağıt yakar.

Ağ Sultan'im¹ hilal kaşlı
Zala'm² Gassemoğlu³ işli
Gızları göresim geldi
Gövel ördek yürüyüşlü

Gadañı alıymı Sultan
Şurada yatmaya utan
Ann yere başı güne
Gulağı küpeli yatan

Göç günü suydan geliyor
Elleri çemrek bilekden
Dört oğlum var gurban gızım
Cam candan ta yürekden

Goca Maşat Goca Maşat⁴
Ağ gövdeñi ettiñ haşat
Sultan haleye çihici
Eşe⁵ guşağım guşat

Goca Maşad'ın başında
Biz de evledik desdeni
Gomşu hetiresi için
Gızlar geymedi fustanı

Pafoglu⁶nuñ⁶ gapısından
Çekdim gıcımı gıcımı
Eller yaylıya göçerken
Güzlüğe çekdim göçümü

Omuzundan ağelmış de
Gözü Memmed'e⁷ bahıyor
Gelin mi geğicim gızım
Ağ eli ternik dohuyor

Yeşil aynıya bahınır
Esen yellerden sahınır
Yırağindeymiş derdi
Alır alır da yekinir

Sultan Zala'nın menendi
Gara toprahlar gönendi
Öldüğüne inanmazdım
Yenice galbim inandı

Çerkez Kaya

¹ . Ağıtı yakılan Sultan

² . Ağıtı yakılanın yaşıtı, arkadaşı.

³ . İplik ve benzeri eşyalar satan çerçi

⁴ . Gocanallı Avşarların çıktığı, Kemur, Karayurt, Mollahüseynler köylerine ait dağ ve yayla adı

⁵ . Kızı gelin etmek isteyenlerden biri

⁶ . Yaylaya beraber göçtükleri kişi.

⁷ . Ağıtı yakılanın nişanlısı

31 - KÜÇÜK HOCA'NIN AĞIDI

Gocanaltı Ayrılarından Küçük Hoca (Yakupoğulları'ndan) 63 yaşında vadesiyle ölür. Yasına gelen arkadaşlarından birisi aşağıda verdiğimiz ağıtını yakar.

Dağlar tepenin yücesi
Her günün var bir gecesi
Nic'oluk da görünmüyor
Karayurd'un¹ şen hocası

Memmed ağlar Gasım² ağlar
Döne'n³ karaları bağlar
Cemaatiñ yok mescitde
Fañıl fañıl öter dağlar

Safiya'nın⁴ yuka-özñ
Ganlı yaşlar dolar gözü
Gece gündüz sızılıyor
Emekdarın Çerkez gızı⁵

Döne'n matem gezer yashı
Duman duman dağlar puslu
Hayata gözünü yummuş
Gürül gürül Davut⁶ sesli

Yandı bütün alem yandı
Sanmañ ki ocağı söndü
Habar sañın Çakırlar'a⁷
Ulaşsın bacısı Döndü⁸

Bülbül figan eder gülde
Satarım methiñi dilde
Kaldı emeklerin kaldı
Yılulası İğdebel'de⁹

Elalem bütün akışır
Kitaphaneñe bahışır
Hep derler Osman Efendi¹⁰
Müfdülük saña yahışır

Dedem devı anar seni
Hakka teslim etmiş çanı
Bir gözüñe güvenmezdiñ
Kime goyduñ Süleyman'ı¹¹

Kalkın arkadaşlar kalkın
Kalkın da mezara bakın
Osman Efendi ruhuna
Birer fatihacık okun

Süleyman Murt

¹ . Ağıtı yakılanın köyü. Sarız ilçesine bağlı bir köy.

² . Mehmet ve Kasım ağıtı yakılanın çocuklarıdır. Bu kişiler hakkında da ağıt yakılmıştır.

³ . Ağıtı yakılanın kızı

⁴ . Ağıtı yakılanın kızı

⁵ . Ağıtı yakılanın eşi

⁶ . Hz. Davut. Sesi çok güzel olduğu söylenen ve İsrail oğullarına geldiği bilinen Davut Peygamber.

⁷ . Ağıtı yakılanın kız kardeşinin gelin gittiği sülalenin adı.

⁸ . Ağıtı yakılanın kız kardeşi Döndü.

⁹ . Karayurt köyü yakınlarında bir mevki adı.

¹⁰ . Ölen Küçük Hoca'nın asıl adı

¹¹ . Ağıtı yakılanın torunu.

32 - ŞAMLI HOCANIN AĞIDI

Karayurt köyünü ilk kuranlardan Kör Ömer'in oğlu, Ali Yeğen'in torunu Şamlı (Süleyman) Hoca vadesiyle ölür. Ağıtını Tomarza'nın Çanakpınar köyüne gelin gitmiş olan bacısı, Gir Sultan Hanım yakar.

İlaha dağlar yihıla
Dumanı goğe çekile
Yadırg'ele giz vereniñ
Evi başına yihıla ooooooooooy
Yadırg'ele giz vereniñ
Evi başına yihıla ooooooooooy

Havanıñ yüzü bulandı
Yağmur yağdı da elendi
Ulaşırđım babam oğlu
Guru Çay¹ ne çoh dolandı ooooooy
Ulaşırđım babam oğlu
Guru Çayne çoh dolandı ooooooy

Altına döşsek yazarım
Giyiña yasdıñ dizerek ooooooy
Her gelmiye sırtıñ yurum
Gadañ'alıyım diyerek ooooooy
Her gelmiye sırtıñ yurum
Gadañ'alıyım diyerek ooooooy

İlaha gıran dıhıla
İrkilişti galdı kızlar ooooooy
Esgi günü bildiñiz mi
Gırh geçimiz ikiz *guzlar* ooooooy
Esgi günü bildiñiz mi
Gırh geçimiz ikiz *guzlar* ooooooy

Garâ geçimiz yellenir
Boz goyunumuz bellenir ooooooy
Duyarım gardaşım ölmüş
Gelmiye adam arlanır ooooooy
Duyarım gardaşım ölmüş
Gelmiye adam arlanır ooooooy

Seni anam oğlu seni
Aldattıñ da saldıñ beni ooooooy
Gavişırđım anam oğlu
Aşamadım Gurubel² i² ooooooyyy
Gavişırđım anam oğlu
Aşamadım Gurubel² i² ooooooyyy

¹ . Özlüce hemen aşığısından geçen çaya verilen ad

² . Tomarza ile Sarız'ı birbirinden ayıran tabii sınır. Bir yeti ve peçit adı.

Bunların böyle ölmesi
Yürağıme derd eyledi oooy oooy
Maşat³ derler serin yayla
Avşar gondü yurd eyledi ooooooy
 Maşat derler serin yayla
 Avşar gondü yurd eyledi ooooooy

Sabaşınan er galharda
Gayfanın dumanı *süner* ooy
Go guşahlı mor sümbüllü
Almalı yurlara gonar ooooooy
 Go guşahlı mor sümbüllü
 Almalı yurlara gonar ooooooy

Beker anam oğlu beker
Oğlu yoh da beni yahar ooooooy
Sanarsın *dövlət* valisi
Yüzbaşıya *paltı çeker* ooooooy
 Sanarsın *dövlət* valisi
 Yüzbaşıya *paltı çeker* ooooooy

Hatın'a⁴ da uğramadım
Boğün beni salmaz déyin ooooooy
Ümmü⁵ 'ye de uğramadım
Gece sabah olmaz déyin ooooooy
 Ümmü⁵ 'ye de uğramadım
 Gece sabah olmaz déyin ooooooy

Hocam *terefti* gıldırır
Eşşâçe adam yığılır ooooooy
Esgi günü bildiñiz mi
Beş gazan südü sağılır ooooooy
 Esgi günü bildiñiz mi
 Beş gazan südü sağılır ooooooy

Gutmuşu çuha géyerdi
Sıktırmalı yelağinen ooooooy
Ey gününü onlar desiñ
• **Eşe** bilir **Melağ**⁶ 'inen ooooooy
 Ey gününü onlar desiñ
 Eşe bilir **Melağ**⁶ 'inen ooooooy

Hasibe Karakaya

³ . Karayurt köyünün yaylası

⁴ . Ağrı yakının kız kardeşi Ümmü

⁵ . Ağrı yakının Fetahdere köyündeki kızı

⁶ . Ağrı yakının kardeşinin Ayşe ve Melek adlı gelinleri

33 - TOPAL'IN AĞIDI

Ayrıntık köyünde Topal adıyla bilinen varlıklı bir kişi hastalanarak ölür. Ağıtını Toybuk köyünden evli olan bacısı Elif Hatm yakar. Topal çok evli imiş ancak hiç oğlu olmamış.

İleri gel bacım **Hürü**¹
Veziriñ gözleri iri
Gınık'da² davarı döller
Yaylıya çekilir sürü
Gınık'da davarı döller
Yaylıya çekilir sürü

Beri geliñ gırılacça
Ben deyim de siz belleyiñ
N'olur âğsik olmayıñ
Yetim garıları gollañ
N'olur âğsik olmayıñ
Yetim garıları gollañ

Bunu saña vermezler ki
Boynu buruh durmayıñ
Doruya keçe döktürür
Üsdü sarı sırmayıñ
Doruya keçe döktürür
Üsdü sarı sırmayıñ

Çatal döşekde yatarken
Guru yerden yer isdiyor
Oğlu yoh yüreği yangın
Çobanlardan gar'isdiyor
Oğlu yoh yüreği yangın
Çobanlardan gar'isdiyor

Bilmiyorum biriñizi
Gatmiyorum ölüñüzü³
Diyarbakır'da⁴ galanıñ
Emmim oğlu **Melik Gazi**⁴
Diyarbakır'da galanıñ
Emmim oğlu **Melik Gazi**

Şu da bebek şu da bebek
Şu da oynar başı gabak
Oğlansız ocak mı yanar
Boşuna dönüyor tabak
Oğlansız ocak mı yanar
Boşuna dönüyor tabak
Hasibe Karakaya.

¹ . Ağıtı yakılanın ve ağıtı yakanın bacıları

² . Ağıtı yakılan sürüsünün kışladığı yer.

³ . Avşarların sürgün olarak gönderildiği Diyarbakır.

⁴ . Kimisine göre Diyarbakır'da askerken ölen, kimisine göre Diyarbakır'da hapisken ölen Melekgazi, yas için gelip de ağıt söyleyenlerin birinin akrabasıdır.

34 - EĞİTMEN İSMAİL KILIÇ'IN AĞIDI

Bu ağıtı Hasibe Karakaya ölen amcası Eğitimci İsmail için söylemiş. Abdurrahman amcası İsmail amcasından önce öldüğü için onu dasöylediği ağıta katıyor. İsmail Kılıç'a Eğitimci ünvanını köyde eğitimci yaptığı için vermişler. Daha sonra sıhhiyelik (sağlık memuru) gibi bir görev de üstlenmiş. Eğitimci'nin sesi güzelmiş. Hz. Ali'nin gaza ve cenklerinden uzun kış günlerinde anlattığı söylenmektedir.

Ganatlandım uçamadım
Dağlar yüksek geçemedim
Çifter ölen emmilerim¹
Hañsı datlı seçemedim
Çifter ölen emmilerim
Hañsı datlı seçemedim

Her ne deşem o yahışır
Neler geliyor ahıla
Lacivert geymiş dahımı
Emmim gedici ohula
Lacivert geymiş dahımı
Emmim gedici ohula

Goca koyün emekderi
Öleneçe de çalışdı
Çifter ölen emmilerim
Yandı yüreğam alışdı
Çifter ölen emmilerim
Yandı yüreğam alışdı

Üç tırpanınan biçeller
Gamışlı'nın² yeri dōlek
Nédiyim el kızlarına
Emmilerim baña gerek
Nédiyim el kızlarına
Emmilerim baña gerek

Üç evidik bir dururduk
Çifte *bilerzik* vururduk
Gene birleşelim gardaş
Neden *dağım dağım olduk*
Gene birleşelim gardaş
Neden *dağım dağım olduk*

¹ . Ağıtı yakılanın ölen iki amcası İsmail Kılıç ve Abdurrahman Kılıç.

² . Kardeşler babalarından kalan mirasları paylaşmamışlar. Üç tırpanınan biçerler dedikleri üç kardeş olduklarına izafetendir. Kamışlı da ölenin varisi olduğu bir tarlaya verilen ad

Ağlamadan dutulmuyor
Bu da babamın gardaşı
Gidenler geri gelmiyor
Nerde *mencilisiñ* başı
Gidenler geri gelmiyor
Nerde *mencilisiñ* başı

Bir sene olmuş öleli
Yenice geldim yasına
Benim emmim *ceng ohurdu*³
Gurban olurum sesine
Benim emmim *ceng ohurdu*
Gurban olurum sesine

Nic'ölük da gızı *Añşa*⁴
Kusdiyise barıştım
Nerde emmimiñ kızları
Omarmam yarıştım
Nerde emmimiñ kızları
Omarmam yarıştım

Ağertmen goca diyollar
Eli basdonl ihtiyar mı
Mezere varsam çağırsam
Anam sesimi duyar mı
Mezere varsam çağırsam
Anam sesimi duyar mı

Hasibe Karakaya

³ Eskiden köy odalarında ve aile içinde Hz. Ali'nin ve diğer kahramanların aşıkların hikayeleri okunurmuş. Burada kastedilmek istenen de odur.

⁴ Ağrı yakınının büyük kızı Ayşe

35 - PONTÖMER İSMAİL'İN AĞIDI

Pontömer İsmail Hatay'dan gelirken, yolculuk esnasında aniden fenalaşarak ölür. Aşağıdaki ağıt, Sarız'da varlıklı ve sevilen insanlardan olan Pontömer İsmail'e kız kardeşi Fadime'nin söylemesidir

Dünya size de galmadı
Korbalı babamın uşağı
Yusuf Çavuş¹ gurban olsun
Gerdân dökülür guşağa

Mencilis geldi başında
Gardaş ayrılmış eşinden
Dolaş da gel babam oğlu
Gayseri Pınarbaşı'ndan

Gardaşın evi bozuldu
Gardaş benzer doğan aya
Silkinir gapıya çihar
Yapısı benzer boğuya

Hekdirir gönlüm hekdirir
Gahvaltiya bal döktürür
Altı çift öküz goşar da
Uşağa biber ekdirir

Gardaşım Hatay'dan gelir
Gumaşın hasını alır
Nazık canlı babam oğlu
Bir soluk da adam m'ölür

Ağaç gürler dahiyan
Ben ağlarım yoluyunan
Gonuşurdu babam oğlu
Gayseri'de valiyyen

Hatice Erkek

¹ . Ağıt yakılanın babasının adı

36 - HASAN'IN AĞIDI

Fatma'nın oğlu Hasan'ın kimsesi yoktur. Kör ocak olduğu için soy adı da bilinmiyor. Bir tek bacası var. Köyde düşmanları da olan Hasan'ın beslediği köpeği düşmanları öldürmüş. Kulunç girdiği için öldüğü söyleniyor. Akşam yatıp bir daha hayata gözlerini açamayan Hasan için bacası Emine Çiçek ağıtını yakar.

Gara palto gara çizme oooyyyy oooyyy
Sen bekarsın *hodul* gezme oooyyyy oooyyy
Ağşam Sarız'dan¹ geliyor
Boynunda *gırmızı yazma* oooyyyy oooyyy

Gızım sabır gızım sabır oooyyyy oooyyy
Ölmenkine *canım demir* oooyyyy oooyyy
Habar salsam gelir m'ola
Sehil'de² Hakkı'yanan Emir³ oooyyyy oooyyy

Düşman hayfım aldım demiş oooyyyy oooyyy
Tarla başında gezince oooyyyy oooyyy
Aklım başımda galmadı
Terekimci⁴ mal yazınca oooyyyy oooyyy

Dışarıya çıhamıyom oooyyyy oooyyy
Gara mezer görünüyor oooyyyy oooyyy
Ardı canlı *gezenlere*⁵
Babam oğlu *yeriniyor* oooyyyy oooyyy

Osman⁶ beni ağlatmıyor oooyyyy oooyyy
Ben m'öldürdüm gardaşıma oooyyyy oooyyy
Netdiñ bre Abdulla⁷ netdiñ
Yusuf umuñ⁸ yoldaşını oooyyyy oooyyy

Osman beni yandı aleme oooyyyy oooyyy
Ney(e)tdiñ bacı ney(e)tdiñ oooyyyy oooyyy
Geliniñi gelin etdim
İy etdiñ bacım éy etdiñ oooyyyy oooyyy

¹ Kayseri'nin ilçesi Sarız.

² Adana'nın bölge insanı arasındaki adı

³ Ağıtı yakılanın anne tarafından akrabaları

⁴ İcracı, hacizci.

⁵ Eskiden çocukların arkasına çan takarlarmış.

⁶ Ağıtı yakılanın eniştesi

⁷ Ağıtı yakılanın arkadaşı Abdullah

⁸ Ağıtı yakılanın arkadaşı Yusuf

Allah oğlum gelmiyesin oooyyyy oooyyy
Gene *furdum* dizlerime oooyyyy oooyyy
Dağme benim hatırıma
Guŕban *ollum* kızlarıña oooyyyy oooyyy

Teneşire çıhatdılar oooyyyy oooyyy
Gulunç gelmiş dişden diş oooyyyy oooyyy
Çağırıp itin vuranlar
Gardaşa etdi *tamaşa* oooyyyy oooyyy

Dışarıya çıhamıyom oooyyyy oooyyy
Görünüyor gara mezer oooyyyy oooyyy
Gurban *ollum* emmilerim
Gardaşım *Kürtlerden güzel* oooyyyy oooyyy

Işık şafak ışıdı oooyyyy oooyyy
Üşüdü gardaş üşüdü oooyyyy oooyyy
Goca değal emmilerim
Daha sizlerin yaşadı oooyyyy oooyyy

Gara şalvar gara şalvar oooyyyy oooyyy
Gar'anam Allaha yalvar oooyyyy oooyyy
Terekimci geldi sökdü
Gardaşın yaptığı *ten*ler oooyyyy oooyyy

Mustafa Duman.

37 - EFENDİ AĞA'NIN AĞIDI

Karapınar'da Efendi Ağa derler biri yaşarmış. Saldere'de mülk koymamış almış diyorlar. Aniden rahatsızlanarak vefat eden Efendi Ağa'ya oğlu Emir bu ağıtı yakmış.

Yaylıya hakim gelir de
Ağam evine varıyor ağam ooyyy Ağam oyyy
Giyma felek gul oluyum
Saldere'den¹ yurt alıyor ağam ooyyy Ağam oyyy

Azziye²'ye vardım amma
Geri döndüm geledim ağam ooyyy Ağam oyyy
Çerkezler hayfin aldı da³
Ağam öldü diyemedim ağam ooyyy Ağam oyyy

Çavuşu⁴ oğlu Musdafa⁴
Çek atını da eyle tumar ağam ooyyy Ağam oyyy
Yiğenlerim gurban olsun
Biri Memmed bir Omar⁵ ağam ooyyy Ağam oyyy

Zöfre⁶ bacı Zöfre bacı
Mağar ne zorumuş acı ağam ooyyy Ağam oyyy
Azziye²'ye eletdim de
Doktor yok dedi ilacı ağam ooyyy Ağam oyyy

Ağam merkezden geliyor
Habesinde dolu yemiş ağam ooyyy Ağam oyyy
Bir öküze eğar aldı
Ona takdırıyor gümmüş ağam ooyyy Ağam oyyy

Zöfre⁶ bacı Zöfre bacı
Meğar çok zorumuş acı ağam ooyyy Ağam oyyy
Ağamı davet ediyor
Halep'de Muhammed Hacı⁷ ağam ooyyy Ağam oyyy

Hasan Gürbüz

¹ Karapınar köyünde bir mevki adı

² Pınarbaşı'nın eski adı. Eskiden Sarız ve civarı bu ilçeye bağlı imiş

³ Bu yörede Çerkezler ile Avarlar arasında iskan meselesinden dolayı bir kin, çatışma vardır. Kasdedilmek istenen budur.

⁴ Komşu Çavuş ve onun oğlu Mustafa

⁵ Ağıtı yakılanın torunları.

⁶ Komşu kadınlardan Zöfre Zöhrre

⁷ Halep eşrafından aile dostu Muhammed Hacı

38 - ALİ BEY'İN AĞIDI

Zelhinli Ali Bey çok fazla sürüsü olan tanınmış birisidir. Anlatılanlara göre kapısında beslediği köpeklerin sayısı bir köyün davarından çoktur.

Ali Bey'in hikayesini nakleden Hacı Kaya;

"Ben çocuktum. Davarı kırkma geldi. Onun sürüsü gelince şu bizim dağların yüzü bembeyaz kesilirdi. Ben diyeyim kırk, sen de elli sürü.

Babam da kırkımcıların arasında idi. Ali Bey babamı çağırır. Sürüsünün en güzel koçunu yakalamasını ve onu kırkmasını ister. Yün kırkma işinin de bir adabı. Bir töresi vardır. Babam koçu kırkıktan sonra bohça yaptı Ali beyin önüne bıraktı. Ali Bey beni koltuk altlarından tutup kaldırdı ve o yün bohçasının üzerine oturttu. Ayaklarım yere değmiyordu. Babama dönerek;

"Bu kırkm bu çocuğun" dedi.

İşte bu namlı Ali Bey için bacısı Elif Hatun bu ağıt yokar.

Aç gözünü babam oğlu
Ölüyor bacın ölüyor
Ben ileri geldim Pampal¹
Tabut arkadan geliyor

Damın ardına savuştum
Dökülmüş damın daşları
Babam oğlu can veriyor
Kırpiğe değdi taşları

Gız bibi gardaşım ölük
Ağ odamız viran oluk
Eğlen gomsuları eğlen
Gara günlu Elif² gelik

Bıçak değal hançer değal
Nerde gardaşın yarası
Tel çekdim gene gelmedi
Cengiz³ deren kör olası

Hele gorseñ babam gızı
Gollar garyolada bağı
Hasdayım da babam oğlu
Ağlatmıyor eliñ oğlu

Pampal d' ölsün ben d' ölüyüm
Tülüve beñzer yapısı
Seni burada vudurmam
Bura Yusuf'un⁴ gapısı

Hasdaşım da babam oğlu
Ağlatmıyor eliñ oğlu
Şimdi Ağca bağem⁵ gelir
Atmın gıyruğu diğli

Ayşe (Eşe) Eroğlu Fadime (Yeter) Özhan

¹ . Ağıtı yakılanın ve ağıt yakanın kız kardeşi Pampal

² . Ağıtı yakan Elif Hatun. Derler ki: O babasının evindeyken, ata biner, ırgatlara yemek götürürdü. Erkekden daha erkek bir kızdı. Belindeki anahtarları bir adam taşıyamazdı. Hem babasının evini çekip çevirir, hem ırgatlara bakar, hem çobanları besler, hem de bir mecliste sözünü geçirirdi. Ata bindiğinde fişekliği çapraz bağlar omuzunda tüfeği eksik etmezdi. Dünürcüler geldiğinde önce razı olmaz. Kardeşi Ali Bey diretiñce gitmek mecburiyetinde kalır. Ata binip gelin giderken söylediği ağıt derlemelerimiz arasındadır. Elif Hatun, Kayseri Devlet Güvenlik Mahkemesi Reisi ve Daha sonra Cumhurbaşkanı danışmanı Durdu Özer'in kaynanasıdır.

³ . Ölenin oğlu Cengiz

⁴ . Ölenin eniştesi Yusuf. Ali Bey'in naşı kızının evinin önüne indirilmiştir. Avsarlar arasında en ağır beddua "Malın damadına kalsın"dır. Yani oğlun olmasın da malını damatların yesin anlamına. Eğer Ali Beyi eniştesinin evinin önünde yıkamış olsalardı bu onun ailesi için ayıp sayılırdı. Töreyle bilen Elif Hatun bunu dile getiriyor.

⁵ . Tüccar anlamında kullanılmıştır. Akca Bey olarak söylenen, Ali Bey'dir

39 - HACI MUSTAFA AĞA'NIN AĞIDI

Hacı Mustafa Ağa, Amber Ağa'nın babasıdır. İzmir'den ticari mal getirmektedir. Uzun Yayla ve havâlisinin sayılı zenginlerinden olan Hacı Mustafa Ağa aniden hastalanarak ölür. Üç evlidir. Ortanca karısı "Benim üzerime eş aldı" diye üzerine ağıt yakmaz. Bu ağıt Maraş'taki kızı tarafından yakılmıştır. Bu kadının Hürü adlı kızı da doğum esnasında vefat etmiştir.

Mısdafa¹ mı¹ biliñiz mi
Sarız² ı bürürdü yozu
Şu benim Ağheğam³ da²
Şu anamın gelin gızı

Üç yüz ineği sağılır
Yozu Sarız² a dağılır
Evi Binboğa⁴ ya çıkmış
Elilik Kamân⁵ da³ yayılır

Yağaz⁶ gözümü alıyor
Şükür Ökkeş⁷ im⁴ biniyor
Şu sahipsiz çatal⁸ yüklük
Babam evinden geliyor

İşde geldim goca yurtlar
Bağlanırdı erkek atlar
Babam İzmir⁹ den gelişin
Görmüye gelirdi Kürtler¹⁰

Sarız² dolaşımın yüzü
Dağları bürümüş yozu
El ediyim Hatça⁵ gıza
Mintana garışmış yüzü

Gani babacığım gani
Yatmış da çürümüş yanı
Uşağa düğün gurarkan
O zaman isderim seni

Yağazı⁶ burda görüşün
Gözüm çadırı aradı
Oğsüz galan Omar¹¹ ımın⁶
Kekilini kim daradı

Omar¹¹ ım daha bir guzu
Ciğerimde meşe közü
Cennet¹² i⁷ getirdi deyin
Ağlamıyor Kürd¹³ ün gızı⁸

Selver Güvenç

¹ . Ölen Mustafa Ağa.

² . Ağıtı yakılanın oğlu*Enver Ağa.

³ . Pınarbaşı ilçesine bağlı bir köy.

⁴ . Ağıtı yakılanın oğlu Ökkeş.

⁵ . Ağıtı yakılanın kızı Hatice.

⁶ . Ağıtı yakılanın oğlu Ömer

⁷ . Ağıtı yakılanın ikinci eşi Cennet

⁸ . Ağıtı yakılanın ilk eşi.

40 - TOPUZ'UN AĞIDI

Özlüce'nin Avşar beylerinden Topuz Ağa vadesiyle ölür. Ağıtını hacısı söyler. Kaynak kişi tarafından hikayesi verilmeyen Topuz Ağa hakkında büyük tüccar olmasından başka bir bilgiye sahip değiliz.

Gahak Tepe Goçdağı'na¹
Binerler sığın avma
Dayanamaz babam oğlu
Gözü büyük uşağına

Topuz Topuz dedikleri
Gül şefteli edikleri
Topuzum göçü geliyor
Oynaşiyor hodukları

Topuz benim allı başım
Sar'altınım göğ gurusum
Gıyma felek gul'oluyum
Bundan başka yok gardaşım

Biner atın taylağına
Sürer yolun soylağına
Çan daktırır babam oğlu
Dizi büyük daylağına

Ağ Maşat'ın² yazıları
Av avlıyor delileri
Yükü horal dengi atlas
Yorgun geldi tülüleri

Hasan Demir

¹ Özlüce kasabasının yayıldığı olan mekanlar

² Sarız'ın Karayurt ve Kemir köylerine ait dağ ve vadi adı

41 - BEKİR YILDIRIM'IN AĞIDI

Bekir henüz onyedli günlük evlidir. Adana'ya birkaç arkadaşıyla birlikte çalışmaya gider. Adana'dan dönüşte Dede Beli'nde rahatsızlanarak vefat eder. Ağrı söyleyenin adı, onun hatırasına verildiği söylenmektedir. Aşağıda verdiğimiz ağıtını hacısı Şemsi Yıldırım yakmıştır.

Şu Dede'den¹ bir guş uçtu
Vardı öze gondu m'ola
Bunuñ burda galdığını
Cerköz² oğlan duydu m'ola

Nenni babam oğlu nenni
Bekir gezer parlak donlu
Mevtesin görsem bilirim
Yüzü beder beder benli

Damların başında gezer
Gut'ichinde işlik giyer
Üç gardaşım daha var ya
Aleysinden Bekir güzel

Gadasın aldıgım gelin
Kekili sende saklı mı

Sandığımı aşdıydım
Foturañın bizdeyimiş
Ben gızlara sorduyudum
Göğnü Selver⁴ gızdayımış

Bekir Yıldırım (Kibar)

¹ Dedeбели de denilen. Tufanbeyli, Develi ve Tomarza'yı birbirinden ayıran geçite verilen ad.

² Ağrı yakılının kardeşi Çerköz

³ Anlaşılamadı

⁴ Ağrı yakılının severel, aldığı esi

3. Sevda ve Aşk Uğruna Ölüm Üzerine Yakılan Ağıtlar

42 - GELİN EMİŞ'İN AĞIDI

Kurtuluş savaşı yıllarında Pazarören dolayında güzelliği ile dillere destan çok güzel bir kız vardır. Bu kızın babası Sarıkamış'ta şehit düşer. Pazarören'de Ahmet denilen bir eşkiya kızı istemektedir. Kız her seferinde bu isteği geri çevirir. Katil Ahmed'de yanına topladığı kendi gibi eşkiya adamlarıyla beraber kızı zorla kaçırmaya çalışır. Emiş direnir. Bu arada köylüler Jandarmaya olayı haber verir. Katil Ahmed uzaktan Jandarmanın geldiğini görünce kızı "Pana gelmedikten sonra, seni kimselere yor cinem" der ve silahını çekip kızı öldürür. Kızın al kanlısı içinde gören anne aşağıda metnini verdiğimiz ağıtı söyler:

Her öven Emiş'i¹ över
Belik gulanı²u döver
Cördüklü³ den düğün gelmiş
Sahun kızını nazar değer

Nenni Ağ Emiş'im nenni
Kaşı çatık, doşu emi
Kavgadan mı geldin kızım
Elin yüziün ala kanlı

Duluğuna köşe daktım
Beliğine iğde dıkdım⁴
Donattım düğüne saldım
Gendi yürüdü ben bakdım

Sacı Gayseri tozzaa
Nere Emiş'in gezaa
Acı acı bir yel esdi
Boyras yeliniñ sazağa

Neve salımyoñ kızım
Var git itin dölüyünen
Töbe getmem hatın anam
Paşa gelse varıyinen

Çiğerleri bölük bölük
Gurşun dağmış bağıri delik
Ellemciñ Emiş uyusun
Ta Sarıkamış'dan gelik

Ağşamın çal gışığında
Ben yitirdim Emişimi
Arar babanı bulurum
Dolanır Sarıkamış'ı

Kaşları benzer kaleme
Gözleri benzer hurmaya
Haftada başını yurum
Kıyamam tarak vurmaya

İlahı soğut yihula
Emiş golumu dolamış
Gavırmış emmis'oğlu
Ala gannara belemiş

Tarlanın içinde buldum
Sacı dağılmış yüziüne
Şuñ kuruşun sikilir mı?
Hacı'nın bir tek kızına

Hasibe Karakaya

¹ Bazı kişiler olayın Çanakkale / Tamarza'da geçtiğini söylemektedir

² Ağıt yakılan Emiş. Bazı yerlerde Emik diye de geçmektedir

³ Pınarbaşı'na bağlı bir köy

⁴ Nazardan korunmak için iğdeden çubuk kesip takılır

⁵ Emiş'in babası Sarıkamış harbinde şehit düşenlerdendir

43 - BEKİR'İN AĞIDI

1948 yılında Payaşı köyünde (Pınarbaşı) iki genç birbirini sever. Oğlan kızı kaçıtır. Kız tarafı bunu bir namus meselesi sayarak oğlanı vurur.

Beni içerde gördüler
Gapiya mürdün verdiler
Ben onlara yenmezdim ya
Evvel golumu girdılar

Hemi oğlu hem babası
Elinde meşe sopası
Ne yatıyon uyan **Bekir**
Toplandı **Avşar** obası

Onaltıdır benim yaşım
Gövdemden ayrıldı başım
Baña burda gıyıyorlar
Sen başın gurtar eşim

Naciye¹ beni unutma
Düşmanıñ sözünü tutma
Öldüreni doğru söyle
Ortaya kimseyi gatma

Ali Eroğlu

¹ . Kaçan kız. ölenin eşi Naciye.

44 - HACI'NIN AĞIDI

Sarız'ın Güneşen Mahallesinden olup, Ceyhan'ın Hürüşah köyünden Zöhre adlı bir kızı kaçıran Hacı, kendisine yardım eden arkadaşının tertibi üzerine kız tarafınca Tatarlı köyünün yakınlarında sıkıştırılarak öldürülür. Aşağıda öldürülen gencin ağıtını veriyoruz. Bu ağıtı ölenin kaçırdığı kız yakar.

Kıyık ince **Hacım**¹ kıyık
Ağ dudak da'sümbül bıyık
Bunu dalda duydu m'ola
Tatarlı'da **Kocahöyük**²

Tatarlı'nın *dölağande*³
Bizim uşak'oymağınan
Hacım kaçgın gece gelir
Kahvaltı ver kaymağınan

İşde geldim mezarına
Ağlıyorum üzeriñe
Hacı Bebek dava goydum
Adana'nın üzerine

Yanıyorum yanıyorum
Gökde bulut dönüyorum
Nereden bir atlı çıksa
İnce **Hacım** sanıyorum

Düşman gelir gatar gatar
Hacım golun bir hoş atar
Altı patın hepşi dönse
Hacım bir orduya yeter

Yörede **Avşar** uşağı
Guşanıñ gayret guşağı
Benim arkam çok diyordum
Gelmedi emmim uşağı

Çıktık **Darende**⁴ burnuna
Beni de attı terkiye
Uruşan'a⁵ el ediyor
Ulaşın diyor baciya

Hasan Gürbüz

¹ . Ağıtı yakılan Hacı

² . Hacı'nın kız kaçıırken vurulup öldürüldüğü yer ve mevki adı.

³ . Ölüm hadisesinin olduğu yer ve mevki adı.

⁴ . Malatya'nın ilçesi Darende.

⁵ . Ağıtı yakılanın kız kardeşi Rusen

45 - HACI'NIN AĞIDI

Selver Güvenç'in amcasının oğlu Hacı, Adana'da bir kız sever. Kızı kaçırmak için de bir arkadaş bulur. Kız tarafı Hacı'yi vurur, kızlarını da yaralar. Kız kaçır bir çobana sığınır. Çoban kızı gelenlere teslim etmez. Hacı'nın amcası, dayısı olanları duyunca baskına gider, kız tarafının çobanlarının elini kolunu bağlayıp mal davar ne varsa toplayıp Sarız'a getirirler. O zamanlar Sarız'ın adı Köyüeri diye bilinmektedir. Hacı'nın akrabaları kızı da beraberlerinde getirirler. Hacı'yi gömerler. Kız (Zöhre) Hacı'nın mezarına giderek bu ağıtı söyler

İşte geldim mezeriñe
Ağlıyorum üzeriñe
Hacı Beyim düğün gürmüş
Adana'nın pazarına

Tatarlı'nın¹ söğütleri
Dal dal olup açtı m'ola
Alın almış **İnce Hacım**
Muradına yetdi m'ola

Belinde altın *gırşak*
Sarı dolayı dolayı
İnce Hacım öldürmüşler
Gama beleyi beleyi

Eliminen ev eylerdim
Diziminen yol eylerdim
Kimseden imdat bulmadım
Çobanlardan *car* eyledim

Şunu baña geydirirdi
Saña neler *allım* derdi
Ağır beni öldürürler
Seniyinen öllüm derdi

Gurban oluyum oluyum
Düşdüğün meşe dalına
Sen cennete gediyorsan
Beni de *ha'bre* *gel* eyle

Boyu ince **Hacım** gıyık
Mor sümbülde gaytan bıyık
Ben orda galırım demiş
Veran galasica **hüyük**

Selver Güvenç

¹ . Ölüm hadisesinin olduğu köy

46 - BOYRAZ'IN AĞIDI

Eskiden geçmiş bir olay. İki düşman ailenin çocukları birbirini sever. Komşuların yardımıyla bunlar nişanlanırlar. Kına gecesinde oğlanı vururlar. Oğlanın annesi bunun üzerine bir ağıt yakar.

*Al at nenni gır at nenni
Gucahladım ala gannı
Boyraz oğluma yanıyom
Al'Efendi¹ deli ganlı*

*Gapıda dikili bayrah
Tüfek öter seyrek seyrek
Ohuntu mu geldiñ baña
Almam seni gannı gömlek*

*Yumam seni gannı gömlek
Ganiñinan gurudurum
Boyraz oğlum geleneçe
Sandıklarda çürüdürüm*

*Al at nenni gırat nenni
Gitti oğlum ala gannı
Ali oğlum şöyle dursun
Boyraz oğlum nişanlı*

*Habalar giydim habalar
Beni gınamañ obalar
Hasdaniye yetişmedi
Boyraz oğlum can çabalar*

*Hezele gönlim hezele
Yaprahlar dökdü gazele
Sararıyoñ Boyraz oğlum
Nişannın uğrar mezara*

*Gapımızı önü ekin
Yekin Ali oğlum yekin
Sahipsiz galmış anañız
Düşmanınñ evi yakın*

Mavuş Kara

¹ Ağıt yakılının kardeşi, Ali Efendi.

4 - Doğum Nedeniyle Ölenlerin Üzerine Yakılan Ağıtlar

47 - SULTAN'IN AĞIDI

Doğum yapıktan dokuz gün sonra ölen gelini için kayınması Zohre bir ağıt yakıyor.

Getme dedim getdiñ **Memmed**¹
Sultan² arzılıyor seni
İsdemem gardaş isdemem
Dokuz günlük kalan **kızı**

Azıcık öteye varıñ
Ben yanına varıcıyım
Haçça⁴ getir bebağini
Gucağana goyucuyum

Oğlum kızım gadañ alsıñ
Salamam **Sultan** salamam
Guvenip de gitme baña
Ben gızıña *an'olamam*

Gadañı alıyım **Memmed**
Ben geline etdim minnet
Vallaha sıtınan diyom
Alsiñ gadasını **Cennet**⁵

Oğlanlarım gurban olsun
Alsiñ gadasını kızlar
Salamam **Sultan** salamam
Gar yağar *beliğñ buzlar*

Elmas⁶ bibiñe salarım
Çıngırak eyle yerini
Eşikde galdı **Mustafa**'m⁷
Sarıldı salmaz gelini

Ne diyi orda ağlıyor
İleri gelsiñ anası
Ben buña gına vurmadım
Haktan vurulmuş gınası

¹ . Ağıtı yakılanın eşi Mehmet

² . Ağıtı yakılan Sultan

³ . Ağıtı yakılanın kızı Hatice

⁴ . Ağıtı yakılanın kızı Cennet

⁵ . Ağıtı yakılanın kendinden önce ölen bibisi

⁶ . Ağıtı yakılanın oğlu

Gadañi alıym **Memmed**
Gelini verdiñ bacıya
Ecik ağlen ağricelim
Seni gatarım acıya

Ölecâni bilmedim de
Vurduydum eliñe gına
Bebek beşikde beleli
Hele ağricelim hele

Osman⁸ gelini ağlen
Gelin olan başm bağlar
Nere gideñ ağricelim
Behâñ beşikte ağlar

Selver Güvenç

⁸ . Ağrı yakılanın kayımbabası Osman

48.- CENNET'İN AĞIDI

Cennet gelin doğumdan sonra vefat eder. Ağıtın, daha sonra ölen bacısının yerine, eniştesine eş olarak verilen bacısı söyler.

Duyan gelir duyan gelir
Cennet ölmüş diyen gelir
Zorhaz babam duyduyusa
Atı gor da yayan gelir

Hapisten goyrulmuş geldi
Gözlerim görmüyor yaşıdan
Arfam batsın babam oğlu
Yürâğimi etdiñ daşdan

İp ölçüyor **Al'Emmisi**¹
Galdı bacımın nimisi
Yernük salmañ br'uşahlar
Emmoğlu gardaş hangisi

Gene beni bastı öyke
İçerde asılı soyka
Ekmek deyin ağlar m'ola
Gız boynunu büke büke

Eli ivir ivir işli
Gardaş geldi gözü yaşlı
Bunu duymuş var mı ola
Milde oyalari başlı

Beri bak ağam beri bak
Bah bacımın *beliğine*
Çocuhları götürürüm
Höccüler in² duluğuna

Getme ağ **Cenned**'im getme
Uç gül çiçek açarkene
Kendirinen bağlañ dedi
Dışarıya kaçarkene

Cıgıl cıgıl gelen yazlar
Cenned'im evini düzler
Bugün size ne etdiler
Oğlansızlıh ne zor kızlar

Daha babam gelmedi mi
Kirez'in³ yolun gözliyah
Cenned'in hatrı için
Biz de gızını nazliyah

Henge *Garacoğlan* henge
Yılda garışırız cenge
Benim bacılığım batsın
Ben bacıma oldum yenge

Havva Kara

¹ Ağıtı yakılanın Ali adlı amcası

² Ağıtı yakılanın kocasının sühretesine verilen ad

³ Kızılören köyünün yolu üstünde bir menzil

49 - KÜPELİ'NİN KIZI NESLİ'NİN AĞIDI

Halil oğlu Küpelî'nin kızı Nesli, gelin olarak gittiği Hacıreis köyünde yemek pişirmek için hamur yoğururken sancılanır ve ölür. Yeni doğum yapmış olan Nesli'nin ağıtını kardeşi yakar.

Bitti dağların sümbülü
Ötdü dağların bülbülü
Ben bacımı *bilme miyim*
Gara belik yüz *gülgülü*

Şehit getti *babam* gızı¹
Mezerinde yansıñ ıyık
Başımıza çok iş geldi
Çamlıca 'ya' getti beşik

İzin verin *dezzelerim*
Şimdi sizden *izim alım*
Ne ağlıyon *Halloğlu*³ emmi
Varınca bacımı *salın*

Gırmızı fistan sarı yelek
Hiç unutmam *boyağım*
Haftada varır yollarım
Keşme bacım *ayağım*

Nesli bacımın gününde
Hasirci 'nın' yolu datlı
Haftada varır yollarım
Bazen *yaya* bazı *atlı*

Elif Zeynep bacım **Hatça**⁵
Bunlar ne datlı *gonuşur*
Ne *ushuplı* *babam* gızı
Gülmez de *dodah* *yılışır*

Bugün *ulu bayram* günü
Ben dağlarım *sazlarımın*
Bibi bacımı *salañ mı*
O da *gelsin* *gızlarımın*

Biz Nesli'yi *gelin* *saldıh*
Yağmırınan *çamırınan*
Kele böyle ölüm olur
Teşte *galan* *hamırman*

Behaği *beşikte* *ağlar*
Dışarda *inaği* *meler*
Gelin *bacısı* *ölenler*
Yana *yana* böyle *ağlar*

Hatice Korkmaz.

¹ . Doğum üstünde ölenler de şehit sayılmaktadır.

² . Pınarbaşı'na bağlı bir köy. Ölenin çocuğu bu köye akrabalarının yanına gönderilmiş.

³ . Halloğlu Avasarı.

⁴ . Pınarbaşı'na bağlı ölenin köyü.

⁵ . Ağıtı yakan akraba kadınları Elif Zeynep, Hatice

50 - HAMMA'NIN AĞIDI

Hamma hatın (İkiz) doğum sırasında vefat eder. Kızı ölen annesine bu ağıt yakar.

Körgüyu¹ da Serin yayla
Goyun yatar gölge gölge
Eller yaylıya göçüyor
Gene beni basdı dalga

Gül gülü Gürün alması²
Şirin anamın gulmesi
Teneşire çıharmışlar
Golları boscañ dolması

Dem dutturmuş ağal gibi
Gabin almış ³ gibi
Şorada bir gelin ölmüş
Benim anam dağal gibi

Evimiz mezere garşı
Çıhar çıhar da dâmerim
Eller yaylıya göçüyor
Anam yükünü tığlerim

Durdu d'ölsün **Durmuş** d'ölsün⁴
Datlı canım gadañ assıñ
Eller yaylıya göçüyor
Şu anam evine gelsiñ

Şu da beni öldürüyor
Anamıñ sefil **Dönesi**⁵
Ulu bayramlar geliyor
Hanı elimiñ gması

Dış gapıyı açık godum
Hatın anam gelir diyi
Heç *ahlma alır* mıyım
Hatın anam ölür diyi

Gadañı allam goñşular
Anam gibi *aşeriyom*
Osüz anası oldum da
Sehil⁶ aşı bişiriyom

Fadime Aydoğdu

¹ Mollahüseynler köyünün üzerine kurulduğu dağ ve onun yaylasına verilen ad.
² Sivas'ın Gürün ilçesi. Bu ilçeye mahsus bir elma. Tavşan elması da denilmektedir.
³ Anlaşılamadı
⁴ Ağıdı yakanın oğulları Durdu ve Durmuş
⁵ Doğum esnasında annesinin ölümüne sebep olan çocuğun adı Döne'dir
⁶ Adana'nın bölge insanı arasındaki adı

51 - KEL KARA'NIN GELİNİ HATUN'UN AĞIDI

Damızlık köyünden, Hatun gelinin kocası askerdir. Kendisi çok sıkıntı çekmektedir. "eşim askerden gelsin de tek Allah da benim canımı alsın" diye dilek diler. Eşi askerden geldikten sonra doğum esnasında ölür. Ağıtını kız kardeşi yakar.

Melek¹ bir mindercik dökmüş
Hatun bebek beleyici
N'olur esgere gidene
Eğsik dilek² dileyince

Ne güzel babamın gızı
Gaş gara da surat *ablak*
N'olur *keçik* düşmeyinen
Seyit² buna vurmuş şaplak

Hatice Özer

¹ Ağıtı yakılanın kaynanası.

² Ağıtı yakılanın kayını.

52- MEDİNE’NİN AĞIDI

*Kemal Genç’i annesi Medine 20 25 yaşlarında doğum esnasında ölür.
Ağıtı söyleyen Kara Gürcü’nün akrabası olan Medine Sarız merkezindedir.*

Gızımı alır giderim
Bulur bundan iyisini
Vermezseñiz gen’alırım
Ismarladım dayısını

Anımda da parlar gaşı
Ağızında ıyılar dişi
Gadanızı eller alsın
Daha örülmemiş başı

Gadañı alıyım **Sultan**¹
Aman **Fatma**² böyle yapma
Gıccağızım ev olacak
Diye *burçak* yere yatma

Şafak yeri ağarıyor
Duran³ dayın çağarıyor
Çaylığın doldur gızım
Ufag yumuş buyuruyor

Davul öter düdük öter
Benim derdim baña yeter
Anası bayrah galdırmış
Gızım **Böztepe**⁴’de yatar

Ben de geldim ohumaya
Bülbül gibi sohumaya
Yemin eddim dezzelerim
Çiçek kilim dohumaya

Mor beliği tutam tutam
Yed’aydır mı bahuñ yatan
El yeriñe gelin alr
Utan *ördek* gızım utan

Selver Güvenç

¹ . Ağıtı yakılanın annesi
² . Ağıtı yakılanın kaynanası
³ . Ağıtı yakılanın dayısı
⁴ . Sarız mezarlık yerinin adı.

5- Ünlü ve Milli Kahramanların Ölümü Üzerine Yakılan Ağıtlar

53 - ATATÜRK'ÜN AĞIDI

Bu ağıtı söyleyen Hasibe Karakaya, ağıtı eğitimci emmisi İsmail Kılıç'tan öğrenmiş. Eğitimci İsmail Kılıç'ın köydeki öğrencilere öğrettiği Atatürk'ün ölümü üzerine söylenen bu ağıtın metnini aşağıda veriyoruz.

Afyon'u cephede duttum
Yunanlar'a hücum etdim
Eski geyik gürü tayın
Topların altında yatdım

Yunanın esgi inadı
Zorunu başa sındı
Ordu hücumu gahınca
Yıldırım dizim gahınca

Gözlük dakmadım gözüme
Kimse bakmadı yüzüme
Rüyamda da Acem şahı
Ağladı vurdu dizine

Askerlerim yas tutuyor
Subaylarım gaza bağlar
Yah mu benim ağlayanım
Ümüm Türkiyeliler ağlar

Hasibe Karakaya

6 . Hastalık Neticesinde Ölüm Üzerine Yakılan Ağıtlar.

54 - İZZET KANDEMİR'İN AĞIDI

Avşarpotuklu köyünden İzzet Kandemir akciğer kanserine yakalanır. Bilinen bütün doktorlar gezdirilse de derdine çare bulunamaz. Doktorlar ümidi keser. Akciğer kanserinden ölen İzzet Kandemir'in ağıtını kız kardeşi Semen Yaman yakar.

Angara'yı gezdirdik de
Yoğumuş bunun çaresi
Gardaşıma ölür demiş
Dohtur benden *Köt'olası*

Şöyle gonur gédilir mi
Görseñ anamıñ halını
Düşman başına vermesiñ
Böyle acılı ölümü

Evim yahın ben batıyım
Gardaşım gadañ alıyım
Dilağam gabil olursa
Eşe d'össüñ Ben d'ölüyüm¹

Gelsiñ gardaşı ölenler
Benim halımdan bilenler
Ne var baña habar versiñ
Gansere çare bulanlar

Şöyle gardaş gördüñüz mü
Dar vakıdā götürdüler
Ben üsdüne örtüm halı
Guru yere yatırdılar

Gurban oluyum eliñe
Ne de güzel yazı yazar
Bacı nasıl dayanıcıñ
Gapiñdan görünüñ mezar

Gara kekil deste deste
Gardaş yatar ağır hasda
Tilofon bozuk geliyor
Soyha gassın böyle posta

Ne duruyoñ kele Eşe
Gel ağlyah soluh soluh
Benim bacılığım batsiñ
Terzide *dahım galih*

¹ . Ağıtı yakılanın bacıları Aşşe ve Semen

Duĝan`² sırtıma alır
Çarşıları hep ararım
Oralarda bulamazsam
Geder **Ali`**den³ sorarım

Oĝluma duĝün edersem
Gardaşım altın dahıcı
Ne aĝlıyoñ gız **Şaziye`**⁴
Hal`aĝam`⁵ size bahıcı

Çaresini bulamıyoh
Ta **Afşın`**dan⁶ dohtur gelik
Getme gadañı alıym
Gıymaĝam minnete gelik

Ne aĝlıyoñ bre **Nazik`**⁷
Emmiyiñ yarası azık
Ölecaĝını bilik de
Gardaş *edirese* yazık

Pınarbaşı`⁸ açılıñ da
Gardaşım edici düĝün
Aĝer bundan gurtulursa
Hal`aĝam` kesici goyun

Yüzüĝünü **Halis`** assıñ
Sahati **Nafız`**iñ ossuñ
Hepisinden o sevgili
Dabanca **Duĝan`**a gassıñ

Senem Yaman

² . Aĝıtı yakılanın küçük oĝlu Duĝan. Daha sonra bir trafik kazasında vefat etmiştir.

³ . Eski belediye başkanı. ölen İzzet Kandemir`in arkadaşı Ali.

⁴ . Aĝıtı yakılanın eşi

⁵ . Aĝıtı yakılanın kardeşi

⁶ . Kahramanmaraş`ın ilçesi Afşin.

⁷ . Aĝıtı yakılanın yeğeni Nazik

⁸ . Pınarbaşı`na adını veren, mesire yeri olarak kullanılan su başı

⁹ . Aĝıtı yakılanın oĝulları Halis, Nafiz ve Duĝan.

55 - NURİ ÖZKAN'IN AĞIDI

Mehmet Ali'nin hanımı Döndü Bibi (Bostan), Kemer köyünde genç yaşta kanserden ölen Muhtar Hacı'nın oğlu Nuri Özkan için bir ağıt söyler.

Mıhdar¹ bir bayrak galdırmış
Nuru çeksin halayını
Hem ağladık hem güldük
Böyle bulduk kolayını

Hacı İsmail Memmed Ali²
Onlar bunu *gollar* m'ola
Geline gurban oluyum
Bebekleri teller m'ola

Ahşam **Azziye**'den³ geldi
Potini sıkırmış gıcım
Gaymahamınan doğuşmuş
Ben de bilirim suçunu

Ahşam **Azziye**'den geldi
İçerde bağlı *dorusu*
Düğünlerde halay çeker
Dezzemin **Ördek Nuru**'su⁴

İçerimde *meşe* goru
Yanıyorum harıl harıl
Çoban avradını aldı
Yalladıgım ite darıl

İsmail Özkan

¹ Ağıt yakılanın babası. Kemer köyü Muhtarı Hacı Özkan

² Ağıt yakılanın kardeşi Hacı İsmail ve akrabası Mehmet Ali

³ Pınarbaşı'nın eski adı. Sarız ilçe olmadan önce bu ilçeye bağlı bir köydür

⁴ Ağıt yakılan Nuri Özkan'ın lakabı

56 - ÇÖLOĞLU İBRAHİM'İN AĞIDI

Çöloğlu İbrahim (Atıcı) Gırtlak kanserinden ölür. Ailenin tek erkek çocuğu olan İbrahim'in ağıtını kız kardeşi yakar.

Gar'öküze gurban dedim
Mağar'öküz garayımış
Boğazdan adam mı ölür
Anam oğlu sırayımış

Ben dışarı çılmcağaz
Gara mezar görünme mi
Eller çifte giderkene
Anam oña yerimme mi

Ne ağlıyoñ kele ana
Oğlan olur otururum
Ayağıma çarık giyer
Odunuñu getiririm

Göğ Güccüğ'ün¹ oğlu Gara²
Atını galdırım ahıra
Yumruğu adam öldürür
Babam oğlu gadañ ala

Gadañ allım Musa emmi³
Biçiciñ mi Bucağı⁴
Güldereñ'i⁵ oğlan olsa
Yakar mıydı ocağı

Ağ işlikde gara yelek
Ne güzel yahışır gardaş
Aradım da bulamadım
Gözleriñ kör ola yoldaş

Durmuş Ekiz

¹ . Daha önce ölen akrabadan biri. Gök Küçük. Bkz. 175. ağıt

² . Ağıtı yakılanın akrabasından biri. Kara. Bkz. 175. ağıtta Memiş Hoca'yı vuran

³ . Akrabadan biri Musa.

⁴ . Ağıtı yakılanın Sarız suyunun kıyısındaki tarlasının adı.

⁵ . Ağıtı yakılanın kızı Gülderen

57 - SARI ALİ'NİN (ÖNDER) AĞIDI

Tomarza'nın İcadiye Köyünde Sarı Ali lakabıyla tanınan, Ali Önder prostat kanseri olur. Ameliyattan 15-16 gün sonra vefat eder. Ali Önder, atı çok sevmektedir. Haki renkli İngiliz pantolonu özel terzilerde diktirmiştir. Gümüş saplı kamçısı varmış. Atına sırma işlemeli heybe ve gümüş kaşlı eyer yaptırmış. Askerliğini sıhhiye çavuşu olarak yapan Ali Önder'in ağıtını oğlu yakar.

Çete beî Sefer Ağa¹
Doktorları gördünüz mü
Ne bilinmez derde düşmüş
Dermanını sordunuz mu

Memmet Çavuş² gumandan da
Sabahaça ağladılar
Ameliyata alınca
Babam kolun bağladılar

Gardaşıma dilim yok da
Yirmi gündür nöbet durar
İşirkana köye vardık
Bütün guşlar acı öter

Çifte doktor başın bekler
Çare bulamıyor derde
Gayseri³ de durmuyorduñ
Yekim baba geldik yurda

Duyan eşiñ dosduñ geldi
Gayseri³ den sal bağlandı
Ölüm kağadıñ verince
Nüfuscular tüm ağladı

Hep birlikte Avşar eli
Yüreklerde acıyanan
Ölenece yas dutarım
Beşguzulu bacıyanan

Dört gızıyñ üçü geldi
Hanı Zümrüd'ün⁴ perede
Gısrak Höccüm'e⁴ emanat
Acı kişniyor derede

Gısrak acı kişniyor
Höccüm durmadan ağlıyor
Yolculuk neriye babam
Gızlar terkiyi bağlıyor

Avşar elin yaşı boğduñ
Hele de Taf'ı⁵ Kaman'ı⁶
Mencilisde sohbet eden
Dili tatlı babam hanı

¹ Ağıtı yakılanın arkadaşı Sefer

² Ağıtı yakılanın askerlik arkadaşı Mehmet

³ Ağıtı yakılanın Almanya'daki kızı Zümrüt

⁴ Ağıtı yakılanın (Höccüm) lakaplı. Hüseyin Eker adlı arkadaşı. Merhum hastaneye yatmadan önce atını bu arkadaşına emanet etmiş.

⁵ Tomarza'ya bağlı Özlüce (Taf) kasabası

⁶ Kayseri ili. Pınarbaşı ilçesi Kaman köyü.

Gümüş gırbaç halı hâbe
Her biri bir yerde kaldı
Çok severdin Kemal Bâ'yi⁷
Uyan babam o da geldi

Bir tek emmim çok yanıyor
Bir iş getirir başına
Tokdur çare bulamadı
Baharı ediyor yaşına

Yiğenlerin baş ucuında
Emmi dayı *ötüyorlar*
Aydınlı'nın⁸ hepsi éndi
Salacaından dutuyorlar

Terki halı habe gırat
Biner babam *gıyak gezer*
Sen tedbirin al gardaşım
Allah'ım takdiri bozar

Gelele gel sefil bacı
Boyun eğek yazgılara
Başına bir iş getirme
Kim bahacak guzulara

Garyolaya yatırmışlar
Golda serum ayak bağı
Gamanlılar hep toplandı
Önlerinde bibin oğlu

Tokdurlar umut veriyor
Soyha serum zoruyunan
Her sene garalı bayram
Ümit⁹ gitti Nuru'yunan¹⁰

Töbe köye varamıyom
Bir senede sekiz ölü
Herkes bir *tevir* yanıyor
Babam beni etdin deli

Tokdur tokdur dolandın da
Çare olmadı derdiñe
Kapiña kilit vurup da
Çoban *oturtmam yurduña*

Bacıñ yok yasını dutsuñ
Anam çekiyor yasını
Geçen Gayseri' den geldim
İssiz buldum odasını

Yarın ulu bayram gelir
Seyrediñ siz figanıma
Allaha isyan etmiyom
Şükür etdim her gününe

Ali Önder

⁷ . Ağrı yakılanın arkadaşı Kemal

⁸ . Yörede yaylacılık yapan yöriklere "Aydınlı" denmektedir.

⁹ . Ağrı yakılanın kaybolan formu Ümit

¹⁰ . Ağrı yakılanın damağı Nuri

58 - MUSA DUMAN'IN AĞIDI

Musa Duman Adana'da hastahane de vefat eder. Başında hanımı ve ağıtı yakan yeğeni Mustafadan başka kimsesi yoktur. Akciğer kanserinden ölen Musa'nın hastahane de refakatçisi de yoktur. Karısı para ile adam arasa da kimse gelmez. Mustafa Duman köyden horç para toplayarak amcasının yanına gider. Musa Duman kardeşini ve oğlunu ölüm döşeginde beklemektedir. Oğluna samsun sigarası almış, gelince vereyim diye beklemektedir. Fakat oğlu da gelmez.

Emmim Musa emmim Musa oyyy
Gızları oturmuş yasa oyyy
El içinde kimsesi yok oyyy
Garip öldü dilim gısa oyyy
El içinde kimsesi yok oyyy
Garip öldü dilim gısa oyyy

Hasdahaniye eltdim oyyy
Emmim balıyor gözüme oyyy
Dohdurui önüne yatdı oyyy
Gözü balıyor gızına oyyy
Dohdurui önüne yatdı oyyy
Gözü balıyor gızına oyyy

Ne oğlan var ne de baci oyyy
Şurada bir garip ölmüş oyyy
Eşi cahal güccük gızı oyyy
Eliñ arasında galmış oyyy
Eşi cahal güccük gızı oyyy
Eliñ arasında galmış oyyy

Dohdurlar doldu başına oyyy
Çare yoğunmuş derdine oyyy
Garip elde adam ölmez oyyy
Kalk gèdek baba yurduna oyyy
Garip elde adam ölmez oyyy
Kalk gèdek baba yurduna oyyy

Deliğanli benim emmim oyyy
Dohdur imrenir gaşına oyyy
Şorada bir garip ölmüş oyyy
Hèç kimse yoh tek başına oyyy
Şorada bir garip ölmüş oyyy
Hèç kimse yoh tek başına oyyy

Neçe dokdurá eltdim oyyy
Derdi yeğün bilinmedi oyyy
Bir avradı biri de ben oyyy
Böyle ölen görölmedi oyyy
Bir avradı biri de ben oyyy
Böyle ölen görölmedi oyyy

Emmim hasda yüzi gülmez oyyy
Oğlu gelmiş bir yer bilmez oyyy
Sen Mohuların göbeğisiñ oyyy
İnsan böyle garip ölmez oyyy
Sen Mohuların göbeğisiñ oyyy
İnsan böyle garip ölmez oyyy

¹ Ağıtı yakılanın sülalesinin verilen lakap.

Bunuñ *kimseciği* yoh mu oyyy
Avradı yatar başında oyyy
Gelip bir gün yohlamadı oyyy
Vicdan yohmuş gardaşında oyyy
Gelip bir gün yohlamadı oyyy
Vicdan yohmuş gardaşında oyyy

Böyle mi yazılmış yazı oyyy
Gahucı dutmuyor dizi oyyy
Çocuklar gelmedi déyi oyyy
Gapiya balıyor gözü oyyy
Çocuklar gelmedi déyi oyyy
Gapiya balıyor gözü oyyy

Dokdur röntgene bakıncı oyyy -
Annma goydu elini oyyy
Derdi yeğin emminiñ de oyyy
Galdıramıyor belini oyyy
Derdi yeğin emminiñ de oyyy
Galdıramıyor belini oyyy

Gara gaş da gara bıyılı oyyy
Benim emnim *Kürt* güzeli oyyy
Hamı *Mirat*² hamı oğlu oyyy
Deliymiş emnim deli oyyy
Hamı *Mirat* hamı oğlu oyyy
Deliymiş emnim deli oyyy

Dokdurlar yok çare diyor oyyy
Ağ ciğeri bütün yara oyyy
Emmimi *gurtarrım* déyin oyyy
Ellerden topladım para oyyy
Emmimi *gurtarrım* déyin oyyy
Ellerden topladım para oyyy

Hasdahane de yatmıyor oyyy
Öğüt veriñ delimize oyyy
*Sarıcam*³ bize yaramaz oyyy
Emmi gedek élimize oyyy
Sarıcam bize yaramaz oyyy
Emmi gedek élimize oyyy

Kimden yok kimseye hayır oyyy
Avrat başını bekliyor oyyy
Şimdi geliciler déyin oyyy
Memmed'e⁴ Samsun⁵ saklıyor oyyy
Şimdi geliciler déyin oyyy
Memmed'e Samsun saklıyor oyyy

Eşe⁶ ağlar Suna⁷ ağlar oyyy
Géne dumanıandı dağlar oyyy
Benim emnim deliganmı oyyy
Boyuna imreniñ *beağler* oyyy

² Ağrı yakılanın kardeşi Murat.

³ Yörede Adana'ya verilen ad ve oradaki mezarlık.

⁴ Ağrı yakılanın oğlu Mehmet.

⁵ Ağrı yakılanın hastahanece yatarken oğlu için ayırdığı samsun sigarası.

⁶ Ağrı yakılanın eşi Ayşe

⁷ Ağrı yakılanın kızı Suna

Benim emnim deligannı öyy
Boyuna imrenir *heçgöler* öyy

Avradı adam arıyor öyy
Parasıyan *salıya* öyy
Numuncye⁸ gönderdiler öyy
Morgdan emnini alıya öyy
Numuncye gönderdiler öyy
Morgdan emnini alıya öyy

Sarıçam'dan mezer aldım öyy
Ora kölge olurmuş öyy
Gara bıyık çatık gaşı öyy
Benim emnim ölüümüş öyy
Gara bıyık çatık gaşı öyy
Benim emnim ölüümüş öyy

Dert büyümüş vakit geçmiş öyy
Ağ ciğeri olmuş yara öyy
Bize bizi hasret etdi öyy
Yıhılasın **Borandere**⁹ öyy
Bize bizi hasret etdi öyy
Yıhılasın **Borandere**⁹ öyy

Benim emnim çok kıymatlı öyy
Biğün hatırım gırmadı öyy
Elimden geleni yaptım öyy
Bilmedim emnim bilmedim öyy
Elimden geleni yaptım öyy
Bilmedim emnim bilmedim öyy

Gelip de yohlamıyanlar öyy
Varsın *diyna* size gassın öyy
Diyom hasdaniye gidek öyy
İlle diyor **Memmed** gelsin öyy
Diyom hasdaniye gidek öyy
İlle diyor **Memmed** gelsin öyy

Numuneden ceset aldım öyy
Dutan yol ortada galdım öyy
Her tokdura götürüyom öyy
Ne biliyim ölmez sandım öyy
Her tokdura götürüyom öyy
Ne biliyim ölmez sandım öyy

Mustafa Duman

⁸ . Adana Numunc hastahanesi

⁹ . Ağrı yakılanın, ailesine küserek göçüp yerleştiği Pınarbaşı'na bağlı köy.

⁹ . Ağrı yakılanın, ailesine küserek göçüp yerleştiği Pınarbaşı'na bağlı köy.

59 - MUHTAR HACI'NIN AĞIDI

Güzelce Köyünün muhtarı Hacı yakalandığı kanser hastalığından kurtulamaz ve ölür. Annesi ağıdını söyler.

Yeteri bilin mi **Yeter**¹
İş mi olur bundan beter
Aslandaş'dan **Üç çeşme**'den²
Dayısından yayla bölür

Hacı'mîñ³ eli değdi mi
Gadasın aldığım daşlar
Güzelce'nin⁴ muhtar'ölmüş
Siz de yaşlı ötün guşlar

Odasında canlı *sağat*
Verseler de almam öğüt
Gaymahana goç keserdi
Benim oğlum böyle yiğit

Düğünlerde *güleş* dutar
Maşallah oğlum maşallah
Köylü *mühürü* isdemiş
Ana kâharım inşallah

Gadasın aldığım **Eşe**⁵
Bah başıma gelen işe
Oğlum nahiyeden gelir
Depeleri aş aşı

Hasan Demir

¹ Ağrı yakanlar arasındaki komşu kadın Yeter

² Tomarza ile Sarız arasında kalan dağ ve o dağdan adını alan köy ile köyün yaylası

³ Ağrı Yakılan Muhtar Hacı

⁴ Ağrı yakılanın köyünün adı Güzelce

⁵ Ağrı yakanın kardeşi, ağrı yakılanın teyzesi Ayşe

60 - ASLAN'IN AĞIDI

Aslan Yıldırım Kanserden ölür. Derdine deva bulmak için yurt dışından da yardım görür fakat hastalık ilerlediğinden kurtulamaz. Ardında bir dul karı ve dördü oğlan yedi çocuk bırakan Aslan'ın ağıtını kardeşi Bekir yazar.

Oluyum adıña gurban
Galmanuş dîzinde derman
Düğünlerde güleş dutar
Şu **Biber'in**¹ oğlu Aslan

Gençliği *görünür* baña
Sap çekerik güle güle
Döne döne vurur gağmı
Kibar² saña gurban abi

Meraklı gardaş meraklı
Goşar öküzü **Halepli**³
Çaya giderik oduna
Aleyinden bu *ırgatlı*

Pınarıñ başına varmam
Altın ahsa dönüp bahmam
Gol açarak tıpan biçer
Orda hasta olduñ *taman*

Bu nasıl yaraymış böyle
El vurdukça büyür *kele*
Gidiyoñ gardaş yanına
Sen **Tekin'e**⁴ selam söyle

Ayan olsun ana saña
Aslan gan kusuyor kele
Aslan ı yanña saldım
Orda taniñ *m'acep* ola

Cesur⁵ saña emmiñ gurban
Abim senden memmun tamam
Hem Angara hem **Almanya**
Bulamadı çare taman

Yaralılar diğner böyle
Guş da öter gelir dile
Can gafesden çiharkana
Salavat getirir öyle

Bekir Yıldırım (Kibar).

¹ . Ağıtı yakılanın babasının lakabı.

² . Ağıtı yakan Bekir Yıldırım'ın lakabı.

³ . Öküzün, uzun boylusu, kuvvetlisine verilen ad.

⁴ . Ağıtı yakılanın genç yaşta ölen yeğeni Tekin

⁵ . Ağıtı yakılanın oğlu Cesur.

61 - MUSTAFA ŞAHİN'İN AĞIDI

- *Mustafa Şahin Almanya'ya çalışmaya gider. Orada konsere yakalanır. Köyüne dönen Mustafa Şahin, çok yaşamaz bu hastalıktan vefat eder. Ağtını eşi Rahime yakar.*

Eliñ **Almancısı**¹ gelir
Fatmam² babasını arar
Haymamñ başına durmuş
Bir eli saçını darar

Sabahınan galhdım ıdı
Dışarıya çıkık *dipi*
Suçññ ne de dayım oğlu
Üstüne *kitlenik* gapı

Hekili anam hekili
Annında gara kekili
Süzülmüş de can veriyor
Saņasññ milletvekili

Gadañ allım **Hasan Ağa**³
Cami dibini bekledim
Babamoğlu hasda diyi
Gecede *üçken* yokladım

Kââñ başına⁴ vardım da
Bir hoş görññüyor mezer
Ben ölüyüm babam oğlu
Neğadara gıyak gezer

Rahime Şahin

¹ . Yurt dışına veya Almanya'ya çalışmaya gidenlere verilen ad.

² . Ağtını yakılanın 1994'de vefat eden büyük kızı Fatma.

³ . Ağtını yakılanın akrabası Hasan

⁴ . Uçkonak (Zelhin) köyünde bir mevki adı..

62 - ASLANLAR'DAN MEMMED'İN AĞIDI

Hastanede ölen¹ Dayıoluk köyünden, Aslanlardan Hüseyin Ağa'nın oğlu Mehmet'e bibisi Gülden bir ağıt yakar. Hastahğının ne olduğu kesin olarak bilinmese de verem olduğu üzerinde duruluyor.

Dayıoluklu¹ benim aslım
Yozum emmilere teslim
Hacı Musdafa² yr³ öpdüm
O zaman umudu kesdim

Afanlı³ da büyük yaylam
Emmilerim çıkar m'ola
Memmed⁴ benim güccük gardaş
Odamızı yahar m'ola

Bir guş olsam uçsam ıdı
Erciyes'i geçsem idi
Öldüğümü aramazdım
Mordaş⁵ dan⁶ su içsem idi

Baňa da zengin dediler
Beş bin liramı yediler
Gülâmmam⁷ duydum bibim
Bu dertden ölür dediler

Bib'anama selam söyle
Üsdüme kilim dohutsuñ
Kazim'in⁸ Helli Hafız⁶
Guzularımı ohutsuñ

Güccük Memmed'in⁷ de esger
Odañ kimler yahıcı
Yazın Sehile⁸ inince
Barhanaya kim bahıcı

Anam yolmasñ yüzünü
Oha çıkarır gızını
Soysuzumuş emmilerim
Garibim yumdu gozünü

Emiş Bozkurt

¹ Sarız'a bağlı köy.

² Ölenin oğlu Hacı Mustafa

³ Sarız suyunun çıktığı Afan dağı ve buradaki yayla adı

⁴ Ağıtı yakılanın kardeşi Mehmet.

⁵ Binboğa dağlarında Adana ile Kayseri arasında bir yayla adı

⁶ Köyün hafızları.

⁷ Ağıtı yakılanın kardeşi Mehmet

⁸ Adana'nın bölge insanı arasındaki adı

63 - İDRİS'İN AĞIDI

Kemer köyünden, veremden ölen Halil'in oğlu İdris'in ağıdını Bacısı Selver yakar.

İnekler geldi meleşdi
Elim ayağım dolaşdı
Kündeki yatmıyan gardaş
Bugün uyluya *döleşdi*

Gözüm görmüyor yaşımдан
Ben de ayrıldım eşimden
Dolan da gel babam oğlu
Göcapınar¹ başından

Halevik² den³ bir at almış
Ellemeñ de o da ölsün
Dizginin başına atın
Dolansın mezeri bulsun

Hasda babam oğlu hasda
Su verirler *sarı tasta*
N'ola esger *gedeyidi*
Kağıt gelir posta posta

Gadañ allım gelin bacı
Guzün dikdik işliğini
Gardaş dokdura *gedici*
Emmim goysun *haşlığını*

Gazoynağı⁴ nın³ deresi
Hayli çekiyor arası
Dohdura get babam oğlu
Bulunmaz bunun çaresi

Gadañ alıym *işlik*
Ben de alımyom *dışlık*
Yazın *davar* *viyiciyik*
Bacısı dahıcı *büşlik*

Davılsız bayrah mı olur
Davılsız bayrah dikmişler
Bunlar bizi gandırıyor
Yalandan *tozzañ* solmuşlar

Gadañ allım **Ziya Hoca**⁴
Şabah olmaz uzun gece
İdirisim *ergen* deyin
Mezarını goymañ uca

Derelerde olur *yavşan*
Uşahlar getirir *davşan*
Gel ha babam oğlu gel ha
Dışarda oluyor *ahşam*

Emiş Bozkurt

¹ Köydeki pınarların birinin adı

² Sarız'a bağlı bir köy.

³ Sarız'ın Kemer köyünde bir mevki adı.

⁴ Ağır yakılamı yuyan hoca köy imamı

64 - EŞE'NİN AĞIDI

Sarız ilçesi, Karayurt köyü Alıbaşı mahallesinde Eşe diye (Deli Añşa'nın) güzel bir kız vardır. Bu kızla amcasının oğlu Kasım arasında söz keserler. Daha sonra bir kurgunluk doğar ve nişan bozulur. Eşe'yi Çerkezli mahallesinden Ahmet oğlu Kara Ali'ye nişanlarlar. "Emmilerim benden vazgeçti. Taziciya varıp avrat olmam" der ve çok geçmeden verem olarak 1945 yılında ölür. Kardeşi Deli Bekir ağutını yakar.

I

Mâre ölüm ne zorumuş
Gırılır belim gırılır.
Eşe¹ dedim kakamadiñ
Darılır dayım darılır

Gurudu Eşe gurudu
Duran dillerim yörüdü.
Gavurumuş gavur gızı
Hemen ağzını bürüdü

Bahçeler çiçek açmış da
Burcu burcu kohar alma
Eller Maşad'a² göçdü de
Kestek bacım burda kalma

Çığrındım Eşe kakmadı
Dönüp yüzüme bakmadı
Yernik giden güccük bacım
Özne gınasın yakmadı

Coşdu deli gönül coşdu
Coşarak dereyi geçdi
Ne mutlu Ahmet³ canıña
Gapiñdan salaca geçdi

Garşıda evler görünür
Eşe buña çok yerinir
Yerinme bacım yerinme
Gaderiñ böyle görünür

Süleyman Murt.

II

Bir ince derde dutuldum
Çeke çeke ölüciyüm
Anam örgümü saklasıñ
El göçerken varıcıyım

Gızlar ağrısmeye çıkar
Boncuklu'nun¹ sekisine
Havaslennmiş gız bürümüş
Vurulduñ mu yapısına

Oturmuşlar sırasına
Hep gatarım ölüñüzü
Daha yüzün soldurmadım
Ahñ anam gutmıñıza

Böyle mi etdiñ gelini
Han'ayaklı ham şerit
Ehmet bir bayrak galdırmış
Çerkezli² oynuyor cirit

Düğünleriñ desde başı
Halaym başında çeker
Hodullıkdan nazlanır da
Gız döşüne mendil sokar

Bir ince derde dutuldum
Alamadım soluğumun
Anam örgümü saklasın
Añşa³ kesme beligimi

Bu yıllık da ekin biçdim
Elden sakını sakını
Eşem yayladan geliyor
Sünbül sokunu sokunu

Fisdonunu baña veriñ
Ben boyuma bakıcıyım
Anam örgümü saklasıñ
El göçerken dakıcıyım

Süleyman Murt.

¹. Ağıtı yakılan Ayşe.

². Karayurt köyünün yaylası ve yaylanın olduğu dağın adı.

³. Ağıtı yakılanın kayınatası olacak kişi. Ahmet

¹. Sarız sınırları içerisindeki Boncuklu dağı ve yaylası

². Pir Ayem aşireti adı "Çerkezli"

³. Ağıtı yakılanın arkadaşı Ayşe

65 - MULLA MEMMED'İN AĞIDI

Karayurt köyü'nde Murtçuların dedesi olan Molla Mehmet iyi eski yazı bilen birisidir. Altı oğlu vardır (Küçük Hoca, Yakup, Hacı Apti, Mustafa (Körüz), Gara Musa, Halil). Hali vakti yerinde olan Mulla Memmed veremden ölür. Ağıtı yakınları tarafından söylenir. Daha sonra da ağıtlar yakacak olan kızı Hürü'nün ağıtı en acıklı olanıdır. Hürü'nün yaktığı ağıtın metni aşağıdadır.

Dam başına çerdek kurmuş
Bağçası var şo derede
Oğsür tükür köl'oluyum
Ne varmış o yarada

Musdafoğlu **Hürü** gızı¹
Buyurur yumuş dudturur
Hayırdar gadañ'alıym
Geçide koprü attırır

Yalak'dan² adam gelemes
Yoğun boyrazm dipisi
Odayı amanat atmış
Camiye benzer kapısı

Eliñ gırıla analık
Başında yanar çıralık
Mes gundura giyerkene
Dolamaña vur yamalık

Odası yıldız eşikli
Sufrası derhir gaşıklı
Anam sank'oglan böyüttü
Yanları çifte beşikli.

Yücesinde yanar ışıık
Enginine közü düşük
Utanmayım deyim gayrı
Golum sallamadı beşik

Mes gundura tıklar tıklar
Aha vezir **Guran** ohur
Uşahlar darılır deyi
Anam da eyliyor fikir

Hac'irbehem Mull'ehmedim³
Bastı **Vezir**'iñ⁴ dalgası
Şu **Maşad**'in⁵ dağı gibi
Babamın goygın gölgesi

¹ . Ölenin oğlu Mustafa ve kızı Hürü .

² . Sarız'a bağlı Yeşilyurt kasabası.

³ . Ağıtı yakılanın kardeşleri Hacı İbrahim ve Molla Ahmet

⁴ . Ağıtı yakılan için söylenmektedir.

⁵ . Karayurt köyüne ait dağ ve yayla adı.

İçerde yatar dorusu
Bek yanar bunun **Hürü'sü**⁶
Gadañ'allım **Elif** dezze⁷
Bilir **Sıvaz**'dan *berisi*

Fılcan düzdürür dabağa
Goygun ötdürür dibağa
Aklında var köl'olduğum
Yağabı⁸ edici *kaâ*

Şu *aşşâ* Vezir gider
Ala *maşlak haşıl haşıl*
Hac'irbehem Mullehmedim
Şehit gardaşa ulaşır

Ben burada ağlamam ki
Ağam odada yatıyor
Hac'abti⁹, baña darılma
Gayri burnuma tütüyor

Süleyman Murt.

⁶ . Ağıtı yakılanın kızı, ağıtı yakan Hürü.

⁷ . Yasa gelenlerden birisi Elif

⁸ . Ağıtı yakılanın Oğlu Yakup.

⁹ . Ağıtı yakılanın oğlu Hacı Abdullah

66 - HALID'IN AĞIDI

Emiruşağı köyünden Mehmet Kara'nın (Eğitmen) üst üste on çocuğu vefat eder.En son çocuğu Halid 17 yaşında veremden ölür.Bu acılara dayanamayan baba son kaybettiği çocuğunun üzerine aşağıda metnini verdiği ağıtı söyler.

Salmañ Halid'ı Halid'ı

Oooooöyy OÖyyyy ooooooooooyyy
Ne var söyleñ yoluyunan
Anası yoh bibileri
Ooooooyyy ooooooooooyyy ooooooooooyyy
Sırtın yamar eliyinen

İleri gel bacım Eşe¹

Ooooooyyy ooooooooooyyy ooooooooooyyy
İncecikten gelsiñ sesiñ
Halid'ı özne goyurdum
Ooooooyyy ooooooooooyyy ooooooooooyyy
Ebesi geydirdiñ fesin

Gayalarda oğlak güder

Ooooooyyy ooooooooooyyy ooooooooooyyy
Yüzünde ben beder beder
Yaşıñ onbeş daha oğlum
Ooooooyyy ooooooooooyyy ooooooooooyyy
Zalım gader seni néder

Haceli² görseñ biliñ mi

Ooooooyyy ooooooooooyyy ooooooooooyyy
Azmi³'yi gucân alıñ mı
Şimdi git de halsız oğlum
Ooooooyyy ooooooooooyyy ooooooooooyyy
Gidince geri geliñ mi

Gelele Nimet ebesi⁴

Ooooooyyy ooooooooooyyy ooooooooooyyy
Geliniñ gözü *söbesi*
On beş sefer tövheyledim
Ooooooyyy ooooooooooyyy ooooooooooyyy
Yine bozuldu tövbesi

İleri gel dezzem Eşe⁵

Ooooooyyy ooooooooooyyy ooooooooooyyy
Yandı ciğerimin başı
Bir manga esger gönderdim
Ooooooyyy ooooooooooyyy ooooooooooyyy
Bu da üsdüne onbaşı

Bekir Yıldırım (Kibar)

¹ . Ağıtı yakılanın teyzesi Ayşe Yıldırım

² . Ağıtı yakılanın kendinden evvel ölen kardeşi Haceli

³ . Ağıtı yakılanın kendinden evvel ölen kardeşi Azmi

⁴ . Ağıtı yakılanın babaannesi Nimet.

⁵ . Ölenin akrabalarından, meşhur ağıtçı Kör Eşe; Ayşe Kılıç

67 - KARA SÜLEYMAN'IN AĞIDI

On bir - on iki sene önce davar güderken uğrak (sara) gelip ölen İrbehem (İbrahim) 'in oğlu Çara Süliman (Süleyman) 'ın ağıtı.

Çirişli¹ ye¹ gışla dutmuş
Orada verici duzu
Hatça² gözleriñ kör ola
Hallâ³ çıkarır gızı

Yığsek galdırıñ salını
Geşsiñ görünü görünü
Eñer buña kim derlerse
Bibim oğlunuñ torunu

Getme gadañı alıyım
Hocalar musga yazıcı
Hallâ gızını çıkarır
Eller eviñi bozucu

Getme gadañı alıyım
Şu zaman adam mı gider
Ha gelmezseñ uğur olsun
Oğlanlarıñ oğlak güder

Fadime Aydoğdu

¹ . Ağıtı yakılanın koyun otlatığı yer. Maşat dağında yaylada bir mevkiye verilen ad.

² . Ağıtı yakılanın annesi Hatice

³ . Ağıtı yakılanın kaynatası Halil Ağa

68 MUSTAFA KORKMAZ (GASAP)'IN AĞIDI

*Pınarbaşı'nın Hasırcı köyünden, bağırsaklarından ameliyata yatan
Mustafa ameliyat masasında kalır. Ağıtını Almanya'daki kardeşi Kemal yakar.*

Siz emnime öldü demeñ
Emmim **Adan**'ya gitti
Bahicñ mı bre **Musa**¹
Çocuhlar'amanat atdı
Bahicñ mı bre **Musa**
Çocuhlar'amanat atdı

Musa çoh yelliñ ağlıyor
Añsa'atın' gara bağlıyor
Sirtına *gabıdm* giymiş
Gardaşım gelir sanıyor
Sirtına *gabıdm* giymiş
Gardaşım gelir sanıyor

Yiter gadir Mevlam yiter
İş mi olur bundan beter
Benim bir emmim öldü de
Düşmanı bağrından yiter
Benim bir emmim öldü de
Düşmanı bağrından yiter

Nenni emmim oğlu nenni
Guluncundan döşü enni
Unudur muyum emmimi
Gözlerinin içi gannı
Unudur muyum emmimi
Gözlerinin içi gannı

Yaz günü *çerbeşik* olur
Yağar yağmır gar serpeler
Çocuhlara habar salın
Belki tosunlar *depeler*
Çocuhlara habar salın
Belki tosunlar *depeler*

Çocuhların *beñzi* soldu
Durma emmim oğlu durma
Bu da bana *tohamyo*
Odada dahılı *gırma*
Bu da bana *tohamyo*
Odada dahılı *gırma*

¹ . Ağıtı yakılanın kardeşi Musa .

² . Ağıtı yakılanın kız kardeşi Ayşe Hatun.

Mencilise söz ağınadır
Bana derler **Sultan Hatın**⁴
Gızlar gardaşınız m'öldü
Tabahada galmiş tütün
Gızlar gardaşınız m'öldü
Tabahada galmiş tütün

Başında *irbişim keten*
Töbe bağlamazdı *poçu*
Zorbaz oğlum diye diye
Anañ d'öldü senin üçün
Zorbaz oğlum diye diye
Anañ d'öldü senin üçün

Her sene *hozan* dururdu
Bu yıl ekini bozuldu
Emmilerimiñ içinde
Bu hepinden *bozgurdudu*
Emmilerimiñ içinde
Bu hepinden *bozgurdudu*

Gapısında çifte soğüt
Verseler de almam öğüt
Gardaşlarının içinde
Bu hepsinden *babayığit*
Gardaşlarının içinde
Bu hepsinden *babayığit*

Gitmem emmim oğlu gitme
Dışarıya yağar gırcı
Ne ağlıyoñ bre *hibi*
Ağşama oğluñ gelici
Ne ağlıyoñ bre *hibi*
Ağşama oğluñ gelici

• Hatice Korkmaz

⁴ . Ağta giren, ölenin annesi Sultan

69 - OSMAN KILIÇ'IN AĞIDI

Karayurt Köyü'nün muhtarı Osman Kılıç ile sahaya derleme yapmak için çıktığımızda tanışmıştık. 1995 yılının sonbahar aylarındaki bu seyahatte kendisinin ülserden ameliyat olduğunu da öğrenmiştik. 19.1.1996 tarihinde vefat ettiğini, 21. 8. 1996 tarihinde aynı köye yaptığımız ikinci gezimizde öğrendik. Ağıtın yakan Hasibe Karakaya ölenin amcasının kızıdır. Ölüm haberini Almanya dönüşünde almıştır. Vereseleri dahi bugüne kadar bölünemeyen bu amca çocukları bir arada bir evli gibi büyümüşler. Hasibe Karakaya oğlunu evlendirmek için köye giderek ölenin ailesinden izin ister. Karayurt'taki seçimlere Almanya'dan destek veren Hasibe Karakaya bu ağıtı Karayurt köyünde, ölenin mezarı başında yakmış.

Köyün ortasında bitmiş
Sulağın selbi söğüdü
Heç kimseden çekinmezdiñ
Emmimiñ zorbaz yiğidi

İzin ver emmim gelini
Bayrağımı dikiciyim¹
Ameliyat olan gardaş
Aç yarañı bahıcıyım

Gar mıydıñ gış mıydıñ
Hayal mıydıñ düş müyüdüñ
Yanıyom emmimiñ oğlu
Sen baña gardaş mıydıñ

Yorduñ emnim oğlu yorduñ
Dalımı golumu girdiñ
Onu geri isdiyolar
Möhürü neriye goyduñ

Yohlu değal emmilerim
Çatal harman vurulur
Onu kim alırsa alsıñ
Möhürüñ odada galır

Bir Ağırtmen biri Apr²
Siz bunları biliñiz mi
Mullosman³ seçime gitmiş
Oyuñuzu veriñiz mi

Ganadlandım uçamıyom
Yol vermedi baña dağlar
Sufrası bol emmim oğlu
Gelēni geçeni ağlar

Hasibe Karakaya

¹ . Ağıtı yakının oğluna düğün yapmak için izin isteği belirtiliyor.

² . Ağıtı yakılının kendinden önce ölen iki amcası, Eğitmen İsmail ve Abdurrahman Kılıç

³ . Ağıtı yakılan Osman Kılıç

70 - ABDURRAHMAN KILIÇ'IN AĞIDI

Sarız Karayurt Köyü muhtarı, Şamlı Hoca'nın torunu, Molla Osman Hoca'nın oğlu, etrafta sayılıp sevilen Abdurrahman KILIÇ 17. 3. 1976'da 66 yaşında Kalp yetmezliğinden dolayı vefat eder. Altısı erkek yedi çocukla dul kalan eşi Altın Hanım bir ağıt yakar(I-II-III). IV. Ağıtı ölenin yeğeni Hasibe Karakaya söylemiştir. Ayrıca bunlardan başka bacanağı Şeker, Baldızı Rabia, Kabaktepe köyünden Leyla, İsirikli Dudu, Yalaklı Fatma Kara'da yasa gelerek ağıt yakmıştır.

I

Gumaş pırtıyı yığdım da
Üsdüne örtmedim yorgan
Buna kim mag olucu
Altı oğlanın hepsi ergen

Kötü sözün duymadığım
Köteğini yemediğim
Altın¹ diye çığırındı
Buyur canım demediğim

Dépdi zahmeri depisi
Birigdi köyün hepisi
Bahar bahar ağlenirim
Vezirün guru yapısı

Görüyoñ mu kele Zala²
Bah başıma gelen hala
Dayanamaz Vezir eşim
Şimdi gelir güle güle

Gadañ alıyım Fadime³
Düyne⁴ gétmedi dadıma
Mustafa⁵ ma⁶ düğün gurdum
Şu vezirin inadına

Oba yaylıya çıkıyor
Ben gederim bomuz bomuz
Evimiz yaylıya göçer
Sarı tosun gara camız

Altın Kılıç

II

Kürüyüm mü lohuyum mu
Oturuyum ağlayım mı
Soyha gassın ıssız oda
Daha hizmet eyliyim mi

Oğlanlar gırledi gétü
Galmadı evimiñ dadı
Horentiye sorarsanız
Bir ben varım bir de kedi

Yel esiyor acı acı
Gar yağıcı toza toza
Yalıñız dışlık gelmiyor
Osanyom geze geze

Gar yağdı, gısa⁷ çıldı
Tucar⁸ oğlum gelir m'ola
Bir ken dönüp dinlemiyor
Mustafama gılır m'ola

Gucâ ala kitaplı
Paşa⁹ baña bahar m'ola
Kürümeye gayelim ya
Yağmur yağar ahar m'ola

Gar yağdı gısa⁷ çıldı
Ne sıyrgı var ne de kurek
Eşim olsa acırdı ya
Mahremetli evlad gerek

Güç yetmiyor döşeklerim
Goca goca yorganlarım
Carıma ulaşır m'ola
İril'ufahl' erkeklerim

Yalıñız dışlık gelmiyor
El eliñ halın bilmiyor
Ne diyin ardına galdım
Allah canımı almıyor.

Altın Kılıç

IV

Gamışlı¹ da goca tarla
Kim ekecek kim biçici
Maşat² derler ata yurdu
Kim gonup da kim göçücü

Gurban oluyum oluyum
Gendi var da camı gayıp
Mencilis odaña dolmuş
Ayıp bre emmim ayıp

Yörün getirin Paşa³ yı⁴
Biz götürerek babasına
Sarız eli hep tanıdı
Alav düşdü odasına

Verin odama asiym
Evimiñ gelsin neşesi
Şimdiden boynu bükülmüş
Emmimiñ nazlı Paşa⁵ sı

Davar kesdi yarı galdı
Hele feleğin g. sdine
Yaz geliyor gar eriyor
Mezer ahıcı üsdüne

Hac' oğlunda davar sıkır
Almalıya duza çeker
Ehem bibim dura dursun
Yara acer emmi yakar

Emmiciğim bitmez ahım
Nerelere gitdin şahım
Rahat uyu vatanında
Rahmet eylesin Allahım

Hasibe Karakaya.

¹ Ağıtı yakan Altın Kılıç

² Akabadan bir hanım, Zeliha

³ Ağıtı yakılanın kızı, Fadime.

⁴ Ağıtı yakılanın büyük oğlu
Mustafa

⁵ Ağıtı yakılanın oğlu, Turcer.

⁶ Ağıtı yakılanın oğlu, Remzi'ye
verilen lakap

¹ Aileye ait bir tarla adı

² Dağ ve yayla adı.

³ Ağıtı yakılanın oğlu
Remzi'ye verilen lakap

-III-

Altın Kılıç, eşinin kalp yetmezliğinden ölümü üzerinden bir hayli zaman geçmesine rağmen bu ölümün acısını ve yalnızlığını bu ağıtla dile getiriyor. Abdurrahman Kılıç öldüğünde büyük oğlu Mustafa nişanlıdır. Altın Hamm hastalanmış, Abdurrahman Bey "Sen ölme de ben öleyim" diye söylemiş. Abdurrahman Bey'in ilk hanımından olan çocukları ölmektedir. Merhum, Altın Hamm ile evlendikten sonra altısı erkek yedi çocuk sahibi olur. Bu sebeple Altın Hamm'in değeri artar. Ölümünden sonra yakılan ağıtlara örnek olsun diye verdiğimiz bu metin Abdurrahman Kılıç'ın ölümünden onyedi sene sonra söylenmiştir.

Gadasın aldığım gızım
Yandı da tükendi özüm 00000yy
Mencilide yeri belli
Ölüyedi oğlum gızım 00000yyy
Mencilide yeri belli
Ölüyedi oğlum gızım 00000yyy

Oğlanları gordüñ vezir
Boynları durur buruk 00000yy
Emmi dayı hürmet eder
Gene ganatları gırık 00000yy
Emmi dayı hürmet eder
Gene ganatları gırık 00000yy

Ölüyom gadañ alıym
Bilmez el eliñ halım 00000yy
Havaslandı gız bitirdi
Eller getirdi gelini 00000yy
Havaslandı gız bitirdi
Eller getirdi gelini 00000yy

Dipdi zahmeri dipisi
Birikdi koyüñ hepisi 00000yy
Bakar bakar ağlenirim
Veziriñ guru yapısı 00000yy
Bakar bakar ağlenirim
Veziriñ guru yapısı 00000yy
Ağlarım gızım ağlarım
Heç duymadım kötü sözüm 00000yy
Canımdan datlısıñ derdi
Anca o çekerdi nazım 00000yy
Canımdan datlısıñ derdi
Anca o çekerdi nazım 00000yy
Irgalandım hem duruldum
Göleyini böyle buldum 00000yy
Ha gelmezseñ gelme vezir
Şükür gelini de aldım 00000yy
Ha gelmezseñ gelme vezir
Şükür gelini de aldım 00000yy
Sabahaça heç yatımıyom
Gorseñ gızım almam dıñlıh 00000yy
Musdafa'm¹ baba oldu da
Oğlanlara verir haşlık 00000yy
Musdafa'm baba oldu da
Oğlanlara verir haşlık 00000yy

Gadañ alıym Fadime²
Dıyne getmiyor dadıma 00000yy
Musdafa'ya düğün etdim
Şu veziriñ inadına 00000yy
Musdafa'ya düğün etdim
Şu veziriñ inadına 00000yy

Yanarım gızım yanarım
Yanar yanar sevinirim 00000yy
Allahdan sabır isdiyom
Oğlanlara demem fikir 00000yy
Allahdan sabır isdiyom
Oğlanlara demem fikir 00000yy

Gadasın aldığım vezir
Ölmedim galdım ardıña 00000yy
Gırh günde orada ağladım
Getdim Maşat'da³ yurduña 00000yy
Gırh günde orada ağladım
Getdim Maşat'da yurduña 00000yy

Obalar yayla yayladı
Ben ağladım bomuz bomuz 00000yy
Vezir eşim goşmaz mıydı
Sarı tosun gara camız 00000yy
Vezir eşim goşmaz mıydı
Sarı tosun gara camız 00000yy

Aşağıdan gelen olsa
Düñelip de yoruluyom 00000yy
Başga ne gelir elinden
Ağlayıp da avunuyom 00000yy
Başga ne gelir elinden
Ağlayıp da avunuyom 00000yy

Garer aldı felek garer
Ağlasam oluyor zevel 00000yy
Oğlanlar mekdebe gıdı
Hocaları vekil arar 00000yy
Oğlanlar mekdebe gıdı
Hocaları vekil arar 00000yy

¹ Ağıtı yakılanın büyük oğlu Mustafa

² Ağıtı yakılanın Adana'ya yerleşmiş olan amcasınınızı Fadime

³ Karayurt köyünün çıktığı yayla ve dağı adı

Hiç saña ağlamam vezir
Yarı yolda goduñ beni 00000yy
Gırh sen'oldu ben böyleyim
Vezir heç unutmam seni. 00000yy
Gırh sen'oldu ben böyleyim
Vezir heç unutmam seni. 00000yy

Hasibe⁴ apartman almuş
Vezir emmisi oturur 00000yy
Şu veziriñ eşiydim
Gören aklını yitirir 00000yy
Şu veziriñ eşiydim
Gören aklını yitirir 00000yy

Ağlarım gızım ağlarım
Kötü sözünü duymadın 00000yy
Yaşadığım haram olsun
Heç köteğini yemedim 00000yy
Yaşadığım haram olsun
Heç köteğini yemedim 00000yy

Varsın oba deli desin
Getmez böyle otururum 00000yy
Amanın estagfir töbe
Gorharım ahlım yitirrim 00000yy
Amanın estagfir töbe
Gorharım ahlım yitirrim 00000yy

Gurban oluyum bacıma
Bacım baña verir öğüt 00000yy
Sar'aslanım çöl vezirim
Ahlım gitti oldum kağıt 00000yy
Sar'aslanım çöl vezirim
Ahlım gitti oldum kağıt 00000yy

Ağşamaça fırlanıyom
Sabahaça korlanıyom 00000yy
Başım alıp gediciyim
Namusımdan arlanıyom 00000yy
Başım alıp gediciyim
Namusımdan arlanıyom 00000yy

Yarı yolun yarısında
Soyha galasica gader 00000yy
Mencilisiñ desde başı
Vezirim oduya gider 00000yy
Mencilisiñ desde başı
Vezirim oduya gider 00000yy

Ahlım başımda galmadı
Çoh düşünsem yitiriyom 00000yy
Gaygeyleme çöl vezirim
Ben yerimde otururum 00000yy
Gaygeyleme çöl vezirim
Ben yerimde otururum 00000yy

Canımıdan datlısın derdi
Güvenmezdi sağ gözüne 00000yy

Hepisi göğünmü görür
Gurban oğluma gızıma 00000yy
Hepisi göğünmü görür
Gurban oğluma gızıma 00000yy

Delirdim gadañ alıyım
Ahlım galmadı başımda 00000yy
Yarı yolun yarısında
Kimse ayrılmaz eşinden 00000yy
Yarı yolun yarısında
Kimse ayrılmaz eşinden 00000yy

Anas'sossa bacıs'sossa
Benim gibi yanar m'ola 00000yy
Varsam da mezerin açsam
Oba beni gmar m'ola 00000yy
Varsam da mezerin açsam
Oba beni gmar m'ola 00000yy

Oğlum da var gızım da var
Ha vezirim yerin ayrı 00000yy
Üç sen'oldu ben böyleyim
Umudum kesildi gayrı 00000yy
Üç sen'oldu ben böyleyim
Umudum kesildi gayrı 00000yy

Yanarım vezir yanarım
Yanar yanar sevinirim 00000yy
Oğlum da var gızım da var
Ben onnara güvenirim 00000yy
Oğlum da var gızım da var
Ben onnara güvenirim 00000yy

Ağlama gadañ alıyım
Veziriñ giymatlı gızı 00000yy
Mencilisiñ başı vezir
Ne düzgün verirdi sözü 00000yy
Mencilisiñ başı vezir
Ne düzgün verirdi sözü 00000yy

Gadasın aldıgım gızım
İçerimde meşe közü 00000yy
Namusuña kir getirmem
Dönmesiñ veziriñ yüzü 00000yy
Namusuña kir getirmem
Dönmesiñ veziriñ yüzü 00000yy

Ağlarım gızım ağlarım
Ağlar da ahlım yitirrim 00000yy
Benden gayrı etme vezir
Gene evimde otururum 00000yy
Benden gayrı etme vezir
Gene evimde otururum 00000yy

Yanıyom gadañ alıyım
Yansam da bulunmaz yolu 00000yy
Kötülüğü görmemiş de
Gırılıp geçiyor eli 00000yy
Kötülüğü görmemiş de
Gırılıp geçiyor eli 00000yy

⁴ Ölenin yeğeni Hasibe Karakaya.

Ağlarım gızım ağlarım
Ağlarım da ollum deli 00000yy
Sar'aslanım çöl vezirim
Mencilisde yeri belli 00000yy
Sar'aslanım çöl vezirim
Mencilisde yeri belli 00000yy

Ağlarım gızım ağlarım
Durmuyor gözümün yaş 00000yy
Unutmamki vezir eşim
Mencilisiñ desde baş 00000yy
Unutmamki vezir eşim
Mencilisiñ desde baş 00000yy

Oğlanları yolc'yledim
Hepisine verdim haşlı 00000yy
Gündüz günü geçiyor ya
Gece alamıyom dışlı 00000yy
Gündüz günü geçiyor ya
Gece alamıyom dışlı 00000yy

Amanñ estagfir tövbe
Gırılıp geçiyor oba
Oğlanları oluducu
Şükür Musdafa'm da baba 00000yy
Oğlanları oluducu
Şükür Musdafa'm da baba 00000yy

Gurban oluyum oluyum
Bacılarım beni yoklar 00000yy
Gaygeyleme çöl vezirim
Bu Altın köşeyi bekler 00000yy
Gaygeyleme çöl vezirim
Bu Altın köşeyi bekler 00000yy

Delirdim gadañ alıym
Delirdim de ahım daldı 00000yy
Hasdolmuş da çöl vezirim
Heral da tohtura geldi 00000yy
Hasdolmuş da çöl vezirim
Heral da tohtura geldi 00000yy

Ameliyat oldum udu
Gızım nediñ ölmedim 00000yy
h'Altın deyin çağırırdıñ
Heral gıymatıñ bilmedim 00000yy
Vezir bana dargın mısıñ
Heral gıymatıñ bilmedim 00000yy

Gadañ'alıym alıym
Altın der de baña yanar 00000yy
Oğlu da var gızı da var
Çıhar da beni öldürür 00000yy
Uşahlarım bana bahar
Çıhar da beni öldürür 00000yy

Gurban ollum soyha gunüm
Veziri isdiyor canım 00000yy
Hele muhtarlığı sıra
Gızım ne datlıydı gunüm 00000yy
Muhtar olduğı sıralar
Gızım ne datlıydı gunüm 00000yy

Kötülüğün görmediğim
Kötağıni yemediğim 00000yy
Altın diyi çağırırdı
Buyur canım demediğim 00000yy
Altın diyi çağırırdı
Buyur canım demediğim 00000yy

Yarı yolun yarısında
Soyha galasıca gader 00000yy
Ağanıñ odası yanar
Çoh zaman oruya gider 00000yy
Ağanıñ odası yanar
Çoh zaman oruya gider 00000yy

Altın Kılıç

71 - DAVUT KOCA'NIN AĞIDI

İstanbul'da geçirdiği kalp krizi neticesinde vefat eden Davut Koca'nın ağıtını bacısı Hatice Korkmaz (Kızlık soyadı Koca) yakar. Davut Koca'nın kabri Kayseri Asri mezarlığındaadır.

Hacılar'ın¹ dağlarında
Gardaş yatar üzgün üzgün
Ne güzel *dığrak* gezerdi
Saç daralı bıyık düzgün

Elinde gurban oluyum
Neğader sürdün araba
Ey etmediñ baham oğlu
Baciñ eylediñ *haraba*

Yaza gadar yüzüm yudum
Şu gözümün yaşıyan
Gardaşım nasıl *yaticın*
Erciyes'in gışıyan

Öldü demeñ gadasını
Gardaş İstanbul'da gezer
Eğer düşünecek olsañ
İnsan gafayı bozar

Ölenece böyl ağlarım
Seniñ derdiñ ben öldürür
Gardaşım orah biçerdi
Pınarı gücah doldurur

Gardaş deyin imekliyor
Emine'niñ² *yoh halları*
Tabuta sığdı mı ola
Gardaşın uzun golları

Gel gardaşım gel gardaşım
Gara bıyık tel gardaşım
Saña tabut mu yahışır
Tahsiyinen gel gardaşım

Hatice Korkmaz

¹ . Kayseri asri mezarlığının hemen üstü Hacılar kasabasıdır.

² . Ağıtı yakılanın kızkardeşi Emine

72 - BABAYA AĞIT

Hastanede babasını kaybeden kalp yetmezliğinden Hüseyin öğretmen, içinde bulunduğu durumu bir ağıt yakarak dile getirir.

Babasızlık ne zorumuş
Yetimim otuz yaşında
Makineye bağlanmışlar
Şemsi¹ gız ağlar başında

Kürdoğlu² nerede galdı
Babam yolluyor gözünü
Bir tek *mahanası* var ki
Gelin etmedi gızını

Memmed.burda **Yusuf** geldi³
Büke⁴ oğlan nerde galdı
Gızlara telifon etti
Anam gelsin ağam öldü

Gel hele gardaşım **Büke**
Beni saldın gene yüke
Göridorlarda *dizledim*
Gözlerimden döke döke

Bell'oldu soluyor gulü
Dolaştı habamın dili
Üç sefer işaret etti
Bağrını varmadı eli

Kürdoğlunu sıtma duttu
Hasdaneleri bekliyor
Yusuf u⁵ koyden isdedik
Merdüvende imekliyor

Kim galdı **Hamza Hoca** dan⁶
Memiş Fahi Zala ⁷ gitti
İsmail i⁸ hiç bilmiyom
Selver ⁹ bibim bile gitdi

Gelen gitdi gelen gitdi
Babam gelmez yola gitdi
Oortmenim muallimim
Guru çayda sele gitdi

¹ . Ağıt yakılanın kızı Şemsi

² . Ağıt yakılanın çok yakın arkadaşının lakabı.

³ . Ağıt yakılanın oğulları Mehmet ve Yusuf.

⁴ . Ağıt yakılanın küçük oğlu Bekir.

⁵ . Ağıt yakılanın torunu Yusuf.

⁶ . Ağıt yakılanın aile lakabı

⁷ . Ağıt yakılanın kardeşleri Memiş, Fahi ve kız kardeşi Zeliha

⁸ . Ağıt yakılanın kardeşi İsmail

⁹ . Ağıt yakılanın küçük kız kardeşi Selver

Gelmezdi taman ahıla
Ağlaşdih yanı yahıla
Han köyü¹⁰ yasını dutsun
Bayrah çekmesin ohula

Dağırmenleri dönderir
Suyunu dağdan indirir
Babañ iyileşir diye
Dohdurlar beni gandırır

h' Arap galsın Alamanya
Mekdup atdih varamadı
Beli silahlı tuccarı
Bin lirayı veremedi

Gızlar toplandı başına
Bah onların göz yaşına
Gelinleriñ de yoruldu
Güllü¹¹ ağlar tek başına

Cingöz Köyü¹² gurulalı
Gomülmedi böyle ölü
Misafiri gaygı etmeñ
Pölişir Avşarın eli

Çördüklü¹³ ye habar salın
Gelsin babamın bacısı
Garib elin içindeyim
Hep bende galdı acısı

Sabahınan er galhar da
Hastaneniñ yolun dutar
Musdafa'ya getdim deyi
Ahşamaça hasda yatar

Emminin büyük acısı
Düğün edici **Hacı**'sı¹⁴
Çördüklü'den yayan gelmiş
Ağlıyor **Sultan** bacısı¹⁵

Gurban oluyum emmime
Uşahlara darılıyor
Oğlum gızım ölsün deyi
Gardaşına sarılıyor

¹⁰ . Pınarbaşı'nın bir köyü. İpek yolunun üzerinde kurulduğu söylenen bu köy Tomarza - Pınarbaşı - Sarız üçgeni merkezinde olup, adını, yolcular için yapılmış handan almaktadır.

¹¹ . Ağrı yakılının büyük gelini Güllü

¹² . Pınarbaşı'nın eski adı Sindel olan köyü.

¹³ . Pınarbaşı'nın bir köyü. Köyde sadece Avşarlar değil başka toplumlar da yaşıyorlardı.

¹⁴ . Ağrı yakılının yeğeni Hacı

¹⁵ . Ağrı yakılının kız kardeşi Sultan

Ta' a¹⁶ bir habar salın da
Gelsin dayısı oğlanlar
Bahar kız kaçtı demişler
İnanma gardaş yalanlar

Hep toplandı guzuların
Senin için sızılıyor
Eşsiz içerde galıp
Anam seni üzüüyor

Memmed geldi **Yusuf** geldi
Böke geldi gelininen
Guzuların *hepi ufak*
Beni goydun *yahmman*

Şemşi ağlıyor başında
Memmed dönüyor peşinde
Uşahlara darılıyor
Emine¹⁷ gormüş düşünde

Ağlar gizli **Arab¹⁸** gızı
Kimlere birahtın bizi
Bir saatde aldı getdi
Dohdor dedi galp girizi

Hüseyin Çarkıt

¹⁶ . Kayseri / Tomarza / Özlüce kasabasının eski adı.

¹⁷ . Ağıt yakılanın kızı Emine

¹⁸ . Ağıtı yakılanın kızı Emine'nin aile içindeki lakabı..

73 - OĞULA AĞIT

*Tomarza İmamkulu Köyünden, kalp yetmezliğinden ölen İsmail'in oğluna,
hanımı bu ağıtı yakar.*

Gapımızda selvi söğüt
Verseler de almam öğüt
Galdırıym iyi *dümen*
Dayım oğlu babayığit

Deriye dikdiydi *dikme*
Gider de onu yollarım
El *değaldi* dayımoğlu
Çılmaz eviñi beklerim

Zahmeride yole eyledim
Mart ayında gözlerim
Yat dizime sürmel eşim
Gara kekili düzlerim

İhyerek geldi yazlar
Dereden sökölür buzlar
İsmail in¹ oğlu diyin
Gelen geçen *dizin dizler*

İşliğin ağladım da
*Pertuso*ya geldi sıra
Merdivenden çıhamıyor
Ellaham ciğeri yara

Dil bilmezdim dayı oğlu
Sen beni eylediñ aşşih
Gardaşlarım çıkarıcı
Daha evde gırlı beşik

Eşe² göğnüm *gırgın* diyin
Öğnik aldım bağlatmıyor
Gardaşlarım soysuz çıhdı
Dayımoğlu ağlatmıyor

Tez gel gadañ allım tez gel
Damıyın daşı döküldü
Ben ölüyüm dayı oğlu
Merecci eve dıhıldı

Gadañ allım **Elmas** bibi³
Kim olsun eviñ vekili
Üçken doktura saldım da
Kesmişler gara kekili

Rahime Kaya

¹ Ağıt yakılının babası İsmail

² Ağıt yakılının Fızkardeşi Ayşe

³ Ağıt yakılının annesi Elmas

74 - İBRAHİM'İN AĞIDI

1981 yılında İbrahim Kara fakülteyi bitirip görev almak üzere bakanlığa baş vurur. Babası oğlu için kurban keser. İbrahim'in tayini Yozgat'a çıkar. Öğretmen olarak göreve başlamak üzere hazırlık yapan İbrahim Kayseri'de kaldığı otelde kalp krizi neticesinde ölür. Ağtın Kızkardeşi Havva söyler.

Köküm Avşar köyüm Çürük
Gardaş ciğerimi delik
Sorarsanız emmi dayı
Nişanlısın¹eller alık

Anam d'ölsün babam d'ölsün
Ergen gardaş geri gelsin
Onlar *gabil* olmuyorsa
Dudu²yunan Hava¹ d'ölsün

Yüce dağın kar'eridi
Enginini sel bürüdü
Eller görevden geliyor
Gardaş toprakta çürüdü

Gadamı alıyım ana
Oğlan okuttun mu ola
Yaşıtları gelin aldı
Senin oğlun geldi m'ola

Gayseri'nin yolu *zitli*
Utlu babam oğlu *utlu*
Yaşıtları gelin aldı
Valiz çanta bütün kitli

Ha şurada oturanlar
Tabudunu getirenler
Gelsin yanıma otursun
Bekar gardaş yitirenler

Arsa almış *dım* yapacak
Bunun sahibi gelecek
Gürsel²inen² *bölgü bölmüş*
Alatarlayı alacak

Havva Kara

¹ . Ağt yakılanın kızkardeşleri Dudu ve Havva.

² . Ağt yakılanın erkek kardeşi Gürsel

75 - KIR YUSUF'UN HANIMININ AĞIDI

Bir oğlan bir kız iki çocuğunu yaklaşık 30 sene önce kaybetmiş olan, Pınarbaşı'nın eski adı İğdeli yeni adı Küçük Karamanlı köyünden Yusuf Alınoğlu'nun hanımı hastahane de vefat eder. Mezarını ziyaret eden Kır Yusuf hanımına aşağıdaki ağıtı yakar.

Karı sen burda yunduñ mu
Gara toprağa gunduñ mu
Otuz yıldır arzularđñ
Acep oğluñu bulduñ mu

Ben geldim haberñ var mı
Dönemiyöñ yerñ dar mı
Çifte döşekte yatardñ
Yattıññ da guru yer mi

Oğluñ yanıña geldi mi
Gızıñ da seni bildi mi
Gece gündüz çalışırdñ
Hani yanıña galdı mı

Gitdiñidi geleñidi
Bir çaresin bulañıdı
Niye gitdiñ hasdaniye
Ağ oduñ da öleñidi

Oğlum gızım gardaşlarım
Acılı geşdi işlerim
Son zamanda sen sıyrdññ
Açıldı yara başlarım

Hatice Korkmaz

76 - BAŞGAN MUSTAFA'NIN AĞIDI

Zelfin (Ulçkonak) köyünde sandık başkanlığı yaptığı için "Başgan" lakabıyla tanınan Mustafa Kaya, Almanya'da hastalanarak ölür. Bacıları Ayşe ve Fadime (Yeter) ağıtını yakmış.

Ey etdiñ gardaş ey etdiñ
Yaz ayları gelirkene
İsdedi de bir su versem
Deli Başgan¹ yunurkana

Gayseriye varıncağaz
Gardaş varmadım eviñe
Gavuşduñ mu babam oğlu
Gara kelekli geline

Gasevet mi basdı bacım
Sen de benim gibi ağla
Ne deyi camiye endiñ
Ne var evladsıza² uğra

Böyl' ağılarım yelgin yelgin
Başgan ölüğ aklım dalgın
Yalvardım getiremedim
Gardaşım **Hacı** ya³ gırgın

Allahı seven dânesiñ
Gardaşım *neâdar* güzel
Bilgisayarı çalışır
Kendi uçağınan gezer

Gadañı alıyım Eşe⁴
Galdıñ mı *ufak gızulu*
Almanya'dan gelen tabut
Üsdünde **Başgan** yazılı

Güccük tüccar babam oğlu
Bak başıma gelen işe
Gız **Yeter**⁵ gidek daşlıyak
Mezerine gonan guşa

Öyle dediğime *hakmañ*
Ağıt gaydasına bakar
Gardaşım uçakdan iner
Valizi gümrüğe döker.

Ayşe Eroğlu ve Fadime Özhan

¹ . Ağıt yakılanın lakabı.

² . Ağıt yakılanın kızkardeşi Fadime (Yeter) hanımın çocuğu yoktur.

³ . Ağıt yakılanın eniştesi Hacı.

⁴ . Ağıt yakılanın eşi Ayşe.

⁵ . Ağıt yakılanın ağıt yakan bacılarından biri

77 - KAYINBABA'YA AĞIT

Büyük gelin, çok sevdiği kayınbabasına, hastane ziyaretine gider. Daha sonra vefat haberini aldıktan sonra bir ağıt yakar.

Hasdaniye vardım ıdı
Bahdi gözümün içine
Guluncema daşlar gelmiş
Pıtrah dolmuş saçına

Pantolunu sen sahla da
Ben götürürüm *işliğini*
Çocuklar *garaca* gider
Kim verecek haşlığını

Payashi¹ ya¹ gelinceğaz
ñ Acı çalmasın gornayı
Hayri² gelmemişse eve
Geñdisi dahar *burmayı*

Emmi gurbanın olurum
Azdırma bize yüzünü
Gardaşının hatırası
Hayri² ya verme gızını

Gadanı alırım gızlar
Nası gelir bu yıl yazlar
Köz düşmüş de yanyorlar
İlaha gırılıñ gızlar

Bahçesinde yonca biçer
Yanında oturuñ emi
Nazara uğramış babam
Vallaha dönmemiş geri

Sat³ ana³ boynunu bükmüş
Heral da yolunu gözler
Dört gızın da gurban olsun
Bir daha gülmedi yüzler

Bedriye Koç

¹ Kayseri merkezine bağlı Payaslı kasabası.

² Ağıtı yakılanın kızı ile arasında söz kesilen Hayri.

³ Ağıtı yakılanın eşi Satı.

78 - GAMBİR HAMZA'NIN AĞIDI

Kaynak kişinin verdiği bilgiye göre: Çöl Vezir lakaplı Gambır (Kambur - Gambır - Gabır) Hamza'nın ölümü üzerine bu ağıtı eşi söyler. Hastalandığında doktora götürülen Hamza'yı, çoluk - çocuğumun arasında vefat etsin diye, hastaneye kabul etmezler. Hastalığının ne olduğu bilinmeyen Hamza'nın cömert bir insan olduğu, herkes tarafından sevildiği söylenmektedir.

Eşim Gayseri¹ den gelmiş
Omar² dor³ an gezdirir
Ünlüyüdü sürmel⁴ eşim
Çatmada gısır yüzdürür

Hezi deli gönüm hezi
Boncuklu⁵ da⁶ verir duzu
Gada gadayı savarsa
Ben de verim iki gızı

Serfe ağlar, Zala ağlar⁷
Dumanmancı yüce dağlar
Oğul babadan geçer mi
Ağlayarak gelir Omar

Hezi deli gönüm hezi
Boncuklu⁵ da verir duzu
Gadañ allım Selim emmi⁴
Yabancıya verime gızı

Eşim Gayseri¹ den gelmiş
Al hâbeniñ ilini
Çıkma Vezir'in gelini
Ağ ördürür belini

Gaynar gazan gapak atmaz
Bebâ beşikde yatmaz
Yüz dene de oğlu olsa
Çöl Vezir'in yerin dutmaz

Kemer⁸ deki Gara Ziya⁶
O da eşimiñ menendi
Biz gününü görmedik
Gara torpahlar gönendi

Gadañı alıym hoca
Sabah olmaz uzun gece
Gavaklar da ırgalanmış
Vezir'in öldüğü gece

Gelininiñ adı Emiş⁷
Annına dakmasın gümüş
Oğlu ölesice dohdur
İçeriye almam demiş

¹ . Ağıtı yakılanın oğlu Ömer.

² . Karayurt köyüne bir yayla.

³ . Ağıtı yakılanın akrabaları Şerife ve Zeliha

⁴ . Ağıtı yakılanın babası Selim.

⁵ . Sarız - Tufanbeyli arasında Sarız'a bağlı köy

⁶ . Kemer köyü eşragından biri.

⁷ . Ağıtı yakılanın gelini Emiş.

79 - TERKEŞLIOĞLU'NUN AĞIDI

Terkeşlioğlu Hasan Ağa bir uç beyidir. Osmanlı Devleti kendisine binbaşı rütbesi gönderir. Fakat o, uç beyliğini binbaşılığa tercih eder gönderilen elbiseyi giymez. Adı bilinmeyen bir hastalıktan ölen Hasan Bey'in naşını sırtlarıyla Pınarbaşı'ndan Talas'a taşırlar. İki den çok karısı vardır fakat çocuğu olmamıştır. Ağıdını amesi yakar.

Vardımkine odañ issiz
Çaldım bakdım güğüm susuz
Dudu¹ gelin boynun ağmış
O da derki başım oğsüz

Gel **Yeter**² yanımda otur
Söyleyim aşığım yetir
Ben görmedim o muradı
Get yayladan çiçek getir

Gemi direkte dahilı
Al atın sahibi hanı
Selam söyleñ Sanc'ogluna³
Al at çifte verdi yemi

Dudu derki yerin billim
Yeter derki arar bullum

.....
.....⁴
.....

Hacı Börklü

¹ . Ağıtı yakılanın ilk karısı Dudu.

² . Özdemir, aym

³ . Ağıtı yakılanın ikinci karısı Yeter

⁴ . Ağıtı yakılanın atını satın alan Eşi

⁵ . Ağıtın bundan sonraki kısmı Lâzım cihazındaki teknik bir arızadan dolayı ulaşılamadı

80 - OSMAN MORTAŞ'IN AĞIDI

Kemer Köyünün muhtarının oğlu Osman Mortaş hastalanarak ölür. Osman ailesinin tek erkek çocuğudur. Çocuğu da yoktur. Yani bir körocak olmuştur. Gocanlı Avcıların beylerindendir. Çevresinde sayılıp - sevilen birisi olan Osman'ın hastalığı bilinmemektedir. Aynı köyden Emiş Bozkurt ve Osman Mortaş'ın hanımının Osman için söylediğı ağıtı aşağıda veriyoruz

Ben ahara vârdım ıdı
Sabam düşmüş gasıya
Tez gelesiñ sürmel'eşim
Bizi de goyduñ tasiya

Gadam allım *bihisi*
Eşim ellerin iyisi
Eller *hergini* ederken
Hôzan galma mı gıyısı

Şaşığım bibim şaşığım
On senedir ben aşığım
Yahışma mı sürmel'eşim
Ardında galsa beşşiğın

Gadañ allım **Zeyneb** dezze¹
Sökdü şeherin bekeri
Hodulu² gağniya vurur
Yanar gağhının tekeri

Ben gapıya çıhdım ıdı
Bibim gezer bomuz bomuz
Künde bir müşteri gelir
Boymuzu tohalı camız

Hezerine hüzerine
Bayguş gonar mezerine
Efendimiñ al atını
Çekiñ **Yalak**³ pazarına

Bu yıl biçirim ekini
Elden sahını sahını
Eşim yaylağan geliyor
Sümbül sohunu sohunu

Emiş Bozkurt

¹ . Ağıtı yakılanın yaşına gelen komşulardan biri.

² . Camız çeşiti adı.

³ . Kayseri / Sarız / Yeşilyurt kasabası

81 - KOCAYA AĞIT

Dayıoluh köyünden Hössütün (Hüseyn) Ağa'nın kızı, Vezir Ağa'nın eşi, oğlu olmadan hastalanarak ölen kocasına bir ağıt yakar.

Eşim **Talas**'dan geliyor
Halı habe dölü dolu
Çih da dâne sürmel'eşim
Perişan gelinin halı

Allah **Hatçam**¹ sen d'ölesiñ
Galdıñ babayıñ ardına
Yaşameyim sürmel'eşim
Düşüyüm cennet derdime

Hasda sürmel'eşim hasda
Şerbeti var sarı tasda
Gönenmesiñ dedi m'ola
Ağ gonağ'ı yapan usda

Ağ beşikde ala çarşaf
Nenn'eyle bebek uyusun
Vezir ağgay'ın oğlu yoh
Verin yanında büyüsüñ

Fadime Aydoğdu

¹ . Ağıt yakılanın kızı Hatice

82 - KARA AHMET'İN AĞIDI

Hastalamp ölen Tırğın oğlu Mustafa'nın babası Kara Ahmet'e Fadime Aydoğdu bir ağıt yakar.

Ağ Maşad¹ a¹ gederkene
Çatal gağnyıman göçer
Seniñ babañ zorbazıdı
Tırpanınan ekin biçer

Ağ Musdafam Gara Osman'im²
Bunlar mı saldı salıñı
Dört çocuğñ anasıyım
Töbê bilmediñ halımı

Hacı³ oğluñ dam dutturdu
Gölgesinde davar yatar
Şimdi yeri viran oldu
Yerlerinde guggu öter

Beş dene inâni sağdım
Çatal yayvıgñı yaydım
Dört çocuğun anasıyım
Elleriñ şoruna uyduñ

Fadime Aydoğdu

¹ Karayurt ve civarının yaylalarının olduğu dağın adı
² Ağıt yakılanın kardeşi Mustafa ve akrabası Osman
³ Ağıt yakılanın büyük oğlu Hacı

83 - ÖĞRETMENLERİN AĞIĞI

Yalak (Yeşilyurt) Köyü ilkokulu öğretmeni, İncesulu Bekir Gençoğlu ve Sarız (Henüz köy iken) İlkokulu öğretmeni Recep Zorlutuna hastalanarak ölürler. Bölge insanı iki öğretmenini birden kaybetmenin acısını yaşar. Yalaklı Yeter ve Hürri Doğan, Bekir Gençoğlu'nun eşiyle iyi arkadaşır. İki öğretmenin ağıtını yakarlar.

Hasda **Bekir** beyim hasda
Su verdiler *sarı tasda*
Bacıñ ağılar *yolumarak*
İncesu¹ ya¹ gider posda

Ar değal mi **Bekir** beyim
Nasıl *geçiciñ* gelinden
Ohuttuğu talebeler
Dutuñ emdiriñ salından

Mahmut² mekdebe gidiyor
Demirci³ oña³ *veriniyor*
İjlal⁴ eşini yitirmiş
Perçemine sarılıyor

Yol üsdünde garip mezer
Yel esdikçe gümü tozar
İjlal *gümünü* *arasıñ*
Eli şemşiyeli gezer

Gazi⁵ muallim ölüyor
Ellaham devü dönüyor
Baş öğretmen öldü deyin
Gaynar⁶ dan⁶ *müdür emiyor*

Altın yüzük barmağında
Gabit giyer dirnağında
Şurda bir öğretmen ölmüş
Atatürk⁷ ün örneğinde

Al'Efendi⁸ tel vuruyor
Sihyalar gelsiñ deyin
Kim beddua verdiydi
Başöğretmen ölsün deyin

Eğer hasdamız *gaharsa*
Mikdar da adıyor gurban
Köy yerinde ölen **Recep**⁸
Evlenmemiş daha ergen

Mustafa Doğan

¹ Kayseri ilinin İncesu ilçesi.

² Ağıtı yakan Hürri'nin oğlu Mahmut

³ Köyün hafızı Demirci

⁴ Ağıtı yakılan Bekir öğretmenin eşi İjlal

⁵ Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Başöğretmen Mustafa Kemal Atatürk

⁶ Pınarbaşı'na bağlı Kaynar köyü

⁷ Yalak köyünün muhtarı Ali

⁸ Sarız ilkokulu öğretmeni Recep Zorlutuna

84 - HÖSSÜK'ÜN AĞIDI

Ekin biçme zamanı hastalanıp Kayseri'ye giden Hössük (Hüseyin Ayvaz) köye geri döndükten sonra fazla yaşayamaz ve ölür. Eşi kendisine bir ağıt yakar. (yaklaşık 50 yıl önce)

Gayseri'yi isder goğnum
Yollar gar olursa olsun
Çekerim dulluh gahrını
O da zor olursa olsun

Ehmed'e¹ emanat atmış
Elmed baña töbe bahmaz
Serbes yat eşim serbes yat
Avrad ölür evden çıkmaz

Geder Memmed'e² söylerim
Değirmenlik evde galdı
Güz gününüñ mehricamı
İlk eveli beni çaldı

Sohunun dibine vardım
Urhuye'ye³ car eyledim
Çalı beri geçinceğaz
Hössük deyî el eyledim

Çalmış çalmış gavralamış
Hac'Omar'ın⁴ yahasını
Hasan⁵ bulmuş kohuluyor
Tırpanmıñ tohasını

Ağlamañ kızlar ağlamañ
Turabı⁶ da size yeter
Emmiñe bebek emmiñe
Evlad gıvar önüm'atar

Ha gelmezseñ gardaşlarım
Ben de tezzek deşiririm
Çıkmam guzularım çıkmam
Oğsüz aşı bişiririm

Ben Memmed'den hicaplandım
Yudum sürüyü sürüyü
Yoruldum eşim yoruldum
Ahr kürüyü kürüyü

Mustafa Doğan

¹ Ağıt yakılanın kardeşi Ahmet
² Ağıt yakılanın kardeşi Mehmet
³ Ağıt yakılanın kız kardeşi Rulıye
⁴ Ağıt yakılanın babası Hacı Ömer
⁵ Ağıt yakılanın oğlu Hasan
⁶ Ağıt yakılanın kayını Turab

85 - HÜRMÜZ'ÜN AĞIDI

Yalak (Yeşilyurt) Köyünden Sarız, Bir ocağın bir umudu, evin tek erkek çocuğu Hürmüz Çetin birden bire hastalanır. Ameliyat olacağını duyunca hastaneden kaçar. Kısa bir aradan sonra ölür. Omanın arkasında dokuz çocuk kalır.

Biz **Hürmüz**¹'ü kayıp ettik
Dinniyorum şuraları
Amel iyi olur m'ola
Görün müyor yaraları

Ben kimseden haber almam
Billim gardaş acısını
Bundan başka yok gardaşı
Bekletdiñ mi bacısını

Hasan¹ duysa gelir m'ola
Ondan başka yok yakını
Gurban baytamı geliyor
Gızlar *ütüler tahımı*

Hayriye² niye ağlıyoñ
Bundan başka yoh gardaşıñ
Hemen yeri belli oldu
Hürmüz burda *köşe daşıñ*

Hürmüz senden bunu ummam
İssız koyduñ obasını
*Anasma bir yıl oldu*³
Buldu m'ola babasını

Ne ağlıyoñ **Elif**³ gelin
Garalı getirdiñ yazı
Almanya'dan duymuş gelmiş
Hem bacısı hem de gızı

Rahmetini diliyorum
Yalak halkı memnun senden
Hem söyledim hem ağladım
Bu yadigar olsun benden

Mustafa Doğan

¹ Ağır yakılanın akrabası Hasan

² Ağır yakılanın kızkardeşi Hayriye

³ Ağır yakılanın eşi Elif

86 - ZÜLFÜ HATİN'İN AĞIDI

Marabuz köyünden (Dağlıca ' Afşin), Kalender Ağa'nın kızı Zülfü Hatın, Hacıbebekler (Türkoğlu K.Maraş) köyünden Memmed Ağa'ya gelin gider (1910-1911 yıllarında). Aradan bir zaman geçtikten sonra kız hastalanarak ölür. Annesi uzaktadır. Hem kızına bir ağıt yakar, hem kızının ağzından söyler ve hem de halini beyan eder.

Hurman¹ üsdü gonalgamız
Nasip olup gonamadım
Ağa babam gonağma
Sallanıp da enemedim

Evdeğa güccük bacıma
O da dayanmaz acıma
Ulaş babam oğlu **Bekir²**
Emmi dayı şalacama

Bir daş dikerler nişana
Anam ağlar yana yana
Ağa babam yardım eyle
Bibim oğlu perişan'a

Aşçı'ya³ puñar eşdirdim
Zülfü'm gelir içer diyin
Daha umut dutuyorum
Sehil⁴ evi göçer deyin

Zülfümün ağa babası
Seni de gurban ederim
Ev seniñse emek benim
Yazın gızıma gederim

Gece getdim *güniz* getdim
Varamadım Han'da yatdım
Benim analığım batsın
Abized⁵ i gurban etdim

Zülfü deyin ağhyorduk
Meğar gelin **Güllü⁶** imiş
Uyuyanı uyandırdı
Dudu⁷ gızın dilli imiş.

Hasan Gürbüz

¹ . Marabuz köyünün içinden geçen Hurman suyu.
² . Ağıt yakılanın kardeşi Bekir
³ . Gır Gısrak köyü ile Maravuz arasında bir yayla adı
⁴ . Adana'nın bölge insanı arasındaki adı
⁵ . Ağıt yakılanın kardeşi. Bir rivayete göre Abuzet Ağa.
⁶ . Ağıt yakılanın gelini Güllü
⁷ . Ağıt yakılan kızın annesi Dudu*

87 - NURİ'NİN AĞIDI

İmarbaşı'nın Kömarmut köyünden Hacı Memik'in oğlu Nuru Ağa hastalanarak ölür. Bacısı bir ağıt yazar.

Gadañı alıym **Hatça**¹
İçerime düştü *matça*
Biraz evvel gelseydiñ
Gonuşurduñ *uçca uçca*

Gıratımız bağlanma mı
Yâhı guyruk yağlanma mı
Yurt içinde Tah yurt *ünmü*
Orda *sürek* ağlenme mi

Gadañı allım **Safiye**²
Böyle geliyor gafiye
Dığrak gezer anam oğlu
Gülgülü fes mor kefiye

Nenni anam oğlu nenni
Göğ gırat da *çuha dommu*
Hacı Memiğ'in³ uşağa
Gazanmü içinde ünñü

Şeker şerbet ezilme mi
Ağ suframız yazılma mı
Bir garara Allah durur
İnsan-çarlı bozulma mı

Hasan Gürbüz.

¹ . Yasa gelen komşulardan biri Hatice

² . Cenazeye gelenlerden biri Safiye

³ . Ağıt yakılının sülalesine verilen ad

88 - HACI'NIN AĞIDI

Hacı Duman Tomarza'nın İcadıye köyündendir ve aynı köyde eğitimlik yapmaktadır. 1954 yıllarında hastalanarak vefat eder. Hanımı bu ağıtı yakar.

Nenni guzularım nenni
Yüzü beder beder benli
Kalk gızım camiye gidek
Orada da yeri belli

Kapıya bağladım atı
Ben de gediciyim *zati*¹
Sen ölme de emmim oğlu
Oluyum gapıyıñ iti

Dün mezara vardım ıdı
Gét eviñe gitmem diyor
Kır at *örküñden* boşanmış
Gét *hayırsız* dütmem diyor

Mezere vardım mezere
Mezeriñ otu hozara
Birin kolorduya satdım
Birini çekdim bazara

Gız gadañı allım **Cezan**¹
Omuzuma düşdü *hezan*
Gız anam Allahdan gorhuñ
Gapımıza vurmañ gazan

Gitti **Şefik**² i getirdi
Ehmet Çavuş'uñ **Ali**'si³
Öleneçe *höyl'ağlarım*
Emmimiñ goça *tülüstü*

Ali Önder

¹ . Yasa gelen komşu kadınlardan biri Cezan

² . Ağıt yakılanın akrabası Şefik

³ . Ağıtı yakılanın akrabasından Ahmet ve onun oğlu Ali

89 : YETER'İN AĞIDI¹

Hastalıktan ölen Yeter Çini'nin ağıtını Sarıöz Karapınar köyünden komşu ve akrabaları Boduralı Döndü (Çiçek), Elif Duman, Fatma Şimşek, Mevlüde Çiçek ve adları bilinmeyenler söylemekte. Aşağıda verdiğimiz bu ağıt metni Mustafa Duman tarafından derlenerek tarafımıza intikal ettirilmiştir. Orijinal kaset Mustafa Duman'da olup bir kopyasını koleksiyonumuz arasına aldık.

Ölenini gata gata
Benim gibi söylemedi
(Ağla... İcik ağla. Ağla anam açılırsın)²
İçine bindim de Zeynep⁴
Götürdüm bazara sattım ooooooyyy
Ayan olsun Omar Ağâ⁵
Tahsiy'otobusa gattım ooooooyyy

Benim evim döküm döküm
Kele Yeter'im sen yekin
Tahsiyinen yol yolladım
Nenni hota nenni Fahim⁶ ooooooyyy

Gadañı alıym Döne⁷
Gelirken Kürteçü'ye⁸ kömdüm
Kalk gelin gadañ alıym
Sabah ezeninden geldim ooooooyyy

Al hemşerimden sakınır
Dilek kürekden yekinir ooooooyyy

¹ . Yas evinde ağıtların ilk söylendiği anda kayda alınması çok zordur. Buna ne töre, ne de yasal aile müsaade etmez. Bu ağıt metni Mustafa Duman tarafından derlenerek tarafımıza intikal ettirilmiş, cenaze evinde ağıt yakılmaya başlandığı an kayda alınmış bir ağıttır. Dolayısıyla diğer ağıtlardan farklılık gösterir. Bu farklılığın başında sonradan düzenlenerek, tasnif edilerek derlenen ikinci el ağıtlarla, ilk el ağıt olan bu metnin sadeliği, katışıksızlığı gelir. Cenaze merasimi içerisinde, merasimin bir parçası olarak söylenen bu ağıtta, yer yer, karışık sesler mevcuttur. Derleme esnasındaki bazı olumsuzluklardan dolayı, metin kısımlarının bazı yerleri çözülemedi. Parantez içerisindeki italik kısım ağıt yakılırken, ağıt yakanın haricindeki kişiler tarafından söylenmiş sözlerdir. Bir ağıtta karşınırza çıkabilecek her türlü unsuru bu metinde bulabiliyoruz. Ağıt en az altı kadın tarafından söylenmiştir. Bunlardan yalnızca dördünün adını bilebiliyoruz.

² . Kayıttaki teknik hatalardan dolayı söylenenler anlaşılamadı.

³ . Parantez içerisinde ve italik yazıyla verilen bu kısımlar ağıt metni değildir. Ağıt söyleyeni teşvik etmek, başsağlığı vermek, acınmayı ifade etmek için kullanılan sözlerdir. Bunları da burada vermeyi uygun gördük.

⁴ . Yasa gelen kadınlardan biri Zeynep.

⁵ . Ağıt yakılanın kendinden önce ölen akrabası. Ömer

⁶ . Ağıt yakılanın kendinden önce ölen akrabası. Fakı

⁷ . Ağıt yakılanın gelini Döne

⁸ . Pınarbaşı'nda bir mevki adı

⁹ . Seslerin karışıklığından anlaşılamadı

Gurban oluyum **Mustafa**¹⁰
İnsafa gelin insafa oooooo
Oğlumun kızımın
Sürdürmedim zevki safa oooooo

Yeter’im¹¹ sên doğru söyle
Abdulla’ya¹² kim bakıyor
.....¹³
Daha **Meyrem** ¹⁴gahır çekiyor oooooo

.....¹⁵ duydum
Ağlıya ağlıya öldüm oooooo
Omar Ağam Sahar Şükrüm¹⁶
Abdulla’mı saña verdim oooooo

Gurbanım bakma gözüme
Dil bilmiyôn k’aglıyasın oooooo
Hele bir gel *kele* bacım
Benim gibi söylüyesin oooooo

Şu **Adana**’da taksiler
Vızır vızır dolanıyor oooooo
Şükrü¹⁷ usta ot atmış da
Goyunları sulanıyor oooooo

Ağlama **Zinnet**¹⁸ ağlama
Allahtan gelene şükür oooooo
Ta karşiki **Omar Ağa**
Omar’dan da edin fikir oooooo

N’ediyim dilim çürüsün
Bir **Milla**¹⁹ vardı hapis oooooo

.....²⁰

.....²¹

İcik duruyum **Misdafa** oooy oooy oy oy

-
- ¹⁰ . Ağıt yakılanın akrabası ve ağıtı kaydeden Mustafa Duman
¹¹ . Ağıt yakılanın gelini Yeter
¹² . Ağıta katılanların öksüz kalan akrabalarından biri. Abdullah
¹³ . Anlaşılamadı
¹⁴ . Kocasını ölüp dul kalan, ağıta katılan gelinlerden biri Meryem
¹⁵ . Anlaşılamadı
¹⁶ . Ağıt yakanların birinin daha önce ölen akrabaları Ömer ve Şükrü
¹⁷ . Ağıt yakılanın komşusu Şükrü
¹⁸ . Ağıt yakılanın kız torunu Zinnet
¹⁹ . Ağıt yakılanın hapisteki oğlu Milla
²⁰ . Anlaşılamadı
²¹ . Anlaşılamadı

Soluğumu deşiriyim oooy oooy oy oy

(AĞIT YAKAN DEĞİŞİYOR)

(oooooooooyy' ooooooyy' oooy' *gelin anam oy' oy'*)

Otobusa binmemiş de

Döne'niñ yan (ın)da galdı deyin ooooooyy

Gelin gadañı alıyım

Anaña m'ağrı yakılıyor ooooooyy

Sehil²² eli yangın olur

Onuynan yaylıya çıkak ooooooyy

.....²³
.....

Al bohuynan yatan guzu

Yandı ciğerimiñ özü ooooooyy

Tohdur yarımış kesmemiş eli

Dikeninen birdir közü ooooooyy

(*Oy derdi yeğın anam oy, gelin anam ooooy, oğlan gız anam oy*)

Gadañı allım **Mısdafa**

Ellahalem sen doluksun ooooooyy

Mukeyat ol sen bu eve

Sen bu gızlardan böyüksün ooooooyy

Yekiñ bacıcığım yekiñ

Eviñ galmış büküm büküm ooooooyy

Daha yaşı güccük bunuñ

Nasıl geldiñ döküm döküm ooooooyy

(*Allah sabırlar versin, başınız sağ olsun.*)

SÖYLEYEN DEĞİŞİYOR

.....²⁴
.....

Dargın gitmiş babam gızı

Noldu buña darıldılar ooooooyy

Bilmedim bacım bilmedim

Ben güccükden gün görmedim ooooooyy

Gapiya bayrak *dikikler*

Ben de bir gelin almadım ooooooyy

Yorulmam bacım yorulmam

²² . Adana'nın bölge insanı arasındaki adı

²³ . Anlaşılamadı

²⁴ . Anlaşılamadı

Bizi söyler hep ağlarım ooooooyyy
Gara dağa gediciyim ooooooyyy
Ben de tahsini yazarım ooooooyyy

25

Bu neğader belik deyi
Dokdur dizine vuruyor ooooooyyy

(SÖYLEYEN DEĞİŞİYOR)

26

Vakit geldi gediciyim
Osüzler evde yatıyor
Babasız nediciyim

Şurada bir gelin ölmüş
Ne oğlan var ne de goca
Gurban oluyum eliñe
Oğlansız yuyan hoca

Musdafa ben küsdüm saña

27

Gurşuna bağrın gerenim
Yoldan geri döneyidi

Gız Cennet Meyram²⁸ nerede

Adlan'ını²⁹ yatırıyor
Oğlan etmez ettiğini
Zinnet isdediğini getiriyor

Gadañı alıyım Hallâ³⁰
Abdillam bir dil bilmiyor
Altı yedi ay oldu da
Biz gözlüyoh o gelmiyo

Dokdur ameliyat etmiş
Azgın amyañ yarası
Dikişin de ³¹ attı
Doktur gel dik kör olası

²⁵ . Anlaşılamadı
²⁶ . Anlaşılamadı
²⁷ . Anlaşılamadı
²⁸ . Ağrı yakılanın akrabalarından Cennet ve Meryem
²⁹ . Meryem'in oğlu, ağrı yakılanın torunu. Adnan
³⁰ . Akrabalardan birisi Halil
³¹ . Anlaşılamadı

Ne diyem Döne ne diyem
Beni de al bir eliñe
Çifter çifter vezirleriñ
Hele bakın şu halıma

Çocuklarıñ daha güccük
Dur desem de durmuyollar
Bir Abdulla'mdan *madesi*
Töbe baba bilmiyollar

Ağlıyak Mısdaf ağlıyak
Bunlarıñ da geçer günü
Gadañı alıyım Zinnet
Ham baciñiziñ biri

Gurban oluyum donuña
Adana'da adam galmaz
Benim deli yola çıkmış
Belik belik kimse vurmaz

.....³²

.....
Kalk gelin gadañ alıyım
Ellahalem Memmed³³ geldi

Ayan olsun kel vezirim
Abdulla'mı osüz etmem
Benim oğlum zengin oğsüz
Eliñ oğsüzüne gatmam

Obanıñ neyine gerek
Otobus şorda dönüyor
Sıra tahsiler geçerken
Künde içirim yanyor

Gurban oluyum diliñe
İcik ağla da duyuyum
Şurada bir dertli ölmüş
Yaraña gurban oluyum

Sen ölmesen ne ey idi
Sen öldün olduñ *mahana*
Tahsiyenen gediorduñ
Hele yetiştin Şahan'a³⁴

Tahsiniñ ardına gopdum
Yahalasam salmazıdım
Sen ne dediñ bre avrat
Seniñ lafiña dönmezdim

³² . Anlaşılamadı

³³ . Ağıt yakalanın oğlu. Mehmet

³⁴ . Ağıt yakalanın kendinden önce ölen akrabalarından biri. Şahin

Gurban oluyum **Yeter**'im
Fadim'dezzen³⁵ gurban olsun
Omar ona çok nazlanır
Doğruca oruya varsın

BAŞKA BİRİSİ SÖYLÜYOR

.....³⁶
.....bahamıyom
Doğrul sana kele **Döndü**
Ben dışarı çıhamıyom

Yüğsek galdırın salını
Getsin görünü görünü
Sorarlarsa kim bu kadın
Halidoğlu'nun³⁷ torunu

Ağlarım **Döne** ağlarım
*Ağt gor gara bağlarım*³⁸

Mustafa Duman'dan alınmıştır

³⁵ . Ağrı yakanlardan biri Fadime

³⁶ . Anlaşılamadı

³⁷ . Ağrı yakılanın sülalesine verilen ad.

³⁸ . Burada bantın bir yüzü bitiyor. İkinci yüzünün anlaşılamayan bölümü daha çok. Seslerden anlaşıldığına göre dört kadın daha söylüyor. Bu kadınlar diğerlerinden ayrı bir avaza sahip. Ayrıca eski söyleyenler de ağrıya tekrar katılıp "meyit" söylüyorlar.

90 - ELİF'İN AĞIDI

Selver Güvenç'in akrabalarından bir kız (Elif) hastalanıp yatalara düşer. Altı ay yatakta yatan Elif hanım vefat eder iki çocuğu kalır. Ağıtın annesi Hatice Hanım yakar.

Geggoyu beriye goymuş
Danedikçe görünüyor
Yatalı alt'ay oldu
Gezenlere yeriniyor

Hele sandığını açın
Asbapları buküm buküm
Ağaçdan ara bindirmeñ
Mektepden Hatın'ı¹ çekiñ

Camal oğlu Fikriş² gızı
Bulgur gibi gaynar gözü
Ya nidecân Gadir Mevlem
Dul garımñ bir tek gızı

Hele sandığını açın
Gayseri dükkamı olmuş
Geliñ bahiñ dayıları
Melek gibi gelin olmuş

Dert
.....
.....
.....³

Selver Güvenç.

¹ . Ağıt yakılanın kızı Hatın

² . Ağıt yakılanın oğlu Cemal ve kızı Fikriye

³ . Son dörülük anlaşılamadı.

91 - AHMET KARAKAYA'NIN AĞIDI

Raziye Hanım'ın kocası Ahmet Karakaya hastalanarak ölür. Ağtının Raziye hanım yakar.

Gaynımdan habar aldım da
Dedi **Gayseri**'ye enik
Hamıza'm¹ boynunu ağmış
Ciğerlerim bölük bölük

Gara hâbe gara hâbe
Ne güzel yakışmış ata
Mencilisde laf veriyor
Hota vezir eşim hota

Gadañ allım dokdur *beñ*
Daha guzularım ufak
Avluya bosdan ekmiş de
İçine düzüyor gavak

Gadañ alıym **Hüssün**²
Cekiñ de *gırma* binsiñ
Eğar oduya gelirse
İnek goyun gurban olsun

Hota vezir eşim hota
Ne güzel binerdiñ ata
Caniña sebep oldular
Düşmanıñ ocağı bata

Ne güzel ata binerdi
Atıña gurban oluyum
Senden geride galırsam
İpe düşüyüm ölüyüm

Zeyneb d'ölsün **Gulsüm**³ d'ölsün
Datlı canım gadañ alsın
Daha guzularım ufak
Doktur seni geri salsın

Raziye Karakaya

¹ . Ağtın yakılanın oğlu Hamza

² . Ağtın yakılanın kardeşi Hüseyin

³ . Ağtın yakılanın kızları Zeynep ve Gulsüm

92 - HALİD SAYGILI'NIN AĞIDI

18. Yıl Almanya'da kalan ve orada vefat eden babası Halid Saygılı için oğlu Esabil bir ağıt yakar. Halid Saygılı Almanya'da bilinmez bir hastalığa yakalanmıştır. Hastalığı ilerlediğinden kurtuluşu da kalmamıştır. Oğlu Esabil babası için aşağıda metnini verdiğimiz ağıt yakmıştır.

Harap galsiñ Alman eli
Sancı girdi girdi beni
Göz yaşını dutamıyom
Sanki oldu Nisan seli

Bilmem nasıl savdı doktor
Bu derdin çaresi yoktur
Size nasıl söyleyim ki
Benim derdim daha çoktur

Yahya Harun¹ dut elimden
Hacı Durdu² gir golumdan
Söylemeye yoh dermanım
Gardaş ne gelir elimden

Çıhdım gayaya seyrana
Az galdı yahin bayrama
Elbisemi çihariñ da
Sabah giderim namaza

Guzularım guzularım
Ben sizleri arzularım
Sahın baña darılmayıñ
Ben sizleri arzularım

Gardaşlar hep gaynaşıyor
Guzularım meleşiyor
Bende mecal galmadı ki
El ayah hep dolaşıyor

Yahin bah yayla zamanı
Zalim dert vermez amanı
Helallaşah gel Emine³
Geldi ayrılıh zamanı

Ağlañ guzularım ağlañ
Emine garalar bağlañ
Daha var ik'ergenim
Onlara da duğün eyleñ

Vallaha kusmedim size
Misafir eyledeñ bize
Boşa masraf eylemeyiñ
Göçümü yüklettim bile

Yatıñ yavrularım yatıñ

¹ . Ağıt yakılanın iki kardeşi Yahya ve Harun

² . Ağıt yakılanın kardeşi Hacı Durdu

³ . Ağıt yakılanın eşi Emine

Çayın demini az gatiñ
Her tarafım sızılıyor
Golumdan *uccadın* dutuñ

Sayıñ gün geldi çatı
Gardaşlar başımda yattı
Hani **Hacı Durdu** nerde
Yahya Harun çabuh geldi

Gitmeñ de dutuñ salımdan
Hiç kimse bilmez halimden
Ağızımda dilim çatladı
İçerimdeki *yalımdan*

Gapiya da bir su vuruñ
Çabuh yatağımı seriñ
Aş ekmañızı isdemem
Baña bir damla su veriñ

Gine hava bozuluyor
Ciğerlerim sızılıyor
Veriñ defderi galemi
Günlerim hep sayılıyor

Söyleñ siz de böyle söyleñ
Yatağımı engin eyleñ
Gızları çoh ağlatmayıñ
Onlara yoluynan söyleñ

Galhiñ da göçek *özlere*
Hasretim burda yazlara
Size gurban guzularım
Can gelirse dizlerime

Üzeyir **Esabil**⁴ galhiñ
Saçımı darañ da bahuñ
Gardaşlara selam söyleñ
Gitsiñler babama yahın

Datlımıñ iyisi *azer*
Acınıñ bir adı *panzer*
Ben derdimi verem sandım
Meğarım olmuşsum ganser

Yedik işdik ediñ helal
Bohın boynuñuza vebal
Acık ağırdan alıñ ki
Yoldayımıñ emmim **Bilal**⁵

Dertli **Halid** böyle söyler
Yanan ataş suyu neyler
Hakkıñızı helal ediñ
Gider artık geri gelmez

Esabil Saygılı

⁴ . Ağrı yakılanın oğulları Üzeyir ve Esabil

⁵ . Ağrı yakılanın amcası Bilal

93 - AHMET KORKMAZ'IN AĞIDI

*Nefes darlığı çeken Ahmet Korkmaz vefat edince yeğeni Emine
(Kardeşinin kızı) ağıtını yakar.*

Hepindirim birem birem
Eli gatma benim sıram
Ahmed emmim ölünceğaz
Yeniden açıldı yaram

Gız hani nerede galdı
Gelmedi babam **Kohulu**¹
Ağam garşıdan gelince
Parlar *dorunun şekili*

Gayri ağlamam ağlamam
Aydan aydan ölenlere
Babam oğlu var m'ichinde
Bahın gızlar gelenlere

Oturmuşlar sırayınan
Hep mi vanıma geldiñiz
Ilaha giran dıhıla
Hepiñiz mi dul galdıñiz

Yusuf emminiñ avradı²
Anam görünme gözüme
Gaydasına böyle geldi
Gırılmañ gızlar sözüme

Duymuyoñ mu ne bahıyoñ
Gara çadır *gırıl oldu*
Anam babayın sürüsü
Sıçanlı'da yayılırdı

İsmâl⁴ emmim yiğid idi
Bindiği atlar bükülür
Eğer **Zala**⁵ da olmaz sa
Bizim gonahlar yihılır

Gız babamı gatiyim mı
Sekil atı hangır hangır
Gardaşım halay çekiyor
Sarı tesbek şingır şingır

Evelce derdiñ Fadime
Şimdi de diyoñ ki **Emir**⁶
Gardaşın köyünden geçtim
Canımı eyledim demir

Ben **Avni**'yi⁷ gatiyim mı
Çelağanen çiçeğanen
Acıcık goluñ oynasa
Öldürür dü bıçağınan

Raziye Karakaya

¹ . Ağıtı yakılanın babasının lakabı.
² . Ağıtı yakılanın amcası ve ağıtta bulunan hanımı
³ . Pınarbaşı'nın Kızılören köyünün yaylası.
⁴ . Ağıtı yakılanın amcası İsmail
⁵ . Ağıtı yakılanın amcasının hanımı. Zeliha
⁶ . Ağıtı katılanlardan birinin oğlu Emir ve kızı Fadime.
⁷ . Ağıtı yakılanın akrabası polis memuru.

94 - MURAT'IN AĞIDI

Birkaç yıllık evli iken evinin geçimini sağlamak için Adana'ya çalışmaya gider. Burada yakalandığı zatürreden ölür. Cenazesi köye getirilir. Eşi Zeliha ağıtını söyler

Osmaniye yolu zitli
Karşıdan geliyor atlı
Elin ölüsü evinde
Bizimki sandıkta kitli

Gülgülü Gürün alması
Bu mu yüzümün gülmesi
İki senelik evliyim
Yakışır mı dul galması

Sabahınan tan yüzüne
Işırken vurdum dizime
Şöyle döndüm baktıydım
Yetim kız baktı gözüme

Gadan alıym Fetili
Murat'ın desde kekili
Tez gelesin dayım oğlu
Borundu buğday ekili

Murat bakıyor gözüme
Söz mü vereciñ sözüme
Gavilimiz böylemiydi
Altın alıcı gızına

Gapısının önü dölek
Yağar yağmur olur gölek
Murat tırpandan geliyor
Ağca ışlık gara yelek

Bilek vermez erdaşları
Zalım feleğin işleri
Bayram günü donanmışlar
Cahalının yoldaşları

Nediciyim nediciyim
Koyunu ben güdücüyüm
Abdıraman¹ haldan bilmez
Atı tımar ediciyim

¹ . Ağıt yakılanın küçük oğlu. Abdurrahman

Hasta dayım oğlu hasta
Su verin *kalaylı tasta*
Kayseri'de okuyan gardaş
Yaz buraya yolla posta

Ağla **Döndü**² bacım ağla
Diline geleni söyle
Bir ayda gelirdim amma
Ne yapıyım gader böyle

Osmaniye Maraş yolundan
Şoferler şaşmış yolundan
Çipe binmiş de geliyor
Sürmelim eli belinde

Hatice Özer - Elif Kara

² . Ağıt yakılanın kız kardeşi Döndü

95 - KARDEŞE AĞIT

Fadime Şimşek hayatta kalan tek kardeşini de, asker dönüşü, kulağının arkasında çıkan çiban neticesinde kaybeder. Bu ağıtı da ona söyler. Kaynak kişi ve yanındakiler ölenin soyadını hatırlayamadılar.

Ağ işlik de gara yelek
Saňa ne *evdimdi* felek oy
Şahbaz şahbaz dolanacak
Şimdi babam oğlu gerek
Şahbaz şahbaz dolanacak
Şimdi babam oğlu gerek

Memmed Ali Memmed Ali¹
Beni *görünceğaz* vurma
Gardaşım seni alıcı
Döndü² kız gişiye varma
Gardaşım seni alıcı
Döndü kız gişiye varma

O yeleğa baňa vermeñ
O yelek beni yakıyor
Can veriyor babam oğlu
Gözü kızlara bakıyor
Can veriyor babam oğlu
Gözü kızlara bakıyor

Nenn'eyle gülüm nenn'eyle
Nenn'neyle guzum nenn'eyle
Çih da Gozan'ın dağına
Güllüm³ dayıña gel eyile
Çih da Gozan'ın dağına
Güllüm dayıña gel eyile

Gadañı alıyım Emiş⁴
Ne gözel gardaşıñ huyu
Geldi orda garşıladım
Yıhılasıñ Kemer Suyu⁵
Geldi orda garşıladım
Yıhılasıñ Kemer Suyu

Ağ işlik de gara yelek
El aman gardaş el aman
Bir *dipsiz guyuğa* düşdüm
Varamam bacım varmam
Bir *dipsiz guyuğa* düşdüm
Varamam bacım varmam

Çıhardıñ da *daneveyim*
Gardaş bayrağınan gitsiñ
Dargın getme babam oğlu
Bibim dediğini etsiñ
Dargın getme babam oğlu
Bibim dediğini etsiñ

Mustafa Duman

¹ . Akarabalarından biri Mehmet Ali

² . Köydeki kızlardan biri. Döndü

³ . Ağıtı yakılanın yeğeni Güllü

⁴ . Yasa gelen akrabalarından biri. Emiş

⁵ . Sarız'ın Kemer köyü içinden geçen Sarız suyu

96 - OSMAN'IN AĞIDI

Bekir'in amcasının oğlu , 38 yaşında, felç geçirip vefat eder. Ardında beş kızı bir oğlu kalır.

Beline dahar dabanca
Gezer *usulca usulca*
Hasan¹ esger emmileri
Söyleñ Hasan'a gelince

Hemi avrat hemi erkek
Çile çekdiñ gucak gucak
Saña derim Elif² Ana
Sorgu sual yok olacak

Seniñ de varıdı eşiñ
Nediği bişmedi aşıñ
Beş dene yetimiñ galdı
Düşün bre Elif düşün

Haleyiñ başına durur
Sallar ipek mendilini
Oğluñ Hasan esger olmuş
Ona söyleñ selamını

Saña derim Ali Ağa³
Kim olur bunuñ babası
Beş dene yetimi galdı
Sen oluñ bunuñ babası

Saña derim be Dürdane⁴
Hemi dayıñ hemi babañ
Osman yanıña geliyor
Ben Tekin'e⁵ saldım selam

¹ . Ağıt yakılanın oğlu Hasan
² . Ağıt yakılanın eşi Elif
³ . Ağıt yakılanın kardeşi Ali
⁴ . Ağıt yakılanın gelini Dürdane
⁵ . Ağıt yakılanın 20 yaşında ölen akrabası Tekin

97 - ALİ'NİN AĞIDI

Ali egzeme hastasıdır. Karaciğerine yayılmış ve ölüm sebebi olmuştur. 1970'li yıllarda vefat eden kardeşlerine bacıları ağtı yakarlar. İki kızı iki oğlu olan Ali'nin yeğeni Vedat 15 yaşındayken trafik kazasında vefat etmiştir.

1

Öleneçe deli ağlar
Birték gardaşı ölenler oyyyyyy

Dur aklım başıma gelsiñ oyyyyyy
Hep gatarım ölüñüzü oyyyyyy
Öleneçe unutmam ki oyyyyyy
Babam oğlu yalıñızı oyyyyy

Nideñ Gadir Mevlam nideñ oyyyyyy
Niye dallarımı budañ oyyyyyy
Sen miyidiñ babam oğlu oyy
Bolu dağlarında yatan oyyyyyy

Anam d'ölsün babam d'ölsün oyyyyyy
Gaynıñ **Vedat**² gadañ alsıñ oyyyy
Sal buradan varırkana oyyyyy
Anañ saña garşı gelsiñ oyyyyy

Ne ağlıyoñ deli deli oyyyyy
Hemen bizde m'öldü ölü oyyyy
Allahı seven ağlasıñ oyyyyy
Yéñi dillleniyor oğlu oyyyyy

Gel ağlıyah babam gızı oyyyy
Düzenli çalarım sazi oyyyyy
Allahı ayan görhuyom oyyyy
Gider m'ola éliñ gızı oyyyyy

Birikin dertli olanlar oyyyyy
Yalıñız gardaş'ölenler oyyyy
Cennetin gapısın açar oyyyyy
Babama ³ diyenler oyyyy

Ben buradan varırkana oyyy
Soyha mezer görünüyor oyyy
Eller gardaşım déyişin oyyy
İnsanlarda yeriniyor oyyyy

¹ . Ağtın baş tarafı anlaşılamadı.

² . Ağtı yakılann trafik kazasında ölen yeğeni. Vedat

³ . Anlaşılamadı

El adama gardaş olmaz oyyy
Yalanlar gardaş yalanlar oyyyy
Gelsin beni yohlamaya oyyy
Birtok gardaşsız galanlar oyyy

Bir sen'oldu babam gızı oyyyy
Eller gınar m'ola bizi oyyy
Deli misiñ bre gardaş ooooooyyy
Gider m'ola elin gızı oyyyy

Anam d'ölsün babam d'ölsün oyyyy
Datlı canım gadañ alsın oyyyy
Gardaş burdan varırkana oyyyy
Evliyalar garşı gelsin oyyyy

Sen miyidiñ babam oğlu oyyyy
Bolu dağlarında yatan oyyyy
Ardın toprah önün güneş oyyy
Utan bre gardaş utan oyyy

Ağ işliğı ütöletmiş oyyyy
Gardaş bayramda giyecek oyyyy
Ağ bebagañ dillenişin oyyyy
Kimlere baba diyecek oyyyy

Gönüllenme babam oğlu oyyyy
Gırk sene gına vurunmam oyyyy
Datlı canım sağ olursa oyyyy
Ellere ñ'ekmek yédirmem oyyyy

Temmuz ayının sıcağı. oyyy
Güverir koyuñ bucağı oyyyyyyyyyy
Gadañ allım anam oğlu oyyyyyyyyy
Batdı babamıñ ocağa ooooooyyy

Şerafettin Yılmaz

7 - Kaza Neticesi Ölümle Üzerine Yakılan Ağıtlar

98 - BORAN'IN AĞIDI

Uzunluoğulları'ndan Boran isimli genç, Binboğa'daki yaylalarından dönerken, köyün yakınındaki bahçelerinin yanında, tabancasını temizlemek ister. Tabancasını kurcalarken kendi kendini vurur. Ağıtını Zala isimli kadın yakmıştır.

Yücesinde sümbül geyik
Boran'ımın gözü büyük
Eli *telğe* varınca
Ana ben vuruldum *deyik*

Körguyu'ya¹ çeker yozu
Osman'ma² etmiş sözü
Beş oğlanı çoh gormüşler
Musga yazdır itin gızı

Gadañı alıyım **Boran**
Mulla Hasan³ ohur **Guran**
Sen miyidiñ gül yeğanım
Eliyinen gendin vuran

Memici⁴ derdiñe yanar
Çoh ağlasam oba gımar
Belde dabanca sohulu
Boran yaylamızdan iner

Vallaha sıtgınan diyom
Memmed ölsün **Yusuf**⁵ ölsün
Hemi tüccar hemi çoban
Eşim canım gadañ alsın

Yücesinde sümbül biter
Engininde keklik öter
Gız orayı *yohladiñ* mı
Gumlu'da⁶ *yozunuz* yatar

Mustafa Doğan

¹ . Köyde davarların sulandığı yere verilen ad.

² . Ağıt yakılanın kardeşi Osman

³ . Köyün hafızı Molla Hasan

⁴ . Ağıt yakılanın babası Mehmet

⁵ . Ağıt yakılanın çocukları Mehmet ve Yusuf.

⁶ . Köyde koyun yatağı olarak kullanılan yer

99 - GÜLİZAR'IN AĞIDI

Maviş Kara'nın ilk çocuğu Gülizar, on yedi yaşında nişanlı iken, birgün amcasının evine gider. Amcasının oğlu silahını boşaltıp (silah kazaen ateş almış) Gülizar'ın kafasına isabet eden kurşun ölümüne sebep olur.

İki gün sancı bekleyen cesetin yanında ölenin annesi Maviş Kara, Halası Fatiş ve babası Hüseyin (Ergen) ağıt yakar.

Anne ile kızı yanyana görenler eltin mi kardeşin mi diye soruyorlarmış. Maviş Kara: "Gülizar'ın ölümünden sonra yaşlıların anneleri gelince ferahlıyordum - Yaşlıları bir sene yas tuttu, kimse bezenip eğlenmeye gitmedi, çeşmeye inmedi" diyor.

Ölenin gelin gideceği eve, nişanda takılan eşya ve çeyiz iade edilir. Nişanlısı bu bohçayı görmek istemez. Ölenin nişanlısı genç de bu olaydan sonra geçirdiği bir rahatsızlık neticesi vefat eder.

Ağıtın italik dizilen iki meyiti (dörtlüğü) kızın babasına aittir. Maviş Dezze ilk torunu olana kadar "Gülizar" ismini ağzına alamamış. İlk kız torumuna "Gülizar" adını vermiş ve o torununu diğerlerinden daha fazla seviyor.

I

Maviş Kara'nın ağlaması

Gadañı alıyım Savi¹

Yohdur bu işin gareri

Töbe tahmil edemiyom

Mor beliklim böyl'olalı

Anaň öle Gülizarım oy oy

Mor beliklim anaň öle oy oy

Anam bu nasıl iş idi

Vallaha bağlandı dilim

Benim ciğerimi böldüñ

Ciğerin bölüne Kerim² oy oy

Anaň öle Gülizarım oy oy

Mor beliklim anaň öle oy oy

Gadañı alıyım Hüsne³

Boyrız yeli deli esme

Emine⁴'yi donatmadım

Gülizarım baña küsme oy oy

Anaň öle Gülizarım oy oy

Mor beliklim anaň öle oy oy

Gadañı alıyım Hürü⁵

Deyhacık içerde domı

Hangısı yahışyorsa

Sen üsdüne geydir onu oy oy

II

Halası Fatiş'in ağlaması

Gülizarım gülük gibi

Ağ bilekler ilik gibi

Beliği gana boyanmış

Kor'harbinden gelik gibi

Gadañı alıyım Çavuş¹

İş mi olur bundan beter

İlahı Kerim çıhmıya

İk'oğlan Nuru²'ya yeter

İğhyarak gelen gazlar

Anası Gül(ı)zarı düzler

Gayrı umudum galmadı

Ağıdı bellesin kızlar

Bu yıl ben yaylıya geldim

Ne güzel demimi aldım

Ağlama Ergen³ ağlama

Gülizarı kâra saldım

Hatın Gülizarım hatın

Avşar⁴'da söylenir metin

Boncuklu potin yaptırmış

Kayseri⁴'de Halil emmin⁴

¹ . Akrabadan biri. Safiye

² . Gülizar'ın ölümüne sebep olan genç Kerim

³ . Akrabadan bir kadın. Hüsne

⁴ . Ağıt yakılanın akranı akrabadan bir kız. Emine

⁵ . Akrabadan biri. Hürü

¹ . Ağıt yakılanın amcası. Çavuş

² . Ölümüne sebep olanın babası Nuri

³ . Ağıt yakılanın babasının lakabı. Ergen Hüseyin

⁴ . Ağıt yakılanın Kayseri'ye yerleşmiş olan amcası. Halil

Anaň öle Gülizarım oy oy
Mor beliklim anaň öle oy oy

Gadaňız alıyım gızlar
Donanıp da suya getmeň
Mor belikli al yaralı
Gülizar'ımı unutmaň oy oy
Anaň öle Gülizarım oy oy
Mor beliklim anaň öle oy oy

Gardaşıňa selam söyle
Gayrı bayrağı galdırsıň
Suriyeden gayıt gordüm⁶
Davıh goygın doğdursıň oy oy
Anaň öle Gülizarım oy oy
Mor beliklim anaň öle oy oy

Suriye'den gayıt gordum
Gayrı onu satıyorum
Anaň öle Gülizarım
Guru yerde yatıyorum oy oy
Anaň öle Gülizarım oy oy
Mor beliklim anaň öle oy oy

Gulizarı bohç'eyledim
Nasıl içerde duruyum
Böyük gızlarıň anası
Geliň gurbanlar oluyum oy oy
Anaň öle Gülizarım oy oy
Mor beliklim anaň öle oy oy

Senin al yeşil asbabın
Bohçuya goyup satamam
Sabahaça Gülizarım
İtler yatsa ben yatamam
Anaň öle Gülizarım oy oy
Mor beliklim anaň öle oy oy

Gadasın aldığım Gülay⁷
Davullu gelin endirmen
Oğlunuz oğrın everin
Bildirmeň bacım bildirmeň
Anaň öle Gülizarım oy oy
Mor beliklim anaň öle oy oy

⁶ Ağrı yakılanın çeyizini Suriye'den getirtmişler. Bunu anlatmak için söylenmiş. Kayıt görmek, cehiz sandığı hazırlamak manasındır.
⁷ Ağrı yakılanın kaynanası olacak kadın Gülay

III Hüseyin Kara'nın (Ergen) demesi

Boncuklu potin yaptırdım
Öleneçe ben sahlarım
Gahar etme Gülizarım
Haftada gelir yohlarım oy oy
Anaň öle Gülizarım oy oy
Mor beliklim anaň öle oy oy

Yaştların gelin olur
Döğünsün anaň döğünsün
Çanı nazik Gülizarım
Çara topraqlar oğünsün oy oy
Anaň öle Gülizarım oy oy
Mor beliklim anaň öle oy oy

Mukkey Kara

100 MUSTAFA KİRAZ'IN AĞIDI (I)

Mustafa Kiraz pehlivan yapılı bir delikanlıdır. Evli, bir oğlu iki kızı olan Mustafa, Aslantaş köyünden gelin getirirken sıkılan tabancalardan çıkan bir kör kurşınla hayata gözlerini yumar. Ağıtın annesi yakar.

I

Gurubel'den¹ sal göründü
İnce belden gan yürüdü
Gınamayın emmileri
Musdafa burda biridi

Gurubel'in dolağında
Tur² oynadım döne döne
Oğlumuñ gannı köynağı
Deli oldum yana yana

Ellik orahda dahılı
O da hezanda sohulu
Ali Çavuş³ esger olmuş
Ergen⁴ de eviñ vekili

Hemi dülger hemi usda
Sefil Veli⁵ yatar hasda
Ben bunu böyle böyüttüm
Etağimde doğdum desde

Güzelce'nin⁶ ırgadıyım
Pıratım gucak doldurur
Cüce beni nasıl vurduñ
Yumruğum adam öldürür

Ben Toklar'a vardım ıdı
Nüfescu vurdu dizine
Kenn'izina⁷ ben ne déyim
Bir oğlu iki gızına

Bekir Yıldırım (Kibar

II

Anań ölsün mor Musdafa'm
Sallanmış da görmemissim
İlahı soyhama gala
Gağn'isdemiş vermemissim

Bayrah boynuna devrilmiş
Kekil annına gıvrılmış
Ağlanmaz mı Gamer¹ bacı
Oğlan anadan ayrılmış

Gadañ alıyım Fadime²
Anañ gurban ben de gurban
Yüzüne poşuyı örtüdüm
Üsdüne bürüdüm yorgan

Bir güccüçük evim var da
Elinen yaylıya göçer
Köşenin üsdüne çıhmış
Ust'adam cıvara içer

Atmışdene uşah seçdim
Dığrak bağladım salını
İd³ yolunun yarısın da
Oğlum zorsunmuş yolunu

Gut içinden işlik giyer
Çıhart Musdafa'm dar ısı
Oğlum beni aşşık etdiñ
Çahışah aşşık varısa

Bekir Yıldırım (Kibar

¹ . Aslantaş köyünün yaylası.
² . Deyneklerle oynanan bir oyun.
³ . Ağıt yakılanın kardeşi Ali
⁴ . Ağıtı yakılanın kardeşi Ergen.
⁵ . Ağıtı yakılanın babası Veli
⁶ . Tomarza'ya bağlı bir köy
⁷ . Ken köyü. Tufanbeyli'ye bağlı bir köy. Kenli kızına. Ağıt yakılanın eşine verilen ad.

¹ . Ağıtı yakanın komşusu Kamer
² . Ağıtı yakılanın eşi Fadime
³ . Yayla yolu üzerinde bir köy

101 - DAHAR(TAHİR)'İN AĞIDI

Almanya'dan gelirken, Yunanistan sınırlarında geçirdiği bir trafik kazası sonucu ölen Tahir Çakır'a, teyzesi Senem Yaman bir ağıt yakar.

Tamer¹ neden ağlamıyõn
Ciğeriñi dađlamıyõn
Babañ size dayanamaz
Bunu yolda ağlemıyõn

Hemi **Tamer** hemi **Taner**²
Bunu duyan eller yanar
Yaralı gel bre gurban
Gardaşlarıñ dığrak döner

Gızınıñ da adı **Mine**³
Ben ağlarım döne döne
Işırkan basdılar zile
Acı habar geldi gene

Sürmeli **Yeliz**'iñ⁴ gözü
Babasınıñ nazlı gızı
Bizim gaderimiz batsıñ
Garalı geçirrik yazı

Daha yaşıñ otuz dağel
Ben **Pampali**'yi⁵ nediym
Ben durmam çıkarım derse
Yeliz'iñi büyüdüyüm

Ne duruyõn gız **Naciye**⁶
Gel ağlıyah soluh soluh
Sen **Dahar**'ı arıyorsañ
Gavur dağlarında galık

Ağlanıya yokgi halım
Gardaş ciğerimi delik
Şu bacımıñ **Dahar** oğlu
Yarış arabası alık

Şu **Dahar** nerede galık
Çıhsıñ oyunun başına
İlaha gurban oluyum
Gan mı bulaşmış gaşıña

¹ . Ağıt yakılanın oğlu Tamer
² . Ağıt yakılanın oğulları Tamer ve Taner
³ . Ağıt yakılanın büyük kızı Mine
⁴ . Ağıt yakılanın küçük kızı Yeliz
⁵ . Ağıt yakılanın eşinin adı Pampal
⁶ . Ağıt yakılanın annesi Naciye

Hepisiniñ başıydı
Bir yürür de bir de hoplar
Şuñ a dezze dayanır mı
Eşe⁷ kekilini toplar

Kekilini toplarım da
Bacımınan bölüşürüm
Yarın mezara varır
Seniñinen gonusurum

Böyle gelme bre **Dahar**
Bacılarıñ saña kuser
Yaralı gel bre gurban
Hacı Duran⁸ gısır keser

Neñ' ağılyoñ gız **Naciye**
Toplanah mezere gidek
Dahar yaralı yatamaz
Biz dayıña *tembeh* edek

Gadañı alıyım **Yılmaz**⁹
Dahar getdi geri gelmez
Çocuklara bir şey deseñ
Gardaşıyñ gönlü olmaz

Gétme gadañı alıyım
Ben saña ana oluyum
Ağır al da bre **Dahar**
Şu **Yaşar**'a¹⁰ tel vuruyum

Gurban oluyum eline
Ne güzel çalardı sazi
Oğlanlarına demiyom
Gurban ossuñ **Yeliz** gızı

Yusek galdırıñ salını
Getsiñ görünü görünü
Ağır buña kim derlerse
Hacel'ağa'nıñ¹¹ torunu

Senem Yaman

⁷ . Ağrı yakılanın teyzesi Ayşe
⁸ . Ağrı yakılanın babası Hacı Duran
⁹ . Ağrı yakılanın kardeşi Yılmaz
¹⁰ . Ağrı yakılanın gurbeteki kardeşi
¹¹ . Ağrı yakılanın dedesi Hacı Kandemir.

102 - YUNUS'UN AĞIDI

Yunus Kılıç iki evli ve on çocukludur. Adıyaman'da trafik kazası süsü verilerek 1993 yılında öldürülmüş. Ağıtını komşusu Emiş Bozkurt yakmıştır.

Ağlama bacım ağlama
Daha bir yüzü de gelin
Anteh'in dağında bulmuş
Soyha galasica ölüm

Döndü'yünen Ali¹ geldi
Ondan da kesildi umut
Saňa ölüm yahışır mı
Ganiyunan yatan yiğit

Size derim kız bacısı
Zor olur gardaş acısı
Alevinden çok yanıyor
Yonus'un Hürü² bacısı

Kor ederim Çerkez³ seni
Ömür⁴ üme⁵ vurma şaplah
Siz gününü görmediniz
Var sen gönen gara toprah

Saňa diyom kele Sultan⁶
Yonuz⁷ pazara vardı mı
Filiz⁸ i⁹ gelin edici
Düğün gaytı gördümü

Ağlamasın bacılarım
Ben de güze varıcıyım
Bacımdan kız bitirdim
Gelinçisi varıcıyım

Cevizi yeğin dutmuş da⁷
Şöylemişler dağmış nazar
Öyle dağal mı emmilerim
Gaşı kirpiğinden gozel

Sami'yinen Sadi geldi⁸
Onlar da davısın arar
Unmıya Şadıman⁹ gızı
O da babam deyi ağlar

Saňa diyom kele Döndü¹⁰
Yonus'a bolça goyduñ mu
Almanya'ya tel varışın
Gız öldüğümü duyduñ mu

Şu Anteh'in yollarında
Ganlar ahmış golek golek
Yiğidimiz geri gelse
Emmiler kesici inek

Emiş Bozkurt

- ¹ . Ağıtı yakılanın kız kardeşi Döndü ve eniştesi Ali.
- ² . Ağıtı yakılanın büyük kız kardeşi Hürü
- ³ . Ağıtı yakılanın ikinci hanımı Çerkez asıllı olduğundan bu adla çağırılıyor.
- ⁴ . Ağıtı yakılanın en küçük çocuğu Ömür.
- ⁵ . Ağıtı yakılanın birinci eşi Sultan
- ⁶ . Ağıtı yakılanın gelin kızı Filiz
- ⁷ . Öldüğü sene ceviz ağaçları çok fazla tütün vermiş. ölüm hadisesi ona bağlanmakta.
- ⁸ . Ağıtı yakılanın yeğenleri Sami ve Sadi
- ⁹ . Ağıtı yakılanın kızı Şadıman
- ¹⁰ . Ağıtı yakılanın Almanya'daki kızkardeşi Döndü

103- ANANIN KIZINA YAKTIĞI AĞIT

Almanya dönüşünde trafik kazası geçiren kızma Fadime Aydoğdu yakmış. Üç kız bir oğlan torunu öksüz ve yetim kalmış. Fadime Aydoğdu'nun kızı ölmeden önce "annem giysin" diye ördüğü kazağı sırtından çıkartmamış, gittiğimizde de sırtındaydı. Odada azman bir kedi vardı. Sordüğümüzda "kızımın kedisi" cevabını aldık.

İlahı soyhama gala
Sırtıma da örmüş gazah
Adam tahsiyinen gelmez
Biliyön ki yollar uzak

Goluñu goluma öşdüm
Senin goluñ benden uzun
Bin sırtıma gidek gızım
Eğer dutmuyorsa diziñ

İnc'ahlılı yalıñızım
Gaderim gızım gaderim
Ulu bayramlar geliyor
Gızıña fışdan ederim

Gınamañ obalar beni
Ben ağlarım üzü üzü
Gelirkene yolda ölen
Omar'ın¹ yalıñız gızı

Sabahınan er galharım
Gızım sobañı yaharım
Çocuhları götürüyön
Burda kediñe baharım

Bir oğlum da bir de gızım
Guru yere geldi dizim
Eller eviñi gapışdı
Anañ gurban yalıñızım

Fadime Aydoğdu

¹ . Ağıt yakılanın babası Ömer

104 - EKİZLERİN AĞIDI

*Durmuş Ekiz, Kemer köyü yakınlarında trafik kazası geçirerek (1986) ölen
bacısına bir ağıt yakar.*

Doktorlar başına geldi
Çaresizmiş derdiñ dedi
Uyan artıh gelin bacım
Emmim oğlu Musa¹ geldi

Büyük oğlu İbrahim²'i
Gelmedi yolları ırak
Anam size dayanamaz
Vallaha ediyor merak

Adem³ gözüme bahıyor
Bu dert beni çok yakıyor
Gınamasıñ beni eller
Eller bacımı yıhıyor

Gızlara habar gönderdim
Ne deyimki ben onlara
Böyle ölüm olmaz olsun
Kader diyorlar bunlara

Seher yeli ılık eser
Cennette içesin kevser
Ben gader diyorum amma
Çocukları baña küser

Gayseri'ye getti haber
Yaralarım gahar gahar
Ne de çabıh duyuluyor
Olmaz olsun gara haber

Bunu söyleyen gardaşıñ
Zehir oldu ekmek aşım
Gara haber mi gönderdiñ
Önemsizdi benim işim

Durmuş Ekiz

¹ . Ağıt yakılanın amcasının oğlu Musa
² . Ağıt yakılanın oğlu, İbrahim
³ . Ağıt yakılanın oğlu Adem

105 - HASAN'IN AĞIDI

Şerife Göktaş'ın Hollanda'da çalışan oğlu, gelini ve çocukları Türkiye'ye gelirken trafik kazası geçirirler, oğlu Hasan Göktaş ölür. Bunun üzerine Şerife Göktaş oğluna aşağıda metnini verdiğimiz ağıtı yakar.

Bunları böyle büyüttüm
Gıldan habe dohuyarak
N'ola evimde öleydi
Hoc'üsdüme ohuyarak

Anam şo gapıyı örtün
Hössüün¹ duyar sesimi
Gelinleri kör ederim
Çeksin oğlumun yasını

Geldiñ mi sen bacım Döne²
Ben ağlarım yana yana
Gapıya bayrah dikip de
Geline vırmadıñ gına

Hatice³ dayısı gızı
Yandı ciğerimin özü
Erol'a⁴ bayrah galdırırım
Hep davet ederim sizi

Bir oğlu da bir tek gızı
Dağlarda güderim guzu
Gadañı alıyım Hatçam⁵
Üç gün evvel düşdü sızı

Şerife Göktaş

¹ . Hüseyin'in bölgede söyleniş şekli.

² . Ölenin teyzesi Döne

³ . Ölenin eşi Hatice

⁴ . Ağıdı söyleyenin torunu Erol.

⁵ . Ağıt yakılanın akrabalarından Hatice.

106 - TUFAN'IN AĞIDI

Tufan Karaaslan Mersin'de geçirdiği bir trafik kazasında hayatını kaybeder. Eşiyle hoşanmak üzere mahkemelik olan Tufan'ın cenazesi geldiği gün kız tarafı da çehizlerini almak üzere eve gelmişlerdir. Olay üzerine çehizi bırakıp geri dönerler. Tufan'ın babası Yusuf Karaaslan aşağıda verdiğimiz bu ağıtı yakar.

Hacı¹ salla kollarını
Oğlum bilsin geldiğini
Varınca İsmayle² söyle
Tufan'ın öldüğün bilsin

Görüyoñ mu gız Fadime³
Şu Tufan'ın etdiğini
Öleneçe unutamam
Takla takla gitdiğini

Nice sende av eyledik
Yıkılası yüce dağlar
Tufan'ıma kefen sarmış
Kurban ollum Ali Bâler⁴

Kar galkınca gelir yazlar
Babam deyin ağlar gızlar
Acel'etme aslan oğlum
İnsan babasını gözler

Anneñ seni hayalliyor
Çarpıntıyı dutamıyor
Çot oldu onuñ dizleri
Uzanıp da yatamıyor

Gözleriñ kör olsuñ gelin
Evimi yıktıñ başıma
Çift davılla düğün etdim
Bahıñ Allahıñ işine

Nadir⁵ saña gurban ollum
Yavaş sür de üşümesiñ
Çocuklara ben bakarım
Oğlum onu düşünmesiñ

¹ . Ağıt yakılanın arkadaşlarından Hacı

² . Ağıt yakılanın arkadaşlarından İsmail

³ . Ağıt yakılanın annesi Fadime

⁴ . Avşarlar arasında hatırı sayılır bir aile ve bu ailenin lakabı. Ali Beyler

⁵ . Cenazeyi memlekete getiren akrabadan Nadir.

Çoşkun⁶ seni çok severdi
Giderken uğra yanına
Takla atmış zalim taksi
Kıymış oğlumuñ canına

Gurban ollum getirenler
Tufan'ın yarası nerde
Aban ölür babañ ölür
Çocuklar galır arada

Nergiz⁷ bakma gözlerime
Töbe vurmam kızlarıña
Tufan ölmüş diyinceğaz
Anan vurdu dizlerine

Kapıya diktirmem bayrak
Halay çeker seyrek seyrek
Elbiseñ kana boyanmış
Nerde galdı *ganım* gömlék

Kırıldı kolum kanadım
Artık tutmuyor dizlerim
Töbe umudum kesmedim
Yavrum yoluñu gözlerim

Ali Önder

⁶ . Ağıt yakılanın akranlarından Coşkun

⁷ . Ağıt yakılanın eşi Nergiz

107 - TAHİR BOZKURT'UN AĞIDI

Tahir Bozkurt Pınarbaşı yolu üzerinde Kavlak köyü yakınlarında geçirdiği trafik kazası neticesinde vefat eder. Üç çocuğu ile dul kalan eşini kayınvalidesi evden çıkarır. Arkadaşı Bekir ağıtını yakar.

Gapiya vuruldu kazan
Uyan ha **Tahir**'im uyan
Çocuklar seni bekliyor
Para vericiydiñ taman

Evini yaptırmış villa
Olmazdı **Tahir**'de hila
Seni duyan dosduñ geldi
Ağlıyorlar yana yana

Ekdiğın buğdaylar *firik*
Tahir nerelerin gırık
Ağ **Tahir**'im *yımarkana*
Göğde de ağladı bulut

Evim çok mezere yakın
Işığımız söndü bahıñ
Saña derim **Tahir** saña
Daha çok gençidi yaşıñ

Bindiğın araba **Gartal**¹
Negadara sürat yapar
Anañ beni evden atdı
Çocuğuna kimler bahar

Saña derim **Pampal** ana²
Oluyum gapiñda köle
İki oğluñ bir de gızıñ
Dur kime deyici baba

Yoğudu menendiñ eşiñ
Zöhre³ bitdi seniñ işiñ
Tahar gelmez yere getdi
Seni götürürler gışın

Saña derim bre **Zöhre**
Çocuklara olmaz bişe
Olan ikimize oldu
Emağımız gitdi boşa

Bekir Yıldırım (Kibar)

¹ . Ölenin sürdüğü arabanın markası

² . Ağıt yakılanın annesi Pampal

³ . Ağıt yakılanın eşi Zöhre

108 - MILLA'NIN AĞIDI

Pınarbaşı Keltepe köyünde otobüsüm çiğneyerek öldürdüğü Milla(Molla)'ya ağıtı hacısı Anşa (Ayşe) yakar. Molla ile habasmm arası iyi değildir. Babası sık sık beddua etmektedir.

Gızıl¹ altı Gocatarla²
Mulla tırpanını salla
Ben öldüm yeriñ doldurdu
Baba ettiğini belle

Sarı pantıl sarı yelek
Ganlar oldu gölek gölek
Açıñ hele açıñ uşah
Şu Mulla'yı biz de görek

Varır çatısını gurar
Gider alma çatı arar
Çoh intizar verdiñ baba
Yaylada günümü arar

Yükden indirdim kilimi
Oy anam gırdıñ belimi
Bugün ellerde yatıyor
Gardaşıñ nazlı gelini

Çerçiniñ oğlu Musdafa³
Duyuncağaz olmuş hasda
İlhan⁴ buna dayanamaz
Çocuhlara verir pasda

Şu Hatça'nın⁵ oy demesi
O da beni öldürüyor
Ese⁶ Gayseri'den gelmiş
O da keşşik galdırıyor

Emmim oğlu Gara Durdu⁷
O da getti davşan vurdu
Otobüsüñ vurduğunu
Enişdesi Recep⁸ gördü

Sabahınan erden galhdım
Ben şehere gediciyim
Vurma ulan Esik⁹ vurma
Ben de saña biniciyim

Hatice Korkmaz

¹ . Keltepe'de dağ ve yayla adı.

² . Ağıt yakılanın mülkiyetine ait tarla

³ . Ağıt yakılanın arkadaşı Mustafa

⁴ . Ağıt yakılanın bakkal arkadaşı İlhan

⁵ . Ağıt yakılanın eşi Hatice

⁶ . Ağıt yakılanın kardeşi Ese.

⁷ . Ağıt yakılanın amcasının oğlu Durdu

⁸ . Ağıt yakılanın eniştesi Recep

⁹ . Otobüs şoförünün lakabı.

109 - TELLİ EFENDİ'NİN AĞIDI

Bu ağıt da Telli Efendi'nin ağıdı. Köyün otobüsü Göksu'ya düşer. Yolcuların hepsi ölür. Otobüsün şoförü Telli Efendi'nin ve diğer yolcuların ağıtını bütün bir köy ve civar köyler yakarlar.

Avradının adı Zala¹
Efendinin gözü ela
İki denc gardaş verdim
Allah benim canım ala
İki denc gardaş verdim
Allah benim canım ala

Sıyın içinde yatıyor
Zannetdim canuz *hoduğu*
İçki şifor ağam vekiñ
Ödü *makine* düdüğü
İçki şifor ağam vekiñ
Ödü *makine* düdüğü

Hell'efendi'vi² bilirim
Gapıda yüzdürür gısır
Eli golu bağı gardaş
N'ola gideydiñ yesir
Eli golu bağı gardaş
N'ola gideydiñ yesir

Gadañ'alıym Ferize³
Gardaşımı vardımı size
Bir can vermiş babam oğlu
Ela gözü süze süze
Bir can vermiş babam oğlu
Ela gözü süze süze

Gadañ'alıym cenderme
Aç da yüzünü görüyüm
Teğmeniñden izin aldım
Gurşun sıh da ben d'ölüyüm
Teğmeniñden izin aldım
Gurşun sıh da ben d'ölüyüm

İş de bu da geldi geçdi
Gar'ardıñ kölgesinde
Gara bâvi⁴ ben unuttum
Efendi'niñ dalgasında
Gara bâvi ben unuttum
Efendi'niñ dalgasında

Kazim'iniñ⁵ ahlı vetmez
İçerde oynuyor aşih
Sağaya çark devinceğaz
Şiforuñ tebdili şaşıh
Sağaya çark devinceğaz
Şiforuñ tebdili şaşıh

Gadañ'alıym Ferize
Daha ne gelici başa
Gardaş aramıya getdim
Hendeklere düşe düşe
Gardaş aramıya getdim
Hendeklere düşe düşe

Hasibe Karakaya

-
- ¹ . Telli Efendinin hanımının adı Zeliha
 - ² . Ağıt yakılanlardan Halil
 - ³ . Ağıt yakılanın akrabalarından Firuze
 - ⁴ . Kazadan önce ölenlerden Kara Bey
 - ⁵ . Ağıt yakılanın birinin oğlu Kazım

110 - MILLA VE EŞE'NİN AĞIDI

Molla Adana'da öğretmenlik yapmaktadır. Tatilini geçirmek üzere eşiyle birlikte memleketine gelirken Bozantı yolunda geçirdiği trafik kazasında hayatlarını kaybederler. Ölen Molla'nın baldızı Selvi Efendi'nin oğlu Milla (Molla) ve kızı Eşe(Ayşe)'nin aşağıda verdiğimiz ağıtını yakar.

Mekdepde toprak elemiş
Böyle mi dilek dilemiş
İkisi sarılıp ölmüş
Gelininen gavleylemiş

Adana'da şafak battı
Bozantı da oğlu yetti
Anam Emir(i)'me¹ küskünür
Emirim gemiğ(i)mi sıkdı

Gadañ alıym bağlama
Aman ha anam ağlama
Galan getdim geri gelmem
Geçmişlerimi söyleme

Yıhılasıñ mezer oğlum
Adana'dan aldık zulum
Teneşire çıhartmışlar
Belik metirodan uzun

Ağar meşileğim ağar
Oğlum Türkiyeyi değar
Varmış Durdu² gucaklamış
Hademeler geri govar

Oturalım düzüm düzüm
Belik metireden uzun
Oniki diişit yapmışlar
Aleyından Milla'm uzun

Gadañı alıym Aynı³
Çıkmış Aynıyamiñ beyni
Bekçi durma emmim oğlu
Derler Efendi'niñ oğlu⁴

Rahime Şahin

¹ . Ağıt yakılanın oğlu Emir.

² . Ölenin kardeşi Durdu

³ . Ağıt yakılan Ayşe'nin aile arasındaki adı.

⁴ . Ağıt yakılanın babası Efendi.

111 - YUSUF'UN AĞIDI

Adana'dan gelen Yusuf Kaya, Kolsuz mevkiinde geçirdiği trafik kazası neticesinde hayatını kaybeder. Eşi hamiledir. Ağıtını Amcasının oğlu Hasan Kaya ve eşi Emine Kaya yakar.

Soyha galsın **Golsuz**¹ yüzü
Yusuf *çığırıştır*dın bizi
Emmim² boşa nazlamasın
Eğitmen³ götürür gızı

Yusuf deyinceğaz şaşdım
Vurdum dizime dizime
Gözü kör *olaçça* şiför
Gan dolmuş ela gözüne

Golsuz eli sal bağlamış
Dinislam olan ağlamış
Bu pehlivan nerden diyi
Savcı hakim de ağlamış

Bekir Yıldırım (Kibar)

¹ . Adana - Kayseri yolu güzergahında bir mevki adı.

² . Ağıt yakılanın babası

³ . Ağıt yakılanın kayınbabası Eğitmen

112 - MAHMUT'UN AĞIDI

Bolu'da trafik kazasında ölen Mahmut için kızkardeşi Dudu Demirezen bu ağıtı yazar. Ölenin iki çocuğu yetim kalmıştır.

Yéterin galan yéterin
Yol çiçağı yolda biter
Babam yoh diyin yerinmem oyyy
Gardaşım dalımdan dutar
Babam yoh diyin yerinmem oyyy
Gardaşım dalımdan dutar

Ne duruyoñ bre dezze
Gene bizi sardı yalın
Allaha yeminler olsun oyyyy
Mahmut getirecek gelin
Allaha yeminler olsun oyyyy
Mahmut getirecek gelin

Teneşire çıhatmışlar
Dökülmüş ki gara saç
Mâlim ossuñ Mahmut saña oyyyyyyyy
Yüklendi Selbi'nin¹ goçü.
Mâlim ossuñ Mahmut saña oyyyyyyyy
Yüklendi Selbi'nin goçü

Birikin dertli olanlar
Yedi bebağa galanlar
Cennetin gapısın açar oyyyyy
Öğsüze ekmek verenler
Cennetin gapısın açar oyyyyy
Öğsüze ekmek verenler

Şerafettin Yılmaz

¹ . Ağıt yakılanın eşi Selvi

113 - HASAN'IN AĞIDI

Ayşe Eroğlu'nun kocasının yeğeni Hasan kamyon şoförlüğünü yapmaktadır. İran - Irak gibi dış ülkelere de ticari eşya taşımaktadır. Bir seferinde geçirdiği trafik kazasında hayatını kaybeder. Araphasanlı Avcısı'ndan Hakan'ın babası, Hasan Eroğlu'nun ağıtını Ayşe ve Fadime bacılar yakar.

Hasan İran'dan geliyor
Makinesi vurur gorna
Yüzün(e) gazete örtükler
Ev soyhaña galsiñ Durna¹

Kamil nerde Memmed² nerde
Onlar da dutsa salından
Gız Hediye³ çıkar m'ola
Şöför Hasan'ın gelini

Elini cebine sohar
Yörükene boynun bükür
Ölenler gaynim uşağı
Kimi evli kimi beker

Odanın gapısın'örtün
Mansur⁴ ağam ağlamasıñ
Anama tembeh ediñ de
Gayri düğün dânemesiñ

Meyram⁵ seni kor ederim
Heç demiyoñ sürmel'eşim
Anam bir yasdık gondersiñ
Betondan ağrıdı başım

Elleham akli yetmiyor
Sülenpa⁶ oynuyor gızı
Bazar günü gelici de
Niyazi⁷ kesici guzu

¹ . Ağıt yakılanın annesi Turna
² . Ağıt yakılanın akrabaları. Kamil ve Mehmet
³ . Ağıt yakılanın akrabalarından Hediye.
⁴ . Ağıt yakılanın babası Mansur
⁵ . Ağıt yakılanın eşi Meryem
⁶ . Seksek gibi bir çizgi oyunu.
⁷ . Ölenin amcası Niyazi

Gızıl Dağ'dan⁸ davar iner
O da Ali'miñ⁹ sürüsü
Dört oğlanıñ anasıym
Hani gelmedi birisi

Al'Ağam¹⁰ düğün etdi de
Nur'Ağam¹¹ atıyor para
Ağzın açıp konuşmamış
Gafasından almış yara

Mansur Ağam çok ağlıyor
Öldü elimiñ değnağa
Siz ögsüzü biliñiz mi
Gomşudan geyer *koyneğa*

Bugün ölüñüzü demem
Sıra Hasan'ın sırası
Öyle değal mi gız Atiye¹²
Ölür yiğitler anası

Bazar günü burdan getdi
Yatsam gelir mi *düşüme*
Dört gızıyñ dördü d'ölsüñ
Hakan'ı¹³ aldım dışına

Ayşe (Eşe) Eroğlu - Fadime (Yeter) Özhan

⁸ . Köyün yaylasının olduğu dağ.

⁹ . Ölenin kardeşi Ali.

¹⁰ . Ağıtı yakılanın amcası Ali.

¹¹ . Ağıtı yakılanın amcası Nuri

¹² . İki oğlu ölen komşu kadın Atiye

¹³ . Ağıtı yakılanın oğlu Hakan

114 - ÖĞRETMEN TAHSİN YENER'E VE BEKİR'E AĞIT

1992 Yılında vefat eden ilkokul öğretmeni olan Tahsin Yener ile Göksun / Maraş'a mal getirmeye giderken kamyonun arkasından düşerek ölen kayını Hacı Bekir için, kendisi gibi dul kalan Nazik Hanım ile birlikte kader arkadaşlığı yapan Özgül Hanım aşağıda metnini verdiğimiz ağıtı yakar.

Hey gurban olduğum Allah
Evimizde bozdun düzen
Senin evin yoh muyudu
Hasdaneler goydu gazan

Tahsin ettiğini belle
Bugüne de alışırım
İnsan oğlu çiğ süt emmiş
Birgün olur yalışırım

Ey gurban olduğum Allah
Neler dönüyor başımda
Sana ölüm yalışır mı
Oğlun bir buçuk yaşında

Ayıp öğretmenim ayıp
Ben eşimi ettim gayıp
Sen kimsiye güvenmezdiñ
Çocuğ kuççuk evin seyip

İnanmayın dünya yalan
Eş verenler gülmez *galan*
Cennetin gapısın açar
Öğretmeni bana salan

Guzular bilmiyor haldan
Şaşırma Allahım yoldan
Dünyamızdan tez usandıñ
Eşimi aldıñ da elden

Gadañı alıyım Nedim¹
Şimdi ben sana ne deyim
Emmiñ oğlu yola gitti
Sırtıma garalar geydim

Gurban oluyum dayılar
Necader ağır gaygılar
Ölüsüne birikenler
Dedi galıyor yavtular

Bugün öğretmenler günü
Yandı ciğerim dutuştu
Ne mutlu ellerin can(ı)na
Hasretleri gavuşdu

Öğretmenler çalar zili
Olucuyum gayrı deli
Minnet ediyim ediyim
Getme hey Allahın gulu

¹ . Ağıtı yakılanın akrabası Nedim

Bir öğretmen biri polis
Gayseri'ye çökdü bir sis
Sağıma soluma bahsam
Durup çiftten geliyor ses

Kütahya Konya'yı gezdim
Heveslendim de ev düzdüm
İsdeniyom ben yaşamalı
Datlı canımdan da bezdim

Sabır ver sen Yaradanım
Günler evine aşıyor
Çoh mu gördün Tahsin'im
Anne Babası yaşıyor

Gurban oluyum oluyum
Sınıfdan geliyor sesi
Bana ağlama diyollar
Çekiciyim böyle yası

Müfettiş müdür geliyor
Güldürmedi felek bizi
Öğretmenler günü geldi
Hep ufacığı galdı guzu

Yanarım Allah yanarım
Gutulmam ben bu yaradan
Gurban oluyum oluyum
Tahsin'im çıttı sıradan

Gurbanlar olduğum Allah
Şu güneşe verdin perde
Nurgül² gızım uyumuyor
Diyor anne babam nerde

Yasin³ yatıyor dizime
Esengül⁴ bahar gözümde
Oğlu evli gızı gelin
Uyma emmiyin sözüne

Gurban ollum Gadir⁵ dayı
O da almış ona mezar
Gayseriyi hep aradım
Gözüm Tahsinimi gezer

² . Ağıtı yakılanın kızı Nurgül

³ . Ağıtı yakılanın oğlu Yasin

⁴ . Ağıtı yakılanın kızı Esengül

⁵ . Ağıtı yakılanın akrabalarından
Kadir

Gurban olduğum Allah
Yandı guzumun y'ıraa
Ortanca Sevgi gızına
Diyordun evin diraa

Şaştım hey Allahım şaştım
İkide gapıyı aşdım
Hacı Memmed⁶ dayım geldi
Hasda dedi de dolaşdım

Gurban oluyum oluyum
Salınaralı evden getti
Yıhulasıca hasdane
Vardı da uzandı yattı

Kütahya Gediz'e gitti
Gitti dolanı dolanı
Öldüğüne inanmıyom
Gabil etmiyom yalanı

Gadanı alıyım Behzet⁷
Ben bacına demem ağla
Ufalı guziyunan galdım
Emanetim Yaradana

Gene gün evine aşdı
Dolaşdı Allah dolaşdı
İlaç alıyım dedi de
Vardı da plana düşdü

Ohulda galdı yazısı
Çılmaz içimden sızısı
Babam diyin ağlıyorlar
Geride kalan guzusu

Ta ikindin düğün gurdıh
Davetiye saldıh size
Gurban ollum Hatça⁸ bibi
Bayram da beklerik bize

Sabır ver sen hey Allahım
Bu gader gülmedi bize
Çocukları hep küçücük
Dayılar ne diyim size

Gadan allım babam gızı
İçerime düşdü sızı
Ferahlamasın Gayseri
Gene gelir soyha yazı

Ohulda çekiyor bayrak
Allahım ne bugün y'ırak
Tahsinimi bana verin
Datlı canımızı verek

Tahsin ettiğini belle
Bakanlığa gitti dosya
Gurban oluyum oluyum
Mektup da alıyım posda

Durna⁹ bacılığın batsın
Ölenece böyle yanar
Öğretmenim yola getti
Bekliyon evine döner

Yıhıl İsdiklal ohulu¹⁰
Gözüm galıyor orada
Öğretmenler derse girdi
Allahım Tahsin nerede

Gurban olduğum Allah
Ciğerimden çılmaz ateş
Gurban oluyum Tahsinim
Yasin olsun kime gardeş

Öğretmenler ders veriyor
Sınıfdan geliyor sesi
Kime güvenden de gettin
El gızı çeker mi yası

Ahsaray'a varıncaaz
Tüyüm depemden çekildi
Tahsin Yener öldü diye
Beni duyanlar döküldü

Gurban oluyum oluyum
Oğün bize oldu duzah
Tahsin Yener getti diye
Ahsaray'a mektup yazalı

Memmed Ahmed¹¹ öğretmenler
Okulda asıyor bayrah
Allahım beni gavuşdur
Tahsinimin yolu uzak

Bu bayrağı biz dahmadıh
Bayrah tersine esiyor
Gidenler gönüllü gitmez
Gelinler boşa kütüyor

Oğlunun eline dutmuş
Yasin baban sen unutmuş
Oğlun birbuçuk yaşında
Esengül'ünü büyütmüş

Gurban oluyum emmiler
Ciğerlerim oldu yara
Tahsinim gurban oluyum
Hepindirim sıra sıra

⁶ . Ağtı yakılanın akrabalarından
Hacı Mehmet

⁷ . Ağtı yakılanın kardeşi Behzat

⁸ . Ağtı yakılanın akrabalarından
Hatice

⁹ . Ağtı yakılanın kız kardeşi Turna

¹⁰ . Ağtı yakılanın görev yaptığı okul

¹¹ . Ağtı yakılanın mesai arkadaşları
Mehmet ve Ahmet

Gurban oluyum *dahuma*
Dahım dolapda asılı
Ben ölüyüm sürmel'eşim
Bantda dinniyoum sesine

Evkarlandım anam gene
Ben deliyim yana yana
Tahsinimi bizden aldıñ
Emanetin Allah sana

Gurban oluyum oluyum
Regaip gecesi giden
Ölüm sana yalışır mı
Nideñ öğrenciyi *gudeñ*

Ohulda yapmuşlar tören
Yoh mu Tahsinimi gören
Müsad'et de Yaradanım
Biriken hatırını soram

Gurban ollum Fevzi dayı¹²
Nasıl saldın issiz yola
Guzularım çoh güççüük
Tahsinim Özgül'ün¹³ öle

Gurban ollum Gazi dayı¹⁴
Doldu ayı geçdi yılı
Obalar inaaş alırken
Tahsinim oluyom deli

İresmini bana verin
Ben billim onun derdinden
Tahsinim gurban ollum
Ben de gelirim ardından

Dohdurlar veriyor serum
Tahsinimiñ halın sorun
Bu dünyada bir görüyüm
Allah için bana verin

Gurban oluyum emmiler
Şaşırdım gettiğim yolu
Çocuhlar haldan bilmiyor
Ben de olucuyum deli

Tomarzada gezdi eşim
Kesilsin görgülü başım
İncitmiye gıyamazdım
Kefinlere gonmuş başın

Gurban oluyum oluyum
Mezar gendinin yapısı
Hey Allalum sen sabır ver
Kitlendi evin gapısı

Ölmedim de dayanıyom
Felck beni etti demir
Gurban olduğum Yaradan
Acır Tahsinimi verir

Saçlarıma düşdü beyaz
Tahsinimi çaldı ayaz

Burdan geri göçek eşim
Gayseri bize yaramaz

Gurban oluyum oluyum
Yola gider ince ince
Yaradanım sen bağışla
Ölüm yalışır mı gence

Bacılarım öğüt verin
Dahım dolaba asıldı
Tahsin Yener öldü diye
Hunat'a¹⁵ yazı yazıldı

Yıhılsın o fakültesi
Düşman görüktü gözüme
Dayın hasda diyincaaz
Dolaşdım vurdum dizime

Elin gırılsın hemşire
Gollarını mı bağladın
Öldüğüne inanmıyom
Tahsinim dedim ağladım

Dohdor bulamanuş derman
Allah Tahsinimi vermem
Açın yüzünü görüyüm
Dayılarım garşı durman

Evimde gapandı ışıh
Gollarım sallıyor beşik
Evine erken dönerdin
Dolaşlıh Tahsin dolaşlıh

İsdemiyom ben yaşamah
Bulun Tahsinimi bana
Otuzyedi yaşınd'öldü
Allah emaneti sana

Gurban oluyum oluyum
Tahsin önden ölünür mü
Bacılarım öğüt verin
Ölen geri alınır mı

Yaradan yalıdın içimi
El yüklediyor göçtümi
Gurban oluyum oluyum
Yaş mı goydular saçını

¹² . Ağıtı yakılanın akrabası Fevzi

¹³ . Ağıtı yakılanın eşi. ağıtı yakan
Özgül

¹⁴ . Ağıtı yakılanın akrabası Gazi

¹⁵ . Ağıtı yakılanın cenaze namazının
kılındığı Kayseri'deki Selçuklu
eseri Hunat Hatun Camii.

Yüksüştüñtî el getirdi
Dayanmıya isder ytrek
Dezzelerim diyorkine
Elbisesin ele verək

Yasin' iñi yenemiyom
Hep yolları gezdiriyom
Evimizde bütük yohda
Kendi ismini yazdırıyom

Hemşire elin gırılısın
Gıyına onun biläğine
Gurban olduğum Yaradan
Gavuşdursun diläğime

Doldurlar ümidi kesmiş
Gış gününe gidilir mi
Çocuklarını daha güççük
Allah garez edilir mi

Şaşırdım anam şaşırdım
Senin batsın Özgül gızın
Tahsinimi bana bulun
Tek görmesin iki gözüm

Gurban oluyum Esengül
Açan güller geri soldu
Hey Allahım sen sabır ver
Benim öğretmenin öldü

Gurban ollum Cennet¹⁶ bacı
Ölüm neadere acı
Tahsinimi yola saldım
Yoh demiş hekim ilacı

Gadan alıyım Hür'ana¹⁷
Ben de yalvarıyım sana
Dayıma selam gönder de
Tahsinimi salsın bana

Anam gücüne getmesin
Gatınyom ki ben babamı
Tahsinim genç getti yola
Hep yahdı bütün obamı

Yanda arhadaşı varmış
Aziz'den¹⁸ alıyom haber
Gurban olduğum yaradan
Tahsinimi sen bana ver

Yılılsın şu hasdaneler
Ateş görükdü gözüme
Anne baham ölmüş diye
Ayan oldu şu gızına

Gurban oluyum Songülüm
Daha öyle heç gülmedi
Guzuları gandırıyom
Babanız burda ölmedi

KASETİN B. YÜZÜ

Goçdağı¹⁹ yatar garınan
Benim göğnüm ilgarmın
Günüñüm de günüñ amma
Gecem geçiyor zarınan

Uzalı Gayserinin yolu
Galınmıyor ağamın golu
Ağam ordan göç cylemiş
Garşı çılsın Avşar eli

Aleşme bre goca tarla
Ekin biter solağında
Goyun dölünü döküyor
Mezgitli'nin dolağande

Sabahınan erden galhar
Dalına mavzer dahınır
Davar dağdan dökülürken
Tekeden adam sahınır

Maliyeden müdür gelmiş
Babam tarla gezdiriyor
Çengele gısır dahınmış
Anam yemek düzdürüyor

Pınarhaşı esas ilçem
Soğulu suyu içilir mi
Avşarlar yaylıya göçer
Tahsin elden seçilir mi

Köyümüzde beyaz tomar
Yaylacılar gelir gonar
Avşar dayım oğluñ öldü
Benim ciğerlerim yanar

Mezgitli²⁰ de beyim yurdu
Nedir ola bunun derdi
Guzularım çok güççücük
Allah bize ağır vurdu

Gurban oluyum oluyum
Dökülüyor sürü davar
Tahsinimiz yolcu oldu
Dedem onu geri çağır

Gadañ allım gızım Sultan
Babañ siza etti düzen
Ağpuñar'a²¹ vardım ıdı
Ortadan gırılımış hezen

Ağpuñar'ı gar bürümüş
İsdesen de gurudaman
Oda oğluyunan getdi
Sen sözüñü yürüdemey

¹⁶ . Komşudan bir kadın Cennet

¹⁷ . Ağrı yakılanın annesi Hürü

¹⁸ . Ağrı yakılanın arkadaşı Aziz

¹⁹ . Toroslar üzerinde bir dağ adı.

²⁰ . Ağrı yakılanın köyü Mezgitli.

²¹ . Köyün yaylasının adı.

Ağlar emmimiñ guzusu
Yazı Tahsinin yazısı
Dört evi dağıtı getti
Emmimin Gıyüh Hacı'sı²²

Emmoğlu gardaşdan gısa
Gümmez bağrımdan tısa
Emnim oğlu Hacı'nı öldü
Daşlara düşdü çingısı

.....
Sürüyünen yatar dana
Acısını görmemiş de
Ona da yanıyor ana

Hey gurban olduğum Allah
Neadere etdiñ garez
Şimd'ağlama bre Nazik²³
El dükkana alır çerez

Bunlar köyden yeni geldi
Gomşılar birikir sese
Bunu da burıya goyah
Hürriyetten²⁴ alak arsa

Çıkmaz içimden acısı
Batsıñ birtecik bacısı
Bu sene bayram edici
Emmimiñ Gıyüh Hacı'sı

Almanya'dan güccük geldi
Ne zaman bindiñ uçağa
Durman emnim oğlu durma
Evin garişti çiçağa

Gökhan güccük Nurcan²⁵ güccük
Babam diyin ağlar çocuñ
Beş guzu el'atılır mı
Sen geriye düşün acılı

Ekrek'den²⁶ götürür malı
Hacı Nazif²⁷ olur deli
Guzuların hep daaldı
Getme hey Allahın gulu

Pınar altı iki göze
Dutmaz oldu soyha dizi
Başını aldı da gitti
Almanya'ya Selcan²⁸ gızı

Dışarıya yaz geldi de
Yonca garişti çiçeğe
Ettiğini belle Hacı
Memmed²⁹ de bincir uçağa

Gayseri'ye el getirdi
Güvenerek oturmadı
Aşar eli garişti çıktı
Ammma geri getirmede

Biri Tahsin biri Hacı
İçimden çıkmıyor acı
Tensiyondan ölünür mü
Hiç mi yoh bunun ilacı

Estağfür töpeler deyim
Töbe Allahın töbesi
Yasin güccük Gökhan güccük
Ölmez bunların babası

Köyümüzde alar punar
Durmaz iş görenler yanar
Nazik biz sabırlı olah
Başına gelmiyen gınar

Öğretmenim inc'aslanım
Orda buldun mu Hacıyı
Yaradan bizi vermişde
Biz de çekerik acıyı

Dışarıya güz geldi de
Ağaçlar döküyor yaprah
Tahsinimi benden aldın
Gönendiñ mi gara toprah

Döşünde galem sohulu
Öğrenciye verr'ahılı
Soldu da döküldü m'ola
Tahsinimiñ mor kekili

Öleneçe ben ağlarım
Allah neyd'ola suçum
Şimdi alendi de galdı
Elden ele giden göçüm

Yılılasıca Gayseri
Başımıza oldun veran
Emmimoğlu dayınoğlu
Yoh mu hiç bunları gören

Sana diyom bre Nazik
Gele kim ekinin biçer
Bir gorlumı var söylemiyom
Belki el Battalı³⁰ seçer

Kapısının önü bahçe
Fidan gibi onun boyu

²² . Ağıtı yakılanın Almanya'daki
kardeşi Mehmet
²³ . Ağıtı yakılanın kardeşi Battal

²² . Ağıtı yakılan Hacı
²³ . Ağıtı yakılanlardan Hacı'nın eşi
Nazik.
²⁴ . Kayseri'nin mahallesi Hürriyet
²⁵ . Ağıtı yakılanlardan Hacı'nın
çocukları Gökhan ve Nurcan
²⁶ . Kayseri ili Bünyan ilçesine bağlı
bir köy.
²⁷ . Ağıtı yakılanın babası Nazif.
²⁸ . Ağıtı yakılanın kızı Selcen

Töbe canım isdemiyo
Viran olmuş babam köyü

Lojman da çeşmeye bahar
Tahsin acın beni yahar
Öğretmenim derse girici
Sabahınan erden gahar

Lojmanın arası yakın
Gelin Tahsinime bahın
Tahsin'inin Hacı getti
Emmiler minnetçi çılm

Bize sabırl'ol diyoñuz
Yaradanım verdi yara
Onlar ettiğin bellesin
Ağgclinler geydi gara

Güler mi öğsüzün yüzü
Ölenece böyle galır
Guzular babam dedikçe
Diyom guzum baban gelir

Ben ne diyim Nazik sana
Biz de ölek yana yana
Dayım oğlu emmim oğlu
Emanetin Yaradana

Düğünlerin ahır suyu
Bulanlı ahar durulmaz
Öğretmenim ders veriyor
Durur ayahda yorulmaz

Gadanı alıyım Solmaz³¹
Tahsinim de gitti gelmez
Yana yana çekiciyim
Gız anam öksüzün ölmez

Dışarı aşam oluyor
Daraldım Allah daraldım
Tahsinimi verin diye
Cansız tabuda sarıldım

Gurban oluyum oluyum
Büyük yerden geldi emir
Emmiler minnetçi olur
Allah bize geri verir

Genç gidenler attı ateş
Öğsüz olmaz kimse gardeş
Şu dünyayı hep dolansam
Bulamam öyle arhadaş

Bana ağlama demeyin
Bıçah vurdunuz yarama
Ölmedim de dayanıyom
Vali de geldi törene

Yok gi açıkda yarası
Ben üsdüne bez sarıyım

Bir tek yüzünü gösterin
Dayılar gurban oluyum

Nazik ne mutlu canına
Yüzünü açmuşlar sana
Evden işe giden eşim
Hasiretim yana yana

Gezmiye gidenler gelmez
Kimseler halimi bilmez
Dört beş çocuğun babası
Tahsininen Hacı ölmez

Gadanı alıyım Suzan³²
Ösüze yahmazlar gına
Osüz galan guzularım
Ben gurban oluyum ona

Gurban oluyum Gökhan'ım
Senin baban gelmedi mi
Allah bu ne ader acı
Öğretmenim ölmedi mi

İkisi bir gider yola
Eşleriniz gurban ola
Yaradanım sen bağışla
Ösüzlerin yüzü güle

Obalar biçiyor yonca
Allah ölüm verme gence
Dalların erken soldurdun
İlkbaharda açan gonca

Yaylalarda biten sümbül
Tahsininen Hacı tüter
Onlar ettiğin bellesin
Gelinler guzuyu güder

Gadanı alıyım Memmed
Biz yazıya edek minnet
Dünyaya doymadan giden
Mekânımız olsun cennet

Emmim gızı biri Meyrem
Yandı gardaş acısına
Gardaş diyi bozuluyor
Oğüt verin bacısına

Almanya'dan gelmiş güccük
Buldu m'ola Hacısını
İlacınan zor yendiler
O birtecik bacısını

Ne mutlu anayın can(ı)na
İyi ki görmedi gızı
Emmim oğlu düşündü mü
Yörümeden goydun gızı

³¹ . Ağrı yakılanın akrabalarından
Solmaz

³² . Ağrı yakılanın kız kardeşi
Suzan

Gadamı alıyım **Battal**
Baban imiş el vekili
Hacı Ka uyumuş da
Tırpanı dalda dahılı

Ettiğini beğandin mi
Gelir **Gayserinin** yazı
Bilmiyen varısa bilsin
Hacının emmisi gızı

Gurban ollum **Haçça** bibi³³
Neçe günler geçti acı
Tansiyondan ölünür mü
Yolumuydu bunun ilacı

Yeter hey Allahım yeter
İş mi olur bundan beter
Çocuklar ohula gitti
Gelir de gapıyı yiter

Nazik gaderimiz batsın
Acı ölümleri dattıh
Onlar hasda *oluncaaz*
Dolaşdık da evden gettik

Hemşire bağrımdan yitti
Hacı Bekir nasıl gitti
Gökhan baban gelir diye
Annesi çoh zor uyuttu

Dışarı aşam oluyor
Tahsinim evime döner
Aydın dili yoh söyleyin
Sabahaça nasıl yanar

Gurban oluyum oluyum
Ciğerimiz göz göz yara
Şimdi hepisini diyom
Tahsinim galma gusura

Gurban oluyum oluyum
Hürrüyette yatılır mı
Gecele zindan oluyor
Eve ateş atılır mı

Bahanlıhdan gelen habar
Dosyalar dayıma geldi
Oba bana deli desin
Benim öğretmenim öldü

Gurban oluyum oluyum
Guzular boynunu büktü
Büyük yerden gelen emir
Tahsinimi aldı yahdı

Gurban oluyum **Hacıya**
Dayanıyoh her acıya
Yüzün dönüp de bahmadın
Yanımda bir tek bacıya
Görmesin emmimin gözü
Aslan acısını tattıh
Tahsininen Hacı getti
Yalan dünyada biz kaldıh

Göksün'den³⁴ getirir malı
Nazik kendin etti deli
Dört evin büyüğüydün
Gitme hey Allahın gulu

Gurban ollum emmim oğlu
Orada bulsan **Tahsini**
Selamımı söyle ona
Çekiyom ben de yasını

Göksün'den mal getirirken
Emmim oğlu yola düşmüş
Hacı hasda deyinceğaz
Nazik dolaşmış dolaşmış

Sen dolaşma bre **Nazik**
Yola cıhan alır azzıh
Canımıza aramıyah
Ufah guzulara yazızh

Gurban oluyum **Tahsinim**
Büyük gızın on yaşında
Gitim mezerini gördüm
Demir dikili başında

Gurban oluyum oluyum
Seni görüyom garşında
Tahsinim evimi yıhdın
Öğretmenler hep işinde

Bıhmam *osanmam* osanmam
Bende öyle gidiciyim
Ciğer yandı su kar etmez
Dünya seni *nédiciyim*

Gurban oluyum yoluna
Bahsana gülün halına
Çocukları güccük diyi
El mudar'eder gendine

Hocalar oluyor ezan
Tahsinim planı yazan
Hey gurban olduğum Allah
Ne zorumuş senin cezan

Özgül Yener

³³ . Ağtı yakılanın akrabası Hatice

³⁴ . Kahraman Maraş'ın Göksun ilçesi. Ağtı yakılanlardan Hacı'nın bu yerle ticari bağlantıları vardır.

115 - ANŞA'NIN AĞIDI

Ayşe Şimşek'e stabilize yolda giderken bir motorsiklet çarpar. Hastahaneye kaldırılırsa da kurtarılamayarak ölür. Ağıtını komşuları, gelini ve çocukları yakar. Cenaze esnasında yakılan bu ağıtı Mustafa Duman'dan aldık. Bu ağıtı diğer ağıtlardan farklı kılan en önemli özelliklerinden biri, henüz cenaze kaldırılmadan, cenaze başında söylenmesidir.

İlk söyleyen Boduralı Döndü (Döndü Çiçek)

Gadanız alıyım eller
Biz ağlıyak *soluk soluk*
Gadañ alıyım Yusuf¹
Anañ taburcu m'oluk

Yusuf²umuñ anasıñ
Oğlu olan böyle olmaz
Yeter Hatın'a² gidiyor
Töbe başgasına varmaz

Medine³ gadañ alıyım
Anañınan eş ederim
Sahar Şükrü Omar Ağa³
Aleyine baş ederim

Emmisi gadañ alıyım
Hep uşahlar ağır mahkum
Durur durur sorguy'alır
Gözleriñ kor ola hakim

Burada Safiye Şimşek ağıta devam ediyor. (Ölenin gelini)

Baňa ver Döndü⁴ baňa ver
Ben ağlarım soluk soluk
Gurban oluyum donuna
Benim gaynanam mı ölük

Yeter Hatın'a gidiyor
Bu size olmadı ana
Buna bir gelin olup da
Eline vurmadım gına

¹ . Ağıtı yakılanın oğlu Yusuf.

² . Ağıtı yakılanın, kendinden önce vefat eden kızı. Yeter

³ . Ağıtı yakılandan önce ölmüş olan annesini ağıta katan komşulardan Medine

³ . Ağıtı yakılanın akrabalarından iki erkek Sakar Şükrü ve Ömer Ağa

⁴ . Ağıtı yakılardan Boduralı lakabıyla anılan Döndü.

Gadañı alıym **Döndü**
Öd düşdü ciğerim yandı
Cenazeyi *alak gelek*
Cenaze ortada galdı.

Ala ganlı yatan gelin
Namusuma ar geliyor
Pisiklet adam öldürmez
Aleyinden zor geliyor.

Acık baña verin soluk
Ağ ciğeri *pölük pölük*
Yusuf'un anası ölmüş
Gazatıya ilan oluk

Ben gatmıyom ölüñüzü
Bugün gaynanam sıralı
Köyden geldim de görmedim
Bacım nereden yaralı

Ali Yaşar⁵ nerde galık
Oğsüzlerin boynu buruk
Hec ağılama sen anaña
Anañ da taburcu oluk

Bekir⁶ emmi **Bekir** emmi
Nenni tel gaynanam nenni
Hasdahaniye iletmışler
Ağzı burnu ala gannı

Gadañ alırım **Medine**⁷
Seniñ de mi anañ ölük
Gurban oluyum geline
Gelin Adanı'ya *gelik*

Aman benim guzularım
Ehem diye yol bekliyor
Ünal'im⁸ "gelici !" deyin
O'nun *hıstası* saklıyor

Mevlüde Çiçek alıyor. Ölenin akrahalarından

Gadañ alıym **Safiya**⁹
Biz ağhyak soluk soluk
Añşa bacı ben ölüyüm
Ünal yetim boynu eğik

⁵ . Ağıtı yakılanın torunları Ali ve Yaşar

⁶ . Ağıtı yakılanın kardeşi Bekir

⁷ . Ağıtı yakılanın gelini Medine

⁸ . Ağıtı yakılanın torunu Ünal

⁹ . Ağıtı yakılanın gelini Safiye

Yusuf Seyit Yusuf Seyit¹⁰
Yaşar'a galdırak bayrak
Ağlama gurban ağlama
Anan gitdi yolu uzak

Gadañı alıym Meyram¹¹
Aslan ağlar Memmed¹² ağlar
Dokdur ameliyat etmiş
Añşa bacım *dalgın dâner*

Heç gatmam ki ölüñüzü
Bugün bu gelin sıralı
Çek eliñi itiñ dölü
Furduğın adam nereli

Galmañ onuñ gusuruna
Yaşar'ın akli yetmiyor
Gadañı alıym **Meyram**
Oğsüz anasız yatmıyor

Hasan çıkar Mevlüt¹³ çıkar
Gara Milla'm¹⁴ bize bakar
Sen gelmezseñ **Sahar Şükrü**
Yaşar odasını yahar

Bu size olmadı ana
Yeter Hatın'a gidiyor
Elin avcuna geçeni
Yaşar'a altın ediyor

Bekir emmi Bekir emmi
Geçmez bacıların günü
Otobüs **Sarız'a** éndi
Yeri emmim oğlu yeri

Burada bir kişi daha söylüyor fakat kim olduğı belli değıl

Vezir emmim ölmedi mi
Üç yerde odası yanar
Pisiklet adam öldürmez
Añşa bacı oba gınar

Bura seniñ éliñ değıl
Yörü gédek élimize
Doğru **Beyhan'a¹⁵** gédiyor
Héç gelmez ki biriñize

Döndü Çiçek (Boduralı) - Safiye Şimşek - Mevlüde Çiçek - Hatice Özer

-
- ¹⁰ . Ağıtı yakılanın oğlu Seyit Yusuf
¹¹ . Ağıtı yakılanın kızı Meryem
¹² . Ağıtı yakılanın torunları Aslan ve Mehmet
¹³ . Ağıtı yakılanın hapisteki çocukları Hasan ve Mevlüt
¹⁴ . Ağıtı yakılanın oğlu Molla
¹⁵ . Ağıtı yakılanın kendinden önce vefat eden kızı Beyhan

116 - DOĞAN'IN AĞIDI

*İzzet Kandemir'in oğlu, Senem Dezze'nin yeğeni Doğan Kandemir, köyde
üzerine traktör devrilince ölür. Bunun üzerine Bibisi Senem Dezze bir ağıt yakar.*

Gayseriye gediciyim
O da baña tohaniyor
Şehit olmuş oğsüz Duğan
Yerinde ışıh yanıyor

Vallaha ciğerden yandım
Gardaşın gününe döndüm
Baña öldü demediler
Ben ayağı gırılı sandım

Olmazlar olası Has'a¹
Ben ağlarım kese kese
Gullar başına vermesin
Gene düşdük gara yasa

Senem Yaman

¹ . Pınarbaşı'na bağlı Has köyü.

117 - MENTİCÜKLER'İN AĞIDI

Menticükler'in oğlu, çift sürerken, camızları nodullamak için kullandığı değneği kaldırdığında, alınına değerek ölümüne sebep olur. Ahpak Dezze (Fadime Aydoğdu / Gaytancının garısı) cenaze evine giderek aşağıda metnini verdiğimiz ağıdı söyler.

Baňa veriñ bālamayı
Görsediyim ālamayı
Zat'alışgın Yalaki¹ eli
Ben'ağladıp dinnemeyi

Afan'in Goca deresi²
Haylı çekiyor arası
Çeke galdır deynağañi
Emmisi korler olası

Tohdur buña ne ded'ola
Annında labıt yarası
Sabahanan tañ yüzüne
Gelini baňa dönesi

Afan'in Goca deresi
Bulunmuyor ki çaresi
Gıymılı gıymılı doğramışlar
Boğazlaman kor olası

Bakdın düşmanlarıñ zalım
Garşılama doñuzları
Añşa³ kime goşdurucuñ
Annı büyük camızları

Gayseri yolları daşlı
Ben ālarım gozü yaşlı
Geliniñi verme ele
Gayseri tozzağı saşlı

Öleneççe dul oturrum
Bura peygamber döşşâ
Gorkuyorum çıkarırlar
Soysuz babamın uşâ

Fadime Aydoğdu - Çerkez Kaya

¹ . Kayseri ili, Sarız ilçesi Yeşilyurt kasabası.

² . Sarız sınırları içerisinde, Kemer köyü civarında yayla ve yayladan çıkan suyun adı.

³ . Ağıtı yakılanın annesi Ayşe

118 - İKİ KARDEŞİN AĞIDI

Pınarbaşı'nın Demirçi köyünden madende çalışan iki kardeş nişanlıdır. Düğün tedariki görmek için Pınarbaşı'ndaki madende çalışmaya başlarlar. Maden ocağında meydana gelen göçtüğün altında kalan iki kardeş vefat eder. Oğullarının ölüm haberini alan anne aşağıdaki ağıtı yakar.

Soyha galsın **Deringuyu**¹
Uyu sen aslanım uyu
Oğlum hasdanede yatar
Çantılıdan² isder suyu
guzum oy oy
guzum oy oy

Evine müşderi geldi
Dilim dutup satamadım
İki tane yiğit verdim
Sabahaça yatamadım
guzum oy oy
guzum oy oy

Oğlum gezer içiyinen
Günüm geçti acıyınan
Dohdur acep vurdu m'ola
Potininin ucuyunan
guzum oy oy
guzum oy oy

Yed'oluğ'un³ başı yayla
Benim de gaderim böyle
Gurban ollum gayınlarım
Hayle oldu doğru söyle
guzum oy oy
guzum oy oy

Oğlum gezer terliyerek
El ayağı terliyerek
Eve gelin getirmedim
Anmı gazi parlıyarak
guzum oy oy
guzum oy oy

Sabahınan da yüzüne
Elim vurdum birisine
Veriyon mu gayınlarım
Goyun keserim gızına
guzum oy oy
guzum oy oy

¹ . Pınarbaşı'ndaki maden ocağının olduğu yere verilen ad.

² . Pınarbaşı ilçesine bağlı Demirci köyüne ait yayla ve yayladaki çeşme adı.

³ . Sarız'a bağlı Yedioluk köyü .

Sabahınan öter guşlar
Mevlam bildiğini işler
Oğlumu toprağa goymaň
Hep yetişiň din gardaşlar
guzum oy oy
guzum oy oy

Evine müşderi gelir
Nişannısı da bek gözel
Gurban ollum oğlum saňa
Guzuma vermişler nazar
guzum oy oy
guzum oy oy

Malını maldan seçerim
Ben de buradan göçerim
Guzumun çeşmesinden hoş
Ben de ordan su içerim
guzum oy oy
guzum oy oy

Hatice Korkmaz

119 - VELİ BEY'İN AĞIDI

Kayseri ilinin Sarız ilçesinin Yeşilyurt kasabasından Veli Demirci Binboğa dağlarında kesmek için çıktığı ağaçtan düşerek ölür. Bu ölümün üzerine hanımı bir ağıt yakar.

Kele bu ne büyük evlik
Yalağ'in¹ aleyin aldı
Şu oğlana edin minnet
Yığınları dağda galdı

Gadañ allım Nuruş Hatın²
İçim yanar çıkar tütün
Annı büyük goc'öküzü
Bazara çıkarıñ satın

Çavışı baña veriñ de
Şu ırgatımı toplañ
Ha gelmezseñ uğur olsun
Varsıñ yayleyi beklesıñ

Örtüleri bütün yudum
Ben hâlere gediciyim
Get anam oğluñu getir
Guru damı nediciyim

Oğlunuñ da adı Ürfet³
İşini eylesıñ gayret
Ben'öldüren gann'ağacı
Köprüye etsinler hayrat

Mustafa Doğan

¹ . Kayseri ili, Sarız ilçesi, Yeşilyurt kasabası.

² . Ağıt yakılanın amcasının karısı Nuriye

³ . Ağıt yakılanın oğlu Rıfat

120 - İLLE'NİN AĞIDI

*Binboğa dağlarında, 1957 yılında, odun keserken üzerine ağaç düşerek ölen
İlle Doğan'a kardeşi aşağıdaki ağıtı yakar.*

Guruduñ gözüm guruduñ
Adanayı sel eylediñ
Şu *keliye* çıhıncaaz
İllem diye ñ'el eyledim

Anca ben bilirim gardaş
Benim sana yandığımı
Gızıñı gelin eder de
Ben alırım sandığımı

Musdaf(ı)ya ¹ bayrah galdırdıñ
Hamdi, Şevik² oynar oyun
Emmim oğlu Sulümanıñ³
Damına goyarlar goyun

Düşümde gördüm düşümde
Düşümde gırlıdı direk
Çocuhları *toplilik* de
Oğsüz mekdebine vererek

Eller camiden çıhıyor
Ali ağam⁴ yok içinde
İki tene gardaş verdim
Ağ *nişanı* yok saçında

Kele çocukları görseñ
Yüzleri Gürün alması⁵
Bizden *urusum* mu galdı
Binboğa'dan⁶ sal gelmesi

Safıya⁷ salından dutmuş
Bu dert beni öldürücü
Gardaşdan izin almış da
Osman⁸ bayrah galdırıcı

Mustafa Doğan

¹ . Ağıtı yakılanın arkadaşı Mustafa

² . Ağıtı yakılanın arkadaşları Hamdi ve Şevik

³ . Ağıtı yakılanın amcasının oğlu Süleyman

⁴ . Ağıtı yakılanın amcası Ali

⁵ . Sivas'ın Gürün ilçesinin adıyla anılan, tavşan elması da denilen bir elma türü. Bu elmanın şekli tavşan kafasına benzemekte olup, rengi parlak, kenarları da kırmızıdır.

⁶ . Bir ucu Sarız sınırlarına giren Binboğa dağları.

⁷ . Ağıtı yakılanın kızı Safiye

⁸ . Ağıtı yakılanın kardeşi Osman

121 - MAHMUT BEY'İN AĞIDI

*Toybuk'dan, Paşa heylerden Mahmut Bey Dede Beli'nde attan düşerek ölür.
Ağıdım hacısı yakar.*

Beş yaşından beri biner
Mahmut da düşer mi atdan
Bir gahve iç saviş gardaş
Gezbeldeki¹ kirve Kürt'den

Battal Ağam² duydu m'ola
Gelin dutulmuş dipiye
Bizim beyler tabır gürmuş
Dedebeli Göğdepiye³

Hatın'im⁴ ufak belikli
Hamid'in⁵ öğsüz kılıklı
Şimdi gelin Añşam⁶ gelir
Gara zilif ağ dırlıklı

Hacı⁷ dedeñ haber alır
Han'İnce Bey'in mezarı
Dede'ye⁸ vurma gardaşım
Çataloluk⁹ yol üzeri

Hasan Gürbüz - Elif Duman

¹ . Adana ilinin Tufanbeyli ilçesinde bir yer ve mevki adı.

² . Ağıtı yakılanın kardeşi Battal

³ . Tomarza ile Tufanbeyli arasında kalan bir bel ve bu belin olduğu dağın adı.

⁴ . Ağıtı yakılanın kızı Hatın

⁵ . Ağıtı yakılanın oğlu Hamit

⁶ . Ağıtı yakılanın eşi Ayşe

⁷ . Ağıtı yakılanın kendinden önce vefat eden dedesi Hacı

⁸ . Dedebeli.

⁹ . Tufanbeyli ile Sarız arasında bir köy adı.

122 - OSMAN ÇAVUŞ'UN AĞIDI

Sarız Pınarbaşı ilçesine bağlı bir nahiye iken, Cumhuriyet kutlamaları doğrultusunda bir cirit oyunu tertip edilir. *Altısöğüt köyünden Osman Çavuş da bu cirite katılır. Oyun esnasında atlar birbiriyle çarpışır, Osman Çavuş bu çarpışmadan dolayı hayatını kaybeder. Osman Çavuş'un ağıtını bacısı yakar.*

*Hota babam oğlu hota
Silkinir de biner ata
Bizim için düğün gürmuş
Müdürün¹ ocağı bata*

*Gadañ allım Eşe baci²
Yandım gavrulu gavrulu
Babam oğlu cirit oynar
Gılıç savrulu savrulu*

*Gadañ allım Eşe dezze³
Yandım gardaş dalgasından
Sarışdı mı babam oğlu
Gab'ardıcın⁴ gölgesinden*

*At tohuşup düşünceğaz
Oy demiş yere yapışmış
Bacıñ ölsün babam oğlu
Toza toprağa garişmiş*

*Gadañ allım Selver dezze⁵
Ağlıyalım yollu yollu
Hürü'yü⁶ gelin ederken
Yüzüne bürüme pullu*

Fadime Orakçı

¹ . Cirit eğlencesini hazırlayan nahiye müdürü
² . Ağıtı yakılanın kız kardeşi Ayşe
³ . Yasa gelen kadınlardan Ayşe
⁴ . Cirit oynanılan alandaki ardıc ağacının adı.
⁵ . Yasa gelen akrabalarından Selver
⁶ . Ağıtı yakılanın nişanlı kızı Hürü

8 - Kaçak ve Eşkiyaların Ölmesi veya Öldürülmesi Üzerine Yakılan Ağıtlar

123 - İBRAHİM AĞA'NIN AĞIDI

Pınarbaşı'na bağlı Pazarören'in Yeregeçen köyünden İbrahim Ağanın ağıtını annesi yakmış. Ünlü eşkiya İbrahim'i Kozan'da öldürüp kafasını Kozan Savcılığına vermişler.

Çete burdan yürüyüşün
Süvar'olan er davranır
Farsaklar¹ kellesin kesmiş
Oğlum ellerden arlanır

Ben oğlumu gördüm geldim
Karlı dağlar asa asa
Farsaklar kellesin kesmiş
Mor kekile basa basa

Ne mutlu seniñ canıña
Sen kızını ettiñ gelin
Al yaralı kibar oğlum
Atına etdirir talim

Gurban oluyum Dudu'ya²
Yudurmuş goymuş mezera
Orda ağasını bilmiş
Kelle *enişin* pazara

Hatice Korkmaz

¹ . Farsak - Varsak: Anadolu'nun güneyinde yoğun olarak yaşayan Türkmen aşireti.
² . Ağıtı yakılanın kızkardeşi Dudu

124 - AĞIT

Jandarmalar tarafından vurulan bir kaçağın ağıtı. Ağıtın kim tarafından yakıldığı kaynak kişi tarafından bilinmemektedir.

Koca Bucak koca bucak
Otun biçtim, kucak kucak
Bura bize yaramadı
Gardaşım buradan göçek

Yıkıldı gardaş kalkmadı
Çektim tabancam çıkmadı
Getir bacım martinimi
Gardaş gardaşa bakmadı

Şu tepenin cılga yolu
Gide gide kavuşuyor
Gardaşı vuran candarma
İhvanın savuşuyor

Kapıdan silah ötünce
Elim ayağım dolaştı
Üç gündür yorgun gardaşım
Yeni uykuya döleştı

Kapıya çıktım ışımış
Gardaş yareli üşümüş
Ashabı bağrıma bastım
Meğarım içi boşumuş

Gardaşa bayrak kaldırdım
Akgam çeksın bıçağını
Bizim töremize gelmez
Oynattırmak köçeğini

Yoncalıktan gelen koyun
Emmilerden oldu oyun
Kalk gardaşım eve gidek
Kanlı elbiseni soyun

Kardaş süvari yazılmış
Altında da atı hoplar
Eğer Medine¹ duyarsa
Bir yürür de bir imekler.

Hatice Korkmaz

¹ . Ağıtı yakılanın Adana'daki kızkardeşi Medine

125 - HALİL OSMAN'IN AĞIDI

Halil Osman bir meseleden ötürü kanın kaçağı olur. Jandarmalar tarafından Binboğa'nın dağında vurarak öldürür. Bacısı vurulan kardeşine aşağıda metnini verdiğimiz ağıtı yakar. Kaynak kişi bu ağıtı odalarına misafir gelen bir yolcudan duymuş.

Urus beşlisi¹ daşmaz
Daşır Osmanlı², Alaman³
Gafilliğinen vurmuşlar
Gardaşa kötü söylemeñ

Aman benim Hall'Osmanım
Yiğit gardaşım aslanım
Cendermeler teslim demiş
Gurban oluyum sesleniñ

Gurban oluyum gözüñe
Kim tazır vurdu sözüne
Öleneçcek yalvarırım
Yalaklı Avşar gızına⁴.

Hacı Börklü

¹ . Rus yapımı silah (mavzer).

² . Osmanlı yapımı silah (mavzer).

³ . Alman yapımı silah (mavzer)

⁴ . Ağıt yakılanın karısı. Sarız'a bağlı Yeşilyurt (Yalak) kasabası Avşarlarındandır.

126 - MOLLA HÜSEYİN'İN AĞIDI

Kahramanmaraş ilinin Göksun ilçesinden eşkiya Kürt Alo, Sarız'ın Yeşilyurt (Yalak) kasabasından Milla (Molla) Hüseyin'i vurur. Hüseyin'in ağıtını akrabaları yakar.

*Efelek gönüm efelek
Duydum da geldim goparah
Gardaş Gögsün'den geliyor
Altında gırı sekerek*

*Gökde yıldız var değal mi
Gonah saña dar değal mi
Bir guş bir çalıya sinmiş
Gögsünlüler ar değal mi*

*Yaylamızın yolu daşlı
Gelin ağlar gozü yaşlı
Açın bahıñ Gögsünlüler
Babam oğlu gara gaşlı*

*Deve gelir gater gater
Yuların üsdüne atar
Bir gorhum var babam oğlu
Hasan¹ cahil ocak batar*

*Yüküne gutnu yığdırır
Odada dihek dövdürür
Tüccar ıdı babam oğlu
Etliği ayrı yaydırır*

*Valiyinen eder sözü
Haleb'e² dökücü yozu
Şerefli babamın oğlu
Geline dövdürür gazi*

Mustafa Doğan

¹ . Ağıt yakılanın oğlu Hasan

² . Ağıt yakılan kaçak olmadan önce sürülerini satmak için Suriye'nin Halep şehrine götürürmüştü.

127 - MELEKGAZİ'NİN AĞIDI

Osmanlı Devleti ile yöredeki Türkmenler arasında sürekli bir anlaşmazlık vardır. Eşkiyaları korudukları gerekçesiyle yöredeki Avşar beyleri Diyarbakır'a sürgün gönderilir. Bu beylerden Melekgazi ölür. (Söyleyenin verdiği bilgiye göre: Diyarbakır çarşısında gezerken bir loğ taşıyı kaldırmaya çalışanları görmüşler. Melekgazi herkesi kenara çıkartmış, taşı tutup yalnız başına kaldırmış. Babayığı olduğu için nazar vermişler de onun için ölmüş) Geri dönüş esnasında diğer beyler Melekgazi'nin kanlı bohçasını ammesinin önüne atar. Ammesi oğluna bu ağrı yakar.

Diyarbakır'ın çarşısı
Yandım gavrılı gavrılı
Gardaş çarşıda geziyor
Perçem savrılı savrılı

Diyarbakır'e geder de
Gelin getirrim eşini
Gelin gönülsüz ağıyoñ
Öldürücüñ gardaşıñı

Maşallah gardaş maşallah
Biz de çıkarık inşallah
Loğ daşını galdırınca
Kürdler demiş maşallah

Melekgazim Melekgazim
Oralarda galan guzum
Elleriñ esiri geldi
Nerde benim yalınızım

Esger Memmed¹ bunuñ nesi
Almış dizine yatırmış
Gavırmış Gavır Hacı²
Kekilin kesmiş getirmiş

Biri Halil biri Mulla³
Mekdubuñ tezcene yolla
Bibi bebek yeñilmiyor
Kalk da beşiğini salla

Çerkez Kaya

¹ . Sürgüne gidenlerden Mehmet

² . Sürgüne gidenlerden Hacı

³ . Sürgüne gönderilenlerden Halil ve Molla

128 - MİTHAT'IN AĞIDI

Pınarbaşı'nın Pazarören kasabasında su kıyusu açarken çıkan ihtilaf sonucu öldürülen Mithat'a annesi bir ağıt yakar.

Oy deme gadañ alıyım
Geri durun ben varıyım
Her yerinden yara almış
Yaraña melhem çalıyım

Gurban oluyum oluyum
Mitad'ıyñ kohusuna
Halit Bâ¹ kilit vurdurmuş
Benlimiziñ kapısına

Şimdi Durdu Memmed² gelir
Ben oynarım garşısında
Sırtım yorganlı dolaşdım
Angara'nın çarşısında

Kırk oğlumun belleri
Bir tek oynuyan elleri
Gilis beni öldürüyor
Ana dediği dilleri

Azıcık da ağar alñ
Gan döşşeğä bulaşmasıñ
Din talkını verirkene
Oğlum diliñ dolaşmasıñ

Şimdi Durdu Memmed gelir
Ben oynarım Hacı'yınan³
Tokdur buña vurdu m'ola
Ayağıñın ucuyunan

Gadañı alıyım Ağca⁴
Gaşlar gara gözler ela
On aydır ki yihan mıyor
İyi yusuñ yuyan hoca

Ali⁵ de bunuñ dayısı
Hamıza'm⁶ başı gayısı
Varñ söyleñ şu dürzüye
Başını yesiñ guyusu

¹ . Ağıt yakılanın babası Halit

² . Ağıt yakılanın akrabası Durdu Mehmet

³ . Ağıt yakılanın kardeşi Hacı

⁴ . Ağıt yakılanın komşusu Akca Kadın

⁵ . Ağıt yakılanın dayısı Ali

⁶ . Ağıt yakılanın kardeşi Hamza

Silahlı gomşuda saklı
Demenkine buna yoklu
İlk ağşam evin götürmüş
Oğlu ölesice **Hakkı**⁷

Hacı buruya gelmedi
Sen niye gettiñ oruya
Dohuz yerden yara almış
Kimler bahıcı yarıya

Gadañ alıym gadañı
Barmağında var yüzüğü
Bir gelin yetiremedim
Dah'oğlumun çoh asiği

Yaşa **Telli Gelin**⁸ yaşı
Yazılannar gelir başa
İki tane yiğit verdim
Yihılası **Gannıdaş**⁹

Hasan Gürbüz

⁷ . Ağıt yakılanın kayınbabası Hakkı
⁸ . Ağıt yakılanın annesi Telli
⁹ . ölüm hadisesinin olduğu mevki.

129 - DİRGEN ALİ'NİN AĞIDI

Dirgen Ali ile köylüler arasında sınır anlaşmazlığı vardır. Çıkan kavgada Dirgen Ali öldürülür. Dirgen Ali'nin oğlu Fakı köylülerden dört kişiyi öldürür.

Dirgen Ali'nin kardeşinin kızı köylülerin gelinidir. Amcasının cenazesine gelmemesi istenir. Bunun üzerine Gelin Hanım hem amcasının ölümüne hem de kendi haline bir ağıt yakar

Bostanbeli'n¹ çıktım yayan
Dayan hey dizlerim dayan
Kıyma emmim oğlu kıyma
Benim oğlum size yeğen

Uşak cırda çıkınca
Bunlar çıkar temaşaya
Başın kuru yere koymuş
Söylemeñ kızı Eşe'ye²

Sen baña düşman dediñ de
Derinden kırdıñ gönlümü
Girince ordu bozuyor
Gatmam ki size oğlumu

Ganlı dağa vardıydım
Kuzgunlar dönüyor leşe
İki bele kağrı vurdum
Düşman olan Çaltı Hoca³

Hasan Gürbüz.

¹ . Kemer köyü yakınlarında bir mevki adı.

² . Ağıt yakılanın kızı. Ayşe

³ . Köylü tarafından Çaltı Hoca

130 - KARDEŞE AĞIT

Nevşehir hapishanesinden, memleketime yakın olsun diye Kahramanmaraş hapishanesine gelen bir kişi burada girdiği bir güreş esnasında hayatını kaybeder. Ağıt yakılanın babası öldükten sonra annesi bir başka kocaya gider. Annesi oğluna sahip çıkmamaktadır. Kızkardeşi ölen kardeşine bu ağıtı yakar. Hapisten bir mektup gönderip annesini görmek istediğini belirten müteveffaya ancak kızkardeşi cevap verir.

Ben vardım soyha Maraş'a
Yüreğim düştü talaşa
Nazardan gorh pelifanım
Niye soyunduñ güleşe

Pelifenler güleşiyor
Vay gardaş dedim d'ağladım
Nevşehir'inden getirdim
Maraş'da gayıp eyledim

Gurban ollum gardiyanlar
Bir habar verin gardaşdan
Ell'adam içinde görsem
Tanırım ben gara gaşdan

Yandım dolana dolana
Döndüm ben Deli Kenan'a¹
Nideñ gardaş mektup salañ
Yüreğa demir anaña

Yol üsdünde goca çamlar
Ne durgun ahıyor sıylar
Anam Şadoluh'da² diyi
Babam oğlu ora gıylar

Yazar yazar mekdup yollar
Bacım beni görsün deyi
Müdüre zırır salıyor
Batdaniye gelsin deyi

Gülüzar'a³ yanarkene
Bu da mı geldi sırya
İreşit'den⁴ üsdün geldi
Duyuramıyom Zalı'ya⁵

Yorgun musuñ babam oğlu
Bir gider de bir oturur
Ağamın eşi nazlı da
Dayım terkide götürür

Mukkey Kara

¹ . Sarız'da tanınan ve kimseye zararı olmayan Deli Kenan.

² . Ağıt yakılanın annesinin ikinci evliliğini yaptığı kişinin ikamet ettiği Sarız'a bağlı köy.

³ . Ağıt yakılanın akrabası olup, kaza kurşunuyla ölen Gülizar.

⁴ . Ağıt yakılanın akrabası Reşit.

⁵ . Ağıt yakılanın akrabası Zeliha

131 KISKAÇLI İSMAİL AĞA'NIN AĞIDI

İsmail Ağa adam öldürür hapse düşer. Daha sonra Gürün hapishanesinden kardeşi ve birkaç arkadaşıyla birlikte kaçır. Gürün'ün Maşat dağında atlı askerler tarafından yakalanır. İsmail ağanın kardeşinin hanımı hem eşinin hem kaynının ağıtını söyler.

Çufa şalvar haşır haşır
Kaçma ayağın dolaşır
Kış gününe adam kaçmaz
Ardından atlı ulaşır

Kapımızın önü hayma
Hayma dallarını ağme
Gödeli¹ de¹ mor sümbülsün
Eğme tel gayınım eğme

Maşad² in² dağında galmış
Kekilini karlar örtmüş
Guluncımdan gürşun dağımış
Geri dönmüş atdan dutmuş

Gırını çekin dışarı
Bindirmiyor ne haşeri
Hössüün³ ağam uyumaz
Vezir toprağa düşeli

Hüseyin Kara

¹ . Köyün yaylasında bir yer adı.

² . Sarız sınırları içerisinde bir dağ ve yayla adı.

³ . Ağıt yakılanın babası Hüseyin

132 - SIRADANLI ZİYA BEY'İN AĞIDI

Pınarbaşı'na bağlı Sıradan köyünden Nuri Bey'in oğlu Ziya Bey'in Döndü adında bir amcası kızı vardır. Babası bu kızı, Toybuk köyünden Çalıklardan Kaz Ahmet'e verecektir. Ziya Bey buna karşı çıkar. Tomarza'nın Zelhin (Uçkonak) köyünden Topal Osman'ın yardımıyla kızı kaçıtır. Amcası Rıza Bey durumu kolluk kuvvetlerine bildirir, arama taramalardan birinde kızı Ziya Bey'in elinden alırlar. Ziya Bey kaçak duruma düşer. Adana'da gittiği yeri mülhpirlerler. Çatışmada ölen Ziya Bey'e otopsi yapan doktor, kafasına giren kurşunu çıkarmak için çok uğraşır. Ağıtını Bacısı ile eşi Dudu yakar.

I

(Bacısının yaktığı ağıt)

Sıradan'da¹ oynar deynek
Gana belenmiş köynağa
Nasıl giydiñ itiñ dölü
Ziya elimiñ deynağa

Evleri var aşıt aşıt
Pırtı giyer çeşit çeşit
Hangi birine yanıyım
Biri mezer biri diñşüt

Odaları çifte camlı
Gapıda dorusu gemli
Böyle gavur emmi m'olur
Ağ işliği ala gannı

Gapıda gısır yüzdürür
Dudu² yüzünü azdırır
Sehilden³ mi geldiñ gardaş
Çoban atıñı gezdirir

Uzunyayla'da⁴ dayısı
Acep onlar duydu m'ola
Tohdur beynini eritmiş
Gurşunu'nu buldu m'ola

Hasan Demir

II

(Eşi Dudu'nun Yaktığı)

Uzunyayla hep dayısı
Acep onlar duydu m'ola
Kafasını kesen doktur
Gurşununu buldu m'ola

Ben bağlarım terkisini
Eşim uyur uykusunu
Adam devletten mi kaçır
Çekiyordum korkusunu

Güvercinler konar burca
Ziya'mı koydular uca
Su selesi verdi m'ola
Ziya Beyi yuyan hoca

Atı nalbantta nallanır
Kendi çarşıda sallanır
Bir kötü candarma vurdu
Adam ellerden arlanır

Sıradan'da Gocabucak¹
Kanlı asbap kucak kucak
Gözü kör olası emmi
Su istemez batgın ocak

Hüdaî Saraç

¹ . Pınarbaşı'na bağlı bir köy.

² . Ağıt yakılanın ilk karısı Dudu

³ . Adana'nın bölge insanı arasındaki adı

⁴ . Pınarbaşı'nın üzerine oturduğu yayla.

¹ . Sıradan köyünde bir tarla adı.

9- Yalan Ölüm Haberi Üzerine Yakılan Ağıtlar

133 - KAZIM'IN AĞIDI

Aslında oğlu ölmeyen, ancak öldü diye haber yayılan Kazım Karasoy'un babası kaçak olan oğlu için aşağıdaki ağıtı söylemiştir.

Dağlar açmış çiçağını
Bulamıyom gaçağını
Deli gaşdın **Kazım** oğlum
Bozulattın **Hac'ağa**¹

Şu **Gozan**'a² sur diyollar
Ortasında dur diyollar
Ağır geliniñ çıharsa
Var çatla da öl diyollar

Şu **Gozan**'ın çöl yazısı
Ceylan avlıyor tazısı
Neñ ağıyoñ bre avrat
Yoh mu **Kazım**'ın guzusu

Yavrum **Çerkezlere**³ gider
Giyer **çerkez tozluğunu**
Potuhlu'ya⁴ varır yavrum
Halil⁵ goyar **azığı**

Senem Yaman - Döndü Çiçek - Döndü Gökkaya - Emiş Bozkurt.

¹ . Ağıtı yakılana Kazım Karasoy'un babası

² . Adana ilinin ilçesi Kozan.

³ . Ağıt yakılanın Çerkez köylerinde arkadaşı vardır.

⁴ . Pınarbaşı ilçesi Avşar Potuklu köyü.

⁵ . Ağıtı yakılanın kardeşi Halil

10- Tabii Afet ve Salgın Hastalık Neticesinde Ölümler Üzerine Yakılan Ağıtlar

134 - SELE GİDENLERİN AĞIDI

Pınarbaşı'nın Yukarı Boran köyünde 1989 senesinde olan sel felaketi sonunda Nazik Hanım ve iki kızı boğularak ölür. Ölenlerden Saniye, Zihni Akyol'un öğrencisidir ve öğrencisi için bu ağıtı söyler.

Bir afet geldi tozunan
Anlatılmaz ki sözünen
Naziğ'i yolcu eyledik
Yanında iki gızınan

Çamurunan getirdiler
Sıra sıra yatırdılar
Nerde bunun gardaşları
Motorunu götürdüler

Komşular söylüyor sözü
Alına yazılmış yazı
Doluyla karısamhaç etti
Bir anayı iki gızı

Afet habersizce gelmiş
Sel kapamış yollarını
Babam sele gitme diye
Kucaklamış gollarını

Babasın Allah korumuş
Tolu düşmüş dallarına
Vara saman gideyidi
Kıran gire mallarına

Nazik çok derinden gitmiş
Tutmuş söğüt dallarını
Gızlar beni bulur diye
Dışta koymuş kollarını

Küçüğü odada kalmış
Gardaşına ayan olmuş
Saniye'm gıymetli diyi
Kolunu üstüne almış

Kapaklı'dan¹ kızı gelmiş
Bulamamış anasını
Dolu bembeyaz eylemiş
Ellerinin kınasını

Halı odada kurulu
İpi üstünde serili
Çamurunan çıkarttılar
Toka saçına vurulu

Zihni Akyol

¹ . Pınarbaşı'na ait Kapaklı köyü

135 AVANOĞLU YUSUF'UN AĞIDI

Pınarbaşı'nın Taşlıoğlu köyünde öğretmenlik yapan, lakabı Avanoğlu adı Yusuf ava meraklıdır. Bir kış günü camı av eti çeker. Havanın dumanına, eşinin sitemine bakmaz ava çıkar. Yolunu kaybedip donarak ölür. Aradan bir hafta geçmesine rağmen bulunamayan, evine geri dönemeyen Yusuf öğretmeni, bütün bir köy ve civar köylerden gelen yardımcılar arasalar da bulamazlar. Umut bahara kalır. Hanımı hem eşini arama işine karışır ve hem de aşağıda verdiğimiz ağıtı yakar. Bulduklarında bir elinde çiftesi, bir elinde vurduğu kmalı keklik vardır. Son dörtlük Avanoğlu Yusuf bulunduğundan sonra söylenmiştir.

I

Ava çıhdım çifdeyinen
Gidilir mi haftayınan
Evdekinin günü geçmez
Dağda yatan meftayınan

Dağda bir ağaç gurumuş
Dalı hudağı dökülmüş
Gelen olmaz giden olmaz
Sahapsizlik ne zor umuş

Yaslı mısın ıslı musun
Gar altında ıslı mısın
Patla sesini duysunlar
Yağlı çifte paslı mısın

Yolu şaşmış yürüyünce
Dip'üsdümü bürüyünce
Anca o zaman bulunur
Yel esip gar eriyinci

Dolu kutüklük belinde
Gırma çiftesi elinde
Üç aylık mezere yatmış
Gınalı keklik elinde

Senem Yaman

II

İçinden çılmaz acısı
Ardında çifter bacısı
Garın altında yatıyor
Böğründen dutmuş sancısı

Bu da annimin yazısı
Beşikte küçük kuzusu
Gayınına nikah eder
Gelinin güççük bacısı

Garların altında yatar
Kekili bir yanı darter
Ahılsız sürmeli eşim
Sözümüzden öte geder

İçimi sardı acısı
Ben gadar yanmaz bacısı
Bana hayınlık düşünür
Evdeki küçük bacısı

Yandı bağrım gabar gabar
Ben buna ediyom keder
Yolları uzak gelemes
Guzusuna edin haber

Bir elinde ayna dutar
Kekil bir yanını darter
Ne yatıyon sürmel'eşim
Gardaşlarım beni satar

Abim gidiyor yaylıya
Güççük gızı Hava'yınan¹
Davara goç gaticiyim
Al yeşilli boyayınan

Çerkez Kaya

¹ Ava meraklı birisi gışın ava çıkmak ister. Karısı engel olmak istese de başaramaz. Giden donarak ölür. İki gün sonra kadın durumu kayınvalidesine duyurur. Bütün köylü aramaya çıkar. Üç gün sonra ölüştünü bulurlar. Kadın kocasına bu ağıt yakar.

¹ . Ağıt yakılanın kızı Havva

136 - ÇAPAR ALİ'NİN AĞIDI

Gurbetten çalışmaktan dönen üç kişiyi, Kayseri ilinin Talas ilçesine bağlı Süleymanlı köyünde misafirlğe almazlar. Zaman kış ve dışarda tipi vardır. Gurbetçiler köyün hemen çıkışındaki mağarada gecelerler. Çapar Ali sırtını mağaranın dışına doğru vermiş. Adana'dan aldıkları şekeri herkes yemiş fakat Ali "ben kızıma götüreceğim" diye yememiş. Ertesi gün yola çıkarlar ama soğuk iliklerine kadar işlemiş olduğu için çok gidemezler birer birer düşmeye başlarlar. Çapar Ali ilk düşen kişidir. İçlerinden biri Gülveren köyüne ulaşır ve yardım ister. Hepsini yarı donmuş vaziyette bulur ve hayvan gübresinin içine yatırılır, bir tek ilk düşen Çapar Ali bulunamaz. Ağıtını annesi yakar.

Gülveren'in¹ gayaları
Dipi vurmuş vızılıyor
Yolda galmış Çapar Ali'm
Anası çok özülüyor

Kekilini buz deşirmiş
Kipriğini ağrınca
Sülümanlı'nın² hocası
Bugün ayrılış gecesi

Göktepe'den³ üç gelen var
Biri bizim beker m'ola
Ben buna çok düşünüyom
Döndü⁴ yasin çeker m'ola

Canavarlar soyak soyak
Çapar oğlum bu ne hoyak
Gülverenliler demiş ki
Bu garibi uca koyak

Öttü trenin düdüğü
Sırtında dutma güdüğü
Ciğerime ker ediyor
Musa'nın⁵ yolda goduğu

Bekir Yıldırım (Kibar)

¹ . Kayseri ilinin Talas ilçesine bağlı Talas ilçesi ile Tomarza ilçesi arasında bir köy.

² . Yolda kalanları almayan Talas'a bağlı köy.

³ . Tomarza yolu üstündeki tepe

⁴ . Ağıt yakılanın eşi Döndü.

⁵ . Ağıt yakılanın yol arkadaşı Musa

137 - KİRVELERİN AĞIDI

Medine ile Sultan yeni evli iki gelindir. Eşleri de birbirleriyle kirve olan bu iki gelinin kocaları köyün dışındaki hayvanlarını yemlemeye giderken donarak ölürlür. İki gelin birlikte bu ağıtı söyler.

Açın caminin gapısın
Bakıyım gara gaşına
Yenice asgerden geldi
Daha doymadım eşime

Hacı'm¹ beni govar m'ola
Kazım² beni döver m'ola
Şunlara oğsüz diyollar
Memmed³ boynun eğer m'ola

Ahırına vardım ıdı
Atını ediyor tımar
Değirmende garşı düşdü
Beni inandırdı Omar⁴

Yedi sene yol bekledim
Emeklerim gitdi heçe
Sürmel'eşim benim olsa
Dizime yamarım keçe

Değirmenin önü dölek
Yağar yağmur olur gölek
Fındık⁵ sen evine git de
Sultan⁶ biz burada galak

Toplanmış gelmiş obası
Nic'oluk bunun babası
Döleğan yüzünde kalmış
Duldalık olmuş habası

Kanlı kabak kanlı kabak
Kanlı değal kemmi imiş
Damızlığ'a⁷ gelinceğaz
Tel gayınım canlı imiş

Hatice Özer

¹ . Ağıt yakılanın kardeşi Hacı

² . Ağıt yakılanın kardeşi Kazım

³ . Ağıt yakılanın oğlu Mehmet

⁴ . Ağıtı yakılanın akrabalarından Ömer.

⁵ . Ağıtı yakılanın akrabalarından Fındık

⁶ . Ağıt yakılanın eşi. Sultan

⁷ . Sarız'a bağlı bir köy

138 - MAMAÇ MEMMED'İN OĞLU AK AHMET'İN AĞIDI

Kayseri ili, Sarız İlçesi, Mollahüseyinler köyünden "Mamaç Memmed"ın oğlu "Ak Ahmet" kışın Sarıfakı köyünden geliriken yolu şaşırıp donarak ölür. Annesi Hatice oğlu için bir ağıt yakar.

Hasda oldum hatın anam
Guru yere geldi dizim
Anam yoğudu başımda
Yumulmadı benim gözüm

Ağpunar'da¹ biçer arpa
Tırpan vurur çırpı çırpı
Gıyma felek gadañ allım
Daha gozñ gannı körpe

Emmim götürmedi beni
Anam gadasını alsıñ
Yârenlerim yoldaşlarım
Varsıñ yayla size gassıñ

Anam yolma yüzleriñi
Babam doğme dizleriñi
Bu yıl da burda gışlarım
Aliñ² goşsuñ oküzleri

Sabah el yaylıya goçer,
Almalı'nın³ yolu tozlu
Ehmed ağam⁴ berk yanıyor
Azzelli⁵ Memmedim⁶ nazlı

Odada gayfe gavrılır
Çıngısı goğe savrılır
Tez gelesiñ Ehmed oğlum
Ölüm gençlere çevrilir

Fadime Aydoğdu

¹ . Sarız ilçesi Sarıfakı köyünün hemen kıyısındaki çeşme ve mevki adı

² . Ağıt yakılanın kardeşi Ali

³ . Maşat dağında, Sarıfakı köyünün yaylasının adı.

⁴ . Ağıtı yakılanın kardeşi Alımat

⁵ . Aziziycli (Pınarbaşı'nın eski adı Aziziye'dir)

⁶ . Ağıt yakılanın babası Mehmet

139 - MEHMET USLU'NUN AĞIDI

Pınarbaşı ilçesinin Yukarı Borandere köyünden Mehmet Uslu pazar tedariki için ilçeye iner. Geri dönüşte köye ulaşamaz donarak ölür. Ağıtını bacısı Selver yakar

Gardaş köprüden yürüdü
Dağları duman bürüdü
Tez gelesiñ babam oğlu
Gapiyñ garı eridi

Gadañı allım Nazmiye¹
Gardaşım getmiş gezmiye
Çıhmm bulmuşlar da
Elim dutmadı çekmiye

Selver Güvenç

¹ . Ağıt yakılanın eşi Nazmiye

140 - ÖMER DUMAN'IN AĞIDI

Pınarbaşı ilçesi Faktekinci köyünden Hürri Duman'ın eşi Ömer Duman beş yıllık evli iken bir salgın hastalık neticesinde vefat eder. Geride iki aylık bir erkek ve iki buçuk yaşında bir kız çocuk bırakarak genç yaşta ölen Ömer Duman'a eşi Hürri aşağıda metnini verdiğimiz ağıtı yakar.

Üç döşekte yatmıyordun
Döleş eşçagızım döleş
Nasıl yatıyoñ orada
Arkan toprak önün güneş

Hilali gönlüm hilali
Ezelden başım belalı
Evimi yoklayan olsa
Beşikde Memmed¹ beleli

Üç aydır yatıyor hasda
Mezara getirdim hısta
Yardım eden olur m'ola
Dağda guruyunca deste

Eşim gezer ıgır ıgır
Babasız bebek mi büyür
Ben sana bıyırıcı geldim
Eşim evimize buyur

Kızıñ oynuyor eşikte
Oğluñ beleli beşikte
Eşim evine gelmiyor
Şaşdım eller ben bu işe

Mezarına vardım ıdı
Otlar bitmiş gucak gucak
Yekin eşçagızım yekin
Tarlayı bürümüş göcek

Esme² biliyor dilinden
Bunu da Esme yatırsıñ
Nideyim öksüz beşiği
Onu da Zeynep³ götürsün

Eşim sen öldün öleli
Keten almadım başıma
Kınamayın bacılarım
Daha doymadım eşime

¹ . Ağıt yakılanın oğlu Mehmet.

² . Ağıt yakılanın küçük kızkardeşi Esma.

³ . Ağıt yakılanın büyük kızkardeşi Zeynep

Gadañ allım emmileri
Ben de olucuyum deli
Penceremiñ camı yoh da
Üşüyor Memmed'in eli

Eşim camiden çıhıyor
Başlık boynuna atılı
Ne yapıyım bibilerim
Büyüdemem yetimleri

Büyük evlik güccük oda
İçinde yanar *idara*
Soyha galsın benim evi
Kimler edici *idara*

İşliğin' almam elime
Gitmem dulların yoluna
Ben eşime aşık oldum
Damdıra verin elime

Ömer Duman.

141 - KARDEŞLERE AĞIT

1951 senesinde Sarız'ın Karapınar köyüne bir sıtma hastalığı geliyor, köylüler o seneye "ölet senesi" diyorlar. Bir kadının iki kardeşi birden ölünce aşağıda metnini verdiğimiz ağıtı söylüyor.

Alaflı¹ da var ekini
Ergenim oyyy sürmelim oyyy
Biter yekini yekini oyyy
Birinc'aza babam oğlu
Ergenim oyyy sürmelim oyyy
Cebinde galem sohulu oyyy

Gız Güldene² gız Güldene
Ergenim oyyy sürmelim oyyy
Ona ne dedi de öldü ooyy
Sehildeki³ bacım Döndü⁴
Ergenim oyyy sürmelim oyyy
Hele dayandı da durdu ooyy

Öküzünü ben goşuyum
Ergenim oyyy sürmelim oyyy
Dayanıp da duramıyom ooyy
Hastalanmış babam oğlu
Ergenim oyyy sürmelim oyyy
Odalarda göremiyom ooyy

Mustafa Duman

¹ . Sarız ilçesi. Karapınar köyünde bir yer adı.

² . Ağıtı yakılanlardan Ömer'in eşi Güldane..

³ . Adana'nın bölge insanı arasındaki adı

⁴ . Ağıt yakılanların Çukurova'daki kızkardeşleri Döndü

142 - MEMMED ALİ'NİN AĞIDI

Pınarbaşı'nın Kevenli (Kırkgeçit) köyünde salgın hastalık olur. Daha sonra şeyh olacak olan Bedir Efendi iki kardeşini bu salgında kaybeder. Bu kardeşlerinden birini doktora götürürlerken yolda vefat eder geri köye getirirler. Bedir Efendi Hazretleri kardeşine bu ağıtı yakar.

Dere doldu ölüyünen
İçinde de yoh gocası
Ayrıları üç ay oldu
Tütmez gardaşıñ pecesi

Yüce dağlarıñ garına
Gidiñ dağlarıñ salına
Dört gızıñ var gurban olsun
Kekiliyiñ bir teline

Arap Yusuf Memmed Ali¹
Deli olucuyum deli
Gidim yoldan geri döndüm
Gağrıya yüklettim salı

Dere doldu ölüyünen
En büyüğü otuz yaşlı
Benim bir bibim vardı
Orta boylu enni döşlü

Erkek söyler mi söyler mi
Gınar m'ola beni eller
Kitabıñ emrin duyuyom
Duramıyor kötü diller

Selver Güvenç

¹ . Ağıt yakılan Mehmet Ali ve kendinden önce ölen kardeşi Yusuf.

143 - ÇİĞ DÜŞMESİNDE ÖLENLERİN AĞIDI

Adana'ya çalışmaya giden onbeş kişinin üzerine çığ düşüyor, pekçoğu ölüyor. Bazılarının cesetleri dahi çıkarılamıyor, çıkarmak için bahar ayları bekleniyor. Ölenlerden birisi nişanlı olup, yakın zamanda düğünleri yapılacaktı. Burada metnini verdiğimiz ağıtı bu nişanlı kız ykar.

Deli misiñ bre deli
Doğrucadan aşar yolu
Nişanlım deyin ağlamam
İkisi de emmim oğlu

Şu tesbek şu da gavalı
Dağlar ne'ader havalı
Garda yattığıma bakmañ
Özne oldum dün eveli

İtiñize gurban ollum
Gızağa bindiren Kürtler
Gar gahıp da sel sökünce
Musdafa'mı² yemeñ gurtlar

Deli misiñ bre deli
Şaşırmış géttiği yolu
Bekar galmamış gırılmış
Ulaşsın Hazreti Ali³

Aldım çantamı elime
Düşdüm Doruca yoluna
Ben Keprin'e⁴ varıncağaz
Ne deyim Kürdüñ gızına

Urbañı elime aldım
Oda oda geziciyim
Ben *dezzeyim* kul olduğum
Özne gmañ eziciyim

Hacım⁵ halaya çıkıyor
Havasını dönder Abdal
Çığ vurmuş da yıhamamış
Beydağı⁶ yapılı Battal⁷

² . Nişanlısı tarafından ağıtı yakılan Mustafa

³ . Dördüncü Halife Hz Ali (r.a.)

⁴ . Yeni adı Köprüköy olan Tomarza'ya bağlı bir Avşar köyü.

⁵ . Ağıtı yakılanlardan Hacı

⁶ . Beydağı. Toroslar üzerinde bir dağ adı.

⁷ . Ağıtı yakılanlardan Battal.

Gadañ allım Emir Ağa⁸
Ben dönderrim havasını
Geze geze yoruldum da
Buldum keklik yuvasını

Gapiya bayrah dikilir
Gelin önünden savışır
Deli misiñ bre Zilfi⁹
Gardaş gardaşa bahışır

Gadañ allım Zilfi Garı
Bende goymadiñ ahılı
Gar gahıp da sel sökünce
Dala dakılmış kekili

Hasan Demir

⁸ . Ağrı yakınlardan Battal'ın babası Emir

⁹ . Ağrı yakınlardan Hacı'nın annesi Zülfi

11 - İntihar Edenlere Yakılan Ağıtlar

144 - MEDİNE'NİN AĞIDI

Yaklaşık kırk yıl önce, Kayseri ilinin Sarız ilçesinde Medine gelin kocasını vatan hizmetine gönderir. Kayımbabasıyla birlikte kalan geline görümcesi iftira atar. Olaya çok üzülen Medine gelin intihar eder. Ağıtını annesi yakar.

Gağal gağal gelen gazlar
Ben söylüyüm belleñ kızlar
Ya nidiciñ domuz Haçça¹
Gelin asker yolu gözler

Benim analığım batsıñ
Birgün gelmedim ki geze
Aharda bir gelin ölmüş
Beliği belenmiş toza

Dolanı dolanı gellim
Candarma bağrımdan yiter
Benim analığım batsıñ
Ana olan böyle öter

Eliñ aharında öldüm
Ana görseñ hallarımı
Kendir boğaza gelişin
Dışım kesti dillerimi

Gaçak mısıñ gıscagızım
Candarmalar deriliyor
Meğer gızım gaçağımış
Gara kilit vuruluyor

Süzün ağ merelim süzün
Beliği boyundan uzun
Eliñ gapısına düşdüm
Ellerden isterim izin

Emiş Bozkurt

¹ . Ağıt yakılanın kaynanası Hatice

145 - MEMED'İN AĞIDI

Zelhin Köyünden Memed Almanya'ya çalışmaya gider. Almanya'da hastalanır. Doktor kanser der. Memed ölümü beklemenin azabına dayanamaz kendisini asarak intihar eder. Amca çocukları tabutı Almanya'dan memleketleri olan Kayseri Tomarza Zelhin(Üç Konak)'a alıp getirir. Bunun üzerine amesi Aliye Hanım(Eroğlu) bu ağıdı yakar.

Alman'dan tabut yürüdü
Dağları duman bürüdü
Yalnız değilim ana
Emmim uşağa vardı

Dört oğlumun deste başı
Ağzında parlıyor dişi
Beni kınaman komşular
Melek Memmed'im¹in eşi

Ben mezere vardım
Memmed karışmış daşlara
Başında ötüşmen diyi
El aman ettim kuşlara

Yedi senede bulduğum
Koluna eski vurduğum
Kırk gün oldu yolc'eyledim
Bişe mi dedim öldüğüm

Almandan tabut gelince
Oğlumun gününü sandım
Gelin görünme gözüme
Memmet yeni öldü sandım

Melek azdırma yüzünü
Sultan² götürür kızını
İleha kurban oluyum
Alim³ mi çalık gözünü

Gavur çıkış verdiyse
Ha yüzünü dola savuş
Memmed'imi alıp gelik
Ben ölüğüm Ali Çavuş⁴

Rahime Kaya

¹ . Ağıt yakılanının eşi Melek.

² . Ağıt yakılanın kayınvalidesi Sultan

³ . Ağıt yakılanın oğlu Ali

⁴ . Ağıt yakılanın babası Ali Çavuş

146 - MELEK KILIÇ'IN AĞIDI

Melek Kılıç Yalak'tan anne vatanına gelin gelir. Köyde bilmeyenlere halı dokumayı da öğretir. Kayınvalidesi kocasının üvey annesidir. Arada geçimsizliğe sebep olduğu rivayet edilmektedir. Melek akrabalarına intihar etmekten bahseder fakat kimse ciddiye almaz. Kendisini asarak intihar eder. Ağıtın annesi yakar.

Melek yaylıya göçücü
Binboğa'nın¹ dengi Maşat²
Gınamañ beni gonaşıl³
Dert mi olur bundan aşat

Haydı gızım uğur olsun
Gonağı başına kepsiñ
Gederken dayıña uğra
Emmiñ saña iyi bahsiñ

Gırgınım Hatça³ bacıma
Gapısı gapıya yahın
Ariceñim mör beliklim
Sen seni nazardan sañıñ

Petiroiden⁴ iner gızım
Gelir yılışı yılışı
Mevtesini götürüyom
Düşman gülüşü gülüşü

Sağ yanıma dönemiyom
Kitli **Meleğ'an** kapısı
Sebebe beddua verimeñ
O da babamıñ **Apı'sı⁵**

Yıhılası goca gonak
Aldım gıdıyom *yesiri*
Doğru söyleñ emmi dayı
Var mı **Melağ'añ** gusuru

Tülü benim gızım tülü
Ağ elleri dohur halı
Bura bunuñ eli değal
Goca Yalak bunuñ eli

Hasibe Karakaya

¹ . Güney Anadolu'da yer alan sıradağlar Binboğa.

² . Karayurt köyünün dağı ve yaylası.

³ . Ağıt yakılanın komşusu ve akrabası Hatice

⁴ . Benzin istasyonu Tufenbeyli ile Yeşilkent (Yalak) yol ayrımında Yalak'a ikiyüz m. kadardır.

⁵ . Ağıt yakılanın akrabası Abdurrahman.

12-Akrabaları Tarafından Öldürülenler Üzerine Yakılan Ağıtlar

147- DAYI - YEĞEN AĞIDI

Sarız ilçesi Pınarbaşı'na bağlı bir köy iken, şimdiki Çörekdere köyüne ait bir değirmende, bir delikanlı kendisine kızıp tokat vuran dayısını evden getirdiği silahla öldürür. Ağıtı kardeşini mezara, oğlunu hapse gönderen kadın yakar

İkinci bir hikaye ise; Sarız Pınarbaşı'na bağlı bir köy iken geçen bir olay. Dayı - yeğen aynı kıza aşık olurlar. Yeğen, dayısını öldürür. Oğlunun dayısını öldürdüğünü duyan anne koşarak olay yerine gelir. Çeşme başında kardeşini kanlar içinde gören kadın hem oğluna sitem eder hem kardeşine bir ağıt yakar.

Niye bunu böylettiler
Yoh muyudu benim dostum
Hapise *azzıh* götürmem
Gıyamata gadar küstüm
Küsdüm benim oğlum küsdüm

Habar salın şu Sarız'a
Avşar eli beri gelsin
Yahdın yavrim yürağimi
Senin de yürağın yansın

Affedilmez senin hatañ
Dayındır ortada yatan
Adam dayısına gıymaz
Utan benim oğlum utan

Ne belalı benim başım
Zehir oldu ekmek aşım
Hangi birine yanıyım
Biri oğlum bir gardaşım

Uzun yola düşdüm yayan
Biri dayı biri yeğen
Görölmüş mü böyle olay
Sabır ver Allahım sabır

Biri guzum biri gardaş
Kimleri edeyim yoldaş
Gelin leşini bekliyor
Ne deyim guzum ne deyim

Allah canım alsaydı
Görmeseydim gardaş seni
Dayıya gurşun sıhılmaz
Öldürseydin guzum beni

Hasan Gürbüz - Hatice Korkmaz - Çerkez Kaya

148 - ALLI'NIN AĞIDI

Allı'nın kocası gurbete çalışmaya gider. Eşine "Evlerinde kalmasımı, bir yere ayrılmamasımı söyler". Ölenin kayınvalidesi ve kayınbabası:

"Biz sana bakamıyacağız, git babanym yanma, kocan gelene kadar orada kal" der. Allı babasının evine gider. Allı'nın kocası geldiğinde hanımını evde bulamaz, kimseye sormadan tüfeğini alır kayınbabasının evine gider. Orada kimseye sormadan Allı'yı vurup öldürür. Allı'nın annesi de bu ağıtı yakar.

Ağlı zıbmı dırnağında
Gümüş yüzük parmağında
Çoh aradım bulamadım
Şu Allı'mın örneğânde

Suya gider ıgış ıgış
Gümüş boncuk cıgış cıgış
Bahdın ağaň öldürücü
Yüzüñü dola da savış

Her yerleri dolaşdın da
Çaresini bulamadım
Çoh gavur eli öpdüm de
Canıñı gurtaramadım

Al aynayı soh beliñe
Boncuğuñu dah goluña
Nasıl gıydın aslan oğlum
Annı oyalı geline

Rahime Kaya

13 - Ölüm Sebebi Belli Olmayanlar İçin Yakılan Ağıtlar

149 ALİ EFENDİ'NİN AĞIDI

Pınarbaşı'nın Büyük Karamanlı köyünden Hamza Ağa'nın oğlu Ali Efendi'nin ağıtını karısı Hatun yakar.

Emmi aġar iş görölmez
Yozgat'a tosun sürölmez
Sırmalı meşlek giyip de
Oġluñ ġarşıñda salınmaz

Oba hep benden belledi
El baġlayıp baş eġmeyi
Giy işliġi emmim oġlu
Vuruyum heril düġmeyi

Kaleden ispir bakışlım
Dorusu keklik sekişlım
Al'Efendi emmim oġlu
Maşlaġı sırma nakışlım

Dorusu geldi Hacıñ'dan¹
Yatamıyom ben acıñdan
İnanmazsañ emmim oġlu
Habar al Selver² baciñdan

Hüseyin Çarkıt - İsmail Topuz

¹ . Adana ili Saimbeyli ilçesinin eski adı.

² . Ağıtı yakılanın kızkardeşi Selver.

150 - TOPUZ ABDULLAH AĞA'NIN AĞIDI

*Halloğlu Avşarlarından Topuz Abdullah Ağa'nın ağıtmı bacası Şerife
Hatun yakar*

Hökeççe'nin¹ güneyine
Seyfi² düner düneğine
Beş tuğlu vezir inerdi
Gardaşımın gonağına

Hökeççe'nin günden yüzü
Hep oralar ceren izi
Geceyi sabah etmiyor
Benden beter *beğân* gızı

Gabaktepe³ köklü möklü
Kervan geçer *şerit* yüklü
Topuzun göçü geliyor
Girgin maya tor daylaklı

Topuz benim allı başım
Sar'altınım göğ gurusum
Gıyma felek gul oluyum
Bundan başka yok gardaşım

Ağ Maşat⁴ dedem gışlığı
Day'oluk⁵ ondan aşşağı
Serdirmez mi beyin kızı
Atlas yüzlü tor döşşegî

Ağ Maşat'ın kelileri
Av ediyor delileri
Yükü gumaş *dengi haral*
Yorgun gelmiş *tülhileri*

Hüseyin Çarkıt

¹ . Pınarbaşı ilçesine bağlı köy.

² . Ağıtı yakılanın oğlu Seyfi

³ . Pınarbaşı ilçesine bağlı köy.

⁴ . Sarız sınırları içinde bir dağ ve yayla adı.

⁵ . Sarız'a bağlı Dayıoluk köyü.

151 - KARABEY'İN AĞIDI

Pınarbaşı ilçesi Küçük Karamanlı köyünden Karabey'in ağıtınamcası oğlu Hacı söyler.

Hacı Ağa Omar Ağa¹
Bu da onların yeğeni
İhalede yurt alırlar
Dumanlı Kartal Pınarı²

Kuyucak'tan³ yurt alırlar
Tekneye bastırır karı
Gider ordan sürü alır
Mühür kulak Gürün çalı

Güz gelip harman kalkınca
Toza bağlanır dorusu
Memici'den⁴ tel geliyor
Firazdan aşar sürüsü

Sürek Kumarlı'ya⁵ iner
Taksiyinen gelir kasap
Ellerinde mal bitişin
Ceyhan'da görülür hesap

Gapısında büyük havlu
Gangal'dan⁶ gelirdi koçlar
Şimdi hepsi yalan oldu
Ahıra dönüyor kuşlar

İsmail Topuz

¹ . Ağıtı yakılanın kendinden önce ölen akrabaları Hacı ve Ömer.
² . Pınarbaşı'nda bir yayla ve mera adı.
³ . Pınarbaşı'nda bir yayla adı.
⁴ . Ağıtı yakılanın oğlu Memici
⁵ . Kayseri ilinde bir mahalle.
⁶ . Sivas'ın yaylaları. köpeği ve koçlarıyla ünlü ilçesi Kangal.

152 - ZELHİNLİ ALİ BEY'İN AĞIDI

Tomarza ilçesi Üçkonak köyünden Ali Bey hayvanlarını satmak için Adana'ya gider. Etrafında sayılıp sevilen, fakir bahâsî Ali Bey orada fenalaşarak vefat eder. Bunun üzerine kızkardeşi Kâmile Hatun bir ağıt yakar.

Gızıldağ'dan Garaçat'dan¹
Su isdemiş Aslandaş'dan²
Gulperi³ evde mi diyin
Habar almış uçan guştan

Gardaş garşidan gelir
Altında ineyik gırı
Sen Dede'den⁴ git gardaş
Kesik üsdü gider sürü

Gardaş gapıda oturur
Parlar maşlağın sırması
Dohuz sürüye azzih eder
Gardaşın Telli Durna'sı⁵

Üç odada ışıh yanar
Nurvana'ya⁶ vurur şavlı
Çağırın Bekir Çavuş'u⁷
Goşmaya çağırır türkû

Çarşıdan gazan almışlar
Garip sıynımı vurmuşlar
Şurda bir tüccar ölmüş
Nereli diye sormuşlar

Hacı Kaya

¹ . Tomarza ile Tufanbeyli arasında bir dağ ve geçit adı.

² . Tomarza ilçesine bağlı şimdiki Kokarkuyu köyü

³ . Ağıtı yakılanın ikinci hanımı Gülperi

⁴ . Dede beli.

⁵ . Ağıtı yakılanın birinci hanımı Turna

⁶ . Tomarza'ya bağlı Toklar bucağına 8km. Üçkonak köyünün komşusu muhacir köyü.

⁷ . Ağıtı yakılanın akrabası Bekir.

153 - OMAR'IN AĞIDI

1943 Kutluğında Adana'ya çalışmaya giden Durmuş Ağa'nın oğullarından
Ömer orada vefat eder. Ağıtını Durmuş Ağa yakar.

Guruçay'ın¹ seli söker
O da boz bulanık akar
Orda galma Omar oğlum
Gözlerine *mucuk* çöker

Şuvara oldum şuvara
İçmezdim içdim cuvara
Omar oğlum can verirken
Belini vermiş duvara

Bizim yayla *tablah tablah*
Gaş gara da yüzü *ablah*
Ben öpmeye giyamazdım
Gönendiñ mi gara toprah

Bizim yayla ne hoş olur
Mor menevşe nergizinen
Öldüğümü aramıyom
Anam galdı bir gızınan

Birin Dede'den² aşırdım
Birin ahlıma düşürdüm
Bir depeye iki yumruh
Şasırdım Allah şasırdım

Hüseyin Nazir Ayaz.

¹ . Kayseri ili. Tomarza ilçesi Özlüce kasabasının hemen yanından geçen dere.

² . Dede beli.

154 - OSMAN'IN AĞIDI

Osman Adana'ya çalışmaya gider, orada vefat eder. Kardeşi Yusuf, yoksulluktan dolayı cenazeyi evlerine getiremez, oraya defneder. Ağıtını annesi yakar.

Yorulдум yola oturdum
Felek gırdı ben yetirdim
Gınamañ beni gonşular
Sırtımda soyha getirdim

Osman burda öldü deyin
Yusuf ¹ satmış *dahımını*
Adana'ya çoban durmuş
Gardaş almamış *halını*

Gelele gel emmim oğlu
Osman biçer ekiniñi
Yadelde ölen gardaşıñ
Elde galmış kekilini

Osman dedim seslenmedi
Bulamadım ölüsünü
Ben bir cesaretlik yaptım
Kömdüm geldim ölüsünü

Gadañ allım Elif bibi²
Seni etdim idim anam
Osman â'özne dövdürür
Yusuf oğlun çeksin gamın

Soysuz emmi doñüşürmüş
Pehlivanı diñlemeden
Varsıñ geliniñ endirsıñ
Hasan³ Osman oynamadan

Hüseyin Nazir Ayaz

¹ . Ağıtı yakılanın kardeşi Yusuf

² . Ağıtı yakılanın babasının kızkardeşi Elif.

³ . Ağıtı yakılanın kardeşi Hasan

155 - ???.....

Hüseyin Özkan'ın verdiği bilgiye göre dul bir kadın, küçük yaşta öksüz kalan oğlunu türlü meşaghatlerle büyüttür. Bir oğlundan başka dünyada kimsesi dul kadın oğlunu everir de. Ancak sebebi ve şekli bilinmeyen bir şekilde vefat eder. Ağtı kimin yaktığı da bilinmemektedir.

Ben bunu böyle büyüttüm
Köy sığırın güde güde
Yalın ayak başı kabak
Ardı süre gide gide

Ben bunu böyle büyüttüm
Elden ekmek toplayarak
Yalın ayak başı açık
Tikenlerden hoplayarak

Uzak yerden gelin geldim
Bilemiyom eliñizi
Ayağı gademsiz derler
Ben m'öldürdüm oğlunuzu

Çengel boynuzlu inekler
Boşa gediyor emekler
Şuña adam güvenir mi
Daha yenice imekler.

Hüseyin Özkan

156 - ÖĞRETMEN MİLLA'NIN AĞIDI

*Pınarbaşı ilçesi Pazarören kasabası Sıradan köyünde ölen öğretmen
Milla'nın ağıtını eşi yakar.*

Yol üsdünde büyük mezar
Yel eser de gumu tozar
Gızının elinden dutmuş
Ohul kapısında gezer

Yaslan goca gonak yaslan
Süslen sürmel'eşim süslen
İk'oğluñ var bir de gızıñ
Nereye gidiyoñ aslan

Geldiñiz mi babam köyü
Kakmıyor eşimin golu
Öğretmenleri öldü de
Çalmıyor ohulun zili

Tırpana *gerim* getirir
Dalgalı'nın¹ dolağande
Talebiye ders veriyor
Saat parlar bilağande

Gadañı alıyım ana
Ne zormuş oğluñ acısı
Şimdi ben arkada kaldım
Bakar mı babam **Hacı'sı**²

Gadañı alıyım emmi
Köyneklenmiş görmez gözü
Öğretmenleri öldü de
Gülmez talebeniñ yüzü

Hasibe Karakaya

¹ . Sıradan köyünde tarla adı.

² . Ağıtı yakılanın kardeşi Hacı

157 - MILLA OSMAN HOCA'NIN AĞIDI

Kıyafet İnkılâbı'nda, Kayseri'ye giden Molla Osman Hoca'nın sarığını başından alıp çiğnerler. Bu olay Osman Hoca'nın çok zoruna gider. Sarız'a yetişmeden Pınarbaşı'nın Han köyünde ölür ve oraya defin edilir.

Molla Osman Hoca Sarız'a bağlı Karayurt köyünün hem muhtarı, hem imamıdır. Kızkardeşi, İrahma (Kocası Ömer Tunus harbinde şehit düşen Rahime.) ağıtını yakar.

Nazlı babam oğlu nazlı
Omar¹ da beş dene gızlı
Şöyle gelin dul galır mı
Zilifinin ucu gezli

Beri verin çufasını
Ben bilirim gaydasını
Omar Osman² olmayınca
Yahar mıyım odasını

Yalağ'a gardaş **Yalağ'a**³
Bin yağıza sür dolağ'a
Ey ettiñ Omar ey ettiñ
Öküz'güttürdün **Melağ'a**⁴

Hacer⁵ işliğini diker
Yahası sedef düğmeli
Gardaş **Gayseri**'den gelmiş
Terkisi Tecir⁶ hağbeli

Dorusu eve girmiyor
Yem yemez de yeri dişler
Babamın yalnız oğlu
Bu yıl guru yerde gışlar

Gurban oluyum **çuhıya**
Gardaşa benzer yapısı
Çaldım gözü yumulmadı
Üstünde yoğdu **Apı'sı**⁷

Han⁸ elinden kahat salmış
Burada yatamam deyi
Fahı⁹ sına darılıyor
Yerimi dutamañ deyi.

- ¹ . Tunus harbinde şehit düşen Rahime kadının eşi Ömer.
- ² . Osman ağıtı yakanın ölmüş kardeşidir
- ³ . Kayseri ili. Sarız ilçesi Yeşilkent kasabasının eski adı.Yalak.
- ⁴ . Ömer'in ve ağıtı yakanın kızı Melek.
- ⁵ . Ağıtı yakılanın kızı Hacer
- ⁶ . Tecirli Türkmenlerine has bir çeşit işlemeli heybe
- ⁷ . Ağıtı yakılanın oğlu Abdurrahman
- ⁸ . Pınarbaşı'nın Han köyü.
- ⁹ . Ağıtı yakılanın büyük oğlu Fakı

Fahı yerini dutar da
Apı yahar odasını
Fatma d'ölsün Hacer d'ölsün
Hatça¹⁰ alsın gadasını

Onbeş inağı sağılırdı
Yoğurt diyerek ölenim
Çatal damın ağ odası
Han obasında galanım

Köyümüzde düğün olsa
Gardaşım çıhar ciride
Apı'sına gız bitirmiş
Gazi düzdürür şeride

Sabahınan sela verir
Köylü uyanır sesine
Apı'sına gız yetirmiş
Gazi düzdürür fesine

Kilide gurhan oluyum
Kilid tesbehde dahılı
Gıyma felek guloyum
Onbeş evin bir vekili

Odaya tahsildar gelmiş
Gardaş olsa öter dibek
Üç gündür belim ağrıyor
Hacer gızın başı gabah

Guru yere goydularda
Gariştım toprağa kele
Atıma bindim varıyom
Mühürümü vermeñ ele.

Hasibe Karakaya

¹⁰ . Ağrı yakılanın Fatma, Hatice ve Hacer adlı üç kızı.

158 - MUSA ÇİMEN'İN AĞIDI

Tomarzanın çanakpınar köyünden Musa meşhur ağıtçı Kır Sultan'ın oğludur. Henüz evlenmeden ölen Musa'nın ağıtını da o yakar. Musa'nın cenazesine, daha sonra ölenin kardeşi Gözübenli'ye verilecek olan nişanlısını da getirirler. Musa'nın ölüm sebebi bilinmemektedir.

Hele Musam de Musam de
Yaylalarıñ top nergisi
Özne aspabın kestirdim
Geliniñ donu kırmızı

N'oldu Ergen Musam n'oldu
Yürağanden bir dert oldu
İşde düğür gédiciyim
Arzettiğñ bibiñ geldi

Vardım gözümüneñ gördüm
Guru yere yatırdılar
Öldüğünü bilinceğaz
Gızı bize getirdiler

Şiñdi Aygörmez'den¹ gelir
Gır Memmed'in² üç uşağı
Biz nişana gédiciyik
Yaşıl aşılñ şişağa

Gapıya bayrañ dikmedim
Başma ayva solmadım
Bayrahdarı çağarıp da
Elim çomçalı çıhmadım

Musamıñ söbe gözleri
Ne düzgün verir sözleri
Beğan birini bitirrim
Birikmiş emmiñ kızları

Hasibe Karakaya,

¹ . Tahtalı dağlarında bir yükselti adı.

² . Ağıtçı yakılanın o sıralar kaçak olarak dağda kalan amcası Mehmet

159 - MEHMET KILIÇ'IN AĞIDI

Genç yaşta hastalanarak ölen Mehmet Kılıç için amcasının hanımı Döne Kılıç bu ağıtı yakar. Mehmet Kılıç ölmeden önce harb okulları imtihanına girmiş ve bu imtihanı başarıyla vermiştir. Ölümünden sonra imtihanı kazandığına dair belge köye ulaşır.

Yedi dene guzum öldü
Ben görmedim böyle acı
Duyuncağaz gelir m'ola
Emmisiniñ oğlu **Hacı**¹

Ağlen tell'ergenim ağlen
Angara'dan **Hacı** gelsiñ
Gada gadayı savarsa
Emmiyiñ kızları ölsün

Ergene dikdik de bayrah
Uşahlar oynasıñ deynek
Geliniñ gapıy'uğradıñ
Ebesi ver izinini

Gara Hatça² çoh ağlıyor
Diyorkine bir *teherik*
Emmisi de berk yanıyor
Memmed'imiñ boynu buruk

Bugün ulu bayram günü
Hoca çılmıyor dışarı
Dedeñi gurban ederim
Altında atı haşeri

Hanı **Elif** hanı **Şemsi**³
Onlar şu yanıma gelsiñ
Minnetçi salıñ **Fahı**'ya⁴
Şu ergeni geri versin

Hüseyin Nazir Ayaz

¹ . Ağıtı yakılanın amcasının oğlu. O zaman Ankara'da askerlik yapmakta olan Hacı.

² . Ağıtı yakılanın halası Hatice

³ . Ağıtı yakılanın iki halası Elif ve Şemsi

⁴ . Ağıtı yakılanın kendinden önce ölen amcası Fakı

160 - ALİ'NİN AĞIDI

Sarız'ın Karapınar köyünden Fadime kadının bir oğlu vardır. Ölenin amcasının oğlu Mehmed "Bir oğul oğul olmaz" dermiş. Ali öldükten sonra gelini çocuklarını bırakıp babasının evine döner. Fadime hanım, ölen oğlu için aşağıda metnini verdiğimiz ağıtı söyler.

Yendim oğlancığımı yendim
Daş aldım bağrımı deldim oooyy oğlum oooyy
Ben **Çavdarlıyım**¹ dedim de
Bir yolcudan habar aldım oooyy oğlum oooyy
Ben **Çavdarlıyım** dedim de
Bir yolcudan habar aldım oooyy oğlum oooyy

Damdan üsdü goca gonak
Oğlum var da dutdum dilek oooyy oğlum oooyy
Çatal gurbanlar adadım
İki goyun bir de inek oooyy oğlum oooyy
Çatal gurbanlar adadım
İki goyun bir de inek oooyy oğlum oooyy

Gadañ alıyım **İrbeham**²
Gel geline edek minnet oooyy oğlum oooyy
Bir oğlan oğlan mı demiş
Omar ağa'nın oğlu Memmed³ oooyy oğlum oooyy
Bir oğlan oğlan mı demiş
Omar ağa'nın oğlu Memmed oooyy oğlum oooyy

Yattı ağ gelinim yattı
Bebekler üsdüme atdı oooyy oğlum oooyy
Haksındım Memmed haksındım
Oğlan öldü ocak battı oooyy oğlum oooyy
Haksındım Memmed haksındım
Oğlan öldü ocak battı oooyy oğlum oooyy

Bu ocağa batıramam
Üsdüme yenge getirrim oooyy oğlum oooyy
Gelin üsdüm'atdı çıktı
Bebekleri ben yatırırım oooyy oğlum oooyy
Gelin üsdüm'atdı çıktı
Bebekleri ben yatırırım oooyy oğlum oooyy

Gadañ alıyım gelinim
Ne ded'oğlumuñ dilleri oooyy oğlum oooyy
Kör olmuş Alimin gözü
Duvar çalıyor elleri oooyy oğlum oooyy

¹ . Sarız'ın köyü Çavdar.

² . Ağıtı yakılanın babası İbrahim

³ . Ağıtı yakılanın amcasının oğlu Mehmet

Kör olmuş Alimin gözü
Duvar çalıyor elleri oooyy oğlum oooyy

Biri oğlum biri Ali⁴
Arasında gara çalı oooyy oğlum oooyy
Oğlum deyi yana yana
Galmadı babıyañ hali oooyy oğlum oooyy
Oğlum deyi yana yana
Galmadı babıyañ hali oooyy oğlum oooyy

Peceden tütün tüterse
Nen çallım yavrum yatarsa oooyy oğlum oooyy
Çatal gurbanlar adadım
Gapıdan oğlan çıkarsa oooyy oğlum oooyy
Çatal gurbanlar adadım
Gapıdan oğlan çıkarsa oooyy oğlum oooyy

Oğlu olan dutar *saldan*
Oğl'olmayan bilmez haldan oooyy oğlum oooyy
Ayan olsun sürmel'oğlum
Bir gelin getirdim elden oooyy oğlum oooyy
Ayan olsun sürmel'oğlum
Bir gelin getirdim elden oooyy oğlum oooyy

Gadañ'alıyım obası
Gurban oluyum babası oooyy oğlum oooyy
Dutdu da silahı satdı
Kör olsun bunuñ babası oooyy oğlum oooyy
Dutdu da silahı satdı
Kör olsun bunuñ babası oooyy oğlum oooyy

Mustafa Duman

⁴ . Ağrı yakılanın dedesi

161 - ANANIN KIZINA YAKTIĞI AĞIT

Ali Bey'in gelini Fadime kadının bir oğlu bir de kızı vardır. Oğlu öldükten sonra gelini çocuklarını hırakıp bahasıgile gider. Aradan çok geçmeden kızını da kaybeden yüreği yarık Fadime kadın kızına da bu ağıtı yakar

Aman gızım aman gızım ooyy oyy oyy
Vallaha galmadı yüzüm ciğerim oyy
Bunuyunan dohuz oldu ooyy oyy oyy
Vallaha dutmuyor dizim ciğerim oyy.

Emmisi beşlik düzdürmüş ooyy oyy oyy
Ortasında altıninan ciğerim oyy
Bekar Hasan¹ dağda gezer ooyy oyy oyy
Omuzunda martininen ciğerim oyy

Ayar gızcağızım ayar ooyy oyy oyy
Pırtısını düzgün giyer ciğerim oyy
Osman² in² büyük gapısı ooyy oyy oyy
Bakdım gızım goyun sağar ciğerim oyy

Dağların otu derildi ooyy oyy oyy
Geldi haymıya vuruldu ciğerim oyy
Omar³ yeñi mi duyuyoñ ooyy oyy oyy
Benim beliğim çürüdü ciğerim oyy

Yarı yoluñ yarısında ooyy oyy oyy
Gızım baña açdı oyun ciğerim oyy
Goluñu cemire gızım ooyy oyy oyy
Gapıya doluşmuş goyun ciğerim oyy

Gurbanım Muslu⁴ dayısı ooyy oyy oyy
Yeter'in⁵ başı gayısı ciğerim oyy
Ben gızımı övmemkine ooyy oyy oyy
Gızım melağın iyisi ciğerim oyy

Mustafa Duman

¹ . Ağıtı yakılanın nişanlısı Hasan
² . Ağıtı yakılanın akrabası Osman
³ . Ağıtı yakılanın amcası Ömer
⁴ . Ağıtı yakılanın dayısı Muslu
⁵ . Ağıtı yakılanın arkadaşı Yeter.

162 - İSMAİL'İN AĞIDI (Üççeşmedeki Goyahlar)¹

Tomarza ilçesi Özlüce kasabasından Arap Gızı adıyla anılan meşhur ağıtcımın ondört yaşındaki oğlu İsmail, hastalanıp vefat eder. Doğumu Üç Çeşme yaylasında olan talihsiz İsmail'in ölümü de bu yaylada olmuştur.

Üç Çeşme'daki² goyahlar
Oğlum gağmsınd'ıyuhlar
Güccük mü Ehmed³ emmisi
Gözü baharken sayıhlar

Geçi meler ben melerim
Seni Allahtan dilerim
Üç Çeşme'de doğan guzum
Köstü'den⁴ toprah elerim

Şaşdım ey Allahım şaşdım
Şalvar géydim ekin bişdim
İsmahal'im can verirken
Eşiğin dibine düşdüm

Nenni İsmahal'im nenni
Gol gulaş da döşü enni
Güccük mü Ehmed emmisi
Ondördünde deligannı

Hüseyin Nazir Ayaz

¹ . Ağıt'ın diğer bir adı da "Üççeşmede'ki goyahlar"dır.

² . Özlüce'nin yaylası Üççeşme

³ . Ağıtı yakılanın komşusu Ahmet

⁴ . Köstü: Kösnü. Kösnü'nün çıkarttığı toprağı ateşte kavurduktan sonra eliyorlar ve körpe çocukların altına seriyorlar.

14 - Cinayet ve Kan Davası Neticesinde Ölüm Üzerine Yakılan Ağıtlar

163 - ALİ'NİN AĞIDI

Genç yaşında bir tek oğlan ile dul kalan Habibe kadın, kocaya varmaz ve oğlunu büyütür. Mersin'den çalışmadan gelen Ali'yi, kız meselesini de bahane eden düşmanları, tarlada vurarak öldürürler. Ağıtını annesi yakar.

Bre dağlar bre dağlar
Ben Ali'niñ anasıyım
Nasıl gıydıñ gannı düşman
Habibe'niñ¹ sunasıyım

Goyun güttüm guzu güttüm
Daşın dibinde uyuttum
Nası gıydın körölası
Oğsüzlüğünen büyüttüm

Bre dağlar bre dağlar
Çekin Ali'miñ yasını
Ali'm Mersin'den geliyor
Giyer elbise hasını

Ayağında sarı kesek
Ceketin soğüde asak
Ali diyom seslenmiyor
Allahama baña kusük

Alim Mersin'den geliyor
Aba golda parlayarak
Yatmış eliñ tarlasına
Burçah burçah terleyerek

Emine Akün

¹ . Ağıtı yakılanın nişanlısı Habibe

164 - KARA KARASU'YUN AĞIDI

Tomarza ilçesi İmamkulu köyünden Sütçülerin Mehmet Karasu, Ali Efendinin oğludur. Salıl Emminin kızı Fadime'yle evlenir. Arada geçimsizlik başgösterir. Sonunda Fadime kocasına küsüp baba evine döner. Kocasını Mehmet de karısını eve götürmek için mavzerini alıp gelir. Tartışma çıkar. Mehmet, Kayınhabasını ve kayınbiladeri Murat'ı yaralar. Silah sesine diğer kayınbiladeri Kara uyanıp gelir. Mehmet buna da bir kurşun sıkarak, kalbine isabet eden kurşun Kara'nın ölümüne sebep olur. Ağıtı yakan Kara'nın eşi Fadime'dir.

Ağ Salif'im¹ yat dizime
Mor Cuma'm² bak gözüme
Kürtten getirdik kefiye
Ne diyim eliñ gızına

Ağ odada camlı pece
Nasihat veriyor hoca
Acep yatdı uyudumu
Aslanın öldüğü gece

Garşıda harman savurur
Ceci bir yanna devirir
Bunuñ ikisi bir gardaş
Ancak bun'Allah ayırır

Büyük evim ağal gibi
Güccük gabım çağal gibi
Bugün Aslan Gara'm yoh da
Bu ev benim değal gibi

Dur diyollar durulur mu
Buña garar verilir mi
Gavur musuñ gavur dölü
Yatahd'adam vurulur mu

Bacısının adı Emiş³
Haheye doldurur yemiş
Gayınbabañ gelmiş eşim
Gamçısının yanı gümüş

Göğ yüzünde uçan guşlar
Felek bildiğini işler
Ben ağlıyom siz de ağlañ
Gara'nın goyduğı daşlar

Rahime Kaya

¹ . Ağıtı yakılanın küçük oğlu Salih
² . Ağıtı yakılanın büyük oğlu Cuma
³ . Ağıtı yakılanın kızkardeşi Emiş

165 - AVŞAR GOCA'NIN AĞIDI

*Pmarbaşı ilçesi Kızılören köyünde kanlıları tarafından vurularak öldürülen
Avşar Koca'nın ağıtını annesi yakar.*

Hele gardaşlarım hele
Bunlar gece geder yola
Selamlar gardaşıñ atı
Hemi sağa hemi sola

Gardaşım *mıyenden* gelmiş
Uşah atın gezdiriyor
*Gır sahahi Gır Ehmed'im*¹
Kelle şeker ezdiriyor

Atın gondurur goruya
Şekmen dikdirir *Hürü'*ye²
Böyleydi babam oğlu
Perdesiz varır valiye

*Hatablı'ya*³ vurdum sürü
Yörü gelin *Hürü* yörü
Ortada silah yağlanmaz
Öte çevir itin dölü

Benim gardaşım beşidi
Biri birine eşidi
Ötekiler dura dursun
Bu hepisine baş idi

Hataplı'nın günden yüzü
Sağ böğrüne attın közü
Şu ellere elan oldu
Gır Ehmed'in Hürü gızı

Benim gardaşım dördüdü
Biri birinden merd'idi
Ötekiler dura dursun
*Avşar Koca Bozgurd'u*du

Nemmi babam oğlu nemmi
Gıhıncından döşü emmi
Avşar Goca'm şehit düşmüş
Kekiliniñ dibi gannı

Hatice Korkmaz

¹ . Ağıtı yakılan Kır Ahmet.

² . Ağıtı yakılanın kızkardeşi Hürü

³ . Kızılören'in yaylasının olduğu dağ.

166 - ABDURRAHMAN KOCA'NIN AĞIDI

1953-1954 yıllarında Adana ilinin Ceyhan ilçesinin, Azizli Efendi Çiftliğinde, henüz kimliği belirlenemeyen biri veya birileri tarafından Kayseri ilinin Pınarbaşı ilçesinin Kızılören köyünden Ember (Enver) Ağa'nın oğlu Abdurrahman öldürülür. Olayı duyan Abdurrahman'ın halaları aşağıdaki ağıtı yakar.

Duyan gelir duyan gelir
Ember¹ ölmüş diyen gelir
Avşar Goca'm² duyduyusa
Ata biner o da gelir

Hemi ohur hemi yazar
Adana'da düşman gezer
Böyleydi babam' oğlu
Ahan sudan hilâ sezer

İri babam' oğlu viri
Bilmiyom gettiğin yolu
Adana'da mahkem' olur
Ember Ağa babam oğlu

Hemen daviye dıhılır
Gözüne gözlük dahınır
Hakimleri sual sorar
Hemen cevabı verilir

Gabut geymiş geziniyor
Bah gardaşın yapısına
Varır ener babam' oğlu
Hökümetin gapısına

Bu gardaşım çoh ahıllı
Hemi münevver fikirli
Adana'da mahkem' olur
Diyollar dave vekili

Cizme giyer ayağına
Gabut giyer boyacağına
Varır ener babam oğlu
Hökümetin gonağına

Gapımızın önü söğüt
Verseler de almam öğüt
Yörü babam uğur olsun
Ember Ağam senden yiğit

¹ . Ağıtı yakılanın babası Enver

² . Ağıtı yakılanın amcası Avşar Koca (Kır Ahmet)

Bulanıyom bulanıyom
Başım bozuh dolanıyom
Sarı Ember³’im babam oğlu
Gardaş deyi dileniyom

İsmihan³ bana bahsana
Ardından tagip *etsane*
Ben düşmanı tez bulurum
Sen de beninen *getsane*

Bu gardaşım yapıdaşı
Yohdurkine bunun eşi
Küfeylan atlara biner
Diyollar ki ordu başı

Öleneçe böyl’ ağlasam
Beni gınar m’ola oba
Çatal harmanı vururum
Üsdinde dikili yaba

Hatice Korkmaz

³ . Ağrı yakılanın yeğeni İsmihan

167 - KÜPELİ AĞA'NIN OĞLU MEMMED'İN AĞIDI

Küpelî Ağa'nın oğlu Mehmet'i düşmanları, askere gideceği sıra öldürmüşler. Mehmet karşı tarafa hiç rahat verdirmezmiş. "Biz bunu öldürürsek rahata ereriz" diye düşünen karşı taraf Mehmet'i köyün çeşmesinin başında vurmuşlar. Bacısı Fatma "Kardeşimin hayfını kim alırsa ona varacağım" der. Bir delikanlı Mehmet'i öldüreni vursa da kızı ona vermezler. Bu ağıtı Mehmet'in bacısı Fatma ve Ağıtı söyleyen Hatice Korkmaz yakar.

II

Olur mu böyle olur mu
Suçsuz adam vurulur mu
Memmed Bâyi yedirip de
Evde uyhu uyunur mu

Nenni ince gardaş nenni
İnce belden düşün enni
Unutmam ki sürmelicem
Gaşlarıyın içi beñli

Gapiya bayrah dikildi
Dibine kesmelik goyun
Biz bunu oksüz büyüttük
Anam şimdi gelir diyin

Yeter yenge gardaş yeter
İş mi olur bundan beter
Bal gibi kohular yaymış
Mezerinde guller biter

Memmed Bâam uzun boylu
Dadlı dilli güzel huylu
Unutmam ki aslan gardaş
Gül yüzlerin benli benli

Galh ayağa **Memmed** dolaş
Gara kekil dolaş dolaş
İsmailim¹ yeñi kesdi
Ziya Dayım² oldu yoldaş

Hatice Korkmaz

I

Başına bağlaman *tülü*
Tülü gardaşımın ganı
Yığididi babam oğlu
Alemdе söylenir ünü

Biz bir aslan yitirdik de
Gundurasi gıcır gıcır
Alıcı yerimden değdi
Gavurun yüreği acır

Atını gapiya çekin
Ağam gedici gedici
n'Aslan² oğluna varıyor
Beni nedici nedici

Bizi böyle atdı getdi
Dayanamı emeklerim
Ebem yaylıya er göçer
Gara düşer inekleri

Fatma'dan³ da selam söyleñ
Gözünün biri bozuldu
Yaredenim böyle yazmış
Yazgımız böyle yazılı

Heyat garlı dağlar *heyat*
Mor menevşe boynun *eğat*
Mesgen dutdu ora gardaş
Burası mezarlık *değat*

Eviñiziñ yeri yüce
Ne ded'ola yuyan hoca
Bacı gapiyi açih goy
Gardaşımız gelir gece

¹ . Ağıtı yakılanın amcası İsmail
² . Ağıtı yakılanın kendinden önce
ölen akrabalarından Ziya

² . Ağıtı yakılanın, kendinden önce
ölen oğlu Aslan
³ . Ağıtı yakılanın kızkardeşi, Fatma

Yaradandan geldi ferman
Dizimde galmadı derman
Çağır yanına varıyım
Biricik efendim gurban

Gurban oluyum oluyum
Gazâ duvarda asılı
Görüyon mu bibilerim
Ganı bağrında basılı

Şonu güneşde yatırman
Eve getirin ergeni
Bacı gardaşına söyle
Yığma goydum dirgeni

Gardaşım bir ata biner
At galdırırdı yelkeyi
n'itlerde bacın olmasın
Elimden attım helkeyi

Sabahınan galhdım ıdı
Guşlar civil civil öter
Şöyle döndüm bahdım ıdı
Gardaş al ganlarda yatar

Gardaşım bir halay çeker
Pırlanı'ışılar saçından
Zünayha⁴ mahana bulmañ
Hepisinin el'inde

Gitme düşmanın içine
Ne var aşşâder savuş
Neâdar döşünden yittin
Oğlun ölsün Kenan Çavuş⁵

Gadañ alıyım Ali Ağa
Dolanır da varır size
Guzün nişan tahıçıyıl
Altın getirin mi bize

Yihılma gadan alıyım
Bacıñ ulaşdı yanıña
Bacıñ ölsün babam oğlu
Beni belettin ganına

Evimizin yeri yüce
Gardaşı goydular uca
Yarasına değdi isçñ
Ellerin gırıla hoca

Sen gideli inc'aslanım
Galmadı dünyanın dadı
Bilenler var bilmiyen var
Memmed ya gardaşın adı

Efendi'yi⁶ dimemkine
Memmed bâmiz bize datlı
Biz seni böyle büyüttük
Gardaş altın'arab atlı

Gardaş senden gan indirir
Çam boynundan inen cılga
Teneşire çıharmışlar
Gara kekil bölge bölge

Gah'ale gadañ alıyım
Üsdüñe gurdular çatma
Kimseler demiñ dutmasın
Hayfiñ alır bacıñ Fatma

Benim bacılığım batsın
Beliğim belendi gana
Gardaşıma sebecp olan
Gızlarıñız baña döne

Açıldım da emmilerim
Ağlıyorum sele serpe
Yüreğime derd oluyor
Huh diyin ekdiğim arpa

İleri gel bre gardaş
Otur da derdimiz açah
Biz burda bir yiğit verdik
Galhında buradan göcek

Gurban oluyum oluyum
Gardaş garşıdan gelirken
Fatma Zala⁷ yetişmişler
Gardaş canını verirken

Ucu görünmüyor tarla
Parla br'aslanım parla
Deste yığın yetişmiyo
Tırpanıñı ağır salla

Bahdım tahsiler geliyor
Tozunu duman ediyor
Gavur dohdur gavur olmuş
Gardaşın bağrın yarıyor

Evimiziñ yeri yüce
Gayıp ettim sürmelice
Aç gapıyı bre bacım
Gardaşımız gelir gece

Eliñ küllüğüne yatma
Arlan bre deli arlan
Yiğit benim inc'aslanım
Yazılı olmuş diyor duyan

Yalıñız daş duvar olmaz
Selam sal gardaşın gelsin
Ağam burda böyl'ölünmez
Hava⁸ bir bacıñız ölsün

Hatice Korkmaz

⁴ . Karşı taraftan Züleyha

⁵ . Ağıtı yakılanı öldüren Kenan

⁶ . Ağıtı yakılanın kardeşi Efendi

⁷ . Ağıtı yakılanın yengesi Zeliha

⁸ . Ağıtı yakılanın kızkardeşi Hava

168 - ÖMER'İN AĞIDI

*Başka bir köye gelin giden hacısmı ziyarete giden delikanlıya düşmanları
pusu kurarak öldürürler. Ağıtı kızkardeşi yakar*

Sabahınan sabahınan
Gahve gelir tabahınan
Ömer senin bacın ölsün
Gucağında bebağınan

Atın yürüyşünden bilmiş
Düşman sana pusu gürmuş
Ezeninen düşmüş yola
Sabahınan seni almış

.....¹
.....
Biliyordun bre gardaş
Düşmandan gorhmazdın töbe

Gırat gelmiş eşiniyor
Üsdünde yoh ki gardaşım
Elim golum ²
.....

Kekil düşmüş gaş üsdüne
Ganlar ahar yıldır yıldır
Düşman pusu gürmuş vurmuş
Soyha gala has ülkede

Sisden gozü gormemiş
Gırat yürüyşünü bilmiş
Sabahınan çıhmış yola
Ömer senin bacın ölsün

Çerkez Kaya

¹ . Anlaşılamadı

² . Anlaşılamadı

169 - MEMMED'İN AĞIDI (KARA HASAN'IN OĞLU)

Kaymbiladeri tarafından dağda odun ederken, bir karamık bitkisinin dibinde vurulup öldürülen Mehmet'e, araya düşmanlık girdiği için habasının evine gönderilen dul eşi bir ağıt yakar.

Binboğa¹ 'nın yeri dölek
Yağmır yağar olur gölek
Biz mezere gediciyik
Hocalar vermiyor yolak

Gadañ allım Hasan emmi²
Bakamıyom yüzünüze
Eñer beni çıhartmazsañ
Gurban ollum gızıñıza

Elden selef gaçdım vardım
Garamığa gelmiş yüzü
Şu gelin yadırgı amma
Şu gelin emmisi gızı

Gadañ allım Fati dezze³
Güççükden belalı başım
Vallaha sıtgınan diyom
Gubur gusasıñ gardaşım

Memmed gapıdan bakar da
Bakar bakar da yılışır
Gardaşdan da düşman m'olur
Düşman desem el gülüşür

Elleme guzum elleme
Ağaym gannı yelağa
Ha ni'diciñ itiñ dölü
Sırtıma vurduñ şelağa

Gadañ allım görümce
Güller biter ince ince
Garamıği⁴ gavralamış
Sanarsın ki ekme yonca

Fadime Aydoğdu

¹ . Binboğa dağları

² . Ağıt yakılanın babası Hasan

³ . Ağıt yakılanın annesi Fatma

⁴ . Karamuk : Berberis crataegina DC. Berberidaceae familyasından bir bitki. Anadolu dağlarında. Muğla, Isparta, Burdur, Ankara, Sivas, Kayseri ve Adana Toroslari'nda çok yayılmıştır.

170 - DURMUŞ'UN AĞIDI

Düşmanları tarafından öldürülen bir tek oğlunun arkasından annesi ağıt yakar. Oğlan öksüzdür. Kadının kayınbiladeri ölen yeğeninin hanımına ve yengesine hakmaz. Gelinin hamiledir, doğumdan sonra habasının evine dönmek ister. Olay Tufanbeyli taraflarında geçmektedir.

Görgüne gurban oluyum
Gülünen değmez hatıra
Durmuş¹ baña darılmasın
Gayrı alırım fitire

Günüm gısım gısım geçer
Ne garardı ne ısıdı
Her sene bir *hıvan* gopar
Yurdum yetimler *düşüdü*

Yetimleri hazın goydum
Sohürsüz duttum orucu
Elin gızı beklemiyor
Çocuh doğdu gelin yolcu

Çift sürececek ırgadım yoh
Baharın ucu ganadı
Böyle *ihmal* yolcu olmaz
Eviñe guşlar tünedi

Gelin seni *özülüyor*
Ortah etmez *dışlığını*
Elim dutup yuyamadım
Gan gurumuş işliğini

Sanki esger olmuş gibi
Dayısından isder haşlık
Harab eve bayrah dikdim
Elde gezen ganlı işlik

Mezerde gördüm *şavkım*
Bir yürüdüm bir de durdum
Benim analığım batsın
İki eve kilit vurdum

Guşlar endi *çığlığıma*
Bahalmısmı ne var yekin
Dizim beni götürmüyor
Ağar geldi bana yüküm

Dün düşümde ayan oldu
Ince Kemal² etti destan
Sanki bana habar oldu
Başım *ayahmıyor* yasdan

Ben teline dohunmazdım
Birer birer tükeniyor
Durmuş'a bir habar salıñ
Ev *motura* yükleniyor

Sefer Tek

¹ . Ağıtı yakılanın amcası Durmuş

² . Ağıtı yakılanın arkadaşı Kemal. Bu olaya ait bir ağıtı vardır.

171 - HACELİ AĞA'NIN AĞIDI

Arazi yüzünden düşmanları tarafından vurularak öldürülen Hacı Ağa'ya kızı bir ağıt yakar. Ölen Hacı Ağa'nın (Kandemir) yedi kızı, beş oğlu vardır. Çevresinde hatırı sayılan kişilerden olan Hacı Ağa'nın intikamını küçük oğlu İsmail alır.

Ben bunu tülbede¹ duydum
Kazım² vuruyor dizine
Canından ireli dutar
Tohanmañ Senem³ gızına

Mencilisde şirin sözü
Filcana benzerdi gozü
İzzet⁴ cahel gayda bilmez
Kim çıhartsın Senem gızı

İmamgulu⁴ duyuncağaz
Sabah gayınlarıñ gelir
Ger'ardıñda beş oğluñ var
İzzet oğluñ hayfıñ alır

Seyit Ali Seyit Ali⁵
Arkañdan dağıñ devrildi
Batiñ Torun⁶ eli batiñ
Yeñi dalıñız gırıldı

Gadañ' alıym gardaşım
İşde gayınlarıñ gelik
Gızları gurban ederim
Senemim'de elli belik

Böyük evlik çatal oda
Yedi gıza gelsin gada
Sabahaça dizledim de
Babam gelmiyor imdada

Oniki seneden beri
Martın dahılı dalında
Gafil düşdüm dezzelerim
Guccük oğlum sol yanımda

¹ . Pınarbaşı ilçesi Pazarören kasabasına bağlı Melegazi köyündeki Melik Gazi Türbesi.
² . Ağıt yakılanın Melik Gazi köyündeki arkadaşı Kazım
³ . Ağıt yakan, ölenin küçük kızı Senem.
⁴ . Ağıt yakılanın büyük oğlu İzzet
⁵ . Tomarza ilçesine bağlı, ağıt yakılanın eşinin köyü.
⁶ . Ağıt yakılanın oğlu Seyit Ali
⁷ . Ağıt yakılanın ait olduğu Avşar aşiretinin adı Torun

Habar salın **Memmed**⁷ gessiñ
Tuyran⁸ bunuñ hayfin assiñ
Vallaha sıtginan diyom
Gozü büyük İzzet össüñ

İki yerde fenar yanar
Evimiz yaylıya gonar
Esgi günüm biliñiz mi
Onbeş çete birden döner

Gayın babam öldü deyin
Haciñ ağılar Murtaz'ağılar⁹
Mencilisde şar veriyor
Ağızına bakıyor bağler

Adanı'ya gediciyim
Yolum uğruyor **Hacın**'a¹⁰
Kel Gırıñ¹¹ beslemesi
O pek gediyor gucüme

Başıña fenar dağtım da
Dünya alemi ısıtdım
Zahmarmıñ ayazında
Babam eliñi üşütdüm

Senem Yaman

⁷ . Ağıtı yakılanın oğlu Mehmet

⁸ . Ağıtı yakılanın kardeşinin oğlu

⁹ . Ağıtı yakılanın Hacı ve Murtaza adlı iki damadı

¹⁰ . Adana ili Saimbeyli ilçesinin eski adı Hacın.

¹¹ . Ağıtı yakılanın düşmanına verilen lakap.

172 - KEKEÇ HOCA'NIN AĞIDI

Sarız ilçesi Ayranlık köyünden Kekeç Hoca (Muhittin Kaya), kökü eskiye dayalı düşmanı sahibidir. Bir gece, evinin önünde pusu kurularak öldürtülür. Ağıtını Aşık Çerkez yakar.

Ağıt öylemi yahılır
Getiriñ gannı bohçayı
Ayağı *gudümsüz* geldi
Çağırın gelin **Hatça**'yı¹

Garagol mu goyduh seni
Ayın on beş gecesine
Dürbünüñü al eline
Çıh dağların yücesine

Ne *gözel* elbise giyer
Salınırdı *tülü* gibi
Gene seçim günü geldi
Gonuşurdu vali gibi

Ağ gonahda *çatal örtü*
Al gana boyandı *partı*
Davransana gar'aslanım
Geldi düşmanların hepi

Gardaşım da **Hacı Memmed**²
Hayıfımı alır m'ola
Tevilinen öldürdüler
Bu duşmana galır m'ola

Halimiz olacah nice
Uyhu gelmedi o gece
Kenniler³ de düğün etmiş
Kekeç'in öldüğü gece

Gönül bir eskere daldı
Ben *gaçağım* size n'oldu
Yenmezdiñ ya emmim oğlu
Dere adamınan doldu

Keyfiyim adam mı ölür
Ağalar heç duyduñuz mu
Çuha gabıt haki pantul
Bâ yitirdim gorduñuz mü

¹ . Ağıtı yakılanın eşi Hatice

² . Ağıtı yakılanın kardeşi Hacı Mehmet

³ . Adana ili Tufanbeyli ilçesine bağlı Ken köyü. Ölen ile düşmanlıkları vardır.

Yeni yelgin yelgin gelmiş
Oturmuş daşın üsdüne
Ne güzel papah yakışmış
Sürmeli gaşın üsdüne

Eşgiyeler kervan alır
Mahkumlara ferman gelir
Eyilerden kemlik olmaz
Yiğit *gafilliğnen* ölür

Ölürkene gopdum vardım
Dillerinden diyor **Çerkez**⁴
Çahallar aslanı boğmuş
Buña darılıyor herkes

Çerkez Kaya

⁴ . Ağıtı yakan Çerkez Kaya

173 - KARDEŞLERİN AĞIDI

Bir kadın genç yaşında iki oğlu ile dul kalır. Aradan uzun bir zaman geçer çocuklarından Dede'yi de evlendirir. Kocasını kandavası yüzünden vuranlar bu sefer Dede ile Boyraz adlarındaki çocukların peşine öldürmek için düşerler ve iki kardeşi de öldürürler. Biçare kadın ölen oğulları için aşağıda metnini verdiğimiz ağıtı yazar.

İki tane oğlum var da
Şalvarları bir boyakta
Biri hayallata biner
Biri av eder koyakta

Evimiziñ önü ekin
Yekin Dede¹ oğlum yekin
Ağlamıya arianiyom
Düşmanlarıñ evi yakın

Kadirim aka bayanı
Durmuyor akıyor kanı
Dede oğlum evli amma
Boyraz² oğlum delikannı

Evimiziñ önü arpa
Gırat gelir gırpa gırpa
Aslan oğlum can veriyor
Gollarını çırpı çırpı

Ali Önder

¹ . Ağıtı yakılanlardan Dede

² . Ağıtı yakılanlardan Boyraz

174 - ÇANAKPINAR'DAN MEMİŞ HOCA'NIN AĞIDI

Tomarza ilçesi Çanakpınar köyünün hem muhtarı, hem korucusu Memiş Hoca, Gır Memmed oğullarından, papaz vurduğu için kaçak gezen Cinnik İsmail'i¹ yakalatıp Jandarma'ya vurdurduğu için, Gır Memmed'in diğer oğlu Göğ Gara tarafından, intikam için vurularak öldürülür. Kuruçay denilen yerden her sene yaylaya çıkmak için geçen Memiş Hoca'ya Gök Kara haber gönderir ki "Eğer o bu çayı geçerse o Memiş Hoca, yok geçemezse ben Gök Kara'yım. Bu tarafa sakın gelmesin". Memiş Hoca bu sözü dinlemez. Kuruçay'dan geçerken Gök Kara tarafından ahından vurularak öldürülür. Ağıtını hacısı yakar.

Guruçay' in² suyu söker
O da boz bulanık ahar
Vezir ganiya sığmamış
Gollarını çalmış teker

Gara³ buña gürşun atmaz
Baş güvencim **Gara Memmed**
Sen şehitsin anam oğlu
İnşallah mekenin cennet

Alayinden **Bahar**⁴ nazlı
Bir *gasat* **Bahar** ağlasın
Bibisinin oğlu **Selim**⁶
Sarız da *yozun* ağlesin

Eşigi gülmüş eşikli
Sufrası *gandil* *gaşıklı*
Melek⁷ gelin çıhdı gétدی
Gıucağı ala beşikli

Caminiñ önüne yatmış
Goca imam *uyuk* gibi
İki dene gelin çıhdı
Al gınalı geyik gibi

Olmaz olasıca gedik
Melek getti ben değnedim
Benim bacılığım batsın
Gannı beligim yağladım

¹ Cinnik İsmail hamayıl taşıdığından kendisini sıkıştıran jandarmalar tarafından vurulamamaktadır. Memiş Hoca "İsmail'i, öldürmemeleri şartıyla jandarmalara yakalatırır". Jandarmalar İsmail'den sırrını öğrenirler ve hamaylısını saçlarının arasından çıkarıp alırlar. Daha sonra "Hadi sen kaç" diye bıraktıkları İsmail'i arkadan açtıkları ateş ile öldürürler.

² Özlüce (Taş) yakınlarındaki çay.

³ Öldüren Gök Kara lakaplı Mehmet. Aynı zamanda ağıtı yakılanın akrabasıdır.

⁴ Ağıtı yakılanın kızı Bahar.

⁶ Ağıtı yakılanın akrabası Selim

⁷ Ağıtı yakılanın kızı Melek

Gannı gömlek gannı *ışlık*
Beyininen dolu başlık
*Yozu Adanı*⁸ ya enmiş
Hatıca⁸ ya⁸ goyar haşlık

Yaylaların vahdı geldi
Hanı *yozuñ* gelmedimi
Vurulalı yed'ay oldu
Yarañ eyi olmadı mı

Aşam ikindin arası
Azgın veziriñ yarası
Kellen dokuz bölük ola
Gır Memmedin⁹ Goğ Garası

Caminin önünde yatmış
Ayıp goca imam ayıp
Seyrangahler seniñ yurduñ
Dökülgende celben seyip

Guruçaydan sal yörüdü
İliğim içden eridi
Gadasını aldığım gonah
Sende bir vezir var ıdı.

Hasibe Karakaya

⁸ . Ağrı yakılanın akrabası Hatice

⁹ . Ağrı yakılanı vuran Göğ Gara'nın babası. Uzun süre eşkiyalık yaptıktan sonra tövbe edip bir tarafa çekilir. Birgün elindeki dürbün ile etrafına bakan Kır Mehmet bir kervanın geldiğini görür. Oğullarını yanına çağırarak "Uşahlar. Ben sizlere gidip talanlayım demem ama Dedehelinden kervan çıktı geliyor. Gün durulacak gün değil" der.

175 - KÜRTÇÜ AHMET'İN AĞIDI

Adana - Sarız - Pınarbaşı yol yapımında gece bekçisi olarak çalışan Kürtçü'yü Sarız'a bağlı Ayrınlık köyünün yakınlarında, çadırında uyurken boğazını keserek öldürürler. Sarız'a bağlı İncemağara köyünden olan Kürtçü'nün ağıtını kızkardeşi yakar.

I

Yeñi ayrılmış ev olucu
Elinde getirir elek
Gavırımış gavır düşman
Guvalamış yalın ayak

Boğün ulu bayram günü
Emmiler gelici yasa
Ün etmiş de babam oğlu
Hep dağlar uyanmış sese

Elden *selef* gopdum vardım
Bir yürüdüm bir hopladım
Benim bacılığım batsın
Etağime gan topladım

Küllüklerin¹ huyudur da
Añşa² çihadır gızını
Gavırımış gavır düşman
Oymuş gardaşın gozünü

Ganlar damlı damlı yatar
Garlar yürek soğudur mu
Çıhar gider elin gızı
Gelin bebek büyüdür mü?

Elden *selef* duyuncağaz
Tarlalardan oldum göçek
Oğlak gibi boğazlamış
Bağrında duruyor bıçak

Şu deriye dikmiş söğüt
Söğüt dalına meliyor
İnc'ahlılı babam oğlu
Çadırını düğmeliyor

Hasibe Karakaya

II

Dereelerde olur söğüt
Söğüt dalın eğmelemiş
Ahşam üsdü babam oğlu
Çadırını düğmelemiş

Garlar yağar langı langı
Garlar yürek soğudur mu
Çıhar gider elin gızı
Gelin Oğsüz büyüdür mü

Mintanını golu yırtık
Bacısının ahlı yitik
Şemşi¹ gızın gurban gardaş
Arhasında sıra bölük

Sabahınan erken duydu
Tarlalarda oldum göçek
Gavır düşman boğazlamış
Bağrının başında bıçak

Göğde yıldız sayılır mı
Çiğ yumurta soyulur mu
Gavır mısıñ gavır düşman
Ahmed'ime gıyılır mı

Caminin oruya vardım
Orda bir aslan yatıyor
Tez gelesin goç yiğidim
Burada haneñ batıyor

Gene biçirim ekini
Elden sahını sahını
Gardaş yayladan geliyor
Sümbül sohonu sohonu

Selver Güvenç

¹ . Sarız ilçesi İncemağara köyünde sülale adı.

² . Ağıtı yakılanın kayınvalidesi Ayşe.

¹ . Ağıtı yakılanın kızı Şemsi

176 - NİŞANLIYA AĞIT

Düşmanları ile kavga ederken, habasını vırmasını diye kendini siper eden genç aldığı yara neticesinde ölür. Ölümü duyuran nişanlısı aşağıdaki ağıtı yakar.

Karşı dağlar bölge bölge
Üstümüze bastı kölge
Her yiğidin karı değâl
Babanın yoluna ölme

Utaniyom Şerif¹ anamdan
Gurban ollum hepinize
Gardaşlarım evde yohdur
Dolan da gel gapımıza

Aman yiğidim yiğidim
Yıkıldı selvi söğüdüm
Ben anamın nazlısıyım
Onun için tez büyüdüm

Örtün odanın kapısın
Kimse duymasın sesimi
Aha ben goydum gediym
Bacısı çeksın yasını

Elif Kara

¹ . Ağıtı yakılanın annesi Şerife

177 - MEMMED AĞA'NIN AĞIDI

Sarız ilçesi Akoluk köyünde, tarla sınırı yüzünden çıkan kavgada ölen Mehmet Ağa'ya annesi Havva bir ağıt yakar.

Martine fişseği sürdüm
Garip olduğumu bildim
Ağcadağlı¹ dayılarım
Issız dağermen² de² kaldım

Aşşağıdan göç geliyor
Göçün önü hece benzer
Maşallah oğlum maşallah
Gıalanmış goça benzer

Gadanı alıyım **Elif**³
Benim ergen oğlum ölüğ
Ergene gelin getirdim
Ağır elde gara *ziliş*

Hele guzuma guzuma
Bir ataş atdı özüme
İleri gel acik **Rahma**⁴
Gurbanım **Fatiş**⁵ gızına

Nenni nenni göçü gurdum
Güz günü artıyor derdim
Ergen oğlum sar'aslanım
Seni **Esireğ**⁶ a⁶ verdim

Gadanı alıyım **Emiş**⁷
Çerçiler satmasın yemiş
Anasından umudu yok
Hürü⁸ bacım gelsin demiş

Gurban ollum ala tarla⁹
Allah benim canım ala
Mirascılar malın alır
Gel ha sar'aslanım gel ha

Hatice Özer

-
- ¹ Malatya ili Akçadağ ilçesi.
 - ² Ölüm hadisesinin olduğu yer.
 - ³ Ağıt yakılanın komşusu Elif
 - ⁴ Yasa gelen komşu ve akraba kadınlardan Rahime
 - ⁵ Yasa gelen akrabalardan Fatiş
 - ⁶ Sarız ilçesine bağlı Esirek köyü.
 - ⁷ Akraba kadınlardan Emiş.
 - ⁸ Ağıt yakılanın kız kardeşi Hürü
 - ⁹ Ağıt yakılanın tarlasının adı.

178 - ABUZET AĞA'NIN AĞIDI

Abuzet Ağa bölgenin hatırı sayılır kişilerindendir. 1800'li yılların sonlarına doğru çıkan öşür vergisini toplayıp Sivas'a gönderen Abuzet Ağa'dır. Nurman çayıyla ayrılan Akdere köyünün bir tarafını Avsarlar bir tarafını Kürtler tutmuştur. Kürtler Abuzet Ağa'yı korkutup kaçırmak ister. Önce çok değerli olan kangal cinsi köpeğini öldürürler. Daha sonra da Abuzet Ağa'yı, kızıyla birlikte evinin önündeki çadırında uyurken öldürürler. Kızı olayı ev halkına duyurur. Ağıtını 16 yaşındaki kızkardeşi Rahime Hatun yakar.

Buyur babam oğlu buyur
Kara sakal kıvr kıvr
Yalnız doğuşme gardaş
Emmiye dayıya çağır

Baygın kirpik de hilal gaş
Gurban ederim Mavuş'u¹
Telli İrahma'm² yazıda
Yalnız etmiş doğuşü

Al Veyis'in³ efesini
Süremedim sefasını
Kürde nişana gidiyor
Dür gardaşın çuhasını

Gadan'allım Ayşe Bacı⁴
Zorumuş gardaş acısı
Sakalını barut üzmüş
Nasıl dayansın bacısı

Gadan'allım doru atlı
O gardaşım senden datlı
Eğer bu söz sah olursa
Batdı gara çadır batdı

Gadamı alıyım Muhammed⁵
Gardaş buyur gollarımı
Her sene birine verdim
Görüyon mu hallarımı

Gapımızın önü avlu
Atının guyruğu düğlü
Gardaş yükün tağleştirmiş
Minnet eyle Terkeşli'oğlu⁶

Hüseyin Kara

¹ . Ağıtı yakılanın torunu Mavuş Kara.

² . Ağıtı yakılanın kızı Rahime

³ . Ağıtı yakılanın oğlu Veyis

⁴ . Ağıtı yakılanın akrabalarından Ayşe

⁵ . Ağıtı yakılanın kardeşi Muhammed

⁶ . Avsarlar içerisinde hatırı sayılır bir bey Terkeşlioğlu Hasan

179 - AHMET İLE SULTAN'IN AĞIDI

Sarız'a bağlı *Karapınar köyünde* iki aile birbirlerine *husumet* beslemektedir. *Osman Ağa'nın* oğlu *Ahmet Kaynak* ile gelini *Sultan Kaynak* bu husumetin kurbanı olur. *Vuran* tarafın gelini, ölenlerin amcalarının kızıdır. Kız bu acıya dayanamaz aşağıdaki ağıtı söyler. Öldüren taraf da *Fatma Çiçek*'i babasının evine gönderir.

Osman emmi Osman emmi¹
Gabahati bullum saña
Furulmazdım emmim gızı
Martin vermediler baña ooyyy

Açıñ yüzünü yüzünü
Ganlar bürümüş gözünü
Duyallarsa öldürürler
Gısa kesiyim sözümü ooyyy

Emmim gızı bekar **Sultan²**
Böğrüne almadı beşik
Dil bilmezdim dezzelerim
Emmi oğlu etdi aşık ooyyy

Seyit Yusuf³ emmim oğlu
Bunuñ *hayf'almamak* ister
Vuranlar bir adam olsa
Bunu vuran **goministler⁴** ooyyy

Goduğu gibi duruyor
Bekar'ın yaptığı *tavlar*
Biz bir yiğit vurduk deyin
Herif gibi şapga sallar ooyyy

Elif Duman

¹ . Ağıtı yakılanların babası Osman

² . Ağıtı yakılan gelin Sultan

³ . Ağıtı yakılanın amcasının oğlu Seyit Yusuf

⁴ . Vuran kişi amcasının gelinini kaçırdığı için böyle söylenmektedir. Olay siyasi değildir.

180 - HACI OSMAN AĞA'NIN AĞIDI

Çok eskiden kervan vurup, mal kaldırmak yiğitlik sayılmış. Buna Aysarlar "Kovgun" demekteler. Hacı Osman bir kervandan hac ister. Kervancılar vermek istemez. Aralarında çıkan çatışmada Kervancılar tarafından vurularak Veli Bey'in oğlu Hacı Osman Ağa'nın ağıtını hanımı yakar.

Hac'Osman'im Hac'Osman'im
Benim yularsız aslanım
Ulu yola kervan gonmuş
Oruya varmañ aslanım

Hac'Osman'im nişan daşı
Göğde vurur uçan guşu
Get oğlum sefer başına
Seni yazarlar binbaşı

Sal getiren al *gısrak*
Gelir nalını basarak
Çiftçelerim at goşturur
Battal'ınan¹ yılışarak

Seniñ eviñ yok muyudu
Bu iş saña hak mıydı
İrbehem² avrattan kötü
Çapar Battal yok muyudu

İmamgulu'da³ oturur
Erciyas *ıklım* getirir
Ağlama gızım ağlama
Halbır suydan, ne götürür.

Bak ağlumuñ *zavrağma*
Beñzer paşa bayrağına
Hac'Osman cırta çılmış
Bey dayanmaz deynağına

Ali Eroğlu

¹ . Ağıtı yakılanın kardeşi Battal.

² . Ağıtı yakılanın kardeşi İbrahim. Kardeşinin naşını getirmeye gitmediği için böyle söyleniliyor.

³ . Tomarza ilçesine ait İmamkulu köyü.

181 - MUSTAFA'NIN AĞIDI

Sarız merkezinde düşmanlarıyla girdiği mücadelede karşı taraftan (Gürbüzlerden) iki kişiyi vuran Mustafa'yı da orada öldürürler. Mustafa otuz yaşlarındadır. Bacısı Selver o sırada buğday yıkamaktadır. "Gardaşın iki kişi vurdu, kendi de yaralı, seni istiyor" diye haber gelir. Selver Hanım kardeşinin öldüğünü anlar. Kardeşinin başında şu ağıtı söyler.

Düşümde gördüm düşümde
Gırıldı damıñ hezamı
Öldüğünü bildim gardaş
Geldim uzanı uzanı

Zöhre¹ beşikde sallanır
Cengiz² yeni dillenir
Böyle ünlü babam oğlu
Ünü yellerde söylenir

Böğün ulu bayram günü
Baña hançer sohuluyor
Ana oğluñ ümmemiş de
Gazatañan ohunuyor

Gene töbe gene töbe
Musdafa'mıñ gözü toka
Guzular yayladan gelmiş
Ana senden ister haba

İkisini öldürmüş de
Geri dön de kaç buyana
Cendermeler yüzbaşılar
Gapısını as biyana

Gucağında güççük bebâ
Nasıl edecah sabaha
Lokantada yemek yemiş
İleri yitmiş tabağa

Vezir babamı demiyom
Gümüş gamçı halı hağhe
Haydı gedek hatın anam
Gardaşın yarası nerde

Selver Güvenç

¹ . Ağıtı yakılanın kızı Zöhre

² . Ağıtı yakılanın oğlu Cengiz

182 - NURİ'NİN AĞIDI

Sarız merkezinden Nuri'yi kahvede, kan davahıları vururlar. Nuri'nin babası genç yaşta öldüğünden töre gereği, ammesini amcası ile nikahlarlar. Evli ve üç çocuğu olan Nuri'nin ağıtını ammesi yakar.

Ne ediyim ne ediyim
Ben nerelere gëdiyim
Al yaralı ölen guzum
Geline minnet ediyim

Gadañı alıyım **Nuru**
Yürü oğlancığım yürü
Gözüm kör oldu ya guzum
Gedenler gelmiyor geri

Gadañızı allım baba
Gara bıyık gözler söbe
Nuru'mu baña veriñ de
Dilenirim oba oba

Hele oğlancığım hele
İlahı da anañ öle
Benim oğlum böyle yiğit
Gelinini vermez ele

Ağlarım guzum ağlarım
Öleneçe ben söylerim
Guzum yanımda galmadı
Suna 'yı¹ guzu eylerim

Hota oğlancığım hota
Düşmanıñ ocağı bata
Ardında kimseñ yoğumuş
İşiñ galdı *gıyamata*

Bir al at aldı parayla
Ardını gırbaçla yetim
Bedel gabıl olsa guzum
Parayla alırım satın

Biri **Datlı** biri **Ehmet**²
Biz ergene edek minnet
Dünyadan bir dat almadı
İnşallah mekeniñ cennet

¹ . Ağıtı yakılanın kızı Suna

² . Ağıtı yakılanın oğulları Tatlı ve Ahmet

Hakkı³ baña darılıyor
Hepimiz ölüruk déyin
Gadañı alıym guzum
Gittik de gelirik deyin

Gadañı alıym baba
Ağlamıya ettik töbe
Gardaşlarını isdemem
Şimdi gerek oldu oba

Benim oğlum berk gıymetli
Nuru'm aleyinden datlı
Vezir babañ garşı gelsiñ
Altı yağız arab atlı

Anam d'ölük babam d'ölük
Ciğerlerim delik delik
Allah buña gayılmı ki
İki oğlan bir gız galık

Ağlarım guzum ağlarım
Bu da Allahın yazısı
Cennet'i⁴ gurban ederim
Arhasında yoh guzusu

Añşa d'ölsün Hürü⁵ d'ölsün
Datlı canım gadañ alsıñ
Erin isder gelinceğaz
Nuru'm da evine gelsiñ

Bebekler isdiyor baba
Haram oldu baña oba
Görenler Maşallah çaldı
Gara bıyık gözler söbe

Hakkı babañ olur guzum
Siziñ göğnüñüzü gördü

.....
Gavur dölü seni vurdu

Oğlum toplayıcı *tohlı*
Keşke olayıdı yohlu
Serbes *galıvıye* oturmuş
Yoğumuş oğlumuñ ahlı

Gulaklarım sağır oldu
Şimdi de kör oldu gözüm
Gayelim guzum gayelim
Öleyidi oğluñ gızıñ

Fadime Orakçı

³ . Ağıtı yakılanın hem üvey babası, hem amcası Hakkı.

⁴ . Ağıtı yakılanın kız kardeşi Cennet

⁵ . Ağıtı yakılanın kızkardeşleri Ayşe ve Hürri

⁶ . Anlaşılamadı

183 - İBRAHİM'İN AĞIDI

Karamıklı (Beyler) Köyünden İbrahim Bey askerlik görevini yapmakta olan Murtaza'nın karısını kaçıır. Murtaza Sivas'ta askerdir. Murtaza'nın babası oğluna tel çekerek durumu bildirir. İbrahim'in üzerine bir müfreze asker gelir. İbrahim'in amcası Muharrem Bey araya girip teslim olmasını ister ama İbrahim teslim olmaz. Çıkan çatışmada vurularak öldürülür. İbrahim Özocak'ın ağıtını kız kardeşi Sırma Hatun yakar.

Azziye¹'ya vardım ıdı
Gaymaham vurdu dizine
Yara biter yangın soğur
Ne diyim Kürd'ün² gızına

İbrahim Bey diyorkene
El hatırın sayarkene
Öldürmüşler gar'aslanı
Dan yıldızı doğarkene

Bir oğlu da bir de gızı
Bağler isdemiyor bizi
Tâ Sivaz'a bir tel vurmuş
Kör olsun asgerin gözü

Sırma³ bacı Sırma bacı
Dor'at kışner acı acı
Ben hayfımı alamadım
Hayfım alsın Çerkez Hacı⁴

Muharrem⁵ beâ diyorkene
Gel oğlum ediyim teslim
İlaha gurban oluyum
Gar'aslanım ağıri feslim

Ana azziğımı ediñ
Ben Mihli'ya⁶ çıhıcıyım
Dorumuñ gemini vuruñ
Müdafemi ediciyim

Hüseyin Nazir Ayaz

¹ . Kayseri ili Pınarbaşı ilçesinin eski adı Aziziye.

² . Ağıtı yakılanın ilk eşi için söylenmektedir.

³ . Ağıtı yakılanın kız kardeşi Sırma.

⁴ . Ağıtı yakılanın kardeşi Çerkez Hacı

⁵ . Ağıtı yakılanın amcası Muharrem

⁶ . Tahtalı dağları üzerinde Karamıklı köyüne ait yayla.

184 - PAŞA'NIN AĞIDI

Emiruşağı'ndan Paşa adlı bir genç komşusunun kızına karşı alaka duymaktadır. Kızın dayısı oğlu Kemal Kılıç da aynı ilgiyi duymaktadır. Paşa sevdiği kızı görmek için gece evlerine gider. Olayı haber alan Kemal, Paşa'yı korkutmak için ateş açar. Karanlıkta kurşun Paşa'ya isabet eder ve ölümüne sebep olur. Ağtını Teyzesi Ayşe Saraç yakar.

Gelinleri toplanmış da
Yol bacımın yapısında
Paşa Azmi¹'yi bekliyor
Guzanları² gapısında

Gadasın'aldığım kızlar
Ana olan böyle dizler
Yaz gelip çiçek açmasıñ
Oğlumuñ gezdiği özler

Gurşun gelip değinceğaz
Yanımı verdim duvara
Ben saña oğul olmuyom
Azmi³'yineñ göğnüñ ağıle

Ben **gayaya**³ çıhamıyom
Bayrah ordan efiliyor
Eller hep önlük giymiş de
Azmi³'m oña yeriniyor

Paşa gayfadan geliyor
Kekilini ata ata
Ana gollarım ağrıdı
Küllüklerde yata yata

Bekir Yıldırım (Kibar)

¹ Ağtını yakılanın küçük kardeşi Azmi.

² Kızın sülalesine verilen ad.

³ Emiruşağı beldesinin üstünde, yüksekçe, kayalık yer. Kale görünümündeki bu yer bölgeye hakim bir yükseklikte olup, seyrangahı olarak da kullanılmaktadır.

15 - Hac Esnasında Ölümler Üzerine Söylenmiş Ağıtlar

185 - GÜLLÜ HATIN'IN AĞLAMASI

Hac sırasında vefat eden babasına aşağıda metnini verdiğimiz ağıtı Güllü Hatın yakar. Ağıtı yakılanın üç kızı olup, erkek çocuğu yoktur.

Arafat dağına vardım
Ulaşamadım Kabe'ye
Emmilere hede aldım
Kohu doldurdum hâbeye

İleri gel Gökşen Hatın¹
Sözlerimde var mı bütün
Oğlum yoh da onuñ için
Amanat tütüyor tütün

Ağ odada camlı pece
Çifte kandil yanar gece
Mereççi malın bölüyo
Beş yaşlı olum olmayınca

Şervetli dibağ öter
Oğlum yoh ocağâm batar
Mereççi odamı yihma
Hayırma çerçiler yatar

Çalhanır gelir sürüsü
İçinde kısır yarısı
Düğünde deynek oynar
Ahırda kişner dorusu

Yaz gelir de goyun guzlar
Çobanlar davarın duzlar
Ellerin hacısı geldi
Añşam² babasını gözler

Hacı Kaya

¹ . Ağıtı yakılanın akrabası Gökşen

² . Ağıtı yakılanın kızı Ayşe.

SÖZLÜK

-A-

aba : Anne, abla, yenge anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır.
abi : Ağabeyi
ablak : Toplu, geniş ve yuvarlak.
acer : Taze, yeni, kullanılmamış.
ağ : ak, bakımlı, kutsal, düzenli, gösterişli.; *a. don* : İçeriye giyilen giysi.; *a. yağlık* : Boyuna takılan ipek mendil.
ağa : Baba. Zengin, malını fakire dağıtabilen.
ağaçdan at : Salaca, tabut.
ağal : Ahır, ağıl.
ağca : Akça, beyaza çalan renkte.
ağelmış : Eğilmiş.
ağer : Eğer, şayet, yoksa.
ağırtmen : Eğitmen.
ağlen : Dur, bekle.(eğlen)
ağler : Eğlendirir, avutur.(eğlendirir)
ağna : Anla.
ağrince : Kırığı, soğuk.
ağrışme : *Toplanılarak çıkılıp yapılan iş ve eğlence.*
ağşam : akşam
agga : Baba
ahıcı : Akacak.
akşamın çal gışığında : Karanlığın kendini gösterdiği anı ifade eden bir tamlama.
al : 1. Kırmızı. 2. Kırmızı renkli at veya at donu (rengi).
ala beşikli : Küçük çocuklu, beşikte çocuğu olan.
aleysi : Diğerleri, tamamı, hepsi.
alık : Almış.
allım : Alırım, alayım.
Almancı : *Almaya'ya çalışmaya gidenler için kullanılır.*
alvardı : Kafiye kelimesi.
amanat : Emanet.
an'olamam : Anne olamam.
anas'sossa : Annesi olsa.
anıyıñ : Anneyin.
annından : Alnından

annı yere başı güne : Alnı toprağa, başı güneşe.
arada gal- : Sahipsiz ve kimsesiz kal-.
ardındağa : Ardındaki
asbab : Elbise, giysi.
asbap : Elbise, giysi.
asıği : Eksiği, noksanı.
assıñ : Alsın
aşat : Fazla, büyük.
aşdıydım : Açmış idim
aşerme : *Hamile kadınların bir yiyeceği camı çekmesi, istemesi. Hamile kadınlarda ceninin başının tüylenmesi.*
aşih : *Aşık kemiğiyle oynana bir tür oyun.*
aşıt : Uzak, gözün göremediği yer
aşşih : Aşık.
atlas : Değerli kumaş. Yorgana çekilen kumaş.
ayaklı : Kadınların başlarına taktıkları 5-6 parçalı altın süs.
ayar gezme : 1. *Vahşice gezme, sağa sola saldıracak gibi gezme.* 2. *Düzgün tertipli gezme.*
azdır- : Kızdığını belirtmek, yüzünün ifadesini değiştirmek.
azer : Anzer yaylası balı.
azzık : Yemek, yiyecek.

-B-

bâ (bâe, bağ) : bey.
babeyiñ : Babayın, babanın
bacılıh : 1. Bacılık, kız kardeş. 2. *Ayrı anne babadan olmasına karşılık bacı kardeş alakası kurulan kız veya kadın.* 3. *Anne veya babası ayrı olan kız kardeş. Üvey kız kardeş.*
bacıs'sossa : Bacısı olsa.
bağır : Sine, döş, göğüs.
bahıcı : Bakıcı. Bakacak, hizmetini görecektir, ihtiyacını giderecek.
bakmañ : Bakmayın.
bâlama : Bağlama, saz.

barhana : 1. Toplanma yeri. 2. Ev eşyası. 3. Küçük kervan, aile fertleri. 4. Göçebelerin çadır eşyası, kervanın konak yerinde toplanan eşyası.
barnağa : parmağa
batgın : Batmış.
bayrahdar : Düğünlerde bayrağı taşıyan.
başlı : taze, yeni, ilk.
başlı : Yapılmakta olan, başlanmış.
bebân : Bebeğin, çocuğun.
beder beder : *Nokta nokta*.
belik : Saç örgüsü.
beniği : Benimki
Beñ : Ben, tende bulunan leke, işaret, iz.
beñz : Yüz rengi, beniz.
berk : Pek, sıkı, çok.
besleme : 1. *Kimsezi kalan birisinin hayır için başkalarınca biyyütülmesine verilen ad*. 2. Beceriksiz, zayıf, eli işe yakışmayan.
beşlik : Beşi bir yerde altın.
bibi : Babanın kız kardeşi.
biçici : Biçecek.
bilağine : Bileğine.
bilat : Bilet
bilinceğaz : Bildiğinde
billim : Bilirim.
bilme miyim : Bilmez miyim
birem birem : Birer birer.
birke : bir kere, bir defaya mahsus.
birken : Birkere, bir defa, bir kez.
bitirrim : Bitiririm. Kız isteyip almak.
bişe : Birşey.
boduk : yavru (Deve yavrusu)
bomuz bomuz : Bön bön, suratı asık biçimde.
bor : Tarla. Güz sürümü yapılmış tarla
bosdan : Kavun, karpuz, kabak cinsi.
boyağında : 1. Renginde. 2. Boyu-uzunluğunda.
boyun bükük : Boynunu bükmüş.

bozulattıñ : Erkeklerin ağlamasına verilen ad.
bölğü böl- : Paylaşmak, bölüşmek, (Miras) paylaşımı yapmak.
böyliem : Böyleyim.
bre : Seslenme ünlemi, nida "Bre".
bucak : kıyı, kenar, sulu düzlük.
burçak : Tane
burma : Burma adı verilen bilerzik. Altın bilerzik.
buyurcu : Davet eden, elçi.
buzlar : Buz tutar, donar.

-C-

cahal : Genç, tecrubesiz, cahil.
camız boduğu : *Camız yavrusu*.
canı candan : Canı gönülden, samimiyetle.
car : Yardım - imdat istemek, işaret etmek.
cığıl cığıl : ses taklidi.
cılga : İnce dal, dar yol, patika.
cirit : at üstünde, deyneklerle oynanan bir oyun.
cuvara : Sigara

-Ç-

çağal : 1. Çağldayarak akma (Ses taklidi). 2. Çakıl
çağar- : Çağırmak, seslenmek.
çahışah : Çakışalım. Karşılaşalım.
çalık : Çalmış, kamaştırmış.
çan daktır- : Nazardan korunmak için ve hayvanların ürkmemesi için çan takmak, taktırmak..
çapar : Cesur, yürekli, atak.
çardah : Gölgelek, kamalye.
çarık : Ayakkabı niyetine yünden veya deriden yapılmış giyecek.
çatal : çift, iki, ikili, iki misli
çatal yannığı : Çatal yayık. Yoğurttan yağ çıkarmaya yarayan araç.

çatma : Duvarları ağaç gövdesinden
 birbirine takılarak ve çivisiz
 olarak yapılan yayla evi.
 çelağanen : Çelenk ile
 çemrek : Kol veya ayağı örten
 elbisenin bir miktar
 katlanarak çekilmesi.
 çerbeşik : *Karışık, ne olacağı belli
 olmayan. (Mevsim ile ilgili)*
 çerçi : Gezgın satıcı. Genellikle takas
 yoluyla, köylerde incik
 boncuk satan gezgın satıcı.
 çerdek : Çardak, kamalye.
 çevirme : Avlu çiti. Etrafı çitle
 çevrilmiş küçük bahçe.
 çözmiye : Çözmeye.
 çığırışmañ : Ağlaşmaym, yüksek sesle
 bağırışmaym.
 çihartsın : Çıkartsın. Gelin olarak
 baba evinden koca evine
 göndersin.
 çihın : Çıkın, bohça.
 çiçeğanen : Çiçek ile.
 çifte : İki mermi alan tüfek.
 çot : Kötürüm, felç, hareketsiz.
 çufa : Çuha.
 çuhuya : bkz. Çuha.
 çulfa : 1. Dokumacı. 2. İpten
 dokunan kumaş.

-D-

dabağ(a) : Tabak(a)
 dağme : Değme, dokunma, ilişme.
 karışma.
 dahıcı : Takacak.
 dahım : Takım. Elbise takımı.
 dakım : Takım elbise.
 dâne (dane) : bak-, izle-.
 dar vakıt : Akşam olurken.
 darıl- : Küsmek, azarlamak.
 dayanıcıñ : Dayanacaksın.
 daylak : Dişi deve, deve yavrusu. at
 eşek yavrusu, iki yaşında
 hayvan, boynunda tüy
 olmayan pehlivan deve.
 dayra : Daire.
 değal : Değil

değincez : değdiği anda.
 değirmenlik : Un ya da bulgur
 yapılacak olan buğday.
 değnağini : Deyneğini, dayanağını.
 delâanli : Delikanlı.
 dem : Keyif, karar, vakit, eğlence,
 olgunluk.
 demeñ : Söylemeyin. haber
 vermeyin.
 dépdı : Tepti.
 desde : Tahılgillerin biçildikten sonra
 bir yere bırakılan öbeği.
 desden : Destan
 deşiri deşiri gitmek : Dilenerek
 gitmek.
 deşirici : Dilenci
 devre : Yanlış, başka türlü.
 deyhacık : Daha orada işte.
 deyik : Demiş.
 déyişin : Deyince, söyleyince, dediği
 zaman.
 dezze : Teyze, annenin kız kardeşi.
 dığrak : Güzel, düzgün, şık giyim.
 dışlñh : Rahat, huzur, neşe, iç
 ferahlığı.
 dıbağ : bkz. dibek
 dibek : *Tınç ya da tahtadan yapılmış
 özellikle, kahve doğulmesi
 için kullanılan havan.*
 dik- : Yükseltmek, yapmak.
 dikme : Fidan, çubuk.
 dil : Şiir, ağıt.
 dilli : Şiir söyleyebilen.
 diñelip : Ayakta durup, ayağa kalkıp.
 dinislam : Müslümanlar. Dini İslam
 olanlar.
 dipsiz guyu : Mezar, kabir, kara
 toprak.
 dizim dizim dizlemek : Dizlerine
 vura vura ağlamak.
 dizin dizin : İmekleyerek.
 dizlek çanı : Eke develerin dizine
 bağlanan çan.
 dodah yılış- : Tebessüm etmek.
 dolama : Entari, eteklik.
 domdura : Tambura, Dombra (?).

don : 1. Elbise. 2. Dağların elbisesi olarak ot. 3. At rengi.
doru : Doru at, at rengi.
dökülgen : *Hayvanların toplandığı yer.*
dölağande : Düzlüğünde.
dölek: Engebesiz arazi. düz yer.
döleş : Yayıl, dağıl.
döşü galemli : Okur yazarlar için kullanılan bir devim.
döşşagini : Döşşegini.
duldalık : Ruzgardan ve soğuktan korunmuş yer.
duluğu : Şakaklardaki saç. zülûf. Yüzün kulaktan yana alt tarafı.
duzlar : Hayvanlara tuz yalatılması.
düğur: Kız bakmaya veya istemeye giden.
düşük : Düşmüş.
düşüt : 1. Ölüm hadisesinin olduğu yer 2. Bu yerde taş yığılarak mezar süsü verilen yer.
düyna : Dünya
düzle-: düzeltmek, toplamak.

-E-

ebe : Babaanne veya anneanne.
ecik : birazcık, az dan az.
eğar : Eyer. Atlara vurulan binitlik.
ede : Baba.
edik : Köylü çizmesi, patik, çocuk ayakkabısı, mest, yünden örülü çok kısa konçlu çorap, papuç, terlik, ayakkabı.
eğsik: Kadınlar için kullanılır. Eksik etek gibi.
efelek : Ses takliti kafiye kelimesi.
efker : Efkâr, sıkıntı.
ehali : Ahali, halk.
el : 1. Yerleşim yeri, 2. İnsan, ahali, 3. Yabancı.
elan : İlan, duyuru.
elden ayrışsı : Başkalarından, alışılmış olandan farklı.
elet : Ulaştırmak, yetiştirmek.

élet: bkz. elet.
eli gulağında yat-: Yarı uykulu yarı uyanık yatmak, tilki uykusuna dalmak anlamına kullanılmaktadır
ellahalem : Allah bilir anlamına söz. Allahülalem.
ellaham : Herhalde.
ellik : Biçim işlerinde kullanılan aletlerin avuç içlerinde veya elde tahribat yapmaması için kullanılan eşya.
emekdar : Emektar, uzun süre birlikte yaşanan eş. arkadaş.
engin : Alçak, basık yer.
enik : İnmiş.
enni : Enli, geniş.
eñer : Eğer.
erdaş : Arkadaş.
esger : Asker
eş : Kardeş, aynı anne babadan olan.
eşgive : Eşkiya.
eşiciyik : Eşceğiz.
etlik : Kışın kesilmek üzere beslenen, pastırma, sucuk, kavurma gibi ürünler için beslenen semiz hayvan.
evdeğâ : Evdeki.
éy : İyi

-F-

fanıl fanıl : Ses taklidi.
farıl farıl : Ses taklidi.
filcan : Fincan. Kahve bardağı.
firik : Olgunlaşmaya başlayan tahıl.
fisdon : 1. Kadınların giydiği uzun etekli ve kollu elbise. 2. Entarinin altından dizkapağından bele kadar çekilen pijama.
fur- : Vurmak.
fuston : bkz. fisdon.

-G-

gabar gabar : Kabarık kabarık olmuş, şişmiş.

gabıd : *Kaput.*
gaçah : Kanun kaçağı, kaçak.
gada : dert, bela, sıkıntı, keder.
gağal gağal : ses taklidi.
gadasın aldığım : Derdini aldığım.
gağnı : Kağnı. Öküz veya camız arabası.
gağnım oklar : Kağnımı kullanıma hazırlar anlamına.
gahviye : Kahveye. Kahvehaneye.
galan : Artık, bundan sonra.
gallemis yağı : Kolonyağı ve güzel koku.
gannı : Kanlı.
gapıt : Kaput
garalı bayram : Yaslı bayram. Yas süresi içerisinde gelen bayram.
garamığ : Karamık bitkisi. Küçük, kara yemişleri olan yabani meyva.
garatdım : Kararttım, morarttım, darbe neticesinde vücudun bir tarafının çürütülmesi.
garer : Karar, sonuç.
gargı : 1. Kamış, bataklık kamışı. 2. Avcıların barut, saçma ve kapsül koydukları üç gözlü teneke ya da ağaç kap. Kamıştan yapılan ucu demir bir silah.
garip suyu:Gurbette ölenlere, cenazenin yıkanması için hazırlanan su.
gasat : Kısım, bölüm, kez, sefer.
gasdine : Kastine. Kast etmesine.
gassiñ : Kalsın
gasiya : Hayvanların yem yedikleri musura.
gavır : 1. Kafir, dini olmayan. 2. Hristiyan
gaviş- : Kavuşmak.
gayda : Düzen, uyak, sözün gelişi.
gayıt : Dügün için alınan eşya, alet, giysi.
gazâ : Kazağı.

gaza : İl, ilçe, kasaba merkezi.
gazi : *Gazi altım. Üzerinde Atatürk'ün kafa portresi yerleştirilen Cumhuriyet altım.*
gedicin : Gideceksin.
gedik : Gitmiş, gitti.
geggo : *Sako, Kalın kumaş veya yünden yapılmış kolsuz giyecek.*
geleñidi : Gele idin.
gelik : Gelmiş
gelinceğaz : Geldiğinde
gelinçi : Geline oğlan evine götürmek için kız evine gelen topluluk.
get- : Gitmek.
géy- : giymek.
gezeâ (gezeği) : Mesire yeri, eğlenme yeri.
gıç : Kıç, ayak.
gır : Kır renk. Kır renkli at. Bir at donu.
gıran : Salgın hastalık.
gırcı : Sert ve küçük kar.
gıriz : Kıriz
Gırları yediye kat- : Erenleri imdada çağırma anlamına deyim.
gırma : Tek tüfek. Ortadan ayrılarak doldurulan av tüfeği.
gırılmañ : Kırılmayın, gücenmeyin. sözümünden incinmeyin.
gısır : Kısır, etlik hayvan.
gısırak : Kısırak
gıyak : Düzgün, bakımlı, gösterişli.
gıylar : Kayar, yönelir.
giyyorlar : Kıyıyorlar. Eziyet ediyorlar.
gızıñ : Kızını
gilis : *hatırladıkça, andıkça, göz önüne geldikçe.*
girgin maya : Şubat ayında azan erkek deve.
gitdiñidi : Gitmiş idin.
gişi : Kişi, er, koca.

goğnüm : Gönüm.
goley : Kolay.
gollar : Korlar, bırakırlar.
goluñuza düşdüm : Merhametinize
kaldım. elinize düşdüm, size
sığınıyorum.
gonalga : Konaklayacak. mola
verilecek yer.
gonu : Tanıdık.
goñşu : Komşu.
gop- : Koşmak.
goridor : Koridor.gorseñ: Görsen
goyağında : Dağ kenarlarındaki
düzlük yerde. 2. Dağ
yamaçlarında çukurda kalan
düzlükte.
goygun : 1. Davulun gürültülü ve
hızlı dövülmesi. 2. Yoğun,
katı.
goyrulmuş : 1. Serbest bırakılmış,
azat edilmiş. 2. İpinden
boşanarak kaçmış.
goyuklar : Koymuşlar.
göcek : Bir karış boyunda büyümüş
ekin.
göç günü : Yaylaya çıkış ve inişin
başladığı gün.
göğ : gök, mavi, maviye çalan,
gümüş rengi .gökçe : Nazar
boncuğu.
gölek : Su birikintisi, göl.gönen- :
Donan-, süslen-.
göres- : Özlemek. görmeyi
arzulamak.
görsediyim : Göstereyim.
gövel ördek : Yeşilbaş Ördek.
gözlüyoh : gözlüyoruz, bekliyoruz.
göz ile takip ediyoruz.
gözü gannı : Gözü kanlı, bebek,
küçük.
gözü söbe: Gözü iri büyük.
guccük : Küçük.
gudümsüz : Uğursuz, bereketsiz.
guggu : Guguk kuşu.

gulağı küpeli : Yeni gelin veya
evlenecek çağa gelmiş kız
için kullanılır.
gulâmanın : Kulağım ile.
gulaş : Kulaç. Kolların bir
parmaktan bir parmağa
kadarki açılmış kısmı.
gulümün : Gülümün.
gulunç (guluş): 1. Kürek kemikleri
arası. 2. ağrı, yel.
gur : Kurmak, ayarlamak.
guru yere geldi dizim : Kimsesiz ve
yardımcısız kalmak anlamına
kullanılan bir söz.
gurul : Kurulu, hazırlanmış.
gurşak : Kuşak. Bele bağlanan örme
kuşuk.
guş gondurmak : 1. Çok maharetli
nakışçı olmak. 2.
Dokumalara kuş deseni
işleyebilmek.
guşâ : Kuşağa. Bele takılan kuşağa.
guşağını guşat-: 1. Kuşağını
özenerek takmak. 2. Gelin
gidenlerin beline takılan
kuşak.
guzlar : Kuzular, doğurur.
gümanlı : Umut taşıyan. İnancı.
güccük : bkz. guccük
güççük : bkz. guccük
güd- : Hayvan otlatmak, sürmek.
güdük : kısa ceket.
güleş : Güreş.
gülgülü : Gül gibi renkli, gül renkli.
gülük : Gülmüş.
güzlük : Hayvanların kışın
barındırıldığı yer.

-H-

h' : Ağıtların söylenişinde kelime
başlarında çıkarılan ses.
ha'bre gel eyle-: Durma gel diye
işaret etmek. Haberda,
eylemek.

haba : Siyah yünden dokunmuş, önü kaytanlı, cepkenimsi kısa erkek ceketi.
habe (hağbe-hâbe) : Yük taşımak için örülen dokuma.
hah : Hak. Kazanç.
haleye çıkıcı : Halaya çıkmak, davul zurna eşliğinde oyun oynamaya çıkmak.
hanı : Hani.
haraba : Harabe, yıkık, viran.
haral : Kıldan ya da ketenden yapılmış büyük çuval.
hatir : Hatır, gönül.
havas : Heves.
hayallat : Tabut, salaca.
hayle : Nasıl, ne şekilde.
hayma : Bağ ve bahçelerde çalı çırpıdan yapılan çardak.
hayrdar : Hayır sever, iyilik yapmaktan hoşlanır.
haşat : Yorgunluktan ölecek dereceye gelmiş, yıkılmış.
haşeri : Yaramaz, haşarı.
haşlığı : Harçlığı.
hede : Hediye, armağan.
hekdirir : Kafiye kelimesi.
hekili : Ses taklidi kafiye kelime.
helke : Sıvı taşımaya yarayan eşya, kova.
hepi : Tamamı, hepsi.
herg : Herk. Sürülmüş tarla.
heril don : İnce ipekli elbise.
hetire : Hatıra, anı.
hezan : Damların üzerine döşenen kalın ve büyük ağaç kiriş.
hezele : Ses taklidi. Kafiye hazırlık kelimesi.
hezen : bkz. hezan.
hezerine hüzerine : Ses taklidi kafiye mısraı.
hezi : Ses taklidi kafiye kelimesi.
heş : Hiç.
hista : Sehim, pay, hak.
hiş : Ses taklidi.
hila : Hile, desise.

hilali : Kafiye kelime.
hodul : Biçimsiz, fena, kibirli.
hodul : Bir öküz cinsi.
horenti : Horanta, evin nüfusu.
hota : Baş, büyük taş, oyunda ebe taşı.
huvan : Ağıt, figan, acılı sözlerle seslenmek.

-I-

ıcık : Azıcık, birazcık, azdan az.
ıgır ıgır : Yavaş yavaş, salınarak.
ıklım : İklim.
ılgar : 1. Öfke. 2. Sıra. 3. Çok çabuk. 4. Sürekli, yok oluşa doğru.
ılgıt ılgıt : Ağır ağır, hafif hafif. (Ses taklidi)
ıliyerek : İlklaşarak.
ımag : *Sahip, vekil, yardımcı.*
ırak : Uzak.
ırgad : Yevmiye ile çalışan kişi. Ücretle çalışan.
ırgalan- : Sallanmak, yerinden oynamak.
ırgatlı : *Çalışkan, becerikli, yetenekli, iş bilir.*
ıslı : Islanmış.
ısmarık : İsmarlanan şey, sipariş.
ısrıkana : Sabah olurken, şafak atarken.

-İ-

ığde dikmek : Nazardan ve kötülüklerden korunmak için uğurlu geldiğine inanılan, ığde ağacının çubuklarından 3-5 cm uzunluğunda boncuk gibi bir sıra halinde delinerek elbiseye takmak.
ilvanınan : *Nazlanarak, istemiyormuş gibi, ağır ağır.*
ipe düş- : Ölümünü istemek için kullanılan bir ahit, and.
ışlik : Gömlek, mintan. İçeriden giyilen giysi.

ivir ivir : Çeşit çeşit. desen desen.

-K-

kaâ : Kahya, muhtar.

kâân : Kahyanın

kağn'endirdiñ : kağnı indirdin.

kahar : Kalkar, ayağa kalkar.

kahar : Kahr

kalık : Kalmış

karsambaç : Karla karışık yağın yağmur. Karışık.

keçik : Başörtüsünün ensede saçların altından geçirilip tepede bağlanmış durumu.

kele : Edat. Seslenme ünlemi.

kelek : 1. ayakkabı. 2. *Başta takılan süs.*

keleş : Kalesnikof marka tüfeğin halk arasındaki adı.

keli : Sınır, tarla sınırı., uç.

kesmelik : Kesimlik, besili hayvan.

kestek : Kısa boylu.

keyfiyin : Hesapsız olarak.

kitlenik : Kitlenmiş.

korbaht : Bahtı kapalı, bahtı kötü.

köçek : Düğünlerde kadın elbiseleri giyip zil takarak oyun oynayan erkek.

köstü : Kösnü. Gözleri olmayan, toprak altında yaşayan fareye benzer hayvan.

köşe : 1. Ocağın bir kenarı. 2. Yapıda köşelere konulan büyük ve düzgün taş. 3. Kadınların başlarına takarak yüzlerine ya da sakaklarına sarkıttıkları gümüş ya da altın süs eşyası, ziynet.

köt'olası : Kötü olası.

köteğini : Dayağını, sopasını.

kötüce : Fakir, yoksul, düşkün.

köyneği : Gömleği, atlet

köyneklenmiş : Örtülmüş. perde inmiş.

küllük : Kül dökülen yer.

kutüklük : Mermi ve cephane koymaya yarayan giyecek.

küheri : *Yüce yüksek, karlı dağ.*

kündeki : Hergünkü. sıralı olarak hergün.

küskünür : Küstüğünü, kırıldığını belirtmek için karşıdaki kişiye yalancılıktan darbe vurmak veya itelemek.

küsük : Küsmüş.

kütüğe : Nüfus kütüğüne.

-L-

lo (ğ) taşı : Loğ taşı. Toprak damların üstünü pekiştirmek için kullanılan silindirik biçiminde sert taş.

-M-

m'acep : mı acaba.

made : Başka, öteki.

mahana : Bahane.

mahremetli : Merhametli.

makine : Kamyon, otobüs, midibüs, tır.

mâre : Meğer ki

martin : Bir tüfek markası.

maşlak : Yünlü, uzun palto.

matça : Sıkıntı.

mecal : Derman, güç, kuvvet, takat.

mefta : Mevta, ölü, vefat eden.

mencilis : Meclis, toplantı.

menend : Denk, benzer, eş.

merecci : Mirasçı.

metiro : Metre.

meydanı (Mindanı) : Sırma işlemeli beyaz kumaş. *meydanı zıbnı* : Kadınların giydiği bir çeşit üstlük giyecek.

meşlek : bkz. maşlak.

mıhdar (mıkdar) : Muhtar.

mina : Bina, ev, ocak, yuva.

minnet : Bir iyiliğe, iyilik yapana karşı kendini borçlu hissetme, teşekkür etme. anlamına gelen bu kelime

ağıtlarda "eziklik içerisinde,
yalvararak bir şey istemek"
anlamına da kullanılıyor.
mor belikli : Saçları mor renkli.
Saçları kınalı.
möhür : Mühür.
mucuk (mücük) : Küçük sinek veya
sivrisinek.
muhayıt ol-: Mukayyet olmak, sahip
çıkmaq. korumak.
mühür kulak : Kulağı damgalı.
mürdün : Kaldıraç. kaldıraç kolu,
sırık.

-N-

ñ' : Ağıtların söylenişinde çıkarılan
ses.
nazla-: avutmak, eğlendirmek.
ne hallarınan : Ne zorluklarla.
neadere (ne gadere - neğadara) : Ne
kadar (çok), ne kadarlık.
neçe : Nice, ne kadar, sayılamayacak
kadar çok.
nen çallım : Nenni çalarım, söylerim.
nic'oluk : Ne olmuş, ne kadar olmuş.

-O-

oda : 1. Evin bir bölümü 2. Misafir
ağırlamak için hazırlanmış,
asıl eve ilişik mekan.
oğrun : Gizli, duyurmadan, saklı.
oğsüz : Öksüz.
ohuducu : Okutacak.
oksür : Öksür.
ollum : Olurum , oluyum.
oluk : olmuş
olrum : Olurum.
oluncaaz : Olduğu zaman.
onnar : Onlar.
onuynan : Onun ile
oortmen : Öğretmen
orah :Orak. Biçim aleti.
osan - : Usanmak.bıkmak.
ossuñ : Olsun
osüz : bkz. oğsüz

-Ö-

ögnük : Önlük. Okul önlüğü.
öleñidi : Öle idin.
öllüm : Ölürüm, ölüyorum.
ölücüyüm : Öleceğim.
ölük : Ölmüş
ölüyedi : Öle idi.
örgü : Uzun saçların belik olacak
şekilde örülmesi.
örtük : Örtülü, örtülmüş, kapatılmış.
össuñ : Ölsün
öşdüm : Ölçtüm
ötüyorlar : Ağlaşıyorlar.
öyke: Öfke, sinir, kızgınlık
öz : Dere kenarı, sulak yer, su çıkan
yer.
öz: Ben, kendi, I. tekil şahıs.
özne dık- : Damadı gerdeğe sokma.
özne: Güveği, damat.
özelik yorgan : Kız evinin çehiz
olarak hazırladığı yorgan.
Gerdek yatağı.

-P-

panga : Banka. Kredi çıkması.
pantul : Pantolon
panzer : Panzehir.
pece : Baca, dumanın çıkması için
yapılan yer.
pelifen : Pehlivan
pendir : Peynir.
penek : Pencere, ışık girmesi için
duvarda açılan delik.
perdesiz : Destursuz, izinsiz,
aracısız, randevu almadan.
pertuso : Pardesü.
pırnab : Pür. Otgillerin yaprağı.
pıtırak : Pıtırak. Tikenli bir bitki.
potin : Ayakkabı, yarım çizme.
pullu : Etrafı pullarla çevrilerek
işlenmiş baş örtüsü.
puñar : Pınar, çeşme.

-S-

sabânan : Sabah ile
sağat (sahat) : Saat.

sahin: Sakin, kork, çekin.
sal : Cenazeyi taşımak için hazırlanan araç.
salavat : Selavat. Kelime-i şahadet.
salma : Başiboş. kendi başına. serbest.
salma : Vergi. sıralı gelen köy vergisi.
salmañ : Göndermeyin, bırakmayın.
sarı tas : Hac tası da denilen piring tas.
sav- : Yollamak, salmak.
savış : 1. Geçmek, ileri gitmek. 2. Kenara çekil, görmemezlikten gelmek.
sazak (sazağa): Soğuk. Ruzgar ile birlikte değen kuru soğuk.
seferbirlik : Seferberlik
sehil : Bölge insanı tarafından Adana iline verilen ad.
seki : Toprak üstündeki yükseklik, doğal set.
sekil : Atların alnındaki ya da ayaklarındaki beyazlık, ak leke
selbi : Selvi.
sele serpe : Açık saçık, serbestçe. çekinmeden.
selef : Gizli, saklanarak.
seniğiniñ (seniyinin): Seninkisinin
seyip : Sahipsiz, kimsesiz, başiboş bırakılmış.
sihiya : Sıhhiye. Sağlık memuru.
sıtınan : Yürekten, canı gönülden, bütün samimiyyetle.
sıyırđın : Kurtardın, kurtuldun.
sıyırđı : Kar kürümeye yarayan tahtadan yapılmış kürek.
soluh soluh : Ara ara, mesafeli.
soluh ver- : ara vermek, sıra savmak.
son beşşiğđin : Son çocuğün.
soyak : Cins, soy.
soyha : Ölenin üstündeki giysisi. Yaramaz. Aşağılık, kötü.
soylak : (yol için) iyi, düzgün, taşsız.

su selesi : Ölüm olayının ilanı için cami minaresinden söylenen sözler. Sela.
sufra : Sofra.
susa : Şose, asfalt yol.
suy : Su.
sürek : Büyük baş hayvanlardan oluşan sürü.
süvar : Süvari, atlı.

-Ş-

şaplah : Şaplak, tokat.
şark : Doğu, doğu tarafı.
şavhı : Şavkı, yansıması.
şerit : İp.
şerit : Kadınların boyunlarından göbeklerine dek taktıkları altın dizisi.
şerlen- : Diklenmek, inatlaşmak
şingır şingır : Ses taklidi.
şıvgın : Taze sürgün, filiz.
şindicike : Şimdi, şu anda, anında.
şitil : Filiz, sürgün.
şo : Şu
şor : (Kötülük için) söz, laf, dedikodu.
şoradan : Şuradan.
şuvara : Asıl anlamı şairler olan bu kelime bölgede şair anlamına kullanılmaktadır.

-T-

tabaha : Tabaka. tütün koymak için kullanılan eşya. Tütün tabakası.
tablah : Tabaka, kat.
tabır : Tabur.
tâğ : Toplayarak taşınmaya hazır hale getirmek, hazırlamak, yığmak.
tahmil : Tahammül
taman : Onay sözü. (Tamam mı)
tamaşa : Temaşa, seyir.
tav : Raf, sergen.
tavsır : Fotoğraf.
taylak : Atın genç olanı.

tebdil hav'alan : Tebdil-i hava alan.
Askeri bir deyim olarak hava
değişikliği almak.
tebdil : *Düzen, vaziyet.*
teberik : tebarek. Allahın izni.
teltik : Tetik. Tabanca tüfek gibi
silahların ateşleme
tertibatının çubuğu.
tembeh : Tembih.
terekimci : Hacizci. haciz memuru,
icra memuru.
terki : Ata binen kişinin arkası,
arkasında kalan binilecek yer.
tesbeh : Tesbik.
tevir : Çeşit, şekil.
tezcene : Acele, çabuk, hemen.
tezzek : Tezek. Hayvan gübresinden
yapılan yakacak.
tırpanın sohulu olması : Tırpanı
kullananın öldüğünü ifade
etmek için kullanılan bir
deyim.
toha : *Tırpanın tutulacak yeri.*
tokdur : Doktor.
topliyek : Toplayalım.
tozah (tozzağa - tozzâ - tozzah) :
Düğünlerde gelinin başına
takılan çeşitli renge boyanmış
kuş tüyleri. Gelin başına
takılan başlık.
töbe : Tövbe.
töbe amandan almıyor : Laf, söz,
öğüt, dinlemiyor.
tulumba : Su çekmeye yarayan alet
ve bu aletle su çekilen
kuyuya verilen ad.
tumar : Tımar, kaşığı etmek.
tur : Deyneklerle oynanılan bir çeşit
oyun.
tülü : Güreşçi erkek deve.
tülü mayası : Uzun tüylü güreşçi
erkek devenin dişi yavrusu.
-U-
uc : Uç, kenar, sırt.
uccadan : Usulca, yavaşça,
incitmeden.

uçca uçca : Diz dize. Uç uca.
ulu bayram : 1. Kurban bayramı. 2.
Dini bayramlar.
unmiya (ummuya) : *Onmasın.,
rahata, huzura, mutluluğa
kavuşmasın.*
urusum : Miras, vergi.
usluplu : Adabınca, yerine göre
hareket eden.
uşâ - uşağa : Uşağı, çocukları.
utlu : Akıllı, uslu, terbiyeli.
uyuk : Uyumuş.

-Ü-

üçken : Üç kere, üç defa.
ümüm : Umum, bütün, genel.
ünnü : Ünlü.
üveyik gır : Üveyik kuşu renginde
at. Gövdesinin yarısı ak yarısı
kara at.
üzmüş : Zedelemiş.
üzü üzü : Üzgün üzgün.

-V-

vara : Varsın.
varan : Gelen.
vezir : *Kadınların ölen kocaları için
söyledikleri imyan. (Tabu
olan ölenin ismini söylemek
yerine bu kelime
kullanılmaktadır.)*
vili : Ses taklidi, kafiyelik kelime.

-Y-

yaba : Ağzı geniş kürek.
yağaz (yağız) : esmer, kara renk. At
donu (rengi)
yalannar : Yalanlar.
yalladığın ite darıl : Sahibi veya
efendisi olduğun, ekmeğini
yiyip de nankörlük edenlere
küs anlamında bir deyim.
yâlı : Yağlı.
yalım : Alev, ateş.
yalınız : Bir tek olan, yalnız olanı.
yamar : Yamalıklar.

yannılı : Yanık, acılı, dokunaklı.
yapısında : Benzerinde, kalıbında.
örneğinde.
yarpız: Sulak yerlerde biten güzel
kokulu ot, bitki.
yasa oturmak : Cenaze evinde
gelenlerin taziyesini kabul
etmek, ağıt yakmak, yas
çekmek.
yaşameyim : Yaşamıyayım.
yaticın : Yatacaksın.
Yatır- : Davar yatırmak, sağım veya
gündüz bir arada tutmak için
koyunların toplandığı yer için
kullanılıyor.
yavşan : Özel kokulu, acı, kaynatılıp
suyu ilaç niyetine içilen bir
ot.
yaylatmak : Hayvanları yaylaya
çıkarmak.
yazma : Eşarp, başa takılan beyaz
örtü.
yazılma mı : Serilmez mi.
yedi aylık : Yedi ayda doğmuş.
yeğin : Çok, bol, bereketli, büyük,
fazla, zor.
yekin : *Davran, ayağa kalk, doğrul*
anlamlarında kullanılır.
yelgin : Hızlı, çabuk.
yelli : Hızlı, yelli.
yenge : Geline kılavuzluk, evlenme
işlerinde aracılık eden kadın.
Düğün çağırıcısı. *kuma*,
ağabey veya akrabadan
büyüklerin eşi.
yenmezdim : Yenilmezdim, alt
olmazdım.
yeñil- : Alt edilmek, mağlup
edilmek.
yerin- : İmrenmek, hayıflanmak.
yernik git- : Gözü açık gitmek, gözü
arkada kalmak. Mutlu
olamamış.
yesir : Esir.
yet- : Akıl erdirmek, anlaya bilmek.

yığın : 1. Ot, yonca, ekin gibi
bitkilerin biçildikten sonra bir
araya toplanmış hali. 2.
Hayvan gübresi.
yıldır- : Sildirmek, düşürmek.
yırak : Uzak, aralı, mesafeli.
yoz : Kısır ve erkek davardan oluşan
sürü. Yazın kırdan kalınıp
otlatılan davar.
yörüdü : Yürüdü.
yudum : Yıkadım.
yuka : İnce, duygulu, hassas.
yumam : Yıkamam, temizle(ye)mem
yumuş : İş, hizmet buyruğu.
yunarkana : Yikanırken, yıkandığı
zaman.
yurd : Yaylada oturan, yerleşilen
yer.
yusek : Yüksek.
yük : taşınabilen eşya.
yükük : Yorgan, döşek gibi şeylerin
konulduğu yer.
yürâgimi : Yüreğimi.

-Z-

zangırdar : Titirer, korkudan titrer.
deprem oluyormuş gibi ses
çıkarak titrer.
zarı : Ağlama. Ağlama sesi.
zatı : Zaten. Sonunda.
zavır : Kızarak söylemek. Öfkeli bir
şekilde seslenmek.
zemheri : Şubat ayı içerisinde bir
zaman dilimi.
zilif : Zülûf, saç.
zitli : Zifli. Zift dökülmüş.
ziyafat : Ziyafet, yemekli eğlence.
zorbaz : Huysuz, laf dinlemeyen,
asabi.
Zorsunmuş : Zor saymış, zoruna
gitmiş
zıbın : Elbise, giyecek .

BİBLİYOGRAFYA

- Abdulkerim Abdulkadiroğlu. "Bartın ve Çevresinde Dini Manevi Halk İnançları", **Türk Folklorundan Derlemeler 1987**, Ankara 1987.
- _____, "Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarıyla İlgili Bir Sınıflandırma Denemesi I", **Türk Folklor Araştırmaları 1986/1**, Ankara 1986.
- B. Abdullayev, **Azeri Şifahi Halk Edebiyatına Dair Tetkikler**, C VI., Bakü 1982.
- Abdülğani b. İsmail en-Nablusi, **İslami Rüya Tabirleri Ansiklopedisi**, Türkçesi. Ali Bayram - M. Sadi Çöğenli, İstanbul 1990.
- Ehliman Ahundov, **Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri**, aktaran: Semih Tezcan, Ankara 1978.
- Aisophos, **Masallar**, Çev: Nurullah Ataç, İstanbul 1966.
- L. Sami Akalın, **Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar, Kargışlar**, Ankara 1990.
- _____, **Türk Folklorunda Kuşlar**, Ankara 1993.
- S. Burhanettin Akbaş, **Bünyan Folkloru Halk Edebiyatı ve Etnografyası**, Kayseri 1993.
- Turgut Akpınar, "Dünyada ve Türklerde Ağza Alınması Yasak (Tabu) Kelimeler", **Folklor ve Etnografya Araştırmaları 1985**, İstanbul 1985.
- Osman Aksoy, "Şifa Tasları", **Türk Etnografya Dergisi**, XV, Ankara 1976.
- Şerif Aktaş, **Roman İncelemesine Giriş**, F.Ü., Edebiyat Fakültesi (ders notları) Elazığ 1984.
- Tahir Alangu, **Türkiye Folkloru El Kitabı**, İstanbul 1983.
- Naim Alkan, **Türk Halk Edebiyatı**, Ankara 1973.
- Ali Berat Alptekin, "Celaloğlu Ağzı", **Türk Folkloru**, 2 (16), Kasım 1980.
- _____, "Silifke'den Derlenen Ağıtlar", **Türk Folklorundan Derlemeler 1987**, Ankara 1987.
- _____, "Fırat Havzasında Tesbit Edilen Ağıtların Türk Kültürü İçerisindeki Yeri", **Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu**, Elazığ 1989.
- _____, **Aşık Hacı Karakılçık (Hayatı - Sanatı ve Şiirlerinden Örnekler)**, Antakya 1993.
- _____, "Kazakistan ve Kırgızistan'dan Kucak Dolusu Selamlar", **Ortadoğu gazetesi**, 13 Ağustos 1993.
- _____, **Yesevi Ocağında 210 Gün**, Elazığ 1996.
- Seyfettin Altaylı, **Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul 1994.
- F. Altheim, **Atilla etles Huns**, Paris 1952.
- Ahmet Refik Altınay, **Anadolu'da Türk Aşiretleri**, İstanbul 1930.
- Erdoğan Altınkaynak, **Halk Hikayeleri (Metin-Tahlil)**, Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1993.

- İbrahim Altınsarın, "1870 Yıllarında Kazak Türklerinin Ölümle İlgili Adet ve Merasimleri", Çev: Lâyet Altınmakas, **Türk Kültürü**, XXII/250, Şubat 1984.
- Metin And, "Türk Folklorunda Oyun Kavramı ve Oyunun Önemi", **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri**, Ankara 1974
- _____, "İslam Folklorunda Muharrem ve Taziye", **Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı** 1976, Ankara 1977.
- Reşit Rahmeti Arat, **Eski Türk Şiiri**, Ankara 1986.
- _____, **Kutadgu Bilig**, I., (Metin), Ankara 1979.
- Veysel Arseven, "Avşar ve Türkmen İllerinden: Birkaç Ağıt", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, 2 (45), Nisan 1953.
- _____, "Türk Halk Müziğinin Ezgisel Yapısı Üzerine", **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.III, Halk Müziği, Oyun, Eğlence, Ankara 1977
- Naci Aşkun, "Tarih ve Bilim Kürtlerin Türk Olduğunu İspatlamakta", **Türk Kültürü**, (229), Mayıs 1982.
- Adil Ali Atalay, **Kerbela ve Matem**, İstanbul 1993.
- Besim Atalay, **Divanü lûgat-it-Türk Tercümesi**, C.III, Ankara 1985
- Hüseyin Nihal Atsız, **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1992.
- Avşar Aşiretinin İskanına Dair**, Meclis'i Vala, Başbakanlık Arşivi, nr.8103.
- Orhan Göksel Aydemir, "Bir Avşar Ağıdı: Bekir Öğretmene Ağıt", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, 9 (189), Nisan 1965.
- Orhan Aydemir, "Avşar Ağıtları", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, VIII/177 Nisan 1964.
- San'an Azer, **İran Türkleri**, İstanbul 1942.
- Azerbaycan Dilinin İzahlı Lûgeti**, C.I, Bakü 1964.
- Azerbaycan İncileri** (Bayatı, Goşma, Tecnis), Haz: Elhan Memmedov, C.V, Bakü 1988.
- Azerbaycan Sovet Ensiklopedisi**, C.I, Bakü 1976.
- Yusuf Azmun, "Türkmen Halk Edebiyatı Hakkında", **Reşid Rahmeti Arat İçin**, Ankara 1966.
- Muhan Bali, **Ağıtlar Üzerinde Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Doçentlik Takdim Tezi) Erzurum 1974.
- Nihad Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı**, C.I., İstanbul 1987.
- Turhan Baraz - Semra Tetik - Nazmiye Özsan, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi Konu - Yazar Kaynakçası**, Eskişehir 1986.
- Ahmet Barcıklı, "Türk Müziği Tasnif Sistemi Denemesi", **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.III, Halkmüziği-Oyun-Eğlence, Ankara 1977.
- Uğur Barlas, "Gaziantep Kent Kültürünün Oluşmasında Fırat Yöresi Türkmen Oymaklarının Etkisi", **Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu**, Elazığ 1989
- Hayri Başbuğ, **Aşiretlerimizde At Kültürü**, İstanbul 1986.
- İlhan Başgöz, **Seçilmiş Hikayeler Dergisi**, C.XII,(59),1956.
- _____, **Folklor Yazıları**, İstanbul 1986; Aynı yazı için bkz.: **Ülkü**, C.V., (50) 1945.

- _____. "Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)", Prof. Dr. Umay Günay Armağanı, Ankara 1996.
- Muharrem Bayar, "Ebedi Türk Yurdu Karabağ", *Yeni Düşünce Gazetesi*, 21 Ağustos 1992.
- Derman Bayladı. *Mitoloji Tanrıların Öyküsü*, İstanbul 1995.
- Mehmet Bayrak. *Eşkiyalık ve Eşkiya Türküleri (İnceleme-Antoloji)*, Ankara 1985.
- Turhan Baytop. *Türkiye'nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri*, İstanbul 1963
- Otto Beockel. *Psychologie der Volksdichtung*, Berlin ?, (Fotokopi)
- Dursun Berkok, "Ağıt Edebiyatı ve Müziği Derlemeleri", *Erciyes*, 4 (48), Ocak 1982.
- Beydaba - Abdullah B. El-Mukaffa, *Kelile ve Dimne*, Çev: Hayreddin Karaman-Bekir Topaloğlu, İstanbul 1980.
- Behram Beza'i. *Nümayiş Der İran*, Tahran 1965.
- Kilisli Rifat Bilge, *Maniler*, Haz.: Ata Çatıkkaş, İstanbul 1996.
- Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Halk Şiirinde Yas*, *Yeni Sabah*, Birinci kânun, 1943, nu.1988.
- Pertev Naili Boratav, *Folklor ve Edebiyat I*, İstanbul 1982.
- _____. *Köroğlu Destanı*, İstanbul 1984.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, C.I., 1982.
- Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul 1988.
- Ahmet Caferoğlu. "Azeri Türk Hayatında Batıl İtikatlar", *Türklük*, 3., 1939.
- _____. *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler*, İstanbul 1948.
- _____. *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul 1968.
- Joseph Campbell, *İlkel Mitoloji 'Tanrının Maskeleri'*, Çev: Kudret Emiroğlu, Ankara 1995.
- Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İstanbul 1970.
- İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara 1992
- Rıdvan Canım, *Latîfî. Tezkiretü's-suarâ ve Tabsiratü'n-nüzemâ*, Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi) Erzurum 1987.
- Mustafa Canpolat. "Dîvânü Lûgati't-Türk'te Şamanizm İzleri", *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1974, Ankara 1975.
- François Woodman Cleaves, "Uighuric Mourning Regulations", *The Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*, C.I, 1977.
- Müjgan Cunbur - İsmail Parlatır. *Edebiyat, Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler*, Ankara 1990.
- Saadet Çağatay, "Türklerde Batıl İnançlar Arasında Tabu", *I. Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara 1974.
- Ahmet Çakır - Serap Yükrük - Tanju Ozanoğlu - Mehmet Öcal - Esra Aydaş. *Türk Halk Ezgileri II.*, Ankara 1996.
- Amil Çelebioğlu, Yusuf Ziya Öksüz. *Türk Bilmeceler Hazinesi*, İstanbul 1995.
- Güler Çelgin, *Eski Yunan Edebiyatı*, İstanbul 1990.
- İsmet Çetin, "Karacaoğlan ve Gevheri'nin Şiirlerinde Ortak Ayaklar", *Türk Halk Kültürü Araştırmaları* 1993.

- Nihat M. Çetin, **Eski Arap Şiiri**, İstanbul 1973.
- Ali Abbas Çınar, **Türklerde At ve Atçılık**, Ankara 1993.
- _____, "Türkmenistan Halk Edebiyatı Türleri", **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, 2. Güz 1996.
- Nebi Dadaloğlu, "Avşareli Ağıtları: Sultan Gelin ile Haççenin Ağıdı", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, 10 (203), Haziran 1966.
- Abdürrahim Dede, **Batı Trakya Türk Folkloru**, Ankara 1978.
- Kenan Demirayak - Ahmet Savran, **Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Dönemi**, Erzurum 1993.
- E. Demircizade, **Kitab-Dede Gorgud Destanlarının Dili**, Bakü 1959.
- Derleme Sözlüğü, C.I, Ankara 1963; C.II, Ankara 1965; C.III., Ankara 1968; C.IV., Ankara 1969 ; C.V., Ankara 1972 ; C.VI., Ankara 1972 ; C.VII., Ankara 1974; C. VIII., Ankara 1975; C.IX., Ankara 1977; C.X., Ankara 1978 ; C.XI., Ankara 1979; C.XII., Ankara 1982.
- Ferit Develioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara 1982.
- Nadir Devlet, **SSCB'deki Türkler Ağırlıklı Çağdaş Türk Dünyası**, İstanbul 1989.
- Cem Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara 1995.
- Hikmet Dizdaroğlu, **Halk Şiirinde Türler**, Ankara 1969.
- D. Mehmet Doğan, **Türkçe Sözlük**, Ankara 1983.
- İsmail Doğan, **Türkiye'deki Karaçay - Malkar Türkçesi**, (Giriş - İnceleme - Metin - Sözlük) İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış doktora tezi), Malatya 1993.
- Emil Durkheim, **Les Formes Elementaires de la vie Religieuse**, 1912, (Fotokopi)
- Wolfram Eberhard, **Çin'in Şimal Komşuları**, Çev: Nimet Uluğtuğ, Ankara 1942.
- Ebul Gazi Bahadır Han, **Şecere-i Terakîme**, Haz. Muharrem Ergin, (?-?)
- Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara 1981.
- _____, **Türkiye Türkçesinde Ağıtlar**, Ankara 1990.
- Yaşar Elden, "Gizik Duran Ağıdı", **Erciyes**, 4/42 Kayseri 1981.
- Piri Er, "Türklerde Ağaç Kültü ve Bunun Anadolu Alevi İnancındaki İzleri", **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1994**, Ankara 1996.
- Ahmet Bican Ercilasun - Ensar Aslan, **Arpaçay Köylerinden Derlemeler**, Ankara 1976.
- Ayşegül (Demirhan) Erdemir, "Kına'nın Türk Tıbbi Folklorundaki Yeri Modern Tıp Bakımından Bazı Sonuçları", **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.IV., Gelenek Görenek ve İnançlar, Ankara 1987.
- Yıldıray Erdener, "Etnomüzikoloji Nedir?", **Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1993**.
- Muharrem Eren, **Kocaavşar Köyü ve Tarihçe Avşarlar**, İstanbul 1992.
- Muharrem Ergin, **Azeri Türkçesi**, İstanbul 1981
- _____, **Dede Korkut Kitabı I**, Ankara 1989.
- Süleyman Erkan, **Kırım ve Kafkasya Göçleri**, Trabzon 1996

- Ahmet Şükrü Esen, **Anadolu Ağıtları**, Açıklamalar ve Dizinlerle Yayına Hazırlayanlar: Pertev Naili Boratav ve Rémy Dor, Ankara 1982
- _____, **Anadolu Türküleri**, Açıklamalar ve dizinlerle yayına hazırlayanlar, Pertev Naili Boratav - Fuat Özdemir, Ankara 1986.
- Emel Esin, **Türk Kültürü El Kitabı**, İstanbul 1972.
- _____, **Türk Kosmolojisi (İlk Devir Üzerine Araştırmalar)**, İstanbul 1979.
- Rıza Filizok, **Halk Şiirinde Benzer Yapılar, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.II**, Halk Edebiyatı, Ankara 1986
- S. Freud, **Dinin Kökenleri 'Totem ve Tabu Musa ve Tek Tanrıçılık ve Diğer Çalışmaları'**, Türkçesi: Selçuk Budak, Ankara 1995
- A. Von Gabain, "Die Altürkische Literatur", **Fundamenta, C.II**.
- Hızır Bek Gayretullah, **Altaylarda Kanlı Günler**, İstanbul 1976.
- Alim Gerçel, **Kayseri Şairler Antolojisi**, Kayseri 1995
- E.J. Gibb, **A History of Ottoman Poetry**, Londra 1904.
- _____, **Türkçülüğün Esasları**, Haz. Mehmet Kaplan, İstanbul 1987.
- Hilmi Göktürk, **Anadolu'da Oğuz Boyları**, Anadolu'nun Dağında Ovasında Türk Mührü C. II, İstanbul 1979.
- Golden Dictionary**, Haz: Necmettin Arkan, Gülderen Yenil, Gülsevin Taşpınar, 2. basım, İstanbul 1985.
- Kenneth S.Goldstein, **Sahada Folklor Derleme Metodları**, Çev: A. Edip Uysal, Ankara 1977.
- Abdülbaki Gölpınarlı, **Velayetname (Manakıb-ı Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli)**, İstanbul 1958.
- İsmail Görkem, "Çukurova'da (Yukarı Ova) Yas Törenleri ve Ağıt Söyleme Geleneği", **II. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, 20-24 Kasım 1991**, Adana 1993.
- _____, **Çukurova (Yukarıova) Ağıtlarında Muhtevanın Şekillenmesi, Tuncer Gülensoy Armağanı**, Kayseri 1995.
- _____, **Yukarıova (Çukurova) Ağıtları Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Elazığ 1990.
- Nevzat Gözaydın, "Ölü ve Ölümle İlgili Anlatılar Kataloğu Üzerine", **Türk Folklor Araştırmaları, 1985/2**.
- Zaferi Gulam, **El Edebiyatında Aşulalar (Halk Edebiyatında Türküler) I**, Taşkent 1925.
- Baybars Gülensoy, **Türklerde Yorgan Konya'da Yorgancılık ve Yorgan Motifleri**, Konya 1995.
- Tuncer Gülensoy, **Kürtçenin Etimolojik Sözlüğü**, Ankara 1994.
- _____, **Türk Yer Adları Klavuzu**, Ankara 1995.
- _____, **Türkçe El Kitabı**, 2. baskı, Kayseri 1995.
- Emrullah Güney, "İki Şehit Ağıdı", **Türk Folkloru Dergisi, VII / 89**, Aralık 1986.
- Güvâhî, **Pend-name**, Haz. Mehmet Hengirmen, Ankara 1983.

- Abdurrahman Güzel, "Türk Halk Bilimi'nde Coğrafi Metod", III. **Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.I. Genel Konular, Ankara 1986.
- Cemil Cahit Güzelbey, Gaziantep'te Doğum ve Çocuğa İlişkin İnançlar, **Türk Folkloru Araştırmaları** 1981/2, Ankara 1982.
- Maarife Hacıyeva - Celal Tarakçı - Şahin Köktürk, **Azerbaycan Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, Samsun 1995.
- Nimetullah Hafız, **Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri I**, Ankara 1990.
- E. Hagverdiyev, **Seçilmiş Eserleri**, C.II., Bakü 1957.
- Yusuf Halaçoğlu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, II. baskı, Ankara 1991.
- Orhan Hançerlioğlu, **İnanç Sözlüğü 'Dinler-Mezhepler-Tarikatler-Efsaneler'**, İstanbul 1975.
- H. Hüseyin Hatemi, "Azerbaycan Folklorundan Derlemeler", **Türk Kültürü**, XXIV/271.
- Lauri Honko, "Balto-Finnic Lament Poetry", **Studia Fennica**, Helsinki 1974.
- _____, "Ağıtlar: Yeniden Yaratma Yapı Tür ve Problemleri, Çev: İsmail Görkem", **Milli Folklor**, 29-30, Bahar-Yaz, 1996.
- Clément Huart, **Arab ve İslam Edebiyatı**, Çev: Cemal Sezgin, Ankara 1971.
- Sadık Hümayuni, **Taziye ve Taziye-hani**, Tahran 1974.
- Mahmut Işık, **Afşarlar Tarihi-Yetiştirdiği Şahıslar-Folkloru**, Ankara 1963.
- Abdülkadir İnan, "Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntısı", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1952.
- _____, **Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)**, Ankara 1972.
- _____, **Makaleler ve İncelemeler I**, Ankara 1987.
- _____, **Makaleler ve İncelemeler II**, Ankara 1991.
- _____, **Manas Destanı**, İstanbul 1992.
- Mustafa İsen, **Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye**, Ankara 1993.
- İslam Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul ?.
- Gunnar Jarring, **Bugünkü Afganistandaki Türk Cemaetleri Hakkında**, Çev: A. Münir Haymana Yaylalığıl, (?) 1943.
- İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, 3. basım, İstanbul 1984.
- Emir Kalkan (Erkan Kamil), "Türk Halk Edebiyatı ve Geleneğinde Ağıt", **Erciyes**, II/21-22, Mart 1980.
- _____, "Aşık Abdurrahman", **Erciyes**, 34, Kayseri 1980.
- _____, "Cingözoğlu Seyit Osman", **Erciyes**, III/29, Kayseri 1980.
- _____, "Türk Halk Edebiyatı ve Geleneğinde Ağıt", **Erciyes**, 21-22, Kayseri 1980.
- _____, "Avşaroğlu Aşık Mehmet", **Erciyes**, 33, Kayseri 1980.
- _____, "Afşarlar", **Türk Dünyası Araştırmaları**, 19, Ağustos 1982.
- _____, "Kayseriye Yerleşen Türk Toplulukları", **Türk Dünyası Araştırmaları**, 17 Nisan 1982.
- _____, **XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi**, Ankara 1991.

- _____. **Kayseri ve Yöresi Ağıtları**, Kültür Müdürlüğü, Kayseri 1992.
- Mehmet Kanar, **Büyük Farsça-Türkçe, Türkçe-Farsça Sözlük**, İstanbul 1993
- Mehmet Kaplan, **Nesillerin Ruhu**, İstanbul 1978.
- _____. **Şiir Tahlilleri**, İstanbul 1978.
- _____. **Kültür ve Dil**, İstanbul 1982.
- _____. **Edebiyat Araştırmaları**, İstanbul 1983.
- _____. **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar III. Tip Tahlilleri**, İstanbul 1985.
- Hilmi Karaboran, **Reyhanlı'da Bazı Folklorik Araştırmalar (Hatay-Maraş Çöküntü Hendeği Sahası), III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. C.I., Genel Konular**, Ankara 1986
- Abdülkadir Karahan, **Türk Kültürü ve Edebiyatı**, İstanbul 1988
- Zübeyir Kars, **Milli Mücadele'de Kayseri**, Ankara 1993
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü**, Ankara 1991.
- Bahtışen Kaya, **Türk Folkloru Dergisi Bibliyografyası**, Elazığ 1992.
- Kayseri İl Yılığ**, Kayseri 1973.
- Kazak Tilinin Sözdüğü. Çev: Komisyon. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, 30. Haziran 1984.
- Yaşar Kemal (S.K. Göğceli), **Ağıtlar**, İstanbul 1992.
- M. Fahrettin Kırzioğlu, **Anı Şehri Tarihi**, Ankara 1982.
- _____. **Yukarı Kür ve Coruk Boylarında Kıpçaklar**, Ankara 1992.
- _____. **Kars İli Tarihi**, İstanbul 1953.
- İsmet Kolukısa, **Kayseri Sarız İlçesi Ağzı**, (Lisans tezi), Erzurum 1975.
- Zeynep Korkmaz, **Nevşehir ve Yöresi Ağızları**, Ankara, 1994.
- Huriye Korkut, **Halk Edebiyatında Ağıtlar**, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet tezi), İstanbul 1947.
- Tunca Kortantamer, "Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler", **Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, I. İzmir 1988.
- Hamit Zübeyir Koşay, "Avşar Türk Ağıtlarına Dair", **Türk Yurdu**, 3. seri, 21/7, Mayıs 1928
- Ahmet Köklü, "Çuhadaroğlu Mehmet Bey Ağidi", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, III/69, Nisan 1955.
- Hasan Köksal, **Türk Halk Edebiyatı** (Eğitim Enstitüleri için hazırlanmış ders kitabı.) İstanbul 1978.
- Fuad Köprülü, "Avşar", **İslam Ansiklopedisi**, C. II. İstanbul (?)
- _____. "Bizde Mersiye ve Mersiyeçiler", **Yeni Mecmua**, 20. 1917.
- _____. **Türk Saz Şairleri. C.III.**, Ankara 1962.
- _____. **Türk Edebiyatı Tarihi**, gerekli sadeleştirmeler ve notlar ilâvesiyle yayımlayanlar Orhan F. Köprülü - Nermin Pekin, İstanbul 1980.
- _____. **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara 1981.
- _____. **Edebiyat Araştırmaları**, Ankara 1986
- _____. **Edebiyat Araştırmaları II**, İstanbul 1989.
- Nurettin Şazi Kösemihal, **Sosyoloji Tarihi**, İstanbul 1989.

- Julius Krohn - Kaarle Krohn, **Halk Bilimi Yöntemi**, Çev: Günsel İçöz, Yayına Hazırlayan: Fikret Türkmen, Ankara 1996.
- Fikret Kumru, **Kayseri İli Pınarbaşı İlçesi Afşar Yöreleri Ağızlarından Ağıt Derlemeleri**, (Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet tezi), Erzurum 1977.
- Akdes Nimet Kurat, **Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara 1972.
- Muhtar Kutlu, **Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık**, Ankara 1987.
- Sabahattin Küçük, **Bâkî Divânı Tenkitli Basım**, Ankara 1994.
- Yaşar Küçük, **Doğu Karadeniz Bölgesinde Yaşamış Eşkiya ve Kabadayılara Ait Türküler-Destanlar**, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), Samsun 1988.
- La Fontaina, **Bütün Masallar**, Çev.: Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul 1975.
- Maria Leach, **Funk and Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend, Mourning song, USA**, 1972.
- Agah Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1984.
- Layos Ligeti, **Bilinmeyen İç Asya**, Çev: Sadrettin Karatay, Ankara 1986.
- Donald A. Mackenzie, **Cin ve Japon Mitolojisi**, Çev: Koray Akten, Ankara 1996.
- Nedret Mahmut, "Dobruca ve Kuzey Kafkas Nogaylarının Folkloru Üzerine Genel Bir Bakış", **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.I., Genele Konular, Ankara 1986.
- Tahir Kutsi Makal, "Anadolu'da Ağıtçı Kadınlar", **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.II., Halk Edebiyatı, Ankara 1986.
- _____, "Avşar Ağıtları", **II. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.II., Halk Edebiyatı, Ankara 1982.
- Manas, T.İ.K.A., Ankara 1995.
- Alice Marriot - Carol K. Rachlin, **Kızılderili Mitolojisi**, Çev: Ünsal Özünlü, Ankara 1995.
- Nizamettin Memmedov-Emine Gürsoy Naskali, "Özbekçe Türkçe Açıklamalı Edebi Türler Sözlüğü", **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, 2, Güz 1996.
- Mevlânâ, **Mesnevi**, Ankara 1984.
- Muallim Naci, **Lügat-ı Nâcî**, İstanbul 1317.
- Zeynü'l-âbidin Mu'temen, **Şi'r u Edep-i Fârisî**, Tahran 1346.
- Azad Nebiyev, **Azerbaycan - Özbek Folklor Elegeleri**, Bakü 1978.
- Gayula Nemeth, **Honfoglalo Magyarsag Kialakulasa**, Budapeşt 1930.
- Nihat Nirun - M. Cihat Özönder, "Türk Sosyo-Kültürel Yapısı İçinde Adetler, Örfler, Görenekler Gelenekler", **Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler**, Ankara 1990.
- _____, **Sistemantik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür**, Ankara 1994.
- M. Öcal Oğuz, "Pehlivanzade Nuri Bey ve Ağıdı", **Erciyes**, IX / 107, Kasım 1986.
- _____, "Manas Destanı ve Dede Korkut Kitabında Kardeşler Arası İlişkiler", **Milli Folklor**, 31-32, Güz-Kış, Ankara 1996.
- Orhan Okay, "Şiir Sanatı Üzerine", **Mehmet Kaplan İçin**, Ankara 1988.
- Hasan Oraltay, **Kazak Türkleri**, İstanbul 1976.

- Hüseyin Namık Orkun, **Eski Türk Yazıtları**, Ankara 1987.
- _____, **Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikayesinin Uygurcası**, İstanbul 1940.
- _____, **Osmanlı Belgelerinde Azerbaycan Hanlıkları**, Başbakanlık Arşivleri Komisyonu, Ankara 1992.
- Özer Ozankaya, **Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 1984.
- _____, **Toplumbilim**, İstanbul 1994.
- Safa Öcal, **Devlet Kuran Kahramanlar**, İstanbul 1987.
- Bahaeddin Ögel, **Hun İmparatorluğu Tarihi**, C.I., Ankara 1981.
- _____, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, C.IX. (Türk Halk Musikisi Aletleri), Ankara 1987.
- _____, **Türk Mitolojisi (Kaynakları, Açıklamaları ile Destanlar)** C.I., Ankara 1989.
- _____, **Türk Mitolojisi (Kaynakları, Açıklamaları ile Destanlar)** C. II., Ankara 1995.
- Mehmet Önal, "Tahkiyeli Eserleri Tahlil Planı Hakkında Bir Değerlendirme", Prof. Dr. Umay Günay Armağanı, Ankara 1996.
- Şenel Önaldı, **Türk Halk Musikisi Ansiklopedisi**, İstanbul 1977.
- Mehmet Önder, "Konya Mezar Taşlarında Şekil ve Süsleme", **Türk Etnografya Dergisi**, XII, Ankara 1969.
- Sedat Veyis Örnek, "Anadolu Folklorunda Yas", **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri**, Ankara 1974.
- _____, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara 1979.
- Mehmet A. Özbek., "Milli Kültürümüz İçinde Türk Halk Müziği", **Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler**, Ankara 1990.
- Mehmet Özbek, **Folklor ve Türkülerimiz**, İstanbul 1981.
- Özbek Tilining İzahlı Lügeti. C.I, Moskva 1981.
- Kadir Özdamarlar, "Sarız'da Türkmen Ali'nin Oğullarının Ağıdı", **Erciyes**, III / 27., Haziran 1980.
- _____, **Kayseri ve Çevresi Türküleri (Metin - Tahlil)**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Kayseri 1993.
- Ahmet Z. Özdemir, **Öyküleriyle Ağıtlar**, Ankara 1994.
- Ramazan Özkurt, **Kayseri Yöresi Avşar Ağıtları**, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Samsun 1991.
- Mehmet Özmen, **Karacaoğlan'da Anlatım Kalıpları, Türk Halk Kültürü Araştırmaları** 1993.
- Cahit Öztelli, **Evlerinin Önü (Halk Türküleri)**, İstanbul 1972.
- Ali Öztürk, **Türk Anonim Edebiyatı**, 2. baskı, İstanbul 1986.
- Wilhelm Radloff, **Sibirya'dan II**, Çev: Ahmet Temir, İstanbul 1956.
- Abdülkerim Rahman, "Uygurların Defin Adetleri", **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.IV. Gelenek Görenek ve İnançlar, Ankara 1987.
- _____, **Uygur Folkloru**, Çev: Soner Yalçın - Erkin Emet, Ankara 1996.
- M. Ramazanoğlu, **Gilgames Destanı**, İstanbul 1993.
- Lászlo Rásonyi, **Tarihte Türklük**, Ankara 1988

- Raşid al Din, **Cami al Tavarih**, C. I. Berezine (tarihsiz)
Redhouse, İngilizce - Türkçe, İstanbul 1989.
- Kurt Reinhard, "Güney Türk Ağıtlarının Biçimleri", **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri**, Ankara 1974.
- Ursula Reinhard, **Vor Seinen Häusern eine Weide**, Berlin 1965. "(Tanıtım: Nevzat Gözaydın), **Türk Kültürü** 59, Eylül 1967, 58-61."
- E. Romanovskaya - Akbarov, **Uzbeskiya Naradniye Pesni** (Özbek Halk Türküleri) I, Taşkent 1939.
- Enver Sadık, "Cenubi Türkmenleri Arasında Kan Gütmek ve Kan Sağlamak", **Halk Bilgisi Haberleri**, II / 16, Şubat 1931
- Saim Sakaoğlu, **Divanü Lügat-it-Türk'ün Halk Edebiyatı Açısından Taşdığı Değer**, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, 13 Erzurum 1983.
- _____, "Aşık Edebiyatında Mısra Değişiklikleri ve Seyrani'nin Şiirlerinden Örnekler", **Türk Dili**, XLIX/397, Ocak 1985.
- _____, Ali Berat Alptekin, Esmâ Şimşek, **Azerbaycan Aşıkları ve El Şairleri**, İstanbul 1985.
- _____, Dadaloğlu, Ankara 1986.
- _____, **Sahada Derleme Metodları**, Erzurum 1988.
- _____, **Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)**, Ankara 1989.
- _____, **Efsane Araştırmaları**, Konya 1992.
- _____, **Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca**, Konya 1992.
- _____, Sakaoğlu, **Destan Kahramanlarının Ölümü, Bozkırda Bağımsızlığa Manas**, Haz.: Emine Gürsoy-Naskali, Ankara 1995.
- Yurdanur Sakaoğlu, "Anadolu'da Ağıt Yakma Geleneğinin Günümüzdeki Durumu Üzerine Derlenmiş Malzemelerle Bazı Değerlendirmeler", **Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na 55. Yıl Armağanı**, Kayseri 1994.
- Tekin Saraç, **Fransızca Türkçe Büyük Sözlük**, Ankara 1976.
- Muzaffer Sarısözen, **Türk Halk Musikisi Usulleri**, Ankara 1962.
- Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, Hazırlayan: Mehmet Emin Açar, İstanbul 1989
- Mustafa Necati Sepetçioğlu, **Yaratılış ve Türeyiş**, Ankara 1969.
- Necdet Sevinç, **Gaziantep'de Yer Adları ve Türk Boyları, Türk Aşiretleri Türk Oymakları**, İstanbul 1983.
- Bilge Seyidoğlu, **Mitoloji 'Metinler - Tahliller'**, Kayseri 1995.
- _____, **Manas Destanında Giriş Merasimleri, Bozkırda Bağımsızlığa Manas**, Haz.: Emine Gürsoy-Naskali, Ankara 1995
- Mehmet Sezgin, **Bayatılar**, 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış yüksek lisans tezi), Samsun 1989.
- Karl Steuerwald, **Deutsch-Türkisches Wörterbuch**, Wiesbaden 1974.
- Kamil Su, **Balıkesir ve Civarında Yörük ve Türkmenler**, İstanbul, 1938
- Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler)**, İstanbul 1980.
- _____, "Yabanlu Pazarı (Selçuklu Devrinde Milletler Arası Büyük Bir Fuar)", **Türk Dünyası Araştırmaları**, 37, Ağustos 1985.
- _____, "Afşarlar (İran'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hanedanı)", **Türk Dünyası Araştırmaları**, 41, Nisan 1986.

- _____, "Avşarlar", **Türk Dünyası Araştırmaları**, 62, Ekim, İstanbul 1989.
- Necati Şahin, **Yozgat Ağıtları Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1995.
- Süleyman Şenel, "Türk Halk Müziğinde 'Uzun Hava' Tanımları", IV. **Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C.III., Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence, Ankara 1992.
- Ramazan Şeşen, **Onuncu Asırda Türkistan'da Bir İslam Seyyahu: İbn Fazlan Seyehatname Tercümesi**, İstanbul 1975.
- İsmail Şihli, **Deli Kür**, Bakü, 1968.
- Esma Şimşek, "Kadirli'den Derlenen Ağıtlar", 7/81, **Erciyes**, Eylül 1984
- _____, "Kadirli'den derlenen ağıtlar ve ağıtlar üzerine bazı düşünceler", **Erciyes**, XIII / 152, Kayseri 1990.
- _____, **Kadirli ve Osmaniye Ağıtları**, Antakya 1993.
- _____, "Ağıtlarda Sanat Var mıdır", **Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na 55. Yıl Armağanı**, Kayseri 1994.
- Nail Tan, **Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler**, İstanbul 1995.
- Fevziye Abdullah Tansel, **Ziya Gökalp Külliyesi I: Masallar ve Halk Hikayeleri**, Ankara 1977.
- Hikmet Tanyu, "Türklerde Ateşle İlgili İnançlar", I. **Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.IV., Gelenek, Görenek ve İnançlar, Ankara 1976
- Ufuk Tavkul, **Kafkasya Dağlarında Hayat ve Kültür**, İstanbul 1993.
- Talat Tekin, **XI. Yüzyıl Türk Şiiri**, Ankara 1986.
- Semih Tezcan, **Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe**, Ankara 1978.
- Sitith Thompson, **Motif Index of Folk Literature**, London 1966.
- Zeki Velidi Togan, **Oğuz Destanı**, İstanbul 1982,
- _____, **Umumi Türk Tarihine Giriş - 1**, İstanbul 1985.
- Osman Nedim Tuna, "Göktürk Yazıtları'nda Ölüm Kavramı İle İlgili Kelimeler ve 'kergek bol' Deyiminin İzahı", VIII. **Türk Dil Kurultayı Bildirileri**, Ankara 1957.
- _____, **Modern Türk Halkları**, İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Ders Notları, Malatya 1985.
- Sadık Tural, "Rindlerin Ölümü Şiirinde Ahenk", **Mehmet Kaplan İçin**, Ankara 1988.
- _____, **Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler**, Ankara 1992.
- _____, "Tarihi Gerçeğin Edebileşmesine Dair Notlar", **Edebiyat Bilimine Katkılar**, Ankara 1993.
- _____, "Edebiyat ve Toplum İlişkisi Üzerine Düşünceler", **Prof. Dr. Umay Günay Armağanı**, Ankara 1996.
- Osman Turan, **Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, İstanbul 1969.
- Mümtaz Turhan, **Kültür Değişimleri**, 2. baskı, İstanbul 1994.
- Salih Turhan - Kubilay Dökmetaş - Levent Çelik, **Notalarıyla Türkülerimiz ve Hikayeleri**, Ankara 1996.
- Günay Tümer - Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ankara 1993.

- Bahattin Türk, "Avşar Ağıtları", Halk Kültürü 1984/3, İstanbul 1985.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.I., İstanbul 1977.
- Türk Halk Ezgileri, Ankara 1992.
- Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, C.I. Ankara 1988.
- Türkiye'de Meskün Yerler Kılavuzu, Köylerimiz, Ankara 1973.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.I. İstanbul 1988
- Mustafa Uçar, Erzincan'da Giyim Kuşam Halk Oyunları ve Halk Türküleri, Ankara 1993.
- Abdullah Uçman, Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı İle İlgili Makaleleri, Ankara 1982
- İbrahim Ulaş, (Kayseri) Tomarza Yöresi Avşar Folkloru, (Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet tezi), Kayseri 1993.
- Süleyman Uludağ, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara 1988.
- Ahmet E. Uysal - Umay Günay, "Bir Kültür Unsuru Olarak Folklor Konusunda Bazı Genel Bilgiler", Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler, Ankara 1990
- Mustafa Uz, "Mustafa'ya Ağıt", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, III / 61, Ağustos 1954.
- _____, "Kayseri'den Bir Ağıt: Mustafa'nın Ağıdı", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, VII /151.1963.
- Feridun Nafiz Uzluk, Karaman-Oğulları Hakkında İki Ağıt, Türk Dünyası Araştırmaları Yıllığı Belleten, Ankara 1988. (1. basım Ankara 1962)
- İsmail Ünver, "İkilemelerle Yazılmış Dört Gazel", Türk Dili, 483, Haziran 1986.
- Vağif Veliyev, Azerbaycan Folkloru, Bakü 1985.
- R. Wellek - A. Warren, Edebiyat Biliminin Temelleri, Çev: Ahmet E. Uysal, Ankara 1983.
- Heinz Werner, Die Urprünge der Lyrik, Leibzig ?, (fotokopi)
- Raymond Williams, Culture (Kültür), Çev: Süavi Aydın, Ankara 1993.
- Memduh Yağmur, Avşarlar ve Avşar Düğünü Belgeseli, İ.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo TV. Bölümü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1993.
- Ali Rıza Yalçın, Cenupta Türkmen Oymakları I, Ankara 1977.
- _____, Cenupta Türkmen Oymakları II, Ankara 1977.
- Muhsine Helimoğlu-Yavuz, "Azerbaycan Halk Edebiyatı ile Türkiye Halk Edebiyatı Arasındaki Benzerliklere Genel Bir Bakış", İpekyolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri Ankara 1993, Ankara 1995.
- Yazıcıoğlu Ali, Selçukname, Revan Kütüphanesi, Nu. 1390, Vr 2124.
- Cemil Yener, Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul 1989.
- Yeni Türk Ansiklopedisi, C.I., İstanbul 1985.
- Dursun Yıldırım, "Orta Asya Bozkırlarından Urumun Eline", III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C.II. (Halk Edebiyatı), Ankara 1986.

- Ömer Faruk Yıldızkaya, **Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları**, İzmir 1992.
21. **Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz (Türk Töresi)**, Redaksiyon: Necat Birinci - Kazım Yetiş, İstanbul 1994.
- K. K. Yudahin, **Kırgız Sözlüğü**, Çev: Abdullah Taymas, İstanbul 1968. (Aynı eserin ikinci baskısı 1988)
- Ayhan Zeren, "Makam Kavramında Seyrin Önemi Hakkında", IV. **Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C.III., Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence, Ankara 1992.
- W. M. Zhirmunsky - T. Zarifov , **Uzbecky Norodny Groicesky Epos**, Moskova 1987
- Ziya Gökalp, "Eski Türklerde İctimaî Teşkilat". **Milli Tettebbular Mecmuası**, Temmuz - Ağustos 1331.